

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERSM
MAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VORBURG WAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST / 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
/ 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND / 2.90.

☛ Zie voor officiële mededeelingen van het
Nederlandsch Tooneelverbond bladzijde 9.

INHOUD: H. L. B.: Hebben wij een eigen tooneel? —
Marc. Emants: Op Hoop van Zegen te Berlijn. — Dr. Plas:
Amsterdamsche Kroniek. — D. M. H.: Rotterdamsche Kroniek. —
Vreemde Gasten. — Uit aantekeningen van I. Jelgerhuis Rz. —
Varia.

PROSPECTUS * * * * *

L. S.

De titel is niet veranderd, maar overigens zal, evenmin
als het uiterlijk van dit blad, de inhoud in herinnering
brengen „Het Tooneel” zooals 't tot nog toe verscheen.

Ons plan is te geven: een tooneelkrant, die, met talent
geredigeerd, met nooit verslappende toewijding verzorgd,
gemaakt, belangstelling wekken of voeden kan voor tooneel-
schrijf- en tooneelspeelkunst; slagen wij in de uitvoering,
dan zal dit tijdschrift helpen ontwikkelen den kunstzin,
helpen prikkelen den lust tot weten, voor **velen** zijn aan-
gename lectuur.

Zonder een overzicht te geven van de stof, die redactie
en medewerkers zullen bearbeiten, in haar verscheiden-
heid en rijkdom, willen we toch **enkele** onderwerpen, die
in ons blad behandeld zullen worden, met name noemen:

Tooneelgeschiedenis, zoowel algemeene als vader-
landsche;

Kritiek, naar aanleiding van belangrijke voorstellingen;

Biographie: het leven en de kunst van bekende acteurs
en actrices, van vroeger en van nu;

Tooneelmiddelen: décor, requisite, grimeering, regie.
In elk nummer zullen een paar illustraties worden op-
genomen.

Voor den abonnementsprijs raadplege men het hoofd
van dit blad.

Men kan inteekenen bij den boekhandel of, direct, bij de

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

HEBBERN WIJ EEN EIGEN TOONEEL?

I.

Men mag het er voor houden, dat wie de
redactie aanvaardt van een tijdschrift, gewijd uit-
sluitend aan het tooneel — zich de vraag heeft
gesteld: «of wij wel een tooneel bezitten, d. w. z.

een tooneel met eigen levenskracht en een eigen
levensmanifestatie.»

Het is moeilijk over het verleden te oordeelen
eener zoo vergankelijke kunst als die des tooneel-
spelers. Maar zóóveel weten wij er wel van, bij
overlevering, dat zij ook ten onzent niet is ont-
snapt aan invloeden van buiten, van den tijdgeest
gelijk deze zich in de literatuur, dus ook in de
tooneel-literatuur uitspreekt, aan invloeden van
sterke individualiteiten in de tooneelspeelkunst,
die een school vormden, waaruit tradities ont-
sproten, welke van den een op den ander overge-
dragen, gaandeweg meer en meer van haar wezen-
lijks verloren, om ten laatste nog slechts de
ontvleschde botten van het oorspronkelijke te laten
zien, te worden tot caricatuur van haar voorbeeld.

Men behoeft nauwelijks den gemiddelden leef-
tijd te hebben bereikt, om zich zeer goed te
herinneren, de dusgenaamde Leidsche-Plein-manier,
die als niets anders dan een spotvorm der ouderwet-
sche declamatie-school heeft te gelden, eener door
den genialen Peters laatstelijk voortgezette traditie.
Wat in wezen zwak is, zoekt licht sterk te schij-
nen door overdrijving.

Maar hoewel dan onze tooneelspeelkunst onge-
twijfeld zwakke periodes heeft gehad, waarin zij
haar eigenlijken aard verloochende, in de diepte
van haar wezen is iets eigens, iets oorspronkelijks,
dat haar een, van anderer nationale kunst onder-
scheiden, merk geeft. Onze tooneelspeelkunst is
realistisch van natuur: zij zoekt de waarheid te
verzinnelijken in haar zuiversten vorm; zij is wars
van mooi-doenerij en poseeren; zij is gegroeid
uit denzelfden bodem; waaruit onze schilderkunst
is opgebloeid. Ook onze schilders hebben o. m.
dit kenmerkende, dat zij in hunne voorstellingen
nooit «gezocht» zijn! Hunne figuren, ongedwongen
van houding, hebben nooit het air van zus of
zoo te zijn neergezet, om te worden «uitgeschild-
erd». Dit geldt zoowel van onze nieuwe als
van onze oude kunst en is even waar van de
voorstelling door onze acteurs en actrices van
personen op het tooneel, voor zoover dezen zijn
gekozen uit dezelfde omgeving, die ook onzen
genre-schilders hunne stof levert, uit de omgeving

van boeren en buitenlui, van visschers, handwerkslieden en kleine burgers, kortom: uit onze typische *volksomgeving*! Wie wel eens Fransche en Duitsche tooneelstukken in volksstukken heeft zien optreden, hem zal het niet ontgaan zijn, hoe de eersten, maar zelden een zekeren chiek in de verpersoonlijking van volkstypen weten af te leggen, de Duitschers schier nooit volkomen vrij zijn van zekere gekunsteldheid in stand, gang en gebaar. Hun uiterlijk verraadt, dat ze komen uit de handen van den kostumier. Wie *Febvre* als vriend Frits heeft bijgewoond en ook *Willem van Zwylen*, weet wat wij bedoelen. En zeker is op geen Duitsch tooneel, bijv. «De Eer» van Sudermann, wat betreft de typeering der arbeiders en hunne vrouwen, met treffender realisme vertoond, dan indertijd door de artiesten van de Kon. Vereeniging «Het Nederlandsch Tooneel». Dit natuurlijke, ongekunstelde, licht tot het ruwe overslaande, spruit voort uit ons naturel, gelijk dat bepaald wordt door de burgerlijke afkomst onzer natie en ge vindt het in meer of minder mate terug op menig gebied ten onzent. Onze taal is een volks-, geen aristocratische taal als de Fransche en zij dankt niet hare ontwikkeling aan eene dichtelijke élite, als de Duitsche. Ten onzent is ten allen tijde het «volk» de spraakmakende gemeente geweest. Bijna nergens is dan ook de kloof grooter, tusschen spreek- en schrijftaal, dan in Nederland. Als we schrijven, geven we ons zelf niet — als we spreken vertoonen we ons in onzen waren aard, tot in het weinig correcte onzer uitspraak, dat zich aansluit bij het ongegeneerde, het onvormelijke van het van visschers en kooplieden stammende volk, dat op een letter meer of minder niet pleegt te zien.

En onze literatuur, onze dramatische literatuur, ons oud-Hollandsch kluchtspel, is het niet door en door burgerlijk; brengt het wel ooit anders op de planken, dan typen zoo van de straat en uit de heffe des volks? En kunnen wij die lijn van het «Volksthümliche» van ons oude kluchtspel niet doortrekken tot wat velen onzer nieuwere schrijvers op tooneelgebied hebben geleverd: Lodewijk Mulder met *De Kiesvereniging van Stellendijk*, Rosier Faassen met zijn volksstukken, Justus van Maurik met zijn in de dienstbodenwereld, in den kleinen middenstand spelende blij- en kluchtspelen, Herman Heyermans met zijn *Ghetto*, *Het Zevende Gebod*, *Op Hoop van Zegen*? Zijn het niet de typen uit de verschillende volkskringen, zijn het niet de kleine luyden, die al deze stukken den levensadem inblazen en die gegroepeerd tot schilderachtige tafreeltjes, de genre-stukken onzer schilders in herinnering roepen? En deze stukken worden door onze tooneelspelers vertoond met een treffende waarheid, deze figuren door hen getypeerd op een expressieve wijze, bewonderenswaard en onnavolgbaar.

Onze tooneelspeelkunst leeft op eigen stam, zij heeft haar eigen aard, die in een bepaald genre haar tot de meerdere maakt van de kunst der Franschen — hoe onbereikbaar deze voor het overige moge zijn — en die der Duitschers, aan wie wij minder te benijden hebben. H. L. B.

OP HOOP VAN ZEGEN TE BERLIJN.

Geachte Heer Redakteur.

Daar Heijermans' *Op Hoop van Zegen* (Hoffnung) gisterenavond in het Deutsche Theater alhier een beslist en zeer groot sukses had, wil ik u over deze merkwaardige voorstelling een enkel woordje toezenden.

Een grondige krietiek zal ik niet geven. Ik zag het stuk slechts één keer in het Nederlands, één keer in het Duits en gelezen heb ik 't niet. Iemand, die geen resensent van beroep is, durft op zulk een vluchtige kennismaking met stuk en vertolking geen grondige en uitvoerige beoordeeling opbouwen. Slechts een indruk dus.

Na dat *Op Hoop van Zegen* in Holland gezegevierd had, heeft Heijermans — beweert men — gezegd of geschreven: «ik wist niet, dat ons publiek nog zulk een zin voor werkelijkheid had». Werd dit inderdaad door hem gezegd, dan heeft hij zich bescheidenlik onrecht gedaan. De avond voorafgaande aan de voorstelling van *Hoffnung* zag ik hier in dezelfde schouwburg door hetzelfde gezelschap vertonen: *Die Macht der Finsternis* van Tolstoj en dit stuk had kennelijk een veel zwakkere werking op het publiek. Toch zijn Tolstoj (de latere) en Heijermans (de dramaturg) in zo verre geestverwanten als beide ter wille van een gelijksoortige strekking een greep doen uit de werkelijkheid. Die weergegeven werkelijkheid moet ons overtuigen van de gegrondheid hunner grieven tegen de bestaande maatschappij. Maar als nu de werkelijkheid door Tolstoj afgebeeld, ofschoon deze misschien nog treuriger is dan die welke Heijermans geeft, toch minder indruk maakt, dan moet dit verschil (bij gelijkwaardig spel) wel verklaard worden door de grotere artistieke voortreffelijkheid van Heijermans' arbeid.

Die grotere voortreffelijkheid heeft het publiek geboeid en het doet me genoeg deze betrekkelijke superioriteit van een Nederlands schrijver boven de machtige en eerbiedwaardige Tolstoj te mogen aannemen.

Tegelijkertijd moet ik echter vermelden, dat *Hoffnung* zowel op het gehele publiek alhier als op mij persoonlijk een dieper indruk maakte, nl. toen ik 't zag vertonen, dan *Op Hoop van Zegen* had gedaan op het Nederl. publiek en op mij in Holland.

Dit kan alleen liggen aan de vertolking en wil ik trachten even te verklaren.

De Nederl. Toneelvereniging staat in mijn schatting bovenaan in de reeks onzer toneelgezelschappen, waar het geldt in Nederland een Nederl. stuk op artistieke wijze te vertolken; maar zelfs deze Nederlandse Toneelvereniging lijdt aan het euvel, dat de vertoningen onvoldoende worden ingestudeerd.

Het zien van Heyermans' stuk in het Duits gaf mij de indruk, dat op eens de handeling en krachtiger en duidelijker was geworden. Motieeringen, die ik in de Hollandse opvoering meer vermoed dan vernomen had, kwamen nu sterk en duidelijk sprekend te voorschijn.

Werd de vertaling soms aangevuld?

Het zou kunnen zijn en veel ware daarmede opgehelderd.

Is dit evenwel niet gebeurd, dan kan de hier bereikte werking alleen het gevolg zijn van een veel zorgvuldiger bestudering en veel fijnere detaljering van zeggings en spel.

Trouwens, ook waar van een tekstaanvulling geen kwestie was, heb ik hier genoten van talrijke verkregen effecten op plaatsen, waar in Holland tekst en handeling veel onverschilliger aan mijn oren en ogen voorbij zijn gegaan. Het derde bedrijf, dat bedrijf zonder eenige voortgang in de handeling, was juist door dergelijke effecten (waren er misschien ook besnoeringen) tot een veel werkzaam deel van het geheel geworden dan het bij ons mij voorkwam te zijn.

Het was een genot te kunnen nagaan hoe de vertolkers zich telkens en telkens weer de vragen hadden gesteld: wat voelt de dramatis persona op dit ogenblik en hoe beeld ik door mijn gelaatsuitdrukking, mijn gebaren, mijn toon dit gevoel zó duidelijk uit, dat mijn toehoorders er in *moeten* delen, dat hun niets *kan* ontgaan.

Om zulk een resultaat te bereiken, is er heel wat meer noodig dan een genoegzaam aantal repetities om met behulp van de soeffleur de rollen-opzegging te doen sluiten. Niet alleen voor dit sluiten, maar ook voor het samenspel in gevoelsuitingen moet er vaak en goed zijn gerepeteerd. Er moet gerepeteerd zijn, alsof men stond voor een publiek en . . . wie heeft dit ooit bij ons zien gebeuren?

Wil dit nu zeggen, dat de Hollandse vertolking nergens beter was dan de Duitse?

Volstrekt niet.

Aan het slot — de vertaalster, of Heijermans eindelijk zelf, had terecht ingezien, dat er na het heengaan van Kniertje met het eten niets meer volgen mocht — was onze mevrouw De Boer veel indrukwekkender dan de verdienstelijke toneelspeelster Luise von Poelnitz. Ook kon de Geert van Rudolf Rittner niet in de schaduw staan van Geert van Henri de Vries.

Nu weet ik wel, dat vele Hollandse beoordeelaars van de Duitse Geert zullen zeggen: blijkt niet juist hier hoe nadelig te veel studie is? Zie je niet, dat de Duitse Geert mislukt is, omdat Rittner allerlei melodramatische effecten heeft *gezocht*, terwijl De Vries veel soberder leukweg een gewoon mens heeft gegeven?

Ik zie 't; ik erken 't; ik weet dat alles zijn vóór en zijn tegen heeft. Veel studeren kan worden *te* veel studeren. Maar is dat nu een reden om *te weinig* studeren aan te bevelen?

Zo dikwels ik Possart bij ons heb horen afbreken, omdat hij te veel bestudeerd werk gaf, is de vrees in mij opgekomen, dat onze kunstenaars daaruit de gevolgtrekking zouden maken; studeer weinig, geef liever de improviesatie van het ogenblik. Van dit vertrouwen op de inspiratie en de improviesatie zeide echter Lewis terecht: wacht dan ook maar om te leren zwemmen, totdat je in het water valt.

Waar het te-veel-studeren duidelijk uitkomt, daar

werd eenvoudig niet goed gestudeerd. Het studeren moet juist daarop gericht zijn, dat de studie onzichtbaar wordt, dat «Kunst» gelijk Lessing schreef «sich in Natur verwandelt.»

Wat bij ons ongezoekt, leuk-raak lijkt, is heel dikwels zuiver oppervlakkig en vandaag even toevallig goed als morgen toevallig er naast.

Nu zijn er mensen die juist op dit toevallige prijs stellen. Ik voor mij verlang van artistiek werk, dat het goed doordacht en diep doorvoeld zal zijn. Ik moet — zij 't voor een ogenblik — de indruk krijgen: het kan niet anders wezen dan zó. En deze indruk kan ik alleen krijgen als plotseling door de kracht en de detaljering van spel en zeggings mij alles duidelijk wordt wat in de persoon (alias in alle personen) omgaat.

Mijn krietiek moet — zij 't al weer voor een ogenblik — tot zwijgen worden gedwongen en juist dit is me vaker overkomen tegenover de Hoffnung dan tegenover Op Hoop van Zegen.

Heeft de schrijver — hij was tegenwoordig, al is hij volgens zijn loffelike gewoonte niet komen buigen — een dergelijke indruk gehad?

Bij ons zal een auteur, die zijn werk ziet vertonen, bij de eerste zo wel als bij de twintigste opvoering, wel altijd zijn hart vasthouden, wetende, dat hij bijna op niets en niemand vast kan vertrouwen.

Mij dunkt, dat Heyermans in Berlijn zijn hart gerust los heeft kunnen laten en met blijmoedig vertrouwen de werking van zijn stuk gadeslaan. Hij moet gevoeld hebben: wat ik er in gelegd heb, dat komt er hier ook wel uit.

Dat de kostumering te wensen overliet was zeker een fout; maar een verklaarbare, waarvoor vrijspraak is te pleiten.

Dat in de derde akte de storm alleen loeide, wanneer iemand de deur opende . . . daar had Heyermans misschien wel iets aan kunnen veranderen.

Of is hij voor zo'n kleinigheid ook in Duitsland op dwarsdrijverij gestuit?

MARCELLUS EMANTS.

Berlijn 29 Sept. 1901.

AMSTERDAMSCH E KRONIEK * *

* * * * * 28 SEPTEMBER.

De uitnodiging om in dit halfmaandschrift regelmatig een overzicht te geven van *wat* te Amsterdam in de veertien dagen over de planken gaat en *hoe* het er over trekt, was vereerend en ik heb haar niet geweigerd. Maar heden zal ik, volgens den wensch der redactie, niet over het leven op de planken gedurende twee weken, neen . . . over dat van *acht* weken hebben te schrijven, en dit is veel gevegd ten aanzien van *levensuitingen*, die voor het meerendeel zóó vluchtig plegen te zijn, als die welke in het dagelijksch repertoire onzer schouwburgen aan ons voorbijgaan. 1 Augustus zijn reeds 6e deuren van den kunsttempel op het Leidscheplein weder opengegaan, van den tempel, waarin volgens oude

boeken, in vroegere jaren op de tooneelgordijn te lezen stond:

«Der kunsten God aan 't Y met geestdrift aangebeên,
Kroont hier in 't heilig perk verdienst en deugd alléén»,

en wat is daar sinds den volke al niet vertoond!

Al de oude voorraad is voor den dag, of beter voor het licht gehaald. *Marguerite Gauthier* heeft er weer haar laatste snikken gegeven, *De Koopman van Venetië* heeft er op zijn recht gestaan, *Maria Stuart* zich willen baden «in de nieuwe vrijheid en zich kind gevoeld, zooals welcer» en het onweer uit *Gier-Wally* hangt er nog over het tooneelgebergte.

En als nieuwe stukken zijn daar bij gekomen: *Minnespel*, een herinnering aan het weelderige, dartele en zinnelijk doen aan de minnehoven gesteld in verzen, in verzen... die den dichter in zijn waan in al zijn naaktheid aan ons hebben tentoongesteld. De schrijver (één der schrijvers, want het stuk is in collaboratie vervaardigd), Franz van Schönthan, aan wien het Deutsche tooneel het kostelijke kluchtspel «Krieg in Frieden» (Inkwartiering) dankt, wel hier en daar een te goedkoop effect najagende, maar toch geestig van opzet en frisch van typeering, deze schrijver — oorspronkelijk zonder eenige pretentie — heeft zich in *Minnespel* vergaapt aan wat ver ligt boven zijn bereik. *Minnespel* is bedoeld als herderspel, als idylle, als een wellust voor het oog en bekoring voor het oor, een van die «belles choses, qui font rêver au delà de ce qu'elle disent,» maar aan dit Deutsche stuk is een biersmaak en een geur van braadworst. De distinctie van gevoel ontbreekt, die in de distinctie van de taal haar uiting heeft te vinden. Herinner ik mij wel dan brengt in *Minnespel* een echtgenoot zijn tijdelijk verdoolde gade onder zijn gezag terug, niet door de overreding van zijn hart, niet door de meerderheid van zijnen geest boven dien van zijnen medeminnaar, maar door op onridderlijke wijs haar voor zichzelf ten spot te maken. De minnaar, die haar een oogenblik de zinnen heeft verdwaasd, blijkt een pseudo-dichter, een praalhans, een Berlijner ellejonker te zijn, dien de echtgenoot met behulp van allerlei comparsen voor het oog van zijne vrouw onmaskert. Wie liefde winnen wil of terug erlangen, moet het eergevoel der vrouw te sparen weten, haar niet dwingen door vernedering!

Het Leidscheplein — ja, zoo'n vergrootglas hebben wij, Amsterdammers, in ons oog, dat wij, als wij van de komedie op het Leidscheplein spreken, haar vereenzelvigen met de geheele vlakte — bood ons een aangename verrassing met de vertooning van Ibsen's «Bond der jongeren».

Wij hopen op die voorstelling nog terug te komen.

De herdenking van het feit van het 25-jarig bestaan der «Kon. Vereeniging Het Nederlandsch Tooneel», heeft weinig weerklank gevonden naar buiten. De 13 leden der Vereeniging, die haar gedurende de volle kwarteeuw trouw bleven, ontvingen ter herinnering een diamanten doekspeld of snuifdoos, gelijk dit in de traditie lag

van vroegere kunstbeschermers? Neen, een gouden horloge, wat ons voor kunstenaars een echt artistiek geschenk lijkt, in deze dagen van spoorreizend «Bühnenleben». Let op je tijd, wees op je tijd:

O, dat geen oogenblik van 't leven
Voor u geheel verloren ga?
Verloren uren, zij doorknagen
Het hart van naberouw te spa!

Dat de herdenking van het 25-jarig bestaan der Kon. Vereeniging, in het geheel niets heeft gehad van een jubelfeest, durven we nauwlijks opvatten, uitsluitend als een blijk van bescheidenheid van de zijde der directie en van den Raad van Beheer; het feit, dat zij geen openbare huldiging hebben behoeven af te wijzen, heeft wel degelijk dezen zin, dat de invloed door de Vereeniging op de kunst van het tooneel geoefend, niet in voldoende mate zichtbaar is geworden, om buitenstaanden tot een zoodanig betoon op te wekken. Een opmerking, die de Vereeniging in haar gestie, van den aanvang af, teekent en — naar het ons voorkomt — er het zwakke punt in aanwijst, komt voor in het eerste jaarverslag, waar het feit wordt geconstateerd: «dat van de ruim 290.000 inwoners der Hoofdstad slechts een zeer gering aantal den schouwburg bezoekt.» Nu zou men meenen, dat het streven allereerst daarop gericht zou zijn geweest, dit bezoek te vermeerderen, door voorstellingen te geven, zóó ernstig voorbereid en zóó goed verzorgd, dat de schouwburg niet langer door het beschaafdere en meer ontwikkelde publiek, als niet-bestaand, zou kunnen worden voorbijgegaan. Maar vreemd genoeg, heeft de Kon. Vereeniging niet het middel tot redres gezocht in deze richting, doch door in *allerlei* richtingen het land te gaan doorkruisen en als reizende troep met wat elders werd verdiend, aan te vullen het tekort der exploitatie in de plaats van vestiging. Ook al zou haar dit, in den aanvang, op groote geldelijke offers zijn te staan gekomen, zij had zich onmiddellijk tot taak behooren te stellen, het meest beschaafde publiek voor haar zaak te winnen.

Zóó heeft de directie van het Concertgebouw, in deze geleid door een zóó krachtige persoonlijkheid als Willem Kes, het verstaan en aan alle verlokking om door een meer «populaire» inrichting der uitvoeringen het ledental sneller te doen wassen, weerstand weten te bieden. Het gevolg was, dat de concerten in de eerste jaren werden bezocht, uitsluitend door de meest ontwikkelde muziekminnaars, maar dan ook juist door de toonaangevende personen, wier indirecte invloed allengs meerderen naar het Concertgebouw heeft gedreven, totdat het *ton*, mode werd lid te zijn van dit kunstinstituut. En wat kan het ons nu verder schelen of al die leden inderdaad muzikliefhebbers zijn, dan wel tot het lidmaatschap zijn toegetroten, omdat het mode is? Wij hebben ze te eerbiedigen, omdat ze het Concertgebouw in stand helpen houden, voor... hen, wien de concerten in dit gebouw inderdaad een weldaad zijn! Om op het Ned. Tooneel terug te komen: de klacht in het eerste jaarverslag aangeheven

omtrent het schaarsch bezoek, geldt nóg in dezelfde mate voor het heden — en intusschen is Amsterdams inwonertal gegroeid van 290000 tot over het half miljoen! Evenwel, wat de eerste voorzitter van den Raad van beheer zich tegenover een journaliste, die hem is komen interviewen, heeft laten ontvallen over de gestie van tegenwoordig, achten wij onverdiend. De schuld hoort aan hen, die de Vereeniging hebben opgezet! Men zou zelfs met recht kunnen beweren, dat het tegenwoordig régime niet ongunstig afsteekt bij het vorige.

Het pas geopend seizoen heeft ook reeds een oorspronkelijk stuk gebracht: *Dood*, door den heer Sprinckhuysen tot een drama in 3 bedrijven verwerkt, in collaboratie met den schrijver zelf van den roman *Dood*, den heer Priem. Het stuk is zeer verschillend beoordeeld en hoewel door allen te luguber gevonden, door den een meer dan den ander om de knappe tooneelbewerking van den heer Sprinckhuysen en de in sommige momenten tragisch aandoende behandeling der idee, geprezen.

De hoofdpersoon is iemand, die onder den invloed van een ander, dus half en half zonder oordeel des onderscheids, een misdaad bedreven heeft en na den dood zijns medeplichtigen, onder de verantwoordelijkheid, die hij van dien stond af alléén te dragen heeft, bezwijkt.... of liever uit zijn verloren leven zich tot de zedelijke hoogte verheft van op eigen aangifte bij het gerecht, zijn daad te willen boeten. De heer Bouwmeester heeft de rol van den door wroeging gefolterde, met zijn bekend talent voor de uitbeelding van dergelijke forsch aangezette zielstoestanden, gespeeld. Jammer dat de teekening van de gemoedsbevindingen van den schuldigen man, zich te veel houdt aan het conventionele hallucinatie-recept. Dat is al zoo dikwerf toegepast en Shakespeare is hier op zoo magistrale wijze voorgegaan!

* * *

De *Nederlandsche Tooneelvereeniging*, die in de laatste jaren heel wat frischheid op de planken bracht, heeft met de keuze van het repertoire, waarmede zij het nieuwe seizoen heeft ingezet, niet veel succes gehad. Moge dit spoedig anders worden: «daer sla geluck toe en tot meerder soeticheyte een heel pont vijgen!» zooals in de Ware Nar gezegd wordt. Met dit laatste blijspel van Hooft, heeft zij voor 't overige weder bewezen, zich nu en dan uit de aldagkunst van het moderne repertoire, te willen verheffen tot hooger taak. Maar de opvoering van dit kostelijk stuk heeft tevens aangetoond, dat het creëren van karakters uit het verder van ons afgelegen oud-Hollandsch blijspel, nog iets anders eischt dan het gelukkig typeeren van de personen uit hedendaagsche stukken. Zóó weinig hadden sommigen zich trachten in te leven in de sfeer van Hoofts tot een echt Amsterdamsch zedetafereel verduytschte komedie van Plautus, dat de heer Ternooy-Apèl, de vrek, zich zelfs niet geheel had weten te ontdoen van het licht-joodsche accent, dat hem den

rebbe uit Heyermans' Ghetto op zoo uitmuntende wijze helpt typeeren. De hartige taal, de als met de etsnaald in het koper gesneden beeldspraak van Hooft, had den vertooners een vingerwijzing moeten zijn tot scherper omlinjing der personen. Maar er is zooveel pittige kracht in Hoofts stuk, dat het in weerwil der slappe reproductie, toch nog behaagd heeft.

Als eerste nieuw stuk had de Tooneelvereeniging Hauptmans *Voor Zonsopgang* vertoond, een drama, dat de zwakheden heeft van de meeste eerstelingen op kunstgebied: te oppervlakkige teekening der karakters, te veel schuim van woorden, zonder wezenlijkheid van zin, gebrek aan zelfbeheersching in de conceptie der stof. Hoe *les beaux esprits se rencontrent*, bleek uit de scène in Hauptmanns stuk, waarin een overspannen wereldhervormer aan een jong meisje de ellende schetst in de zeepfabrieken, van wier product zij — in onwetendheid van het bloed dat er aan kleeft — zoo welbehagelijk de geuren pleegt op te snuiven. Pendant van Heyerman's ontboezeming, in de 3de acte van *Op Hoop van Zegen*: «de visch wordt duur gekocht!»

En Hauptmans stuk en Ware-Nar hebben al spoedig moeten plaats maken voor *De Probekandidat* van Max Dreyer, door Mr. W. A. Paap onder den titel «Het vrije Woord» voor Nederland bewerkt. Ten aanzien van dit stuk heb ik mij verbaasd over de geborneerdheid, waarmede sommige tooneelschrijvers de wereld in hare verschijnselen bezien en opvatten. Daar wordt in Dreyer's stuk, in het plaatsje Hattingen, een gymnasium ondersteld, op Christelijken grondslag. De dominée is president-curator, de rector natuurlijk een man van de vreeze Gods en het onderwijs dat aan het gymnasium wordt verstrekt, doortrokken van den bijbelschen zuurdeesem. Men kan op zoo'n gymnasium evengoed als op een niet-christelijke inrichting behoorlijk of niet behoorlijk Grieksch en Latijn leeren en nog in vele andere vakken worden bekwaam gemaakt — maar dat het onderwijs in de Natuurlijke historie een eigen, minder universeel karakter dragen zal, ligt, dunkt ons, voor de hand. En dat een leeraar, die het scheppingsverhaal — *mir nichts, dir nichts* naar het rijk der tabels verwijst en voor de bijbelleer de Darwinistische levensbeschouwing in de plaats stelt, met zijn overheden in botsing komen moet, is niet minder begrijpelijk. Frits Bosschart, leeraar in de natuurlijke historie, weigert voor de klas de door hem verkondigde «dwaalleer» te herroepen. Dit is wel kranig — want hij verliest er zijn betrekking door — maar iets grootsch en verhevens zien wij in deze handeling niet en allerminst getuigt het van zijn goeden smaak, dat Bosschart zelf, bij zijn weigering tegenover de klas, Christus aanroept, die voor de waarheid is gekruisigd!

Bosschart is zonder betrekking, maar hij is jong en de wereld groot, zelfs ons landje is groot genoeg om een niet dogmatisch christelijk, maar wèl onderlegd jonkman, als Frits Bosschart, aan een eerlijk stuk brood te helpen — mits hij niet te.... pedant zij, noch als martelaar gaat poseeren! Neen, het geval met dezen gymnasium-leeraar heeft niets tragisch

en *het* vrije woord wordt heel niet in gevaar gebracht door het reglement van het gymnasium te Hattingen.

Dreyers's stuk is een misgeboorte. Dat kòn ook niet anders. Het is geen kind van levende ouders, maar van een zich den auteur opgedrongen hebbenden hersenschim. Het is geboren uit *Tendenz* en die heeft in de kunst al zóóveel ongelukkige kinderen verwekt! *Het Vrije Woord* moest, in weerwil van de voortreffelijke vertooring, al spoedig plaats maken voor een reprise van Heijermans' *Op Hoop van Zegen!*

DR. PLAS.

ROTTERDAMSCH KRONIEK * * *

* * * * * 28 SEPTEMBER.

Er is niet zoo héél veel te kronieken.

't Seizoen begint ook hier eigenlijk pas in October. 't Publiek wil nog niet, denken de directies blijkbaar — een meening waartegen wel een en ander te zeggen valt — en zij leggen 't mitsdien kalmpjes aan, na in Augustus, de kermismaand, wat technische kracht te hebben ontwikkeld.

Intusschen pleegt die kermismaand hen wat fantieelen weerstand te geven voor een eventueel slechten September!

't Gezelschap Van Eysden, dat «De Schoone Slaapster in het Bosch», kleurig en fleurig heeft gemonteerd, trok vijftien, twintig avonden lang volle zalen.

Daarentegen was voor het andere Rotterdamsche gezelschap, dat van den Tivolischouwborg onder directie van Jan Mulder, de kermis al heel weinig voordeelig. De keuze van het stuk was een fail-lure. «Schuim», onplezierige titel voor een aller-onplezierigst blijspel, heeft wat ontevreden onderwijzers gelokt, die zich eens lekkertjes hebben zitten verkneukelen bij de brutale, onware en grove voorstelling van schoolhoofden, maar 't groote publiek is weggebleven en «Tivoli» ging het seizoen in met een leege kas.

Er is niets onbescheidens in dit te vertellen: het is algemeen bekend. Dit en meer. Onder deze leiding en met dit gezelschap heeft de kunst van Tivoli weinig goeds meer te wachten en Tivoli heel weinig van het publiek. Sedert «Kaat Mossel», dat élatante succèstuk, is de leiding en het gezelschap steeds minder geworden. 't Geld stroomde toen enkele maanden lang de kas in en op de Sprinkhuysensche lauweren is de directie gaan rusten. Het grove stuk, vol dikke theater-effecten, heeft — het is een triest feit, maar psychologisch was het onafwendbaar — den leider en de enkele goede artiesten die het vertoonden, bedorven. Eén onzer beste actrices, van wie indertijd de grootste verwachtingen voor de toekomst gingen, heeft in «Kaat Mossel» haar talenten verknoeid en in de uitbeelding van dit grove schreeuw-wijf is zij zoo geheel opgegaan, dat zij er zich in de meeste harer latere creaties, niet meer van los heeft kunnen maken.

Daarbij komt nog dat de directeur enkele van zijn goede acteurs en actrices, menschen voor het

ensemble, liet gaan en een rits figuranten in hoofdrollen op den voorgrond bracht, terwijl hij verder een paar zéér goeden weinig of niets te doen gaf.

Frits Bouwmeester, Holkers, Morrien, mevrouw Van Westerhoven verlieten het gezelschap en noch Erfmann, noch zijn vrouw die naar mijn bescheiden overtuiging de beste jeune première in ons land is, kregen voldoende en behoorlijk werk.

De tweede proef die Tivoli nam, een opvoering van Sardou's «Patrie» mislukte eveneens. En dat lag iets minder aan de vertooring dan aan het stuk. Patrie heeft, zeker, veel vernuftigs, maar 't vernuft is al te veel Sardou-achtig. Al heeft de Comédie française het weer op haar répertoire gebracht, «Patrie» is verouderd en van een ijdele oppervlakkige theaterachtigheid, die het voor een publiek van heden ongenietbaar maakt.

In zooverre heeft de Patrie-opvoering voor deze kroniek nog eenig belang, dat er twee oud-leerlingen van de Tooneelschool in optraden, Louis de Vries en Gerrit Vroolijk. Een behoorlijken indruk van het kunnen dezer beide heeren hebben wij daarbij echter niet gekregen, we zullen dus liever met oordeelen wachten tot we ze eens in een ander, liefst een modern stuk hebben gezien. Er was iets antipathieks in de aankondiging van De Vries' optreden met dikke letters op de affiches. Zoo iets brengt een publiek en een debutant van de wijs. Het publiek spits zich op heel wat bijzonders, de debutant beeldt zich nog al wat in en 't valt beiden tegen. Bovendien hebben gulle maar niet zeer verstandige vrienden van den heer De Vries hem bij zijn debuut een kransenvertooring bereid die nog al pijnlijk was bij de zeer geringe geneigdheid van het publiek om haar met bijbehorend applaus te bezegelen.

Met een reprise van «Het Spookhotel» en . . . natuurlijk! van Kaat Mossel heeft Tivoli overigens het seizoen tot heden gevuld.

Het gezelschap Van Eysden kwam in het laatst van Augustus met een stuk uit de Von-Moserkamferkist, «In den Gemeenteraad», waarmee het een matig en half September met een klucht van Kraatz en Stobitzer, «Mamselle Tourbillon», waarmee het een zeer groot succès heeft gehad.

Een stuk als dit is voor het gezelschap van den grooten Schouwborg een kostelijke vondst. 't Ligt zoo geheel in zijn krachten.

Indertijd heeft de Nederlandsche Tooneelvereniging het als «Een dag soldaat» ook hier vertoond, als ik me wel herinner voor een half leege en nog al apathisch gestemde zaal. Nu sloeg het dadelijk in, met zijn typische Fransche levendigheid van intrige en actie (de schrijvers zijn Duitschers!) niet nieuw van idee, want ook in Mamselle Nitouche is een juffertje een dag soldaat, maar oorspronkelijk in de bewerking, een goede parodie op het Dreyfusgeval. De vertooring was uitmuntend, zeer vlug en zeer geestig. Mevrouw Van Eysden als het grisette in de kazerne, 't mocht wellicht een tikje meer canailjeus, was voortreffelijk, geestig en

guitig en allerbekoorlijkst. Eveneens zéér goed was Poolman, een oude chocoladefabrikant die graag snoept, ook buiten zijn affaire. Een jonge actrice, mejuffrouw Broese van Gronau, trad in dit stuk zéér op den voorgrond. Geen groote rol — een kolonels vrouw — maar de tooneelen waarin zij was, lééden door haar. Zij is bijzonder elegant en in haar doen is een goede smaak en een artistiek overleg die haar al dadelijk verheffen boven het peil van gewone beginners.

Er behoort in deze kroniek nu ook nog iets te worden gezegd van het publiek. Het is niet plezierig op te merken dat zijn belangstelling in ons tooneel geregeld minder wordt. Men zou bijna kunnen beweren dat voor méér dan één schouwburg in de tweede stad des rijks geen plaats meer is; de kern van trouwe bezoekers brokkelt geregeld af. De jeunesse dorée van deze generatie is niet, zooals de vorige, een ijverig en geestdriftig schouwburgbezoekster; zij helpt twee varieteiten-gezelschappen aan een royaal bestaan, maar bekommert zich om den schouwburg niet veel. Wat de reden daarvan is — schuld zal er wel aan beide zijden wezen — behoeven wij thans niet te gaan bepalen, maar feit is dat het getal der getrouwen vermindert.

Waarbij dan nog als een nadeelige bate komt de geregelde en in den laatsten tijd weder sterk toegenomen trek naar den Haag. Steeds meer Rotterdamsche zakenmensen gaan zich in de residentie vestigen en in bijna elk van deze Haagangers verliezen de schouwburgdirecties een «klant».

Een verlies dat voor velen telt, hebben zij in het aanstaand vertrek van den waarnemenden voorzitter der Rotterdamsche afdeling van het Tooneelverbond, van Leonard Jacobson, een man die in ons kunstleven een zéér hooge plaats inneemt. Op muzikaal gebied heeft hij door invloed en connecties 't allerbeste naar Rotterdam gebracht; in de goede werken van onzen Kunstkring nam hij een trouw en ijverig aandeel en voor ons tooneel had hij een even liefdevolle als «daadwerkelijke» belangstelling. Het is innig jammer dat wij hem verliezen gaan; hij heeft — behalve zijn steun — aan ons kunstleven iets weten te geven van de eerlijkheid en van de geestdrift die typisch Jacobson waren en die hem werkelijk maakten tot een bijzonder man in deze dorre werkstad. Een bijzonder man en een nuttig man.

D. M. H.

VREEMDE GASTEN * * * * *

Nog nimmer, bij ons weten, zijn zooveel vreemde troepen den Amsterdammers den cijns der bewondering komen vragen, dien zij zoo gewillig plegen te geven voor al wat uitheemsch is, als in dit nauwelijks ingetreden tooneelseizoen. Den 26sten September is de serie geopend door een Franschen troep, zoogenaamd «du théâtre Sarah-Bernhardt», onder directie van Victor Ullmann. Gespeeld is *l'Aiglon*, het drama van Rostand, dat te Parijs de Fransche harten, die als

alle andere nationale harten zich zoo gaarne te goed doen aan vervlogen glorie, gedurende meer dan zoo malen, in lichte laaie heeft gezet. L'aiglon is — zooals men weet — de zoon van Napoleon I en Maria Louisa van Oostenrijk en na de verbanning van zijn vader, opgevoed aan het hof te Weenen en aldaar, volgens de legende, in zijn hooge ambities door een wreede staatkunde onderdrukt, een vroegen dood gestorven. Er is ongetwijfeld iets tragisch in dezen jongen Napoleon, die, geboren onder de belasting van een beroemden naam, in zich wel den drang voelt om zich op te heffen tot de hoogte van zijn afkomst — maar de kracht mist om meester te worden van de omstandigheden, die hem tēgen zijn, om zich een weg te banen tot waar hij ineent, dat zijn plaats is: den troon van Frankrijk! Een arendsjong met lamgeslagen vleugels. Deze tragische lotsbeschikking is door den hertog zelf treffend geteekend in de verzen:

«Ce n'est pas d'un poison grossier de melodrame
Que le duc de Reichstadt se meurt, c'est de son âme!
... De mon âme et de mon nom!
Oh! vouloir à l'histoire ajouter des chapitres,
Et puis n'être qu'un front qui se colle à des vitres!»

Dat Edmond Rostand de vorm-kracht bezit en vooral het diepe inzicht in den mensch, om zulk een karakter, als wij ons voorstellen dat de hertog van Reichstadt gehad kan hebben, voor ons op te bouwen tot de hoogte, waarop het gebracht moet worden, om door zijn terugval, in ons de machtige sensatie te wekken van innig medelijden, gelooven wij niet.

Hier is een stof, die in zichzelf zoo rijk is, dat reeds alleen het feit, dat Rostand er een *drama à grand spectacle* van maakt, bewijst dat hij haar niet groot gevoeld heeft. Intusschen, een oordeel over *l'Aiglon* als tooneelstuk, zou hier vrij wel als mosterd na den maaltijd komen. Het bezit naast vele zwakheden van conceptie, toch iets aantrekkelijks. Er is warmte in, geestdrift, extase en in zijn beste oogenblikken is Rostand een dichter, die verzen schrijft, welke met overtuiging gezegd, neesleepen. Gelukkig was de acteur van wien in deze de meeste kracht heeft uit te gaan, de heer Richard, als de oude snorrebaard Flambeau: een van het geslacht der twee grenadiers van Heine, voor zijn taak goed berekend. En Mlle Jane Grumbach, die den hoofdpersoon, den hertog, had te verpersoonlijken, bracht ook wel goede eigenschappen mee. Zij had een *faux air* van Sarah Bernhardt en misschien kwam het doordat zij te veel imitatie van dit illustre voorbeeld, te weinig eigen creatie gaf, dat haar spel en voordracht, mij zoo koud gelaten hebben.

De troep, was verder (op nog een enkel persoon na, die het er wel goed afbracht) beneden het middelmatige. Geen wonder dan ook, dat de groote scène in de 3e acte tusschen den hertog, Marie-Louise en de Bombelle — hoewel zij op de latere handeling van den hertog van gewichtigen invloed is, — maar weggelaten werd. Blijkbaar achtte de directie zelve de scène niet in veilige handen bij de personen, die voor Marie-Louise en haar minnaar speelden.

De tweede, die tot ons kwam, was Mad. RÉJANE, *l'enfant chérie* en misschien ook wel een beetje *l'enfant gâtée* der Parijzenaars, zij die de heldinnen gecreëerd heeft in Mad. *Sans-Gêne*, *Ma Cousine*, *La Parisienne*, *Lolotte*, *Za-Za*. Nietwaar, namen als *Sans-Gêne*, *Lolotte* en *Za-Za*, teekenen — zonder dat men er over heeft uit te weiden — het karakteristieke van Réjane's talent.

Zij is ten onzent opgetreden, het eerst als *Sapho*, dat raadselachtig-gevaarlijke creatuur uit Daudets roman, een sirene, die aantrekt en afstoot en hem die eenmaal voor haar verlokking bezweken is, die eenmaal gedronken heeft uit den beker, dien zij hem toereikt, van de eene bedwelming in de andere stort. Mad. Réjane heeft hier (althans bij haar eerste optreden, Maandagavond als *Sapho*) het publiek en ook ons niet in geestdrift kunnen brengen. Het sloeg geen vonken, wat ze deed. Wij zagen wel allerlei mooie aanduidingen, maar het bleef schetsmatig; tot een uitwerking kwam het niet.

Maar in *Za-Za* heeft zij daarna een buitengewoon succès behaald. Het komt ons voor, dat deze rol meer strookt met haar natuur. Zij is de geboren «cocotte» — ik zeg dat in denzelfden zin, als men van een andere actrice zou zeggen, dat zij de geboren «coquette», van een acteur dat hij de geboren «marqué» is. Want als zij werkelijk eene *Za-Za* ware, zou zij niet hebben kunnen komen tot eene zóó fijne detaillering, tot eene zóó in het wezen dezer deerne doorringende bestudeering van het karakteristiek-eigene van het genus. De kunst moet staan boven het onderwerp en niet er in, zal zij het ons kunnen voorstellen in zijn compleetheid. De kunstenaar in Réjane, heeft met een bij uitstek juist gevoel de grenzen bepaald, waarbinnen zij zich alles veroorloven kan, zonder af te stooten, het meest gewaagde vertoonen, zonder indécént te worden. De rol van *Za-Za*, is bij al haar touchants in de laatste acten, toch luchtig gehouden — niet zóó grijs in grijs als *Sapho*. En Réjane's kunst schijnt er ons vooral op aangelegd snel wisselende en dus niet al te diepgaande emoties weer te geven.

* * *

»In 1871» — vertelt Dr. Mendes da Costa in zijn *Tooneel-herinneringen* — »heb ik *Adèle Sandrock* eens een kinderroletje zien vervullen in *Egmond en Hoorn*, drama van W. N. Peijpers. Dat gebeurde te Rotterdam, althans bij een vertooning door het Rotterdamsche gezelschap, onder directie van I. Ed. de Vries, waaraan *Adèle's* moeder, oorspronkelijk danseuse aan den Stadsschouwburg te Amsterdam, in 1864 als actrice werd verbonden. Dat men van het ballet naar het tooneelspel overging, was vroeger niets vreemds. Ook wijlen mevrouw Faassen was oorspronkelijk balletdanseres en de heer Moor heeft op de planken gedebuteerd in het ballet! Van mevr. Nans Sandrock-Ten Hagen, verluiddat zij eene echte melodrama-speelster was, gansch in den traditioneelen Leidscheplein-stijl.

Zij verliet in 1875 het tooneel en verhuisde naar Duitschland. De heer Sandrock was Duitscher.

In *Adèle*, eene der dochters van deze mevr. Sandrock—Ten Hagen, heeft het tooneelbloed harer moeder zich niet verloochend en het is haar mogen gelukken zich aan het Duitsche tooneel eene positie van beteekenis te veroveren, die haar het recht geeft den titel te voeren van Kais. Kön. Hofschauspielerin, doordien zij aan het Weener Burg-theater is verbonden geweest. Deze thans zeer gevierde actrice, is Woensdagavond voor het eerst in haar vaderland opgetreden (te Amsterdam in den Schouwburg-Plantage) en met aanvankelijk groot succès. Om een afdoend oordeel over haar talent te kunnen vellen, zal men haar meermalen moeten zien. Maar wat zij als *Magda* in *Heimath* van Sudermann gepraesteed heeft, is dáárom bij ons Hollandsch publiek in zóó goede aarde gevallen, omdat het er ons nationaal-eigen in vond: nl. het wars-

zijn van pose en trucs en vooral een ontroerd-zijn, zonder luidruchtigheid. De haar verzeggende troep is niet kwaad, maar Adèle Sandrock stond er toch — niet alleen door haar meerder talent — maar ook door haar manier van spelen, buiten: het was directer in zijn eenvoudiger gevoelsuiting, meer Hollandsch, kortom. (Haar kolossale figuur is anders echt-Duitsch). Hollandsch ook is een zeker gemis aan gracie, dat zich ook uitsprak in haar voyante kostuums.

Aangenaam deed het aan, het was streelend voor ons nationaal gevoel, in Adèle Sandrock eene actrice te mogen begroeten van een eigen individualiteit, eene kunstnares, van wie de faam niet te veel heeft gezegd!

UIT AANTEEKENINGEN VAN * *
I. JELGERHUIS Rz. 1) * * * *

Van de 130 representaties in het jaar, werden doorgaans 76 à 80 of 67 à 70 door mij mede vervuld, meer of minder.

Als een zonderlinge zaak behoort genoteerd te worden, dat men in den winter van 1817—18 in staat was, door nieuwe decoratiën, het treurspel «Gysbrecht van Aemstel» 14 malen achter elkander te vertoonen, met volle schouwburgen.

1815. — Juffrouw Wattier verlaat het tooneel plechtig op den 8^{en} Mei en had een pensioen van de commedie van f 2000 en f 1000 van 't Hof.

1818. — Op den 10^{en} Maart trad zij weder op in den Haag bij den troep van Bingley, voor het Hof, met dezelfde rol daar zij haar afscheid mede genomen had: «Maria van Lalaing».

1818. — In April daaraanvolgende zoude zij Merope spelen en daar Bingley ziek was, werd ik ontboden om Polyfont te spelen. Ik reisde er tweemaal naar toe, maar 't spelen kwam niet tot stand door hernieuwing van jigtpijn in haar voeten en heupen; eindelijk 1 Mei speelde zij genoemde rol met mij voor het geheele Hof.

1818. — Op den 4 Juny stierf Jan van Wel, de Hollandsche Pirot in de balletten. Men begroef hem met pauken en trompetten in de Luth. oude kerk te Amsterdam, als lid van het collegie V.W., waar ik toen president van was en een lijkrede bij zijn graf hield voor een talrijk publiek.

1818. — Op Vrijdag 26 Juny stierf in den ouderdom van 64 jaar, de Holl. acteur W. Bingley in den Haag. Hij was jaren achtereen een sieraad

1) (geb. 24 Sept. 1770, overl. 6 Oct. 1836), beroemd tooneelspeler. De grootmoeder van Mevr. Kleine-Gartman was een kleindochter van hem.

van het Holl. toneel in den Haag, Rotterdam en Leijden. Voorheen uitnemend treurspeler en daarna nog altoos uitstekend komedie- en duytsche drama-speler.

1819. — In den zomer van dit jaar is door de Amsterd. acteurs niet gerijsd naar andere steden om te spelen.

(Wordt vervolgd).

VARIA * * * * *

Het repertoire van elken schouwburg zal voor de groote meerderheid der stukken steeds bestaan uit het minderwaardige, wil het actueel zijn en eene ruime plaats toekennen aan de dramatische productie van den dag.

Wie aan het theater het karakter eener publieke vermakelijkheid wil ontnomen hebben, is op weg zijn bestaan onmogelijk te maken.

Welke tooneelstukken worden gewoonlijk maakwerk geheeten? Die stukken, welke veel «maken».

Indien ik een tooneelavond bijwoon, waarvan het programma uit één-bedrijfsstukjes is samengesteld (spectacle-coupé), krijg ik het gevoel als of ik een spoorreis doe en na elk half uur moet overstappen.

De fransche kluchtspel-schrijvers hebben meestal hun succes te danken aan de gepermitteerde behandeling van het ongepermitteerde.

NEDERLANDSCH * * * * *

* * * * * TOONEELVERBOND.

(OFFICIEELE MEDEDEELINGEN.) * * * * *

In zijn jongste, op 14 September l.l. te 's Gravenhage gehouden vergadering, heeft het hoofdbestuur uit zijn midden benoemd tot voorzitter den heer Marcellus Emants, tot ondervoorzitter Mr. Fentener van Vlissingen, tot penningmeester Dr. C. J. Vinkesteyn;

en tot leden van het leescomité de heeren Emants en Lapidoth.

Verder werden gekozen de leden der commissie belast met een onderzoek naar de mogelijkheid van stichting van een pensioenfonds voor Nederlandsche tooneelspelers.

De algemeene secretaris,

FRITS LAPIDOTH.

THE MUTUAL LIFE INSURANCE COMPANY OF NEW-YORK.

 Opggericht 1843 — **RICHARD A. Mc. CUBDY, President.**
Eén voorbeeld uit velen. Levensverzekering BETER dan eene Spaarbank.

Onze Maatschappij sloot in 1861 eene verzekering op het leven van den heer I. Wilson, ten bedrage van \$ 5000.— uit te keeren aan hem zelve bij bereiking van 60jarigen leeftijd, of, wanneer hij eerder kwam te overlijden, aan zijne erven. De heer W. was toen 25 jaren oud en de jaarpremie door hem verschuldigd bedroeg \$ 135.—

De heer W., die gelukkig in leven bleef, ontving in 1896 de volgende afrekening:

Polis No. 33892: Verzekerd bedrag \$ 5000.—

Toegevoegde winst » 4680.—

N.B. Deze verzekering kostte aan premien slechts \$ 4725.—

en zij werd uitbetaald met een totaal van \$ 9680.—

Dat is met andere woorden eene ruim 3½% rente-op-rente belegging, zoo goed als de beste Spaarbank ooit geven kon.

Maar de verzekering van \$ 5000.— zou ook uitgekeerd zijn indien de Heer W. na storting van slechts eenige, ja zelfs van ééne enkele der premiebetalingen ware overleden.

Deze laatste conditie bestaat niet bij Spaarbanken en daarom is Levensverzekering **beter**.

HOOFDKANTOOR DER MUTUAL TE AMSTERDAM:
Spui hoek Kalverstraat, gebouw „Mercurius”.

THEOD. J. A. BIEN,
Directeur.

A. SERNÉ & ZOON
Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN
COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.

Prompte bediening.

Magazijn „DE BLAUWE BRIL”.

W. J. LAUWERS,
OPTICIËN.

GRAVENSTRAAT 1—3
FILIAAL: HEILIGENWEG 53,
AMSTERDAM.

HET ADRES VOOR STRIJK-
INSTRUMENTEN EN
STRIJKSTOKKEN: ✱

K. v. d. Meer & v. Roosmalen
P. C. Hoofdstraat 159, Amsterdam.

E. OSKAM

Importeur van Havana Sigaren
DEN HAAG — ROTTERDAM.

CORONA

BLOEMEN

Kalverstraat 175 Keizersgracht 521
AMSTERDAM.
Telefoon 583.

Henri van der Beugel

COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.

Grimeur voor Dilletanten Vereenigen.
VIJZELSTRAAT 126 (boven)
AMSTERDAM.

W. C. VAN DER LAAN
Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
’S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN

BLOEMSTUKKEN

en alle genres bloemwerken.

COSTUMES

VOOR

Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden

in huur te verkrijgen

BIJ HET

Ned. Costuum-Magazijn
VOORHEEN

HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

J. G. HAANRAADTS

DECORATEUR

STROOMARKT 11.

Speciale inrichting voor het leveren,
verhuren, en restaureeren van tooneel-
decoratiën, en illumineer-artikelen.

VERZOEK

aan allen, die in „HET TOONEEL”
belangstellen, die verwachten, dat ’t nu een
goed blad zal worden, en die f 2.50 per
jaargang goedkoop vinden, om het hier-
naast gedrukte inteeckenbiljet, of met hun
eigen naam of door een ander, vriend of
kennis, onderteekend, uit te knippen en te
zenden aan een boekhandelaar of direct
aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

J. KALF

Firma Wed. E. N. DAVIDSON,
Costumier

Amst. Veerkade 41, 's Gravenhage.

Prachtige sortering Costuums voor Tooneel-
uitvoeringen, Tableaux, Maskerade etc.

BLOEMENATELIER

Heerengracht 12^a, Den Haag

TELEFOON 1117.

TOONEELKIJKERS.

J. M. SCHMIDT,
OPTICIËN

Wijde Kapelsteeg 1
tusschen Kalverstraat en Rokin.

Ter perse bij de UITGEVERS-MAATSCHAPPY
«ELSEVIER» een geartonneerd album,
prijs f 4.90,

KERSTGAVE

Pantomime door M. SNIJDER VAN WISSENKERKE,
Muziek van GOTTFRIED MANN,
Steenteekeningen van WILLY SLUITER.

INTEEKENBILJET.

Ondergeteekende wenscht te ontvangen
van af 5 October 1901 tot wederopzeggings
toe à f 2.50 per jaargang, franco per post:
„HET TOONEEL”

onder redactie van H. L. BERCKENHOFF,
uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buite-
land is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERSM
MAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURG WAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST /5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
/ 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND / 2.90.

INHOUD: H. L. B.: Hebben wij een eigen tooneel? — A. G.
van Hamel: Mounet Sully's (Edipe. — J. H. Rössing: Warenar.
— F. Ewart: Boven Menschelijke Kracht. — Ueber die Kraft
te Rotterdam. — Adèle Sandrock. — Coquelin Cadet.

HEBBEN WIJ EEN EIGEN TOONEEL?

II.

Een streven naar directe gevoelsuiting door-
dringt onze tooneelspeelkunst. Het bloot virtuose
is haar uit den booze. En wij, Nederlandsch
publiek, hebben voor het technische alleen dan
waardeering, als we het niet bemerken. Indien
een enquête werd ingesteld naar de meening onzer
tooneelspelers (en van ons publiek) omtrent de
bekende vraag: of de tooneelspeler, wil hij ons
ontroeren, zelf ontroerd moet zijn, dan wel of hij
er mee toe kan, wèl ontroerd te zijn gewéést,
maar er ons slechts den artistieken schijn van te
geven — verreweg de grootste meerderheid zou
zich verklaren vóór het spontane, tégen het tot
overleg gekristalliseerde, bezonken gevoel. Aan
deze kunststopvatting zijn voor- en nadeelen ver-
bonden, gelijk dit door Marcellus Emants in ons
vorig nummer is uiteengezet in zijn belangwek-
kende beschouwing over het spel der Duitsche
acteurs in Heyermans' «Op Hoop van Zegen».

Ook buiten het genre, dat als haar eigenlijke
specialiteit kan gelden: het klein-burgerlijke drama,
het volksstuk of althans het drama, spelende in
den kring van wat wij «het volk» plegen te
noemen — houdt onze tooneelspeelkunst vast aan
haar spontaan emotionneerend karakter, wars van
het academische. Wij hebben weliswaar niet velen
aan te wijzen, in wie het vuur blaakt voor de
muze van het hoogere drama, van de tragoedie,
maar gelijk in een kort verleden onze hoofdver-
tegenwoordigster in deze was: mevrouw *Kleine-
Gartman*, de eerste, die volkomen gebroken had
met de traditioneele Leidscheplein-manier, zoo is
onze hoofdvertegenwoordiger voor het heden in
het hoogere drama: *Louis Bouwmeester*, hij, de
gevoelsacteur bij uitnemendheid, volkomen vrij van
alle gemaaktheid en pose. Telkens opnieuw heeft hij
zich in te leven in de situatie en de gemoedsbevindingen
der door hem uittebeelden personen, om die ge-

moedsbevindingen ook óns te doen doorleven. Ik
geloof niet, dat de door hem gevolgde wijze van too-
neelspeelen — de *spontane* methode — zóó afmattend
is, als men ter verdediging van de tegenoverge-
stelde methode, wil doen voorkomen. Kunst voort-
brengen heeft, zoowel als kunstindrukken onder-
gaan, een versterkend, verheffend element in zich
en evenmin als wij, toeschouwers, na het bijwonen
eener spannende tragoedie, ons afgespannen, ver-
slapt gevoelen, maar integendeel verfrist en
versterkt, gelooven wij, dat de kunstenaar, die
reproduceerende, de tragoedie met hart en ziel
heeft meegeleefd, zich fysiek benadeelt — tenzij
hij van een constitutie is, die hem bij voorbaat
voor de uitoefening zijner kunst minder geschikt
maakt. Niet ieder, al heeft hij nog zóo'n mooi
embouchure, is er op aangelegd om *cornet-à-piston*
te blazen. Zeker, naast zijne geniale intuïtie, heeft
Bouwmeester eigenschappen, die aan de critiek
niet weinig vat geven, maar zoo heeft ieder deugd
onechte zusters en is niemand vrij van «les défauts
de ses qualités.»

In sommige opzichten een contrast van Bouw-
meester, is *Rooyaards* toch ook in den grond een
gevoels-artiest. Het is niet gemakkelijk hem als
kunstenaar te definieeren, hoe licht het valle hem
te eeren in zijne buitengewone toewijding aan
zijne kunst. Ik ben van meening, dat *Rooyaards*
nog niet zijn evenwicht gevonden heeft en ons
van hem nog menige schoone verrassing te
wachten staat — als, wat wij vurig wenschen,
de krachten hem gespaard blijven. Ik geloof
niet, dat Nederland veel tooneelspelers heeft
voortgebracht van een zóó reusachtige wils- en
werkkracht, van zulk een hartstochtelijk ziels-
verlangen naar machtige aandoeningen en hooge
gevoelingen. En hij is niet alleen een kunstenaar
van intuïtie, maar ook van intelligentie, vrucht
van studie en door opvoeding verkregen geeste-
lijke vorming. Intusschen dankt hij aan de natuur
één gevaarlijk bezit: *zijn mooi geluid!* Dit klinkt
als een paradox, maar het is ernstig bedoeld.
Zóó menig acteur heeft aan zijn zoogenaamd
«mooie» stem zijn ondergang te danken, omdat
hij er de weelde niet van wist te dragen; omdat

hij het ging behandelen als een . . . instrument in den beperkten zin van «speeltuig»! De dalingen en verheffingen werden bij het spreken bestudeerd en vastgesteld, het register, waarin het geluid het voordeeligst klonk, zooveel mogelijk in dienst gesteld enz. enz. O, dat Royaards zijn sonoor geluid vergeten kon, meer woord-, minder klank-expressie gaf, de stem eenvoudig bezigde als geleiding voor het gevoel, zonder dat hij zich het hoofd brak over de sonoriteit van het geluid!

En wat *is* ten slotte een mooi geluid? Is de stem van Bouwmeester *niet* mooi, omdat zij niet sonoor is als de klank van een Stradivarius, niet wèl luidt in muzikalen zin? Ik, voor mij, vind de stem van Bouwmeester wèl mooi, omdat zij mannelijk klinkt en juist wegens gemis aan vleezige volheid zoo direct de ziel laat doorschijnen!

Royaards behoort niet tot dat genre acteurs, die bij gebrek aan intelligentie, aan wilskracht en studiezijn, vanzelf aangewezen zijn alléén op hun «mooie» stem (gelijk met Peters, naar ik vermoed, het geval geweest is), net als jonge, mooie actrices, die niets in de mars hebbende, voor haar succès, een tijdlang kunnen teren op haar snoezig uiterlijk! Neen, Royaards heeft zijn mooie stem niet noodig; hij kan er buiten; hij zal eerst recht tot aller gemoed spreken, als hij zich geeft in de spontaniteit van zijn emotioneerend talent, in de onmiddellijk uit de ziel ontsprongen klankverbeelding, zonder . . . expresse-lijke muziek!

Een mooie stem is een welkomie gave voor den acteur, mits hij haar beschouwe als hem toebedeeld *op den koop toe*, anders wordt zij zijn ongeluk.

H. L. B.

MOUNET-SULLY'S »CEDIPUS» * * *

Ook aan de Groningsche Schouwburg-commissie was door den impresario Schürmann een voorstelling aangeboden van Mounet-Sully's *Cedipe-Roi*. Hij had echter het verzekeren van een aanzienlijke som als voorwaarde gesteld, en die voorwaarde was afgeslagen. Mounet kon komen als hij wilde en mocht verdienen wat de Groningers zouden gelieven te betalen. Maar aan het waarborgen eener hooge recette kon niet gedacht worden. En zoo is dus deze vertolking van Sophocles' heerlijkste tragedie ons voorbijgegaan.

In de Hollandsche steden heeft de heer Schürmann zulk een waarborgsom waarschijnlijk overbodig geacht. Aan de oevers van Amstel en Maas rekende hij, niet enkel op een schitterend succès, maar ook op stampvolle zalen. De herinnering aan de vertoeningen, nu negen jaar geleden, beloofde veel voor deze nieuwe tourné. Reeds toen was, te Rotterdam en te Amsterdam, de schouwburg goed bezet geweest. Hoe veel te meer zou dit thans het geval zijn, nu de geheel onvoldoende Jokaste van 1892 zou vervangen worden door Mlle Lerou, naar stem en fysiek voor die rol geschapen, nu de hier te lande zeer gewaardeerde Lugné-Poë in de rol van Tiresias zou optreden en de chef d'orchestre zou meêkomen om het muzikaal gedeelte der uitvoering te regelen.

O, hoe benijdden wij, te Groningen, de Hol-

landsche steden! Met welk een nieuwsgierigheid zagen wij uit naar de tooneelverslagen van het *Handelsblad* en de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*!

De verslagen kwamen ons onder de oogen en ze vertelden ons . . . dat er maar weinig, heel weinig menschen waren geweest. Als bij afspraak was, te Amsterdam zoowel als te Rotterdam, het publiek weggebleven. Nauwelijks honderdvijftig in eerstgenoemde stad. Geen zes in het parterre. Zonderling! Mounet zelf was één en al verbazing. Zijn impresario was woedend. De journalisten, die het voorrecht hadden den tooneelspeler te ontmoeten, haalden de schouders op: ze konden die onverschilligheid niet verklaren.

Maar de weinigen die Mounet-Sully in zijn *Cedipus*-rol hadden willen zien en hooren waren dan toch . . . verrukt geweest? De Amsterdammers ongetwijfeld. Ademloos hadden ze zitten luisteren, en toen de voorstelling geeindigd was, dacht niemand er aan heen te gaan, zoozeer waren allen onder den indruk gekomen. Ze bleven zitten en werden niet moede den tooneelspeler voor het voetlicht te roepen. Mounet-Sully, zegt Giovanni, vierde »een zeldzamen triomf.« Nooit heeft hij, de verslaggever, — behalve bij jubilees — zulk een ovatie bijgewoond. Zelf heeft hij van ganscher harte meêgedaan. Hij was één-en-al verrukking. Hij heeft Mounet's *Cedipus* »prachtig en prachtig gevonden.« Wat deze gaf is »verheven kunst» geweest. Een koning gaf hij te zien, zooals Shakespeare Lear een koning noemt: »every inch!» En tevens »een mensch, een mensch die ons in zijn lijden zeer nabij kwam.« En nu volgt, in Giovanni's verslag, nog deze karakteriseering van Mounet's kunst zooals zij zich hier aan den journalist geopenbaard heeft: »Mounet-Sully heeft de rol van *Cedipus* geheel gevoeld en door-dacht. Iedere beweging van hem is een natuurlijke reflex op wat hij zoo juist gezegd of gehoord heeft, en zij schijnt zoo spontaan te komen, alsof de auteur geen rol geleerd heeft.»

Mag men de *N. Rott. Ct.* gelooven, dan is het effect, te Rotterdam, heel wat minder geweest. «Het weinige publiek heeft hem aan het eind wel toegejuicht». Ziedaar alles. Dat «wel toegejuicht» zegt niet veel. Intusschen is die ietwat flauwe uitdrukking misschien meer de reflex van de stemming waarin de verslaggever verkeerde, dan een juiste afspiegeling der emotie van het publiek. Immers, volgens de *Wereldkroniek*, die ook bij de Rotterdamsche voorstelling vertegenwoordigd was, hebben de honderd-vijftig Rotterdammers die de voorstelling bijwoonden, precies op dezelfde manier gereageerd als het handjevol Amsterdammers: «Eerst bleef het kleine publiek doodstil, blijkbaar hevig geëmotioneerd; daarna barstte een storm van toejuichingen los, die eerst ophield nadat vier, vijf maal was gehaald.»

Men ziet, dat «wel toegejuicht» mogen we gerust vrij wat meer laten zeggen, dan het bij de eerste lezing zegt.

Intusschen, de Rotterdamsche geestdrift moge dan al heelemaal parallel gelooopen hebben met de Amsterdamsche, — tusschen de verslaggevers der *N. Rott. C.* en van het *Handelsblad* valt alle

parallelisme weg. Wel lees ik ook bij den eerste: «Prachtig, prachtig . . . koninklijk». Maar er wordt een woordje bijgevoegd, dat de beteekenis dier woorden verandert. «Prachtige, prachtige standen maakt hij . . . Heerlijk diep kan het geluid gaan, koninklijk is vaak de klank. Maar men ziet aldoor techniek. Men ziet hem nu dit, dan dat schoons doen, losse trekken, mozaïek; vruchten van studie in schoonheid, geen kunst. Geen gevoel, geen adem van leven.»

't Is wel glad het contrarie van die tot natuur, tot leven en spontaneiteit geworden kunst, die Giovanni in elk detail der meesterlijke vertolking heeft bewonderd!

Heeft Mounet misschien te Rotterdam, onder den eersten indruk eener slecht bezette zaal, zich minder gegeven dan te Amsterdam? De geestdrift van het kleine publiek zou het niet doen vermoeden. Bovendien heeft Ligné-Poë, die het laatste gedeelte der voorstelling bijwoonde, aan den vertegenwoordiger der *Wereldkroniek* verklaard, dat hij Mounet in geen jaren den *Edipe* zóó had zien spelen; de groote tooneelspeler had «zich zelf overtroffen».

Zoo blijven wij, Groningers, die de vertooning enkel hebben mogen kennen uit de verslagen van de *N. R. Ct.* en het *Handelsblad*, met twee problemen zitten. Het eerste luidt aldus: «Hoe komt het, dat in die beide steden het publiek dat de voorstelling is gaan bijwonen, zoo heel klein is geweest?» Het tweede: «hoe komt het, dat, onder precies dezelfde omstandigheden, en terwijl het publiek precies denzelfden diepen, overweldigenden indruk heeft ontvangen, twee tooneelrecensenten, beide mannen van kunstzin en ervaring, beide ook gewoon aan het zien en hooren van Fransche tooneelspeelkunst, over Mounet-Sully, in de rol van *Edipus*, zoo geheel verschillend hebben geoordeeld?»

De oplossing van het eerste probleem is, waarschijnlijk nog al eenvoudig. Er is, ook op het gebied van vreemde tooneelspeelkunst, juist tegenwoordig zoo veel te zien en te hooren; men kan niet overal heengaan. Van *Edipus*, sinds niet alleen de Utrechtsche studenten, maar ook «Het Nederlandsch Tooneel» het stuk herhaaldelijk gespeeld heeft, is de nieuwigheid zoowat afgekeken. En enkel te gaan om den tooneelspeler te zien, om zijn spel met dat van een ander te vergelijken, ligt niet in den geest der meeste Hollanders. Daarbij komt dat vele Amsterdammers en Rotterdammers *Edipe-Roi* in Parijs hebben gezien of hopen te zien en een vertooning in de Comédie-Française, als artistiek genot, hun meer heeft gegeven, of meer belooft, dan een altijd gebrekkige reis-vertooning in een onzer schouwburgen.

Het tweede probleem zou ik aldus willen . . . oplossen is het woord niet, maar omschrijven en toelichten.

Sedert twintig jaren speelt Mounet *Edipe*; de creatie van die rol is de verwezenlijking geworden van een zijner liefste en mooiste levensdroomen. Al de kracht van zijn temperament, al de impulsies van zijn genialiteit, al de hulpmiddelen waarover zijn talent beschikt, heeft hij op het uitbeelden van die rol geconcentreerd. Zelfs zijne moreele

eigenschappen, een geweldige hooghartigheid en tevens een overgrootte gevoeligheid, komen hem bij dit werk te stade. Geen wonder dat hij, meer dan met enig andere rol, zich met deze geheel vereenzelvigd. Toen hij, bij de allereerste opvoering, even voordat hij optrad, vóór den spiegel ging staan en zich zelf daar zag, in het gewaad en met de gestalte van een vorst, gereed om zijn volk te gaan toespreken van de trappen van zijn paleis, hoorde men hem zeggen: «Je suis *Edipe*».

Nu heeft Monnet-Sully, de mensch, of, wil men, de acteur in burgerkleeding, wel wat zonderlinge manieren. Hij is heelemaal niet gewoon, noch in zijn gebaren, noch in zijn spreken. Beide lijken gekunsteld, gechargeerd. Toch is al dat vreemde, opvallende, excentrieke, dat onverhoeds uitbarsten van stem of beweging, bij hem zuivere natuur.

Men kan dit voelen en doorzien, of niet-voelen. In het eerste geval zal het opvallende, bruske, vreemde in zijn kunstuiting den indruk maken van spontaan te zijn; in het andere geval meent men in die zelfde bewegingen en stem-modulaties «aldoor techniek» te bespeuren.

Ik voor mij, die Mounet vast wel drie of vier malen te Parijs in deze rol heb gezien, — 't aller-eerst bij de generale repetitie der eerste opvoeringen in 1881, het laatst, nu vijf jaar geleden — heb altijd een diepen, overweldigenden indruk van de vertooning gekregen. Wanneer ik morgen te Parijs kwam en ik zag *Edipe-Roi* op het affiche staan, zou ik er waarschijnlijk dadelijk weer heengaan. Mounet, die door-en-door een romanticus is, speelt die rol niet klassiek, maar met al de kracht van zijn temperament en zijn verbeelding. Het is mogelijk dat zijn spel daardoor niet geheel wordt een artistieke restitutie der Grieksche tragedie. Maar zeker is het in hooge mate, onover-trefbaar, de plastische realiseering van het ontzaglijk, het huiveringwekkend drama van *Edipus*. Dat hij, bij de vertolking van het drama, ook geholpen wordt door zijn meesterlijke zekunst — men herinnere zich zijn gesprek met Jocaste, het zoogenaamde tooneel der «double confidence» — is Giovanni niet ontgaan. Had de tooneel-recensent der *N. Rott. Ct.* meer aandacht aan die zijde van de vertolking geschonken, ik vermoed dat hij er niet aan gedacht zou hebben om hier, bij het beoordeelen der dictie, het woord »kunst» door »techniek» te vervangen. Wie zelf met de kunst van zeggen, vooral in Fransche verzen, eenigszins vertrouwd is geraakt, die vermoedt wel het een en ander van Mounet's »techniek», maar luistert met bewondering naar de heerlijke effecten, van eenvoudige, oprechte zeg-kunst die door nadenken en studie hier zijn bereikt.¹⁾

Te Orange is Mounet in de rol van *Edipus* opgetreden voor zeven à achtduizend menschen. Te Amsterdam en te Rotterdam voor een honderdvijftig. Pleit het niet voor den ernst en de noblesse van dezen kunstenaar, dat hij volgens Ligné-Poë, nooit mooier gespeeld heeft dan te Rotterdam?

¹⁾ In een artikel over *Dramatische dictie in de Gids* van 1896, blz. 519 vlg. heb ik een paar bijzonderheden van Mounet's dictie in die rol ontleed.

Maar wel curieus mag het heeten, dat, terwijl zijn *Edipus* geheel Frankrijk door, en bijna overal daarbuiten, een meesterstuk van actie en dictie, de hoogste praestatie zijner kunst genoemd wordt, hij het in die rol der *N. Rott. Courant* maar niet naar den zin kan maken. In 1892 kon de toenmalige tooneelcriticus van dat blad geen smaak vinden in een kunst die zoover afweek van het burgerlijk realisme. Ik voerde, destijds, daarover met hem een drukke polemiek. In 1901 kan de nieuwe tooneelcriticus van datzelfde blad in Mounet's spel geen echte kunst herkennen; het maakt op hem te veel den indruk van maakwerk.

Mounet-Sully treft het niet. Men zou heusch gaan denken aan een noodlot dat, in de bureaux van het Rotterdamsche dagblad, dezen *Edipus* vervolgt.
Groningen. A. G. VAN HAMEL.

* * * * DE WARENAR * * * *

Een tooneelbestuur, dat oude oorspronkelijke kluchtspelen op de planken laat brengen, doet dit niet straffeloos als het en de leden van zijn gezelschap verwaarloozen te letten op het door-en-door Amsterdamsche karakter der meeste.

Het echte oude blijspel is Amsterdamsch, — Amsterdamsch in taal, — Amsterdamsch in kleeding, — Amsterdamsch in uitspraak, — Amsterdamsch in plaats der handeling, — Amsterdamsch in levensopvatting, — Amsterdamsch in den zin voor gulheid, jok en boert, — Amsterdamsch in gierigheid en ruimschottelde mildheid, — Amsterdamsch in geestige ruwheid. —

Het oprechte Amsterdamsche blijspel gaf voor een klein deel de bedoeling aan, waarom te Amsterdam eene Academie opgericht werd.

Die Academie, door Samuel Coster in 1617 gesticht, gaf uiting en vorm aan wat er in harten en hoofden der bloeiende Amsterdamsche burgerij omging. Zij bood gelegenheid kennis, — 's levens leunstok, waarop 't menschenleven steunt, — te bevorderen en te vermeederen, en de kunsten te schragen en te dienen. Na een jaar bestaan te hebben, liet de Academie door Apollo duidelijk uitspreken, hoezeer *ontwikkeling* haar doel was.

Wist ghy, Hollantsche Volck, hoe veel geleertheyt dede
Tot vormeling van goede en menschellicke zeden
Alle bemoeyinghen zout ghy u voort ontslaen,
En voerden maer die Goddelicke neering aen.
And're oeffeninghen doen niet achten goede zeden,
En zetten u maer op een dwaal-wech van de reden,
Die hier den mensch alleen van and're dieren scheyt.

Het onderwijs in talen, wetenschappen en kunsten, maakten haar tot eene Nederlandsche Oefenschool, — gelijk zij zich ook noemde. De openbare lessen in wis- en zeevaartkunde werden het eerste jaar zelfs door 2000 Amsterdammers bijgewoond.

De Academie gaf reeds voor drie eeuwen, en oorspronkelijk, wat thans navolging vindt in de avond-voordrachten van enkele professoren, ten bate van niet-studeerenden. Waarlijk Amsterdam heeft ook in dit opzicht niet te leenen en te lorsen gehad van de Engelschen. Het is den Engelschen, die nu, tot in den naam der voordrachten, worden nagevolgd, drie eeuwen vóór geweest.

De openbare lessen der Academie waren meer praktisch dan nu en grepen direct in het leven in. Bovendien, en — dit siert den stichter, — werden «suffe geleerdheid, doode boekenkennis» buitengesloten, — en mocht de boog niet altijd gespannen blijven: allerlei kunsten werden mede beoefend. Voor het algemeen de tooneelspeelkunst.

De ernstige spelen zouden wereldgebeurtenissen en staatsveranderingen bedoelen, en de blijgeestige het leven en het woelen der burgerij, rijk of arm. Mocht men den Ouden al navolgen, oorspronkelijkheid, eigen land en eigen zeden, wilde men op den voorgrond houden. De vruchten der ernstige kunst zouden niet mogen «rieken naar Grieksche Thym».

Bij treur-, blij- en kluchtspel zou het ernstig streven zijn «de Nederlandsche taal» te bevorderen.

«Eigen taal» is het scheppingswoord der Academie geweest om eigen kunst ten top te voeren. Jaren vóór de stichting hadden de ontwikkelde en toongevende Amsterdammers den geleerden van de Leidsche Academie toegeroepen: «Laat het land in de landstaal uw geleerdheid genieten.» Dat was nog niet geschied, maar aan de Academie te Amsterdam werd in 1617 alle geleerdheid, in de Nederlandsche taal tot gemeengoed gemaakt. Ieder, die kennis wilde vermeederen, had vrijen toegang tot de openbare lessen, door zeer bekwame mannen in de groote zaal der Academie op de Keizersgracht te Amsterdam gegeven. Alle wetenschap schijnt er populair gedoceerd te zijn, van die der Arithmetica af tot die der Hebreeuwsche taal toe. Dansen en schermen en beoefening der uiterlijke welsprekendheid waren niet buitengesloten. Alle wetenschap, alle kunst was gericht op de bevordering en verbreiding der Nederlandsche taal.

Bij blijspelen en kluchten diende en verheerlijkte de Academie «de reyne puyre, loutere, onvervalschte Amsterdamsche taal».

Die taal lachte haar aan, om haar schilderachtigheid en levenskracht. Die taal was een «Quickborn», en had vormende kracht — geheel in tegenstelling met de huidige woordkunst, als zijnde buiten het leven der taal, en grootendeels bedenksel, «caviaar voor het volk». Vondel deed niet aan woordkunst, hij ging tot het volk en luisterde naar zijn taal. Hooft nam gaarne woorden «van der straat» op, en zette die in «een nieuwen dag». Dit doende, had hij «er eer af.»

Reeds den tweeden dag na de opening der Academie werd een echt Amsterdamsch blijspel vertoond: *Warenar*. De zoon van Burgemeester Hooft, Pieter Cornelis Hooft, had hiertoe Plautus' *Aulularia* «nae 's landts gelegenheid verduyst».

Hooft had de *Aulularia* al in 't begin van 1617 in »translaat» en dacht het stuk op de »Brabantsche kamer» te doen vertoonen. Is dit *translaat*... de «verduitsching nae 's lant's gelegenheit»? Ik geloof het niet. Misschien heeft dit «*translaat*» tot grondslag gediend en heeft Hooft alleen, of Hooft met Coster samen, het «verduyscht nae 's lants gelegenheit» om den tweeden dag na de stichting der Academie te worden vertoond.

Op de Amsterdamsche taal ging men prat. Coster had de stille verwachting, dat de «bruine Mooren» zich zouden aangorden om

Naar harrewaerts te spoen, om *d' Amsterdamsche taal*
Te leeren, die ze toch verbluffet altemaël
Die nu ghebruyck'lyck zijn.

Op het openingsfeest der Academie beloofde Thalia, dat zij «teughen morggen een proef van (haar) cluchten toonen zou» (de *Warenar*):

Om met dezelve (hoewel 't boertich is) jouw te leren
De *reyne, puyre, loutere, onvervalste Amsterdamsche taal*.

Thalia zelf spreekt Amsterdamsch «om daar mee te bewijzen dat zij haeren cluchten en boertieren in de oude Hollandsche spraek (die daerin zeer bevallyck is) op onz' toneel altyt sal voortbrengen.»

Het gebruik dier taal verschafte: «een heugchelyck lachen, vermits de soete mallichheydt van uytspreeck.»

Een volgend opstel zal nog nader op het Amsterdamsch karakter der oude blijspelen en kluchten wijzen en beteekenis geven aan Hooft's uitroep: «Wat isser oock dat t'Amsterdam niet en beurt!»

J. H. RÖSSING.

BOVEN MENSCHELIJKE KRACHT. *

«Sag' deutlicher wie und wenn,
Du bist uns nicht immer klar;
Gute Leute, wisst Ihr denn,
Ob ich mir's selber war?»

Den titel van dit drama van den Noorschen dichter Björnsterne Björnson kan men ook dezen zin toekennen, dat er een en ander in het werk voorkomt, hetwelk boven de menschelijke kracht van denken gaat; het stelt namelijk den lezer — en natuurlijk nog veel meer den toeschouwer, die het werk niet vooraf heeft bestudeerd — voor vragen, waarop hij geen klaar geformuleerd antwoord weet te geven. Het stuk eindigt trouwens voor den schrijver zelf met een vraagteeken.

Toch zal het werk bij zijn vertooning de menschen, ook de eenvoudigen van geest, onder een grooten indruk brengen. Zelfs in een middelmatige vertooning door acteurs en actrices, die zelve de beteekenis van wat de dichter hun in den mond legt, blijkbaar niet overal doorgronden — mits zij hunne taak, zij 't ook dat zij er beneden blijven, met ernst opvatten.

Ter verklaring, voor een deel, van den indruk, dien dit in enkele opzichten wonderspreukige drama, op een zelfs zeer gemengd schouwburgpubliek maken moet, vergunne men mij een schijnbaar zonderlinge afwijking van mijn onderwerp. In het maandschrift *Onze Eeuw*, komt van de hand van prof. van der Vlugt een politiek artikel voor, waarin het geheim wordt nagevorscht van den invloed door Dr. Kuyper geoeffend op de kleine luyden; Dr. Kuyper, die men maar éens in zijn leven behoeft te hebben hooren preeken, om voor altoos de herinnering te bewaren aan de ondoorgrondelijke tale, waarmede hij zijn ongeletterd gehoor aan zijne lippen weet te boeien. Prof. v. d. Vlugt dan vertelt, hoe hij eens in een landelijk oord, waar hij zijne zomervacantie genoot, geregeld des Zondagsmorgens zich begaf onder het gehoor van

den dorpspredikant. Het was een man, die in geen enkel opzicht in zijn predikaties afdaalde tot den gelijkvloerschen levens- en denkensstaat zijner parochianen. Hij ging er integendeel ver boven uit. En toch — hoe hoog de prediking over hunne hoofden ging — de kleine luyden luisterden als vinken. De eenvoudige schare was altoos een en al aandacht, van het begin tót het eind.

De professor begreep het niet en deelde zijn ervaring mede aan een zijner collega's, wijlen den hoogleeraar Kusters en deze antwoordde: «Wat meent ge, dat die menschen daar 's Zondagsmorgens kwamen zoeken? Een woord, dat nauw zich aansluit aan het éentonige bestaan der weekdagen? Neen, *juist iets anders!* Gelijk hun lichaam aan het Zondagspak, zoo heeft hun geest aan Zondagsstemming behoefte. Praat, op den preekstoel, hun van hun bedrijf, van ploegen en zaaien, het maakt hen kregel. Maar open eene nieuwe wereld voor hunne oogen, spreek hun van dingen die zij nooit beleefden, en zij gevoelen zich verfrist, verruimd, verheven.»

En zoo is het ons allen; zoo is het met geheel de menschheid. Wie niet redeloos daarheen leeft, zoekt naar het hoogere, wil den geest voelen opgeheven boven het aardsch gedwerrel, hij smacht er naar om te gelooven, om te doorgronden het wondere levensraadsel.

En neem nu onder de menschen de gevoelsnaturen en de denkers, de dichters en de wijsgeeren, en ge zult in dezen, wier leven niet behoeft op te gaan in de behartiging van stoffelijke belangen, maar die ziel en geest vrij kunnen doen opzweven naar den sfeer van het ideëele, de zucht ter ontraadseling van het bovenzinnelijke, tot hartsstocht zien worden en als Björnsterne Björnson den innerlijken strijd om deelachtig te worden het weldadig en der ziele rustgevend geloof in eene Goddelijke openbaring, voor zich zelf zien objectiveren in eene schepping, waarin zij hun vol gemoed geheel kunnen uitstorten.

Bovenmenschelijke kracht is eens dichters biecht. Het is de door twijfel gepijnigde ziel, die los zoekt te worden van wat in haar spookt. De dichter bidt God om een teeken, om een wonder, opdat hij gelooven kunne. En op zinrijke wijze heeft hij in een mensch, den predikant Adolt Sang, het geloof geplant met zoo diepe wortelen, dat het alle levenssappen tot zich trekt. Dat geloof geeft hem de kracht om bergen te verzetten, wonderen te verrichten, die boven het menschelijk «kunnen» gaan, en daarom sterft hij er aan, want het bovenmenschelijk «willen» breekt ten slotte zijn broos bestaan.

Of nu — na het wonder aanschouwd te hebben — de twijfel in Björnson, dien wij in het stuk verpersoonlijkt mogen achten door den «onbekende», Bratt — en in allen die het met hem zagen geschieden, is opgeheven — blijft in het stuk onopgelost. Het wonder komt trouwens niet geheel in vervulling. Want niet alleen hij, wiens geloofs-kracht het wonder verrichtte, maar ook zij aan wie het wonder geschiedt, sterft schier onmiddellijk na haar wonderdadig opstaan van een langdurig ziekbed.

Het schijnt mij toe, dat bij Björnson ten slotte de ethiker de overhand behouden heeft in den strijd tusschen twifelen en gelooven: de ethiker die juist in het *zoeken* naar de waarheid, in den eeuwiggen *drang* naar weten, de geestelijke levensimpulsie erkent. Voor wie de waarheid *gevonden* heeft, mist het leven allen prikkel. Uit de donkere aarde trekt de bloem haar voedsel en tegelijk heft zij haar kelk naar het zonlicht om zich te koesteren in zijne warmte. Zoo zal de mensch die wandelt op de aarde en alles uit haar schoot delft wat hij van noode heeft, steeds vragend opzien naar het ondoorgroendelijk licht des hemels.

* * *

«Boven menschelijke kracht» is te Amsterdam vertoond door de «Nederlandsche Tooneelvereniging» en hoe dieper men doordringt in de beteekenis van het drama, hoe levendiger wordt het besef van het vele dat aan de vertooning ontbrak. Toch, zooals ik zeide, is het publiek onder een machtigen indruk gekomen, heeft het zich gewijd gevoeld door den hoogen geest, waaruit het werk is gesproten. Dat het den zin van het drama overal verstaan heeft, mag men gerust betwijfelen. Maar het heeft zich ontrukkt gevoeld aan het alledaagsche, het heeft door de aanraking met het hoogere, zich verheven gevoeld.

F. EWART.

BOVEN MENSCHELIJKE KRACHT TE ROTTERDAM * * * * *

Het is niet gemakkelijk, niet wel mogelijk bijna, zoo dadelijk na een in vele opzichten uitmuntende vertooning van een stuk als «Ueber die Kraft», zich rekenschap te geven van zijn indrukken en eenigszins nauwkeurig die voor anderen te verklaren; ook al laat men nu pretenties van analyse heel en al vallen. Daarom — voor ditmaal — een kort bericht.

De Groote Schouwburgzaal was gisteravond bij de première, tamelijk bezet, en daar is werkelijk iets van wijding over het auditorium gekomen. Gaarne en eêrlijk zij verklaard, dat het gezelschap van Van Eysden met «Boven menschelijke kracht» een allergelukkigsten avond heeft gehad; er was goed begrip, eerbied, geloof in bijna alle vertolkers en er was een ensemble verwonderlijk goed voor een op reis gerepeteerde en in zijn voorbereiding door kluchten en draakjes onderbroken vertooning.

Sang werd gespeeld door Moor. Hij had zich een prachtigen kop gemaakt en hij gaf — met name aan het slot van het eerste bedrijf — mooi en warm spel, maar dat hij er in geslaagd is de profetenfiguur, de in wijding van heiligst geloof boven-menschelijk sterke prediker. z66 te geven dat ook in hem gelooven mogelijk was, o, neen, dat niet. Het was meestal te veel gewoon-menschelijk, zoo op het kantje van het goedelijke af.

Daarentegen was heel mooi, volkomen wat het wezen moest, mevrouw Van Kerckhoven Jonckers als Clara; maar allervoortreffelijkst mevrouw Tartaud als haar dochter. Eigenaardig — hoe verkeerd overigens in kunstbeoordeelen vergelijking is — het verschil tusschen deze vertooning en die van Heine's emsemble, verleden jaar. Toen werd Rachel gespeeld door een actrice die niet in 't minst relief wist te geven aan de rol welke Alida Tartaud nu tot een der hoofdrollen verhief. Dit was wel het in wanhoop van twijfel lijdend jong meisje. En in de zwaar tragische momenten

van de lawine en Clara's opstanding, waarvan zij de ontzetting moet overbrengen naar gene zijde van het voetlicht, bewees zij weder eens hoe groot haar uitbeeldingsvermogen is.

Dit toonde ook, verrassend, Brondgeest. Dat hij een gedragen kalm-vrome figuur als die van Kroier zoo uitnemend geven kon, is wel verheugend. Niet zoo groot in aantal immers zijn de jonge acteurs, van wie voor de toekomst iets méér dan 't gewone en iets veelzijdigs te verwachten is. Naast Brondgeest moet De Jong vermeld worden voor het domineesfiguurtje van Blank, zoo heerlijk af en delicioes van klein fijn doen. Uitstekend.

Daarentegen maakte Tartaud van Bratt niet veel meer dan een vervelenden frazeur, wiens geheimzinnig-gewichtig doen iets grotesks had. Dat deed Waldemar, bij de Duitschers, anders.

We roemden boven 't ensemble. Dat wil niet een volkomen instemming met de mise en scène beduiden; vooral de geestelijke samenkomst hadden we liever wat intiemer — aan één tafel geschaard, bij voorbeeld — gehad, wat minder breed-uit. En was die kamer met Clara's ziekbed niet wat al te hol?

Het publiek was wel onder den indruk, óók op 't schellinkje werd de bijna eerbiedige luistering niet één oogenblik verstoord. En de regisseur gaf blijk van goed begrip door de beide bedrijven vlug achter elkaar te laten volgen — 't orkest weg te houden en géén dank voor 't applaus, in den gewonen banalen vorm, toe te laten.

Als nastukje ging «Het geluk onzer vrienden», een comédie in één bedrijf van A. B. E. van Leeuwen, dat de door Björnsohn aangegrepen gemoederen weer tot rust vermocht te brengen en dankbaar en hartelijk ontvangen werd.

Rott., 15 Octb.

D. H.

ADELE SANDROCK * * * * *

In een interview met mej. Hendrix, verslaggeefster van *De Telegraaf*, heeft Adèle Sandrock met groote waardeering herdacht de van ons heengegane kunstnaars: Van Zuylen en mevrouw Stoetz. «Spreek mij niet van de Duitsche tooneelspeelkunst», moet zij gezegd hebben, «ik geef haar heelemaal cadeau voor één zinnetje van mevrouw Stoetz». De *Deutsche Wochenzeitung* is over die uitspraak zeer ontsticht. Nu doet men verstandig niet elk woord uit een interview op een goudschaal te wegen — en vooral tooneelmenschen plegen niet altoos hunne uitdrukkingen met diplomatische bedachtzaamheid te kiezen, maar dat een artiste van den aanleg van Adèle Sandrock, in 't algemeen genomen, geméend heeft wat ze zei; kunnen we ons heel goed voorstellen. Men heeft maar weer aan de *komische Alte*, die bij haar gezelschap is, te denken, (wat men heusch niet zonder ergernis doen kan!) om te beseffen, hoe zeer bijzonder een kunstnares in zulke rollen mevrouw Stoetz was, met hoe fijn gevoel zij de grens wist af te bakenen, die het komische scheidt van het aanstellerig maloterige. En deze Francisca was nog heilig bij haar collega, die verleden jaar mevrouw Barkany op haar tournée vergezelde. En Van Zuylen, dat bonk natuur in de kunst, het is heusch niet te verwonderen, dat Adèle Sandrock hem herdenkende, de uitzonderingen op het Duitsche tooneel vergeet, die even vrij zijn van affectatie, als *hij* het altoos was. In elk geval: de waardeering, die Adèle Sandrock gevoelt voor de genoemde artisten, is kenschetsend voor den aard van haar eigen talent, dat zich ook in de stukken, waarin zij na *Heimath* optrad, van eene natuurlijke zijde heeft vertoond. Geen *trucs*, geen mooidoenerij — alleen opzichtigheid van kostuums, die niet het bewijs geeft van een gekuischten smaak, waarvan men trouwens

de afwezigheid ook betreurt in sommige momenten van haar spel.

Na *Heimath* heeft zij het beste voldaan in *La dame aux Camélias* en dat was ook vooral merkwaardig, omdat haar uiterlijk, alles voor de rol tegen heeft. Zij, een zonnebloem, had voor te stellen een ranke blanke lelie! Nu, ze heeft ook maar niet beproefd door allerlei hulpmiddelen zich het air eener wegwijnende teringlijdster te geven. En bij alle waarde, die ik toeken aan misschien wel het blijvendste aller stukken van Alex. Dumas fils, — want hij schreef het met het hartebloed van zijn jonkheid — ik heb er nu meer dan ooit de zwakke zij van leeren kennen: het louter fysieke, materiele element van het teringlijden, dat meehelpt om de menschen voor Marguérite te ver-teederen. Nu is het wel verklaarbaar, dat Dumas van zijn heldin een teringlijdster maakte, om de eenvoudige reden, dat zij genomen is naar een levend model uit zijne omgeving — maar als Dumas meer objectief voor zijn onderwerp had gestaan, zich als artiest had kunnen losmaken van het toevallig-werkelijke in zijn stof, en ons het drama geschonken had van Marguérites «Liefdedood», zonder den bijkomenden en bij hem eigenlijk beslissenden factor: *tering*, zou hij de kunst hebben verrijkt met een in zichzelf beschouwd veel grootscher kunstwerk. Intusschen Adèle Sandrock heeft zich aan de tering, die zij volgens Dumas behoort te hebben, niet gestoord, maar zuiver en alleen door haar natuurlijk gevoeld spel, de menschen in ontroering gebracht.

COQUELIN CADET. * * * * *

De drie hier gegeven reproducties geven den Franschen tooneelspeler, die ons met zijn kunst is komen beweldadigen Woensdagavond te 's Hage en Donderdag te Amsterdam, karakteristiek weer. Uit zijn oogjes sprankelt de geest, zijn dikke lippen teekenen den wellust, waarmede hij zelf aan den humor smult, dien Molière hem in den mond legt. En het breede, gulle gelaat glimt en glanst daarbij van plezier. Niet dat

Coquelin zijn *viz comica* u opdringt, iets wat sommige komieken zoo onuitstaanbaar maakt, maar men ziet het hem aan, dat het hem uit het hart komt, als hij u lachen doet en dat maakt zijn lach zoo aanstekelijk.

Wat bezitten de Franschen een voorrecht, een dichter te hebben voortgebracht als Molière en daardoor in hun blijspel een beeld te kunnen geven van de ont-

wikkeling van het komische; tot in zijn hoogsten en meest volkomen vorm! De andere naties zijn, wat betreft het komische genre in haar literatuur, in de aanvangs- of althans in de tweede ontwikkelingsperiode blijven steken. Ook wij, die na Brederoo, den komischen ader zien verdrogen. En hoe door en door

Fransch Molière moge zijn, hij heeft toch het bijzonder nationale in zijn kunst weten te geven in een vorm, die het aannemelijk maakt voor alle andere volken. Want geen dichter is zoo universeel.

Wat was het een groot en voornaam genot, Coquelin en zijn over het geheel uit zeer goede elementen samengesteld gezelschap, *Tartuffe* te zien vertoonen en daarna *Les Précieuses ridicules* — de »sotte cluyt» na het fijne, voorname blijspel! — De omstandigheden laten niet toe over de voorstelling in beschouwingen

te treden. Alleen worde als een blijk van de aantrekkingskracht, welke Molière gelukkig nog altoos oefent, aangestipt, dat de Stadsschouwburg uitverkocht was. Wat Réjane, wat Mounet Sully, wat Sandrock niet vermochten, is Coquelin met Molière gelukt: het publiek in massa te trekken!

Geen beter cadeau voor een jongen dan EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Exentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

Verschenen:

- I. Met een Kwartje de Wereld rond.
II. Vrijbouter Triplex.
III. De Neef van Lavarède.

- IV. Jean Fanfare.
V. Nilia de Commandante.
VI. Sergeant Kordaat.

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON
Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN
COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.
Prompte bediening.

H. VERKOOIJ,
PIANOHANDEL,
Noordermarkt 19, Amsterdam.
Levert PIANINO'S en ORGELS uit de
eerste fabrieken à f 6.— per maand, aan
solide koopers. — Steeds te bezichtigen.

LOTOS
DRAMA IN DRIE BEDRIJVEN
DOOR
M. CONSTANT
(M. Snijder van Wissenkerke)
Prijs f 0.65
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

.....
E. OSKAM
Importeur van Havana Sigaren
DEN HAAG — ROTTERDAM.
.....

CORONA
BLOEMEN
Kalverstraat 175 Keizersgracht 521
AMSTERDAM.
Telefoon 583.

Henri van der Beugel
COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.
Grimeur voor Dilletanten Vereenigingen.
VIJZELSTRAAT 128 (boven)
AMSTERDAM.

W. C. VAN DER LAAN
Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN
BLOEMSTUKKEN
en alle genres bloemwerken.

COSTUMES
VOOR
Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen
BIJ HET
Ned. Costuum-Magazijn
VOORHEEN
HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

VORSTENSCHOOl
DOOR
MULTATULI
DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN
Prijs Ingeenaaid f 1.25
Gebonden in prachtband f 1.60
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

VERZOEK
aan allen, die in „HET TOONEEL”
belangstellen, die verwachten, dat 't nu een
goed blad zal worden, en die f 2.50 per
jaargang goedkoop vinden, om het hier-
naast gedrukte inteekenbiljet, of met hun
eigen naam of door een ander, vriend of
kennis, onderteekend, uit te knippen en te
zenden aan een boekhandelaar of direct
aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

HEDDA GABLER
TOONEELSPEL IN VIER BEDRIJVEN
DOOR

HENDRIK IBSEN
Uit het Noorsch vertaald door C. HONIGH
Prijs f 1.25
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

Tooneelgezelschap.
Bij een beschaafd, ernstig strevend, dillet-
tantengezelschap in den Haag, kunnen dames en
heeren van verschillenden leeftijd zich aansluiten.
Dames, bereid om *geposeerde* rollen te ver-
vullen, *bijzonder* welkom.
Franco brieven motto „Tooneel” adres den
Heer J. C. VAN DEN TOL, Secretaris Haagsche
Afd. Tooneelverbond, Bankastraat den Haag.

TOONEELKIJKERS.
J. M. SCHMIDT,
OPTICIËN
Wijde Kapelsteeg 1
tusschen Kalverstraat en Rokin.

Ter perse bij de UITGEVERS-MAATSCHAPPY
«ELSEVIER» een gecartonneerd album,
prijs f 4.90,
KERSTGAVE
Pantomime door M. SNIJDER VAN WISSENKERKE,
Muziek van GOTTFRIED MANN,
Steenteekeningen van WILLY SLUITER.

INTEEKENBILJET.
Ondergeteekende wenschte te ontvangen
van af 5 October 1901 tot wederopzeggings
toe à f 2.50 per jaargang, franco per post:
„HET TOONEEL”
onder redactie van H. L. BERCKENHOFF,
uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buiten-
land is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERSM
MAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURGWAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST / 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
/ 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND / 2.90.

INHOUD: H. L. B.: Volkstoneel. — F. Ewart: Julius
Caesar. — C. R. Deelman: Het Vrije Woord, met Naschrift
van Dr. Plas. — D. M. H.: Rotterdamsche Kroniek. — Adal-
bert Matkowsky. — Uit Aanteekeningen van I. Jelgerhuis Rz.
(vervolg). — Een halve eeuw geleden.

* * * VOLKSTOONEEL. * * *

De heer L. Simons, aan oudere lezers van dit blad zeker goed bekend als een der ijverigste en degelijkste redacteurs van «Het Tooneel» uit vroeger jaren, is buitengewoon slecht te spreken over den tegenwoordigen staat van ons beroepstoneel, maar een goed tooneel als middel van beschaving van ons volk zeer hoog schattende, heeft hij in zijn Weekblad «Hollandia», in een drietal artikelen, de wenschelijkheid betoogd van de stichting van een *Volkstoneel*, waar het volk tegen 10 en 25 cents entrée des Zaterdags en Zondags, op met ernst en eerlijkheid voorbereide, met liefde en toewijding vertoonde stukken, zoude kunnen worden onthaald. Herinnerende aan wat de Oratorium-vereeniging te Amsterdam in deze tot stand brengt op het gebied der toonkunst, verklaart de heer Simons de werking der tooneelkunst toch boven die der muziek te stellen, omdat voor de overgrootste meerderheid de stemmingen door de tooneelkunst gewekt, zich dadelijk kunnen vasthechten aan levenservaring en denken, en dus langer nawerken dan de louterere stemming door de muziek opgeroepen.

Ten aanzien van het repertoire voor zulk een Volkstoneel, verklaart de heer Simons, dat hij dit niet voetstoots zou kunnen samenstellen, en indien hem de opdracht daartoe gegeven werd, minstens een half jaar noodig te hebben om een aantal stukken te herlezen, daarbij te rade gaande met eenige onzer ontwikkelde werklieden. In elk geval zou hij er dadelijk op plaatsen: Ibsen's «Vijand des Volks» en zeker ook eenige treurspelen van Vondel: Jephtha, Jozef in Dothan, Gijsbregt.

Intusschen, niet de keus uit de voor ons openliggende wereldliteratuur zou moeilijkheden baren, wel het antwoord op de vraag: wie de stukken zou moeten spelen. Want in 't algemeen gesproken: onze beroepskunstenaars zijn voor het doel niet de ware broeders. Dezen zijn te komedi-

anterig en missen te zeer werkelijke beschaving. Toch zouden misschien een klein getal met het doel sympathiseerende beroepsspelers te vinden zijn, die zelf hunne omgeving van komedianterigheid en oppervlakkige routine moede, zich aan het volkstoneel zouden willen wijden.

Natuurlijk moet dezen een gage worden verzekerd. Verder zouden er zijn: leerlingen van de Tooneelschool, wier theoretische studies voltooid zijn en die de eerste drie jaren zich aan het volkstoneel, tegen f 600, / 700 en f 800 per jaar zouden hebben te verbinden. Met hen zouden samenwerken, in figuratie en kleine rolletjes, de natuurlijk onbetaalde, maar betalende leerlingen, terwijl voor verdere figuratie en kleine rollen een kern van dilettanten te vinden ware.

De heer S. gelooft, «dat het, mits men de honoraria ook voor de eerste groep medespelenden binnen de grenzen houdt, die de meerdere rust, het hooger zelfrespect en de hooger positie rechtvaardigen, — en tegelijk bij de insceneering terugkeert tot een verstandigen en smaakvollen eenvoud, mogelijk zou wezen dit alles te beginnen met eene jaarlijksche toelage van f 15.000, om het zelfs gaandeweg zelf-ondersteunend te doen worden. Iedere voorstelling moet haar eigen directe onkosten dekken en nog iets overlaten voor het honoraria-fonds.»

Het weinige dat wij hier aan de beschouwingen van den heer Simons ontleenen, maakt niet alleen den indruk, dat hij warm voelt wat hij wil, maar ook dat hij omtrent de uitvoerbaarheid van zijn denkbeeld goede verwachting koestert. Dat komt, omdat hij gelooft in een sterk verlangen van ons volk naar hooger kunst-openbaringen: «Ons volk dorst naar hooger leven. Het wil weggerukt worden uit de engheid van het klein-alledaagsch bestaan naar de wereld van groote gevoeligen en machtige aandoeningen. Het zoekt zijn eigen ziel terug in de verbeeldingen van dichters en schrijvers. Het wil lachen en schreien om de wonderlijke doeningen en angstige ervaringen van vóór-gedroomde wezens, en gedachten ter bepeinzing met zich voeren uit de schouwburgzaal.»

* * *

Hoe wij, voor ons, denken over deze beschouwingen? In ons antwoord op deze vraag, nemen wij voor vast aan, dat het den heer Simons niet te doen was, om wat mooi klinkende theorieën te verkondigen, maar dat de drang in hem zit ze te willen verwezenlijken, zoodat we zijn denkbeelden van een praktisch standpunt mogen beoordeelen. En dan is er al dadelijk één ding dat het ons moeilijk zou maken, zijn plan met hart en ziel, d. w. z. met goed geloof aan de uitvoerbaarheid ervan, te steunen. Wij kunnen hem namelijk niet volgen in de door hem vooropgezette afzondering van dat deel van ons volk, hetwelk men bij voorkeur *het* volk pleegt te noemen en dat bij uitstek ontvankelijk heet te zijn voor de hoogste genietingen van het groote, het echte! «Het dorst naar hooger leven!» roept de heer Simons. Wij gelooven van die uitspraak, in haar algemeenheid opgevat, *niemendal*. Zoomin als het zich dagelijks bewegen in een beschaafde omgeving, het huizen in goed verwarmde vertrekken, het onbekrompen kunnen voldoen aan de behoeften van een hooger stands-bestaan, *per sé* het gevoel afstompt voor het echte in kunst en leven, stelt de ontvankelijkheid voor, de drang naar dat echte, puure, tot eisch, dat men in een achterbuurt woont, handenwerk verricht en in een boezeroen gekleed gaat. Wij beweren geenszins dat een zekere naïveteit, die in «het» volk, d. z. de minst met aardsche goederen bedeeden, is aan te treffen, niet dankbaar op zal nemen het zaad, dat uitgestrooid wordt door waarachtige kunst, en erkennen ook dat onder dat volk terrein braak ligt, hetwelk met gunstig resultaat is te bearbeiten, maar een hooger trap van ontwikkeling en beschaving is tegen het gedijen van goede kunst geenszins een beletsel. De waarheid zal wel zijn, dat er ook in deze onder de menschen groote ongelijkheid bestaat, dat er overal, in elken maatschappelijken kring, velen zijn, die geen ander vermaak vragen: «dan wat de circus, het café-chantant, de vertooning van lachstukken en melodrama's» hun geven kan en... betrekkelijk weinigen, die te hunner ontspanning, naar hooger, naar fijner, naar degelijker genieting dorsten! Ten allen tijde, niet alleen in *onze* «verdorven» eeuw, heeft de groote menigte het minderwaardige nagelooopen. Reeds Cervantes klaagt: »de blijspelen, die thans — d. i. in het midden der 17e eeuw — worden vertoond, zijn onzin en zotheden, waaraan kop noch staart is. En met dat al, stroomt het volk naar de komedie en klapt in de handen.»

Ten allen tijde is het contingent dergenen, die ontspanning zoeken in inspanning, gering geweest, het beste is steeds caviaar gebleken voor het volk in de uitgebreide beteekenis van het woord en beter dan zich met dat «beste» reeds bij voorbaat te richten, uitsluitend tot een enkel onderdeel van dat volk, doet men, door uit alle lagen de kleine minderheid diergenen tot zich te trekken, die met elkaar willen opgaan in de waardeering, de bewondering van wat de genieën aan de wereld hebben vermaakt, en die minderheden te vereenigen tot één geheel, onder één dak, in één gebouw. De schouwburg heeft — in

onderscheiding juist van de concert-zaal — door alle eeuwen heen een sterk democratisch karakter gedragen. Hij heeft plaats aangeboden voor menschen van allen stand, van kleine, zoowel als van groote beurzen. De schouwburg heeft het eerst toegepast: heffing naar draagkracht. Maar hij heeft altoos te vélen willen omvatten en dientengevolge met wat hij aanbood zich niet gericht tot de élite van elken stand, maar tot het *gros*.

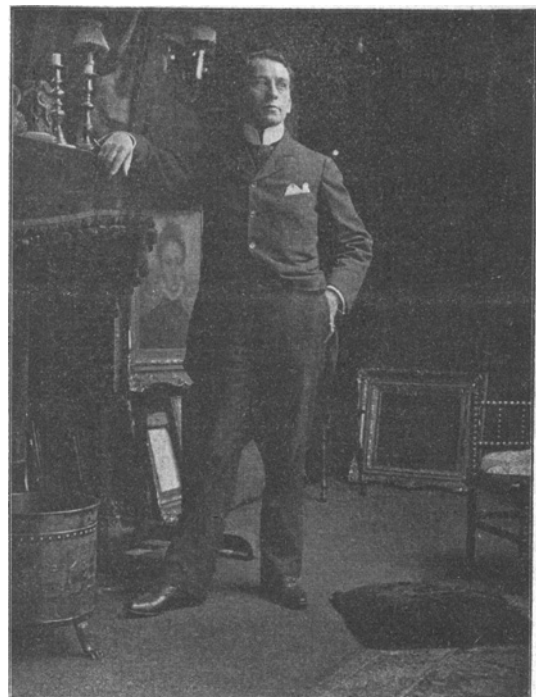
En dat heeft het peil van wat werd aangeboden steeds gedrukt en laag gehouden.

Er is allerminst behoefte aan een afzonderlijken schouwburg voor een enkele volks-kaste; wel aan een klein theater, niet duur in exploitatie, er op berekend om bij elke voorstelling vol te loopen op alle rangen. En in zulk een schouwburg is de plaats om met ernst te beproeven, of wat de heer Simons wenscht, inderdaad bereikbaar en bestaanbaar is, maar dan gesteund door allen, die het goede willen en zoeken, zonder onderscheid van rang of stand.

H. L. B.

* * * **JULIUS CAESAR** * * *

Royaards heeft in Julius Caesar een glorieuse overwinning bevochten! Want het was een stout stuk, dat hij bestond. Ik denk wel niet, dat aan hem de keus gelaten is der rol, maar dat hij toen zij hem eenmaal opgelegd was, haar tot de hoofdrol heeft weten te verheffen, strekt zijn kunst tot geen geringe eer. Zeker, voor wie doordringt in den dieperen zin van Shakespeare's treurspel, kan er geen twijfel zijn, of Marcus Brutus *is* de hoofdrol — maar die van Marcus Antonius heeft

W. ROYAARDS.

Naar een «opname» van onze collega: Mej. Hendrix van de Telegraaf.

oogenschijnlijk zóóveel vóór, zij is zóóveel sympathieker en dankbaarder om uittebeelden, rijker aan onmiddellijk en ontwijfelbaar pakkende effecten, dat het geen verwondering behoeft te baren, dat zij door alle beroemde acteurs gestempeld is geworden tot de *eerste* rol in het stuk. En ik heb dan ook reden te vermoeden, dat de heer Bouwmeester, gesteld voor de keus der rol, die *hij* het liefste zou vervullen, geen oogenblik gearzeld heeft, de hand te leggen op Marcus Antonius. Hoewel de heer Royaards wat zijn temperament betreft, het rhetorische van zijn voordracht, het nerveuse van zijn gebarenspeel, en ook in zijn fysiek, als voorbestemd schijnt om den wél geslepen, maar loszinnigen, den genialen, maar niet wezenlijk ernstigen, den uiterlijk zwierigen Antonius te spelen, méer dan hij is aangelegd tot uitbeelding van het in zich zelf gekeerde, ganschelijk niet onmiddellijk charmeerende karakter van Brutus — toch heeft hij met zijn Brutus, boven al zijn medespelers zich den voorrang weten te verwerven, iets wat hem dus met te meer beslistheid zou gelukt zijn, indien *hij* Antonius en Bouwmeester Brutus hadde moeten voorstellen. Alleen, of Bouwmeester van Brutus meer terecht gebracht zou hebben, van deze rol, niet rijk aan uiterlijke actie en waarbij het vooral aankomt op détailleren en analyseeren van het eigen zieleleven, is de vraag.

Brutus is de hoofdrol, hij is ook innerlijk de edelste van gansch de schare:

Van allen was dit de edelste Romein:
Want elk der zamenzweerders buiten hem
Deed wat hij deed uit wangunst tegen Caesar;
Hij enkel, door een edlen zin bezielde,
Sloot voor het heil des staats zich bij hen aan.
Zacht was zijn leven, de elementen zoo
In hem vermengd, dat aan het wijd heelal
Natuur verkonden kon: „dit was een man!”

Deze lofredre door Antonius zelf bij Brutus' lijk gehouden, laat aan duidelijkheid niets te wenschen — toch zal het aan het publiek, dat niet door studie van het stuk voorbereid, de vertooning van het treurspel aan zich laat voorbijgaan, steeds moeilijk vallen, in Brutus ook inderdaad dien edelsten van alle Romeinen te erkennen: Brutus, dien het, den reeds onder de dolksteken der hem besluispende samenzweerders wankelenden Caesar, den *coup de grace* heeft zien geven! Het zal — zeg ik — aan het publiek altoos moeilijk vallen die moorddaad te beschouwen in het licht der zuivere beweegredenen, waarvan zij — althans bij Brutus — het resultaat is. En men kan zich ook alleen met dien moord verzoenen, als men zich volkomen weet in te leven in den hoogethischen zin, door Shakespeare in zijn stuk gelegd, en dien men overal terugvindt in de geschiedenis der menschheid: dezen namelijk, dat er karakters zijn die zoo hoog uitsteken boven het algemeen, dat zij, door dat algemeen zelf met absolute macht bekleed, ten slotte als een gevaar voor de algemeene vrijheid verwijderd moeten worden. Elke schrede hooger, is een schrede nader tot hun val. Brutus brengt dit denkbeeld als volgt onder woorden:

„ . . . Niet zelden ziet men,
Dat deemoed de eerezucht tot een ladder dient;
Die ze opklimt keert nog het gelaai haar toe,
Maar is hij eenmaal op de hoogste sport,
Dan keert hij zijnen rug der ladder toe,
Staart in de wolken en veracht de lagre sporten,
Waarlangs hij opklom. Zóó kan Caesar doen;
En daarom, kom hem vóór. En daar de strijd
Geen schijn ontleent aan 't geen hij werkelijk is,
Beschouw het zoo: dat wat hij is, vergroot,
Kan weldra zulk een uiterste bereiken;
Denk dus van hem als van een slangenei,
Dat, uitgebroed, een giftig ondiër wordt;
En dood hem in de schaal.”

Caesar is Brutus' vriend en niets liever zou hij doen dan hem sparen:

„O, waar 't ons mogelijk, Caesar's geest te treffen,
En Caesar niet te vellen. Maar helaas!
Caesar moet voor hem bloeden.”

Hoezeer Brutus zich bewust is met den dood van Caesar het algemeene best een dienst te hebben gedaan, bewijst zijn optreden voor het volk. En sterker dan hier komt nergens de tegenstelling uit tusschen zijn karakter en dat van Antonius. Shakespeare accentueert dat onderscheid niet slechts in hetgeen hij beiden in hun toespraken tot het volk laat zeggen, maar ook in den vorm. Brutus, wiens overtuiging te vast staat en wortelt in een volkomen belangloos gemoed, versmaadt in zijn rede alle rhetorische effectmiddelen. Zij geeft kort en bondig de waarheid, zooals Brutus haar voelt, in onopgesmukten . . . *proza*-vorm. En als hij gezegd heeft, wat hem op het hart ligt, verwijderd hij zich, aan Antonius het terrein geheel vrij latende en in onwankelbaar vertrouwen op de eerlijkheid zijner zaak, in de verte niet beseffende, dat Antonius, of wie ook ter wereld, een andere meening kan zijn toegedaan. Antonius' rede is naar vorm — zij is in *versmaat* — en naar inhoud het volkomen contrast van Brutus' eenvoudige uiteenzetting der feiten en nochtans wist Royaards met zijne korter, eenvoudiger toespraak een indruk te weeg te brengen, dien Bouwmeester met zijn rijk geschakeerde en op de hartstochten der massa speculeerende, op het bereiken van sterke dramatische effecten aangelegde rede, allerminst wist te overtreffen. Hierbij zij' echter geconstateerd, dat de voorname rol, die aan het volk is toebedeeld in de hier bedoelde scène (het volk, dat door zijn tegenspel, het effect, dat Shakespeare ten aanzien van de door hem aan Antonius in den mond gelegde rede wenscht te bereiken, moet steunen, ten deele te voorschijn roepen) in het geheel niet tot haar recht kwam. Iets wat niemand verwonderen zal, die rekening houdt met het feit, dat de directie der «Kon. Ver. Het Nederlandsch Tooneel,» den regisseur en de middelen (geschikte figuranten) en den tijd voor eene behoorlijke ineenzetting der volksscène heeft onthouden.

Wat verder het tragische in Julius Caesar betreft, zij spruit voort uit den met de werkelijkheid in botsing komenden waan van Brutus, als zou de massa, het algemeen, hem kunnen volgen in zijn ideaal streven: het volk, dat eeuwig

slaaf zal zijn van wie maar sterk of slim genoeg is om het bij den neus te leiden, welke waarheid niet treffender te verzinnelijken is, dan juist geschiedt in de groote scène op het forum, die het glanspunt zijn moet van de vertooring. Het tragische in Brutus is, dat hij wel Caesar vellen kon, maar niet den Caesariaanschen geest, waarop hij het juist gemunt had!

F. EWART.

HET VRIJE WOORD * * * * *

Geachte Heer Redacteur,

Indien U met mij van meening zijt, dat door wrijving van gedachten over tooneelzaken ons tooneel en «Het Tooneel» slechts kunnen winnen, vergunt U me zeker wel een plaatsje naar aanleiding van dr. Plas' oordeel over «der Probekandidat» van Max Dreyer, in het eerste nommer van dit orgaan.

Dr. Plas verbaast zich over de geborneerdheid, waarmede sommige tooneelschrijvers de wereld in hare verschijnselen bezien en opvatten. Het geval met dezen gymnasium-leeraar heeft volgens hem volstrekt niets tragisch, in zijn handeling ziet hij niet iets grootsch en verhevens; «zelfs ons landje is groot genoeg, om een niet dogmatisch christelijk, maar wel onderlegd jonkman, als Fritz Heitmann aan een eerlijk stuk brood te helpen. Het Vrije Woord wordt heel niet in gevaar gebracht door het reglement van het gymnasium te Hattingen.»

Hij beschouwt het stuk als een misgeboorte. «Dat kon ook niet anders. Het is geen kind van levende ouders, maar van een zich den auteur opgedrongen hebbenden hersenschim. Het is geboren uit Tendenz, en die heeft in de kunst al zooveel ongelukkige kinderen; verwekt. «Het Vrije Woord» moest in weerwil van de voortreffelijke vertooring, al spoedig plaats maken voor een reprise van Heijermans' «Op Hoop van Zegen» (Is dat geen tendenzstuk?)

Vergun me als mijn bescheiden meening hier tegenover te stellen, dat Max Dreyer de wereld om hem heen en hare verschijnselen volstrekt niet met geborneerdheid heeft bezien en opgevat; dat het stuk geen misgeboorte is, en dat het niet uit een hersenschim van den auteur is ontstaan.

«Het Vrije Woord» heeft blijkbaar geen succes gehad; dit is echter niet de schuld van Max Dreyer en zijn «Probekandidat» maar van hen, die dit typisch Duitsch tendenzstuk in Nederland hebben doen vertoonen. Een tendenzstuk is het; maar als zoodanig verkeert het in uitstekend gezelschap uit de litteratuur van alle volken en tijden! Dat er onder de tendenzdrama's meer ongelukkige producten zouden zijn dan onder de niet-tendenzieuse betwijfel ik: bij de eerste hadden de auteurs in elk geval wat te zeggen! Een tendenzstuk, dat uiting geeft aan wat de besten van een volk en een tijd gevoelen, heeft recht van bestaan, wanneer het overigens niet buiten de rubriek «kunst» valt.

En voor dat volk, in dien tijd kan het zeker zijn van succes. Er zijn tendenzdrama's, die in hun werking eeuwig blijven; daartoe behoort Nathan der Weise; daartoe behoort niet «der Probekandidat», evenmin «Flachsmann als Erzieher» van Otto Ernst, dat zonder Dreyers stuk waarschijnlijk niet zou geschreven zijn, met gelijke tendenz, met even groot succes, maar veel geringer litteraire waarde.

De triomftocht, dien Dreyers tendenzdrama door Duitschland heeft gehouden, bewijst zijn recht op bestaan voor de Duitschers van onzen tijd. Zij weten,

dat niet alleen in den Noordduitschen «Kleinstaat» van het stuk, maar hier en daar en elders het vrije woord dreigt te worden gekneveld, en daarom vinden de woorden van den jongen docent in de overigen tamelijk zwakke Acosta-scène van het stuk weerklank bij de toehoorders als in den tijd der Fransche overheersching de verzen van Schillers «Tell», als de roep van den tachtigjarigen denker Virchow om een *vrij* Duitschland! Of Fritz Heitmann in ons land spoedig weer een betrekking zou hebben gevonden na deze herroepen herroeping, wil ik niet beslissen; in Duitschland bij den grooten invloed van geestelijkheid en centraal schooltoezicht op het onderwijs zou zijn toekomst zeer twijfelachtig worden.

Of zijn geval «tragisch» is? Met een verhandeling over de beteekenis van dit woord zou men yerscheiden nummers van «het Tooneel» kunnen vullen!

«Der Probekandidat» dankt zijn succes behalve aan de tendenz aan de typeering der bijfiguren.

Wat zijn ze kostelijk!

Die Präpositus Von Korff, die bange held Oberlehrer Störmer, die Dr. Balduin, de kruipende «Streber!»

Welk Duitscher kent ze niet, heeft ze niet hier of daar ontmoet? Voor een Hollandsch publiek zijn het... curiositeiten.

Ik herhaal: stukken als «der Probekandidat» werken in een bepaalden tijd voor een kleineren of grooteren menschencomplex. Men moet in de twintigste eeuw geen tendenzstuk tegen de heksenprocessen schrijven, in Nederland geen tendenzdrama bouwen op den wensch naar vrijheid van kunst tegenover hofinvloeden, evenmin den strijd tusschen gemeentelijke en staatsoverheid tot grondslag nemen.

Wat zouden zulke stukken in Duitschland trekken!

Hopen we, dat «der Probekandidat» in ons land nooit kasstuk moge worden!

Utrecht, 10 Oct. 1901.

G. R. DEELMAN.

NASCHRIFT:

Naar aanleiding van hetgeen ik over „Het Vrije Woord” in het midden bracht, heeft de redactie van „Het Tooneel”, nog een schrijven ontvangen, waarin het drama in bescherming wordt genomen en dat tevens tegen de quasi verhollandsching van het typisch Duitsche stuk, door Mr. W. A. Paap (in welke Verhollandsching het door de Ned. Tooneelvereniging is gespeeld) verzet aantekent. Dit tweede schrijven was van de hand van een... leeraar aan een onzer Hoogere burgerscholen en de heer Deelman is leeraar aan een gymnasium. Is dat niet kenschetsend? Zou men hieruit niet haast de conclusie trekken, dat de zoo sterke indruk, dien Dreyers stuk heeft gemaakt juist op deze twee leeraren, althans voor een deel, te verklaren is uit oorzaken *buiten* de kunst gelegen?

De heer Deelman en zijn collega van de Hbs. immers, blijken niet geheel objectief te staan tegenover de quaestie. Zij voelen alreeds voor den jongen leeraar in het Duitsche stuk, omdat zij zelf tot het gilde behooren. Ze zijn familie van hem.

Ik heb „Het Vrije Woord” een Tendenz-stuk genoemd in den *slechten* zin des woords. Want er zijn ook goede Tendenz-stukken. Ja, eigenlijk zijn alle goede stukken Tendenz-stukken. Het gaat hiermee als met de kenschetsing „gelegenhedsgedicht.” Vondel heeft bijna niet anders geschreven dan «gelegenhedsgedichten» — maar als wij het woord gebruiken, denken we aan rijmelarij, niet aan Vondel! Er zijn Tendenz-stukken, waarin de Tendenz „onderstroming” is; stukken waaruit de Tendenz zich ongezoekt ontwikkelt, uit de botsing der karakters of van dezen met tijdgeest of omstandigheden; stukken, waarvan de Tendenz ons niet opgedrongen

wordt, maar in de nawerking van het drama op onzen geest, ontstaat. Bij Max. Dreyer ligt de Tendenz er boven-op!

Het geval met den jongen leeraar in de natuurwetenschappen, die zijn betrekking aan een school verliest, omdat hem verboden wordt de Darwinistische leer te verkondigen, heeft ons dáárom niet tragisch aangedaan, omdat er niets in den toestand is van den held, dat diep genoeg, onze deernis wekt, ons medelijden.

De quaestie van het vrije woord is door Max Dreyer te «klein» gesteld en opgevat. Zij is van niet veel meer belang dan het geval, dat een onderwijzer, liever dan zich bij zijn onderwijs in de taal, te onderwerpen aan de Kolléwijn'sche spellingsregelen, zijn ontslag zou nemen. En met het minime van het geval is in harmonie het onbetekenende offer dat de held van het drama brengt, aan wat hij zijn plicht acht!

Het moge zijn, dat door omstandigheden van tijdelijken aard, doordat de wind in het Duitsche schoolwezen toevallig waait uit den christelijk-dogmatischen hoek, het stuk in Duitschland, door het actueele van het geval, een zekere furore heeft gemaakt — het dankt dit dan toch aan omstandigheden, die met Kunst in den hooger zinn, niets uitstaande hebben.

Als de heer Deelman vraagt of ook «Op Hoop van Zegen» niet een Tendenz-stuk is, dan antwoorden wij: «ja», maar dat is er dan ook juist het niet-mooie van.

Ten slotte: hierover zijn we 't eens, dat Mr. Paap een zondetje beging, door van het typisch Duitsche stuk een Hollandsche verhandeling te geven.

Dr. PLAS.

ROTTERDAMSCH KRONIEK * * *

* * * * * I NOVEMBER 1901

Zoals reeds door de bladen is gemeld heeft onze afdeeling voor hare jaarlijksche voorstelling — op 21 Januari bepaald — Schiller's Maria Stuart gekozen. Voor de jongere Rotterdamers is dit als een première; na de Meiningers is het stuk niet meer vertoond. Vóór dien, hebben Legras, van Zuylen en Haspels herhaaldelijk, met mevrouw Beersmans in de titelrol Maria Stuart gegeven. Nu zal Alida Tartaud Maria Stuart zijn, Mevrouw Van Eysden Elisabeth, Brondgeest Leycester, Tartaud Mortimer, Alex Faassen Burleigh.

Nog een ander nieuwtje: het portret van Mevrouw Catharina Beersmans voor den foyer van den Grooten Schouwburg geschilderd, op initiatief van het afdeeling-bestuur en bekostigd uit vrijwillige bijdragen, is voltooid. De plechtige aanbieding aan het bestuur van den Schouwburg, welks voorzitter de Burgemeester is, zal denklijk reeds in de volgende week plaats hebben.

Van een initiatief om ook het portret van den man die niet minder recht heeft op een plaats in de eere galerij, van Willem van Zuylen, hoort men nog niets. Laat het bestuur van onze afdeeling ook hier weder eens een blijk van levenskracht geven.

't Tooneelven van deze maand is alweder weinig opgewekt geweest. «Ueber die Kraft» heeft het niet verder dan tot drie slechtbezochte voorstellingen kunnen brengen, toen is het vervangen door «M'Amour». Voor den directeur die er zich nog al wat van had voorgesteld is dit mislukken van een werkelijk in vele opzichten zéér goede en serieus opgevatte vertooning al heel onaangenaam. De durf gaat er weer voor een poos uit. Als 't publiek alleen moppen wil, dan maar moppen, zal men in de directeurskamer gaan decreteren, vrees ik.

Ook voor de artiesten is dit onprettig, zij hadden alleen veel werk van hun rol gemaakt. Ik vergat de

vorige maal — in het vluchtig beschouwinkje — ook den heer C. van Hees te noemen, die Sang's zoon te spelen had en dit deed met heel wat overleg, wel krachtig en zoo heelemaal er in.

Voor «Ueber die Kraft» hebben we «M'Amour» gekregen, in 't Hollandsch: «De Japaansche Vaas»; voor den vromen wonderdoener en naïven prediker het geraffineerde, canailjeuse Palais Royal-dametje!

't Heeft veel succès, er is voldoende aan de pikante fijnheidjes geslepen om een zedig publiek met amusementsbedoelingen, bezig te houden, zonder het te verstoren. 't Is nu niet schuin meer, doch immoreel nog wel.

Mevrouw Van Eysden speelt de hoofdrol, Antoinette, natuurlijk voortreffelijk, meer geestig dan canailjeus, gemoedelijk méér dan sluw en met een vertooning van veel mooie toiletten. Haar goed kalf van een man is Henri Poolman, die heerlijk was in zijn vriendschapsaanvallen voor al die beste jonge kennissen van zijn vrouw; de bedrogen minnaar was Tartaud en dan speelden verder Brondgeest en zijn vrouw, de heer Henri Morrien en mevrouw De Jong-Wertwijn mee.

Zondagavond hebben we, ter afwisseling in den Grooten Schouwburg nog weer eens Hannes gezien, het drama van Rosier Faassen, waarin de schrijver zelf zijn oude rol van baas Van Vijgen speelde. We zien nu wel, natuurlijk, dat Faassen's tooneelwerk uit den tijd raakt, dat het ook te veel op tijdstoestanden geïnspireerd is, om durende belangrijkheid te hebben en ook dat de acteurs, die hem zijn succès bezorgden en voor wie hij zijn stukken schreef, niet meer zijn. Maar toch, hem nog eens te zien, dien voortreffelijken geestigen acteur, zoo goed en zoo krachtig als hij Zondagavond weer deed, 't was voor het publiek toch weer iets heel bijzonders. Er waren veel menschen in de komedie. En ze gingen weer mee, ze hebben genoten van de droge grappigheid van dien ouden gevatten boer, die zelfs Amsterdamsche kwartjesvindes te glad af is en 't met Hannes en zijn vrouw tenslotte weer gemoedelijk in orde weet te maken.

Dit was een weemoedige herdenking aan goeie ouwe tijden, toen Faassen elk jaar een succèsstuk maakte voor het eerste gezelschap dat we in den lande hadden, en een trouw, niet te veel eischend, hartelijk en geestdriftig publiek, den auteur toejuichte en belauwerde. *Ils sont passés...*

Tivoli heeft in deze maand een serie reprises gegeven van «Oneerlijke menschen», vóór vier jaar, toen Poolman en Joosten directeurs waren, als: De oneerlijken vertoond, een mooi stuk leven van Rovetta, den Italiaan. De hoofdrollen werden toen, als nu, gespeeld door mevrouw Mulder en den heer Erfmann, beiden, ook nu weer, voortreffelijk.

In het bijzonder moeten we hier Erfmann's créatie roemen, om daaraan vast te knopen een betuiging van leedwezen dat dezen uitstekenden jongen acteur nog steeds geen plaats is gegeven bij een gezelschap waar hij zijn volle krachten kan ontwikkelen.

Verder hadden we van Tivoli een serie reprises van «Mijn naam is Lehman!» dat oudtijds in de kleine komedie, toen Alex. Faassen nog directeurde, een tijdelijk succèsstuk was en dat in het tweede seizoen van De Vos en Van Korlaar nog eens werd opgeknappt. Lehman was toen en nu de kleine komiek Gerard Wagemans. 'k Herinner me nog levendig van de oudste vertooningen het dol succès, dat Wagemans toen met dien Jan Ongeluk had. Voor het huidige publiek ligt de komiekigheid er wat al te dik op; maar toch — het doet 'et nog wel.

Behalve de sterren Sandrock, Mounet Sully en Coquelin, van wie alleen de laatste finantieel succès had, kregen we hier de Nederlandsche Tooneelver-

eeniging met « De Tweelingzusters » en vanavond komt Matkowsky. Een week lang hebben we de Ueberbrett'1 hier. Is dat tooneel of muziek, of geen van beide? De bladen hier hebben er hun muziekrecensenten heengestuurd!

D. M. H.

ADALBERT MATKOWSKY. * * * *

Aangaande dezen tooneelspeler, die de twee laatste weken verscheidene malen in ons land optrad, volsta een kort bericht. Want wij zullen hem vermoedelijk wel nimmer bij ons terugzien, zoodat wij de betrekkingen niet behoeven aan te houden. Hij heeft zich aan ons vertoond als *Uriel Acosta*, als *Sigismund* in Calderons *Het Leven een Droom* en als *Othello*, de moor van Venetië — en met geen dezer drie créaties mocht hij bij de critiek een beslist succès behalen. Als *Othello* blijkt hij nog het meest te hebben volstaan. In Berlijn wordt hij geëerd om zijn groot talent, is daar trouwens als eerste rol verbonden aan het Kön. Schauspielhaus.

Men zou zich, met het oog op den indruk, dien hij hier gemaakt heeft, zeker kunnen afvragen of die Berlijners dan gansch geen gezicht op tooneelkunst hebben en of wij, Hollanders, met een zooveel zuiverder oordeel begaafd zijn. Geen van beiden behoeft het geval te zijn om te verklaren, dat een in Duitschland, zool niet beroemd, dan toch gevierd artiest, in Nederland de menschen voor zijn kunst niet warm heeft kunnen maken. Een zelfde verschijnsel neemt men waar op menig ander gebied van kunst, in zeer sterke mate op dat der schilderkunst. Duitschland is vol beroemde schilders, wier naam wij hier nauwelijks kennen en wier werk ons niet alleen niets zoude zeggen, maar zelfs antipathiek zijn. Het bloot technische, ook waar het gepaard gaat met een niet alleedaagsch vernuft in de compositie, laat ons koud. Wij zijn in deze zóó exclusief, dat we in zulk een gegeven compositie zelfs

niet erkennen het toch wel wezenlijk artistieke en vaak dichterlijke in de voorstelling van het onderwerp. Op een dergelijk standpunt staan wij tegenover den tooneelspeler. Hij mag nog zooveel blijk geven, de techniek zijner kunst meester te zijn, een nog zoo weloverwogen compositie van een gegeven rol leveren, beschikken over een nog zoo schoone stem, een nog zoo mooi uiterlijk — als uit zijn voordracht, als uit zijn spel niet op ons instormt de bezielende kracht van het echt doorvoelde, doorleefde, als wij niet den indruk krijgen dat hij heusche tranen schreit, laat hij ons onbewogen.

Adalbert Matkowsky is een groot acteur, bedeed met rijke gaven, — maar hij behoort tot dat genre van kunstenaars, die voor ons niet de illusie weten te wekken van in hun spel, hun hart voor ons uit te storten. En tegenover dezulken plegen wij een zekeren afstand te bewaren.

UIT AANTEEKENINGEN VAN * * I. JELGERHUIS Rz. 1) * * * *

(Vervolg.)

1819. — Ook dezen zomer werd de laatste maandbetaling vertraagd tot in Augustus, den dag voor de eerste representatie van het seizoen 1819/20.

1819/20. Gedurende 9 jaren was vooral in de laatste jaren het gerucht zeer sterk bij ieder seizoen dat de schouwburg wederom aan de stad Amsterdam zou komen. Telken jare was er veel te kort en de stad moest het er bijleggen, vandaar het jaar te voren de vertraagde betaling. Nu werd in de maand Maart dit gerucht meer dan ooit bevestigd en werkelijk kwam de schouwburg aan de stad en werden als nieuwe Commissarissen door Burgemeesteren benoemd: de heeren Van Namen van Scherpenzeel, Warrin, Hooft, Slingeland, de Jonge, de oude Commissarissen, en daarbij: Van den Broecke, Haverkorn, met toevoeging van een bezoldigd secretaris: Tonnay, dus de oude Kamer der Schouwburg vernietigd in 1795, weder in vorige luister hersteld. De Heeren Snoek en Majofski, die sedert het Franschjaar 1811 directeuren waren, wierden van hun waardigheid ontzet en hun geen zweem van gezag gelaten.

1820. — 20 Juny werden de acteurs en actrices geëngageerd door de nieuwe Commissarissen, op den zelfden voet als te voren, uitgezonderd dat de benefieten vervielen.

1820/21. Debutanten in dit jaar waren: Juffr. Antje Westerman, als Helmonde in *Koning Lear* (met goeden uitslag). — Juffr. Roseveldt, als Vrouw Roose in *Armoede en Groothed* (stil weg). — De zoon van Roseveldt, als de Zweed in hetzelfde stuk (stil weg). — Mijn dochter Miemie in *Tancredo* (met goeden uitslag). — De Heer Maas, als Du Gascelin in *Pedro de Wreede* (geflooten). — De Heer Lobry tweemaal en wel in *Zoë en Gaston en Bayard* (geëngageerd). — De Heer Dane (?) als Laborde in *De Ruyter* (goed gekeurd). — Sablerolle in *Oude Vrijer* (uitgelachen). — Juffrouw Snijders in *Vrouw Griesgram* (zoo, zoo, slecht).

1) Mevrouw Kleine—Gartman was (dit ter verbetering van de noot in een vorig nummer) zijn kleindochter; P. August Morin zijn kleinzoon.

Herhaling van de debutanten hiervoren genoemd, zoodat zij die meest in aanmerking kwamen, driemaal optraden. Toen de heer Lobry bij aanhoudendheid werd opgevoerd, werd dezelve in *Adhel en Mathilde* en daarna in andere stukken en eindelijk in *Democritus of de verliefde Filosoof* zoo verschrikkelijk geflooten, dat alle acteurs en actrices er van met hem ontroerd waren; dit was op 17 Maart 1821. Op den 31 Maart d.a.v. in *Maria Stuart* nog sterker. In het seizoen debuteerde nog Jan Beyerinck. In het laatst van Feb. 1821 stierf Pieter Greeve, de balletmeester. Hij bezat veel talent, was danser, componist in muzyk en zeer goed pantomimist. Het geheel seizoen was zwaar. Het oude werk was voor 't minst 10 jaar oud en dan zeer veel nieuw. De schouwburg werd 19 Mei gesloten. De betaling der laatste maand uitgesteld.

Wat hadden nu deze Helden vóór bij hunne voorgangers?
Kort na de sluiting volgde betaling.

1821. — Op den 6 Juni werden de contracten vernieuwd. Ik ontving alzoo mijn 17e contract.

1822. — Den 28 Februari werd Wattier, lid van het Fonds voor opleiding van kweekelingen voor het Tooneel, in die qualiteit speelde zij dien dag *Athalia*, na een afzijn van 7 jaren.

1822. — Zaterdag 24 Aug. speelde mijn zoon mijne rol in *De Aanslag op Antwerpen*, de hertog van Anjou, oud zijnde even 18 jaren, als zijn eerste debuut. — 21 Sept. het tweede debuut — met een ongunstig einde. *Onrechtvaardig publiek!*

1826. — Op den 23 Augs. stierf tot mijne bitteren droefheid mijn dochter Cornelia Adriana Stemmerik, geb. Jelgerhuis, danseresse aan den schouwburg.

1827. — Overleed 24 April, in den ouderdom van 66 jaaren, Joh. Cornelia Ziesenis, geb. Wattier, aan de Geestbrug onder Rijswijk. Zij is den 28sten d.a.v. plechtig begraven in de Groote Kerk in den Haag, door de Holl. en Fransche acteurs van den Haag. Na de begrafenis ging de trein naar de commedie om een toepasselijke aanspraak te hooren. Men vierde hier te Amsterdam op het tooneel een lijkfeest op haar dood. Het tooneel was in 't zwart met witte tranen, starren en witte kransen; vaarzen van Westerman en de acteurs en actrices droegen 6 weken de rouw.

1827. — In den vroegen morgen van 14 Augs kwam Mevrouw Geertruyda Hilverdink Grevelink, eerste actrice van den schouwburg, tot het wanhopig en ijehoofdig besluit om zig te verdrinken. Men haalde haar dood uit de Leydsche gragt nabij haar woning, omstreeks 8 uur, terwijl zij die verschrikkelijke daad ongeveer 5 uur in den morgen moet hebben volbragt. Zij was een excellente actrice, maar ten prooije aan vreeselijke, hartstogtelijke dweeperij, steeds genijgd tot uitersten in alle haar bedrijven. Haar huisgezin, dat talrijk was, verloor in haar een liefderijke moeder. Met groote spijt en leedwezen schrijf ik dit neder over haar dood.

EEN HALVE EEUW GELEDEN * *

Of de trek naar den schouwburg in andere groote steden van het buitenland toeneemt, is mij niet met zekerheid bekend. Maar in Amsterdam schijnt het buiten kijf, dat het theaterbezoek afneemt. Ons dunkt het verminderd, althans niet vermeerderd aantal schouwburggelegenheden, vergeleken bij een halve eeuw geleden, is er al het bewijs van. Ik heb voor mij liggen den theatergids van 19 Februari 1853, verschenen bij M. H. Binger en Zonen. Daarin zijn voor den avond van dien dag aangekondigd: **Stadsschouwburg** (6 uur) *Jean Claude*, bijgen. *Jan de Koetsier*, tns. in 5 bedr. en een voorsp. in 2 tafr. n/h Fransch van Bouchardy (schrijver van Lazaro de Veehoeder) met Tjasink als Claude, Veltman als Luidgi, Albregt als Pierre, mevr. Bersée als Jeanne en Engelmann-Bia als Génévieve. Dat de schouwburg reeds om 6 uur aanving, was noodig om het geen nachtwerk te doen worden. Immers, tot besluit ging een groot ballet: *Pantolon Snel-schilder*, waarin optraden o. a.: Berkman en de dames R. Voitus van Hamme en Ten Hagen (de moeder van Adèle Sandrock).

Bovengenoemd tooneelspel van Bouchardy, is blijkbaar een succèsstuk geweest, want ook in het **Salon des Variétés** in de *Nes*, vinden wij het dien avond aangekondigd. De voorstelling begon daar 8 uur. A. Vink was Claude, Jacqui Luidgi, Bamberg Pierre, mevr. Roos Jeanne en mevr. Tormijn Génévieve.

In het **Salon des Variétés** van Boas en Judels, in de Amstelstraat, ook 8 u., *Robin of de Gedenkschriften van den Duivel*. Grootte Vaudeville in 3 bedr. n/h Fransch, waarin Judels, Kapper, Van Biene, de dames Stol, Sablairolles, Kiehl, Kamphuyzen.

Behalve bij deze drie Hollandsche voorstellingen, kon men zich — alles op dien zelfden avond — gaan diverteeren in het **Grand Théâtre**, directie Schoeman en Van Lier (8 u.), waar door het Duitsche Vaudeville-gezelschap werd opgevoerd: *Doctor und Friseur-Posse mit Gesang* in 3 Acten en daarna *Der Kurmärker und die Picarde*, Genrebild mit Gesang und Tanz in 1 Act. In de Posse speelde Fräul Seebach de rol van Betti;

in de **Vaudeville Français** — Singel — (7½ h), waar vertoond werd *Les deux soeurs de charité*, 3 Actes, voorafgegaan door *Un mari brûlé*, 1 Acte;

in het **Théâtre Français** — Erwtmarkt — (7 h), waar de Fransche Opera Meijerbeers *Robert le Diable* opvoerde. En eindelijk opende

Frascati in de *Nes* zijn deuren om 7½ u. voor een groot *bal masqué et paré*, onder directie van A. Oliveira.

Amsterdam telde in 1853 ongeveer éénderde van het tegenwoordig aantal inwoners. Een verklaring van het verschijnsel, dat vijftig jaar geleden, naar verhouding, het theater-bezoek zooveel grooter moet zijn geweest dan thans, zal voor een deel vermoedelijk hierin moeten worden gezocht, dat het «bierhuisleven» toen zooveel minder ontwikkeld was, ja zoo goed als heelemaal niet bestond en de Variëteiten-gezelschappen, die thans zooveel publiek trekken, nog geboren moesten worden.

En dezer dagen zijn de plannen gearresteerd voor den bouw van een grootscheeps ingericht nieuw variëteiten-theater op het Rembrandtsplein. Als dat eens in exploitatie is, zal aan het schouwburgbezoek eerst recht een knak gegeven worden!

VRIENDELIJK VERZOEK:

Wat voor de redactie bestemd is, gelieve men te zenden aan het adres van den redacteur: Weteringschans 123.

Geen beter cadeau voor een jongen dan EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Exentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

Verschenen:

- I. Met een Kwartje de Wereld rond.
II. Vrijbouter Triplex.
III. De Neef van Lavarède.

- IV. Jean Fanfare.
V. Nilia de Commandante.
VI. Sergeant Kordaat.

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON
Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN
COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.

Prompte bediening.

H. VERKOOIJ,
PIANOHANDEL,
Noordermarkt 19, Amsterdam.
Levert PIANINO'S en ORGELS uit de
eerste fabrieken à f. 6.— per maand, aan
solide koopers. — Steeds te bezichtigen.

LOTOS
DRAMA IN DRIE BEDRIJVEN
DOOR
M. CONSTANT
(M. Snijder van Wissenkerke)
Prijs f 0.65
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

.....
E. OSKAM
Importeur van Havana Sigaren
DEN HAAG — ROTTERDAM.
.....

CORONA
BLOEMEN
Kalverstraat 175 Keizersgracht 521
AMSTERDAM.
Telefoon 583.

Henri van der Beugel
COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.
Grimeur voor Dilettanten Vereenigingen.
VIJZELSTRAAT 128 (boven)
AMSTERDAM.

W. C. VAN DER LAAN
Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN

BLOEMSTUKKEN
en alle genres bloemwerken.

COSTUMES
VOOR
Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen
BIJ HET
Ned. Costuum-Magazijn
VOORHEEN
HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

VORSTENSCHOOl
DOOR
MULTATULI
DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN
Prijs Ingenaaid f 1.25
Gebonden in prachtband f 1.60
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

VERZOEK
aan allen, die in „HET TOONEEL”
belangstellen, die verwachten, dat 't nu een
goed blad zal worden, en die f 2.50 per
jaargang goedkoop vinden, om het hier-
naast gedrukte intekenbiljet, of met hun
eigen naam of door een ander, vriend of
kennis, onderteekend, uit te knippen en te
zenden aan een boekhandelaar of direct
aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

HEDDA GABLER
TOONEELSPEL IN VIER BEDRIJVEN
DOOR

HENDRIK IBSEN
Uit het Noorsch vertaald door C. HONIGH
Prijs f 1.25
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

ODÉON
* * SINGEL B/H KONINGSPLEIN * *
Dinsdag 5 November 's avonds 8 uur
„KRELIS LOUWEN”
van PIETER LANGENDIJK
voor te dragen door A. PIETERS.
Entrée 's avonds oude zaal ad f 1.— en f 0.50.

TOONEELKIJKERS.
J. M. SCHMIDT,
OPTICIËN
Wijde Kapelsteeg 1
tusschen Kalverstraat en Rokin.

Ter perse bij de UITGEVERS-MAATSCHAPPY
«ELSEVIER» een gecartonneerd album,
prijs f 4.90,
KERSTGAVE
Pantomime door M. SNIJDER VAN WISSENKERKE,
Muziek van GOTTFRIED MANN,
Steenteekeningen van WILLY SLUITER.

INTEEKENBILJET.
Ondergeteekende wenschte te ontvangen
van af 5 October 1901 tot wederopzeggings
toe à f 2.50 per jaargang, franco per post:
„HET TOONEEL”
onder redactie van H. L. BERCKENHOFF,
uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk a.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buiten-
land is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERSM
MAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURGWAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST f 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
f 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND f 2.90.

INHOUD: J. H. R.: Mevr. M. I. Kleine-Gartman en Christine Poolman. — J. N. van Hall: Een schouwburg zooals Amsterdam er een noodig heeft. — Dr. Plas: Aardrijkskunde en liefde. — Uit Vlaanderen. — K.: Vereenvoudigd décor. — S. B.: Volkstoneel. — Officieele berichten.

MEVR. M. I. KLEINE-GARTMAN EN CHRISTINE POOLMAN * * * * *

Mevr. Kleine-Gartman en Christine Poolman zijn voor elkander meer geweest dan « confrateressen », zooals aan het tooneel de geijkte term luidt. Mevrouw Kleine — zooveel ouder — was de moederlijke vriendin van Christine Poolman, aan en om het tooneel, en meer nog er buiten. ~~Beiden deden in elkanders lief en leed, en~~ monterden elkander wederkeerig op.

De gezellige huiskamer, de mooie groote tuin van Mevr. Kleine in de Looierdwarstraat — een gedenksteen in den gevel van dit huis zou niet misplaatst wezen — zijn bij allen, die haar gekend hebben, nog steeds in vriendelijke herinnering. 't Kon er zoo recht gezellig zijn, als Mik — zoo noemden en herinneren hare vriendinnen en vrienden haar bij voorkeur, naar de eerste letters van haar naam M. I. K(leine) — op haar dreef was. En dat was zij thuis bijna altijd. Er buiten, in de vijandige wereld, nam zij zich steeds in acht, en was zij de geboren diplomate. Hare woorden verborgen er hare gedachten. Mocht zij onder confraters of confrateressen, bij het bespreken van eenig onderwerp vuur vatten en op het punt zijn kras weg hare meening uit te spreken — en zij kon kras zijn, maar steeds geestig — dan sloeg ze zacht met eenige vingers tegen de mond, en zeide: « Mietje, hou je mond! » Dit « Mietje » — naar haar naam Maria — dat « Mietje hou je mond » was doorgaans scherper dan kritiek.

Mevr. Kleine's woning in de Looierdwarstraat te Amsterdam was haar heiligdom. Zij was graag in haar « huisje ». Wanneer zij van de reis kwam, was haar blijde uitroep: « Goddank, kinderen, ik ga weer naar m'n huisje! » Als vertrouwd, — niet de kunstbeschermers — daar bij haar kwamen, voelde zij zich gelukkig en sprak vrijuit, geestig en verstandig, en was dolaardig. Dan durfde zij van A. of B. flink weg te zeggen:

»goed, knap is ie, maar 't is een beroerde kerel!» Want had zij alle eigenschappen eener diplomate, nog meer was zij eene deugdelijke, verstandige, Hollandsche burgervrouw, die, hadde zij in vroeger eeuw geleefd, zoo goed een Haesje Claes, als de vrouw van een Amsterdamschen burgemeester en het « moertje » van de turtvulsters, of de moeder van Duveke, de geliefde van den Deenschen koning, had kunnen zijn. Meer nog dan Hollandsch, zij was Amsterdamsch — Amsterdamsch in haar doen, Amsterdamsch zelfs ietwat in haar spraak! — Niemand kwam haar in het Amsterdamsche — Mevr. Albregt-Engelman was en is daarin haars gelijke — ~~nader~~ dan hare jonge confraters: Christina Poolman. Deze in haar uiterlijk een pronkjuweel, een toonbeeld van eene mooie, jonge Hollandsche vrouw, ging in het Amsterdamsche op, « overmits » haar goedaardigheid, vroolijkheid, ordelijkheid, oubolligheid en zoete malligheid van uitspraak.

De oudere Amsterdamsche kunstzuster begreep de jongere, en omgekeerd. Christine Poolman was in de woning in de Looiersdwarstraat de huis- en buurtvriendin. Al wat haar overkwam, in goede en booze dagen, besprak zij met Mevr. Kleine, en deze zeer verstandige en scherpzinnige vrouw, de wereld kennende, gaf steeds goeden raad. Zij had « Krisje » — zoo noemde Mevr. Kleine haar — al als kind gekend en van raad gediend bij een der eerste en beste rollen, waarin zij de aandacht op zich vestigde: Melitta in Medea. Kreeg Krisje een moeilijke rol, zij ging die met Mevr. Kleine bespreken, niet verzuimende haar ook over kleding en kapsel te raadplegen. Meermalen wachtte Mevrouw Kleine het verzoek niet af, zij bood zich van zelf aan. In vollen zin mag daarom Mevr. Christine Poolman eene leerlinge van Mevr. Kleine genoemd worden. Er behoort dan ook niet veel scherpzinnigheid toe om thans nog in de créaties en de manier van Krisje, de school van Mevr. Kleine te herkennen, vooral wat waarheid en eenvoud betreft.

Het mondelinge onderhoud tusschen de oudere en jongere kunstzuster werd vaak schriftelijk voortgezet of vervangen. Mevr. Kleine schreef graag en veel. Zij had altijd te schrijven, thuis zoowel als op

MEVR. CH. POOLMAN,
in Mr. J. Van Schevichaven's «Zbnsopgang».

reis. En zij schreef geestig en verstandig. Vele brieven zijn juweeltjes, maar om het intieme, niet voor het algemeen.

Krisje had graag een brief of briefje van Mevr. Kleine. Leuk als zij was en is, lokte zij tot briefschrijven uit. Mevr. Kleine wist dat wel, getuige een briefje van 18 November 1875:

Lieve Krisje! Vroeger heb je wel eens gezegd: ik heb van u zoo graag een briefje, maar nu zou je er haast last van krijgen, ik begin dus voorop met verschooning te vragen als ik lastig ben.

Wanneer «Krisje» mooi gespeeld had en een pluimpje in de krant kreeg, deed het Mevr. Kleine genoeg, en zij schreef haar gauw een lettertje:

Lieve Krisje!

Juist den 14^{den} dezer (Augustus) kwam mij een Handelsblad in handen waarin ik tot mijne groote vreugde uw lof las als Een meisje van 30 jaren. *Dubbel* feliciteerde ik u in mijne gedachte! Heden avond kom ik je bewonderen, en misschien spreek ik u nog even persoonlijk, in elk geval toch wel spoedig. Nu dag kind!

Uwe u hartelijk toegenegene

v. h. 16/8—81.

M. I. KLEINE—GARTMAN.

Als «Krisje» Mevrouw Kleine door eene of andere lieve attentie kon inpakken, liet ze het niet. Mevr. Kleine deed het wederkeerig. Zij dweept met de gedichten van P. A. de Genestet. Wie haar ooit heeft hooren voordagen: *Er is een tijd van komen, of Het Haantje van den toren*, vergeet dat nooit. Niemand vóór of na haar, heeft er die teerheid en ziel en die beteekenis in gelegd als zij vermocht. «Het Haantje van den toren» greep haar steeds sterk aan, want haar eenige dochter was ook aan de tering bezweken. De gedichten van de Genestet

vond ze zoo mooi, dat ze die ten geschenke moest geven aan iemand van wie ze veel hield, en die haar begreep. Die iemand was «Krisje». En toen zij haar P. A. de Genestet's volledige dichtwerken zond, schreef zij er dit briefje bij:

v. h. 4/12 '75.

Hierbij een prachtig werk ten minste *ik* vind het zoo, het is een soort van Bijbel, maar een, die men gevoelen en begrijpen kan, en waarvan men voor zijn leven lang nut kan hebben. Lees er veel in lieve! en geloof me hoe meer men er in leest, hoe meer plezier men er in vind. Weenige exemplaren zijn er nog maar van, het was een van onze prachtigste Dichters en het zijn *al* zijn werken bij elkaar gebonden.

Ik hoop dat het je genoeg zal doen, alle mogelijke menschelijke toestanden en alle mogelijke karakters vind ge hierin. Als ge bijv. zijn «Haantje van den Toren» leest, denk dan eens om *mijn* kind — en nu Beste meid eindig ik met den wensch dat ik *u* er óók nog eens iets uit zal hooren voordragen.

Mevr. Kleine schreef zoo als ze sprak, volkomen naar van Alphen's beginsel:

Schrijven moet men, zegt Pappaatje,
Juist zoo doen alsof men spreekt.

Zij had zelfs de eigenaardigheid woorden waarop de klemtoon viel, te onderstrepen.

Voor Vondel, in 't bijzonder voor zijn «*Gijsbregt van Aemstel*», had Mevr. Kleine grooten eerbied. Dien had zij geërfd van haar grootvader Jelgershuis, bij wien zij er gedeelten van had moeten opzeggen. De reien waren voor haar hemelval. Vele jaren heeft zij de *Badeloch* gespeeld, en in de vele jaren, dat zij dood is, heeft men nog geen *Badeloch* gezien als de hare. Bizonder krachtig en dramatisch aan het slot was de strijd tusschen haar en Gijsbreght, en meesterlijk het zeggen, en het spelen-in-het-zeggen van den droom. Er was creatie in. Zij deed den toeschouwer in den droom de geheele geestverschijning meeleven — en hoe zeide zij Vondel's verzen! —

Toen nu Christine Poolman voor 't eerst opgedragen werd de *Badeloch* te spelen, nam zij meer dan ooit raad en daad bij Mevr. Kleine. Het was Mevr. Kleine onmogelijk de voorstelling bij te wonen. Maar zij stelde er zulk een belang in, dat zij «Krisje» weinige uren voor de vertooning nog even een allerhartelijkst briefje schreef om haar moed in te spreken en tevens te waarschuwen voor eene neiging, die «Krisje» nóg heeft, om te zwak, te slap van toon te zijn. Mevr. Kleine schreef deze kostelijke woorden:

Lieve Kris! Tot mijn groote spijt kan ik onmogelijk komen, ik heb mij dezen morgen zoo ellendig gevoeld, dat ik den Docter heb laten halen die mij zei dat ik mij *nu* juist niet meer dan anders behoefde te verontrusten, máár dat ik in deze koude volstrekt niet loopen mogt want dat dit weer hoe mooi ook voor het oog, *mij* kwaad deed. Ik heb nieuwe medicijnen en ik ben dus genoodzaakt mij zelve huisarrest te geven, evenwel ben ik toch in een weinig spanning voor u. Och toe lieve! *geef* je nu van avond eens! *slink* zoo als je het wel *kunt*, dat weet ik toch, geen zwakke toon Kris! dan wordt die bij jou te goedig en verzwakt die breede verzen, — vooral er om denken bij den Droom, en laatste bedrijf. God zegene je kind! bedenk dat deze proef van belang is. Adieu lieve,
U liefh. Tooneelmoeder

v. h. 3/1 85.

M. Wed. KLEINE G—

Geen angst hoor!!
Aan mij denken.

Mevr. Kleine heeft in Mevr. Christine Poolman's geheele loopbaan steeds belang gesteld. Zij zou boos geweest zijn, als ze haar niet, zoo noodig om raad had gevraagd, getuige onderstaand briefje:

Lieve Cristine! Morgen ochtend vroeg vertrek ik naar Eemnes om daar, zoo ik hoop, mijne krachten weer te krijgen, natuurlijk heb ik dáár geen toilet noodig, want ik heb nog geen lust dat ik opkijk, maar lieve als ik terugkom dan zou ik zoo graag mijn tuule hoedje vinden, ik kan begrijpen dat, vooral in den laatsten tijd, ge geen tijd had tot ademhalen en daaraan schrijf ik 't ook toe dat ik u niet heb gezien, hoe hebt ge 't gisteren gemaakt met uwe toiletten? Als ge mij *noodig* had gehad, en mij niet had gevraagd dan zou ik boos zijn. Ge weet wel dat ik u altijd helpen wil en vooral nu daar iedereen voor mij inspringt. Groet August (August Morin) van me. Hij heeft me trouw bezocht.

Ik voel nu ik weer op de vloer kom eerst regt hoe stout ik er van gelust heb, en nu adieu lieve kind doe je best zoo als altijd.

Uwe Vriendin
M. I. KLEINE—GARTMAN.

Groete aan M^w Ellenberger s. v. p.?

24/6—74.

Mevrouw Kleine was veel sukkelend, of gelijk de tooneelisten nooit zonder ironie zeggen: «lijdend». Als ze op reis moest, kwam ze vaak als mummie ingepakt in den trein, en viel half dood neer.

- Hoe is 't Mevrouw?
- Och, laat me stil zitten.
- Kom, Mevrouw, vertelt u nog wat?
- Kinderen, ik ben zoo «wrak».

Langzamerhand gingen er eenige doeken van 't hoofd, en werd gesproken over «de zaak», en... er kwam leven in Mevrouw Kleine. Ze begon te praten, langzamerhand te lachen en vaak pret te hebben. Was ze eenmaal aan 't praten, dan bleef ze aan 't praten. De anderen zwegen, want ze luisterden gaarne naar haar. Naderde men de plaats der bestemming, dan kwam bij mevr. Kleine het lijden weer op, werden de doeken omgedaan en kon men haar als een zwak *vat* uit den trein zien komen. In het laatst van het leven viel het zijn-aan-het-tooneel haar zwaar. Zij kon niet meer zooals zij wilde.

Toen dan ook Mevr. Christine Poolman, ziek zijnde, haar door Antje de kleedster vrij scherp liet weten, dat zij het niet aardig vond, dat 'ze wel bij juffrouw van Biene — thans Mevr. Pauwels-van Biene — was geweest en niet bij haar — wees zij er op, en zette «Krisje» moederlijk uit de hoogte terecht over hare opmerking.

Lieve Cris! Ik moet zóo tot je komen, want ik kan de deur onmogelijk uit, eerstens voel ik mij zelf niet zoo erg lekker, ik was gisteren avond erg overspannen en heb slecht geslapen, die nieuwe rol was wel niet van zoo zwaar belang maar wel akelig groot, en begrijp toch, dat ik die door het accident aan mijne oogen eerst in de drie laatste dagen heb kunnen zien te leeren, geloof me, ik heb meer geleden als jelui wel denkt — gisteren avond bracht Antje (de kleedster) mij van u een scherp verwijt over dat mij trof, omdat ik het niet verdiende, lieve kind! Als je aan mij twijfelt kan ik 't niet helpen maar dan doe je mij bepaald onrecht, want je kunt niet denken hoeveel belang ik altijd nog in je stel en hoezeer het mij (eerstens voor u *tijden*, en dan ook nog voor uw *werk*) spijt, dat je ziekte van zoo'n ernstigen aard is. — Ja ik ben eventjes bij Me^w v. Bienen geweest, wij gingen te zamen naar huis háár weg uit toen zij mij zeide «ik ben jarig och toe doet

u mij de eer en kom eens even op», ik bedacht hoe veele attentien zij mij juist, in den laatsten tijd, ook had bewezen... en ik liep even op — ziedaar alles. Overigens sla ik tegenwoordig mijne beste vrienden over want ik heb geen tijd, en dan ook ik durf in dit weer niet te loopen, ik ben zeer bang voor vallen zoodat men mij *heen* en *weer* brengt en haalt.

Zie mijn kind ik behoefde mij nu wel niet zoo te verontschuldigen maar ik doe dat tegenover u daarom, dat ik niet wil hebben dat jij hoeft te denken dat ik minder aan u denk dan aan anderen. Neen, beste meid ik heb erg met je te doen, maar nu helaas! zal 't toch wel weer wat duuren eer ik bij je kan komen. Ik dacht mij nu zoo heerlijk vrij voor een paar dagen, en nu brengt men mij voor Woensdagavond nog een groot vers, dus ben ik nu weer verhinderd want op mijn 61ste jaar lieve leer ik zoo gaauw niet meer als anders. (Onder ons) ben ik er niets over gesticht, maar wat moet ik doen: en nu lieve als ge kunt schrijf mij dan eens zelf een paar woordjes, hoe het met je is, en lach mij eens niet uit over mijn eenvoudige raad, ik zelf heb na mijn ziekte vreesselijke pijnen in de beenen gehad en ik heb veertien dagen voortgelopen met stevig geel vloeipapier, en lach nu niet, daarvan gemaakt broekspijpen en stevig om het been en de heup gebonden zoó dat het op 't vel kleefde, daarover glad wol trico, en of 't verbeelding is dat weet ik niet, maar ik ben het kwijt. Misschien is het wel omdat het geen uitwaseming doorlaat. Lieve kind je weet wel hoé mijn zuster heeft geleden maar drooge warmte hielp het beste, breng toch geen nat of vocht aan, want iedereen kan daar niet tegen. Zie ik zou iemand nooit iets raden in te nemen maar zoo iets onschadelijks beduidt niets en... nu eindig ik met mijn gekrabbel ik zie nog zoo slecht, en dat akelige vers van gisteren avond deed mij geen goed.

Adieu van harte beterschap en geloof mij altijd enz.

Het werd met Mevr. Kleine's gezondheid er niet beter op. Zij had rust noodig, zij had te lang en te veel gewerkt, zij moest afscheid nemen van het tooneel, wilde zij nog een kalmen ouden dag hebben.

Dat afscheid is schitterend geweest. In de grootste steden des lands heeft zij haar afscheid *goverd* in een harer beste rollen: *Juffrouw Serklaas*. Het afscheid had niets droevigs, want het geleek een zegetocht. En overal blijvende bewijzen van sympathie en genegenheid.

Maar het publiek heeft niet geweten, hoe moeilijk haar dien tocht viel. In den trein, reizende van de eene stad naar de andere, kwam zij meer dood dan levend aan, viel spoedig in slaap en moest een opwekkend middel innemen om zich 's avonds goed en op de been te houden. Onder de voorstelling dronk zij soms zelfs, om goed te blijven, eenige glazen champagne.

Na haar afscheid van het tooneel, kwam weinig beterschap. Dankbaar was zij voor de bewezen hulde, voor het afscheid dat men haar licht had gemaakt, en de zekerheid de toekomst onbezorgd te gemoet te gaan, vrij van aardische zorgen. Maar hare gezondheid!.. Zij klaagt er over in een brief aan Mevr. Chr. Poolman, den laatsten brief aan haar geschreven, op haar verjaardag. Het schrijven zou Mevr. Kleine spoedig onmogelijk worden. Dit laatste briefje teekent Mevr. Kleine's toestand en haar onveranderde liefde voor Chr. Poolman.

Lieve Cristine! Het is al laat op den dag, maar toch je bent nog jarig. Heden morgen vóór dat ik naar de school*) ging had ik nog eenigsints hoop van daag eens bij je komen, ik had 't minder benaauwd op de borst en minder onwel (of zeeziek) dan gewoonlijk 's ochtends het

*) De tooneelschool, waaraan zij vele jaren verbonden was.

geval is, toen ik echter om 4 uur gedaan en veel gepraat had, wat ik wel moest, was ik zoo mat, zoo dood op dat ik vooral de moed niet had om bij u die trap te beklimmen en ik liet mij dan ook maar naar huis brengen, waar ik op dit oogenblik al weer zit te hijgen van benauwdheid. Kijk ik ben zoo moe alsof ik God weet wat had uitgevoerd. Maar genoeg over mij. Het geheele ligchaam is werkelijk niet meer der moeite waard om er veel over te praten laat ik u nu eens in gedachte hartelijk geluk wenschen met uw geboortedag. Geluk in *alles* wat u lief en dierbaar is! God zegene u bovenal in gezondheid, dien grootsten schat op de wereld! . . . Je bent zeker thuis van avond te midden van uwe familie. Hoe prettig, hè, dat je niet mee naar den Haag hoeft te gaan daar nu nog gespeeld moet worden, trouwens het is er koud genoeg voor. O die kou heeft mij zooveel kwaad gedaan. Och Krislief ik ben zoo ziek geweest en ik ben nog lang niet gezond, wat ik al niet slik is ongelofelijk: dan weer Globerzout, dan Karlsbadzout maar al die heerlijke dranken kunnen mij toch die benauwde aanvallen niet wegmaken, en, bovenal niet sterker, ja als ik visite ontvang en op mijn mooye stoel zit, dan lijk ik heel wat, maar óch, och! bij de minste beweging zak ik in een. Enfin ik hoop nog op de warmte als wij ten minste van dit jaar nog zomer krijgen, dan hoop ik sterk genoeg te worden om nog wat, hier of daar naar buiten toe te kunnen gaan, en dan . . . och lieve Kris ik vrees dat ik mij van de toekomst te veel illusie heb gemaakt, ik heb mij een genoegelijk rustig leven gedroomd vrij van leeren en studeeren, van lostorven, gepak en gezak en in een woord van het woelige tooneelvenen wat dan toch op 66 jarige leeftijd eindelijk verveelt — nu ja dit laatste is gekomen, en God zij dank zonder zorgen, een groote zegen, niet waar? een zegen die maar weinigen te beurt valt en och God! ik ben ook niet ondankbaar maar wel angstig over mijn gezondheid. Zou ik nu mijn laatste wensch bereikt is, zou ik nu moeten sukkelen? O dat zou toch verdrietig zijn.

Zie lieve ik sla onwillekeurig een droeve toon aan. Vergeef mij dat ik praat met u in gedachte. Och hoe graag zou ik weer naar u allen toe willen vliegen. Als ik maar vliegen kon. Ja als ik maar flink loopen kon maar alijd moet ik rijden viermaal 's weeks naar mijn school, zelden ben ik 's morgens thuis. Alleen Donderd. en Zaterdag 's morgens, maar 's avonds meestal. Lieve Kris zie ik je eens gaauw. Och toe! dan *praten* wij meteen eens over je cadeautje voor vandaag, ik heb daar een plannetje mee. Groet *alle* huisgenooten allen die heden om u heen zijn en neem in gedachte een hartelijke kus van Uwe U liefhebbende

M. I. Wed. KLEINE
GARTMAN.

's avonds 9 uur 26 Mei 1884.

Mevrouw Kleine heeft na dezen brief niet lang meer geleefd. Ruim een jaar nog. In September 1885 is zij gestorven. Honderden hebben haar ten grave gedragen, haar, de buitengewone vrouw en de buitengewone kunstnares, wier heengaan voor het nationaal tooneel een ramp was, zoowel voor de waardigheid van het tooneel als voor de kunst. De herinnering aan haar is gebleven. Velen gedenken haar nog met innige waardeering, want dit «kleine burgervrouwkje», zooals de Nijld haar wel eens genoemd heeft, is groot gebleven ook na haar dood. Zeker! in haar doen kon ze burgerlijk zijn, maar in haar kunst was ze koninklijk.

Er zijn bij haar verscheiden oprechte tranen gestort. Christine Poolman verloor in haar eene vriendin en moeder. Zij heeft den slag gevoeld en hare ziel heeft geschreid.

De dood heeft haar Mevrouw Kleine ontnomen; in den geest, in dankbaar aandenken en in eene vereering, die bij de jaren toeneemt, blijft zij haar als mensch en als kunstnares gedenken.

En velen met haar.

J. H. R.

EEN SCHOUWBURG ZOOALS AMSTERDAM ER EEN NOODIG HEEFT. * *

Wie een oogenblik zich verheugd heeft over het bericht dat Amsterdam een schouwburg rijker zou worden en nog wel een die zich Rembrandt tot schutspatroom kiezen zou, moet bitter teleurgesteld zijn, toen hij vernemen moest, dat die Rembrandt-Schouwburg voor niets anders bestemd wordt dan voor een tingel-tangel, een specialiteiten-theater, of hoe zoo'n ding heeten mag, in concurrentie met dat wat thans in den vroegeren Circus-Carré op den Binnen-Amstel de schare lokt.

Daaraan zal dan weer een kapitaal vermorst worden, waarvan de helft zou hebben kunnen volstaan tot het bouwen van een kleinen, eenvoudigen schouwburg, waaraan in de hoofdstad werkelijk behoefte is. Een kleinen schouwburg hebben we noodig, voor de meer intieme kunst van den nieuweren tijd, waarin Ibsen en de jongere Duitschers, waarin ook onze oude blijspelen, Breero, Asselijn, Langendijk, al die stukken, welke groote ruimten niet slechts niet eischen, maar zelfs moeilijk verdragen, tot hun volle recht zouden komen.

Een schouwburg voor de werkzame Nederlandsche Tooneelvereniging, die nu hare krachten vaak verspilt in een veel te diepe zaal, waar het beste van de kunst der spelers voor een deel der toehoorders en toeschouwers verloren gaat.

Zulk een schouwburg bezit München sedert April van dit jaar in zijn Schauspielhaus, waarvan de ingang is in de Maximilianstrasse. De ingang, niet de gevel. Deze schouwburg doet het, misschien uit bescheidenheid, waarschijnlijker uit zuinigheid, zonder gevel. Hij werd namelijk in, onder en tusschen oude, hooge huizen gebouwd, waardoor een kostbare façade kon worden uitgespaard. De bouwmeester, Richard Riemerschmid, had zoowel daardoor als door de betrekkelijk geringe som, die tot zijne beschikking stond en den korten tijd binnen welke het werk moest worden opgeleverd, met groote moeilijkheden te kampen, die hij alle glanstrijk overwon.

Want deze kleine schouwburg is, in zijn modernen eenvoud, een model; en wanneer er ooit weer plannen gemaakt worden voor de oprichting van het gewenschte theater, dan zende men, vóór alles, een van onze jonge architecten naar München om daar te zien hoe, met betrekkelijk geringe middelen¹⁾, een aan alle eischen van veiligheid beantwoordende, maar vooral artistiek mooie schouwburg, zonder klatergoud of taartversiering, te bouwen is.

Wie er het een en ander van wil zien zonder de reis naar München te doen, raadplege de voortreffelijke reproducties van verschillende gedeelten van den nieuwen schouwburg, welke voorkomen in de Juni-aflevering van het tijdschrift «Dekorative Kunst»²⁾.

Wie helpt ons nog eens aan zulk een schouwburg?

J. N. VAN HALL.

1) Volgens eene mededeeling, die ik van den heer Riemerschmid ontving, heeft de opbouw gekost: 395.000 Mark, dat is dus ongeveer f 237.000.—. Onze Stadsschouwburg, op het Leidsche Plein, heeft aan opbouw, tooneel, 6 à 7 ton gekost; alles en alles 9 ton!

2) München. Verlagsanstalt F. Bruckmann. De aflevering is afzonderlijk voor M. 1.50 verkrijgbaar.

AARDRIJKSKUNDE EN LIEFDE * *

Een zonderling, maar merkwaardig stuk, dit blijspel van Björnsterne Björnson, opgevoerd door de Ned. Tooneelvereniging, die men telkens opnieuw de eer moet geven, haar repertoire samen te stellen naar een inzicht, dat vooral rekening houdt met de artistieke of litterair-historische waarde der stukken. Ook van «Aardrijkskunde en Liefde» kan het der directie en den artiesten na de lezing niet ontgaan zijn, dat het geen stuk is om volle zalen te trekken. Dat zij het nochtans hebben opgevoerd, moet dus geschied zijn uit een zekere noble curiosité d'artiste, gelijk men een noble curiosité de savant heeft, die de beteekenis der dingen elders zoekt als in het geldelijk gewin, dat zij opleveren.

Dit blijspel van Björnson heeft de fout te véél interessante kanten te hebben. Het is zóó volideeën, dat de dichter er, naar het schijnt, geen raad mede heeft geweten. Ce qui n'est pas clair, n'est pas théâtre en in *Aardrijkskunde en Liefde* is het moeilijk, uit al wat er in wordt aangeroerd, de *idée* te vinden, waaruit het stuk *geworden* is. Ik, voor mij, zou meenen, dat Björnson een satire bedoeld heeft, waarin hij heeft willen afrekenen met de leus, dat een geleerde (en een kunstenaar) niet moet trouwen, dat het huwelijk hem zijn vrijheid ontnemt, hem door zijne beslommeringen aftrekt van zijn levenstaak, enz. enz. Hij heeft in twee professoren, Thurmann en Thygesen, contrasten geteekend. De eerste is ongehuwd, zou geen vrouw om zich heen kunnen dulden, die hem verplicht zich te houden aan zekere huishoudelijke en maatschappelijke regelen. Thurmann houdt het zijn vriend elken dag vóór, dat een geleerde volkomen meester zijn moet over zijn tijd, over zijn huis, over zijn persoon en Thygesen, die van nature een maatschappelijk mensch is, een mensch met hart en fantasie, raakt zóódanig onder den invloed van de praatjes van Thurmann, dat hij zijn vrouw en zijn pleegmoeder het huis uitdrijft, gelijk hij het reeds zijn dochter heeft gedaan, die door hem op een kostschool is geplaatst, alleen omdat hij haar slaapkamer noodig had om er zijn boeken en paperassen in te bergen. Maar als hij alleen *is*, heer en meester over alles in zijn huis, zoodat hij het geheel kan inrichten voor zijn wetenschappelijke behoeften — dan komt de reactie. De lust voor zijn wetenschap vergaat hem, de eenzaamheid wordt hem ondragelijk en man van temperament als hij is, nerveus in hooge mate, zou hij krankzinnig zijn geworden, als zijn vrouw niet tot hem ware teruggekeerd.

Thurmann en Thygesen, zeiden wij, zijn contrasten: ook als geleerden! Thurmann is een boekenworm, een man van feiten en cijfers, een man die alles, alles weet — maar dor, zonder eigenlijke scheppingskracht. Thygesen is een man met fantasie, die de feiten en cijfers groepeerd tot een geheel, dat hij den adem inblaast van een levend organisme. In alles speurt hij den levenden mensch na. Hoort hem spreken over de talen! Hoe zij in haar klanken, haar rhythmten, in haar meerderen of minderen rijkdom, weerspiegelen het karakter van een volk, den aard van bodem en klimaat waar het op en onder leeft.... Zeker, een lexicon als Thurmann moet niet trouwen. Aan zulk een varkensleeren individu is voor geen vrouw eenige eer te behalen. Maar aan zulk een dood element is het dan ook wel allerminst gedomandeerd om geleerden als Thygesen te onthalen op hun wijze lessen betreffende den invloed op den man, van het huwelijk, van den omgang met vrouwen, van het zich middelpunt voelen van een gezin.... *geleerden als Thygesen*, die de wetenschap vruchtbaar willen maken voor het leven

en dus het leven in zijn lief en leed hebben mee te leven om er hun vernuft aan te scherpen, hun fantasie door opgewekt te houden, hun gevoel aan te louteren.

Daar komt in de laatste acte van het stuk een scène voor, waarin eene bekoorlijke, pikante vrouw, den temperamentloozen professor Thurmann tot dupe maakt van een gracieuze spel met haar blanke hand.... en hem ten slotte zijn incompetentie doet gevoelen om te oordeelen over de beteekenis van het samenleven met een vrouw, hij, die bij het aanschouwen van een vrouwehand, aan niets denkt als aan een instrument, een werktuig om er mee te grijpen, te eten.... hij, die niets in zich voelt omgaan bij het insnuiven van het welriekend parfum dat een goed gesoigneerde blanke vrouwehand uitwasemt, gelijk een bloem zijn zoete roke.... hij, die in een vrouwehand niets anders ziet als een object om te worden gedisqueerd....

DR. PLAS.

UIT VLAANDEREN. * * * * *

In tooneelkringen hier, gaat men hevig te keer tegen de wijze, waarop de jury in den door den Staat uitgeschreven wedstrijd voor tooneelletteren, zich van haar taak gekweten heeft. Het schijnt trouwens, dat van een keurraad, bestaande uit de hh. Claes, De Ceuleneer, Van Droogenbroeck en Gustaaf Segers, met den heer E. Alberdingk Thijm (den minst artistieke der Thijms, zooals Van Deyssel eens zei) tot voorzitter, niet veel anders te wachten was. En het tooneelblad: *Tijl Uilenspiegel* en het ook te Antwerpen verschijnende weekblad voor Tooneel, Muziek en Beeldende Kunsten: *Lucifer*, stellen de volslagen incompetentie dier jury, om te oordeelen over het tooneel en wat daarmee in verband staat, aan de kaak. *Tijl Uilenspiegel* zegt van de beschouwingen, die in het Officieel Verslag vooropgezet zijn, dat daarbij blijkbaar is uitgegaan van de eens door den heer Alb. Thijm verkondigde stelling: «de eerste voorwaarde van een tooneelwerk is, dat er niets in voorkome tegen den godsdienst, tegen de zeden, tegen de wetten of tegen de... politie-verordeningen.» Want in dien gedachtengang past de aanhef van het rapport: «het Vlaamsche tooneel moge zich tegenover dat van andere landen in een staat van minderheid bevinden in opzicht van kunstvaardigheid — het is zedelijk gezond; de strekking is goed. Alle de ingezonden stukken — zij mogen, in een letterkundig en dramatisch opzicht zwak zijn — hebben eene eigenschap gemeen: de zedelijkheid! Nergens wordt aan de ondeugd hulde gebracht, de zedelijkheid bespot, de echtbreuk verschoond en de oneer ter bewondering voorgesteld.» Alsof — schrijft *Lucifer* — «de tijd van de herderinnetjes, die met herdertjes in eer en deugd eene flesch *parfait amour* leegzabberen en op 't einde in eer en deugd voor God en de menschen toelating krijgen om in 't zelfde bed te slapen, niet lang voorbij is!»

Nu kunnen wij uit den door ons geciteerden aanhef van het rapport, waarin alleen nog maar gehuldigd wordt het feit, dat de zedelijkheid niet *bespot*, de echtbreuk niet *verschoond* wordt, niet tot een zelfde gevolgtrekking komen als *Lucifer*, maar vreemd mag het in elk geval heeten, dat,

nadat door de jury tot eisch was gesteld, dat «ons Vlaamsch tooneel Vlaamsche kunst moet wezen; het moet vooral het Vlaamsche volk schilderen; de Vlaamsche ziel vertolken», met den prijs bekroond is een Boedhistisch stuk: *Siddharta* door E. en D. Minnaert, een — volgens den schrijver in *Tijl Uilenspiegel* — onbeholpen werk, dat nooit kan of zal opgevoerd worden; dat ellendig is samengesteld; miserabel geschreven en valschklinkend, en dat eindelijk *niet van eigen vinding* is. Twee leden der jury verklaarden: «dat de overeenkomsten tusschen *Die Leuchte Asiëns* en *Siddharta* te talrijk waren dan dat zij den prijs aan laatstgenoemd werk konden toekennen. De drie andere leden meenden insgelijks dat de schrijvers: «*Die Leuchte Asiëns*» aandachtig hadden bestudeerd!!!

Desondanks was het resultaat der stemming dat met 3 tegen 2, de 3-jaarlijksche prijs aan *Siddhartha* is toegekend.

Ik ben het in weerwil van het gekrakeel over den uitslag van den Prijskamp — nog niet met mij zelf eens of wij, Noord-Nederlandsche broeders, ons zelf mogen geluk wenschen, dat wij, aan zulke dingen niet doen, dat onze Staat geen 3-jarigen prijskamp heeft ingesteld, kortom of wij nu wel den bekenden hoogen borst mogen opzetten in het besef van ons wijzer inzicht, dat nooit beter weet te doen, dan kracht zoeken in ... onthouding (waar niets is om over te kibbelen, valt het kibbelen zelf ook weg!). Immers, een feit is, dat in Vlaanderen meer animo heerscht, dat er meer belangstelling is in zaken het tooneel betreffende, dat men zijn lotgevallen meer meeleeft, dan bij ons. En ook zoo'n prijskamp doet daar het zijne toe! Is 't al niet een eigenaardig verschijnsel, dat in Vlaanderen, volgens de ons toegezonden nummers, *tenminste* — want er kunnen er nog wel méér zijn, waarvan het bestaan niet te onzer kennis kwam — drie weekbladen verschijnen aan tooneelbelangen gewijd. Behalve de hiervoren genoemde, nog een blad te Gent, onder den titel «Het Tooneel»; alle drie: flink gedrukte, kloeke bladen, de beide, die te Antwerpen verschijnen, onder redactie, respectievelijk van Rafaël Verhulst en Jan Bruylants Jz., die ook in den prijskamp mededongen en wier stukken behooren tot de 5, door de jury, uit de 101 ingezondene, best gekeurde tooneelspelen.

In *Lucifer* en *Tyl Uilenspiegel* beide, vinden we o. m. met geestdrift gewag gemaakt van het uitbundig succes, ten deel gevallen, aan de comédie in 4 bedrijven: *Aan Flarden*, van onze landgenoot: Mej. Top Naeff, in den schouwburg te Gent. »Tweemaal, driemaal soms, moest het doek gehaald worden na elk bedrijf» — schrijft *Lucifer* en hij vervolgt: «Ik wensch den bestuurder van onzen schouwburg geluk met dien bijval. Hij heeft overigens kunnen vaststellen dat er krachtige propaganda gemaakt is geworden onder onze bevolking. En zulks zal het geval zijn, telkens wanneer hij soortgelijke gewrochten zal laten opvoeren. Want wij willen dat het publiek wete wat *kunst* is, — en wat knoeiwerk is; wij willen dat het publiek langzamerhand liefde voor

de ware kunst gevoele en er genot in vinde. Het domme vooroordeel moet verdwijnen, dat er alleen geld te winnen is bij het vertolken van effectstukken en ouwerwetsche draken.

De vertolking van *Aan Flarden* was, over het algemeen zeer puik. Allen lof aan Mevr. Smits-Grader — die nog beter had kunnen doen — Mevrouw Dons — die heerlijke oogenblikken had — Mevrouw De Somme, Mevrouw Kinsbergen — die zich vooral moet hoeden voor misplaatste charge — de heeren van Havermaete, Van den Heuvel, A. Janssens, die van hunne wederzijdsche rollen echte creatie's wisten te maken, — en ook aan den heer Smits en Mevr. De Mey, die bevredigend waren.

Aan Flarden heeft onze geestdrift opgewekt; ook het onthaal dat het stuk bij het publiek bekwam, deed ons goed aan 't harte en gaf ons de overtuiging, dat er nog wél iets te doen is op kunstgebied....»

Met groote hartelijkheid vinden we in de Vlaamsche en in 't Fransch geschreven Antwerpsche pers meedeeling gedaan van het 25-jarig jubilé als tooneelspeler van Jan Dilis. Over dezen zeer gewaardeerden acteur het volgende. Na als «maréchal des logis» den dienst bij de artillerie te hebben verlaten, hervatte hij zijn oorspronkelijk beroep als typograaf — maar Driessens, die hem in verschillende tooneelvereenigingen had zien spelen, zocht hem aan zijn theater te verbinden. Zoo kwam hij aan den Nederlandschen Schouwburg waar hij tot heden gebleven is. De eerste belangrijke rol die Jan Soldaat — zoo noemde hem Driessens, die altijd klaar stond iemand een bijnaam te geven — te vervullen kreeg, was die van Lazara in »Een beroemd proces.» Verder laat ik hier volgen, wat een correspondent uit Antwerpen, zoo vriendelijk is mij te schrijven:

«Donderdag 7 November j. l. had in den Nederlandschen Schouwburg van Antwerpen, eene buitengewone feestvoorstelling plaats. Men vierde er het 25-jarig jubileum van *Jan Dilis*. Opgevoerd werd *Hamlet*, naar de vertaling van Burgersdijk.

Zelfs zij die weten, hoe knap de Zuid-Nederlanders zijn, in het inrichten van feesten, zouden nog verbaasd zijn geweest over den praal, dien zij weten bij te zetten aan jubileumsvoorstellingen in onzen schouwburg en dan vooral, waar het een zoo geliefd acteur betreft, die door zijn beschaving ook in de notabele kringen vele vrienden en vereerders telt.

De zaal was bomvol; of daar allen gekomen waren om Shakespeare's somber drama, met z'n filosofie en wijze lessen te komen bewonderen, betwijfel ik. De goê-gemeente kwam er hoofdzakelijk om den artiest te huldigen. Het culminatiepunt van zoo'n avond is — *tout comme chez nous* — de zoogenaamde »ovatie.» De speech van den regisseur — De Nieuwe Gazet roemt de allergelukkigste gekozen bewoordingen, waarin onze landgenoot, de regisseur Jac. de Vos, zich van zijn taak in deze kweet — gevolgd door speechen van bestuurders uit Brussel, Gent, enz.

zijn voor de groote massa »het feest.» En dan de cadeaux!

Ontelbaar, in den waren zin des woords, waren de geschenken, kransen, bloemtuilen, garven, den feesteling aangeboden.

Voor *Jan Dilis* een avond vol émotie, voor het publiek de zelfvoldoening een kunstenaar waardig gevierd te hebben.

Jan Dilis heeft recht op den naam van kunstenaar. Zijn Hamlet-vertolking is een brok kunst, getuigend van studie en toewijding. Zijn lyriek orgaan eigent zich wel tot de vertolking van mystieke rollen, maar vervalt al te gauw naar 't declameeren. Wij voor ons zien hem oneindig liever in het modern tooneelspel. In de duitsche blijspelen, de fransche comedies, onderscheidt *Jan Dilis* zich door natuurlijkheid en door een »vis comica,» waarin wij, althans in Zuid-Nederland, niemand kennen, die hem overtreft.»

VEREENVOUDIGD DÉCOR * * * *

In *The Studio* werd onlangs melding gemaakt van een proef genomen door een Londenschen tooneeldirecteur, die de overtuiging heeft dat de tegenwoordige pogingen om bij de tooneelschikking de werkelijkheid zooveel mogelijk nabij te komen, moeten uitloopen op een faillissement van de kunst en van den schouwburg-ondernemer.

Gordon Craig, een zeer goed teekenaar, vooral in zwart-en-wit, heeft de opera *Dido en Aeneas* in het Coronet Theatre onlangs gemonteerd, zonder eenige studie te maken van oud-Carthago; hoe het er in het paleis van de historische of legendarische Dido heeft uitgezien, daarom heeft hij zich niet bekommerd. Door kleur alleen heeft hij getracht de stemming van elk tooneel mede te deelen aan het oog, zooals de muziek ze door bemiddeling van het oor trachtte te doen voelen.

In het eerste bedrijf, waarin Dido gedrukt is door een voorgevoel dat haar liefde voor Aeneas haar ongeluk zal zijn, zit de vorstin op de scharlakenroode kussens van haar troon; een breede groene strook — een met klimop begroeide muur — strekt zich naar weerszijden achter haar troon uit. Boven haar een hooge paarse lucht. En de figuur van de koningin, haar hoofd buigende voor haar noodlot, komt in die omgeving uit als die der «Verdoemenis.»

Een ander tooneel, waarin Dido's meisjes, door een onweer verrast, bij twee of drie, schuilen onder de hooggeheven schilden van jonge krijgers, en dit tegen een achtergrond, die de kleur van rook had, was van groote decoratieve werking, werking van wit-en-zwart. Zoo ook een ander tooneel, waarin een toovenares, staande hoog boven de zeemonsters, die beneden haar rondkruipen, dat tegen een achtergrond van maneschijnsel, groot effect maakte.

Het mooiste moet het slottafereel zijn geweest, waarin Dido in het zwart gekleed, leunende tegen de zwarte kussens van den troon, uitkwam tegen een groot en hoog paars fond. Het voetlicht was gedooft, al het licht kwam van boven en wierp diepe tragische schaduwen op haar gezicht. En toen zij met naar boven gekeerd gelaat, dood neerlag onder den breeden somberen hemel, moet dit een der treffendste doods-tafereelen zijn geweest die ooit op het tooneel gezien zijn.

De proef is belangwekkend en verdient in herinnering te blijven. Wie iets dergelijks zou willen doen, moet een kunstenaar zijn of naast zich hebben. Wij herinneren aan de pogingen van den heer Molkenboer, die heil gezocht had in te kleine en te willekeurige

symboliek, maar die toch ook gevoeld heeft, dat een reactie tegen de al kostbaarder pogingen om in het poëtische drama quasi-werkelijkheid te geven, niet kan uitblijven. Wij moeten dien kant op, wanneer wij er toe zullen komen het woord, het gesproken woord, de plaats toe te kennen, die het kan innemen. Shakespeare's woorden zijn voldoende om ons in *Julius Caesar* het oude Rome, in *Macbeth* de Schotsche Hooglanden, in *Romeo en Julia* Verona te doen zien, zoover die noodig zijn voor het recht begrip dier stukken. Shakespeare wist waarschijnlijk heel weinig van Rome en Verona. En wanneer de acteurs in houding, woord en beweging den indruk weten te wekken, dat zij de menschen zijn die de dichter heeft gedacht, zou dan een omgeving van juist gekozen kleur tot de stemming die opgeroepen moet worden, niet meer kunnen bijbrengen, dan een quasi-realistisch Forum of een zoogenaamde grafkelder, waarin de Veroneesche gelieven sterven?

Wij hebben hier de mededeeling omtrent een geslaagde proef. Wie waagt het ten onzent een tweede te nemen? Een voordeel is dat zij niet veel kan kosten.

Maar een artiest met veel gevoel voor kleur, voor wat men zou kunnen noemen de symbolieke waarde der kleuren, zou er voor noodig zijn. K.

VOLKSTOONEEL * * * * *

De eerste Volksschouwburg, door den Staat gesubsidieerd, werd in Opper-Silezië te Königshütte, den 10en October geopend. In het officieele schrijven over het ontstaan van dezen volksschouwburg wordt medegedeeld, «dat naast de ontwikkeling van het onderwijs en het bloeien van volksbibliotheken in stad en dorp, de belangstelling voor het tooneel, eene levendige is. Deze belangstelling te steunen en de behoefte van ons volk naar goed en goedkoop kunstgenot te bevredigen, is de voornaamste plicht van die kringen, aan welke het verhoogden der beschaving in onze grensmark is toevertrouwd. Het groote gewicht van deze taak erkennende, hebben de koninklijke Staatsregering, de Opper-Silezische gemeenten, eenige van onze hooggeplaatste grondbezitters en de grootste werkliedenverenigingen, zulke belangrijke ondersteuning toegezegd, dat het mogelijk is, een volksschouwburg, welke de eerste is in zijne soort in Duitschland, op te richten. Het volkstheater zal in het geheele district op tien verschillende plaatsen spelen, terwijl de vaste woonplaats van het gezelschap te Königshütte is. De subsidie van den Staat bedraagt 12000 Mark. De tien grootste Silezische bergwerken en grondbezitters dragen voor elke, in hun district plaatsvindende voorstelling, 100 Mark bij, evenzoo de beide plaatsen Königshütte en Kattowitz, zoodat het geheele subsidie ongeveer 30000 Mark bedraagt.

De entreprijzen zijn zoo laag gesteld, dat het bestuur van den volksschouwburg, slechts op eene gemiddelde ontvangst van 125 Mark pro voorstelling, rekent.

Bij de opening waren de hoofden van de verschillende, bijdragende besturen en de eigenaren der bergwerken tegenwoordig.

De proloog bij de opvoering was van Felix Dahn en sloot met de woorden: «Het volk en zijne kunst: «ze zijn onscheidbaar, want uit het volk en voor het «volk, is alle kunst voortgekomen.»

Rotterdam.

S. B.

OFFICIEELE BERICHTEN. * * * *

Tot leden van de commissie. bedoeld in de Alg. Verg. te Groningen om te onderzoeken in hoeverre een pensioenfonds voor Nederl. tooneelspelers(sters) mogelijk is, zijn benoemd: Mr. J. v. Schevichaven, Voorzitter; M. Horn (de voorsteller van het plan), Secretaris; M. Merens; A. v. d. Horst en L. M. Smith, Tooneelspelers.

Geen beter cadeau voor een jongen dan EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Exentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

Verschenen:

I. Met een Kwartje de Wereld rond.

II. Vrijbouter Triplex.

III. De Neef van Lavarède.

IV. Jean Fanfare.

V. Nilia de Commandante.

VI. Sergeant Kordaat.

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON
Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN
COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.

Prompte bediening.

H. VERKOOIJ,
PIANOHANDEL,
Noordermarkt 19, Amsterdam.
Levert PIANINO'S en ORGELS uit de
eerste fabrieken à f 6.— per maand, aan
solide koopers. — Steeds te bezichtigen.

LOTOS
DRAMA IN DRIE BEDRIJVEN
DOOR
M. CONSTANT
(M. Snijder van Wissenkerke)
Prijs f 0.65
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

.....
E. OSKAM
Importeur van Havana Sigaren
DEN HAAG — ROTTERDAM.
.....

CORONA
BLOEMEN
Kalverstraat 175 Keizersgracht 521
AMSTERDAM.
Telefoon 583.

Henri van der Beugel
COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.
Grimeur voor Dilletanten Vereenigen.
VIJZELSTRAAT 128 (boven)
AMSTERDAM.

W. C. VAN DER LAAN
Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN

BLOEMSTUKKEN
en alle genres bloemwerken.

COSTUMES
VOOR
Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen
BIJ HET
Ned. Costuum-Magazijn
VOORHEEN
HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

VORSTENSCHOOl
DOOR
MULTATULI
DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN
Prijs Ingenaaid f 1.25
Gebonden in prachtband f 1.60
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

VERZOEK
aan allen, die in „HET TOONEEL”
belangstellen, die verwachten, dat 't nu een
goed blad zal worden, en die f 2.50 per
jaargang goedkoop vinden, om het hier-
naast gedrukte inteeckenbiljet, of met hun
eigen naam of door een ander, vriend of
kennis, onderteekend, uit te knippen en te
zenden aan een boekhandelaar of direct
aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

HEDDA GABLER
TOONEELSPEL IN VIER BEDRIJVEN
DOOR

HENDRIK IBSEN
Uit het Noorsch vertaald door C. HONIGH
Prijs f 1.25
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

EEN NIEUWE LEUS
HAAGSCH KLUCHTSPEL IN ÉÉN BEDRIJF
DOOR
MARCELLUS EMANTS.
Dit drama werd opgenomen in Elsevier's
Maandschrift 9de Jaargang afl. III.
De afl. is alom te verkrijgen tegen den prijs
van f 1.25.

TOONEELKIJKERS.
J. M. SCHMIDT,
OPTICIËN
Wijde Kapelsteeg 1
tusschen Kalverstraat en Rokin.

Ter perse bij de UITGEVERS-MAATSCHAPPY
«ELSEVIER» een gecartonneerd album,
prijs f 4.90,
KERSTGAVE
Pantomime door M. SNIJDER VAN WISSENKERKE,
Muziek van GOTTFRIED MANN,
Steenteekeningen van WILLY SLUITER.

INTEEKENBILJET.
Ondergeteekende wenschte te ontvangen
van af 5 October 1901 tot wederopzeggings
toe à f 2.50 per jaargang, franco per post:
„HET TOONEEL”
onder redactie van H. L. BERCKENHOFF,
uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buiten-
land is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERSM.AATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURGWAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST f 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND f 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST; VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND f 2.90.

INHOUD: H. L. B.: Een brief van Mevrouw Ziesenis-Wattier aan Pieter Vreede. — Ernst Possart over de opleiding van den Tooneelspeler, met Naschrift. — H.: Mevrouw Van Eysden-Vink. — D. M. H.: Rotterdamsche Kroniek. — Uit de Aanteekeningen van R. Jelgershuis (vervolg). — Berichten en Mededeelingen.

VRIENDELIJK VERZOEK:

Wat voor de redactie bestemd is, gelieve men te zenden aan het adres van den redacteur: Weteringschans 123.

EEN BRIEF VAN MEVROUW ZIESENIS-WATTIER AAN PIETER VREEDE. * *

Weledele Heer,

Een samenloop van omstandigheden hebben mij belet vroeger UwEs. mij vereerende missive ten geleide van een ontwerp tot een Treurspel in dato 17 Juli l.l. te beantwoorden; toevallig was ik buiten de stad bij ontvangst derzelve; ook had ik mij gestreeld dien Heer welke éénmaal tot mijnt geweest is, als dan gelegenheid zouden gehad hebben, mijne gedachten breedvoeriger te kunnen mededeelen, wijders had ik mijn Echtgenoot verzogt bij zijn komst in 's Hage zich tot UwEd. zou vervoegen en mondeling mijne aanmerkingen op het door UwEd. aan mij toevertrouwde Treurspel aan UwEd. bekend te maken, dan zijne occupatie hebben geen geschikte gelegenheid gegeven tot uwent belet te vragen — voeg hierbij de opening van het Toneel alhier, met het gevierde verjaarsfeest van den Koning, en UwEd. zal kunnen gelooven een samenloop van omstandigheden een en ander vertraagd hebben.

Na derhalven vooraf mijne ontschuldiging gemaakt te hebben, haaste ik mij UwEd. te rescribereen, dat belangende het Historieele van U ontwerp, met de daarbij gemaakte bijvoegselen zulks mij in allen opzichten bevalt; te meer daar het zelve ons land betreft, iets dat ieder Hollander genoegen geeft. Ook is het zeer nodig mijns bedenkens, de konst (met behoud der immers mogelijke waarheid van de gebeurtenis) aan een ontwerp voor het Toneel schoonheden bijzet, die men in veele juist gevolgde Historien missen moet, en waardoor ook die stukken zelden langer voldoen bij de uitvoering, dan de eerste, ja somtijds tweede opvoering en ook hierdoor meer behagen bij het lezen dan bij de representatie; wat nu mijne reflectien omtrent U stuk betreft, dezelve zal ik met weinig woorden (onder welneemen) U voordragen; vooreerst: is het Stuk over het algemeen wat lang, hiermede meen ik dat de overgang van het een tot het ander niet spoedig ontwikkeld; niet zo zeer ik zulks beter vind, het zij verre — maar dit komt in aanmerking wil het stuk bij de vertooning voldoen, waarom zo U voornemen is het zelve aan het Toneel te geven, eene bekorting allernoodzakelijkst is, en wel dit over alle be-

drijven te rangschikken; ten tweede: komt mij voor, deze bekorting vooral in de vrouwe Rol moet gevonden worden; voor het overige ben ik U verplicht te verwittigen deze mijne reflectien niet voortkomen als of ik mij bevoegd rekende U werk te taxeerden, maar alleen gegrond op eene 30-jaarige ondervinding in mijn beroep, en waarbij ik veronderstelle mag nog al eenige oogenblikken te hebben bijgewoond waardoor ik den geest van ons Hollandsch of liever Amsteldamsch publiq heb leeren kennen. Ook moet ik tot mijn leedwezen zeggen ik honderde regelen voor niet geleerd heb, zonder nog de studie te rekenen, in stukken die hoe zeer fraay, alleen om de lange tirade's — ofte langwijligheid — gevallen zijn. Indien bovendien U voornemen is eenmaal dit stuk te doen opvoeren — zoude het geschikt zijn, dit alsdan direct aan Heeren Commissarissen te willen adresseeren; ik geloof dit het zekerst en naaste middel is ter reussite. ~~Aangenaam~~ zal het mij zijn, als een reciproque blijk van het vertrouwen door UwEd. aan mij bewezen, de vrouwe rol te mogen uitvoeren. Ik beveele mij overigens in U geëerden vriendschapen noeme mij na excuses voor mijn schrift en stijl gemaakt te hebben

Weledele Heere!

Amsterdam
10 Sept. 1807.

UwEddw. Dienaresse
I. C. ZIESENIS geb. WATTIER.

Wie was deze heer Pieter Vreede? In Van Somerens beschrijvende catalogus van gegraveerde portretten, vind ik: «Pt. Vreede, staatsman en dichter, later lakenfabrikant te Tilburg (geb. Leiden 1750 — overl. 1837 Heusden)». De, ook om zijn strijd lust, vermaarde prof. Vreede, te Utrecht overleden in 1880, was zijn zoon. Pieter Vreede, representant ter nationale vergadering, heeft te Leiden wonende, ijverig deelgenomen aan de patriottische woelingen. Het tooneelstuk waarop de brief van mevr. Ziesenis—Wattier doelt, kan wel geen ander zijn dan het in 1808 bij Abr. Mars te Amsterdam verschenen treurspel in 3 bedrijven: De dood van Albrecht Beiling, slotvoogd van Schoonhoven. Het begint met eene ontboezeming van Ada, Albrechts gade, die ons dadelijk in de situatie brengt:

De laatste dag, o God! 'k verzonk in al mijn smart...
Moorddadig tijdsverloop hoe pijnigt gij mijn hart!
Mijn Albrecht, o mijn vriend! voor eeuwig van u scheiden...
Voor eeuwig van u zijn, en liefde bindt ons beiden? —
Neen; waar haar reine gloed het minnend hart bezielt,
Word het veréënd geheel, door tijd noch kragt vernield.
't Bekleedzel, 't nietig stof mag van zijn luister derven,
De schulp verga tot asch; de parel kan niet sterven.

en eindigt met het bericht van Jan van Arkel:

Hij is met grootschen roem gelijk een held gestorven,
En heeft een zegepraal is ieders hart verworven.
't Zal Holland dierbaar zijn bij 't laatste nageslag,
Dat ooit op zijnen grond, die man is voortgebragt.
Ja, die Schoonhovens wal na dezen zal genaken,
Voel 't opgetogen hart in gloeiende eerzucht blaken:
Daar rust dat koud gebeente, ontbloot van schitterende eer.

Ada, waggelend opstaande:

Ach, moeder! voer mij weg. Kusch mij de laatste keer.

Teekenend is het voorbericht van den schrijver, vooral om het streven, dat er uit spreekt om «door de voorstelling van stoute en edele daden uit onze geschiedenis, mee te werken tot verheffing en veredeling van ons volkskarakter» — teekenend met het oog op den veranderden toestand van ons land, toen geregeerd door een ons door Frankrijk opgedrongen koning en nauwelijks in schijn nog eene zelfstandige natie. Dezelfde Pieter Vreede immers kan gezegd worden indirect het zijne te hebben toegebracht tot dit verval, hij die, behalve als partijganger, ook als schrijver van een venijnig schotschrift, den haat tegen Oranje niet weinig had zoeken aan te wakkeren. Bedoeld stuk is getiteld: «*De Bloed-Raad*, of de zaamensweering op 't Loo» — tooneelspel in 1 bedrijf. Pieter Vreede verbergt zich onder het pseudoniem: Harmodius Friso en het geschrift is kwansuis uitgegeven te Zürich bij Orell, Gessner in Comp. Het slaat op het gewapend optreden door 's prinsen troepen tegen de vrijcorpisten te Hattem, Elburg enz. Willem wordt voorgesteld in het karakter van het «Geweld, gekleed als een vorst» en tweede hoofdpersoon is de ridder van Capelle, de Geldersche patriot, 's mans geest namelijk. Hij beschuldigt Willem van niets minder, dan «door zijn wraak geslagt te zijn, gesneuveld hier op aard» en roept hem toe:

Bedaar ontmenschte Vorst, onzinnig Dwingeland!
Houd op en keer terug; laat al Uw dolheid vaaren.
Bedenk wat Gij niet deed, wat onheil voor den Staat.

Nog is een tweede hekelschriftje van Vreede, ook onder zijn schuilnaam Friso, bekend: «De twist der mogendheden of de nijdige keiser in zijne onregtvaardigheden tegengegaan. — Staat-spel in 3 bedrijven» — doelende op het conflict met keizer Jozef in zake de zuidelijke Nederlanden en de Schelde.

H. L. B.

ERNST POSSART OVER DE OPLEIDING VAN DEN TOONEELSPELER *

Na met nadruk te hebben gewaarschuwd tegen een lichtvaardige keuze van de tooneelloopbaan, behandelt Possart, in een pas van hem verschenen artikel, de uiterlijke hoedanigheden, welke degene bezitten moet die zich tot de geroepenen rekent. De stem moet welluidend zijn, althans geen buiten het algemeene vallend timbre hebben en ook zij het voorkomen liefst normaal, zonder bijzonder saillante trekken, opdat het gelaat zich gemakkelijk kunne plooiën naar de verschillende eischen der verscheidene rollen. Want het vak brengt mede, dat de acteur, wat het uiterlijk betreft, de kunst verstaat, de gedaante aan te nemen van de meest uiteenloopende typen. Een uit het ge-

middelde vallende neus of mond zou hem daarbij in den weg staan. Voor de dames zijn onmisbaar een bevallig uiterlijk, goed geproportioneerde vormen en een aangename stem. «Sein Sold muss den Soldaten werden, danach *heisst* er!» roept Wallenstein en een minnares op het tooneel moet tot beminnen uitlokken, daaraan ontleent zij haar titel.

Possart deelt de meening van Laube, dat voor den tooneelspeler geen uitzondering op den voor alle andere kunstenaars geldenden regel behoort te worden gemaakt, d. w. z. dat ook voor hem geldt, dat hij om iets te weten, te kennen en te kunnen, het moet hebben geleerd. Wel erkent hij dat een school geen groote artisten vormt, maar ook voor wie uitverkoren zijn, zal een behoorlijk geleid onderricht geen schade wezen. Op de tooneelschool worde in de eerste plaats gestreefd naar het verkrijgen eener volkomen zuivere uitspraak der taal, zoodat alle dialect verdwijne en klinkers zoowel als medeklinkers, in klank en articulatie, hun juiste waarde verkrijgen. Verder brenge men den aankomenden tooneelspeler tot het inzicht in het wezen en de æsthetica zijner kunst, opdat hij zich zelfstandig eene opvatting leere vormen van een gegeven rol, in verband met geheel het karakter van het drama. Ook een der moeilijkste dingen voor den tooneelspeler: behoorlijk staan en gaan op de planken, zoeken men den leerling bij te brengen en niet maar te meenen, dat de praktijk hierin de gewenschte leermeesteres zal zijn. Als men eens is, dat het dan toch geleerd moet worden, zij 't langs praktischen weg, is er niets tegen, met die oefening reeds op de school te beginnen. Nog eens, wie een school overbodig acht, omdat genieën ook zonder school het hoogste bereiken, vergeten, dat het tooneel niet uitsluitend met genieën heeft te maken, dat integendeel in elk stuk een aantal rollen van secundaire beteekenis voorkomen, die bestemd zijn te worden vervuld door tooneelspelers, van minder aangeboren talent, maar die toch ook hun vak moeten verstaan.

In 't bijzonder staat Possart stil bij de zuivering van de taal van dialect en vorming, ontwikkeling van het orgaan. De acteur, die een diepe stem heeft, moet de ontbrekende midden- en hooge tonen, zich zoeken eigen te maken. Is hij van origine een tenor, dan moet hij de stem zoeken uittezetten in de diepte. De daartoe vereischte oefeningen, dienen aan het klavier te geschieden. Bij het lezen en leeren, zoowel van verzen als van proza, hebbe de leerling vooral de interpunctie te verzorgen en te waken tegen het ineenvloeien der eindconsonanten van het eene woord, met de aanvangslettergrepen van het volgende. Niet: *auseinem Gusse* — maar *aus — einem Gusse*: niet: *wir sagenaber* — maar: *wir sagen — aber*.

Van groot gewicht is de ademhaling. Vele tooneelspelers hebben de gewoonte, bij het deklameeren, door den mond te ademen. Dit is om twee redenen verkeerd. Ten eerste vormen zich zoodoende bij het spreken in snel tempo, on-schoone bijgeluiden, ten tweede loopt de tooneelspeler aldus gevaar, door de stoffige, onreine

tooneellucht in te ademen, de keel te irriteren en te gaan hoesten. De longen worden het best gevuld, als men de onder de borstkas liggende buikspieren flink naar binnen trekt en door den neus diep adem haalt. De tooneelspeler zal bij deze methode, die ook door zangers pleegt te worden gevolgd, hebben te waken tegen met spijzen overvulde maag en darmen. Hoe minder deze bezwaard zijn, des te grooter zal de hoeveelheid lucht zijn, die hij de longen kan toevoeren. Daarmede waarborgt hij zich dan tevens het groote voordeel, niet na elke paar woorden te moeten ademen, doch geheele volzinnen vloeiend en in eens-door te kunnen uitspreken.

Van niet minder gewicht is het vraagstuk van den juisten klemtoon. Bij het instudeeren eener rol dient men naar een vaste methode de woorden te bepalen, die den klemtoon verlangt. De te volgen methode is eenvoudig en komt hierop neer, dat men al datgene zonder nadruk en als 't ware kleurloos laat, wat voor de eigenlijke beteekenis van den volzin van geen directe waarde is. Vooral in dichtmaat pleegt de gedachte in haar uitdrukking te worden versierd en verlevendigd door bijwoorden en adjectieven, die wel niet doelloos zijn, maar nochtans niet op den voorgrond moeten worden gebracht; om zoo te zeggen binnen het aligement behooren te blijven. Als bijv. de leerling tot taak gegeven wordt, den eersten volzin te leeren zeggen van het verhaal der drie ringen uit Nathan der Weise, kan hij volgenderwijs te werk gaan. Hij leze eerst de regels overluid zonder eenigen nadruk:

Vor grauen Jahren lebt' ein Mann im Osten
Der einen Ring von unschatzbarem Wert
Aus lieber Hand besass.

Wat is in dezen zin het ontbeerlijke bijwerk? Ten eerste het woord *grauen*. Vor *Jahren* lebt' ein Mann im Osten, is voldoende voor den rechten zin. Dus moeten alleen den nadruk erlangen de woorden: Jahren, Mann en Osten.

Der einen Ring von unschatzbarem Wert.

Hier is «*unschatzbarem*» bloot versiering. Dat de ring van *waarde* is, zegt genoeg. Dus alleen Ring en Wert krijgen den nadruk.

Aus lieber Hand besass.

Dat de man in het Oosten den ring ontving van eene persoon, die hem lief was, is voor het juiste begrip der vertelling, noodig te weten. De acteur zal dus het hoofdwoord «Hand» en «lieben» gelijkelijk naar voren hebben te brengen. De verzen zullen aldus moeten worden gezegd:

Vor grauen Jahren lebt' ein Mann im Osten
Der einen Ring von unschatzbarem Wert
Aus lieber Hand besass.

Als tweede voorbeeld dienen de eerste regels der vertelling van den Zweedschen kapitein uit Wallensteins dood, die ik aldus zou accentueeren:

Wir standen, keiner Ueberfalls gewärtig,
Bei Neustadt schwach verschanzt in unserm Lager,
Als gegen Abend eine Wolke Staubes
Aufstieg vom Wald her, unser Vortrab flehend
Im Lager stürzte, rief: der Feind ist da.

Immers of het een *wolk* stof of gewoonweg stof is, die opsteeg, is voor het recht verstand van den volzin van even luttele waarde als de omstandigheid, dat de stof op een avond, dan wel op een anderen tijd van den dag zichtbaar werd en al of niet uit het *bosch* kwam. En als een voorhoede zich in het leger stort, kan het niet anders zijn, dan door de *vlucht* voortgedreven. Het woord *fliehend* heeft dus geen bijzonderen nadruk noodig.

Verder behandelt Possart nog afzonderlijk: de mimiek en het gebarenspeel; de maske, d. i.: de kunst van grimeeren ofte wel om zich een kop te maken enz. enz.

Voorloopig ontleenen wij nog het volgende aan een tweede artikel van zijn hand:

Leefregelen voor den Tooneelspeler.

De ware kunstenaar moet leven voor zijn kunst, van het oogenblik, dat hij zijn loopbaan begint, tot hij haar eindigt. Goethe's zinrijke spreuk zij hem richtsnoer voor al zijn gedragingen:

Schwerer Dienste tägliche Bewahrung,
Sonst bedarf es keiner Offenbarung!

De den tooneelspeler onmisbare hulpmiddelen tot uitoefening zijner kunst, zijn het *gelaat*, de *stem*, de *spraakorganen* en het *geheugen*. Het ligt derhalve voor de hand, dat hij deze aldoor heeft te verzorgen en in den besten staat te onderhouden.

De gelaatskleur zal onder het jarenlang herhaald besmeren met *schmink*, ernstig lijden — tenzij de acteur nooit verzuimt, als hij zijn rol gespeeld heeft, den *schmink* en den daarmee tot een koek vermengden poeder, met vaseline, coldcream of cacao-boter tot in de poriën der huid los te maken en met een zachten doek zorgvuldig af te wisschen. Hij wassche zich daarna niet, noch met koud, noch met warm water — maar geve de huid rust tot den anderen morgen en reinige dan eerst afdoende het gelaat enz., van de in de poriën nog aanwezige *schmink*-deeltjes, met zwavelteerzeep en een zachten spons. Aan de huid worde daarna door een lichte inwrijving met coldcream zijn smedigheid teruggegeven. Wie gom voor het hechten van baard en wenkbrauwen gebezigd heeft, verwijdert een en ander het best met een in water gedoopten doek. Mastiek laat eerst langzaam los, onder inwerking van vaseline of cacao-boter. Wie wat haastig gebakerd is, kan spiritus aanwenden of terstond werkende benzine. Het laatste is echter om allerlei redenen beslist te ontraden.

De tooneelspeler heeft zooveel mogelijk te waken tegen zwaarlijvigheid. Dik kan hij — als de rol het eischt — zich altijd maken — *mager niet!* Hij zij dus matig, vermijde vetvormende spijzen en houde het lichaam slank en lenig door kamergymnastiek, lucht- en waterbaden, desnoodig door massage. Het schampere woord, door Schiller den vorst van Friedland in den mond gelegd: «dat geslacht kent geen ander genot dan tafelgenot», zij den tooneelspeler steeds ter waarschuwing, vooral den in den gunst van

het publiek staanden acteur, die overladen pleegt te worden met invitaties voor diners en soupers. Niet minder zorg wijde de acteur aan zijn spraakorganen. Van afmatting, door te veel inspanning, herstelt zich de stem het best door haar rust te geven, d. i. door lang te zwijgen en een verblijf in een gelijkmatige, niet te warme temperatuur. Een geïrriteerde en zelfs ontstoken keel, geneest men het best door het vermijden van te warme of te koude spijsen en dranken. Tooneelspelers en zangers doen het verstandigst, voedings- en genotmiddelen slechts in gemiddelde temperatuur tot zich te nemen. Zij hebben de verlokking van ijswater bij warme koffie te weerstaan.

Een goed gebit is voor den tooneelspeler een onschatbaar voorrecht. Aan het onderhoud der tanden kan nauwelijks te veel zorg besteed worden. Na elken maaltijd behoort het gebit gereinigd te worden met een niet te harden borstel en met niet te koud water, waarin eenige droppels myrrhe-tinctuur of odol. Men poetse de tanden elk afzonderlijk, dus niet van links naar rechts, maar van onder naar boven. Minstens tweemaal 's jaars late men de kalk van de tanden door een deskundige verwijderen. Aanbeveling verdient, het tandvleesch tweemaal 's weeks te wassen met goeden koornbrandewijn.

Buitengewonen nadruk legt Possart op de beteekenis van het geheugen voor den acteur. Wie door de natuur niet met een extra-goed geheugen is bedeeld geworden, kan door methodische oefening veel tot zijn versterking toebrengen. Een tooneelspeler, die zijn geheugen niet in die mate geschoold heeft, dat hij in staat is, zelfs de grootste rol, benevens de wachtwoorden vast in het geheugen te prenten, moet het tooneel maar liefst vaarwel zeggen. Een acteur, die achting heeft voor zijn beroep, dient vóór alles eerbied te gevoelen voor het woord des dichters. Wie wat een Lessing, Goethe, Schiller, Grillparzer hem in den mond legt, verhanselt, is den naam van kunstenaar onwaardig.

De dagverdeling of liever de dagelijksche arbeidsverdeling van den kunstenaar, legge getuigenis af van den ernst, waarmede hij zijn roeping opvat. De jonge tooneelspeler zij vroeg bij de hand. Hij wassche zich met koud water, in een kamertemperatuur van 14—15 graden het geheele lichaam en make daarna in een goed gelucht vertrek, des zomers met open vensters, 20 à 30 minuten lang gymnastische oefeningen, gekleed alleen met kousen en schoenen. Na het ontbijt wijde hij circa een half uur aan stemoefeningen, dan leere hij zijn rol, eerst voor zich zelf, na een half uur met luider stem. Na de repetitie, welke doorgaans ten 10 uur aanvangt, doe hij eene wandeling. Wie 's avonds een groote rol te spelen heeft, die inspanning eischt van de stem, vergenoegte zich met een sober middagmaal. Hij spene zich van spirituala, zelfs van rooken, omdat beide een ongunstige werking oefenen en op het geheugen en op de stem. *Tags Arbeit, Abends Gäste*, zij regel voor den acteur. Na de voorstelling zij hem noch een hartigen dronk, noch een goede sigaar misgund. Hij onthoude zich

echter van druk koffie- of bierhuisbezoek. Een door de voorstelling vermoeid orgaan, nog bovendien bloot te stellen aan bedorven kroeglucht, is zich begeven van den regen in den drop.

Aan zijn ontwikkeling zal het te stade komen, als de tooneelspeler zooveel mogelijk het gezelschap zoekt van buiten het tooneel staanden. Met zijn confraters verkeert hij vau zelf druk genoeg en tusschen hen bepalen de gesprekken zich doorgaans tot komediantenbelangen. De gelegenheid om met schilders en beeldhouwers te verkeer en hen op hunne ateliers te bezoeken, verzuime de acteur niet.

De tooneelspeler blijve verre van het triviale en gemeene. Hij neme steeds een zekere waardigheid in acht. »Der Nimbus echter, weihevoller Künstlerschaft, die unnahbar ist für das Triviale und Gemeine, soll ihn auch im profaner Leben auszeichnen. Diesen Nimbus erwirbt er sich im Wirthshause nicht!»

Het leven van elken dag zij voor hem een telkens terugkeerende voorbereiding om de kunst die hem heilig moet zijn, des avonds te dienen met gansch zijn geest en fysiek. De dag zij gewijd aan de verzorging en sterking van het lichaam, aan de veredeling van zijn geestelijk en technisch kunnen. De avond brenge den toehoorder het resultaat, maar zonder dat hij in 't minst of geringst herinnerd wordt aan de moeite en den arbeid, die aan dat resultaat zijn voorafgegaan. Al het kunstmatige blijve dan verscholen achter de kunst:

*Op'fre den Tag dem Studium des Wortes,
Op'fre am Abend der Stimmung das Wort!*

NASCHRIFT.

Possart's inzichten omtrent de opleiding van den tooneelspeler zullen waarschijnlijk niet algemeen gedeeld worden. Zijn programma schijnt ons in elk geval zeer onvolledig — tenzij wij moeten aannemen, dat hij van de veronderstelling uitgaat, dat niemand tot het vakonderwijs wordt toegelaten, die niet beschikt over een zekere mate van ontwikkeling, zoodat hij het eigenlijk voorbereidend onderwijs reeds ontwassen is. Dat Possart zoo'n groot gewicht hecht aan stemvorming, en voor de ontwikkeling der spreekstem zelfs dagelijksche oefeningen aan de piano voorschrijft, zal niemand verwonderen, die hem als tooneelspeler heeft bijgewoond. Hij is zelf een spreekkunstenaar van den eersten rang en bezit een sonoor klinkende stem van grooten omvang. Jammer, dat het kunstmatige in zijn dictie op den duur niet verborgen blijft en dat hij als acteur allerminst beantwoordt aan den door hem gestelden eisch: «der Abend bringe dem Zuhörer das Resultat, aber ohne dass er im geringsten an die Mühe der Arbeit, an der Werkstätte der Schauspielers gemahnt werde». In elk geval, de kunstmatige oefening van het spreekorgaan, ten einde er den omvang van te vergrooten, heeft een zeer gevaarlijke zijde. De leeraar die de oefening leidt, kan niet te voorzichtig zijn in zijn onderwijs en in het toepassen der methode, wil hij zijn leerlingen voor de klip der gemaktheid vrijwaren.

Possarts methode om proza en poëzie met verstand te leeren zeggen, biedt, ook om haar eenvoud, veel aanbevelenswaardigs. Maar uit de door hem gegeven voorbeelden blijkt al, dat de toepassing dier methode, op stuk van zaken aan de persoonlijke opvatting des recitators moet blijven overgelaten. Bijv. waar Possart voorschrijft, dat in den regel: Vor grauen Jahren lebt' ein Mann im Osten, het woord «grauen» toonloos behoort te worden uitgesproken, omdat het in den volzin geen bijzondere beteekenis heeft, zijn wij het niet met hem eens. Dat «grauen» teekent juist het lang verleden, het sprookjesachtige der fabel en wij zouden het dus zeer zeker geaccentueerd willen zien. Intusschen, de methode zelf is er niet minder om en de dictie der meesten onzer tooneelspelers zou er niet weinig bij winnen, als zij Possarts raad bij het bestudeeren hunner rollen wilden volgen en zich nauwgezet reenschap gaven van hetgeen hun in den mond gelegd wordt.

Wat de door Possart den acteur voorgeschreven leefregels betreft, hierin is ontegenzeggelijk veel, dat den meesten onzer tooneelspelers overdreven zal voorkomen. Maar bij de beoordeeling en van zijn schema voor opleiding en van wat hij den acteur in hygienisch opzicht voor plichten oplegt en in 't maatschappelijke van hem vordert, vergete men niet, dat Possart elken tooneelspeler als bestemd acht voor het klassieke repertoire. Het klassieke, het treurspel moet volgens hem den grondslag zijn van het repertoire en den toetsteen voor de kunst des tooneelspelers. En bovendien denkt hij zich den tooneelspeler als verbonden aan een gevestigd gezelschap, niet als deel uitmakende van een reizenden troep. In elk geval zal ieder het in Possart waardeeren, dat hij den tooneelspelersstand zoekt hoog te houden en erkennen, dat ons tooneel er wèl bij varen zou, als zij die er aan verbonden zijn, ook maar eenigermate beseften, wat zij — volgens Possart — aan zichzelf, als priesters der kunst, verplicht zijn.

MEVROUW VAN EYSDEN—VINK.

In één van Hartlebens allergeestigste «Einacter» uit de serie «Die Befreiten» — in «Die Sittliche Forderung» — heeft mevrouw van Eysden—Vink verleden jaar een zeer groot succès behaald. Wij geven van de sympathieke actrice in dit stukje een foto.

Een tooneelkunstenaar is het liefst te huldigen in één van zijn best-geslaagde uitbeeldingen en dit was van Marie van Eysden Rita Revera zéér zeker. Van weinig rollen heeft zij zoo véél plezier gehad. Maar het was dan ook geheel wat het wezen moest, deze overmoedige, geestige, min of meer cynische en gerafneerde zangeres, die maling heeft aan conventies en tradities van zedelijkheid — «ich bin mein eigener Herr!» zegt zij — «ein alleinstehendes, junges Mädchen!»

Wat heeft Marie Van Eysden — sedert haar man directeur is, werkelijk wat op den achtergrond getreden — altijd enorm hard gewerkt en hoe

dikwijls is zij er in geslaagd iets zéér voortreffelijks te doen!

Men kan zonder vrees voor tegenspraak beweren, dat zij aan het tooneel in Nederland een éenige plaats inneemt. Géén enkele actrice hier heeft zóó voorname elegance, zooveel smaak en . . . is zóó mooi.

Toch is zij niet een elegante, naar 't Parijsche type; veel meer een Wienerin, meer meeslepend dan pétillant!

Haar talent is niet minder bijzonder, ook daarom wijl zij het volkomen kent. 't Zou onrechtvaardig wezen méér van haar te eischen, dan zij zelf weet dat zij kan geven.

In haar jaarlijksche eerevoorstellingen — die zij immers zelve kiest — blijkt van zelfoverschatting bij Marie van Eysden nooit. Men ga hare keuze van stukken en rollen na, om te weten hoe volkomen deze actrice zich haar vermogens bewust is. En nu moge 't waar zijn dat in zelfoverschatting toch wel iets blijkt van het heerlijk enthousiasme, dat nooit met het verkregene tevreden is en altijd méér en hooger wil, maar een krachtig zelfbewustzijn als dat van mevr. Van Eysden, bewaart de tooneelspeelster voor menig échec.

Géén actrice in Holland kan, gelijk zij, het genre cocotte zóó spelen, vroolijk, piquant, maar . . . *gedistingueerd* (Mongodin, Monsieur le Directeur etc.). Zij speelt echter deze rollen niet met voorliefde, haar genre is dat van mevrouw De Vries, wier eenige gevolgster zij is — het genre: *grande coquette!*

Haar toewijding is zéér groot. Weinig tooneelmenschen zijn zoo consciensieus.

Eén van de meest bekende blijken van haar werkkraft, haar ijver en haar vaardigheid, heeft zij gegeven toen zij — in één nacht — de rol van Madame Sans-Gêne leerde en studeerde om mevrouw Beersmans, in een serie volle-zalen-trekende vertooningen van dit paradestuk, te vervangen.

«Marie Vink» is altijd een Rotterdamsche actrice geweest, en 't Rotterdamsche tooneelpubliek is trotsch op haar, zoo als 't geweest is op Van Zuylen, Mevrouw Beersmans, de beide Haspels' de Faassen's. Maar ook «in de provincie» is zoo wat elke vaste schouwburgbezoeker een bewonderaar van mevrouw Van Eysden. En 't laat zich, gelukkig, aanzien dat het zoo heel lang blijven zal.

H.

ROTTERDAMSCH KRONIEK * * *

* * * * * 27 NOVEMBER 1901.

Het Tivoli-gezelschap heeft het inderdaad niet kunnen houden. Nog vóór het seizoen goed begonnen is, kwam de débacle. Maar... inplaats van twee hebben we nu drie gezelschappen.

Johan Mulder, die al maanden lang zijne verplichtingen tegenover zijn artiesten niet heeft kunnen nakomen, kon ook tegenover de eigenaren van het gebouw Tivoli de contract-bepalingen niet vervullen, zoodat hij in 't begin van deze maand zonder gezelschap en zonder schouwburg stond. De artiesten maakten toen fluks onderling de afspraak voor gezamenlijke rekening, coöperatief, het seizoen in te gaan met Erfmann als artistiek leider — een eenigermate praktische oplossing van het pénibele geval — maar de Tivoli-eigenaren droegen buiten deze combinatie, de directie van het gebouw op aan den drukker: George W. van Biene met wien toen Johan Mulder zich weer verstond... o, een heel ingewikkeld en geheimnisvol gedoe, en nu is 't Tivoli-gezelschap weer met Mulder als directeur-gérant samen. Dat wil zeggen, met uitzondering van de heeren Meunier, Van Warmelo, Van Haalduynen en Vroolijk en de dames Van Warmelo, Staas en Van Berkel, die samen een «Modern Tooneelensemble» hebben opgericht, dat de ongeschikte zaal van den Doele bespeelt.

Voor beide groepen zullen we nu in 's hemelsnaam alle artistieke eischen maar opdoeken en hopen dat ze finantieel den naren winter naar behooren doorkomen. Directeur George W. van Biene heeft den heer Bernardi uit Amsterdam ontboden, een man, volgens de reuzen-annonces in de bladen, met 1000 gezichten, 1000 stemmen en 1000 karakters! Die heeft nu «gastvoorstellingen» gegeven, en vooraf vierden de heer en mevrouw Erfmann en de heer Pilger «Jean Marie» op.

De heer en mevrouw Erfmann en Bernardi! Het is werkelijk al heel triest. Mevrouw Erfmann, die door gelukkige omstandigheden een poos niet heeft kunnen spelen, trad in wel onaangename verhoudingen weder op!

Jammer voor haar en haar man. Zouden eigenaren van het gebouw die, o zeker, hunne belangen moeielijk verwaarloozen kunnen, toch niet eenige verplichting voelen aan de voornamste artistieke tradities, die uit de eerste jaren van zijn bestaan bij den Tivolischouwburg behooren? Het is ons bekend dat tegenover de finantieel eischen, die zij na de débacle stelden, een

serieus aanbod stond, 't welk toen evenwel reeds te laat kwam.

Hopen we dat dit bestier 't niet al te lang maken zal. Geruchten gaan van een waterballet en van een gezelschap Arabieren, die samen met het Tivoligezelschap zullen optreden!

Eenigszins belovend is inmiddels het plan «Les Avariés» van Brioux op te voeren, in de vertaling van E. Erfmann.

Het afgescheiden troepje gaf Zaterdag l.l. als openingsvoorstelling «Angèle» van Hartleben en «Een Zaak van Eer» van Fulda, zeker een begin dat ernstige bedoelingen bewijst. Maar ook wel eenige overschatting. Deze onervaren acteurs kunnen moeielijk een stuk, aan welker vertolking nu eenmaal hooge eischen behooren te worden gesteld, tot zijn recht brengen en 't mislukte dan ook vrijwel. Niets bleef er over van het doortrapt cynisme der hoofdpersone, die 't met een vader aanlegt, waar zij met den zoon reeds een verbindtenis heeft, terwijl zij tegelijkertijd nog met een derde plannen maakt; de verwickeling in het dramatisch geval leek volkomen onwaarschijnlijk, omdat géén der vertooners in staat was 't ons verklaarbaar te maken. Ze deden allen hun best, zéker, en er was blijkbaar hard gestudeerd, maar dit is dan ook alle lof, die men den acteurs van het Ensemble geven kan.

Zij beloven ons nu nog een heele reeks ultra-moderne stukken. Hopen wij ook voor hen op belangstelling.

Voor het gezelschap van den Grooten Schouwburg zijn de verloopen weken wel fortuinlijk geweest. 't Heeft «Flachsman als Erzieher», het jeugd blijspel van Otto Ernst door Van Sprinckhuysen laten vertalen en in een goede vertooning is het stuk zeer hartelijk ontvangen.

«Flachsmann als hoofdonderwijzer», is de uitwerking van feitelijk hetzelfde gegeven als in «Schuim» was verwerkt: de ouwerwetsche, domme, nijldige, onbenullige en kwaaddenkende hoofdonderwijzer, tegenover den jongen, geestdriftigen en paedagogisch uitnemenden klasse-onderwijzer gesteld en daaruit een reeks conflicten voortkomend.

Nu, de humor en de satyre van den Duitscher is van heel wat beter gehalte dan die van den Hollander, deze was boosaardig en insinuerend, gene is goed gehumeurd en wàar. Daarom staat «Flachsman» torenhoog boven «Schuim», en al heeft men verwantschap tusschen beiden ontdekt, zij zijn toch inderdaad van heel verschillende familie!

Voortreffelijk worden enkele rollen vervuld. Brondgeest als de jonge Flemming, de man die van zijn opvoedkundige taak zulk een voornamste opvatting heeft, en naast hem Alex Faassen als de innig-onaangename Flachsmann, bovenaan. Heel goed ook de onderwijzeres van mevrouw Brondgeest, de onderwijzers van Nico de Jong, Victor Faassen en Henri Morrien; vermakelijk, maar niet altijd even fijn, de inspecteur van den heer Henri Poolman.

Thans, na acht vertooningen, is 't met de belangstelling al weer uit. We krijgen nu allereerst het stuk van Mr. Van Schevichaven «Edel metaal».

Onze afdeeling van het Tooneelverbond heeft — sedert ik mijn laatste kroniekje zond — twee sympathieke dingen gedaan. In 't begin van de maand is het door Haverman geschilderd portret van wijlen mevrouw Catharina Beersmans aan het bestuur van den schouwburg aangeboden. Leonard Jacobson hield daarbij een hartelijke toespraak, die de Burgemeester, president van den schouwburg, wel even hartelijk beantwoordde.

En voorts is, op initiatief van den heer Jacobson — dat mag ik wel verklappen, zonder al te onbescheiden te zijn — een portret van Rosier Faassen voor de eeregalerie verkregen. Het is een oud portret, dat

Faassen voorstelt in zijn besten tijd. «Als oud manneke», zooals hij 't wel aardig uitdrukte, «word ik liever niet te kijk gesteld.» Hij stond het gaarne voor dit doel af en tegenover deze welwillendheid ontwierp het afdeelingbestuur het plan, aan den sympathieken acteur een huldeavond te bereiden. Dat zal nu gebeuren op 24 December a. s. Faassen treedt op in zijn beste stuk, in «Annemie», en vóór de groote pauze wordt, op het tooneel, het portret aan het bestuur van den schouwburg aangeboden.

Waarop dan nog voor Faassen een vriendelijke en ook waardevolle huldiging volgt.

Het wordt stellig een mooie avond.

D. M. H.

UIT DE AANTEKENINGEN VAN J. JELGERHUIS RZ. * * * * *

(Vervolg.)

1829. Op den 3den Januari overleed Andries Snoek, eerste Acteur van den Amsterdamschen Schouwburg aan een verslijmde dikke jigt stof op de borst. Hij is den 8sten daaraan plegtig begraven in de Zuiderkerk alhier met een laurier op zijn kist. Westerman hield een kleijne lijkrede op zijn graf en de Fransche Acteur Noiris ingelijks.

De Heeren Vrugt en Sandorf zongen aan zijn graf en de dichters waaren in de kerk tegenwoordig. Ik was als slipdrager aan de lijkkoets, treurmuziek was in de kerk en duyzende menschen in de stad uitgelopen om de lijkstatie te zien, die uyt het corps acteurs bestond en uyt het Fransche corps acteurs en Duytschers. Den schouwburg verliest veel aan hem, hij was excellent in veele rollen. Nimis de 2de was zijn laatste.

Men hield op het Tooneel een plechtige Hulde ter zijne nagedachtenis op den 22ste Januari, bij een buitengewone koude, zoodat alles wat adem schiep omtrent bevroor. De schouwburg was vol en de representatie ten voordeele van de weduwe. Het toneel was met een lijktombe en zijn naam in transparante letteren. Alle acteurs in het swart en de actrices tevens aan wederszijde. Westerman hield in Vaersen een mooie lijkrede alleen over zijn talent. Zeer verstandig, hij was acteur en niets meer! Den Schouwburg was met swart drapperij behangen. Men speelde vooraf Merope. De Acteurs en Actrices naamen den rouw voor 6 weken aan.

In Augustus stierf op weg naar Parijs, om zich te laten genezen, binnen Antwerpen, de acteur Henke, een man van een edel karakter maar weinig verdienste, aan een abses aan den hals. Hij had reeds hier een operatie ondergaan, maar de kwaal kwam terug.

In Maart melde zich aan om te debuteeren zekere Heer zig noemende Theodoor, speelde voor Groen in Militaire stand, voor van den Huzen in Armoede en Grootheid, het werk was slegt, maar men zag het geduldig ten einde, dan toen hij voor Hipolitus in Fedra optrad, was het fluyten zoo sterk in het 2de bedrijf, dat hij heengaan moest en de heer Evers in zijn plaats de rol afspeelde. In Mey kwam een heer Robol uit den Haag, debuteerde met Cederstroom in Armoede en Grootheid, Piso in Epicharis en Nero met een goeden uitslag en werd geëngageerd.

In het najaar kreeg ik met den heer 's Gravenweert een der commissarissen disput over het onverwagt

veranderen van de representatie van Ninus in Merope en het ontnemen der rol van de vertrouwde in Merope aan mijn dochter Maria Gartman.

1830. De schouwburg weer den 27 Mey gesloten. In de vorige twist wees men mij de deur en nu in het afscheyd van het sayzoen zei 's Gravenweert geen treurspel meer te willen geven en dat was om mij zeer te doen.

Kamphuizen, de Acteur, had van den Schouwburg zijn afscheyd bekomen met een benefice de retraite. Hij wierd ijlhoofdig eer hij die benefice genoot; in een van die vlagen nam hij een mes en bragt zich zelve drie wonden toe in de zijde onder de ribben. Men vond hem in den tuin agter zijn huis alhier te Amsterdam. De wonden bleeken niet doodelijk. Weinig weken daarna overleed hij, wierd door de Acteurs begraven in het graf van zijn swager A. Snoek.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Eene commissie van 40 op het gebied van kunst en letteren best aangeschreven inwoners van Amsterdam, met de heeren J. H. Vrancken, Mr. J. van Schevichaven, J. Vriesendorp, Henriette Hendrix en L. J. A. Schut (Heerengracht 246), als uitvoerend comité, heeft zich gevormd ter voorbereiding van een schitterende hulde in een vorm, welke den kunstenaar meer *blijvend* en *afdoend* dienen kan, dan alleen eene huldiging op het tooneel met lauweren en geschenken, onzen grootsten Nederlandschen tooneelspeler, *Louis Bouwmeester*, te brengen op 19 December a. s., den dag waarop hij zijn 40-jarige tooneelloopbaan hoopt te herdenken.

Het plan is, zooveel mogelijk samenwerking te zoeken met andere commissiën, die ongetwijfeld ook buiten Amsterdam met hetzelfde deel gevormd zullen worden.

Te 's-Hage heeft zich bereids eene commissie gevormd, bestaande uit de hh. Emants, Lapidoth, Plemp v. Duiveland, Smislaert, van Spengler, Vrolik, Haus de Wijs en J. C. van den Tol; te Haarlem, bestaande uit de heeren mr. Th. de Haan Hugenholtz, voorzitter, jhr. A. W. G. van Riemsdijk, secr.-penningm., M. Binger, H. M. P. van Emmerik, G. J. van Gasteren, Ernst H. Krelage, J. Krol Kz., P. van Ooij en J. J. Zeewoldt.

In het trappenhuis van den Stadsschouwburg zijn thans, voor een niet gering deel dank zij de bemoeiingen der «Vereeniging tot oprichting en uitbreiding der Galerij van Portretten van Ned. Tooneelkunstenaars», weder geplaatst de portretten van Andries Snoek, aangeboden door den heer W. R. Breedé te 's-Hage, Anton Peters, geschilderd door J. E. Morel en J. H. Albregt, geschenk van Mr. E. Banck. Verder is de galerij zeer onlangs verrijkt met de portretten van Mevr. Pauwels—Van Biene door Thérèse Schwartz en Mevr. Ch. Poolman door Cl. Neumann. De Vereeniging bovengenoemd, wekt per circulaire belangstellenden op haar doel te steunen door zich tot een jaarlijksche bijdrage te verbinden van minstens f 1.—

CORRESPONDENTIE. W. M. te 's-H. Onbruikbaar; wij moeten zooveel mogelijk uit het kielzog der dagbladen blijven. — Dr. P. te U. Gaarne. Stukken over onderwerpen van historischen aard op tooneelgebied, zijn welkom.

Geen beter cadeau voor een jongen dan EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Exentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

Verschenen:

- I. Met een Kwartje de Wereld rond.
II. Vrijbouter Triplex.
III. De Neef van Lavarède.

- IV. Jean Fanfare.
V. Nilia de Commandante.
VI. Sergeant Kordaat.

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON
Groeneburgwal 56, Amsterdam.
MAGAZIJN VAN
COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.
Prompte bediening.

H. VERKOOIJ,
PIANOHANDEL,
Noordermarkt 19, Amsterdam.
Levert PIANINO'S en ORGELS uit de
eerste fabrieken à f 6.— per maand, aan
solide koopers. — Steeds te bezichtigen.

LOTOS
DRAMA IN DRIE BEDRIJVEN
DOOR
M. CONSTANT
(M. Snijder van Wissenkerke)
Prijs f 0.65
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

.....
E. OSKAM
Importeur van Havana Sigaren
DEN HAAG — ROTTERDAM.
.....

CORONA
BLOEMEN
Kalverstraat 175 Keizersgracht 521
AMSTERDAM.
Telefoon 583.

Henri van der Beugel
COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.
Grimeur voor Dilletanten Vereenigen.
VIJZELSTRAAT 128 (boven)
AMSTERDAM.

W. C. VAN DER LAAN
Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.
KRANSEN
BLOEMSTUKKEN
en alle genres bloemwerken.

COSTUMES
VOOR
Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen
BIJ HET
Ned. Costuum-Magazijn
VOORHEEN
HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

VORSTENSCHOOl
DOOR
MULTATULI
DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN
Prijs Ingenaaid f 1.25
Gebonden in prachtband f 1.60
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

VERZOEK
aan allen, die in „HET TOONEEL”
belangstellen, die verwachten, dat 't nu een
goed blad zal worden, en die f 2.50 per
jaargang goedkoop vinden, om het hier-
naast gedrukte inteeckenbiljet, of met hun
eigen naam of door een ander, vriend of
kennis, onderteekend, uit te knippen en te
zenden aan een boekhandelaar of direct
aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

HEDDA GABLER
TOONEELSPEL IN VIER BEDRIJVEN
DOOR
HENDRIK IBSEN
Uit het Noorsch vertaald door C. HONIGH
Prijs f 1.25
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

EEN NIEUWE LEUS
HAAGSCH KLUCHTSPEL IN EEN BEDRIJF
DOOR
MARCELLUS EMANTS.
Dit drama werd opgenomen in Elsevier's
Maandschrift 9de Jaargang afl. III.
De afl. is alom te verkrijgen tegen den prijs
van f 1.25.

TOONEELKIJKERS.
J. M. SCHMIDT,
OPTICIËN
Wijde Kapelsteeg 1
tusschen Kalverstraat en Rokin.

Ter perse bij de UITGEVERS-MAATSCHAPPY
«ELSEVIER» een gearctonneerd album,
prijs f 4.90,
KERSTGAVE
Pantomime door M. CONSTANT,
Muziek van GOTTFRIED MANN,
Steenteekeningen van WILLY SLUITER.

INTEEKENBILJET.
Ondergeteekende wenschte te ontvangen
van af 5 October 1901 tot wederopzeggings
toe à f 2.50 per jaargang, franco per post:
„HET TOONEEL”
onder redactie van H. L. BERCKENHOFF,
uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buiten-
land is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERSM
MAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURG WAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST / 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
/ 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND / 2.90.

INHOUD: D. v. d. H.: Louis Bouwmeester. — F. Ewart:
Het Pantser. — Het Evangelie des Bloeds. — D. H.: Rotter-
damsche Kroniek. — Uit de Aanteekeningen van J. Jelgershuis
Rz. (slot.) -- Correspondentie.

VRIENDELIJK VERZOEK:

Wat voor de redactie bestemd is, gelieve
men te zenden aan het adres van den
redacteur: Weteringschans 123.

* * * LOUIS BOUWMEESTER. * * *

«Middelharnis is een fraaie plaats op het eiland
Goedereede en Overvlakke, met een haven, een
stoombootdienst op Rotterdam, 3354 inwoners,
waaronder 20 tot geen kerkgenootschap behoo-

Louis Bouwmeester, naar een opname van collega
Henriette Hendrix.

rende, en voor het overige verscheidene winkeliers,
visschers en schepelingen».

Zoo staat er in Witkamps «Aardrijkskundig
Woordenboek van Nederland». Sinds dit boek
geschreven werd, zal er waarschijnlijk ook in de
Middelharnissche toestanden wel een en ander
veranderd zijn — maar waar ik op komen wilde
is, dat Witkamp niet vermeldt het eenige, dat
Middelharnis belangrijk maakt voor ons land in
het algemeen, namelijk dat Louis Bouwmeester
er in 1842 het eerste levenslicht aanschouwde.
Even als bij vele groote mannen — ik herinner
aan Beethoven — heeft men zich een tijd lang
in zijn ouderdom vergist, op 't voorbeeld trouwens
van Bouwmeester zelf. Het is de heer J. Vriesen-
dorp — thans notaris, resideerende te Amsterdam —
geëerd als kenner van onze hedendaagsche tooneel-
geschiedenis, — die met de nauwgezetheid
welke den ambtenaar zoozeer siert, te Middelharnis
zelf in de acten heeft nagespoord, dat de geboorte-
datum is geweest: 5 September 1842, en dat de
gelukkige gebeurtenis plaats greep in het huis,
thans D 871 aan den Oostdijk (Noordzijde), be-
woond door den vischkoopman Leendert Jordaan,
wiens echtgenoot, Maatje van den Nieuwendijk,
den kleinen Louis gebakerd heeft. Het kind is
des anderen daags, in het geloof zijner moeder,
Katholiek gedoopt.

Zijn moeder — die jong gestorven is — was
actrice bij den troep van «Chanteur en Comp.»,
die van Rotterdam uit, de kermis te Middelharnis
bezocht. Louis Bouwmeester is dus met recht een
enfant de troupe, om zoo te zeggen in het slag-
gewoel geboren.

Op reis, tusschen twee kermissen in de wereld
gekomen, heeft Louis altoos, tenminste lang, een
nomadischen trek vertoond. Reeds dadelijk is het
kenschetsend, dat hij aanvankelijk naar zee wou
en door zijn vader half en half gedwongen komedie
te spelen, al heel weinig verwachting wekte, zoodat
het betrekkelijk langen tijd geduurd heeft, eer hij
vasten voet op de planken kreeg. Na met allerlei
gezelschappen vele jaren het land te hebben af-
gereisd, na een blauwen Maandag aan het Théâtre
des Variétés van Duport, daarna aan den Stads-
schouwburg verbonden te zijn geweest en zelfs

in de vroegere Fransche komedie op de Erwtmarkt, als directeur van een eigen troep gezeteld te hebben, kwam hij bij Boas en Judels. Dit gebeurde in 1862. Doch het psychologisch oogenblik, waarop zijn artistieke natuur, zich volkomen bewust geworden, door het groene hulsel zou breken, bleek ook toen nog niet gekomen. Zijn debuut als Fridolin in *De Boodschap naar de Ijzersmelterij* bracht hem niet waar hij wezen wilde. Het publiek ontving den nieuwen acteur tamelijk koel. Gelijk bij zoovele tooneelspelers, trad ook in Bouwmeesters loopbaan het *toeval* als een *deus ex machina*, reddend tusschenbeide. In Barrière's *Filles de Marbre* (Marmeren Beelden, IJskoude harten), ontstond tusschen den acteur, door zijn emplot voor de rol van Rafaël aangewezen, en de directie verschil, en Bouwmeester werd uit de schaduw van den tweeden grond, naar voren gebracht om zijn tegenstribbelenden gildebrouder te vervangen en de directie uit den brand te helpen.

Ieder acteur heeft in zijn leven dergelijke «toevalligheden». Maar alleen voor de werkelijk uitverkorenen treden die «toevalligheden» op het rechte moment in en dezen weten er dan van te profiteeren. «Zoo'n toeval geeft je alleen maar een zetje». Ik sta hierbij stil, opdat brekebeenen in het gilde, hunne onmacht niet zullen verbergen achter een beroep op het uitblijven van dat beslissend «toeval»!

De wijze dan, waarop hij de rol van Rafaël speelde in «Marmeren Beelden», was voor het publiek de openbaring van Bouwmeesters talent. Van toen af behaalde hij triomf op triomf, met de uiteenlopendste hoofdrollen van het rijk geschakeerde Fransche melodrama-repertoire. Na vier jaar echter werd het gezelschap van Boas en Judels — tengevolge van tegenspoed — tijdelijk ontbonden. Louis Bouwmeester vormde een eigen troep, reisde daarmee de provincie af, en vestigde zich ten laatste te Rotterdam. Evenals te Amsterdam veroverde hij ook dáár — eerst in den Kleinen Schouwburg op den Coolsingel, later in een eigen theater op de Kruiskade, de gunst der menigte. Doch — insgelijks naar 't voorbeeld van de Hoofdstad — was het niet het meest ontwikkelde publiek, dat zich door hem liet meesleepen. De vereering voor zijn talent bleef beperkt tot den lageren- en middenzoon der maatschappelijke samenleving. Ook toen hij — na de Rotterdamsche campagne — zich weder bij den *Salon des Variétés* in de Amstelstraat aansloot en zelfs in de directie werd opgenomen, kwam wel het publiek van voorheen, hem avond aan avond bewonderen en huldigen, maar tot de hoogere klassen der burgerij drong zijn faam nauwelijks door. Eerst in 1877 bereikte hij te Amsterdam het standpunt, waarop hij zich tot heden met glorie heeft weten te handhaven. Het was toen de Kon. Vereeniging «Het Nederlandsch Tooneel», door eenigen harer eerste artisten in den steek gelaten en genoodzaakt haar mannenpersoneel te versterken, hem voor haar gezelschap mocht winnen. In het Grand Théâtre-Van Lier, alwaar het Nederlandsch Tooneel, na uit den Stadschouwburg te

zijn gedreven, een onderkomen gevonden had, trad hij voor de eerste maal in zijne nieuwe omgeving op. Zijne vertolking van den ouden, trouwen knecht in «Niemand sterft van blijdschap», was een verrassing voor een publiek, dat voor 't meerendeel hem slechts bij name kende, en met weinig verwachting naar den schouwburg was gegaan. Stond hij niet in den «kwaden» roep van een bulderbast te zijn, die zich in het melodrama avond aan avond placht schor te schreeuwen? Hij werd te zeer op de handen gedragen door de minder ontwikkelde, dan dat niet de hooger beschaafden, daardoor alleen reeds tot vooroordeel zouden zijn geneigd. Maar misschien heeft het geringe vertrouwen, waarmede het publiek zijn eerste optreden bij het Ned. Tooneel tegemoet zag, aan Bouwmeester zijn triomf, in een rol, gansch afwijkend van zijn gewoon en door hem geliefkoosd genre, vergemakkelijkt. Wie had kunnen denken, dat deze altoos met sterke kleuren schilderende en het er dik opleggende volks-acteur, een rol van een betrekkelijk zóó intiem karakter, als die van den ouden knecht in Mad. De Girardin's proverebe, met zooveel ingehoudenheid en zóó gevoeld zou vertolken. Men kende dan toch blijkbaar den aard van Bouwmeesters talent niet — een talent, dat mocht het ook, in beschaving, in verfijning te kort schieten, volkomen vrij was van... gemaaktheid. En waar de natuur zich geeft, het gevoel spreekt, in welken vorm dan ook — zonder gekunsteldheid, want die jaagt «natuur» op de vlucht en laat het «gevoel» niet bovenkomen — daar kunnen bij voorbaat verzekerd zijn iets in de kunst te bereiken, dat treft, ontroert, ook al geeft de opvatting vat aan gerechtvaardigde critiek. En in deze heeft Bouwmeester, als men de bonte rij nagaat der door hem geleverde creaties, gedurende de kwarteeuw zijner verbintenis aan het Ned. Tooneel, menigwerf aanleiding gegeven tot groot verschil van meening. Hij heeft steeds getoond een sterke, maar betrekkelijk weinig plooibare natuur te bezitten. En liever dan te beproeven zich te voegen naar de eischen, die sommige, hem bij het Nederlandsch Tooneel opgelegde rollen, volgens haar wezenlijk karakter, stelden, — wat hem zeer zeker tot «gemaaktheid», tot «gekunsteldheid» in de uitvoering verleid zou hebben —, pleegt Bouwmeester het omgekeerde te doen en de door hem voortstellen karakters te vervormen naar zijn individualiteit. En dan geeft hij wel dikwerf iets, dat op zich zelf genomen, van beteekenis is, maar aan de bedoeling des auteurs, doet hij daarbij geen recht wedervaren. Ik herinner aan zijn kapitein Bernard, in «De Fourchambaults», waarbij, de Franschman van distinctie in uiterlijk en innerlijk, het veld moet ruimen voor den eerlijken, goedronde Hollandschen zeeman, die over het tooneel loopt, als had hij den slingerenden scheepsbodem nog onder de voeten; op zijn markies de la Seiglière, die volkomen mist het typische van een aristocraat van het ancien régime.

In het melodrama gevormd, is hij de aangevoelen acteur gebleven voor het «grootte werk». Krachtig omlinnde, breed geteekende karakters,

wier impulsief leven, te machtig om afgeleid te worden in «ontboezeming», zich in «handeling» moet omzetten, en in den drang naar daden desnoods de wereld uit haar voegen rukken zou — dezulke passen het best aan het robuste temperament van Bouwmeester. De ontzettende tragiek in Oedipus weet hij ons aanschouwelijk te maken, omdat zij hem zelf zoo geweldig pakt; het bijna over de schreef gaande van het bestaanbaar menschelijke in Richard III en Lodewijk XI, is zijn sterk uitbeeldingsvermogen dankbare stof; een Shylock weet hij ons voortestellen met een

Koning Oedipus

scherpte, die de ziel schrijnt en toch stemt hij tot meewarigheid, omdat nooit wraakzucht een mensch zóó heeft doen lijden als dezen jood. En zijn Narciss, zijn Kean boeien, doordat men zoo sterk voelt, dat door de vertolking een warme bloedstroom vaart. Het «groote», althans het sterk geprononceerde, ook in het komische, is zijn genre. In het humoristische, in wat de fijnere intentie heeft, ons een glimlach op de lippen te roepen, voelt Bouwmeester zich niet thuis — maar karikaturen als Sanche Panza in Don Quichot, Autolycus in Een Winteravondsprookje zijn van zijn gading en weet hij ongemeen kleurrijk te typeeren.

Wat lyrisch is of berust op detailleerende dictie, ligt buiten zijn natuur. Noch zijn Romeo, noch zijn Hamlet, noch zijn Macbeth hebben hem

lauweren doen plukken. Kenschetsend voor den aard van zijn talent en pleitend voor zijn zelfkennis zou 't zijn, de coupures na te gaan, die hij in zijne rollen pleegt aan te brengen en die

Sanche Panza.

altoos betreffen de meer beschouwende, de meer wijsgeerige gedeelten. Ibsen-rollen zou hij liefst heelemaal gecoupeerd willen zien.

* * *

Ik heb meermalen hooren bejammeren, dat aan Bouwmeester niet een opleiding is ten deel gevallen, die hem intellectueel tot een hooger peil van ontwikkeling had kunnen brengen. Het is onmogelijk te zeggen wat geworden zou zijn, als dit of dat anders geweest ware en onvruchtbaar er over te redekavelen. Dit echter mag men voor zeker aannemen, dat ook de beste opleiding ons geen kunstenaar zou hebben gegeven, die in sommige rollen het tot een genialer uiting van waarachtig doorleefde kunst zou hebben gebracht. Wie zijn Shylock, zijn Oedipus, vergelijkt met wat de beste kunstenaars uit den vreemde ons in die rollen hebben te zien gegeven, zal in Bouwmeester prijzen de afwezigheid van alle door schoolsche methode verkregen effect. En het is toch wel de hoogste lof, dien men een kunstenaar kan geven, dat men aan zijn creatie niet ontdekken kan, waar de kunst begint — en de natuur ophoudt

D. v. D. H.

HET PANTSER * * * * *

Een dichter — *in casu* een tooneelschrijver — heeft het recht te zijn wat hij wil: niet of wél antimilitaristisch, socialistisch, republikeinsch, monarchaal, jood of christen . . . Voor wie een door hem geschreven drama beoordeelt, moet dat gansch onverschillig zijn. Elke tendenz is goed, mits zij gedragen wordt door belangwekkende karakters, zich voor ons ontwikkelt uit een stuk belangwekkend leven. *Tout est là!*

Door tot hoofdpersoon van zijn drama « Het Pantser » te kiezen een 2^{den} luitenant van 21 jaar, een jonkman dus, die de nestharen van de akademie nog niet kwijt is — beging de heer Heijermans een onherstelbare vergissing. Want let wel: *Het Pantser* is geen liefde-drama — het is een hekeldicht op het militarisme, gericht tegen een der meest ingewikkelde en diepst gaande quaesties. Immers, op welk standpunt men zich plaatst, of men het militarisme als noodzakelijk en in zijn soort nuttig — of als den ergsten geesel der menschheid beschouwt — voor ieder staat vast, dat het zeer diep zijn wortels heeft geslagen in den bodem onzer maatschappij en dat wie er niet met buitengewone kracht tegen aanbotst en het niet maar aanblaft, geen beweging in den stam zal brengen. Het militarisme is een ernstig verschijnsel — een ernstig kwaad, als ge wilt — wie tegen zijn geweldig pantser lostrekt met een houten sabel, maakt zich belachelijk.

En nu zal ieder toegeven, dat een auteur, die een luitenant van 21 jaar, waarvan hij zelf erkent, dat hij al zijn wijsheid heeft gehaald uit een paar socialistische brochures, die hem pas sinds een paar maanden onder de oogen zijn gekomen, dat een auteur, die zulk een broekje belast met de bestrijding van een zóó machtig onderwerp als het militarisme, zelf niet diep kan zijn doorgedrongen in de beteekenis der quaestie en er dus niet veel over heeft te zeggen, dat hout snijdt.

Wij kennen die apostels van 21 jaar! Ieder onzer heeft op zijn beurt gepokt en gemazeld, zijn Sturm und Drangperiode gehad, waarin hij geliefkoosde schrijvers naschetterde en de onbekookste dingen uitkraamde, meenende daarmee een nieuwe wereld — althans een nieuwe maatschappelijke orde in het leven te roepen of voor te bereiden! Een auteur nu, die zich zulk een heet-hoofd tot zijn spreektrompet kiest, moet óf zelf den baard nog in den keel hebben, óf verstandelijk zijn blijven steken in den droesem eener slecht verwerkte schoolwijsheid.

Mari Stam, de held in Heijermans' Pantser, is een, omtrent de beteekenis van sociologische problemen, nog niet tot oordeel des onderscheids gekomen jonkman, wiens laag-bij-de-grondsche opmerkingen, vernuftlooze piquanterien, holle frases, ieder gemiddeld ontwikkeld behoorder een ergenis moeten zijn — te meer, omdat de auteur van het stuk, dien geesteloozen bombast ons blijkbaar wil opdringen (want *Het Pantser* is een serieus bedoeld tooneelstuk!) als der overdenking waard! Maar van een anderen kant beschouwd,

sprak het toch ook weer van zelf, dat de heer Heijermans een zoo geëxalteerd broekje tot zijn held koos, omdat wat hij hem wilde doen zeggen, zóó weinig om het lijf heeft, dat het, tot ons komende, uit den mond van een man van meer levenservaring, nog groter zou hebben geklonken. En eenmaal met een *blanc-bec* als Mari Stam van wal stevenende, was daarmee vanzelf bepaald het niveau, waarboven hij zich in de behandeling van zijn onderwerp niet mocht verheffen. De *Witz*, waarmede het militarisme geridiculiseerd stond te worden, moest blijven binnen het kader van een geestigheid als de volgende: »de kogel is door de kerk — gelukkig dat een kogel nog voor iets goed is en een . . . kerk ook!» de satire had niet verder te gaan dan de vergelijking van de officieren-uniform met een lakeienpak — de kazerne met het fort Vlooienburg — en een sabel met een . . . lat; de verontwaardiging over het onchristelijk bedrijf des soldaats, behoorde zich te uiten in een banaal kenschetsen van den om een wapenfeit geridderde, als gepatenteerden moordenaar! En 't spreekt van zelf, dat waar de auteur geen andere, dan dergelijke reeds verbruikte projectielen in zijn arsenaal had, het object, waartegen ze te richten waren, niet van veel weerstandsvermogen mocht zijn — zou het heele spel niet een al te belachelijken indruk maken. De waarheid is dan ook, dat het eenige gepantserde in dit militaire stuk, in den titel is te zoeken. Het militarisme, waartegen de luitenant Mari Stam zich verzet, wordt vertegenwoordigd door een stelletje officieren, van zulk een hopelooze onbeduidendheid, dat als, wat ons hier gegeven wordt, inderdaad een afspiegeling ware van de werkelijkheid, alle staande legers voor lang reeds zouden zijn opgedoekt.

Gaf dan — zal men vragen — de heer Heijermans in zijn vorige stukken, zooveel interessanter persoonlijkheden te aanschouwen? Doet hij ons in *Ghetto*, in *Het Zevende Gebod*, in *Op Hoop van Zegen* zóó diep doordringen in het innerlijk van de menschen, die hij voor ons ten tooneele voert en spreekt uit zijn personen dáár een geestelijke hoogheid, die het voor ons belangwekkend maakt, ze te volgen in hun denken en doen? Neen, ook niet. Maar in die stukken interesseert het typische, het schilderachtige der voorstelling en aanvaardt men om wat er in boeit, datgene wat aan ons voorbij gaat, zonder ons te treffen. Zoo geeft in *Ghetto*, de eerste acte, een geestig geobserveerd en prachtig geteekend interieur, terwijl verder in de typeering van sommige personen, de schrijver bewijst *en pays de connaissance* te zijn. Maar het drama, geboren uit het conflict van Rafaëls vrije denkbeelden met de inzettingen en geboden van het geloof, waarin hij is groot gebracht en wat zich uit dat conflict ontwikkelt, heeft ons nooit zeer geboeid. Dat komt, deze Rafaël is — even als zijn latere dubbelganger Mari Stam — een oppervlakkige fraseur, een opsnijder, onuitstaanbaar in zijn waanwijsheid, onduldbaar in zijn Jan Rap-achtig optreden tegen ouderen en meerderen.

Uit *Het Zevende Gebod* staan ons het best

voor den geest, de kostelijk getypeerde figuren uit de Pijp en in *Op Hoop van Zegen* is het toch ook niet het drama van de zee, gelijk het in zijn verheven tragiek uit sommige schilderijen van Josef Israëls ons in de ziel grijpt, dat de aandacht geboeid houdt, maar veel meer de levendige voorstelling van het visschersmilieu in zijn afwisselende tafereelen, de touchante situaties, waarin de auteur ons verplaatst en het geslaagde in de teekening van sommigen zijner personen.

In «Het Pantser» niets van die in Heijermans zoozeer te bewonderen qualiteiten: geen karakteristiek geteekend milieu, geen geestig getypeerde personen. Alle werking moet hier berusten op de dramatische ontwikkeling van het geval, op onze deelneming in den strijd, dien de held aanbindt en onze erkenning der offers, die hij in dien strijd brengt. Maar ik heb al verklaard: waarom die strijd ons niet interesseeren kan, nu zij wordt aangeboden op zóó onoordeelkundige wijs, door iemand wiens wel en wee ons zoo weinig ter harte gaan, gelijk ook de personen uit zijn omgeving, die mee de gevolgen hebben te dragen van zijn optreden, zóó weinig recht kunnen doen gelden op onze sympathie!

In meer dan een opzicht geeft *Het Pantser* het bewijs, dat de heer Heijermans, dit drama schrijvend, zich op een gebied begaf, waarop hij een vreemdeling is. Wat hij in *Ghetto* ons voorstelde, kende hij door en door; zelf het leven van een *bohémien* geleid hebbende, was hij thuis in het leven van de Pijp, gelijk hij het ons geschetst heeft in *Het Zevende Gehod*. Meer dan een jaar aan zee gewoond hebbende, kan het visschersleven in zijn eigenaardigs, aan zijn scherp talent van observeren niet ontsnapt zijn en *Op Hoop van Zegen* was voor een deel het resultaat van eigen meevoelen en ervaren. In *Het Pantser* maakt hij echter den indruk, de toestanden, die hij ons wil doen doorleven, slechts zeer oppervlakkig te hebben bestudeerd. Juist de moeite, die hij zich geeft, in het gesprek van den oppasser met den bengel Alfons, om ons te doordringen van het besef, dat hij wel degelijk op de hoogte is van zijn onderwerp (de oppasser somt bijv. zonder eenige noodzaak den inhoud op van een soldatenransel) — wekt het vermoeden, dat hij er niet diep is ingedrongen, maar geurt met het weinigje, dat hij er van weet.

De heer Heijermans beschikt over zeer bijzondere talenten. Maar ik geloof, dat hij te veel artiest is, om vraagstukken op sociaal gebied, voor ons te ontleden met die scherpte van logisch denken, welke noodig is, om overtuigend op menschen van ontwikkeling te kunnen werken. En het gevaarlijke van gewild tendenzieuse kunst is tweërlei: óf de schrijver is inderdaad in die mate denker, wijsgeer, dat hij een gegeven probleem voor ons te ontvouwen weet met die scherpzinnigheid, welke wij in dengene die iets betoogt, verlangen, maar dan mangelt het hem gewoonlijk aan de noodige hoedanigheden om ons *als artiest* te boeien — óf hij is wezenlijk en in de eerste plaats *artiest*, maar dan ontbreekt

hem doorgaans enz. Dies maken tendenz-stukken altoos een gemengden indruk. Er hapert iets óf aan het betoog, óf aan het drama en meestal aan beide, gelijk in *Het Pantser*, dat als betoog niet overtuigt en als drama niet boeit.

F. EWART.

HET EVANGELIE DES BLOEDS. * *

Waardiger dan in *Het Pantser*, wordt het onderwerp, in zijn meer algemeene beteekenis, behandeld door Paul-Hyacinthe Loyson in «L'Évangile du Sang», *) het Evangelie des bloeds — in tegenstelling met het Evangelie der liefde. Loyson noemt zijn stuk: «épisode dramatique» en het heeft maar 1 bedrijf. Hier is het de vrouw, die niet zich maar vergenoegt tegen den oorlog te *rediken*, maar zich persoonlijk opoffert voor haar ideaal. Terwijl haar gemaal, admiraal van een eskader, dat gereed ligt de hoofdstad des vijands door een bombardement te tuchtigen, op het punt staat het vuur te doen openen, verlaat zij haar woonplaats om de weeen van den oorlog in het vijandelijk land te gaan helpen verzachten. En uit de vijandelijke hoofdstad laat zij zich over de onstuimige zee naar het schip van haar echtgenoot voeren om hem af te brengen van zijn voornemen; om in hem den plicht, die de menschen, de regeerders des lands, van hem eischen, te doen wijken voor den hooger plicht, die de christelijke liefde hem oplegt. Alvorens zij aan boord kwam, van den admiraal de verzekering erlangd hebbende, dat men haar ongehinderd terug zou doen keeren, verlaat zij ten slotte het schip, nadat zij vergeefs al haar overredingskracht heeft uitgeput om den vlootvoogd te brengen tot de daad van hoogsten heldenmoed, d. i. zich te richten naar het gebod van Christus, dat hij tot heden zocht te overstemmen, door de valsche overwegingen van het egoïsme der menschelijke eierzucht. Alle gemeenschap verklaart de vrouw tusschen haar en haar echtgenoot verbroken. Zij keert in haar broze hulk terug naar de bedreigde veste — maar als intusschen het bombardement is aangevangen, wordt zij getroffen door een verwaald projectiel. Hoog richt zij zich op, te midden der vrouwen, die haar in het vaartuig vergezellen.

«Wat was zij schoon... admiraal», aldus beschrijft een der officieren den bevelvoerder, hetgeen hij heeft aanschouwd, «wat was zij schoon! De anderen omvatten hare knieën; maar zij maakte zich los uit die omstrengeling en wendde zich naar ons eskader, het bloed stroomende uit haar hoofdwond. Het was ontzettend maar schoon, schoon als de dood! — Haar beeld scheen als gewijd, geheiligd...

Zoo is zij ten ondergegaan, opgericht, kalm, zonder eenig gebaar... En het was of de zon, haar schijnsel op haar voorhoofd werpende, het bloed als gloeiend purper deed vlammen; en nog nadat de golven haar hadden verzvolgen, schouwden hare groote oogen, ons tegen uit de zee...»

De taal in dit stuk is verheven als de gedachte, waaruit zij ontsproot. Het is moeilijk te zeggen of het stuk bij eene vertooning, voldoen zal. Maar het zou getuigen van hooge aspiraties, als men er de proef van wilde nemen. Mij dunkt mevr. Holtrop is aangewezen voor de rol der heldin.

*) Genève, Ch. Eggiman & Cie.

ROTTERDAMSCH E KRONIEK * * * *

„Edel Metaal.”

Het nieuwe stuk van Mr. Van Schevichaven is hier Dinsdagavond voor een wel goed bezette zaal gegeven.

Edel metaal heet het — een niet zeer gelukkige titel. «Edel metaal» schijnt bedoeld te wezen als beeldsprakige karakteriseering van den hoofdpersoon van het drama, Max van Meerkerken, die dan ook inderdaad puur goud is en goud van een kwaliteit, als in de mijnen van ons vandaagsch leven denkelijk niet gemakkelijk zal worden aangetroffen. Een hoog-edele ziel. Klachten, dat het tooneel van deze dagen zoo down maakt, zoo alle geloof in het goede in de menschen doodt, moeten verstommen ten overstaan van dit drama.

In ernst, Mr. Van Schevichaven heeft een tooneelwerk geschreven zóó als we er in lange geen genoten hebben.

Ziehier, vluchtig, den inhoud: Mevrouw van Meerkerken, weduwe van een groot schrijver, heeft twee zoons, Max, die in zaken is gegaan om moeder, broer en schoonzuster te onderhouden, en Leo, die ook schrijver is, met beperkt talent, aankomend nog en steeds op slechte voet met de critiek. Max gevoelt eyenwel, in de stille avonduren na zijn kantoorarbeid, dat er talent in hem is; en hij zet zich voor zijn schrijftafel en schrijft tot het morgen wordt. Dat ernerveert hem, zijn werk op kantoor wordt minder, hij begaat fouten en zijn patroon — die 't lang door de vingers heeft gezien — is dan genoodzaakt hem te ontslaan, wat hij doet, patroonachtig wreed; na een tooneelvoorstelling te hebben bijgewoond, 's avonds laat op kantoor in presentie van Leo. In den armen goeien Max breekt de zenuwziekte los, die lang bedwongen was, en hij wordt naar een gesticht gebracht. Dan vindt Leo in zijn papieren het manuscript van den roman «Droeve Levens.» Na heel veel aarzeling geeft hij dien roman onder *zijn* naam uit en wordt op slag beroemd. Zelfs zijn vrouw, die altoos aan zijn talent getwijfeld heeft, een goede, oprechte, trouwe — de eenige in het gezin, die steeds gevoeld heeft ook hoe groot het offer is dat Max hen jaren achtereen gebracht heeft — zelfs zij gelooft in Leo's wonder groot talent.

Maar na twee jaren komt Max genezen terug en het gemeen bedrog uit. Volgen heftige scènes, eerst tusschen Leo en zijn vrouw, dan tusschen Leo en Max, eindelijk tusschen Leo, Max en de oude moeder. En zelfs nu is Max opofferensgezind; hij zal 't bedrog niet onthullen en wanneer hij ziet hoe innig veel zijn moeder van Leo houdt, zóóveel dat zij hem niet zou kunnen missen, besluit hij te gaan, ver weg, naar een vreemd land, ook opdat nooit iemand weten zal dat niet Leo de schrijver is van «Droeve Levens.»

En hij gaat. Maar in 't uur van gaan, vroeg in den morgen, nadat hij nog eens zijn broer gesproken en vermaand heeft, komt Marie, Leo's vrouw. Zij bekent hem dat zij hem, Max liefheeft en dat zij meê wil met hem, mee, ver weg. Doch Max is gróót tot het laatst. Wat zal er van Leo worden, als zij hem verlaat, van Leo, die dan toch zijn broer is. En hij bezweert haar, berispt haar, dwingt haar te blijven, schoon hij haar liefheeft; te blijven en zich te wijden aan Leo's verbetering — en hij gaat...

Men voelt, een stuk met een intrige, solide opgezet, solide uitgesponnen, solide afgewikkeld. Maar niet een stuk leven, niet een stuk waarheid, niet een stuk natuur. Bedacht alles en met veel handigheid in elkaar gezet. Niet overladen, met niet al te veel bijwerk. De éénige bijfiguur is de oude kantoorlooper

Jan Brant, een ruwe bonk, die op 't kantoor onhebbelijk is en zuipt tot hij weggejaagd wordt, maar bekeerd door het boek «Droeve Levens,» 't welk ook hij leest, met het gelukkig gevolg, dat hij God vindt, als een oppassend boekhandelaarsbediende eindigt.

Toch, ondanks dien zeer toe te juichen eenvoud, ondanks vele verdiensten, in den dialoog vooral, maar ook in enkele zeer rake, lief-geziene tooneeltjes, ondanks de blijkbare zucht tot vermindering van alle boos effect, géén kunstwerk, waarmee wij ons nationaal tooneel geluk hebben te wenschen. Neen, met bedenksels, hoe knap ook uitgewerkt, van dit soort, is ons tooneel niet gediend. Er is in «Edel metaal» niet één mensch, allen zijn poppen, die de auteur fraaiig en lievig en bravig doen laat.

Zelfs de opoffering, die Max zich zelf te dragen geeft — wordt daaruit eigenlijk niet het treffende, het werkelijk roerende weggenomen, door de banale en ruwe verwijten, die hij zijn broer doet, door het spelen van den braven Hendrik met zijn in 't stof gebogen moeder als 't triomfbeeld zijner goddelijke goedheid? — Als je nog rust kunt vinden, na wat je gedaan hebt, leef dan voort, ik vergeef je, zoo ongeveer zegt hij tot zijn broer.

Het is waar, dat de heer Tartaud 't dergelijke braven menschen duimdik op-legt, hij verzuimt geen trekje van edelaardigheid, speelt langzaam, bedachtzaam, met sterke accenten. 't Lag ook aan hem, voor een deel dat deze Max eigenlijk niet sympathiek was.

Veel beter, waarlijk iets menschenlijks gevend aan dien naren Leo, was Brondgeest. Wat een kraan van een acteur is deze jonge man in korten tijd geworden. In dit seizoen is elke nieuwe creatie van hem een verrassing en een verblijding. 't Was ook nú héél, héél goed. De auteur heeft aan hem groote verplichting.

Mevrouw Tartaud was de jonge vrouw, speelde met veel liefde en gevoel. Haar mooie, warme stem gaf inderdaad aan enkele tooneelen iets touchants, ook al vermocht zij de onwaarheid der situaties niet te ver-waarschijnlijken. En de anderen deden goed: mevrouw Kley, de moeder, Moor, de altijd correcte patroon, Morrien, de gemoedelijke criticus, Alex Faassen, de zuipende knecht, die God vindt in «Droeve Levens.»

Mr. Van Schevichaven kwam, vóór het scherm ten laatsten male viel, op het tooneel en kreeg een lauwerkrans van onze Tooneelverbondafdeeling.

D. H.

UIT DE AANTEKENINGEN VAN J. JELGERHUIS Rz. * * * * *

(Slot.)

1830. Het uitbarsten der oproerigheid te Brussel en het gevolg daarvan voor ons land was insonderheid bitter voor veele rijzende tooneelgezelschappen, het trof mijn dochter en schoonzoon Lambotte, welke naa 12 jaaren ongestoord rijzen bij 't tooneel van Juffr. Atting, zonder bestaan geraakten. In de maanden September en October ging het zoover dat men in den Schouwburg alhier, geen treurspel meer dorst te vertoonen, als synde meestal met verraad en partijen die twisten en vegten om troon en kroon, opgevuld. Die kwalijk geplaatste vreeze in mijn oogen, wierd veel te ver getrokken, want men gaf in de plaats van goed spel, concerten en zoo kwam men tot aan November. Het waaren de directeuren die den Schouwburg tot een Concertzaal maakten en den Heer Vrugt engageerden om op die concerten te zingen. Met veel bijval, men schreeuwde om de Volksliederen, die hij dan ook altoos zong. Na November gaf men toepasselijke stukjes: Het dorp aan de grenzen (van Jacob van Lennep), de Hulde van de lugtsprong van Van Speyk

en alles voor 't Vaderland enz., dat werd gaarne gezien, maar thans bleef het treurspel agter en men bleef de Opera begunstigen. Zoo kwam men aan het voorjaar 5 April. Toen werden de Acteurs en Actrices opgeroepen en hun inkomten vermindert percentsgewijs. Ik verloor 20 percent, dat een slag veroorzaakte van f 480 en mijn geheele familie verarmde en in traanen stortte.

1810/11. ¹⁾ In dit jaar verloren de acteurs $\frac{1}{6}$ deel van hun inkomsten, zoodat ik (Jelgerhuis) op 1750 gulden verloor: 300 gulden.

1811. 22 Aug. vernam men dat commissarissen van den schouwburg van hun posten ontzet waren en dat A. Snoek en T. Majofski en juffr. Wattier het bestuur der schouwburg was toegekend. Deze harde tijding kostte de tegenpartij der andere acteurs en actrices angst en tranen. Ik vergeleek deze gebeurtenis bij die der zevenjarige oorlog van Koning Fred. II van Pruisen, die in 1756 de geheele Saxische armée gevangen nam en ieder den eed des trouws dwong aan hem te zweeren. Zoo zijn dan die menschen in staat hun medetoonelisten naar willekeur, gesterkt door hooger machten, in hun dienst te nemen of hun na willekeur van hun bestaan te berooven. (Men herinnert zich uit eene vorige aantekening, dat Jelgerhuis evenmin ingenomen was met het later herstel van commissarissen. Die acteurs waren ook vroeger vrij dwars van geest!)

Zaterdag 9 October kwam bij het slot van het stuk een gerucht van brand in den schouwburg en daar er geen brand plaats had, haalde men het gordijn op en liet zien er niets mankeerde, ondertusschen waren veel menschen deerlijk verdrongen en bezeerd. Ik hield het gerucht voor een opzettelijke trek gespeeld om den Hollandschen Schouwburg te benadeelen, en de Franschen die reeds deze maand op ons Tooneel speelden, hield ik voor de aanleggers van dit alarm. (Of de acteurs van vroeger ergdenkend waren!)

23 October bezochten Keizer Napoleon en de Keizerin de schouwburg. Er werd opgevoerd Fedra.

1812. Bij de opvoering van Herodes en Marianne Trsp., waarin J. Jelgerhuis Rz. optrad als Herodes, genoot hij de eer door het publiek te worden teruggeroepen.

1813. 24 Febr. Lijkplechtigheid voor juffrouw Sardet. 25 Maart. Opgevoerd «Valvaise en Adelaide» ten voordeele der Godshuizen.

Zaterd. 15 Mei debuteerd Cato Jelgerhuis in Fedra.

Dinsd. 18 Mei. Opgevoerd Koning Lear ten voordeele der armen.

¹⁾ Was extra ordinair ledig in den schouwburg,

²⁾ Was ook extra voor den armen!

Dinsdag 9 Dec. Opgevoerd Koning Lear ten voordeele van het geplunderd Woerden.

1814. Maand. 28 Maart. Opgevoerd Athalia. Constitutie-feest. Vorstelijke Oranje-familie in den schouwburg.

1814. De zonderlinge zoomer welke hier tusschen kwam noodzaakt mij er iets van aan te teekenen. Er kwamen Engelsche paardrijders op het tooneel, om met ons uit het engelsch vertaald, melodrama's te vertoonen. Men gaf van een derzelve, en wel de eerste, 13 representaties, waarin ik ook adsteerde en

de volgende om derzelve kunstonteering weigerde te spelen, maar vorderde bij de troep geplaatst te worden die den zomer reizen deed. In het midden van dat paardenwerk kwam op 2 July Zaterdag de Keizer Alexander van Rusland in Amsterdam. Men moest daarvoor spelen. De acteurs werden uit Haarlem, waar dezelve speelden, ontboden. Men wachtte tot halftien en de Keizer kwam niet. Men begon en om halfeen was de comédie uit. De keizer had ons en het publiek gedupeerd.

Op Maandag 4 July kwam bericht dat zijn Keiz. Majesteit des avonds in den Schouwburg zoude komen. Men prepareerde zich weder voor den Hamlet. Hij verscheen om 7 uur vergezeld van den Prins van Oranje, zijne vrouw en moeder. Men vertoonde een gedeelte van het 3de en een gedeelte van het 4e bedrijf en toen het Ballet en vóór 10 uur vertrok Zijne Majesteit naar de Fransche comédie. De Dingsdag daaraan, den 5den speelden wij te Haarlem, voor de oude Prinses, de geheele Jacob Simonsz: de Rijk.

1815. 7 Maart. Gespeeld voor den Prins als Koning. Opgevoerd Polydorus.

7 Maart. Koninklijke acteurs geworden.

1816. 21 Sept. Opgevoerd «de Amstelstroom» voor het Hof. Bij gelegenheid van het huwelijk met Anna Paulona.

1817. Met dit saizoen eindigde het zomer-reizen, daar Westerman, Snoek en juffr. Grevelink niet meer gingen reizen. Waardoor het treurspel verloren ging van den zomer en ik gevolgelijk ook thuis bleef, genoeg te schilderen hebbende en dus zulks gaarne doende.

CORRESPONDENTIE. Aan H. te R. Uw vraag: of mevr. Wattier-Ziesenis de rol van Albrecht Beijlings gade in het door ons in het vorige nummer genoemd treurspel van dien naam door Pieter Vreede, werkelijk gespeeld heeft — kunnen wij bevestigend beantwoorden. In de Tooneelkundige Brieven van C. F. Haug — Amsterdam, 1808 — vonden wij ook de mededeeling, dat «de heer Vreede door zijn treurspel weinig genoegen heeft gegeven».

Aan R. te A. De aantekening van Jelgerhuis, bij het overlijden van Snoek, dat Westerman in zijn lijkrede hem alleen huldigde als tooneelspeler, «terecht, daar hij ook niets méer was» — heeft u, schrijft gij, — verbaasd als weinig vleierend voor Snoek. Kan de opmerking van Jelgerhuis misschien hierdoor worden verklaard, dat hij-zelf, behalve acteur een beetje schilder was? «In 1770 te Leeuwarden geboren» — lezen wij in zijn biographie — «had hij zijn vader tot leermeester in het teekenen en later den landschapschilder P. Barbiers Pz. in het schilderen. In verscheidene verzamelingen van liefhebbers te Amsterdam en elders, treft men schilderijen en teekeningen van hem aan». En als maatstaf van waardeering van zijn kunst, wordt hier aan toegevoegd, dat «op de verkooping van Muller, een schilderij van Jelgerhuis: een gezicht op het koor der N. Kerk te Delft f 175.— opracht». A'gemeen bekend is verder een boek door Jelgerhuis geschreven en in 1827 in 10 afl. verschenen bij P. Meyer Warnars te Amsterdam, getiteld: Theoretische lessen over de Gesticulatie en Mimiek. Jelgerhuis voelde zich, denklijk, door zijn meerdere veelzijdigheid, boven zijn collega's verheven. Hij stierf 6 October 1836 en is op het Stadskerkhof te Haarlem begraven. Een eenvoudige steen, met zijn naam, dekt zijn assche.

1) In het MS. dat ik hier volg, blijken de aantekeningen wat door elkaar te staan.

Geen beter cadeau voor een jongen dan EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Exentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

Verschenen:

I. Met een Kwartje de Wereld rond.	IV. Jean Fanfare.
II. Vrijbouter Triplex.	V. Nilia de Commandante.
III. De Neef van Lavarède.	VI. Sergeant Kordaat.

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON
Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN
COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.
Prompte bediening.

H. VERKOOIJ,
PIANOHANDEL,
Noordermarkt 19, Amsterdam.
Levert PIANINO'S en ORGELS uit de
eerste fabrieken à f 6.— per maand, aan
solide koopers. — Steeds te bezichtigen.

LOTOS
DRAMA IN DRIE BEDRIJVEN
DOOR
M. CONSTANT
(M. Snijder van Wissenkerke)
Prijs f 0.65
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

.....
E. OSKAM
Importeur van Havana Sigaren
DEN HAAG — ROTTERDAM.
.....

CORONA
BLOEMEN
Kalverstraat 175 Keizersgracht 521
AMSTERDAM.
Telefoon 583.

Henri van der Beugel
COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.
Grimeur voor Dilletanten Vereenigingen.
VIJZELSTRAAT 128 (boven)
AMSTERDAM.

W. C. VAN DER LAAN
Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN
BLOEMSTUKKEN
en alle genres bloemwerken.

COSTUMES
VOOR
Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen
BIJ HET
Ned. Costuum-Magazijn
VOORHEEN
HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

VORSTENSCHOOL
DOOR
MULTATULI
DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN
Prijs Ingehaaid f 1.25
Gebonden in prachtband f 1.60
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

VERZOEK
aan allen, die in „HET TOONEEL”
belangstellen, die verwachten, dat 't nu een
goed blad zal worden, en die f 2.50 per
jaargang goedkoop vinden, om het hier-
naast gedrukte inteekenbiljet, of met hun
eigen naam of door een ander, vriend of
kennis, onderteevend, uit te knippen en te
zenden aan een boekhandelaar of direct
aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

HEDDA GABLER
TOONEELSPEL IN VIER BEDRIJVEN
DOOR
HENDRIK IBSEN
Uit het Noorsch vertaald door C. HONIGH
Prijs f 1.25
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

EEN NIEUWE LEUS
HAAGSCH KLUCHTSPEL IN ÉÉN BEDRIJF
DOOR
MARCELLUS EMANTS.
Dit drama werd opgenomen in Elsevier's
Maandschrift 9de Jaargang afl. III.
De afl. is alom te verkrijgen tegen den prijs
van f 1.25.

TOONEELKIJKERS.
J. M. SCHMIDT,
OPTICIËN
Wijde Kapelsteeg 1
tusschen Kalverstraat en Rokin.

Ter perse bij de UITGEVERS-MAATSCHAPPY
«ELSEVIER» een gezartonneerd album,
prijs f 4.90,
KERSTGAVE
Pantomime door M. CONSTANT,
Muziek van GOTTFRIED MANN,
Steeenteekeningen van WILLY SLUTER.

INTEEKENBILJET.
Ondergeteekende wenschte te ontvangen
van af 5 October 1901 tot wederopzeggings
toe à f 2.50 per jaargang, franco per post:
„HET TOONEEL”
onder redactie van H. L. BERCKENHOFF,
uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buiten-
land is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERSM
MAATSCHAPPY „ELSEVIER“, 64 N. Z. VOORBURGWAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST / 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
/ 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND / 2.90.

INHOUD: Dr. M. B. Mendes da Costa: Hoe Louis Bouwmeester speler van de antieke tragedie is geworden. — Portret van Mr. I. van Schevichaven. — Dr. P.: De Stadsschouwburg van 1774 tot 1839. — Bouwmeesters Jubileum. — D. H.: Mevrouw Kerckhoven—Jonkers. — Een oud plan voor een nieuwen schouwburg.

HOE LOUIS BOUWMEESTER SPELER VAN DE ANTIKE TRAGEDIE IS GEWORDEN. * * * * *

De groote dag is voorbij; onze eerste artiest heeft zijn veertig-jarig jubileum gevierd, en wel zóó, dat niemand ook maar één oogenblik heeft kunnen denken: "hij talt toch een beetje af"; de juichkreten zijn weggestorven; de reeks, de bijkans onafzienbare reeks van artikelen in dagbladen en tijdschriften over Bouwmeesters leven en werken is ten einde.

Waarom ga ik nu nog over hem schrijven?

Omdat ik niet in de wieg ben gelegd voor lofredenaar; omdat ik te spoedig, althans spoediger dan de meeste menschen gehinderd word door wat niet mooi is; omdat het mij onmogelijk is, als ik schrijf, van mijn hart een moordkuil te maken. — Had ik vóór 19 December meegedaan met het koor der lofzangers, dan zou men mij misschien van inconsequentie of, erger nog, van onoprechtheid hebben verdacht; nu, na den grooten dag, voel ik mij volkomen vrij, en kan ik, zonder aanstoot te geven, gerust alles schrijven, waartoe ik mij gedrongen voel, ook al *was* daaronder iets onaangenaams. Wanneer dus, in hetgeen hier volgen gaat, niets staat wat Bouwmeester minder welgevallig kan zijn, dan spruit dat niet voort uit een overigens zeer verklaarbare zucht om hem genoegen te doen; immers, ik had evengoed kunnen blijven zwijgen; ik schrijf, wijl ik juist in deze dagen behoefte gevoel te zeggen waarom ik hem het allermeest bewonder.

Als een waarachtig artiest, in welk kunstvak ook, weer te geven heeft wat hij gevoelt, doet hij dat met de middelen, die hem van ouds de meest doeltreffende zijn gebleken. *Hij* weet, bewust of onbewust, waarom hij *die* middelen bezigt; en niemand mag van hem vorderen dat hij het nu eens met andere beproeft. Alleen als hij zich

begeeft op een tot nog toe door hem onbetreden gebied, kan er bij hem twijfel ontstaan of hij wel zal blijven bij het oude, dat wil zeggen: bij dat waarmee hij volkomen vertrouwd is geraakt en waarvan hij de uitwerking vooraf weet te berekenen. Het is een waagstuk, waar zijn naam als artiest van afhangt, als hij dan naar *nieuwe* middelen grijpt; maar doet hij het en gelukt de proef, dan is het een lauwer te meer aan zijn kroon. En zie: Louis Bouwmeester heeft iets dergelijks gewaagd toen hij *Koning Oedipus* ging spelen, en hij heeft gewonnen, glansrijk gewonnen.

* * *

In April 1901 hadden de Utrechtsche studenten die tragedie vertoond, onder regie van mij. Het behaalde succes ging alle verwachtingen, hoe hoog ook gespannen, te boven. De medewerkers van toen weten dat ik voor hun ijver en volharding en voor wat zij, in verhouding tot hun krachten, gegeven hebben, veel lof over had; en van harte heb ik mij verheugd over den hun toegeswaaiden wierook, waarin ook ik zoo ruimschoots heb gedeeld. Gelukkig echter was het, dat ik toen niet werd gedwongen zwart op wit te zetten of het *waarachtig mooi* was geweest; maar nu, na meer dan tien jaar, mag ik er wel eens rond voor uit komen: over de geheele vertoening lag een waas van voorname beschaving, van zorgvuldige voorbereiding, van piëteit voor het antieke meesterwerk; de verzen werden door de meesten verdienstelijk gezegd; de standen en gebaren, althans van de hoofdpersonen, voldeden bijzonder; kortom: alle uiterlijkheden waren zoo goed mogelijk verzorgd; maar, ondanks dat alles, ontbrak de *ziel* van elke aesthetisch schoone vertoening: de *artisticiteit*.

Dat ik hiermede geen afkeurend oordeel uitspreek over hun werk, dat tevens voor een deel het mijne was, ligt voor de hand. Ik heb indertijd ¹⁾ zelf in dit tijdschrift over de toen aanstaande vertoening sprekend o.a. dit gezegd: «al weet men vooruit dat men geen artiesten van beroep «te zien krijgt, de voorstelling zal, alles saam-

1) Op blz. 40 van den 20en jaargang.

«genomen, ongetwijfeld het bijwonen wel waard zijn. Men zal zien welke kracht en schoonheid erin schuilt; en als de jongelui slechts dit verkrijgen, dat men zich een denkbeeld kan vormen van den overweldigenden indruk, dien het treurspel *volmaakt* vertoond, zou te weeg brengen, dan is hun hoofddoel bereikt». Nu, zij hebben hun hoofddoel bereikt; volkomen; niemand kan dat loochenen; en dus zal ik allerminst er den staf over breken.

* * *

Meer dan vijf jaren waren sedert die Aprilmaand verlopen, toen ik onverwacht werd uitgenoodigd tot een onderhoud met wijlen Mr. *W. G. F. A. van Sorgen*, den man, die verscheiden jaren een groote steun is geweest van de Kon. Vereeniging «Het Nederlandsch Tooneel», niet alleen door zijn ijver als Secretaris, maar vooral doordat hij geen moeite, geen tijd, geen kosten ontzag om te doen en gedaan te krijgen wat hij in het belang achtte van zijn Vereeniging.

Het doel van dit onderhoud was mij over te halen om mij te belasten met de regie van de vertoening van Koning Oedipus door de artiesten van «Het Nederlandsch Tooneel»; alles moest worden gedaan op dezelfde manier als in Utrecht; het moest even klassiek zijn.

Ik begon met beslist te weigeren. Ik had, zooals van zelf spreekt, nooit de leiding gehad van een voorstelling door artiesten te geven. Ik gevoelde dat geroutineerde tooneelspelers van mijn raadgevingen betrekkelijk maar heel weinig nut zouden hebben. En ik had geen lust mij aan een échec bloot te stellen, te minder daar ik volkomen begreep dat in de eerste plaats een man als Louis Bouwmeester, Nederlands grootste acteur, het met geen mogelijkheid aangenaam zou kunnen vinden, de wijsheden te moeten aanhooren van een buiten het tooneel staand iemand.

Maar Mr. Van Sorgen liet zich niet uit het veld slaan; hij stond ervoor in dat alle artiesten met de grootste bereidwilligheid naar mij zouden luisteren, ook Bouwmeester. Toch bleef ik weigeren, bewarend dat er nooit iets goeds uit de door hem gewenschte samenwerking voortkomen. Het baatte niet; ik moest en ik zou het doen; ik was het verplicht aan mij zelf en aan mijn naam, aan «Het Nederlandsch Tooneel» en aan het tooneel in Nederland, aan de nagedachtenis van Sophocles en aan al wat klassiek was; om kort te gaan: Mr. Van Sorgen bewees mij zonneklaar dat ik al die verplichtingen moest na komen, zoo dat ik, natuurlijk ook een beetje gekitteld door het duiveltje der ijdelheid, zwichtte, maar onder één voorwaarde: ik moest vooraf onder vier oogen met Bouwmeester de zaak bespreken; als ik me met hem kon verstaan, dan was ik bereid, maar bleken er haken en oogen te zijn, dan hoefde Mr. Van Sorgen er niet op terug te komen, want dan zou ik het zeer zeker niet doen.

* * *

Op een Zondag-middag zou bovenbedoelde bespreking plaats hebben.

Ik was heelemaal niet op mijn gemak. Immers,

heelemaal daargelaten de wonderlijke verhouding tusschen ons beiden, — hij, de volleerde artiest, en ik, iemand die om zoo te zeggen nooit een voet op het tooneel had gezet dan als regisseur bij een stuk of wat voorstellingen door dilettanten, — vreesde ik voor den afloop van ons gesprek om de volgende reden.

Bij de voorstelling in Utrecht had ik met alle macht mij verzet tegen het aanwenden van effectmiddelen, die geheel in strijd zijn met mijn begrip van een klassiek treurspel. Ik was dan ook, ten einde niet geïnfluenceerd te worden, vóór de Utrechtsche voorstelling niet naar Parijs geweest, waar toen juist *Mounet Sully* als Oedipe triomphen vierde. Later echter heb ik hem in die rol gezien, en ik heb in hoofdzaak buitengewoon genoten, maar toch ook mij hier en daar zeer geërgerd over zijn melodramatisch effectbejag, en het allermeeest over de wijze, waarop hij uit het paléis komt, eerst met den mantel over het hoofd, dan dien in eens wegrukkend om zijn bebloed gezicht te toonen, en daarna het misstappen, als hij de treden afkomt, en het zich letterlijk laten vallen. — Ik, die Louis Bouwmeester zoo on eindig veel malen had zien spelen, wist dat ook hij door zijn aanleg in de eerste plaats op dergelijke middelen moest zinnen om indruk te maken, en die streken zoo volkomen tegen mijn inzichten, dat ik me al heel weinig goeds van ons onderhoud voorstelde.

Maar het liep boven verwachting af.

De klip der gevoeligheid werd met groote staatsmanskunst door ons beiden omgezeild: ik legde er vooral nadruk op, dat ik mij niet had opgedrongen, maar mij had laten dringen, *Bouwmeester* wees erop, dat hij het niet beneden zich achtte, nu het een klassiek stuk gold, goeden raad aan te nemen van een classicus.

Daarna kwamen wij op het al of niet melodramatisch spelen, voor mij de question brûlante: ik dacht hem zóó doordrongen van routine dat hij voor mijn betoog geen ooren zou hebben, en ik vond hem . . . volkomen ontvankelijk voor wat ik beweerde. Ja meer nog: ofschoon hij nooit een klassieke tragedie had gespeeld, had hij van zijn vader er zooveel van gehoord, dat om zoo te zeggen twee woorden van mij voldoende waren om hem mijn bedoeling te doen begrijpen; maar toch wilde hij, alvorens te beslissen, over de zaak nadenken.

Ik zou dus later van hem vernemen of hij kans zag zijn rol overeenkomstig mijn opvatting te spelen, dus met terzijdestelling van de oude beproefde middelen, riekend naar het melodrama, en met aanwending van voor hem betrekkelijk nieuwe, dat wil zeggen: de emotie bij de toeschouwers zou moeten worden gewekt in hoofdzaak door dictie, gebaar, standen.

* * *

Dat Bouwmeester er werkelijk kans toe heeft gezien het zoo te doen, hoef ik niet te zeggen. Bijkans ieder Nederlander, die belang stelt in het tooneel, heeft hem in die rol gezien en waarschijnlijk ook bewonderd.

Ik voor mij ben, behoudens een paar oogenblikken, er over uit geweest. Wat ik het meest in hem moest bewonderen: het tooveren met zijn stem, waarin hij, ondanks het eigenaardig timbre, zoo oneindig veel verscheidenheid weet te brengen, of de soberheid van zijn gebaren, of de groote gratie in zijn standen gelegd, ik weet het niet; maar wel weet ik dit: nog meer dan die eigenlijk lichamelijke eigenschappen heeft mij getroffen zijn verbazende genialiteit, die hem in staat stelde zoo spoedig en zoo juist te voelen wat ik wilde, en daarin zonder verdere aanwijzingen van mijn kant zóó zich in te werken en zóó op te gaan, dat hij zelf steeds met het grootste genoegen terugdenkt aan het door hem in die rol gepresteerde.

Hij spele haar nog dikwijls!

M. B. MENDES DA COSTA.

Mr. I. VAN SCHEVICHAVEN,
auteur van Zonsopgang, — De Schipbreuk, — Edel Metaal.

DE STADSSCHOUWBURG VAN 1774 TOT 1839. * * * * *

I.

De Universiteitsbibliotheek te Amsterdam is in bezit gekomen van drie deelen aantekeningen, betreffende de vertooningen en het beheer van den Stadsschouwburg, gehouden door Carsten Wilhelm Thöne (1790—1850), koopman te Amsterdam. Mr. A. W. Thöne te Haarlem, heeft deze dagboeken van wijlen zijn vader aan de bibliotheek ten geschenke gegeven. De boeken bevatten het repertoire van den Stadsschouwburg, van 1774 tot 1839, met opmerkingen van den schrijver over de opvoering der stukken, den indruk, dien zij op hem en het publiek hebben gemaakt, de recettes enz. De dagboeken winnen gaandeweg in belangrijkheid, want uit de jaar-

tallen boven, blijkt, dat het eerste gedeelte niet is gesproken uit eigen ervaring. Eerst met het seizoen 1820/21 krijgen de aantekeningen meer gewicht. Vóór dien bepalen zij zich tot een lijst der opgevoerde stukken met een enkele tusschengevoegde opmerking, meldende het debuut van dezen of genen acteur of actrice en derg.

De aantekeningen van Thöne komen mij zeer belangrijk voor: vooral omdat wij in dezen schrijver blijkbaar te doen hebben met iemand van deugdelijke kennis en betrouwenswaardig oordeel, die niet licht iets zal neerschrijven wat hij niet verantwoord kan. Reeds in zijn handschrift toont hij zich een man van groote orde en nauwgezetheid; het schrift is mooi, eenvoudig en door alle jaren heen, één van karakter. De opmerkingen van den schrijver, tusschen de aangekondigde stukken gevoegd, zijn met rooden inkt aangebracht, wel eenigszins door den tijd verbleekt — maar toch meestal nog vrij gemakkelijk te ontcijferen. In één opzicht is hij minder volledig: dikwerf ontbreken de namen der auteurs achter de titels der opgevoerde stukken.

Hoewel de heer Thöne zich niet onthoudt van critiek — zij 't in gematigden vorm — ook op de handelingen van commissarissen van den schouwburg, kiezen dezen hem toch in 1826 als Penningmeester van hun college, ter opvolging van den in dat jaar overleden W. Haverkorn Wz. Wel een bewijs, dat hij, als belangstellende in tooneelzaken, goed aangeschreven stond! Deze betrekking bekleedde hij tot 1839. Gedurende 13 jaar heeft hij dus alles van zeer nabij gezien en als ware 't de intieme geschiedenis van den Stadsschouwburg meegeleefd. De auteur heeft blijkbaar van 1820 af geen première verzuimd, maar is in den beginne zeer sober in zijn opmerkingen. Wij zullen ze niet alle hier overnemen, maar trachten er voor de kennis der schouwburgzeden en gewoonten, eenige gegevens uit te verzamelen. En dan blijkt al dadelijk, dat de betrekking van het publiek tot het tooneel een veel nauwere was, dan thans. Het publiek had meer invloed op de gestie, op de samenstelling van het personeel, de rolverdeling enz. Bijna ieder, die een engagement vroeg, had minstens drie debuten te doorstaan, waarbij het publiek dan feitelijk over zijn aanneming of afwijzing besliste. Herhaaldelijk vinden wij dan ook — gelijk ook reeds te lezen was in de aantekeningen van Jelgerhuis — bij Thöne, achter den naam eens debutants, de opmerking: «is uitgefloten» of «werd niet aangenomen». Trouwens, wie eenmaal aangenomen was, bleek er daarom niet voor gevrijwaard, later tòch te worden uitgefloten. Zoo debuteerde de heer Lobrij 18 Aug. 1820 in Zoë, 25 Sept. in Gaston en Bayard en 14 Dec. in De Lasteraar, waarna hij werd aangenomen.

Maar op 31 Maart 1821, vinden wij, in verband met de voorstelling van Maria Stuart, de volgende aantekening: «De heer Lobrij speelde voor Paulet; dan werd bij den aanvang van het stuk zoo hevig uitgefloten (bij sommige der aanschouwers een luid handgeklap opwekkende) dat eenige Liefhebbers van het Nationale tooneel nog voor het

eindigen van het eerste bedrijf, hunne plaatsen verlieten en zich tot H.H. Kommissarissen begaven, met verzoek, maatregelen te nemen, dat diergelijke wanorden voor het vervolg vermijd werden.»

En 1 Dec. ter gelegenheid van de opvoering van het Treurspel Achilles, teekent de heer Thöne aan: «De heer Lobrij vervulde de rol van Ajax, doch werd zoo hevig uitgefloten, dat men schier niets konde verstaan en hij genoodzaakt was, midden in het reciet op te houden: de Hr. A. Snoek voor Achilles viel daarop aanstonds in.»

De instelling van het publiek als jury, bleek dus ook in kunstzaken geen waarborg te geven, voor juiste oordeelvellingen, want het had zich in de aanneming van den heer Lobrij, na zijn derde debuut (misschien wist de belanghebbende bij zijn debuten voor een sterke opkomst van vriendjes te zorgen) dan toch zeker vergist. De heer Thöne vermeldt, na 1 Dec. geen later optreden van Lobrij. Maar wij lezen aan het slot van het seizoen: «Bij het wederaannemen voor het volgende speeljaar zijn de Heeren Lobrij, Bouwmeester enz. bedankt.»

Uit het feit, dat er bijna altoos een acteur klaar staat om de rol van een uitgefloten of plotseling ongesteld geworden collega, te vervolgen (een enkele maal staat er bij: «met het boekje in de hand») blijkt, dat het rollen geven *en doublure*, toen geenszins ongewoon was. Trouwens, het repertoire had een groot aantal standaardstukken, die telken jare herhaald werden, zoodat ze gemeen goed werden van acteurs en actrices van opvolgende geslachten. In de *Gijsbrecht* verwisselden de hoofdpersonen avond aan avond van rol. Zoo speelde 30 Dec. 1822: Westerman Gijsbrecht, van Hulst Arent, Mej. Kamphuijzen Badeloch, Jelgerhuis den bode; 31 Dec. was de verdeeling, met behoud der zelfde volgorde: Snoek — Everts — Mej. Grevelink — Westerman; 1 Januari 1823: Jelgershuis — Rombach — Mej. Kamphuijzen — Snoek en 4 Januari gelijk den 1sten, met vervanging van Rombach als Arent door Bredée. Voor 't overige hadden kommissarissen met de rolverdeeling en daarin door hen te brengen wijziging, ook terdege rekening te houden met het publiek. Zoo gaf een verandering door hen in de verdeeling van het Treurspel *De Cid* gebracht, op 9 April 1825 aanleiding tot het volgende: «H.H. Kommissarissen hadden goedgevonden, om welke redenen dan ook, Mej. Grevelink de rol van Chimène in bovenstaand treurspel af te nemen en dezelve aan Mej. Westerman toe te deelen. Nauwelijks echter trad laatstgenoemde op, of een geweldig fluiten liet zich onafgebroken hooren, zoodat de actrice geen enkel woord konde uiten. Een hevig handgeklap daarentegen, vermeerderde het geweld en vele aanschouwers in de bak (parterre) klommen op de banken, ten einde meer duidelijk hunne goedkeuring te openbaren of wel te onderzoeken waar de afkeurende personen zich bevonden. Mej. Westerman verliet het tooneel, om na eenige oogenblikken geleid door haar Ed. Vader (welke in het karakter van Don Diego optrad) terug te

keeren. Hij, zijn Dochter aan de hand houdende, wilde spreken, doch een gestadig fluiten vermengd met hevig handgeklap verhinderde zulks. Beiden verlieten het tooneel. Hij alleen trad wederom op en diepe stilte heerschte. Thans sprak hij tot het publiek en deed, opmerken, dat gedurende 30 jaren, waarin hij tot het publiek in eenige betrekking had gestaan, hij niets verzuimd had, hetzelfde genoegen te geven en deszelfs achtting waardig te maken. Wat zijne Dochter betrof, hare keuze voor eenige jaren geopenbaard, het tooneel te betreden, was van stonde af aan tegen zijn wil; alle zwarigheden aan dit beroep verkocht, had hij haar als Vader voorgehouden. Dan hare liefde tot de kunst had hem eindelijk doen besluiten, zijne toestemming te geven en aanvankelijk mogt hij zich reeds vleijen, dat hare pogingen meermaals door het Publiek met welgevallen waren opgenomen. Hij besefte niet wat thans een gedeelte der aanschouwers tot eene zoodanige behandeling konde bewegen en eindigde met allen en een iegelijk uit te noodigen, die iets op hem of zijne Dochter te zeggen had, zich te openbaren, gereed zijnde eene zoodanige klagte jegens zijne dochter, ware zij gegrond, als Vader streng te straffen, en voor zoover zulks hem betrof als man van eer zich te verantwoorden.

Deze aanspraak werd sterk toegejuicht. Inmiddels gaf de Kommissaris van Politie Sepp (welke eerst bij den aanvang van het stuk was verschenen) op last of aanvraag van H.H. Kommissarissen, zijne dienaars order de rust te herstellen. Een jongmensch achter in de Bak gezeten, van stonde af aan sterk gefloten hebbende, ondanks de bedreiging van een zijner naburen, verliet op aanmaning van de Politie de zaal. Het stuk werd voortgezet. Mej. Westerman in het karakter van Chimène trad wederom op en werd met de luidste toejuichingen ontvangen.

De heer Snoek schitterde in de *Cid* en deed door zijn uitmuntend spel vol jeugdig gevoel en vuur, zijn meer dan zestigjarigen ouderdom vergeten. (De reden der rolverwisseling moet gezocht worden, hierin, dat mej. Grevelink zich ziek gemeld hebbende, toen ze hoorde, dat het stuk tòch doorgaan zou, weer dadelijk beter was, maar H.H. Kommissarissen wilden haar de rol niet teruggeven, daar dezelve toen reeds in handen was van mej. Westerman.)

3 Septb. 1825 vinden wij bij de vertooning van *Edipus*, trspl., aangeteekend: «Het 1ste bedrijf werd vrij bedaard afgespeeld. Op pag. 22 begon men geweldig te fluiten en toe te juichen, doch hieraan scheen de debutant, de heer H. L. Meyer, die de titelrol speelde, zich niet te storen, totdat hij op pag. 24 gekomen, zoo geweldig werd uitgelachen, dat hij zich voor op het tooneel begaf en vroeg: of het gedistingueerde Publiek verkoos, dat het stuk voortging, of dat men zulks zoude staken. Waarop uit de Bak algemeen werd geroepen: *heengaan!* doch van de gaanderijen: *voortspelen*, hetwelk de debutant dan ook onder aanhoudend gefluit en applaus deed. Toen men bij den aanvang van het 4e bedrijf, den debutant weder dapper op fluitjes onthaalde, trad

naar mijn gevoelen zeer onpas, de actrice Gréveling naar voren en *verzocht het belangrijk onderhoud van haar met Edipus door geen uitbundig getier gestoord mocht worden.* Hierin scheen het Publiek genoege te nemen en het was stil.

Zoodra de actrice het tooneel verlaten had, nam het gefluit en gelach weder een aanvagen men scheen op de gaanderijen nu ook van gevoelen dat het spel geen goedkeuring verdiende, want men bleef aldaar meer bedaard. Van beneden schreeuwde men: *manneke uit de poppenkast gaat maar heen. Geen mensch kan u toch verstaan!*

In de alleenspraak pag. 68 ging het fluiten en lachen weder sterk door en bij het verlaten van het tooneel bleek het niet onduidelijk dat de debutant niet beviel.»

Kenschetsend voor den smaak van het publiek in de eerste helft dezer eeuw, is de ruime plaats, die het treurspel op het repertoire had en bijna ieder, die zich voor het tooneel geroepen voelde, oefende zich allereerst in het opsnijden van vaerzen en in den statigen tred der tragedie. Dit verklaart een aantekening van Thöne, naar aanleiding van het 3de debuut, 15 Febr. 1824, van den heer Muller als Mardus in *De Wedergevonden Zoon*: «de rol was wel geleerd, en zijn spel redelijk goed, ware het niet geweest, dat hij evenals zooveel andere jeugdige en zelfs meer ervaren tooneelbeoefenaars, zich ongemakkelijk gevoelde in de moderne kleeding, hetgeen eene stijfheid in zijn spel, vooral ten aanzien der bewegingen, veroorzaakte, ten hoogste onaangenaam voor de aanschouwers.» Tegenwoordig zou de ongemakkelijkheid zich juist verraden bij het dragen van *kostuums!*

Geen voorstelling was compleet, zonder ballet, of ballet-pantomime tot besluit. En sommige dames van het ballet stonden in hooge eere — ook wel eens om haar deugd. Met betrekking tot het laatste optreden, op 3 Mei 1825, van de eerste danseres Polly de Heus, schrijft Thöne: «zij ontving de ondubbelzinnigste blijken van achting en waardeering. O. m. een «hulde van den Amsterdamschen Schouwburg», dichtregelen van M. Westerman, uitgesproken door C. v. Hulst, in het karakter van Apollo. Deze dichtregelen verstreken evenzeer ter eere van haar, als voor den kieschen vervaardiger. Voornamelijk was de lof regtmatig en naar waarheid, wegens het altijd gehouden deugdzaam gedrag der voortreffelijke danseresse; ook werden die zinsneden zeer toegejuicht.» Thöne duldt trouwens op het tooneel niets wat niet *comme il faut* is, getuige zijn critiek op mej. Kamphuizen in *Ines de Castro* van Mr. R. Feith. «Wenschelijk ware het» — schrijft hij — «dat het bestuur des Schouwburgs, mej. Kamphuizen onder het oog bragt, dat de Infante van Spanje onwaarschijnlijk als eene vrouw uit een Bordeelhuis gekleed ging. Het Tooneel, als een school der zeden, duldt een zoodanige schaamteloze kleeding niet!» Maar om op het ballet te komen, ook daaromtrent wilde het publiek stem in het kapittel hebben en liet het zich ter dege gelegen liggen aan de keus der divertissementen en het engageeren der

sujetten. Zoo was er 18 Aug. 1824 kabaal bij het 3de debuut van mej. Mori als eerste danseuse. «Hevig werd zij door het parterre uitgefloten, hetgeen de toorn van het Publiek op de gaanderijen opwekte. De politie moeide zich met de zaak en wilde een der aanschouwers, die openlijk floot, de zaal doen verlaten. Doch door het verzet van hem en anderen, moesten de commissaris en zijn dienaren zich onverrichter zaaken verwijderen. Het ware te wenschen, dat men door krachtdadige maatregelen het uitroepen van schelden zedenkwetsende woorden der bovenste gaanderijen te keer ging.» En 5 April 1825 werd de heer Laurençon, eerste komieke danser van het Kon. theater te Brussel, als gast optredende in het ballet «Karnaval van Venetië,» sterk uitgefloten. Den 9^{den} d.a.v. las men in de Amst. Courant, eene bekendmaking van A. P. Voituz van Hamme, 1sten danser aan den Stadsschouwburg, zich verdedigende, wegens het loopend gerucht, alsof hij een gedeelte van het Publiek had omgekocht, ten einde den heer Laurençon in deszelfs optreden alhier uit te fluiten, uitnoodigende een iegelijk die zulks mogt kunnen bewijzen, zich binnen drie dagen tijds ter Kamer van H.H. Kommissarissen te vervoegen. Er kwam niemand.»

Er bestond in 't algemeen een sterkere band tusschen het publiek en de artiesten, dan tegenwoordig. Herhaaldelijk vinden wij gewag gemaakt van brieven en papierrollen uit het publiek op tooneel geworpen en verzoeken inhoudende aan H.H. Kommissarissen, opmerkingen gericht tot dezen of genen artiest enz. Ter illustratie van dit medeleven met de artiesten, diene het volgende, dat Thöne vertelt. Hij moet dit echter bij overlevering hebben. 1798, 12 Feb.: «Door kwaadwilligheid en het buitensporig gedrag van mej. de Bruin, geb. Hilverdink, buiten staat zijnde, het zangspel De Tooverfluit te kunnen geven, moest men in deszelfs plaats vertoonen: Fenelon, treurspel. Maar Mej. Kamphuizen, de rol van Amalia vervullende, werd uitgefloten, wegens haar dispuut met mej. de Bruin.

15 Feb. D. Kamphuizen wordt in Epichares en Nero, trsp., wegens zijn twist met mej. de Bruin, zoodanig uitgefloten, dat men schier geen woord van zijn rol verstond. Bij het announcement, wordt door sommigen uit het publiek geroepen: de Tooverfluit, vivat juf. de Bruin!

17 Feb. Bij het openen van het gordijn zijn D. Kamphuizen, zijne vrouw en mej. de Bruin op het tooneel met elkander verzoend, waarop een algemeen handgeklap volgde. Gespeeld werd: De Verzoening of de Broedertwist van Kotzebue.

Dr. P.

BOUWMEESTERS JUBILEUM * * *

Het huldebetoon, Donderdagavond 19 dezer, Louis Bouwmeester, ter gelegenheid van de herdenking zijner 40-jarige tooneelloopbaan, na de voorstelling, in den Stadsschouwburg, gebracht, is schitterend geweest. Buitengewoon groot was het aantal lauwerkransen, bloemstukken, den kunstenaar vereerd, meerdere onder hartelijke en waardeerende toespraken, en ook aan ge-

schenken van meer blijvende waarde, heeft het niet ontbroken. O. m. ontving hij van vereerders uit het publiek, van hier en elders, een compleet salon-ameublement, tapijten en gordijnen inclus, tot den aankoop waarvan ook H. M. de Koningin, Z. K. H. Prins Hendrik en H. M. de Koningin-Moeder hadden bijgedragen. Zijn confraters en confrateressen boden hem een gouden horlogeketting aan. De afd. Amsterdam van het Ned. Tooneelverbond benoemde hem tot eeredlid, een onderscheiding, door haar nog nimmer te voren toegekend.

De schouwburg was tot in den nok bezet. Het publiek bewees den kunstenaar, bij zijn eerste verschijnen ten tooneele, koninklijke eer. Het rees als één man van zijn plaatsen en jubelde hem langdurig toe.

Herodes, treurspel in 3 bedrijven, uit het Engelsch van Stephan Phillips, vertaald door Mr. M. G. L. van Loghem, dat Bouwmeester zich ter opvoering op zijn feestavond had gekozen, bood hem alle gelegenheid, zijn sterk uitbeeldend talent, op imposante wijze te ontvouwen. Of dit stuk echter als een aanwinst voor het repertoire te beschouwen is, betwijfelen wij. De heer Rössing in het Nieuws v. d. Dag kenschetste het als een tooneelstuk «met al het uiterlijk van de werken van Shakespeare, zonder het innerlijk». Mej. Hendrix in «De Telegraaf» wil er het «slepende en het melodramatische wel van vergeven, omdat het Bouwmeester zoo prachtig gelegenheid schenkt, zich in al zijn glorie te toonen.» Giovanni in het Alg. Handelsblad noemt het een werk van iemand, die dichterlijke invallen heeft — maar acht het «niet altijd boeiend, dikwijls te lang en nog al onwaarschijnlijk.»

MEVR. KERCKHOVEN-JONKERS * *

Eén van de «Rotterdamers», gelijk, eigenaardig, de «Legras-en-Haspels-artiesten» in den lande heeten.

En onder die «Rotterdamers» een zéér bekende, zéér gevierde, zéér talentvolle.

Toen er op het eind van het vorig seizoen sprake van was, dat mevrouw Van Kerckhoven weer naar België terug zou keeren, heeft het publiek hier, met een werkelijk onstuimigen drang haar genoopt te blijven. 't Was op haar eere- en afscheidsvoorstelling; dat zij in Antwerpen verbonden was, hadden de bladen als iets positiefs medegedeeld; een volle comédie kwam haar vaarwel zeggen. Maar de huldiging nam spontaan, een zóó demonstratief karakter, dat zoowel zij, als haar directeur er voor zwichtten en 't nadrukkelijk geroep: «blijven, blijven!» in de zaal, beantwoordden met een in allerijl gesloten en fluks verkondigd contract.

Toen Legras en Jaap Haspels, nu 14 jaar geleden, haar en haren man uit België, bij het Rotterdamsch gezelschap brachten, was er dadelijk belangstelling en waardeering aan deze zijde van het voetlicht. Men gevoelde terstond, dat met een bijzondere vrouw het gezelschap verrijkt was, een vrouw aan wie men — eenmaal het Vlaamsch-dikke-spel gewend — stellig warme bewondering zou gaan geven.

En dit is gebeurd. Waarbij dan tevens dient gemoreerd, hoe mevrouw Kerckhoven zelf er steeds naar heeft getracht te worden een inderdaad Hollandsche actrice.

Zij heeft enorm veel gespeeld, vroeger méér dan

tegenwoordig. En in zeer verschillend genre. Al is haar vak: eerste dramatische rollen, zij heeft evenzeer in ander empooi gespeeld, in alle empoeien van jeune-première tot en met Komische Alte!

En altijd was, wat zij deed, heel bijzonder.

«De opvolgster van Beersmans» wordt zij genoemd. Ten onrechte, naar het ons voorkomt. Het is onbillijk haar kunstvermogen te meten met dat van deze koninklijke vrouwe, de gelijke, wellicht meerdere, van kunstenaressen als Kleine Gartman, Ziesenis-Wattier. Mevrouw Kerckhoven mist, fysiek, te veel, dan dat zij de gelijke van dezen ooit zou kunnen zijn.

Maar uit niet zoo pompeus gestelde eischen, volgt gaarne de erkenning, dat mevrouw Kerckhoven aan ons tooneel een eerste plaats inneemt. Zij heeft deze beide eigenschappen van allé groote kunst: passie en geestdrift.

Dáárdoor gaat van haar tooneelspelen altijd — zelfs in minder gelukkige créaties — iets uit, dat het auditorium aan-doet, nu en dan zelfs begeestert. Dáárdoor krijgt elk harer uitbeeldingen kleur en karakter en komt zij uit een wel eens vale omgeving, steeds naar voren. De comédie, het genre dat immer van het Legras en Haspels-gezelschap het beste en ook het drukt beoefende was, vormde van zelf tooneelspelers voor wie beschaving in spreken en gebaar, eigenschap van uiterlijkheid dus, éérste eisch is. Mevrouw Kerckhoven past niet in de comédie, omdat zij te volkomen een vrouw van krachtig uitbeelden en zwaar doen is. Daarom ook was zij in speelsstukken, in drama's vooral, altijd één der eerste.

Te ontkennen is het zeker niet, dat haar Vlaamsche afkomst en haar, ondanks een zooveel jarig verblijf in Holland, steeds nog bewaard gebleven Vlaamsche sympathieën, haar præstatien wel eens houden beneden de eischen, die men aan «l'art de premier rang» stellen moet.

Als hij mevrouw Kerckhoven ziet spelen, moet een naief mensch gaan gelooven, dat deze kunst wel ontzaglijk moeielijk is, dat er, om tooneelspeler te zijn, héél wat kijken komt. Terwijl toch diezelfde, ziet hij bijvoorbeeld Bouwmeester, dadelijk veronderstelt, dat hij dat óók wel kent, omdat het zoo dood-eenvoudig, zoo gewoon is. Deze indruk van «'t-is-niet-zóó-bijzonder», geeft elke eersterangs tooneelkunstenaar. Men herinnere zich Antoine in «Blanchette», die vierkante man met

één gebaar den heelen avond en tòch hoe enorm was dat.

Mevrouw Kerckhovens spelen is zwaar, breed, vaak weet zij zichzelf niet te beheerschen en laat zij zich te ver gaan.

Maar wie zal dit te veel geven, durven misprijzen in een periode van tooneelkunst, waarin over 't algemeen zoo vaak te weinig gegeven wordt, en, ondanks de gemaakte bezwaren, niet gaarne huldigen een vrouw, die met de onstuimige drift van haar passie, zoo groote ontroering kan wekken in de harten der toeschouwers?

D. H.

EEN OUD PLAN VOOR EEN NIEUWEN SCHOUWBURG * * * * *

1 November 1844 verscheen een circulaire van ongeveer den volgenden inhoud: Het houten gebouw aan een der uiteinden der stad, nabij de Leidsche poort, slechts tot tijdelijk behulp daargesteld zijnde, totdat een der Nederlandsche natie waardig theater zoude gebouwd worden, bestaat reeds 70 jaren en is geheel van een verouderden stijl. De ondergeteekende (schrijver van het Bouwkundig Handboek, hetwelk zulk een gunstig succes had, dat, na verloop van 12 jaren een 2de druk noodzakelijk was, en welke in het jaar 1812 te Parijs, na aldaar zijn architectonische studiën geëindigd te hebben, den prijs voor een Hospitaal van de Marine verkreeg) heeft, na sedert lang door onderscheiden voornamen bewoners der hoofdstad aangemoedigd te zijn, eindelijk gemeend het formeeren van een plan voor een nieuwen schouwburg niet langer te moeten uitstellen, vooral nu de publieke opinie zich meer en meer daarvoor luide begint te verheffen. Het Stedelijk bestuur heeft de belangrijkheid van zoodanige onderneming voor de hoofdstad erkend, maar tevens te kennen gegeven, dat de tegenwoordige financiële omstandigheden de stad niet toelaten zulk een onderneming voor stadsrekening daar te stellen. Daarom heeft ondergeteekende gemeend een proeve te moeten doen van daartoe een naamlooze vennootschap te formeeren, waartoe hem, na approbatie van het plan, ook de medewerking van vreemde kapitalisten is toegezegd, en is hem van wege Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, Hoogstdezelfs veel vermogende steun verzekerd, nadat men de zaak met de Stedelijke Regeering eens is, waarvan men alleen slechts de benodigde grond kosteloos zou hebben te verzoeken. Het tegenwoordig bestuur, onder leiding van den achtingswaardigen burgemeester P. Huidekoper, heeft getoond niets te willen verzuimen, wat tot verbetering van de Hoofdstad kan verstrekken en mag alzoo gewisselijk op de bescherming daarvan rekenen.

Het voorloopig globaal ontworpen gebouw zoude lang zijn 65 ellen en breed 40 ellen, op de Botermarkt (thans Rembrandtplein) geplaatst worden, met de façade tegenover de Reguliersbreestraat. Dit gebouw zoude zoowel dienen voor de gewone voorstellingen van den Hollandschen Schouwburg, als wel voor de extra-ordinaire der Fransche, Duitsche en Italiaansche troepen. De

perimetre van het gebouw zal ongeveer zijn van 3 boven elkander geplaatste gallerijen, dienende tot wandelplaats in de extra-acten bij de zomerrepresentaties.

Het gebouw zal tot voorkoming van schade, bij gelegenheid van brand, met een ijzeren kap gedekt worden. De onkosten van hetzelfde zijn globaal begroot op f 600.000. Dit kapitaal zou kunnen gevormd worden voor de grootste helft door middel van aandeelen van eigendom van geheele loges of wel enkele zitplaatsen, regt gevende op het bijwonen van de representaties der 3 verschillende theaters, voor de andere kleine helft uit aandeelen, waarvan de intrest gevonden wordt door de verhuring der zaal aan de Holl., Fransche, Duitsche, Italiaansche troepen, of wel concerten, bals etc.

Het bedrag van hetgeen thans jaarlijks wordt besteed voor het kostbare onderhoud van het houten gebouw, aan het Leidscheplein zoude grootendeels reeds voldoende zijn, om de onkosten van de huur voor de representaties van het Nationaal Tooneel te bestrijden en alzoo slechts een geringe vermeerdering noodzakelijk maken.

Daar deze zaal zooveel meerdere toeschouwers kan bevatten, zoo zullen deze ondernemingen in weerwil der bezette loges en zitplaatsen van de eigenaars, er toch nog hun voordeel bij kunnen vinden.

Behalve Z. M. welke Hoogstdesz. deelneming reeds heeft toegezegd, zullen H.H.K.K.H.H. de Prins van Oranje, Prins Frederik en verdere Vorsten van het Kon. Huis uitgenoodigd worden deze belangrijk onderneming mede te ondersteunen.

Als voorbeeld eener voorloopige raming tot goedmaking der kosten kan het volgende strekken:

Van 5 loges 1 ^e rang voor H.H.M.M. en H.H.K.K.H.H. de Prinsen en het Hof elke loge	f 30.000	f 150.000
Van 5 loges 1 ^e rang voor rijke particulieren à f 12.000	»	60.000
Id. 2 ^{de} rang voor id. à f 8000	»	40.000
Van 50 zitplaatsen à f 2000 *)	»	100.000
		f 350.000

De intrest voor het overige deel van het kapitaal, zoude gevonden worden uit de huur der zaal, en wel van 28° representatiën, concerten, bals à f 75 per avond maakt f 21000.— Als onderhoud van het gebouw, administratie enz. f 8000, alzoo blijft voor de dekking der intrest van f 250.000 f 12000, of 5 pCt.

Uweled. Denaar
W. C. BRADE.

Bij de circulaire was een inschrijvingsbiljet gevoegd, waarop over 8 dagen antwoord zou worden gehaald. Dat de zaak niet tot stand gekomen is, behoeft nauwelijks aangestipt. Curieus is de traditioneel geworden zinsnede, dat het stadsbestuur wel met groote belangstelling enz. . . . maar dat de finantiën niet toelaten enz.

*) De eigendomsbewijzen zouden bij overlijden op de erven overgaan.

Geen beter cadeau voor een jongen dan EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Exentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

Verschenen:

I. Met een Kwartje de Wereld rond.	IV. Jean Fanfare.
II. Vrijbouter Triplex.	V. Nilia de Commandante.
III. De Neef van Lavarède.	VI. Sergeant Kordaat.

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON
Groeneburgwal 56, Amsterdam.
MAGAZIJN VAN
COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.
Prompte bediening.

H. VERKOOIJ,
PIANOHANDEL,
Leidschestrataat 100, Amsterdam.
Levert PIANINO'S en ORGELS uit de
eerste fabrieken à f 6.— per maand, aan
solide koopers. — Steeds te bezichtigen.

LOTOS
DRAMA IN DRIE BEDRIJVEN
DOOR
M. CONSTANT
(M. Snijder van Wissenkerke)
Prijs f 0.65
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

.....
E. OSKAM
Importeur van Havana Sigaren
DEN HAAG — ROTTERDAM.
.....

CORONA
BLOEMEN
Kalverstraat 175 Keizersgracht 521
AMSTERDAM.
Telefoon 583.

Henri van der Beugel
COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.
Grimeur voor Dilettanten Vereenigingen.
VIJZELSTRAAT 128 (boven)
AMSTERDAM.

W. C. VAN DER LAAN
Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.
KRANSEN
BLOEMSTUKKEN
en alle genres bloemwerken.

COSTUMES
VOOR
Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen
BIJ HET
Ned. Costuum-Magazijn
VOORHEEN
HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

VORSTENSCHOOl
DOOR
MULTATULI
DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN
Prijs Ingehaaid f 1.25
Gebonden in prachtband f 1.60
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

VERZOEK
aan allen, die in „HET TOONEEL”
belangstellen, die verwachten, dat 't nu een
goed blad zal worden, en die f 2.50 per
jaargang goedkoop vinden, om het hier-
naast gedrukte inteeckenbiljet, of met hun
eigen naam of door een ander, vriend of
kennis, onderteekend, uit te knippen en te
zenden aan een boekhandelaar of direct
aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

HEDDA GABLER
TOONEELSPEL IN VIER BEDRIJVEN
DOOR
HENDRIK IBSEN
Uit het Noorsch vertaald door C. HONIGH
Prijs f 1.25
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

EEN NIEUWE LEUS
HAAGSCH KLUCHTSPEL IN EEN BEDRIJF
DOOR
MARCELLUS EMANTS.
Dit drama werd opgenomen in Elsevier's
Maandschrift 9de Jaargang afl. III.
De afl. is alom te verkrijgen tegen den prijs
van f 1.25.

Pantomime door M. CONSTANT.
Muziek van
GOTTFRIED MANN.
Teekeningen van
WILLY SLUTER.
Gecartonneerd
f 4.90.
Een bij uitstek
geschikt cadeau
voor: Muziekbe-
oefenaars en Liefheb-
bers van mooie steen-
teekeningen.
Uitgevers-Maatschappij „ELSEVIER”,
AMSTERDAM

KERSTGAVE.

INTEEKENBILJET.
Ondergeteekende wenscht te ontvangen
van af 5 October 1901 tot wederopzeggings
toe à f 2.50 per jaargang, franco per post:
„HET TOONEEL”
onder redactie van H. L. BERCKENHOFF,
uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier” te Amsterdam.
WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buiten-
land is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERSMAAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURGWAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST, HET LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST f 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND f 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST: VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND / 2.90.

INHOUD: De Parijsche zegepraal. — Holtrop: De Koninklijke Vereeniging «Het Nederlandsch Tooneel» in Parijs op 28 Dec. 1901. — A. G. v. H.: Mlle Moreno. — A—n.: Mlle Bartet over haar kunst. — D.: Rotterdamsche Kroniek. — De Stadsschouwburg van 1774 tot 1839.

DE PARIJSCHЕ ZEGEPRAAL * * *

Het optreden van Louis Bouwmeester te Parijs, is voor den Nederlandschen naam een glorie geweest: dank zij het machtig uitbeeldingsvermogen van onzen eersten acteur, waardoor hij zich op indrukwekkende wijze verstaanbaar heeft weten te maken voor een publiek, dat onze taal niet kent; dank zij ook de hartelijke tegemoetkoming der Franschen, die zich bij deze gelegenheid weder van hunne meest sympathieke zijde hebben voorgedaan! Toen de vermaarde componist en violist Louis Spohr in 1820 Parijs bezocht, kon hij geen woorden genoeg vinden om het chauvinisme van de Franschen aan de kaak te stellen: «Alle fangen damit an» — schreef hij — «ihre eigenen Künstler und ihre Kunstbildung über die alle anderer Nationen zu erheben» enz. Wat thans ons juist zóó sterk heeft getroffen, èn in de houding van het schouwburgpubliek èn in die der dagbladcritiek, is de totale afwezigheid van ijdele zelfverheffing en *esprit de clocher*. Allen hebben zij Bouwmeester gequalificeerd als een kunstenaar van den eersten rang, zonder eenig voorbehoud hem tot den gelijke uitgeroepen van de grootsten onder de grooten van hunne eigen natie!

Tot hen, die den vreemden tooneelspeler zijn komen bewonderen, behoorden meer dan een minister en die van Schoone Kunsten wist, na zich met eigen oogen te hebben overtuigd, dat deze tooneelspeler inderdaad was een kunstenaar van bijzonder talent, niets gauwer te doen, dan hem tot *Officier d'Académie* te benoemen. Laten wij het wèl bedenken: Nederland is maar Nederland. Voor een Fransch minister is er niet de minste reden van staat, ons landje, in een zijner zonen, een vriendelijkheid te bewijzen. Wij hebben hier te doen met een daad van louter courtoisie, met een spontane erkenning van verdiensten. In Nederland zouden zulke fijne ministerieele manieren eenvoudig ondenkbaar wezen....

Wie met Boumeester in de voornaamste plaats

de eer van den avond heeft gedeeld, is Mevr. Holtrop—Van Gelder. »Mad. Holtrop s'est fait remarquer comme une excellente Portia, espiègle et charmante,» schreef Larroumetin *Le Temps* en *Figaro* noemde haar «une Portia de superbe style.» Het portret, dat wij hier van haar geven, stelt haar voor als de *Muze* in de Mussets *Meinacht* en is naar een foto van het atelier De Graaf — Koningsplein.

DE KONINKLIJKE VEREENIGING „HET NEDERLANDSCH TOONEEL” IN PARIJS OP 28 DEC. 1901. * * * * *

Veel was er van te voren over geschreven en geredekaveld . . . Zij gingen niet — 't was te dol! — in 't Théâtre Français! Jules Claretie had het zelf voor onmogelijk verklaard. Men moest wel slecht met de wetten van 't huis van Molière bekend zijn om aan zoo iets te denken...

Het feit is nu te boek gesteld. De Kon. Ver.

heeft eindelijk ook haar buitenlandsche kunstreis gemaakt en wel met een ondenkbaar en onbetwist succes. Dat de vertooning kon plaats vinden op het eerste, het meest klassieke en meest beroemde tooneel van Europa is te danken aan de voorrechten, die de sociétaires van het Théâtre Français genieten. De heer Boucher, een der minst bekende sociétaires, wiens kunstenaars-loopbaan ook al met veel teleurstellingen en désillusions als bestrooid was, wenschte, hoewel nog jong, rust en vergetelheid op zijn villa in 't Zuiden. Gebruik makend van zijn recht om zelf zijn afscheids-programma op te stellen, belast hij hiermee zijn vriend, den impresario Schürmann, en deze krijgt het gelukkige denkbeeld om Louis Bouwmeester de gelegenheid te bieden nu eens buiten de grenzen van zijn vaderland te schitteren, ver over den Moerdijk, in la Ville Lumière.

Wij mogen den heer Schürmann dankbaar zijn.

Op Vrijdag 27 Dec. 's morgens 8.28, voerde de Hollandsche spoor de blijmoedige artiesten naar Parijs, onder geleide van den Dir. Gérant en het ijverige lid van den Raad v. Beheer, den heer Funke. Velen togen voor 't eerst naar «le cœur de l'Europe» en groot waren de verwachtingen. Niemand vond de reis vervelend of lang. Parijs bleek veel dichterbij dan Winschoten of Almeloo.

Om half zeven, bij aankomst, de heeren Gompertz en van Loghem aan den trein. Visitatie van de douanen onnoodig: Jhr. de Stuers had overal voor een vrijen doortocht gezorgd. Allen haasten zich naar buiten. Daar lag het nu vóór hen, om hen, dat Parijs, die veelgeprezen en vaak begeerde stad met haar eindeloze files van fiacres in 't web van straten, met flaneerende chicards langs beroemde boulevards, met al haar muséa, historische paleizen, haar talloze tempels voor klassieke, moderne, verhevene en luchtige kunst. Hoe veel hadden ze niet gelezen over dit centrum van wereldsch leven! In meer dan de helft der stukken van hun repertoire moesten ze vertolken de hartstochten, neigingen, eigenaardigheden, schuilend in heel dit mondaine gewoel. En — was het niet al te gek? — velen hadden nooit een Parijzenaar gadegeslagen of parisiennes in eigen milieu gezien. O, dit alles te kunnen observeeren in de finesses, tot in den kern, mee te leven, mee te voelen, slechts eenige weken, eenige dagen desnoods! Wat zouden ze 't graag gewild hebben! En nu was er die uitnoodiging van den Ned. Gezant, Jhr. de Stuers: «Le Ministre des Pays Bas prie . . . de lui faire l'honneur de venir passer la soirée chez lui le 27 Dec. à 9¹/₂ heures. R. S. V. P.»

Dat was als een nekslag voor veler verwachtingen. Zoo'n vervelende soirée! En dan den volgenden morgen om 10 uur repititie, 's avonds de voorstelling en den derden dag terug. Want Gijsbrecht maakte alweer z'n opwachting in Amsterdam. Toch . . . die receptie bij den minister had ook iets aanlokkelijks. Wie er heen ging had zijn galapakje in een valiesje meegebracht. Vooruit! — er was geen tijd te verliezen. Naar 't hôtel, dineeren, kleeden. En even over tien — 't kon niet eerder — arriveerden de dames en een deel der heeren weer op Hollandsch gebied in de Avenue Kléber.

Een lift — een tot droomen verlokking bou-

doirtje gelijk, met grooten spiegel, kokette kanapé, etc. — voerde hen naar boven, waar Hollandschsprekende lakeien hen aandienden. Zijne Excellentie heette allen op het hartelijkst welkom. Bijgestaan door zijne allerbeminlijkste dochter, wist hij een iegelijk, die misschien schoorvoetend was binnengetreten, in een oogenblik zich als thuis te doen voelen en dadelijk was elk in een onderhoudend gesprek. Zoete tonen van een onzichtbare Zigeunerkapel, ruischten liefelijke melodieën door de zalen, welker wanden aan een smaakvol museum vol kostbare schatten deden denken. Heel de keur der Hollandsche élite van Parijs scheen tegenwoordig. Lord Reay, gewezen onderkoning in Britsch Indië (een geboren Hollander), Baron van Grovestins en Jhr. de Marees van Swinderen, leden van het Holl. gezantschap, Jhr. Sandberg, gewezen staf-officier of adjudant van generaal Louis Botha, Kolonel van Zuylen, de consul-generaal der Z. A. Rep., de heer Pierson, de consul-generaal Van Lier, Jozeph Holman, de beroemde cellist met zijn opvallenden, wild-artistieken kop, de heeren Gompertz, van Loghem en Funke van den R. v. B. en de geheele Hollandsche pers. Maar ook vele leden der Fransche pers zochten kennismaking met de Holl. artiesten en — last not least — de voornaamste leden van 't huis van Molière. Daar waren o.a. Truffier en Coquelin en Mounet-Sully en Mad^{lle} Moreno, die nog deze maand in ons land gastvoorstellingen komt geven.

Wat moeten onze Hollandsche actrices 'n voldoening gesmaakt hebben, toen zij zagen dat hare toiletten, met zooveel angst en zorg gekozen, te midden van al die weelde en chic zoo voortreffelijk stonden. Wat voelden allen zich prettig gestemd in die wereld van rang-, schéppings- en geestesgrooten; in de zalen van dien idealen gastheer, die voor ieder als een oud vriend was; in die met kunstschaten gevulde salons, waartusschen de breede met wapenrustingen, beelden en gobelins getooide hallen. De hooge gestalte van den Russischen gezant, de borst vol zware tritsen van kruizen en sterren, trok veler oogen tot zich. Hij sprak niet veel; hij dronk thee, steeds weer thee, aan het rijk voorziene buffet met vele dienende geesten. Het was voor onze artiesten een gedenkwaardige avond. Dat kijkje in de salons van den minister, die vele kennismakingen met menschen, wier werken men sinds jaren had gehoord, gelezen of aanschouwd en waarvan men zoo dikwijls had genoten, dat alles — men voelde 't — reikte verder dan het oogenblik. Het zou vruchten dragen. En velen namen zich hier al voor om — hoe dan ook — de volgende vacantedagen in Parijs door te brengen. Voor de verruiming van hun blik, voor de betekenis van hun artiest-zijn zou het weldadig wezen. Dat voelden ze, en allen — ook die het een vervelend karweitje hadden gevonden — waren nu vol dankbaarheid voor Z. E. en moesten erkennen, dat zij ongaarne dit heerlijke avondje zouden hebben gemist.

De dames verklaarden dat Jhr. de Stuers de beminlijkste man was, dien zij ooit hadden ontmoet. En hoeveel égarde had hij niet voor Mevr. Holtrop,

die nog min of meer reconvallescente was. Zij moest zich volstrekt kleeden, vóór zij weer met de lift afdaalde en Z. E. haastte zich haar mantel en sortie boven te laten komen. Na middernacht nam het laatste clubje der Holl. artisten allerhartelijkst afscheid. De heer Bouwmeester, veel gefêteerd, maar door Fransche persmannen ook veel onder-vraagd, was al veel vroeger vertrokken en zat al lang weer in rustig gekout op een der boulevards, met z'n onafscheidelijken vriend Ising, den heer Snabilié van 't Nieuws van den Dag e. a.

Na middernacht. Dat was toch nog te vroeg om naar bed te gaan. In Amsterdam ging men leeren of uit. Nu viel er niets te leeren, dus . . . vooruit koetsier, naar 't hôtel! Als de drommel verkleeden en dan nog een kijkje op de boulevards!

De dames wilden mee. Natuurlijk, men mocht z'n man niet alleen laten gaan! En weldra wandelde een zestal, waarbij twee der dames, op den boulevard Montmartre.

Wat viel dat tegen! Was dat nu Parijs met z'n nachtelijk leven, z'n eindeloos feesten en genieten? Wat lagen die winkels, die café's daar leeg en stil achter die kleine kraampjes, die aan een nachtelijk legerkamp deden denken. Eenige heeren en mooi-gehoede dames, als levende mode-platen, zaten vrijwel verlaten te keuvelen, drukker, beweeglijker dan in Hollandsche café's gewoonte was. Maar anders — neen, 't was bijna Amsterdam, zelfs het schaarsche licht der lantaarns. Maar kijk, wat is dát daar? Een théâtre? En daar beneden . . . licht . . . leven! Naar binnen! O, hier was alles nog in volle fleur! Bij den ingang een troepje dames en heeren, zich verdringende om automatische toestellen.

— Meneer, even twee sous, je vous prie — lachte vrijmoedig een mooi Françaietje tot een der Hollanders. Fluks reikte hij het en snel als de wind drong zij door het troepje en wierp het geldstuk in een der automaten. De artiesten waren inmiddels doorgelopen langs vroolijke, lachende dames en heeren, verder, steeds dieper het café in. Wat 'n jool! Wat 'n levenslust! De beide dames keken zich de oogen moe. Zij begrepen al spoedig dat ze waren in een café van cocottes, gekleed en getooid met al den chic, haar eigen. Al kijkend en voortgaand, kwamen zij in een ruimere zaal met vele, sierlijk omschutte vierkanten, elke afdeling een soort kamer, waar groepjes zich hadden afgezonderd. Zij aanschouwden nu met eigen oogen die wereld van wuftheid, waarvan ze zoo vaak hadden gelezen in romans, en wier helden en heldinnen ze zoo dikwijls hadden moeten verbeelden. 't Was weer een veld voor studie. Nog nauwelijks uit het midden van 's werelds verhevenen, stonden ze nu plotseling tusschen de vlinders van den nacht, in het rijk der gevallenen. Maar ook hier oogenschijnlijk schittering en blijheid. 't Was den beiden dames vreemd te moede. Men zag 't aan haar kijken. Zij trokken geen aandacht, niemand lette op haar, maar toch . . . zij wilden hier vandaan. Zij voelden zich niet prettig tusschen die lachende en lonkende gezichtjes, te midden van die uiterlijke weelde en vroolijkheid. Maar kijk, daar zaten nog eenige confraters! Even

groeten, even praten — en weg ging het clubje naar buiten, den boulevard op. Toch hadden ze in die weinige uren in Parijs een blik geslagen — heel even maar — op twee zoo verschillende werelden. 't Was geweest als een vluchtige kijk op een foto, maar interessant genoeg om er nog lang en dikwijls over na te keuvelen.

Den volgenden morgen om tien uur zou er een soort repetitie worden gehouden. Daar kwam evenwel niet veel van terecht. De décors waren niet in orde. De Fransche figuranten waren maar ten deele aanwezig. Het was een warboel. «*Tout comme chez nous*», verzekerde de Hollandsche regisseur voortdurend. De artiesten, ontevreden dat ze den mooien morgen daar zoo nutteloos moesten verliezen, hadden intusschen ruimschoots gelegenheid om door het beroemde, hun haast heilige huis verkenningstochten te doen. De heer Jules Coullon, chef du personnel de la Comédie Française, leidde, steeds weer opnieuw, alle nieuwsgierigen rond tot in de verborgenste hoeken en gaf met een zeldzaam geduld alle mogelijke inlichtingen. (En 's avonds bezorgde hij aan ieder der artiesten, die het wenschte, een uitstekende plaats in een der loges, Dit zij even gezegd ter geruststelling van den corr. der Nieuwe Courant.) 't Was een doolhof van gangen en kamers, in letterlijken zin een museum. Ik zou te veel ruimte zelfs voor een kort overzicht behoeven. 't Zij genoeg te vermelden, dat alles wat in Frankrijk ooit heeft geschitterd door of op het tooneel, hier was gebracht in beeld of op doek. Ontelbare schilderijen van artiesten in de meest verscheiden rollen dekken overal de wanden; bustes en beelden van schrijvers sieren kamers en corridors. De kleedkamers, welks deuren op zwaar-koperen platen in haut-relief de namen vermelden der artiesten, die zoo'n lóge hun eigendom mogen noemen — zijn salons met zware tapijten, satijnen behangsels, meerdere groote spiegels tot den vloer en koket gemeubeld. De heer Bouwmeester aarzelde een oogenblik zijn kleedkamer binnen te treden, door vriendenhanden kwistig met bloemen gesierd. Hij vond zoo'n loge prachtig, benijdenswaard, maar . . . »te popperig. Een paar hertekoppen en een wapenrek aan den wand, eenige kurassen, schilden en helmen in een hoek, en 't zou al een veel mannelijker aanzien krijgen . . .” Ik begreep dat zoo iets meer overeenkwam met zijn stoeren aard en zijn jagershart. De dames vonden alles verrukkelijk. Zij waren vol bewondering voor alles en droomen wis nog van al die weelde, al dien comfort, tot zelfs van de electriche kooktoestellen en melkkannen, die zij in haar loges vonden. Al die kleedkamers, onnoemelijk veel, zijn verdeeld over vier étages, elk geheeten naar een beroemd overleden artiest. Een lift voert gemakkelijk naar omhoog of omlaag. Trappen klimmen is onnoodig.

Treffend was de voorkomendheid, die heel het personeel voor de Hollandsche, zoowel als Fransche artiesten betoonde. Men voelde, dat hier achter het scherm, de tooneelspeler als de meester werd geëerd. Hier was hij heer in zijn rijk. Tooneelspelers en technisch personeel geleken als zooveel

vorsten met hunne dienaren. En bij 't aanschouwen van die weelderige loges, bij 't zien van de gedienschtigheid al dier beambten, kreeg men een vaag begrip van het zich voelen dier Fransche kunstenaars, die zich beschouwen als een voornaam deel van de groote maatschappij, als een meetellende macht in den Staat, als menschen met rechten, die zij durven doen gelden. En ik dacht aan den fakkel des oorlogs, die op dit oogenblik laaide door deze heilige hallen der kunst. Wat schrille tegenstelling met Holland, waar achter de coulissen regeert alles wat zich verbeeldt tot de zoogenaamde regie te behooren! De Hollandsche acteur wordt naar welgevallen beleedigd, afgesnauwd, ja zelfs gescholden door ieder, wiens hand, te zwak bevonden om het kleinste kunstenaarsstafje te torschen, nu bij de gratie van een directie een potlood mag hanteeren. Doch hierover te gelegener tijd meer.

En wát nu nog van het voornaamste van alles, van de voorstelling zelve? De Hollandsche bladen hebben alles in de kleinste bijzonderheden verteld. De Fransche pers was vol lof, natuurlijk het meest voor Bouwmeester. Zijn succes was reusachtig. De minister van Schoone Kunsten — kunst is daar regeeringszaak — was enthousiast en liet zich dadelijk aandienen bij den Nederl. gezant, wien hij in spontane opwelling van dankbaarheid voor 't geschonken genot, verzocht den heer Bouwmeester zijne benoeming tot *Officier d'Académie* mede te deelen. Z. E. begaf zich oogenblikkelijk naar de loge van den heer Bouwmeester, dien hij toevallig op een der breede trappen ontmoette. Groot was ook *zijne* bewondering en treffend juist zijne vergelijking tusschen Rembrandt en Bouwmeester. B. moest de werken van R. veel hebben bestudeerd, dat kon niet anders, meende hij.

Ik geloof dat Bouwmeester dit gemakshalve beaamde, daarmee zijn grootheid verkleinend. Want de overeenkomst in hunne scheppingen is het gevolg van beider gelijkend, frisch, geheel oorspronkelijk en individueel talent. — In de Rialto-scène hoorde ik tusschen de coulissen een gesprek van een paar Fransche actrices. »Ja — beeerde er een — 't is frappant mooi, maar merk je wat het is? Wij hebben ook groote artiesten, die veel zouden kunnen, doch *hij* is zoo sterk in de mimiek en dat is een kunst, die bij ons helaas meer en meer verloren gaat.»

»Tout comme chez nous» — dacht ik. Hier scheen mij de geliefkoosde uitdrukking van den Holl. regisseur van pas.

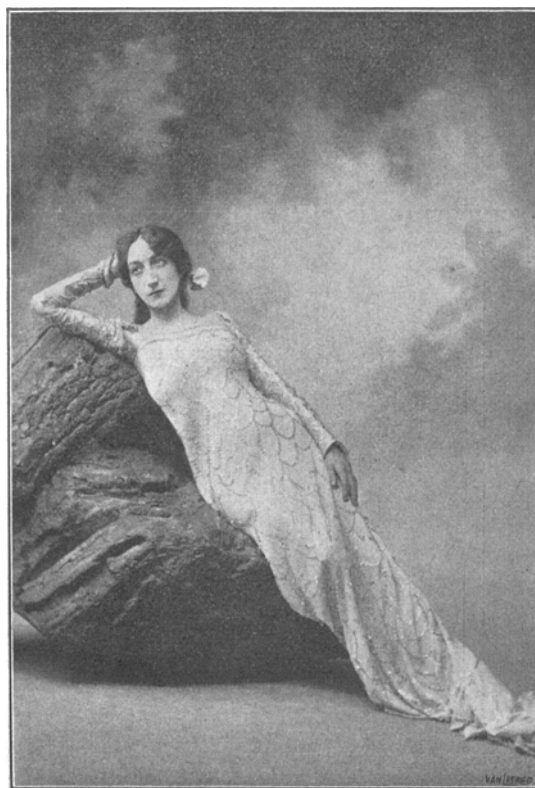
Dat echter de Fransche critici, op deze planken gewend aan zooveel volkomens, zelfs nog de mimiek en gestes der medespelers zoo teekenend, zoo zeldzaam sprekend vonden, is een niet weinig zeggende hulde. Zij noemden immers de Hollandsche vertooring — en dat op zoo'n rijk programma, waarbij de prijzen der plaatsen dan ook van 10 fr. tot 62,50 frs waren opgevoerd — de *clou* van den avond. Dit mogen publiek en kritiek van Nederland blijven gedenken! Er is eene overwinning behaald als nooit te voren. Was het in vroegere jaren en eeuwen ook al geene zeldzaamheid, ja, zelfs een zeer gewoon verschijnsel,

dat Hollandsche tooneelgezelschappen in het buitenland voorstellingen gaven en lauweren oogstten, de succes-volle vertooring van de Kon. Ver. het Ned. Toon. op het eerste tooneel der wereld zoekt te vergeefs een precedent, noch zal bij menschenberekening in de naaste toekomst door een gelijkelijk geval geëvenaard worden. En dat onze Hollandsche taal, gesproken door den mond van één onzer actrices, in fijngevoelige Fransche ooren nog eens zou klinken als muziek, is ook iets dat zeker weinigen gedroomd zullen hebben.

HOLTROP.

M L L E M O R E N O * * * * *

Van ochtend is Mademoiselle Moreno haar tournée begonnen; eerst de Elzas, dan Nederland. Ze neemt, zoals bekend is, *Le Voile* van Rodenbach meê, waarin zij de hoofdrol heeft gecreëerd en *Grisélides*, een moderne navolging van het oude mysterie-spel der trouwe, onderdanige huisvrouw, van Armand Silvestre en Morand, waarin zeer poëtische tooneeltjes en veel mooie verzen voorkomen. In dit stuk speelde zij, bij de creatie, de rol van Bertrade, doch natuurlijk speelt zij op haar tournée de hoofdrol, die van Grisélides, waarin ze trouwens, ook in de comédie française, meer dan zestig maal Mlle Bartet heeft vervangen.

Lang hebben de repetities van *Grisélides* onder Mlle Moreno's leiding geduurd. Ze heeft bij haar kameraden — onder wie zeer goede krachten moeten zijn —, vooral bij den acteur die de rol speelt van den markies — bijzonder aangedrongen op duidelijke, niet te snelle dictie.

Bovendien heeft ze nog *Phèdre* op haar repertoire, doch dit treurspel zal maar enkele malen worden opgevoerd.

Mlle Moreno is een bijzonder gracieuse verschijning, met een fijn profiel en een zeer welluidende stem.

In het zeggen van verzen, vooral moderne verzen, geniet zij een welverdiende reputatie.

Dat zij o. a. *Le Voile* heeft gekozen als voornaamste voorstelling, zal haar in Nederland ongetwijfeld ten goede komen. Immers Rodenbach is daar geen onbekende. Hij heeft in 1893 en 1897 in onderscheiden steden voordrachten gehouden, die met bijzondere sympathie zijn aangehoord, en hier en daar zelf *Le Voile*, dat toen nog niet in druk verschenen was, voorgelezen.

't Is te hopen dat deze ernstige, gracieuse en poëtische artieste in Nederland de belangstelling vinden zal, waarop haar fijn talent aanspraak mag maken.

Op de soirée van Boucher is ook zij opgetreden; zoo heeft ze de gelegenheid gehad de artiesten van het Nederlandsch Tooneel te hooren, of liever, te zien. Met groote bewondering sprak ze over het spel van Bouwmeester en met veel sympathie over dat van Mevrouw Holtrop—Van Gelder.

Parijs, 6/I 1902.

A. G. v. H.

MLLE BARTET OVER HAAR KUNST.

De bekende tooneelspeelster van de Comédie Française, mad^{lle} Bartet, heeft in *La Grande Revue* eene causerie ten beste gegeven over de kunst van tooneelspelen. Het onderwerp is vluchtig behandeld. De actrice zelf bereidt u daar trouwens op voor, onder aanhaling van een gezegde van Pailleron: «Wantrouw kunstenaars, die diepzinnig redeneeren over hunne kunst». Een wáár woord. Het essentiele van de kunst, datgene waarmee de acteur of actrice (om bij het tooneel te blijven) u treft, u in de ziel grijpt, u die zekere emotie geeft, welke door heel uw wezen een siddering doet varen, en u alles om u heen, ook u zelven doet vergeten — is niet te definiëren. De kunstenaar kan u niet uitleggen, hòe hij het doet; hij weet het zelf niet. Het is iets in de stem, in het geluid, dat onmiddellijk, bij het eerste woord, ook zonder dat gij nog weet wát hij u zeggen zal, u pakt. Het geheim schuilt niet in het mooie van den klank. Laat twee musici van even groot technisch kunnen niet alleen, maar van even groote musicaliteit, beurtelings hetzelfde instrument bespelen, hetzelfde akkoord aanslaan op een piano, de een zal u terstond méer treffen dan de ander. Zoo staat het ook met het instrument der stem. De een behoeft om zoo te zeggen maar den mond te openen om u door zijn geluid aan te doen, de ander, zal een heel gedicht reciteeren, in volkomen juiste opvatting van het karakter en met een dictie, waarvan elk accent gemotiveerd is, met even schoone stem — en toch u koud laten, al zult ge hem voor 't overige uwe waardeering niet onthouden. Het zal heel mooi, misschien zelfs bewonderenswaard zijn, maar u niet ontroeren. Al is dus eene juiste dictie niet het essentiele, waardoor de kunstenaar boeit, meeslept, al is de mogelijkheid zelfs niet uitgesloten is, dat hij dit doet, met een *niet* volkomen dictie — toch blijft «la diction le principal moyen d'expression dramatique», het voornaamste middel, dat de acteur in zijn bereik heeft, dat hij zich eigen maken, en waarin hij zich een meesterschap verwerven kan. En daarom ligt het voor de hand, dat ieder onderwijzer, die tooneelspelers opleidt, dat op ieder tooneelschool, de kunst, of liever het leeren «kennen» eener juiste dictie, hoofdzaak is van

het verstrekte onderricht. Toch geldt het ook hier niet een wetenschap, die haar onomstootelijk vaste regelen heeft. Om weer een voorbeeld te ontleenen aan het gebied der toonkunst, wil ik herinneren aan wat Schumann eens aan zijn vrouw schreef, over een pianist, dien hij sommige zijner werken had hooren spelen: «hij speelde ze anders, als gij het doet en ik het mij gedacht heb — maar het was toch goed en hij gaf mij een nieuw inzicht in mijn eigen werk». Zoo is 't zeer wel denkbaar, dat een gedicht, op meer dan één manier goed te vertolken is en als ik er maar op wijs, dat de kunst van reciteeren niet staat buiten de kunstroomingen van den tijd, volgt daar reeds uit, dat het ook op dit gebied geen wetten van Meden en Perzen zijn, die heerschen. Indien we thans Goethe's verzen reciteerden, gelijk Goethe zelf het aan zijn tooneelspelers van het Weimarsche theater doceerde, zouden we ongetwijfeld in botsing komen met den heerschenden goeden smaak.

Het pleit voor Bartets breed inzicht in deze, dat zij over de dictie handelende, zóó weinig preciseert en zich bepaalt, in 't algemeen het gewicht eener goede dictie voor den tooneelartiest vast te stellen.

Een tweede punt, waaraan zij eenige beschouwingen wijdt, is de vraag: of men van een acteur wel eigenlijk mag beweren, dat hij een rol *creëert*. «Evidemment non!» antwoordt zij. «Het is de schrijver, die den persoon, het karakter heeft concipieerd. De acteur doet niet meer dan reproduceeren wat de auteur hem heeft voorgeteekend. De auteur is de schepper. Toch is het weer niet oneigelijk dat men spreekt van creatie, ten aanzien van het werk des tooneelspelers»... enz. enz. Ik vind, dat mej. Bartet te veel woorden besteedt aan de behandeling van deze vraag. Het komt mij onbetwistbaar voor, dat de acteur *creëert* en hieraan niets afdoet, het feit, dat de auteur hem daartoe de gegevens aan de hand doet, waaruit zou volgen, dat de tooneelist geen zelfstandig werk levert, en dit dus mist het essentiele van wat wij onder creëren verstaan. Als men het van dien kant gaat beschouwen, levert immers ook de auteur geen creatie! Ook deze ontvangt zijn gegevens van buiten. Niet uit het *niet*, scheidt de dichter zijn personen, maar uit observatie van de bestaande, de levende wereld. Het is dus ook maar *nascheppen*.

Na de dictie — schrijft mad^{lle} Bartet — komt voor het tooneel, het eerst in aanmerking, houding, gang, gebaar. Op de planken te loopen, te gaan zitten, op te staan, de armen te bewegen enz., is een heele kunst. De amateurs weten het bij ervaring. Zet heeren en dames, die zich uitmuntend in een salon bewegen, op het tooneel en zij zijn de linksheid zelve. Een rol behoorlijk *zeggen*, gaat wel. Vele liefhebbers verrassen door een groote natuurlijkheid van zeggings. Maar zie eens, hoe ze plaats nemen op een stoel, hoe ze dien stoel aangrijpen en verzetten, hoe ze een kop thee aanbieden en aannemen...!

Vroeger, in de XVIIe en XVIIIe eeuw, waren op het tooneel, gang, gebaar — gelijk de dictie — geregeld naar vaste wetten. De treurspel-stap

had zijn bepaalde afmeting. Mad^{lle} Dumesnil is de eerste geweest, die met de conventie in deze heeft durven breken. Vóór haar zat een tooneelkoningin als vastgeklonken in haar waardigheid. De traditie eischte, dat onder alle omstandigheden gang en gebaar, volgens bepaalde regelen waren afgemeten en gecadenceerd. Had zij iemand te hulp te snellen, dan diende zij dat op de maat te doen; als ze zich met een dolk had te doorsteken, moest dit in «zóóveel» tempo's geschieden. Mad^{lle} Dumesnil nu, waagde in Mérope, als zij tegen Egisthe het blanke staal ziet opgeheven, zich met élan tusschen hem en de soldaten te werpen. Het publiek schonk zijn bijval aan de afwijking en aanvaarde daarmee een nieuw beginsel in de tooneelspeelkunst.

Houding, gang, gebaar — hangen samen met het kostuum. Voor de antieke tragedie kan men niet beter doen, dan de plastiek in onze musea te bestudeeren, gelijk voor het kostuum uit de 17e en 18e eeuw (voor Molière, Marivaux, Beaumarchais), de kunstverzamelingen van het Louvre, van Versailles, in de schilderijen van Rigault, Largillière, Nattier, Watteau, Lancret, leerzame voorbeelden aanbieden. Gij zult er uit ervaren al wat gij te weten hebt op het stuk der gracie en elegance en noblesse van houding en beweging, in den stijl der vroegere samenleving. Dat de gang in den modernen tijd een gansch andere is, tenminste voor de vrouwen, zal voor ieder duidelijk zijn, die zich het kapsel denkt, waarmede Maria Antoinette op een bal verscheen van den hertog van Orleans: een coiffure van zeker 60 cM. hoogte. En alle dames volgden haar voorbeeld. Het spreekt van zelf, dat zij zich lang niet zoo vrij en gemakkelijk bewogen, als de dames nu tegenwoordig. Trouwens elke tijd heeft zijn tempo. Toch houde men maat, op het stuk der vrijheid van beweging, die thans geoorloofd schijnt. Het vrouwelijk gebaar zij nimmer bruusk. Weiss heeft eens van een overigens elegante dame gezegd: «Elle a une démarche qui fait *toc-toc*, et ne fait pas *frou-frou*». Blijf de vrouwelijke gang altoos een zacht ruischende!

Zeer behartigenswaard komen mij voor de opmerkingen, die mad^{lle} Bartet maakt ten aanzien van de historische trouw der kostuums. Het is bekend, dat men op dit punt vroeger zich aan geen historischen stijl hield en een Grieksche tragedie in Lodewijk XV kostuum speelde. Thans stelt men andere eischen en mad^{lle} Bartet vindt het heel natuurlijk, dat bij de kostumeering rekening gehouden wordt met het beter historisch inzicht en de ontdekkingen op archeologisch gebied. Maar ook hier is alle letterknechterij uit den booze! Ten aanzien hiervan het Fransche treurspel waarvan wel de stof uit de oudheid is gekozen, maar de behandeling, de geest heelemaal niet antiek is, zou het verkeerd zijn, in de kostumeering te zeer de historische waarheid op den voet te willen volgen. Men moet er zich tevreden mee stellen, den indruk, de visie te geven van het antieke, zonder hierin het absolute na te streven. Indien men te zeer zich ging verloop in het détail, zou men eerst recht onwaar worden en

voor het eene anachronisme het andere in de plaats stellen. Neem Iphigenia. Veronderstel, dat wij — tengevolge van nieuwe ontdekkingen — precies te weten kwamen, hoe de dochter van Agamemnon gekleed ging. Zouden wij die wetenschap op het tooneel dan moeten volgen? Beslist niet! Wel zouden wij, bij de bepaling van het kostuum, met die wetenschap rekening dienen te houden, maar steeds bedenken, dat de Iphigenia van Racine niet is de Iphigenia der oudheid: zij is tegelijk modern en Grieksch; zij spreekt als een persone van goeden huize uit de 17^e eeuw. Ze betitelt haar moeder met «Madame»... Men heeft haar niet meer te antiqueren, dan Racine zelf het gewild heeft.

Tot zoover Mad^{lle} Bartet, wier beschouwingen der fijn beschaafde artieste alle eer doen. En dat zij niet van de leer is, die in de Fransche tooneelspeelschool, vooral wat de mannen betreft, schijnt te overheerschen, namelijk, dat men op het tooneel niet moet geven de onmiddellijke uiting der zelfgevoelde sensatie, mogen we opmaken uit de volgende woorden: «Daar zullen altoos twee kunstopvattingen zijn: die der virtuos en die der artiesten. Met een goed geheugen, met ijverige studie en juist genoeg verbeeldingskracht om zich in te denken in de menschelijke gemoedsbevindingen, zal men vrij levendige indrukken vermogen teweegbrengen in den geest der toeschouwers. Maar wie hun ziel wil roeren, moet met de ziel tot hen spreken. Wat nabootsing is, raakt slechts de oppervlakte, alleen wat wezenlijk gevoeld is, zal meegevoel wekken.

A—N.

ROTTERDAMSCH KRONIEK * * *

2 Januari 1902.

Voor den schouwburg is de nieuwjaarsavond *de* familieavond. Dan pleegt — om den wille van Kloris en Roosje, waarin een nieuwjaarswensch wordt uitgesproken en waarin de acteurs en actrices écht eten en drinken, brood en ham en wijn! — de vaste cliëntèle haar kinderen meê te brengen. Dan is 't genoegelijk vol in de comédie en er is een pret-stemming al te voren. Een gemoedelijk Duitsch blijspel en daarna — Kloris, nu — dan is de avond vanzelf goed. 't Publiek stelt bij deze extra-gelegenheid zoo hooge eischen niet.

Maar ditmaal is er in den grooten schouwburg een vóorstuk gegeven, over welks keuze men zich van een zoo voorzichtig directeur als de heer van Eysden is — minst genomen te verwonderen heeft.

«'t Is heelemaal niet gepeperd, men kan deze *Bovennatuurlijke Zoon* best met zijn dochters zien,» had de directie de kranten verzocht te melden en deze — 't stuk niet kennend — waren wel zoo goed.

Er was dus rustige verwachting.

Toen is er in dezen familieavond, in een schouwburg vol met kinderen en jonge meisjes, een klucht gespeeld die de «Dame van Maxim» en al wat er verder gepeperd uit het Palais Royal over onze grenzen gekomen is, eenvoudig overpeperd heeft.

«De bovennatuurlijke zoon» van Grenet Dancourt en Maurice Vaucaire, is een aangezette Fransche bewerking van «Der Rabenvater,» dat hier indertijd met Van Zuylen is vertoond, glundere mop van een goed huisvader, die zijn maitresse door zijn vrouw laat betalen, onder voorwendsel dat het geld bestemd is voor een zoon, dien hij zich vóór zijn huwelijk verwierf. Dan

wil zijn vrouw ten slotte dien zoon in huis nemen, vraagt zijn naam en haar nobele gade geeft den naam op van een jongeling, dién hij bij zijn eerste maitresse heeft gesnapt en die, wat kort daarna blijkt, ook zijn tweede maitresse heeft afgesnoept in concurrentie met zijn eigen vader. Enfin een zéér moreel geval, nog moreeler, wijl deze goede jonkman verliefd is op de dochter van eerstbedoelden père de famille. Dat daaruit verwikkelingen ontstaan, spreekt nu wel vanzelf en dat er in de zaal «gebulderd» is, óók. Het was waarlijk een lach-succes.

Maar, ofschoon ik door trouw tooneelbezoek nu niet voor een klein geruchtje vervaard ben, ik heb me zelve geluk gewenscht, dat ik alléén naar de komedie gegaan was en geen dames had genood. In de pauze hoorde ik van enkelen, die minder gelukkig waren geweest, hartelijk gemeende betuigingen van leedwezen. O ja, ik heb meêgelachen — maar, mijn dochters zijn nog zoo jong en men vertrouwt toch op een avond als deze . . .

Het was werkelijk een vergissing van den heer van Eysden en de klacht in den nieuwwjaarswensch: «dat het publiek zich van den schouwburg afkeert en naar de tingeltangels loopt,» na zó'n voorstuk een malligheid. Juist het hoe langer hoe meer op onze planken brengen van de alleen in het oorspronkelijke en in het Palais Royal en door vlugge, geestige, Fransche acteurs genietbaar vertoonde stukken, brengt ons tooneel in discredit.

Kloris en Roosje werd alweer minder vroolijk gespeeld dan verleden jaar; 't plezier begint er bij de acteurs af te gaan, ook de jongeren schijnen zich boven deze, in hare tradities, toch wel aardige plankenjool te voelen. Nu eigent zich inderdaad de «rol» van Roosje minder voor het talent van mevrouw Tartaud, vooral als daarbij moet komen, dat «de dikke boer (W. van Zuylen Jr.) haar alleronhebbelijkt op de teenen danst. Met genoegen hebben we Van Hees Krelis en mevrouw De Jong Elsie zien spelen.

De nieuwwjaarswensch was van 't jaar al heel slap, geesteloos en onbeduidend, met een zeer duffe huldiging van den tandarts Maurice Son en een heelen dialoog over de concurrentie tusschen tram en omnibus! Wat was zoo'n wensch van Rosier Faassen altijd goed!

In Tivoli is Kloris en Roosje ook gegeven, vooraf een blijspel «Hoe ouder hoe gekker,» maar we zijn daar niet geweest.

En verder in deze Decembermaand niets bijzonders. De Rotterdamsche afdeeling heeft nog één belangrijken avond bereid, een eereavond aan Rosier Faassen. In »Annemie,» zijn beste stuk, waarin deze voortreffelijke oude artiest zijn oude rol nog met de oude verve speelde. Voor de groote pauze kwam Van Eysden hem op het tooneel, namens de afdeeling complimenteeren en hem, met twee groote kransen, een enveloppe aanbieden, als bewijs van erkentelijkheid van vele kunstvrienden voor den vriendelijken afstand van Faassen's indertijd door Sangers geschilderd portret. Stampvolle zaal en een Rotterdamsch hartelijke huldiging van den artiest.

Onze «eeregalerij» heeft thans contereitsels van Albrecht, Beersman, Faassen en Haspels. En nu komt allereerst Van Zuylen, naar we hopen. Er is kans op . . .

D.

DE STADSSCHOUWBURG VAN 1774 TOT 1839 * * * * *

II.

In het vorig artikel (No. 7, van 28 December) vinden wij vermeld, dat «bij het announcement» dit of dat gebeurde. Het was namelijk gewoonte,

dat na het einde der opvoering, van het tooneel at, aan het publiek de volgende voorstelling werd bekend gemaakt, eene usance, die zich tot heden gehandhaafd heeft, alleen bij reizende gezelschappen van minder rang. Een gewoonte, die ook in onbruik is geraakt — is het zoogenaamde «uitroepen» van dezen of genen acteur, nadat het scherm voor het laatst gevallen was. Niet altijd voldeden de artiesten aan den wensch van het publiek in deze, gelijk blijkt uit de aantekening van Thöne op 25 October 1823. «Na afloop van het stuk (Sylla of de bevrijding van Rome) werd de heer A. Snoek, meerendeels door de aanschouwers der minste rangen, ten tooneele geroepen. De talentvolle kunstenaar meende daaraan echter niet te moeten voldoen, waarop de gewone aankondiging (announcement), door aanhoudend geraas verhinderd wordende, H. H. Kommissarissen het gordijn hebben doen vallen.» Tot goed begrip van de beteekenis van het «uitroepen» in de schouwburgzeden van voorheen, volgen hier eenige mededeelingen daaromtrent.

10 Sept. 1825. Hamlet, treurspel. Op de aankondiging las men, dat door ongesteldheid van den acteur A. Snoek, de acteur C. Everts de rol van Hamlet zoude vervullen. Het tegenovergestelde van hetgeen sommigen verwachtten, d. i. luide afkeuring, had eene te ver gedreven toejuiching plaats. Immers, bij het optreden, zonder een enkel woord gezegd te hebben, verwierf hij een handgeklap, zoo mogelijk nog sterker, als dat, waarmede men den heer Snoek in die rol gewoon is te ontvangen. Ook bij het einde van het stuk werd hij, onder een levendig gejuich, uitgeroepen. Wij hadden gewenscht, dat hij van deze eerbewijzing, als nederige hulde aan de meerdere talenten van zijnen voortreffelijken kunstbroeder, A. Snoek, hadde afgezien, doch hij verscheen. Wanneer toch zal het Amsterdamsche publiek in het uitdeelen van lof of afkeuring, eene verstandige middelmaat leeren houden?» Zoo kon dus het niet gehoor geven aan den «uitroep,» een zeer kiesche beteekenis hebben, volgens Thöne, en dat die «uitroep» bepaaldelijk en uitsluitend hem of haar gold, die bij name was aangeduid, moet men opmaken uit wat wij bij Thöne vinden op:

19 Maart 1825. «Donderdag en Zaterdag, 17 en 19 dezer, werd de heer Rombach, in de rol des Boodschaploopers in «De Boodschaplooper uit behoefte», optredende, uitgeroepen. Hij verscheen beide reizen, ongeroepen Mej. Kamphuisen mede opleidende. De juiste oorzaak dezer handeling weten wij niet, doch gissen, dat zulks van de zijde des heeren Rombach, voor het publiek de erkenning inhield, dat hij de hem toegezwaaide lof, ook aan de voortreffelijke medewerking van gemelde actrice te danken had. Voor het minst gaf dit zijn pantomime, dat is een kus op hare hand gedrukt, niet onduidelijk te kennen.»

(Wordt vervolgd.)

VERBETERING * * * * *

In No. 7 blz. 1 kol. 2 staat «April 1901» lees «April 1891».

Geen beter cadeau voor een jongen dan EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Exentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

Verschenen:

I. Met een Kwartje de Wereld rond.

II. Vrijbouter Triplex.

III. De Neef van Lavarède.

IV. Jean Fanfare.

V. Nilia de Commandante.

VI. Sergeant Kordaat.

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON
Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN

COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.

Prompte bediening.

LOTOS

DRAMA IN DRIE BEDRIJVEN
DOOR

M. CONSTANT

(M. Snijder van Wissenkerke)

Prijs f 0.65

AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

E. OSKAM

Importeur van Havana Sigaren
DEN HAAG — ROTTERDAM.

COSTUMES

VOOR

Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden

in huur te verkrijgen

BIJ HET

Ned. Costuum-Magazijn

VOORHEEN

HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

Henri van der Beugel

COFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.

Grimeur voor Dilletanten Vereenigen.

VIJZELSTRAAT 128 (boven)

AMSTERDAM.

Fabiës.

DE OUDHEIDVORSCHER, (Kluchtspel in 1 bedr.). Thieme's tooneel-bibliotheek, Zutphen.

Fabiës.

DE GEBOORTEAKTE, (tooneelspel in 2 bedr.). Thieme's tooneel-bibliotheek, Zutphen.

Fabiës.

EEN STUDENTENMOP, (kluchtspel in 1 bedr.). Thieme's tooneel-bibliotheek, Zutphen.

Fabiës.

KLEINE MANOEUVRES, (blijspel in 1 bedr.). Thieme's tooneel-bibliotheek, Zutphen.

Fabiës.

DE PARKIETJES, (blijspel in 5 bedr.). Thieme's tooneel-bibliotheek, Zutphen.

Fabiës en Alfaro (Reijding).

DE WRIJFDOKTER, (blijspel in 1 bedr., gespeeld in Salon des Varietés 1888). J. Clausen, Amsterdam.

Fabiës.

DE ASTRONOOM, (blijspel in 2 bedr., gespeeld door Kon. Ver. Ned. Tooneel 1888). J. Clausen, Amsterdam.

Fabiës.

DE FAMILIE MURAL, (tooneelspel in 5 bedr.) G. G. Opwierda, Dieren.

Fabiës.

DE SNOEPERS, (kluchtspel in 1 bedr., gespeeld in Salon des Varietés 1901). Thieme's tooneel-bibliotheek, Zutphen.

Bij schrijver dezer stukken, ontwerper van «De Doofpot», te bekomen tegen overeen te komen condities twee handschriften:

„GIJSJE VAN AEMSTEL”. Operette in 3 bedr.

„NAAR DE VROUWENTONSTELLING”. Kluchtspel in 4 bedr.

Brieven onder letter F. aan de uitgeefster van dit blad.

W. C. VAN DER LAAN

Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN

BLOEMSTUKKEN

en alle genres bloemwerken.

EEN NIEUWE LEUS

HAAGSCH KLUCHTSPEL IN ÉÉN BEDRIJF
DOOR

MARCELLUS EMANTS.

Dit drama werd opgenomen in Elsevier's
Maandschrift 9de Jaargang afl. III.

De afl. is alom te verkrijgen tegen den prijs
van f 1.25.

VERZOEK

aan allen, die in „HET TOONEEL”
belangstellen, die verwachten, dat 't nu een
goed blad zal worden, en die f 2.50 per
jaargang goedkoop vinden, om het hier-
naast gedrukte inteeckenbiljet, of met hun
eigen naam of door een ander, vriend of
kennis, onderteekend, uit te knippen en te
zenden aan een boekhandelaar of direct
aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

INTEEKENBILJET.

Ondergeteekende wenscht te ontvangen
van af 5 October 1901 tot wederopzeggings
toe à f 2.50 per jaargang, franco per post:

„HET TOONEEL”

onder redactie van H. L. BERCKENHOFF,
uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buiten-
land is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERSM
MAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOOBURGWAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST f 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
/ 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND / 2.90.

INHOUD: F. Ewart: Twee Regisseurs. — Adelaide Ristori.
— J. H. R.: De Warenar. — Vreemde Gasten. — Bouwmeester
gehuldigd. — Het Grand Théâtre. — Mevrouw Christine W.
J. Coenen-Van Ollefen.

* * * TWEE REGISSEURS * * *

Paul Lindau, die als tooneelschrijver, herhaalde malen met *Heinrich Laube* en *Franz Dingelstedt* in betrekking gestaan en ze aan het werk gezien heeft, geeft in *Nord und Süd* een belangwekkend relaas van zijn ervaringen in deze. Hij stelt ze beiden zeer hoog — hoewel zij tegenvoeters dat hij den tooneelspeler heeft doordrongen van grooten eerbied voor de beteekenis van het woord des dichters, daarbij in de eerste plaats brekende met het valsche schoonheidsbegrip van de kunstmatige voordracht, uit de Weimarsche school: het zingende reciet, het wiegen van het woord op den mooien klank der stem. *Er is geen aparte tooneeltaal*, was zijn punt van uitgang; er is een taal der waarheid, een taal der werkelijkheid en deze behoort ook op de planken te worden gesproken. Wel moet zij gezuiverd van de insluipsels en slechte gewoonten in zinvorming en uitspraak, die de sleur des dagelijkschen levens op haar geweten heeft, en eenigszins scherper gearticuleerd worden, in verband met de eischen van verstaanbaarheid, die in een groote schouwburgruimte zijn te stellen — maar zij blijve vrij van allen zingzang, van zoetige welluidendheid, van vibrato, van overdrijving in nadruk en accent.

Een stuk, dat Laube ineenzette, had hij volkomen tot zijn eigendom gemaakt. Hij kende het om zoo te zeggen van buiten, doorgrondde het in zijn goede en slechte eigenschappen. En hoewel hij niet begaafd was met tooneelspelers-talenten, wist niemand beter dan hij, de verschillende personen uit het stuk te karakteriseeren en met zijn knarsende stem, hetgeen de dichter hun in den mond gelegd had, in zijn juiste beteekenis en met de vereischte afwisseling van toon, voor te dragen. In een scherpe omlijning en klare atgerondheid als hem zelf het werk voor oogen stond, als een geheel, waarin alles, ook het schijnbaar mingewichtige tot een eenheids-

indruk had samen te werken, wenschte hij dat het den toeschouwer zou worden vertoond; maar daarvoor achtte hij noodig, het tot in alle details voor hem te ontvouwen, bloot te leggen. Bijzonder trof Lindau dan ook de buitengewone zorg, waarmede Laube bij de repetities al de, vooral in de eerste acte doorgaans voorkomende opmerkingen en mededeelingen tot haar recht bracht, welke eenig licht doen opgaan over de verhouding der personen tot het milieu, de betrekking waarin zij tot elkaar staan, of, zinspelen op wat later gebeuren zal en die het den toeschouwer gemakkelijker maken, te begrijpen, te ontki
wikkelen, met oordeel te volgen, zelfs eenigermate te voorzien.

Laube ruste niet, alvorens alle wezenlijke momenten in de expositie van het stuk met schier overdreven scherpte naar voren waren gebracht. Aldoor hoorde men hem zeggen: «dat moet het publiek vooral niet ontgaan. Het dient in zijn wetenschap, den acteur altoos een paar schreden vóór te zijn!» Om datgene, waarop hij gewicht gelegd wilde hebben, recht aanschouwelijk te maken, verlangde Laube niet alleen, dat de tooneelspeler de desbetreffende woorden of zinsneden in den juisten toon zou zeggen — hij gaf allerlei middelen aan, die ongezocht de attentie van het publiek op hetgeen komen moest, reeds bij voorbaat vestigden. De acteur had bijv. in een gegeven geval even op te houden. «Gij neemt de courant, die voor u ligt, strijkt haar langzaam glad op de knie, en zegt dan langzaam wat gij te zeggen hebt. Uw manuaal met de courant geeft den indruk dat gij eenigszins verstrooid zijt en het is dan zeer natuurlijk, dat gij naar uw woorden zoekt. Daarna kunt gij de courant weder wegleggen. Zij heeft haar dienst gedaan.» Of als het een zinsnede gold, die vooruitloopt op wat eerst in een volgende acte gebeuren zal, maar waarop de auteur reden heeft den toeschouwer voor te bereiden, liet hij den acteur iets doen, wat hij te voren nog heel niet gedaan had: met den vingertop op de tafel tikken bijv. «Het zal geen bepaalde beteekenis hebben voor het publiek, maar als in de volgende acte het verwachte moment aanbreekt, zal het zich te beter herinneren wat

in de vorige gezegd is». Als een antwoord, dat op een vraag gegeven wordt, tot juist begrip van de situatie van overwegend belang was te achten, verzocht hij den acteur zich met spanning naar den spreker toe te buigen en, na het antwoord te hebben vernomen, even het voorhoofd te fronsen, alsof hij zich terdege van de beteekenis van dat antwoord doordringen wilde. Het publiek zal dan desgelijks doen, verzekerde hij. — Nimmer, schrijft Lindau, heb ik een regisseur gekend, die zulk een klaarheid in de voorstelling van een stuk wist te brengen en in zóó hooge mate aan het publiek vergemakkelijkte, het verhandelde in zich op te nemen. Er is een criticus geweest, die de opvoeringen onder Laube, als van «beleedigende duidelijkheid» heeft gequalificeerd. En hoewel dit luttel waardeerd klinkt, valt niet te ontkennen, dat Laube's methode haar zwakke zij had. Zijn sterk uitgesproken zin voor helderheid, deed hem halve tonen, wegvloeiende omtrekken, schuwen, ten koste van wat wij «stemming» plegen te noemen. En dit bezwaar was te voelbaarder, omdat hij niet het minste gewicht hechtte aan de aankleding van het tooneelstuk. Decoratief, stoffeering, belichting en alles wat de handeling op zinvolle wijze kan omlijsten, had voor hem geen waarde. Wat het oog trok, leidde bij hem den geest af van hetgeen hem het voornaamste was: het werk des dichters en de kunst des tooneelspelers. Hij verwierp al dat «uiterlijke» als charlatanerie, als «Tapezirkunst». Ontegenzeggelijk ging Laube hierin veel te ver. Het tooneel zag er bij hem vaak akelig leeg en vervelend uit, al kwam uit deze nuchtere omgeving de geestelijke inhoud van het vertoonde werk, zoo onverholven mogelijk tot u.

Dingelstedt was, zeiden wij, Laube's tegenvoeter, uiterlijk en innerlijk. Laube, stram, terughoudend, Dingelstedt plooibaar, toeschietelijk. Gene klein, met diep gekorven gelaatstrekken, een krakende stem, deze een voorname persoonlijkheid, met mooien kop en klankrijk orgaan. De eerste realist, de laatste iemand van levendige fantasie. Reeds bij de eerste ontmoeting bleek het verschil in opvatting tusschen deze beide mannen: «gij behoort toch, hoop ik, niet tot die auteurs, welke doodvallen op een woord en er waarde aan hechten, dat het publiek, onder alle omstandigheden, alles verneemt, wat in zwarte letters in uw manuscript staat?» vroeg Dingelstedt, blijkbaar doelende op de Laube'sche methode. (Laube was hem vooraf gegaan als directeur van het Burgtheater te Weenen.) Zijn regie trof mij in hooge mate door het kleurrijke, het dichterlijke, het samenstemmende van innerlijk en uiterlijk, van wat op het tooneel zich afwikkelde en de omgeving, waarin dat geschiedde. In tegenstelling met Laube, bij wien de uitbeelding steeds scherp van omtrek was, alles helder uitkwam, als op een zomermiddag in het hooge Noorden, werkte Dingelstedt met diffuse vormen en gedempte kleuren. Waar Laube zich richtte vooral tot het verstand der toeschouwers, achtte Dingelstedt in sommige gevallen zijn doel bereikt, als hij bij de toehoorders een »ahnungsvolles Erfassen hervorrief». Hij zocht

bij voorkeur «stemming» te wekken, terwijl Laube in «stemming» een uiting zag van diletanten-onmacht. Voor Laube was het dichterwoord, in zijn verstandelijke beteekenis, begin en einde; voor Dingelstedt het dichtwerk de grondslag, waaruit de tooneelvertooning zich had te ontwikkelen. En als hij een werkelijk schoon effect te bereiken wist, buiten den dichter om, ja zelfs tegen dezen in, dan liet hij de gelegenheid niet ongebruikt. Zijn tooneelinrichting der Shakespeare-drama's kan gelden als bewijs van Dingelstedts wel eens al te stout ingrijpen in het werk des dichters. Maar meestal vond zijn koenheid in deze, een correctief in zijn fijnen smaak.

Laube en Dingelstedt zijn ongetwijfeld de twee markantste auteur-regisseurs, op wie het Deutsche tooneel heeft mogen bogen. Wie van beiden de meeste beteekenis heeft gehad, is een vraag, die tot veel discussie aanleiding heeft gegeven. Laten wij het geschil in deze effenen, door te verklaren, dat zij elkander in die mate aanvulden, dat zij tot één individu vervormd, ons den *idealen* regisseur zouden hebben gegeven.

F. EWART.

ADELAÏDE RISTORI. * * * * *

Zij — de groote Italiaansche actrice — hoopt 26 Januari haar tachtigsten verjaardag te vieren, rustende als de Tiber, van een roemrijk kunstenaarsleven. Voor mij ligt een briefje van haar hand, gedateerd 1er Dec. 1865 uit Amsterdam, en gericht aan een harer bewonderaars te Utrecht — en in dit nummer van *Het Tooneel* geven wij haar portret, genomen naar een foto, ook uit dien

tijd. Dat is het eenige feitelijke, dat ons op dit oogenblik, van de groote kunstenaars blijft: een stukje handschrift, waarvan de inkt vergeeld is (de inhoud van het briefje is van geen belang en

handelt over een te Utrecht gewenschte verandering van datum, waarop Ristori aldaar zou optreden) en een portret, dat van hen, die geen andere herinnering aan haar hebben, wel wat fantasie vergt, om zich ten aanzien van dit uiterlijk het enthousiasme te verklaren, waarmede Mr. J. N. van Hall, nog in 1887 in «De Gids», over haar schreef: «Wie kon weerstaan aan de bekoring van die koninklijke gestalte, zoo edel in hare standen en bewegingen, van dat fijn besneden gelaat, dat den heftigsten toorn en de innemendste teederheid wist uit te drukken, van die stem die, klinkend als een klaroen, voor kreten van jaloezie en wraak, en te met, smeltend zacht, voor de uitingen der innigste liefde, der kalmste berusting, de juiste tonen vond.» Men heeft ten aanzien van het door ons gegeven portret, in acht te nemen, dat de kunst van fotografeeren, 40 jaar geleden, niet de «adoniseerende» hoogte had bereikt van thans!

Hoe algemeen de geestdrift is geweest, die haar kunst door gansch de oude en nieuwe wereld heeft gewekt, daarvan getuigen haar in 1887 verschenen *Etudes et Souvenirs*. Over ons land schrijft zij o. a. «Ik begon met Amsterdam. Bij overleving wetende, dat de Hollanders niet licht in vervoering zijn te brengen, werd ik ongemeen verrast door de buitengewone geestdrift, waarin mijn kunst hen vermocht te ontsteken! Dit een koudbloedig volk? Het vatte even snel vuur als mijn Italiaansche landgenooten en er kwam geen einde aan de huldebetoogingen, waarvan ik èn in de théaters en overal elders, waar ik mij vertoonde, het voorwerp was.» Speciaal herdenkt zij ook de schitterende ontvangst te Utrecht, door het studentencorps, dat haar als een koninklijken intocht bereidde en des avonds een serenade bracht: »une de ces sérénades aux flambeaux, si pittoresques dans le pays du Nord«.

Schrijver dezès heeft haar nooit gezien en zóó vergankelijk is de kunst des tooneelspelers, dat thans, terwijl de kunstenaressen nog leeft, over de juiste waarde van die kunst geen zuiver oordeel meer te krijgen is. Mr. Van Hall zelf, haar in De Gids, bovengenoemd, herdenkende, in verband met de verschijning van haar *mémoires*, vraagt zich af, of in de matelooze bewondering van voreen, die hij deelde, toch misschien niet veel overdreven was? En hij vindt reden tot eenigen twijfel, ook in de nog al oppervlakkige wijze, waarop Ristori over haar kunst handelt, in de *Etudes* der voornaamste rollen, die zij vervuld heeft: Elisabeth (en Marie Antoinette) in voor haar expresselijk door Giacometti vervaardigde melodrama's, Medea van Legouvé en Maria Stuart van Schiller. «In den regel geeft zij niet haar gevoelen over de rol als geheel, deelt zij ons niet mede hoe zij de rol in elkaar zette, maar vertelt zij meer van de kleine middeltjes, de tooneel-effecten, welke zij aanwendde: haar stil spel tegenover het publiek, hare poses, de wijze waarop zij haar *sorties* maakte.» Dit lezende, dacht ik aan wat wij in het stukje van Mlle Bartet (No 8 van Het Tooneel) citeerden, de waarschuwing namelijk tegen tooneelspelers, die te diepzinnig

redeneeren over hun kunst. Dat Ristori het niet doet, bewijst dus misschien wel vóór haar! Ook het feit, dat Ristori, al spoedig niet meer werd dan een reizende ster, schijnt te pleiten tegen haar hooge opvatting van de kunst. Intusschen moeten wij niet vergeten, dat niet éen tooneelartiest van beteekenis tegen die rage om veel geld te verdienen, bestand blijkt; Sarah Bernhardt zoomin als Duse en Coquelin. Wie bij honk blijven, doen dit minder uit beginsel, dan wel omdat hun kunst voor export niet geschikt is. Ik verdedig het reizen geenszins. Maar dat de groote tooneelspelers uit een vroegere periode er zich zoo weinig aan bezondigden, ligt natuurlijk aan de moeilijker reisgelegenheid en het minder universeel in de ontwikkeling der naties, dat door ditzelfde gemakkelijker onderling verkeer, is in de hand gewerkt.

Ristori is naïef genoeg om in haar *mémoires* te bekennen, dat zij er geen bezwaar in heeft gezien, zelfs geijkte meesterstukken als Schillers Maria Stuart, ten bate eener haar persoonlijk beter passende opvatting van het karakter der hoofdpersoon, te wijzigen, er brokken uit weg te laten enz. Dat is ongetwijfeld een leelijk ding — maar Duse doet niet anders. Ristori schijnt tot die tooneelkunstenaressen te hebben behoord, die meesleepen, ontroeren, door middelen, die niet te definiëren zijn en, waarvan zij ook zelden de geheimzinnige macht u niet verklaren kunnen. Want nòch de mooie gestalte, nòch het mooie gelaat, nòch de mooie stem, kunnen het doen, al zijn ze te waardeeren helpers.... Wezenlijk verrukken, vervoeren, in extase brengen, kan alleen die kunstenaar, die... en hier komen we weer tot de bekende, oude quaestie, die, vóór Ristori, als ik haar uit haar *mémoires* gelooven mag, geen quaestie geweest is. «Dikwijls» — schrijft zij — «voelde ik een groote droefheid over mij komen, zonder dat ik er een motief voor wist. Mijn zonderlinge ongelijkmatigheid van stemming schrijf ik toe aan de violente émoties, die mijne rollen mij deden doorleven: je m'incarnais tellement dans mes personnages que ma santé même en souffrait». Dat laatste lijkt mij overdreven, te oordeelen naar haar tachtigsten verjaardag, dien zij morgen denkt te vieren. Ik geloof ook niet, dat kunstemotie verslijt, zoomin lijdende als bedrijvende. Zij schijnt integendeel te werken als gymnastiek, maar men moet er tegen kunnen.

* * * * DE WARENAR * * * *

(Slot.)

Zuinigheid, spaarzaamheid en eenvoudigheid, tot gierig-wordens toe, zich kleiner voordoen dan men was, — behooren tot enkele der kenmerken van vijftiende- en zestiende-eeuwsche Amsterdammers, — kenmerken, die verklaren den grooten rijkdom van velen.

Een gevolg van de zuinigheid, spaarzaamheid en het zich-kleinhouden der vaders was de spijzucht en het groote-mijnheerspelen der zoons, zelfs der dochters.

De inhoud der blijspelen en kluchten van Bre-

dero tot Asselijn bevat in dit geval eene uitmunten- zedenschildering. Een groot tijdperk van het Amsterdamsche huishoudelijke leven ligt in deze blijspelen.

P. C. Hooft kende de Amsterdammers te goed om niet te begrijpen hoe de zuinigheid en bij velen de gierigheid en schraapzucht in het bloed zaten. De opmerking, meermalen gemaakt, dat Warenar's gierigheid onnatuurlijk is, omdat iemand die plotseling rijk wordt, doorgaans tot verkwisting overslaat, doet Hooft dan ook te niet bij hen, die den tekst goed lezen. Hooft heeft Warenar's gierigheid volkomen gemotiveerd. Warenar zegt zelf:

Die wat spaart, die wat het, dat leerde mij mijn peet.

Hij beroept zich zelfs om zijne zuinigheid op de buurschap:

Ze hebben me lang eekent voor zuinigh en vroet.

Omdat hij «zuinigh en vroet» was, kon hij waarschuwen:

Het is 'er zoo gemakkelijk niet an te komen, dat je 't weet, 't Wordt zoo licht niet ewonnen, as verslemp of verzopen.

De zuinigheid is bij Warenar overgegaan in 't gebeente, en geworden tot gierigheid.

In een gesprek met Reym, de meid, schildert hij zichzelf als voorbeeldelooze gierigaard. Dit gesprek teekent tevens het Amsterdamsche buurtleven in de eerste jaren der zeventiende eeuw. De meiden komen bij de burenen om een kooltje vuur als het vuur aan eigen haard vergaan is. Daarom waarschuwen de nachtwakers: «Bewaar je vuur en kaarsje wel!» een uitroep nog gehoord in de 19de eeuw, toen bij den aanvang der wintermaanden 's avonds de nachtwachts aan de huizen turf kwamen halen, met den roep: «de wacht om een turrivie!» tot grooten schrik der kinderen.

De buurmeiden kwamen om alles. Als eigen regenbak leeg was, gingen ze bij de burenen om water; — waren emmers, puthaken of dreggen in 't ongereede, de meiden leenden ze bij de burenen. Als nu Warenar een oogenblik van huis moet, vreest hij dat buurmeiden bij Reym zullen komen en hem bestelen. Hij zegt:

Dooft me al 't vuer uit, zoo hebben ze gien spreken,
Of ik zal je zelven met de kop in de doofpot steeken.
Komt 'er iemant om water, zoo roept mitter veeg,
We meugen niet missen, onze bak is leegh.
Roept het de luy deur de veinster, zoo krijght men geen sluipeer.
Komt 'er ien om een emmer, z' is tot de kuiper;
Om een dregh, om een puthaek, of ander leur,
'k Heb ze op straet vergeten, de dieven zijnder meê deur.

De gierigheid van Warenar komt eerst recht uit, als zijn dochter in de huwelijksfuik moet. De bruijom moet alles betalen, hij zelf getroost zich de uitgaven van «een hiel penningh an zageles om de vloer te bestrooyen.»

Eens is Warenar ernstig ziek geweest. Toen men dacht, dat hij er mee heen zou gaan, vroeg men hem of hij geen heer-oom wilde hebben, om een «hemels troosjen.» Wat deed hij? Hij weigerde, want het zou hem een daalder kosten. En die nam hij liever mee in de kist dan te geven voor een woordje uit de schrift.

Als hij zijne nagels knipt, bewaart hij het afgeknipte in een Spaansch doosje. Hij is de grootste vrek van het geheele land.

Lestent ginch hij iens op de vismarkt met een netjen aan zijn hand,
Daer hat hij wat kat-aels inne koft, en spieringh om te azen;
Mit komt de ouwevaer, slok, en rokten een door de maezen.
Hij op de bien, met een staend'zeil, al kosten 't een ton met gout,
De veugelsteegh deur, de kercxbrugh over, nae mijnheer de Schout;
Daar mat hij 't feit ten breedsten uit, en ginch staen met veel

menty temen,
Hoe dat men zulken ouwevaer most in apprehenty nemen, . . .

Warenar is zoo droog «as een Maertsche bokken»

Daer magh niet of; hij vloekt en hij drieght
Het al te vermoorden, as' er slechts wat rook uitvlieght,
Dat is, laet hij hem dunken, zoo veel warm' verloren.
Daerom heeft hij een zeil over de schoorsteen eschoren,
Dat de rook met een tocht zoo niet deur en kan gaen.

Lestent zoo was hij eens tot zijn Tryn-niften te gast;
Die gelegenheid nam hij waer, en heeft gevast
Drie daegen te voren, zoo veel als hij moght lyen;
En doen hij nu begon an 't eeten te tijen,
Zoo heeft hij zijn buik met zoo veel spijs gestoffeert
Als in drie dagen daer an kan werden verteert;
Zoo was hij uyt te gast volle zeven daegen.

Als Warenar een oogenblik een zekere mildheid bevliegt en hij, de vader van de bruid, de gasten op visch wil tracteeren, komt hij haastig van de vischmarkt terug, omdat alles te duur is.

Nae schellevis, na kabbeljou en was gien kijken,
Daerom ginch ik van de vismarkt nae de hal toe strijken,
Maer lamsvleis, kalfsvleis, queenvleis, al was 't uit de kerf,
Het pont ien reaal, kijnt, ik heb 't wel honderdwert
Mijn leven zoo goet om ien braspenningh zien koopen.

Deze trekken van gierigheid bij *Warenar*, ook gemeen aan *Gierighe Gieraert*, een der personen uit *Bredero's* spelen, wijzen Amsterdammers aan, tijdgenooten van beide dichters, die als model hebben gezeten. Het zeggen van Warenar, dat hij bij Trijn-nicht te gast is geweest, geeft den sleutel,

Hooft en Bredero's tijdgenooten moeten in Warenar herkend hebben den deftigen, rijken en hoogzuinigen Willem Barendsz, die slechts weinig jaren te voren overleden was. Willem Barendsz en zijn wederhelft Griete Claes-Corsdochter — heeft Jan ter Gouw aangetoond — waren aan de voornaamste familiën te Amsterdam vermaagschaft, en al de eigenaardigheden van hun karakter en bedrijf, hun kleeding en huishouden, zoowel als de anekdoten uit hun dagelijksch leven, waren, toen Hooft en Bredero hun kluchtspelen schreven, nog in levendig aandenken. Elk tooneel, ja bijna ieder vers van den Warenar had toen eene beteekenis, die 't nu lang verloren heeft. Trijn-nicht bij wie Hooft Warenar te gast laat gaan, leefde zelfs nog toen de klucht op het tooneel kwam. Zij was eene dettige matrone, Trijn Klaes-Graetsdochter, wier moeder eene zuster van Willem Barendsz was. Zij was tweemaal gehuwd geweest: eerst met den Stads-secretaris Lambert Opsy, en na diens dood met den vermoorden Joost Jansz Beeldsnijder. Als in later jaren de beroemde Burgemeester Nicolaas Witsen soms eens een' vertooning van den Warenar heeft bijgewoond, dan heeft hij in die Trijn-nicht zijne overgrootmoeder kunnen herkennen. ¹⁾

De gelijkenis tusschen personen in Hooft's Warenar en het blijspel van Bredero verklaren

¹⁾ Hooft heeft *Warenar* beter in zijne zuinigheid geteekend dan Molière zijn *Avare*. De Vrek bij Molière is geheel in strijd met den grooten trein, dien hij voert. Sarcey heeft dit overtuigend aangetoond.

Hooft's zeggen in de voorreden: «Maer wat is er ook dat t' Amsterdam niet en beurt?» En als hij onmiddellijk er op laat volgen: «Dus nemen wij best bekende plaetsen en straetjens» licht dit zijne bedoeling nader toe. Zich zijner vrijheid bewust, verontschuldigde hij zich vooruit, met woordspeling op zijn naam: «Niemand trek hem iet aen, 't zijn maer hoofdeloze praetjens.»

Dat mocht wat!

De blij- en kluchtspeldichters der 17de eeuw hadden steeds Amsterdamsche bekende personen en voorvallen op het oog, al verborgen zij zich achter bij-titels als: «Niemand genoemd, niemand geblameerd», of minder schroomvallige als: «Een kneppel onder de hoenderen.» Het Amsterdamsche brachten de 17de eeuwsche tooneeldichters zelfs in hunne treurspelen. Samuel Coster te Amsterdam werd er op het stadhuis ontboden om op «het torentje» voor burgemeesteren te verschijnen en zich te verantwoorden over het op het tooneel doen nabootsen in mom en gebaar van een bekend Amsterdamsch predikant in een zijner treurspelen, waarvan de woorden ook te duidelijk op Amsterdamsche toestanden sloegen. En is ook niet het openingsstuk van den Amsterdamschen schouwburg in 1638 een door en door Amsterdamsch stuk geweest, het treurspel *Gysbreght van Amstel*, eindigende met eene verheerlijking der groote en wijd-vermaarde stad!

Als men zelfs het treurspel niet zonder Amsterdamsch element heeft kunnen laten, hoe veel te meer moesten blijspel en klucht geheel Amsterdamsch zijn! Ze zijn dan ook zoo echt, dat wijlen de Stadschichtschrijver Jan ter Gouw, uit *Warenar* en enkele andere blijspelen, benevens uit *Gysbreght* de geschiedenis van het 17de eeuwsche Amsterdam heeft opgebouwd.

J. H. R.

* * * * VREEMDE GASTEN. * * * *

Ook Mej. Moréno van la Comédie Française, wier optreden in ons land, in ons vorig nummer met eenige sympathieke regels, bij haar portret gevoegd, werd ingeleid, heeft niet kunnen voldoen aan den Nederlandschen smaak. En het bezwaar tegen haar, is weder het oude, waaraan zoo langzamerhand elk buitenlandsch artiest, die zich over onze grenzen waagt, het te wijten heeft, dat hij onverrichterzake terug wordt gestuurd!

De *N. R. C.* prijst haar verschijning in Rodenbachs *Le Voile*, als mooi. Ook haar dictie is fraai. «Treffen deed de voordracht echter slechts nu en dan. Uit de voordracht sprak aldoor al de gewilde-koelheid, al de reserve der hemelbruid, doch slechts nu en dan was het even, als omringde deze vrouw een ondoordringbare kring van geestelijkheid. In het tweede stuk: *Grisélides*, gedeelten verzenvoordracht, die mooi klonken. Mlle Moréno sprak en deed correct, maar de ontroering van smart of extase heeft z' ons geen moment gegeven.»

De *N. C.* schrijft: «Mlle Moréno wist niet over Soeur Gudule heen te scheppen die atmosteer van heiligen eenvoud, die eene groote tooneel-kunstenares om zich moet doen gevoelen in deze rol, beheerschend alles om zich heen, stemmend

het publiek daardoor tot ootmoedig ondergaan van de vreemde macht, die het heilige klooster-kind heeft over den zondigen wereldling. Correct en koel zei ze goed — als dictie goed — de verzen van Rodenbach en dat was alles.» En van Grisélides heet het: «het bleef aldoor heel correct, heel gracieus, heel onaandoenlijk.» *)

Coquelin heeft een uitzondering gemaakt op den regel van koele terughouding, waarmede de buitenlandsche broeders en zusters ten onzent in den laatsten tijd, plegen te worden bejegend. Coquelin (Benoit Constant, geb. 1841 en bijge-

naamd *ainé*, ter onderscheiding van zijn 7 jaar jongeren broeder *cadet*), Coquelin heeft op zijn korte tournée, in het begin dezer maand, voor niet dan uitverkochte huizen gespeeld, gelijk zijn broeder, ten vorigen jare. Maar ze waren dan ook, reeds bij voorbaat, tegenover het publiek in beter conditie, doordat ze met *blij- en kluchtspelen* kwamen, nog wel van den ons in het bloed gevaren Molière! *Ainé* met *Le Bourgeois-Gentilhomme*, *cadet* met *Tartufe* en *Les Précieuses ridicules*. Ten allen tijden en overal, is het publiek het gemakkelijkst te vangen geweest door het vooruitzicht van een vroolijken avond! Onlangs verscheen te Parijs bij Plon, een boek, genaamd «*dictionnaire général des pièces et des auteurs, représentés de 1680 à 1900 sur la scène de la Comédie-Française*». En wat leeren wij daaruit? Dat, terwijl van 1680 tot 1900, de van Racine op het repertoire voorkomende 11 treurspelen: 5051, de 21 stukken van Corneille: 4067 opvoeringen haalden, — de 32 stukken van Molière niet minder dan 20290 avonden vulden; d.z. dus 9118 opvoeringen van tragedies,

*) De *Tel.* oordeelt in gelijken geest. Het *Hbd.* zoekt de fout meer in de onvoldoende omgeving van Moréno.

tegen 22159 van het komische repertoire, want de 650 representaties van Corneille's *Menteur* en de 1219 van Racine's *Plaideurs* moeten, als tot het komische genre behorende, bij de 20290 opvoeringen van Molière worden gevoegd. En onder de stukken van Molière is het *Tartufo*, die met 2068 representaties het record slaat!

Zie, men mag honderdmaal beweren, dat de heusche tragedie, de menschen niet treurig stemt, maar hun den geest verheft, het gemoed vrij maakt van druk, dat de tragedie eigenlijk bestemd is om tot afleider te dienen van eigen leed — wij verkiezen het wisse voor het onwisse en willen 't liefst, te onzer ontspanning, den lever laten schudden. Een blijspel, ook al is er achter het lachend oppervlak meer verscholen, dan tot het begrip komt van een gemiddeld theaterpubliek, een blijspel treft reeds doel, ook als het niet in zijn wezenlijke diepte wordt gepeild. In de *wijze waarop* de komische auteur zijn waarheden, zijn diepere gedachten in beeld brengt, is al reeds iets lachwekkends, ja, juist in de *behandeling* van de stof, schuilt datgene wat op de lachspieren werkt. Wie het komische dieper opvat, er den waarachtigen zin van te peilen weet, lacht juist *niet*, maar krijgt meelij met zijn menschenbroeder, in wiens dwaasheden en excentriciteiten, hij een deel van zich zelf terugvindt!

Een tragedie, daarentegen, kan niet treffen, als we niet zoeken door te dringen tot de dieper gelegen zielsaandoeningen der handelende personen, als we niet hun leed wezenlijk trachten mee te leven. Intusschen, het onderwerp dat wij hier aanroeren, is van te gewichtigen aard om het in 't voorbijgaan af te handelen; dit éene staat echter vast, dat de tragedie om haar te volgen, meer gedachten-concentratie van het publiek, meer ingespannen aandacht vergt, dan het blijspel en vooral dan een klucht als *Le Bourgeois Gentilhomme*, zóó vol fratsen en malligheden, en in zijn »dolheid« toch weer in die mate getuigend van het diep menschkundige in de opvatting des auteurs, dat oud en jong, hoog en laag, geleerd en ongeleerd er vreugde in vindt. Coquelin is er als voor geschapen, ons de tot de hoogste macht opgevoerde onnoozelheid van Mr. Jourdain te veraanschouwelijken. Zijn vleezige, bolle kop, die zeer zichtbaar het merk draagt zijner adellijke afstamming uit het broodbakkersgild, (Coquelin is een bakkerszoon), zijn breede mond, zijn guitige, uit het vet rimpelende oogjes, ze zijn als aangevoelen voor de rol van den archi-dommen burgeredelman, die te gelijk een voor zijn omgeving allergevaarlijkste gek is.

Ik geloof, dat Coquelin — trouwens, ook *cadet* — ons, Hollanders, het best zal voldoen in het Molière'sche kluchtspel. In de hogere blijspelen zal ons te veel treffen het overleggend verstandelijke, niet spontane zijner kunst, het geposeerde, de *pose*. Ik herinner aan *ainé's* vertolking van Mr. Poirier, een paar jaar geleden op een tournée door ons land, toen hij menigeen, en ook schrijver dezes, door zijn gewilde komiekerij niet weinig geërgerd heeft en aan *cadets* Tartufo, die ons ook geen oogenblik den *acteur*

kon doen vergeten. Maar in *Les Precieuses*, een klucht in de klucht, was hij daarentegen onweerstaanbaar van groteske koddigheid...

De Coquelins behoren tot die kunstenaars, die zich met de meeste overtuiging verklaren tot belijders van Diderots beginsel: «que pour émouvoir le plus sûrement, l'acteur ne doit par être ému soi-même.» Men zie daarover zijn boekje: *l'Art et le Comédien*.

BOUWMEESTER GEHULDIGD. * * * *

Na Amsterdam was den Haag aan de beurt, waar Vrijdag 10 Januari het publiek hem met overtuiging geëerd heeft: applaus, gejubel, bloemen en kransen! Een commissie, uit vrienden en bewonderaars, met aan het hoofd de heer Marcellus Emants, voorzitter van ons Tooneelverbond, kwam Bouwmeester, in het openbaar, na afloop der voorstelling, op het tooneel complimenteeren en bood hem aan een krans, een jachtgeweer en een enveloppe. De heer Emants sprak den kunstenaar volgenderwijs toe:

Meneer Bouwmeester,

Wanneer een Nederlander reist in verre streken, gebeurt het wel, dat vreemde mensen hem vragen: waar hoort u eigenlijk t'huis en als hij dan antwoordt: in Nederland, ziet hij die vreemde mensen nadenkend voor zich uit staren, terwijl zij mompelen: Nederland... Nederland...

Maar een oogenblik later kijken ze op en roepen ze uit: Nederland... o, ja... koningin Wilhelmina!

En wanneer die Nederlander reist in zijn eigen land en in afgelegen plaatsen komt, waar nooit toneelvoorstellingen zijn of in de kringen van onze gróte steden, waar men van het toneel niet weten wil, ja tegen het nasionaal toneel vijandig gekant is, en hij spreekt zijn belangstelling in dat nasionaal toneel uit, dan ziet hij ook daar de mensen nadenkend voor zich heen staren, terwijl zij mompelen: nasionaal toneel... nasionaal toneel...? Maar een oogenblik later kijken ze op en roepen ze uit: Nasionaal toneel... nu ja... Louis Bouwmeester! —

Ik weet het: de artiest werkt in de eerste plaats voor zich zelf. Hij is zich zelf zijn hoogste rechter en die rechter is lang niet altijd gemakkelijk te voldoen.

Vervolgens werkt hij voor kunstvrienden en kunstbroeders; de weinigen, op wier goedkeuring hij prijs stelt, aan wier oordeel de ondervinding hem geleerd heeft, dat hij waarde mag toekennen.

Hoe hoog die kunstvrienden en kunstbroeders u stellen, u heeft 't zo dikwels gehoord, u heeft 't zo dikwels gelezen, dat het overbodig mag heten dit hier te herhalen.

Jaren geleden heeft u de wens geuit, dat uw kunst ook aan gene zijde van de Moerdijk mocht worden gekend en geëerd. Ook die wens is in vervulling gegaan: aan gene zijde van de Moerdijk heeft men uw kunst toegejuicht en u zelf een officiële onderscheiding waardig gekeurd. En toch komt het mij voor, dat de beste maatstaf voor het hooge standpunt door u in onze kunst ingenomen, nog altijd te vinden is in het eenvoudige feit, dat zij, die het toneel niet kennen, ja, die ons nasionaal toneel niet willen erkennen, door u gedwongen zijn geworden althans uw naam te onthouden en nooit meer te vergeten.

Het hoge standpunt door u in onze kunst ingenomen... zeker dankt u dit in de eerste plaats aan uw machtig talent, de gave, die u in de schoot werd geworpen, waarvoor u niets heeft gedaan. Maar wat

zou er van dat talent geworden zijn, als u 't niet door taaie volharding en stage arbeidsaamheid tot ontwikkeling had gebracht, als u er niet mee geworsteld en gestreden had, om er al de schitterende schepingen aan te ontwoekeren, waarvan deze planken getuige zijn geweest? Misschien was 't dan ook juist de herinnering van deze strijd, waarin door u zo menige glansrijke zegepraal werd behaald, wat u bewogen heeft het veertig jarig tijdvak, dat achter u ligt, feestelijk te willen herdenken.

Laat ik u de verzekering geven, dat uw Haagse kunstvrienden van ganser harte in uw feestelijke stemming delen. Zij hopen, dat het u gegeven moge zijn u nog lang op uw hoog standpunt te handhaven en dat het hun gegeven moge zijn nog van menige schitterende scheping van uw kunst getuigen te wezen.

Namens hen heb ik het genoeg u als aandenken aan deze dag te mogen overhandigen:

1°. Lauweren, zeker het waardigst geschenk voor kunst en kunstenaar.

2°. Een moordwerktuig, bij deze gelegenheid het door u 't meest gewenste geschenk, en trouwens ook het bewijs van de mijstieke baan, die verenigt scheppen en doden.

3°. Een soevenier van meer intieme aard.

En ter vierde stel ik het geëerde publiek voor hier aan toe te voegen: een luid hoezee voor Louis Bouwmeester!

Men mag het voor zeker houden, dat verder in geen plaats van ons Vaderland, waar Louis Bouwmeester weer de eerste maal optreedt, de gelegenheid zal worden verzuimd, hem te huldigen. Behalve te Amsterdam en 's-Hage, is dit reeds geschied te Haarlem, Vrijdagavond 17 dezer en wel op zóó hartelijke en vooral *sprekende* wijze, als waarvan het voorbeeld in de twee vorige steden, niet gegeven was. Behalve toch ovaties in den schouwburg, die natuurlijk uitverkocht was, en de aanbidding aldáar, door den heer De Haan Hugenholtz, wethouder der gemeente, namens tal van ingezetenen, aan Bouwmeester van een pendule met coupes en fraaie oorkonde met afbeeldingen van den artiest in zijn voornaamste rollen, en verdere huldigingen door letterlievende vereenigingen enz., wachten de menschen op straat in dichte rijen geschaard, den kunstenaar op, om hem toe te juichen bij zijn rit naar het hôtél Funckler, waar hij op uitnoodiging van den eigenaar, den heer Jacobi, des nachts verblijven zou. Vóór het hôtél werd Bouwmeester eene serenade gebracht, door de Harmonie en Caecilia's mannenkoor, die hem een door den heer J. van Breemen Jz. gedicht en door Phil. Loots gecomponeerd lied toezong. Daarna had in de keurig versierde eetzaal, ter eere van den acteur, een soupé van ruim 40 couverts plaats.

HET GRAND THÉÂTRE * * * *

Begin Februari zal het vijftig jaar geleden zijn, dat het Grand-Théâtre, hetwelk in de geschiedenis van het kunstleven te Amsterdam, onder de directie A. van Lier, een bijzondere plaats heeft ingenomen, gesticht werd.

Het is jaren lang het eenige geweest, waar men met de beste voortbrengselen der uitheemsche letterkunde kennis heeft kunnen maken, en de kunst te genieten kreeg der groote

buitenlandsche talenten en genieën op tooneelgebied.

Velen, die in Europa in de tooneelspeelkunst naam hebben gemaakt, zijn te Amsterdam uitsluitend of althans voor het eerst opgetreden in het Grand-Théâtre. De Koninklijke Vereeniging «het Nederlandsch Tooneel» heeft er haar beste en roemrijkste jaren doorleefd.

De loop der gebeurtenissen, de concurrentie, de opkomst der specialiteiten-théâtres hebben hierin verandering gebracht.

De goede oude roemrijke tijd van het Grand-Théâtre kan echter weder terugkeeren wanneer de tegenwoordige Directie door krachtigen financiëlen steun in staat gesteld wordt de traditiën van weleer voort te zetten. Een comité heeft ten dien einde circulaires verspreid met verzoek om voor eene bijdrage te teekenen, als feestgave bij het 50-jarig jubileum.

Het comité is als volgt samengesteld:

Mr. B. E. Asscher, <i>President</i> ,	W. G. Nieuwenkamp,
S. J. Bouberg Wilson, <i>Secretaris</i> ,	Ernst Ostwald,
J. Batavier,	J. L. Pisuisse,
Louis Bouwmeester,	Jhr. A. W. G. van Riemsdijk,
Mr. W. K. van der Breggen,	J. H. Rössing,
C. F. Breitner,	Thérèse Schwartz,
Theod. C. Dentz,	J. W. Schut Jr.,
J. van Eik,	Dr. A. Sleeswijk,
Henriette Hendrix,	F. H. Smit Kleine,
C. F. van der Horst,	Prof. Dr. B. I. Stokvis,
Eduard A. Lehmann,	H. Wertheim,
Rud. Lehmann,	M. Merens, <i>Penningmeester</i> .
W. Mengelberg,	

Uit het Buitenland zijn tot het Comité toegetreden.

Antoine, Parijs,
Ludwig Barnay, Wiesbaden,
Sarah Bernhardt, Parijs,
Coquelin Cadet, Parijs,
Sigmund Lautenburg, Berlijn,
Ernst Possart, München,
Dr. Jan van Rijswijk, Burgemeester van Antwerpen,
Mounet Sully, Parijs,
Beerbohm Tree, Londen.

MEVROUW CHRISTINE W. COENEN— VAN OLLEFEN * * * * *

Op 73 jarigen leeftijd is mevrouw Coenen—van Ollefen, 13 Jan. ll., te Arnhem waar zij bij hare zusters, die een speelgoedwinkel houden, gestorven. Zij was een dochter van mevr. Van Ollefen—da Silva, wier bloeitijd als actrice, vooral als tragédienne, valt omstreeks 1840. De bovenbedoelde mevrouw Van Ollefen, heeft gelijk in Mendes da Costa's Tooneelherinneringen te lezen is, wel heel veel gespeeld, maar nooit grooten naam gemaakt. Mendes noemt haar in de rollen, die hij van haar gezien heeft: Elisabeth in Maria Stuart en Anna in Richard III «beneden het middelmatige.» Vooral het ordinaire hinderde hem in haar. In het seizoen 1856/7 vervulde zij jeune première- en ingénue-rollen bij Boas-Judels, o. a. bij het 25-jarig jubileum van Judels, 12 Febr. 1857, de Elise in de Vrek. Op het Leidsche Plein en later bij de Vereenigde Tooneelisten, onder directie van Stumpff en Veldman, werden haar voornamelijk de vorstinnerollen toebedeeld. Het Ned. Tooneel engageerde haar, bij de oprichting in 1876, niet. Zij was gehuwd met den 1899 overleden toonkunstenaar Joh. M. Coenen en al geruimen tijd niet meer aan het tooneel.

Geen beter cadeau voor een jongen dan

EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Exentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

Verschenen:

- I. Met een Kwartje de Wereld rond.
- II. Vrijbouter Triplex.
- III. De Neef van Lavarède.
- IV. Jean Fanfare.

- V. Nilia de Commandante.
- VI. Sergeant Kordaat.
- VII. Doctor Mystéro.

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON

Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN

COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.

Prompte bediening.

LOTOS

DRAMA IN DRIE BEDRIJVEN
DOOR

M. CONSTANT

(M. Snijder van Wissenkerke)

Prijs f 0.65

AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

E. OSKAM

Importeur van Havana Sigaren

DEN HAAG — ROTTERDAM.

COSTUMES

VOOR

Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden

in huur te verkrijgen

BIJ HET

Ned. Costuum-Magazijn

VOORHEEN

HELMHOUT & Co.

Singel 153, AMSTERDAM.

Henri van der Beugel

COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.

Grimeur voor Dilletanten Vereenigingen.

VIJZELSTRAAT 128 (boven)

AMSTERDAM.

Fabiës.

DE OUDHEIDVORSCHER, (kluchtspel in 1 bedr.). Thieme's tooneelbibliotheek, Zutphen.

Fabiës.

DE GEBOORTEAKTE, (tooneelspel in 2 bedr.). Thieme's tooneelbibliotheek, Zutphen.

Fabiës.

EEN STUDENTENMOP, (kluchtspel in 1 bedr.). Thieme's tooneelbibliotheek, Zutphen.

Fabiës.

KLEINE MANOEUVRES, (blijspel in 1 bedr.). Thieme's tooneelbibliotheek, Zutphen.

Fabiës.

DE PARKIETJES, (blijspel in 5 bedr.). Thieme's tooneelbibliotheek, Zutphen.

Fabiës en Alfaro (Reijding). DE WRIJFDOKTER, (blijspel in 1 bedr., gespeeld in Salon des Varietés 1888). J. Clausen, Amsterdam.

Fabiës.

DE ASTRONOOM, (blijspel in 2 bedr., gespeeld door Kon. Ver. Ned. Tooneel 1888). J. Clausen, Amsterdam.

Fabiës.

DE FAMILIE MURAL, (tooneelspel in 5 bedr.) G. G. Opwierda, Dieren.

Fabiës.

DE SNOEPERS, (kluchtspel in 1 bedr., gespeeld in Salon des Varietés 1901). Thieme's tooneelbibliotheek, Zutphen.

Bij schrijver dezer stukken, ontwerper van «De Doofpot», te bekomen tegen overeen te komen condities twee handschriften:

„GIJSJE VAN AEMSTEL”. Operette in 3 bedr.

„NAAR DE VROUWENTENTONSTELLING”. Kluchtspel in 4 bedr.

„TELEGRAPHEEREN ZONDER DRAAD”. Blijspel in 3 bedrijven.

Brieven onder letter F. aan de uitgeefster van dit blad.

W. C. VAN DER LAAN

Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN

BLOEMSTUKKEN

en alle genres bloemwerken.

EEN NIEUWE LEUS

HAAGSCH KLUCHTSPEL IN ÉÉN BEDRIJF
DOOR

MARCELLUS EMANTS.

Dit drama werd opgenomen in Elsevier's Maandschrift 9de Jaargang afl. III.

De afl. is alom te verkrijgen tegen den prijs van f 1.25.

VERZOEK

aan allen, die in „HET TOONEEL” belangstellen, die verwachten, dat 't nu een goed blad zal worden, en die f 2.50 per jaargang goedkoop vinden, om het hier-naast gedrukte inteekenbiljet, of met hun eigen naam of door een ander, vriend of kennis, onderteevend, uit te knippen en te zenden aan een boekhandelaar of direct aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

INTEEKENBILJET.

Ondergeteekende wenscht te ontvangen van af 5 October 1901 tot wederopzeggings toe à f 2.50 per jaargang, franco per post:

„HET TOONEEL”

onder redactie van H. L. BERCKENHOFF, uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij „Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buitenland is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERSM
MAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURGWAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST f 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
f 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND f 2.90.

INHOUD: Leescomité — B.: Het resultaat van een prijsvraag.
— Het 50-jarig bestaan van het Grand Théâtre. — B.: Aan
een Vlaamschen Broeder. — D.: E. Erfmann. — D.: Rotter-
damsche Kroniek. — Ora et Labora. — Wedstrijd in Volks-
tooneelkunst.

LEESCOMITÉ. * * * * *

Ter beoordeeling ingekomen: *De dochters van Grevelinck*. Tooneelspel in vier bedrijven.

HET RESULTAAT VAN EEN PRIJS-
VRAAG * * * * *

Door het te Berlijn verschijnende 14-daagsch
tijdschrift *Bühne und Welt*, is verleden jaar een
prijsvraag uitgeschreven voor een tooneelstuk in
1 bedrijf. Prijzen 500, 300 en 200 Mk. voor de
drie bestgekeurde inzendingen.

Niet minder dan 632 Ms. zijn ingekomen, waar-
van 42 als tegen de voorwaarden van den wed-
strijd indruischende, terzijde moesten worden
gelegd. Bleven 590, die in handen zijn gesteld
van een jury (*Lesekomité*) van 16 letterkundigen
(*Schriftsteller*) en chefredacteurs. Onder die 16
leden is maar één persoon, van wien men ver-
wachten kon, dat hij een eenigszins *practisch*
inzicht heeft in de eischen van een theaterstuk,
namelijk de intendant Aloys Prash te Berlijn,
Die inzendingen, welke daarvoor met minstens 3
stemmen waardig werden gekeurd, zijn daarna in
handen gesteld van een nieuwe jury van 10 leden,
waaronder als eigenlijke vakmannen voorkwamen:
o.a. Ludwig Barnay, de schouwburgdirecteuren
Bittong te Hamburg en Erdmann-Jesnitzer te
Bremen, de regisseur Max Grube en de hoftheater-
dramaturg: Dr. Kilian te Karlsruhe. Deze com-
missie heeft van de 83 haar in handen gegeven
stukken, prijs-waardig gekeurd: *Ein Auser-
wählter* (500 Mk.) van Helene Hirsch, onderwijzeres
en schrijfster te Brünn, *Ein Sonnenstrahl* (300
Mk.) van den acteur en regisseur Robert Wach
te Plauen i. V. en *Der Gute Tag* (200 Mk.) van
Anna Schwabe te Weenen. Als kenschetsend
voor den geest des tijds, in het litterarische, wordt
door de jury de aandacht gevestigd op het vol-
komen ontbreken van blijspelen onder de 83 haar
ter beoordeeling gezonden stukken. En ook staan
ze geheel buiten de romantiek, die zich o.a. in

sommige werken van Hauptmann uitspreekt. Een
beslist realistische stemming is overwegend en
ook de drie bekroonde stukken maken geen uit-
zondering op dien regel.

Wij hebben de drie best gekeurde stukken
gelezen en moeten de volgorde in de bekroning
als verdedigbaar erkennen. Het «Schauspiel:
Ein Auserwählter» komt ook ons voor het
verdienstelijkste te zijn. Het speelt in een kring
van fabriekswerksters. Moeder Klotze, arbeidster
in een ververij, die zóó heilig en zeker aan de
onschuld gelooft van haar voor 12 jaar wegens
moord op den fabrieksupzichter veroordeelden
zoon, dat zij Gods wrake roept over haar en
haar kind, als zij ooit in haar overtuiging in deze
komt te wankelen, is een mooi geteekende figuur.
Eens op een nacht, toen ze zwaar ziek te bed
lei, heeft ze plotseling een verblindend licht zien
stralen van het Christusbeeldje aan den wand.
Doch niet de Heiland, maar haar zoon hing aan
het kruis en toen ze opstaan wilde en op het
wonder toesnellen, stond Jezus voor haar en legde
de hand op haar voorhoofd en sprak: «Houd u
rustig, vrouw, uw zoon is uitverkoren om te lijden
en hij zal God zien!»

Haar zoon, die acht jaar van zijn straf achter
zich heeft, keert tot het huis zijner moeder terug.
De nog restende 4 jaar, zijn hem kwijtgescholden,
als belooning voor een manmoedige daad, welke
hij als tuchthuisboef heeft verricht. Als hij thuis-
komt is zijn moeder afwezig om allerlei inkoop-
te doen, ter feestelijke ontvangst van den uitver-
koren, onschuldigen zoon. Konrad's geliefde, die
hem trouw is gebleven, verschrikt van zijn voor-
komen: acht jaar tuchthuisverblijf heeft zijn haar
vergrijsd, zijn gelaat gegroefd. Op haar aandringen
zal hij zich niet aan zijn moeder vertoonen,
alvorens zij door Kathe — zoo heet het hem
trouw gebleven meisje — is voorbereid. Als hij
de deur uit is, ontmoet hij toevallig zijn moeder,
die hem echter schuw ontwijkt. Zij herkent haar
uitverkoren zoon niet en houdt hem voor een
vagebond, tegen wien men de voorzorg heeft te
nemen de huisdeur goed te sluiten. Maar na
eenige oogenblikken moet de zaak toch tot op-
lossing komen en laat Käthe Konrad binnen, na

de moeder te hebben ingelicht. Moeder en zoon vliegen elkaar in de armen, maar als het haar bewust wordt, dat Konrad toch wel degelijk den moord heeft begaan, stoot zij hem van zich en roept zij Gods wrake over haar en haar kind. Dan vertelt Konrad, hoe hij den opzichter naar de keel is gevlogen, nadat de man hem eerst ten onrechte beschuldigde van diefstal en daarna zijn moeder gehoord had, haar de bijzit scheldende van den pastoor bij wien ze gediend heeft. De opzichter had hem te voren uit zijn werk gestooten, omdat Käthe niet wilde ingaan op zijn lage voorstellen. Kortom, Konrad blijkt tot zijn daad in die mate te zijn uitgetergd, dat wat als schuld is aangemerkt door de wereldsche rechters, voor Gods aangezicht als *schuld* niet kan bestaan... En zoo blijft voor de moeder de Godsspraak waar: haar zoon is uitverkoren geweest om te lijden voor haar....

Dit tooneelstuk, dat inderdaad niet zonder diepte is, heeft voor onzen persoonlijken smaak niet gewonnen, door den humor, dien de auteur in een aantal voor 't overige wel aardig geteekende, bijfiguren, als tegenstelling van het tragische der situatie, heeft persoonlijk. Mij dunkt het tragische motief, was hier machtig genoeg om het geheel ten volle te doordringen. De afwisseling, die nu bereikt is, zal vooral een Hollandsch publiek, dat eenheid van toon en stemming in een kunstwerk verlangt, wat bont schijnen.

Het tweede stuk: *Ein Sonnenstrahl* van Robert Wach — ook *Schauspiel* — staat op het kantje van de noodlotslitteratuur uit de eerste helft der vorige eeuw. De handeling heeft plaats in het huis van een houtvester: eenzaam gelegen in het groote woud. Uitmunten is op den winteravond, dat het stuk speelt, de verlaten stemming geteekend van dit milieu, door het gesprek tusschen moeder en dochter, welke de thuiskomst verbeiden van den heer des huizes, die er met den opperhoutvester op uit is. De wind giert om het huis, dof ruischen de takken der boomen en zwaar hoort men nu en dan de sneeuw van het dak op den grond ploffen. Käthe is een maagd van 20 jaar, die in deze doodsche omgeving verkommert. Zij verlangt naar den zonneschijn van jong, opgewekt leven, gelijk ze het kent uit haar jeugd, toen haar vader als houtvester geplaatst was op een post, dicht bij de stad. Maar de ongunst van een chef, die veel invloed heeft bij den vorst, had de verplaatsing van het gezin weten te verkrijgen, naar het thans bewoonde onherbergzame oord.

De tweede scène brengt ons de thuiskomst van den vader, vergezeld van den opperhoutvester, die zich aldra doet kennen als een jovialen kerel. Hij heeft schik in Käthe — denkt daarbij aan zijn eigen lief kind, zijn eenig kind, dat hij heeft moeten verliezen op den leeftijd, dien Käthe nu bereikt heeft. Daar naar gevraagd, vertelt Käthe hem van het eenzame leven dat zij lijdt en de vader voegt er bij, dat hij ongerust wordt over zijn kind dat in deze eenzaamheid nog de verlatenheid zoekt en halve dagen dwalen kan door wind en weer, in de bosschen. En al kou-

tende komt de verplaatsing en terugzetting van den houtvester op het à propos en de opperhoutvester betuigt zijn ondergeschikte zijn groote tevredenheid over den uitmuntenden staat, waarin alles zich bevindt en hij neemt zich voor hem een betere plaats te bezorgen, die juist is opengevallen, een zeer lucratieven en schoon gelegen post. Zóóveel invloed heeft hij bij den vorst, dat hij Käthe wel de formeele belofte durft geven, dat eer het voorjaar in het land is, de gewenschte verandering in haar bestaan zal zijn geschied. Het voorjaar met zijn luwe luchten omwuift, na deze verzekering, al het jonge meisje en als de opperhoutvester zijn rijtuig bestegen heeft om zich naar het naastbijliggend station te doen vervoeren, is het of hij een zonnestraal heeft achtergelaten, dat de winteravondstemming verwarmt en door-gloeit. Maar als allen: vader, moeder en dochter zich verheugen in het hun geopend nieuw verschiep, verschijnt een vreemde gedaante voor het venster, den houtvester naar buiten roepende om hulp te verleen. De blijde stemming maakt plaats voor die welke wordt gewekt door het gevoel van een naderend onheil... De wagen van den opperhoutvester is onderweg naar het station in volle vaart tegen een mijlpaal gereden en vermorzeld. Zijn lijk wordt na eenige oogenblikken het huis binnengedragen. Alle hoop is vervlogen. De kerker der eenzaamheid sluit zijn deuren nu voor goed achter dit jonge leven. «Mama (roept Käthe) ich wollt, ich läge auch da — mit zerschlagene Stirn!! — Nun ist alles aus, — aus, — alles, alles, alles!»

De jury roemt in dit stuk vooral en terecht: «die ungewöhlich suggestive elegische Stimmung, die über dieser Forsthausgeschichte liegt», en is van meening, dat het «obgleich der dramatische Struktur, insbesondere der Schluss, nicht unanfechtbar erscheint, seinen Eindruck auf den Zuschauer nicht verfehlen wird».

Het derde stuk: *Der Gute Tag*, van Anna Schwabe, is in Weener voorstad-dialect en geeft een *tranche* uit het armelui's bestaan van een stratenmakersgezin. Juist omdat hier niet een bepaald conflict geteekend wordt, of een alles overheerschende situatie, is van het stuk door een uittreksel geen idee te geven. De schilderingen zijn, hoewel niet terugstootend realistisch (daarvoor waarborgt ons waarschijnlijk het feit, dat de auteur eene *vrouw* is), wáár geobserveerd en goed geteekend. Moge het als tooneelstuk, het genre genomen in den geijkten vorm, al beneden *Ein Sonnenstrahl* staan — uit een algemeen artistiek oogpunt gaat het er boven. De jury acht «Bühnenwirkung durchaus wahrscheinlich.» Of het in zijn grauweheid echter niet wat eentonig werken zal, is de vraag. Ook zij daargelaten, of deze prijsvraag, waarop ruim 500 stukken zijn ingekomen, als werkelijk de drie bekroonde de beste zijn, schitterend geslaagd mag heeten. Ik wil daarmee geenszins — in navolging van sommigen — het prijsvraag-systeem verwerpen. Want ik kan niet vergeten, dat ten onzent »De Kiesvereniging van Stellendijk» de rijpe vrucht is geweest van zulk een wedstrijd.

B.

HET 50-JARIG BESTAAN VAN HET GRAND THÉÂTER * * * * *

De naam Grand Théâtre schijnt geïsurpeerd, althans niet zonder pretentie. Maar zij is historisch verklaarbaar. Bij zijne stichting in concurrentie tredende met den *Salon des Variétés* van Boas en Judels, die kleiner was, mócht het zich, ter onderscheiding van zijn mededinger, op zijn grooter afmetingen verheffen.

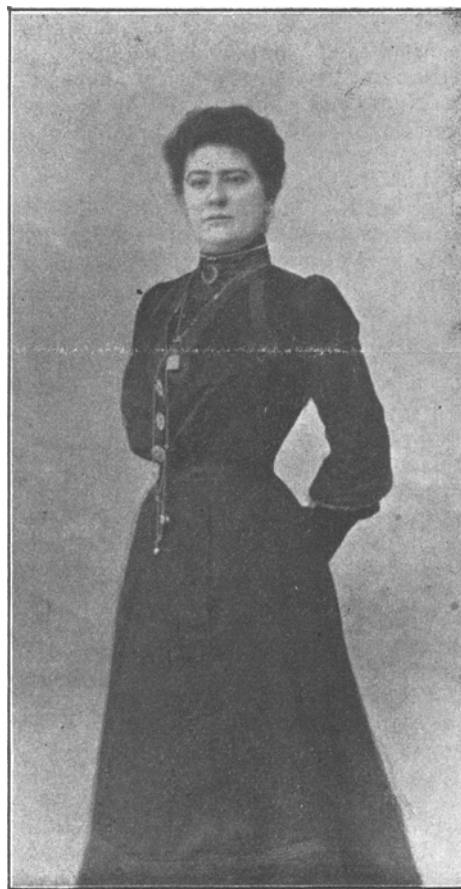
Nú is bij de betooging, Woensdagavond, na het einde der feestvoorstelling, door den heer Aug. Kiehl in zijn toespraak tot de drie heeren van Lier, heel aardig gezegd: «jk heb een gevoel, of ik met u drieën, mijnheeren Van Lier, vóór mij, voor een rebus sta, met het onderschrift: Waar is de jubilaris? De jubilaris is het... *gebouw* en we zijn hier bijeen om te herdenken he: 50-jarig bestaan van dat *gebouw*.» De heer Kiehl heeft met deze woorden, onbewust, verklaard, waarom dit jubileum niet meer *algemeene* deelneming heeft gevonden. Het is tóch wel een glansrijk feest geweest, dank zij vooral de groote werkzaamheid door het feestcomité ontwikkeld, maar het publiek, het *groot*e publiek heeft niet meegedaan. De eerste feestavond was de schouwburg mooi bezet — maar lang niet uitverkocht. Iets zeer zeldzaams, als men rekening houdt, met, een op het meevieren van tooneel-jubilés zóó tuk publiek als het Amsterdamsche. Maar wie kan er ook warm worden voor een... *gebouw* en nog wel een gebouw, dat als schouwburg heel ver van het ideaal blijft, al is de zaal zelve goed en al maakte zij in de sobere, smaakvolle versiering, Woensdagavond, een heel gezelligen indruk! Ten tweede is de man, die de onderneming stichtte en haar een zeer persoonlijk cachet wist te verlenen, de heer Abraham van Lier, niet meer in leven. En de zoons hebben niet het geluk gehad de stichting huns waardigen vaders in bloei te doen toenemen. Het Grand Théâtre heeft de laatste jaren een alles behalve schitterend bestaan geleid en ook de Gebr. Van Lier hebben de gevolgen ondervonden van de verzwakte liefde voor het tooneel, waarvan wij bij ons publiek getuige zijn.

Onder meer heeft de opkomst der varieteiten-gezelschappen, waarvan er een, die schitterende zaken maakt, gevestigd is in de Amstelstraat zelve, het uitgaand publiek in andere richting geleid. En niet alleen het Grand Théâtre, maar ook de Salon des Variétés is daarvan het offer geworden. Het zijn hoogstens sensatie-stukken, revues en derg., die gedurende eenigen tijd, het publiek nog weer eens tot een gang naar het theater kunnen verlokken.

Intusschen: het kan verkeerren, en misschien dat het thans gevierde jubileum, afsluitende het verleden van een halve eeuw, een periode opent, waarin de tegenwoordige directie, door de ervaring wijs geworden en zich bij de exploitatie harer onderneming vooral richtende tot het meer beschaafde publiek, nieuw leven in de onderneming weet te brengen.

De feestvoorstelling, op den eersten avond, had weinig aantrekkelijks. Opgevoerd werd *Gier-Wally*, een drama, dat 15, 20 jaar geleden, succes had, gedeeltelijk gedragen door den roman van Wilhelmina von Hillern, waarnaar het bewerkt, of liever waaruit het gekapt is, welke roman toen zeer in den smaak viel. Thans volslagen verouderd, dankt dit drama, naar ons werd meegedeeld, zijne opvoering bij deze gelegenheid, vooral aan den invloed van Mevrouw *Julia Van Lier—Cuypers*, die er de titelrol in heeft vervuld. Deze actrice, die voor eenige jaren, in dit zelfde Grand Théâtre, zich aan ons heeft doen kennen als een actrice van een gepassioneerd en meeslepend temperament, is een Vlaamsche van geboorte en gevormd in de school van het melo-drama, dat ook

heden ten dage, met name te Brussel, voornamelijk het repertoire vormt van het Vlaamsche schouwburgpubliek. Zij heeft een mooi volklinkend orgaan, een expressief gelaat, met oogen die vonken schieten, maar ook in teederheid verzinken kunnen, en een mooi geproportioneerde, fiere gestalte, een en ander wel in staat om toehoorder en toeschouwer te boeien en ook hen, die in engen kring met haar verkeerren. Het is dus geen wonder, dat de jongste der Gebroeders Van Lier, Joseph, zich aan hare bekoring niet heeft kunnen onttrekken, met het gevolg, dat hij zich haar hand wist te verwerven. Na haar gastspel in het Grand Théâtre, vertrok zij als Mevr. Van Lier en vergezeld van haar echtgenoot, weder naar Brussel, alwaar zij de lieveling is van het publiek, dat er den Vlaamschen schouwburg bezoekt. De heer Joseph Van Lier vervult aan dat theater de betrekking van regisseur. De zeer geprononceerde neiging van Mevr. Van Lier—Cuypers voor het melo-drama, het fors aangezette, naar buiten opvlammende gepassioneerde volksstuk, is een bezwaar tegen een in Noord-Nederland duurzaam zich handhavend succès, van deze door de natuur zoo hoog begaafde actrice, wier portret wij

hier opnemen. Dat Mevr. Van Lier de rol van *Gier-Wally* met veel brio en overtuiging zou spelen, mocht men verwachten.

De rol van Beeren-Josef, de tweede hoofdpersoon in het stuk, is een geliefkoosde rol geweest van Louis Bouwmeester, die hij herhaalde malen, met zijn zuster als *Gier-Wally*, heeft gespeeld. Hij scheen ons Woensdagavond echter aan de rol ontwassen. Wij kregen herhaaldelijk den indruk, dat hij er niet meer goed kon *in*-komen. Gelukkig! De overige bezetting van het stuk was gerecruteerd uit verschillende gezelschappen, die gaarne als bewijs van sympathie met het

feest, de gevraagde artiesten aan Gebr. Van Lier, voor dezen avond, hadden afgestaan. Nieuw was ons de heer Marcel Myin, een Vlaamsch acteur, die tijdelijk aan het Grand Théâtre verbonden is, ter uitbeelding van de rol van Sherlock Holmes in het sensatie-drama van dien naam, dat er volle zalen trekt. De Kon. Vereeniging «Het Nederlandsch Tooneel» heeft den heer Myin geëngageerd, vermoedelijk ter vervanging van den heer Royaards, die om gezondheidsredenen, aan het einde van het loopende seizoen zijn ontslag heeft gevraagd. Een oordeel over het talent van den heer Myin wordt het best opgeschort, tot hij gelegenheid heeft gehad, zich nader te kunnen doen kennen.

Het voornaamste van den avond was de huldebeu- tuiging aan het einde der voorstelling. Wij noemden reeds den grooten ijver, waarmede het comité zich van zijn taak gekwetend heeft om den dag te maken tot een feestdag voor de Gebr. Van Lier. Het bood de directie een vrij aanzienlijk bedrag aan, dat haar in staat zal stellen de onderneming verder te exploiteeren op «gezuiverden» grondslag. Tevens mocht de voorzitter van het comité, Mr. B. C. Asscher, den oudsten der firmanten, den heer Lion van Lier, de verrassende mededeeling doen, dat hij door Z. M. den Duitschen Keizer-Koning was begiftigd geworden met het ridderkruis der Pruisische Kroonorde, als erkenning van hetgeen de firma (met name wijlen de heer A. van Lier) heeft gedaan tot bevordering van de Deutsche Tooneelkunst in Nederland. Bij een en ander was nog gevoegd een verguld zilveren lauwerkrans en een mooi gebonden album, inhoudende de namen der deelnemers aan het huldeblijk. Hoezeer het *Grand Théâtre* in betrekking heeft gestaan, bijna met al wat tot het tooneel behoort in ons land, bleek uit het feit, dat niet slechts alle theater- en operadirecties, kransen of bloemgeschenken hadden gezonden, maar dat ook vele artisten van hier en elders, individueel, bewijzen van sympathie en erkentelijkheid aanboden. Onder de toespraken, die gehouden werden, onderscheidde zich, door de geestige inkleeding, die van den directeur van het Residenz-theater te Berlijn, den heer Sigmund Lautenburg, die voor de gelegenheid expresselijk was overgekomen. Den tweeden avond van het feest, zal hij opluisteren, met de opvoering van een stukje, door leden van zijn personeel. Directeur Lautenburg bood zijn «lieben Freunden en Collegen» een verguld zilveren lauwerkrans aan, als blijk van erkentelijkheid voor de in het Grand Théâtre, genoten gastvrijheid, toen hij er, nu 18 jaar geleden, met een Duitsch gezelschap voorstellingen gaf, die zoo bijzonder slaagden, dat hij dit «Gastspiel» beschouwt als het uitgangspunt van zijn loopbaan als schouwburgdirecteur, die met het beste succés bekroond is geworden. Directeur Lautenburg is nu een man in bonus, die, getuige zijn met ridderorden bezaaide borst, in hoog aanzien staat.

De tweede feestavond had een internationaal karakter en werd o. a., van het begin tot het einde, bijgewoond door den burgemeester en zijne echtgenoot. Artisten van het Théâtre de l'Alcazar uit Brussel, vertoonden een stukje van Courteline, Mevrouw Mann-Bouwmeester en de heeren Van Kuyk, De Vries en Lage- man traden op in de 3de acte van *Fédora*, en tusschen de bedrijven werden door artiesten van de Fransche Opera uit den Haag en de Nederlandsche dito uit Amsterdam, eenige muzikale voordrachten ten beste gegeven. Maar de *clou* van den avond was het «Gast- spiel des Berliner Residenz-Theaters unter Leitung und mit Mitwirkung seines Directors: Siegmund Lautenburg.» Gespeeld werd *Die Wiener in Paris*, Genre- bild in 2 Acten von Karl von Holtei. Wie zich herinnert, dat deze Holtei zich beroemd heeft gemaakt

als schrijver van *Laurierboom en Bedelstaf*, kan zich gemakkelijk het karakter denken van dit *Genrebild*. Het is al gemoedelijkheid en gevoeligheid en onschul- dige grappigheid wat er aan is. Maar toch deed het stukje 't 'em. Het bracht allen in een aangename stemming en we kregen den indruk, dat onze ouders het toch nog zoo mis niet hadden, deze pretentie- looze tooneelkunst, blijkbaar alleen ten doel hebbende, de menschen op gepaste wijze te onderhouden, voor lief te nemen. Was de geest toen toch niet gezonder dan die van tegenwoordig, welke de prikkeling zoekt van het scabreuse en van de eenzijdige voorstelling van maatschappelijke ellende?

E. ERFMANN. * * * * *

Kan men, zonder gemoedsbezwaren generaliseerend, van het overgroot deel der jongere acteurs beweren, dat zij, zoo niet geheel nonvaleurs, toch voor een glorieuse herleving van ons tooneel in de toekomst de bouwstoffen wel niet zullen aandragen — hier is er één, die voor een waardige bezetting der openge- vallen en nog open te vallen plaatsen onzer groote ouderen, ongetwijfeld in aanmerking kan komen.

Erfmann en zijn vrouw beiden, zij behooren tot hen, van wie wij in de toekomst veel verwachten.

Hierbij gaat het portret van eerstgenoemde, als Hamlet.

't Portret van mevrouw Erfmann en daarmee de gelegenheid om haar talent nader te waardeeren, volgt

nog wel, maar het is toch moeilijk het paar, welks kunstopvattingen en kunstvermogens elkaar zoo nauw raken, te scheiden. Wat over hem gezegd wordt, geldt feitelijk ook voor háár.

Evenmin als van één anderen jongen artiest, zou men van Erfmann kunnen zeggen, dat zijn kunnen geëvenaard is aan zijn willen en hopen, maar hij verkeert in het gelukkig geval, dat hij gelegenheid had over beide te doen oordeelen.

't Was in het ééne seizoen, waarin hij meêdeed aan

de leiding van den Tivolischoouwborg, toen hij dus in de keuze der stukken en de verdeeling der rollen aandeel had. Dit seizoen nu is één der belangrijkste geweest, die, sedert zijn ontstaan, Tivoli heeft doorleefd.

Er is in dat jaar heel wat goeds gespeeld; onder meer: Jozef in Dothan, waarin hij (in de rol van Ruben) zich een Vondel-zegger van groóte talenten toonde en waarin zijn vrouw den Jozef uitbeeldde — een Jozef die, in zijn prachtige, poëtische ontroering, behoort tot een onzer onvergankelijkste en meest hoopvolle tooneelherinneringen.

Erfmann heeft in dat seizoen gespeeld: *Le Chemineau*, *Gringoire* — een jaar later, bij de eerevoorstelling waarvoor hij de keuze had: *Hamlet*, 't volgend jaar *Romeo*, hij had nu zoo gaarne *Nathan de Wijze* gegeven, of, maar nog liever en, Hendrik IV en daarin *prins Hendrik*.

Plannen, hoe eerbiedwaardig ook, bewijzen zoo bitter weinig en nu moge men 't in een jong tooneelartiest prijselijk achten, dat zijn eerzucht zóó hoog gaat verder behoeft de waardeering zich dan ook niet uit te strekken. Maar Erfmann heeft bewezen dat hij — mits in de gelegenheid zijnd — niet alleen wil, maar ook kan. Zijn *Hamlet* is in wijden kring gewaardeerd, zijn *Romeo* zou moeilijk door een ander jong Hollandsch acteur kunnen worden geëvenaard; zijn «Zwerfer» werd zeer hoog gesteld; zijn «Gringoire» was een voortreffelijke creatie; zijn Ruben in Vondels drama is boven reeds geprezen.

Erfmann's beschaving, evenzeer als zijn gansch oprechte bedoelingen, verheffen hem wel verre boven het onontwikkeld succesjagers-bedrijf en het zielloos métierwerk, dat men in de tooneelwereld zoo héél vaak waarneemt.

Met de materiele middelen van den acteur: stem en voorkomen heeft hem de natuur royaal bedeed; de stem vroeger wel eens onvast met neiging tot vibreeren in hooger timbre, krijgt met het ouder worden meer beslistheid, klarer diepte. En wat toch ook geen bijzaak is: 't metier zelf mimiek en plastiek, de kunst van costumdragen en bewegen in wapenrusting, kent hij.

Het is te hopen, dat aan Erfmann en zijne vrouw een plaats verzekerd wordt bij een tooneelgezelschap, waarin zij de gelegenheid vinden, hunne talenten meer en meer te ontwikkelen.

D.

AAN EEN VLAAMSCHEN BROEDER.

In het te Antwerpen verschijnende letterkundig weekblad *Tijl Uilenspiegel*, (no. van 18 Januari 1902) wordt door Rafaël Verhulst de draak gestoken met de geestdrift, die doorstraalt in onze verslagen omtrent de ontvangst van Louis Bouwmeester en de zijnen te Parijs en aangehaald wat wij schreven over de attentie van den Franschen minister, die Bouwmeester onder den onmiddellijken indruk van zijn spel, *officier d'Académie* maakte, «dat onbeduidend groen lintje, waarvan Frankrijk en ook België vergeven is. Dat geven ze nu aan den grooten Bouwmeester in plaats van het Eerelegioen!»

Men vergunne mij het volgende te antwoorden aan mijn Vlaamschen collega: «Gij hebt van uw standpunt wel gelijk, geloof ik. Wij zijn misschien — wat anders niet in onzen Hollandschen aard ligt — wat al te dithyrambisch geweest. Maar we zijn op 't punt van goede vormen ook heel weinig gewend. Dat een minister, een **Hollandsch** minister naar de komedie gaat en een vreemd acteur, onder welken vorm dan ook, huldigt — wél ik geloof niet dat zoiets in Nederland nog ooit is gepasseerd. Misschien zou onze tegen-

woordige premier, Dr. Kuyper, tot zoiets in staat zijn, — als 't nu maar toevallig niet het *tooneel* gold, dat bij hem, krachtens zijn calvinisme, uit den booze is. Maar onlangs hebben we hem toch zien afstappen aan de nederige woning van een eenvoudig journalist (niet eens een hoofdredacteur)! om dezen bij de herdenking van zijn 40 jarig jubileum de Oranje Nassauorde te brengen. Dat is wel de eerste keer in onze historie, dat een minister, een *Hollandsch* minister (je moet denken, dat is nog heel wat anders als een Fransch minister) zich tot zóóiets ver... ledigt!

En of nu de *palmes académiques* zooveel lager staan dan het aan zijn oorspronkelijke bestemming zoozeer vreemd geworden en ook te koop zijnd legioen van eer — daarover zal ik maar niet in beschouwingen treden. Ik ben zelf ridder van *niets* en de goede smaak heeft mij dus te weerhouden den draak te steken met welke ridderorde ook. De Fransche minister boven bedoeld deed echter wat hij op het gegeven oogenblik kón doen. Hij gaf wat hij te geven had — meer heeft geen sterveling van hem te verlangen.

B.

ROTTERDAMSCH KRONIEK * * *

24 Januari en 6 Februari 1902.

Stel u voor mevrouw, dat ge op uw middagwandeling verschrikt wordt door twee vechtende kerels, met messen, dat ge, thuis komend, u wat ontdaan voelt en op de sofa liggen gaat om bij te komen. Dat ge dan in slaap valt en een tuk doet van zes jaren. Waarlijk, zes jaren, — een nonalijden dus, dat de heele medische wereld in rep en roer zou brengen!

Dat het hoofd uws mars door uw geweldig slaapje niet meer, — 't is te begrijpen — bij zijn zaken was, zoodat de zaken failliet gingen. Dat ook uw kinderen stierven.

Ge wordt op een dag wakker, in een armelijke kamer, waar uw grijs-geworden man u van zijn zaken biecht. En terwijl ge hem even wegstuurt om druiven, die de meid niet meer beeren wil, vertelt die meid u dat uw kinderen dood zijn.

Ge zoudt — veronderstelt dat ge u in dit lichtelijk griezellig geval kondet in denken — maar liever niet wakker geworden zijn?

Zoo denkt ook de dame er over die de heldin is van *La Dormeuse* een dramaatje in twee bedrijven dat we in den Tivolischoouwborg door het modern Tooneel-ensemble zagen vertoonen. Zij valt dan ook om en als haar man met de druiven komt, vindt hij haar dood, waarop het scherm valt.

Maller parodie van tragiek hebben we nooit op de planken gezien. De Ensemblers probeerden nog wel er iets van te maken, iets heusch lugubers, maar zij slaagden er niet in. 't Publiek vond het blijkbaar de moeite niet waard, dat de ongelukkige vrouw uit haar dutje was ontwaakt.

Het modern ensemble dat waarlijk ernst en ijver in voldoende mate heeft, lijdt aan het dubbele euvel van geen leider te hebben en geen twee of drietal goede krachten die een vertooning kunnen dragen.

De opvoering van *La Dormeuse*, een vergissing, bewees dit.

Als nastukje ging een oorspronkelijk dramatische schets in één bedrijf: «De arm der gerechtigheid», door Willem van Santen. Deze jonge schrijver is de artistieke adviseur van het Ensemble, doch zijn qualiteiten als zoodanig blijken uit zijn eerste kleine tooneelwerk geenszins. Noch de eisch van het drama, noch

dien van het tooneel zijn den heer Van Santen bekend. Hij liet ons zien en hooren, ruw en plastisch genoeg, hoe een arme weduwe door den «huisjesmelker» uit haar kamertje wordt gezet. Een Cynische deurwaarder die het armelijk boeltje «opschrijft», de «melker» die de weduwe uitvloekt, een driftige zoon die hem te lijf gaat en een buurvrouw van twee hoog achter, die de weduwe op haar manier troost, werden ons één voor één of in groepjes tegelijk voorgediend. De heer Van Santen zal zelf wel inzien, na de vertooning, dat leege grofheid nog niet hetzelfde is als realiteit, dat althans volks-kunst andere eischen stelt, dan die door Van Santen gehuldigd worden. Met vloeken, schelden, slaan en vechten zonder meer op het tooneel te brengen, beeldt men daar het volksleven niet uit.

Den tooneelspelers ging dat grof doen heel slecht af, hier en daar een Kaat-Mosselvleugje bij deze en gene en overigens zich forceerende en verkleede dames en heeren.

Om tien uur was de voorstelling geëindigd — voor 't Ensemble en voor ons waren het verloren uren.

Wie van dit modern Ensemble eenige verwachting had, zal het blijkbaar gemis aan zelfrespect, door de vertooning van Sherlock Holmes, (bijzonder onvoldoende) moeten vergeven en hopen dat Erfmann en zijn vrouw, die nu toch toegetreden zijn, meê zullen helpen dat 't althans weer in de goede richting zal gaan.

Beter dan Van Santen, debuteerde de heer J. H. Speenhoff als toneelschrijver. Met een blijspel in één bedrijf: «De Kus», een geestig stukje, dat door het gezelschap van Van Eysden met plezier werd vertoond.

't Is het geval van een soort Tartuffe, die den man van zijn zuster heeft gesnapt, terwijl die naast een buurvrouw op de canapé zat. Hij weet dan zijn zuster te overtuigen, dat zij na zoo'n misstap van haar man scheiden moet. Maar dan komt een mooi weeuwte hem bewijzen, aan hemzelf, dat een man zoo heel gemakkelijk door een aardig vrouwke, als hij naast haar op de canapé zit, tot domheden kan worden verleid.

Zondert men 't bezwaar uit, dat de slottooneelen wat gerekt zijn en dat het weeuwte 't wel iets te ver komen laat voor een grap, dan kan men zonder voorbehoud, «Een Kus» als een model-levêr de rideau prijzen. Het is vernuftig bedacht, de dialoog is geestig, de handeling gaat geregeld voort, werkelijk uitstekend.

Voortreffelijk speelde mevrouw Van Eysden het verleidelijk weeuwte en de Tartuffe naast haar werd prachtig door Alex. Faassen uitgebeeld.

't Gezelschap Van Eysden is bezig aan een militair-stuk «Trek sabel» en aan «Maria Stuart», voor de leden van onze afdeling op 17 Februari a. s. op te voeren.

In afwachting daarvan, heeft het een blijspel in drie bedrijven van Max Dreyer: «Grootmoeder» vertoond, een om zijn geestigen dialoog en de uitnemende typeering van enkele figuren, waarlijk zêér goed repertoire-stuk. Het is wat Duitsch, valt dus in vele momenten wat lang, maar er is genoeg frissche levendigheid in de meeste der tooneelen, met een zoo volkomen afwezigheid van alle imoraliteit, dat men 't met genoegen volgt.

Behalve Poolman, die voortreffelijk den hoofdpersoon speelde: een in isolement van louter mannenomgeving zich verschanst hebbend vrouwen hatend baron, die ten slotte tóch in de vrouwenval vliegt, deden aan deze vertooning alleen jongere leden van het gezelschap meê.

En met waarlijk bijzonder genoeg hebben we Willem van Zuylen Jr. als huisknecht gezien, botte lummel, slaaf-achtig sataliet van een steeds betoogend en redeneerend heer.

Mevrouw Coelingh—Vorderman speelde de «Grootmoeder», 't listige, geestige vrouwke, dat tenslotte toch den vrouwenhater te bekeeren weet, zêér naar behooren

en alle anderen hielpen aan een vlugge fleurige vertooning, met groote ambitie meê.

't Was een goede avond voor 't gezelschap. «Grootmoeder» zal waarschijnlijk méér malen worden herhaald dan het draakje «Meer zon», dat het tot twee opvoeringen bracht en waarover we dus maar niets «kronieken» zullen.

De «Eereavonden» zijn dit jaar al vroeg begonnen. Mevrouw Tartaud is vóór allen gegaan op den laatsten dag van Januari. Zij gaf «Nora», een reprise, die wat gewaagd leek, zoo kort na de volmaakte vertooning door Agnes Sorma. Te meer eer voor mevrouw Tartaud, dat zij 't op een aanmerkelijke hoogte naast Sorma hield. Op zoo'n avond, als zij zich eens geheel gééft, ervaren we weer welk een uitmuntende actrice zij is, hoe haar talent steeds rijper en hare middelen steeds breeder worden. Met deze «Nora» is zij op het eerste plan van onze nationale tooneelspeelkunst gekomen.

Mevrouw De la Mar—Kley had in Tivoli een eere-avond met «Schoonmoeder», Labiche's guitig blijspel. Zij is een geestige, fantasierijke vrouw, maar zij kan moeilijk een stuk alléén vertoonen. En de middelen om haar behoorlijk te secondeeren, ontbraken vrij wel geheel. D.

* * * * * **ORA ET LABORA** * * * * *

De titel en de toelichting: «Spel van het Land» wekken verwachtingen, die niet worden vervuld. Er is grootspraak en pretentie in. *Spel van het Land!* Kunt ge u iets grootscher, iets geweldigers, iets machtigers denken dan een drama, waarin de hoofdrol is toebedeeld aan het *Land*: fundament van ons bestaan, bron van alle leven? *Ora et Labora*, is er — ook voor hen, die niet bidden — iets majestueuser, iets dieper doordringende in ons denken en gevoelen, dan het gebod: *werk!*

In het stuk van Heijermans nu, speelt het land niet mee en hoogstens zou het kunnen heeten: spel *op* het land — hoewel men dan in tegenspraak zou komen met wat hij ons vertoont, naast zijn afbeelding van een tot ellende verzinkend boerengezin: het kommervol bestaan van een schippersgezin, met aan het hennipzeel de schuit trekkende vrouwen: «Spel van de schuit». Als dit een flauwiteit lijkt — is de schuld aan den auteur, die haar heeft uitgelokt door zijn gezochten titel.

Het jongste stuk van Heijermans is een naturalistische schets van het armoedig bestaan in een plaggenhut, op de heide van Friesland (maar de hut kan even goed ergens anders staan: in Brabant, N.-Holland, Gelderland) en kenschetsend is juist, dat er wel veel in gejerimieerd wordt, geklaagd en gescholden, maar juist niet gewerkt. En zelfs waar de gelegenheid zich schier opdringt, om door werken het levensbestaan te verhelderen en te verhoogen, keert de auteur zich van die gelegenheid af en ziet hij een anderen kant uit. Onder de mannen, die in het stuk optreden is wel fysiek de krachtigste en ook moreel de gezondste: Eeltje, de zoon van den verarmden Watze. Maar de auteur weet hem — om zijn ouders te helpen — geen beteren raad te geven, dan zich als koloniaal te doen werven. Alsof in zijn knuisten niet een rijker kapitaal lag, dan in het handgeld van f 200, waarmee hij zijn ouders, maar zeer tijdelijk van geheelen ondergang vermag te redden.

Maar genoeg van het strijdige tusschen titel en inhoud; wij mogen op die eene fout niet bouwen een veroordeeling van het stuk. Het stuk nemende, niet voor wat het zijn wil — maar voor hetgeen het is, kunnen wij er met overtuiging in loven het lang niet alledaagsche talent van observatie en de vastheid van

hand, waarmee op naturalistische wijze, gedurende drie bedrijven, geteekend is de kleine wereld van ellende of wil men: de wereld van kleine ellende, omsloten door de enge wanden van een plaggenhut.

Hier volgen de oordeelvellingen van eenige dagbladen. Giovanni in het *Hbd.* schrijft o. a.: »Voorname-lijk als waarneming, waarvan de resultaten in dikwijls aardig geschreven tooneeltjes zijn neergelegd, heeft het stuk waarde: de gewoonten van deze boeren, hun bijgeloovigheid, hun manier van spreken met veel spreekwoorden en vaste gezegden, zijn vermoedelijk wel van het leven afgekeken.

Het stuk geeft een toestand te zien. Daarin mag nu en dan iets veranderen, die mag gunstig of ongunstiger worden, een toestand blijft het. Die toestand is, zooals wij dat van den schrijver gewoon zijn, met kleine goed geziene en zeer handig aangebrachte trekjes beschreven; wij zien hem en wij stellen er belang in. Maar nauwelijks is het scherm neer of wij worden ons ook bewust, dat wij een toestand zien en geen drama; naar wat er in het volgende bedrijf gebeurt, zijn wij niet nieuwsgierig »

De heer Rössing in het *N. v. d. Dag*: »Het gemoed staat buiten *Ora et Labora*. En gemoed alleen opent het gemoed van anderen. Met nieuwsgierigheid ziet men het doen en niet-doen der personen. Bijna niemand wekt sympathie. Want, de auteur heeft alleen het uitzicht der menschen en gebeurtenissen gegeven, hij heeft hen als passant, als voorbijganger, beschouwd; als voorbijganger door hunne ramen naar binnen getuurd, maar niet in hun hart geschouwd, niet in de diepte hunner ellende. Deze opmerkingen komen als van zelf op bij den ernstigen tooneelbeschouwer, als hij zonder grooten indruk den schouwburg verlaat, weinig begaan met het droeve lot van vele zijner medemenschen, niet verrijkt door eene enkele schoone of groote gedachte, of gestreeld door eenige hoogere opvatting, door iets schoons typigs in stijl of taal. Hem blijft meer bij van het meesterschap voor de tooneelschikking en het mooi voorstellen van tafereelen uit een armoedig gezin.»

De Telegraaf schrijft:

»Er gebeurt weinig, en dit weinige is niet eens zeer belangrijk. Maar de ontwikkeling van het drama, de teekening van de karakters en de technische bewerking zijn meesterlijk. Heyermans heeft altijd getoond, welk een scherpe opmerkingsgave hij bezat en hoe geestig hij het opgemerkte kon weergeven. Hij heeft in dit laatste drama bewezen, hoe hij van deze eigenschappen gebruik kon maken, en ditmaal zonder effectbejag en pakkende zinnestjes voor het schellinkje.»

F. Coenen Jr., in de *Opr. Haarl. Ct.*:

»kan niet genoeg zeggen met wat rustige kracht de personen in hun verhouding en omgeving zijn opgezet en hoe sober en zeker de schrijver die trage, doffe voortschrijding der dingen doorvoert tot een einde, dat geen verbetering, enkel een anders groepeeren der ellendefactoren beteekent. Maar bij al dezen eerbied voor het zeer bijzonder kunstwerk, heeft hij dit groot bezwaar, dat het geen *théâtre* is, geen tooneelstuk! Hij vindt het volgen der handeling, die al dadelijk bij het begin, bijna tot haar climax gestegen is, vermoeiend en lang.»

Het Volksdagblad:

»De eerste opvoering van *Ora et Labora*, het nieuwe stuk van Heyermans, heeft, om het maar dadelijk te zeggen, alle onaangename herinneringen aan *Het Pantser* totaal uitgewischt. Wij vinden er alle goede eigenschappen van *Op Hoop van Zegen* in terug; en waar dit laatste drama misschien een indruk van grootere eenheid op ons maakte, ligt dit niet zoozeer aan den auteur, als wel aan het onderwerp.»

Het Volk vindt veel moois in het stuk en heeft

enkele malen aan den humor gedacht van Jan Steen en al zijn er ook wel momentjes in die tragisch aandoen, zijn eindindruk vat de verslaggever samen in den uitroep: 'n Beetje gevoel en wat minder knapheid alsjeblijf!

De *N. C.* oordeelt zeer gunstig over stuk en vertooning en schrijft o.a.:

»De eerste twee bedrijven geven een groot aantal mooi teekenende bijzonderheden uit het ellende-leven der Friesche heibewoners. Men bewondert, maar de stemming komt bij de geweldige ontroering in eenige hoogdramatische tooneelen in de 2 volgende acten. Onze aanvankelijke vrees, dat *Ora et Labora* goedkope tirades op het geloof zou bevatten, gericht naar het boven... van de komedie, bleek nagenoeg geheel ongegrond. De boeren praten met boerenverstand over God en Heiland, zooals men ze in werkelijkheid hoort doorslaan, als 't hun tegenloopt. De grens wordt niet overschreden.»

Men verzoekt ons de aandacht te vestigen op den

Wedstrijd in VOLKSTOONEELKUNST,

te houden in het winter-seizoen 1902—1903 in «Ons Huis» — Rozenstraat Amsterdam — en door het bestuur van die inrichting uitgeschreven. Het woord *Volkstooneelkunst* is gekozen om te doen uitkomen, dat niet alleen de wijze waarop een tooneelwerk ten tooneele gebracht en vertolkt maar ook het werk zelf als factor bij de beoordeeling zal gelden. En dat werk zal echte volkskunst moeten zijn in dien hoogen zin, dat Eerlijkheid, Echtheid, Zuiverheid, Oprechtheid, Eenvoud, Frischheid, Kernachtigheid en Levensdiepte er de kenmerken van zijn. Aangezien niet meer dan zes Zondagavonden voor de vertooningen beschikbaar zijn, zal de Tooneelcommissie ten hoogste zes van de zich aanbiedende gezelschappen uitnoodigen. En terwijl verzocht wordt bij de aanmelding opgaaf te doen van een of meer stukken, die men zou willen spelen, behoudt de commissie zich het recht vóór om hiervan af te wijken en, bij overleg met het Bestuur der genoodigde Vereeniging, een ander stuk aan te wijzen.

Hoewel het bestuur van Ons Huis meent, dat voor hen, die het doel, dat bij dezen wedstrijd voorzit, zelf zien en tot het hunne maken, de grootste belooning ligt in het mogen meêwerken, wordt toch als vergoeding van onkosten beschikbaar gesteld *f* 50.— aan elk der zes vereenigingen en bovendien een eerste prijs ter waarde van *f* 100 en een tweede ter waarde van *f* 50.—

De besturen van de Tooneelvereenigingen, welke voor eene uitnoodiging in dezen wedstrijd wenschen in aanmerking te komen, gelieven zich vóór 1 Maart a.s. met opgaaf van repertoire, leider en krachten aan te melden bij den directeur van «Ons Huis».

De Tooneelcommissie-Jury zal bestaan uit: J. A. Tours Dir. van «Ons Huis»; S. I. Bouberg Wilson; Mr. Frans Coenen Jr; Mej. M. M. Ten Have; C. F. v. d. Horst; P. N. Jacobson; Helene Mercier; F. v. d. Meulen; W. G. Nieuwenkamp; L. Simons; Jan van Zutphen.

Besturen van Vereenigingen kunnen op aanvraag een afdruk krijgen van den volledigen oproep bij den Directeur van «Ons Huis», Rozenstraat Amsterdam.

Geen beter cadeau voor een jongen dan EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Excentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

Verschenen:

- I. Met een Kwartje de Wereld rond.
- II. Vrijbuiters Triples.
- III. De Neef van Lavarède.
- IV. Jean Fanfare.

- V. Nilia de Commandante.
- VI. Sergeant Kordaat.
- VII. Doctor Mystéro.

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON
Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN

COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.

Prompte bediening.

LOTOS

DRAMA IN DRIE BEDRIJVEN

DOOR

M. CONSTANT

(M. Snijder van Wissenkerke)

Prijs f 0.65

AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

E. OSKAM

Importeur van Havana Sigaren

DEN HAAG — ROTTERDAM.

W. C. VAN DER LAAN

Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN

BLOEMSTUKKEN

en alle genres bloemwerken.

Henri van der Beugel

COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.

Grimeur voor Dilletanten Vereenigen.

VIJZELSTRAAT 128 (boven)
AMSTERDAM.

COSTUMES

VOOR

Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden

in huur te verkrijgen

BIJ HET

Ned. Costuum-Magazijn

VOORHEEN

HELMHOUT & Co.

Singel 153, AMSTERDAM.

VORSTENSCHOOL

DOOR

MULTATULI

DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN

Prijs Ingehaaid f 1.25

Gebonden in prachtband f 1.60

AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

VERZOEK

aan allen, die in „HET TOONEEL” belangstellen, die verwachten, dat 't nu een goed blad zal worden, en die f 2.50 per jaargang goedkoop vinden, om het hiernaast gedrukte inteekenbiljet, of met hun eigen naam of door een ander, vriend of kennis, ondertekend, uit te knippen en te zenden aan een boekhandelaar of direct aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

EEN NIEUWE LEUS

HAAGSCH KLUCHTSPEL IN EEN BEDRIJF

DOOR

MARCELLUS EMANTS.

Dit drama werd opgenomen in Elsevier's Maandschrift 9den Jaargang afl. III.

De afl. is alom te verkrijgen tegen den prijs van f 1.25.

Pantomime door M. CONSTANT.

Muziek van
GOTTFRIED MANN.

Teekeningen van
WILLY SLUITER.

Gecartonneerd

f 4.90.

Een bij uitstek
geschikt cadeau
voor: Muziekbe-
oefenaars en Liefheb-
bers van mooie steen-
teekeningen.

Uitgevers-Maatschappij „ELSEVIER”,
AMSTERDAM

INTEEKENBIJLET.

Ondergeteekende wensch te ontvangen van af 5 October 1901 tot wederopzeggings toe à f 2.50 per jaargang, franco per post:

„HET TOONEEL”

onder redactie van H. L. BERCKENHOFF, uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij „Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buitenland is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERS-

MAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURGWAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST / 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
/ 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND / 2.90.

INHOUD: B. Een Conférence. — Mevr. Albregt-Engelman †.
— De Edele Sport. — D.: Rotterdamsche Kroniek. — Varia.

* * EEN CONFÉRENCE ¹⁾ * *

Men heeft mij gevraagd, dames en heeren, hier — van dit tooneel — eenige woorden tot u te spreken, naar aanleiding van de aangekondigde opvoering van het «abel spel van Lanseloet van Denemerken» en ik ben bezweken voor de verleidelijke taak — niet omdat het stuk zelf verduidelijking noodig heeft — maar omdat ik — gelijk ieder mensch — gaarne getuig van de dingen, die ik mooi vind. Want gij zult het straks zelf ervaren, dat er geen klaarder, zuiverder en begrijpelijker kunst denkbaar is, dan dit drama van den onbekenden dichter, van wien onze literatuur nog twee tooneelstukken bezit: *Esmoreit* en *Gloriant*, die eveneens uwe aandacht ten zeerste verdienen. Ik acht de studie dezer drama's van gewicht om meer dan één reden. Ten eerste geven zij u een indruk van de beschaving der middeleeuwen (het zijn stukken uit 1400) die zeer hoog moet hebben gestaan om een zóó fijngevoelend dichter te kunnen voortbrengen als de auteur van Lanseloet en een voor poëzie zóó ontvankelijk publiek, aan hetwelk zulk een drama besteed was. Immers, er is geen twijfel aan, of Lanseloet en ook de andere werken van onzen dichter, zijn herhaaldelijk opgevoerd; het waren om zoo te zeggen repertoire-stukken. Ten tweede... maar uit hetgeen ik verder zeggen ga, zal u vanzelf, behalve de ethische beteekenis, ook de aesthetische waarde blijken van het werk.

Lanseloet is een uiting van hoog dichterlijke romantiek. En al dadelijk zal u treffen, de vrijheid, waarmede de dichter zich beweegt. Zijn verbeelding liet zich niet prangen in het keurslijf der eenheden van tijd en plaats. Het eerste bedrijf speelt in Denemarken, het tweede: «in ene stat, heet Rawast en de es in Afryka gelegen.» Dat «in Afrika gelegen» moet men niet letterlijk

1) Gefingeerd, naar aanleiding van de zeer loffelijke opvoering van Lanseloet, door de Rotterdamsche Onderwijzers-tooneelvereniging.

opvatten. Blijkbaar heeft de dichter, van dit werelddeel niet meer dan den naam gekend en het tot terrein der handeling in het 2de bedrijf gekozen, om aan te duiden dat dit terrein zeer ver van Denemarken verwijderd was. De derde acte speelt weer in Denemarken. Van de inrichting van het tooneel in de middeleeuwen, weten wij niet veel stelligs. Alleen staat wel vast, dat het zeer eenvoudig ingericht was. Ten behoeve der vertooning van Lanseloet neemt men aan, dat het door een scheiding, overlans, in tweeën was verdeeld. De rechterzijde verbeeldde de plaats der handeling in Denemarken — de andere die in Afrika. Had nu een persoon, die in Denemarken een rol vervulde, daarna in Afrika op te treden, dan zag men hem achter de scheiding van rechts naar links wandelen en kreeg aldus een indruk van de reis, die hij te doen had om van het eene land naar het andere te komen. Het publiek in de middeleeuwen verlangde niet meer, zijne levendige verbeelding had genoeg aan een enkele aanwijzing. Ons moderne tooneel slaat zijn publiek minder hoog aan. Het stelt alles in bijzonderheden voor om den indruk der werkelijkheid zóó veel mogelijk nabij te komen. In het Wagnersche drama Parzival is een ingewikkelde theatrale toetsel gemaakt om den tocht van den hoofdpersoon door verschillende landstreken aanschouwelijk te maken: een zich om den persoon bewegend tooneel, een zich afwikkende decoratie, die dan de illusie moet wekken, alsof de persoon zelf zich verplaatst.

Ook verder betrachtte men in het middeleeuwsche drama de grootste soberheid. Een paar boomen stelden een bosch voor; een deurkozijn, schuin naar den achtergrond geplaatst, den ingang naar het kasteel van Lanseloet. Maar het meest afwijkende van de huidige gewoonte was wel, dat alle aan de handeling deelnemende personen reeds van den aanvang af op het tooneel — tegen het fond — waren gezeten en bij hun «opkomst» eenvoudig opstonden en naar voren traden en bij hun «afgang» op de bank weder plaats namen. Dit haalde heel wat moeite uit en ook het engageeren van een tooneelmeester, die achter de schermen er voor heeft te waken, dat niemand

zijn entrée verzuimt. Maar het systeem had nog een ander voordeel, dat samenviel met de gewoonte om door een der spelers het stuk met een korten proloog te doen inleiden. Zoo deelt de voorredenaar in Lanseloet mede, dat het stuk zich afspeelt tusschen een voornaam ridder, die bemint een eerlijk en rein meisje, maar dat beneden hem is in stand en vermogen. De moeder van den ridder, vreezende dat haar zoon toch zwichten zal voor de bekoorlijkheid van het meisje, zoekt hem van zijn liefde te genezen en althans elke verbintenis onmogelijk te maken, door een machinatie, welke in den proloog niet nader wordt aangeduid — om de *pointe* van het stuk niet te verraden, maar intusschen is } de belangstelling voldoende opgewekt.

Op het tooneel nu zitten aan den rechterkant, tegen den achtergrond: de joncfrouw (Sanderijn), de edele ridder Lanseloet, zijn Moeder en Reinout, Lanseloets camerlinc — aan de andere zij, d. i. in Afrika: een ridder en des ridders «warande huedere» of te wel boschwachter. De dichter behoeft ons verder geen expositie te geven en kan onmiddellijk beginnen met zijn handeling. Wij zijn voldoende voorbereid door den voorredenaar en bovendien door de personen, die wij voor ons zien zitten: de ridder, de jonkvrouw, de moeder. Nog vóór ze een woord hebben gezegd, kennen we ze al half en half. Het stuk wordt geopend door Lanseloet, die naar voren treedt en in een korten monoloog zijn verliefde ziel uitstort, zoodat we allen sterk onder den indruk komen van de vurigheid zijner min. Tevens vernemen wij, dat zijn moeder hem alle dagen zijn genegenheid verwijt voor een meisje van lage geboorte en weinig fortuin. Hij kan echter zijn liefde niet onderdrukken en wacht het meisje onder den egelantier, waar hij haar rendez-vous heeft gegeven. De liefde-scène, die zich na de komst van Sanderijn, tusschen beiden afspeelt, is merkwaardig vooral om de hoogheid van gevoelens, waarvan het meisje — de lagere van geboorte — blijk geeft tegenover den hartstochtelijken aandrang van den edelman om haar mee te troonen naar

..... het groene dal,
Daer die vogelkine maken geschal
Ende die bloemen staan in 't groen.

Het meisje blijkt al te goed te voelen hoe gevaarlijk een voorbeeld de vogeltjes in hun minnevrijheid zijn voor een jong verliefd menschenpaar.

En of Lanseloet haar al verzekert, dat hij er niet aan denkt «te onteeren haar scone lijf» — zij zwicht niet:

Al ben ic niet rike van haven,
Noch gheboren van groter maghen,

zijn «vriendinne» (bijzit) wenscht zij niet te worden. Zij wil alleen «gherechte minne.» Zonder iemand te na te spreken — durf ik wel zeggen, dat de kuisheid van een Sanderijn, aan onzen tijd ten voorbeeld kan worden gesteld. Sanderijn, die er voor waken wil, niet in opspraak te komen,

Her Lanseloet, wi sijn hier te lanc,
Ous mochte iemant horen ofte sien,

maakt zich uit den ridders omhelzing los en verlaat hem. Nu verschijnt de moeder, die gedachtig aan de spreuk, dat het minnen duurt zóolang als 't weigeren, den zoon belooft hem het meisje in de armen te voeren, mits hij — na zijn liefdebrand gebluscht te hebben — zich voldaan zal verklaren en haar van zich stooten, zeggende:

..... Ic hebbe uns ghenoech,
Sanderijn, ic ben u nu sat,
Ende van herten alsoe mat,
Al haddic VII baken gheten.

Baken (eng. bacon) is spek, VII baken: 7 zijden spek. Reeds uit deze zinspeling blijkt, dat de moeder van Lanseloet een alles behalve fijngevoelige vrouw is, gelijk zij dan ook niet terugdeinst voor een laakbaar middel om haar zoon van Sanderijn te scheiden. En volgens de leer der afstamming wordt het verklaarbaar, dat de zoon van zulk een moeder ook niet geheel vrij kan zijn van «dorpernie» of te wel gemeenheid. Lanseloet stemt toe. De moeder nu, weet Sanderijn met veinzend-zoete woordjes over te halen haar zoon in zijn kamer te bezoeken, na haar ten zeerste beangst te hebben gemaakt, dat hij aan een plotseling hem overvallen ziekte zal sterven. Men moge dit onvoorzichtig vinden van de zich te voren zoo bedachtzaam toonende Sanderijn, maar het is toch ook wel verklaarbaar, dat haar groote liefde, haar over alles doet heenstappen, nu het leven van haar beminde op het spel staat. Kortom, Sanderijn loopt in de val en de moeder wrijft zich triomfantelijk de handen, zeggende:

..... Als die wille es ghedaen,
Soe es die minne al verghaen!

Heel mooi gevoeld is het nu van den dichter, dat hij de onteerde maagd, in haar roerende klacht over wat aan haar geschied is, toch Lanseloet niet laat vervloeken, maar slechts met deernis vervult voor zijn bedrijf, dat hen voor eeuwig scheidt. Hij heeft haar getroffen in het edelste wat zij bezit en dat zal zij nimmer kunnen vergeten. Maar als er een woord van smaad over haar lippen komt, geldt het eenig en alleen de moeder:

Ay God, die (zich) cruceu (kruisigen) liet,
Wat valscher wijf es Lanseloets moeder!

Zij verlaat de plaats, waar zij gevallen is als offer van der menschen boosheid, om te gaan

Dolen in den vremden lande.
Ic bidde gode, dat hi mine scande
Wille decken,
Want ic hebt sonder danc (mijusondanks) ghedaen.

En zoo zien wij haar na een langen tocht ten leste aanlanden in het verre woud, uitgeput neerzinkende bij een bron, waaruit zij haar dorst tracht te lesschen, met het vocht dat haar door de hand sijpelt. Hier vindt haar een ridder, die in het woud ter jacht gegaan is, en bekoord door hare verschijning, wil hij haar met zich voeren. Maar eerlijk en rein als zij van nature is — in deze een zoo treffende tegenstelling vormende met de leugenachtige moeder van Lanseloet — smeekt zij den ridder, niet van zijn macht tegenover haar

gebruik te maken. De ridder, die van edelen aard is, beduidt haar echter, dat hij haar tot zich nemen wil als zijn vrouw, niet als zijn bijzit. Doch Sanderijn wil volkomen waar tegenover hem wezen en in een gelijkenis, gelijk zij dichterlijker haar wedergade zoekt, vertelt zij hem, wat met haar gebeurd is, om het daarna aan zijn eigen oordeel over te laten, of zij hem mag volgen.

»Aanziet dezen boom» — zegt ze:

Anesiet desen boem scone ende groen,
Hoe wel dat hi ghebloyet staet;
Hi es soe edel ende soe soet
Dat hi versiert al desen bogaert.
Quame nu een valcke van hogher aert
Ghevlogen op desen boem, ende daelde,
Ende ene bloeme daer af haelde,
Soudi den boem daer omme haten
Ende te copene daer omme laten?

En de ridder antwoordt, dat als het slechts één bloem is, die van den boom is afgeknakt, hij daarom den boom niet zal »haten«, want:

Ic sie daer op soe menegh bloeme staen
Met groten hopen sonder getal,
Daer edel vrucht af comen sal
Op dat (indien) God ghedogen wille.

Gij zult straks bij de vertoening van het stuk zien, hoe ontroerend schoon dit tooneel is, hoe het volkomen natuurlijk is, dat de ridder door de bekentenis van Sanderijn, dat met den hoogsten eenvoud en de reinste maagdelijkheid moet worden voorgedragen, nog meer bekoord, haar tot zich neemt. Eigenaardig is het beeld van den «valk van hooger aart», waarmede Sanderijn den eens geliefde aanduidt, die een bloem wegstal uit den lentetooi van haar ongerepte jeugd. Het beeld komt ook voor in het abel spel van Gloriant en is daar Florentine in den mond gelegd, als zij haren op komst zijnden minnaar toejubelt:

Ic sie den valke van hogher aert
Nederdalen in minen bogaert,
Daer ic so langhe naer hebbe ghewacht.

Het verder verloop der handeling, zie ik mij, om den tijd, verplicht met slechts enkele woorden aan te stippen. Lanseloet blijkt niet te zijn genezen van zijn liefde. Hij is integendeel ontroostbaar over het verlies van Sanderijn en draagt zijn dienaar, Reinout, op haar te zoeken. Na lang zwerven vindt hij haar, maar zij wil van geen terugkeer hooren. «Het spel is uit», spreekt zij, «zeg Lanseloet, dat hij een ander beginne:

Ic hebbe enen edelen man ghetrouwt,
Die ic minne boven alle die leven.

Een professor, wijlen Dr. Jonckbloet, heeft Sanderijn ons als een wispelturig schepsel geteekend. Ten onrechte. Zij was door haar eersten geliefde getroffen in het heiligste van haar wezen en kon hem dus nooit meer toebehooren, want de Lanseloet die hare liefde had, bestond niet meer, sinds hij in zijn waren aard zich aan haar had voorgedaan. Een ridder, die beantwoordde aan haar opvatting van mannendeugd en mannenadel, vond zij in het woud bij de bron en de geknakte vrouw richtte zich aan hem op. Dit alles is

schoon gedacht en juist gevoeld door den dichter. Lanseloet sterft ten slotte aan zijn liefde:

Die ic met goeder herten coes
Heb ic bi valscheu rade verloren.
Ic hoep se in hemelrike te scouwen
Daer omme willic nu sterven blidelicke,
Ay oetmoedich God van hemelricke,
Nu wilt haer ziele ende die mine ontfaen,
Want dleven es met mi ghedaen.

Gij zult straks bemerken, dames en heeren, hoe de verschillende personen in het stuk met enkele trekken scherp gekarakteriseerd zijn, o. m. ook in de tegenstelling tusschen den lyrisch aangelegden, zwakken Lanseloet en den meer gepo-seerden, vertrouwen inboezemenden ridder, die op Sanderyn onmiddellijk zulk een overwichte oefent.

Ook heeft de dichter voor de noodige afwisseling in zijn drama gezorgd en o. a. met den boschwachter, den gewenschten humor in het stuk gebracht. Kostelijk is het denkbeeld om dezen wachter, nadat zijn heer het geluk gehad heeft, bij de bron, de schoone Sanderyn te vinden, dag in dag uit, te doen postvatten ook bij de bron, in de hoop dat hem eveneens zoo'n avontuurtje zal overkomen.

Mocht ic alsoe sconen rooden mont
Ghevanghen, ic souts te blider syn.

's Mans naieveteit uit zich ook hierin, dat hij Reinout, den bode van Lanseloet, bij de bron ontmoetende, onder geen voorwaarde hem een samenkomst wil bezorgen met Sanderyn — want hij mag als «'t hoofd van alden knechten», zijn meester niet bedriegen. Evenwel, voegt hij er in één adem bij, als «ghi mi gheeft enen drinckpenninc in mijn hant», ben ik bereid te doen, wat «u herte begheert». Deze boschwachter is niet alleen verwant aan de komische figuren in de latere Shakespeare-drama's, maar heeft bovendien als model gezeten voor alle kamerkatjes en grootelui's bedienden in onze moderne komediestukken.

Ten slotte nog dit: het is wel zeer bevreemdend, dat het dramatisch genie, dat wij in den onbekenden dichter van Lanseloet zien ontluiken, in onze litteratuur niet verder vrucht heeft gedragen. Want Vondel geeft als tooneeldichter geen voortzetting van, maar een teruggang op het middeneeuwsche drama.

En hiermee neem ik afscheid om de acteurs aan het woord te laten, die u het spel zelf zullen vertoonen.

Nu biddic u, allen, arme ende rike
Dat ghi wilt swighen overal.
Ende merkt, hoet beginnen sal.

B.

MEVROUW ALBREGT-ENGELMAN. †

«Ik acht een schoonen naam, die waardig wordt gedragen.»

«Deze woorden, door den schrijver van *De Neven* aan een der hoofdpersonen in den mond gelegd, komen ons onwillekeurig voor den geest, nu wij de pen opvatten om eenige regelen te

schrijven bij het portret van Mevrouw Albregt—Engelman*)

Zoo begon A. J. de Bull, in «de Noord- en Zuid-Nederlandsche Tooneelalmanak» van 1875, een opstel gewijd aan mevrouw Albregt-Engelman.

«En» vervolgde de Bull: «wèl draagt zij den schoonen naam harer ouders waardig; wèl doet zij dien van haren begaafden echtgenoot eere! Mr. Jacob van Lennep heeft ergens gezegd, dat het lastig is een beroemden vader te hebben, als men zich op hetzelfde gebied beweegt.

«En vader èn moeder beiden van Wilhelmina

heeft beantwoord aan de verwachtingen, reeds op jeugdigen leeftijd van haar gekoesterd. Hare moeder, Maria Francisca Engelman—Bia evenwel mocht de triomf harer dochter op het gebied, waarop zij zelve jaren lang geschitterd heeft, en gelijk haar echtgenoot, onvergetelijk blijven zal, beleven.

Wilhelmina Johanna Reiniera Engelman werd te Amsterdam den 17 Januari 1834 geboren. Ook van haar kon worden gezegd, dat zij reeds als kind de loopbaan is ingetreden, dikwijls een doornepad, maar waarop ook de heerlijkste rozen bloeien, als het *feu sacré* maar in den boezem gloort, als de ware roeping maar bestaat, als de zelfkennis maar niet ontbreekt.

Zij trad het eerst te Amsterdam op als Lilli in *Het vrouwtje van den Donau* en reeds van 1847 dagteekent een brief van een bekend vriend van het tooneel, den heer W. Ruys, waarin hij, die scherp zag en veel ondervinding op het gebied der dramatische kunst had, hare moeder geluk wenschte met de veelbelovende dochter, wier juiste voorstelling van verschillende karakters hij prees, en die hij bij Leontine Fay vergeleek.

In 1848 werd zij aan den Amsterdamschen Stadsschouwburg geëngageerd, en van dit tijdstip af is haar leven rusteloze arbeid en onvermoeide studie geweest. Bezat zij den onmiskenbaren aanleg, volgde zij een niet ingebeelde, maar onweerstaanbare, diep gevoelde roeping, zij bezat bovendien — dank zij de liefde en het helder doorzicht harer ouders — de voordeelen eener goede opvoeding. Meer heeft iemand, die zich aan het tooneel verbindt, niet nodig, mits hij de «gave» bezit.

Mej. Engelman had in haar uitstekende moeder een gelukkig voorbeeld; in Mevr. Naret-Koning, en oudere kunstzusters van zeldzame verdiensten, groot zoo in de theorie als in de praktijk der kunst, voortreffelijke gidsen; in Mr. Jacob van Lennep, wiens minste woord een goede raad was, een vriend, die met zijn veelzijdige kennis, zijn onuitputtelijke goedhartigheid, zijn onvermoeide dienstvaardigheid, haar een

vraagbaak en een leidsman was.

Van 1848 tot 1860 ontwikkelden zich de talenten, die mejuffr. Engelman reeds op jeugdigen leeftijd had aan den dag gelegd. Haar naam komt op bijna al de tooneel-affiches van die jaren voor in de meest onderscheiden rollen. *)

Johanna Reiniera Engelman hebben een hoog standpunt in de kunst bereikt. Zij heeft dus, gaat de stelregel van Mr. Jacob van Lennep op, — en wij gelooven dat dit werkelijk het geval is — wel een dubbel zware taak.»

Haar vader, Reinier Engelman, heeft niet mogen beleven in hoe ruime mate zijn veelbelovend kind

*) Dit portret is een chromo-lithographietje, mevr. Albregt voorstellende als Dorine in *Tartuffe*; het is nog goed te zien, dat het gelijkend is geweest. De portretten, die wij geven, zijn ontleend aan Dr. M. B. Mendes Da Costa's belangwekkende Tooneelherinneringen. Leiden — A. W. Sijthoff 1900.

*) Verscheidene dier programma's liggen thans voor ons. Het oudste is van 11 October 1849; daarop heette mevr. Albregt nog «de Jongejuffr. Engelman». Zij speelde toen in «Amazampo»: Thamir, een jong Peruaan. In dien tijd en ook later speelde zij travesti's in verschillende stukken, o.a. Bengali, een jongen neger, in het naar den roman van Beecher Stowe bewerkte drama «de Negerhut».

De zorg, die zij steeds aan de uitvoering harer rollen besteedde, strekte zich tot de geringste détails uit. «Geheel in de handeling deelnemende, of zij spreekt of zwijgt, ontgaat haar niets; zij isoleert zich nimmer, maar sluit zich altijd bij haar medespelers aan. Zij toont altijd te beseffen, dat ieder een deel van het geheel uitmaakt.»

Den 21 Juni 1852 met Johan Herman Albregt gehuwd, bewees zij de waarheid der bekende woorden van de Bury: «qu'il y a du temps pour tout dans une existence bien ordonnée.» Het is zeker een verblijdend verschijnsel, het is zoo aangenaam, de kunstenaars tevens te mogen vereeren als goede huisvrouw, als voortreffelijke, trouwe zorgende moeder. Is het talent dikwijls de eenige lichtzijde van het karakter der kunstenaars, waar in het gewone, huiselijke leven, een donkere schaduwzijde tegenover staat, niet alzo bij Mevr. Albregt—Engelman. Wie ooit het voorrecht had, — getuigde de Bull — in haren huiselijken kring te worden toegelaten, heett gewis den indruk ontvangen, dat, — hoe vaak, helaas, ook elders het tegendeel blijke — orde, netheid, smaak, goede toon, in één woord alles wat het «aangename interieur» uitmaakt, in het kunstenaarsgezin niet te vergeefs behoeft gezocht te worden †).

Meermalen werd haar de moedervreugde geschonken, maar ook bij herhaling het moederhart diep gewond. Zelden was het haar gegeven twee kinderen te gelijk te mogen verzorgen en liefhebben.

Onder alle huiselijk lief en leed steeds aan hare roeping als kunstenaars getrouw, bleef mevr. Albregt een ijverig lid van het tooneelgezelschap, dat onder directie van J. Eduard de Vries (den tweeden man van mevr. Engelman—Bia), tot het einde van Mei 1859 den Stadsschouwburg te Amsterdam bespeelde. Zij bleef met vele leden van dit gezelschap, den grievend miskenden, aftredenden directeur getrouw, was in het daaropvolgend seizoen met hen onder zijn bestuur, op het tijdelijk in *Frascati* (in de Nes) door hem gestichte tooneel werkzaam, en volgde de roepstem naar de tweede stad des rijks, die de directie van haar hoofdtooneel aan de beproefde leiding van J. Eduard de Vries toevertrouwde ».

Later speelde mevr. Albregt te Rotterdam onder directie van haar man en van Van Ollefen, die vervolgens pachter werden van den Stadsschouwburg te Amsterdam.

Inmiddels had zij op 1 Dec. 1873, haar 25-jarige jubileum aan het tooneel gevierd.

«Ontbrak haar het feu sacré, de ware roeping, niet; bewees zij dit ten allen tijde, ook een ander groot en wij mogen er bijvoegen: *zeldzaam* verische om uit te blinken, om waarlijk groot te

worden, heeft zij getoond te bezitten. Wij noemden het reeds in den aanvang van dit opstel: *zelfkennis!*

Niet altijd is het ware emplot des kunstenaars dadelijk aangewezen; niet altijd is het in den aanvang der loopbaan reeds openbaar, voor welk vak hij de meeste geschiktheid bezit. Dikwijls bedriegen de artisten zich in den aard hunner roeping, en willen zij iets anders zijn, dan waartoe hun ware aanleg hen bestemd heeft. Menigeen is op die klip gestrand en heeft zijn beste krachten verspild om een doel te bereiken, dat hij nimmer had moeten najagen, terwijl hij in een andere richting een toonbeeld zou geworden zijn. Mevr. Albregt—Engelman heeft bewezen de zelfkennis te bezitten, die tegen dit ongeluk vrijwaart, en het juiste standpunt doet vinden, waarop de kunstenaar zijn individualiteit in volle kracht kan doen gelden.

Zij heeft er nimmer naar gestreefd iets anders te worden dan hetgeen zij zijn kon. Mevr. Albregt—Engelman speelde tot voor weinige jaren — zoo schreef de Bull in 1875 — de *soubrettes*, de jonge komische vrouwenrollen, soms ook pathetische, en wij mogen haar dert lof niet onthouden, dat zij van juiste opvatting blijk gaf, en altijd haar plaats met eere vervulde, ook al blonk zij soms minder uit. «Maar, zegt de Bull verder, sedert zij haar eigenlijk, haar ware emplot door zelfkennis geleid en door de omstandigheden geholpen, heeft ontdekt, het rechte pad voor haren voet heeft gevonden en met vasten tred heeft ingeslagen, is iedere schrede een triomf geweest. De hoogst moeilijke vervulling der oude-damesrollen, ondankbaar *zonder* talent, maar daarentegen hoogst dankbare partijen, als zij goed uitgevoerd worden, de oude karakteristieke dienstbodenrollen — als waarvan Judith Harleigh in Jane Eyre, Vrouw Griesgram in *de Verzoening of Broedertwist* en Lotje in *de oude Doos*, de typen zijn — dat is het *fort* van mevr. Albregt—Engelman.»

De Bull heeft hierin ongetwijfeld volmaakt juist gezien, dat weten wij uit eigen ervaring. Maar om te doen uitkomen, wat Mevr. Albregt vermocht te geven in de verschillende emploten, welke zij gedurende haar langdurige loopbaan heeft vervuld, hebben wij aangehaald, wat door een harer tijdgenooten, iemand die Mevr. Albregt heeft gekend van haar jeugd af en die bovendien gold als een alleszins bevoegd beoordeelaar, is gezegd.

En nu de Bull hier eenmaal aan het woord is, laten wij hem aan het woord, want wat hij schreef in Februari 1875, dus juist 27 jaar geleden, geldt voor de geheele laatste helft van Mevr. Albregt—Engelman's loopbaan.

De Bull zegt dan verder: zelfs op de gevaarlijkste uiterste grens van het emplot — de karikatuur — struikelde zij niet, maar wist zij met behoedzaamheid, met talent, zich steeds voor overdrijving te vrijwaren, dat is: haar voorstelling bleef *kunst* (hoe natuurlijk haar spel ook was), en op het gebied van het platte *realisme* zocht zij haar lauweren niet.

En zoo is het gebleven sedert *A. J. de Bull* zijn opstel schreef, ruim een kwart eeuw geleden,

†) In 1869 zond J. J. Cremer het volgend gedicht:

Aan Mevrouw Albregt—Engelman.
Men ziet soms, dat een teedre vrouw
In liefde en trouw,
Eén ziel is met haar man voor 't gansche leven;
Maar, — zoo als Albregts vrouw
Haar vriend is *Duisend* levens trouw,
Dat is slechts *haar*, door haar talent gegeven.

gedurende welk tijdperk het tegenwoordig geslacht Mevr. Albregt heeft gekend, optredende bij verschillende gezelschappen, onder directie van van Ollefen, Moor en Veltman, Willem van Zuylen, van Lier en de laatste zeven jaren in *Frascati* bij Prot.

Bij voorkeur zal men zich Mevr. Albregt blijven herinneren als «de Rustverstoorster», als «Grootmoedertje», als Vrouw George in «Talent en Geboorte», als het moedertje in «de Amsterdamsche jongen», nu een paar jaar geleden, met Veltman bij de Apollo-voorstelling, als de dienstbode in «Uitgaan», als de oude Aaltje in «Een bittere pil» en als Ouwe Sientje — de beide laatste rollen in stukken van Justus van Maurik, een van hare trouwste vrienden.

Haar leven is een en al toewijding geweest aan haar beroep. Slechts enkele dagen is zij in gebreke moeten blijven die kunst te dienen. Na nog Dinsdagavond te zijn opgetreden in «De Bovennatuurlijke Zoon» en de huldiging van het publiek te hebben ontvangen (zij voelde zich toen al niet wel), is zij Woensdag bedlegerig gebleven en Zaterdag 15 dezer, des namiddags ten ca. 3 ure, ontslapen. De faculteit had hartziekte geconstateerd. Woensdag d. a. v. is zij op het Oosterkerkhof begraven. Zij rust daar naast haar echtgenoot. De uitvaart was zeer indrukwekkend. Bloemstukken en kransen, zonder tal, waren van heinde en ver gezonden, als blijken van deelneming, vereering en sympathie. Aan de groeve is zij gehuldigd o. a. door Louis Bouwmeester, Tourniaire, L. B. J. Moor en Van Eysden, de twee laatsten daartoe van Rotterdam gekomen.

R.

DE EDELE SPORT * * * * *

De heeren A. N. I. Fabius en A. Reyding, die, niet lang geleden, met een door de Ned. Tooneelvereeniging opgevoerd blijspel: «'t Lintje», een zoo schoone belofte gaven ten aanzien van de resultaten, die men van hunne collaboratie mocht verwachten, zijn met hunne tweede proeve van samenwerking: het blijspel *De Edele Sport*, Zaterdag 15 dezer, door den Kon. Ver. «Het Nederlandsch Tooneel» vertoond, niet zoo gelukkig geweest. Hoewel alle critici tot dezelfde slotsom komen, stemmen zij in de aanwijzing der oorzaken van het minder welslagen niet geheel overeen.

De heer Rössing in het *Nieuws* schrijft: «Het idee om de sport-overdrijving belachelijk te maken is uitmuntend geweest; in de uitwerking hebben de auteurs echter gefaald.

Het komt mij voor, datzeteveelin «Kleinmalerei» en toevalligheden gezocht hebben, wat Kleinmalerei zonder groot talent nooit geven kan. Slechts aanziende wat voor oogen is, hebben zij *achtergrond* en *tegenstelling* verwaarloost, zonder nog van het grootere: den ondergrond te spreken... We zien en hooren niets dan het *misbruik* van sport; het *goede*, het *echte* van sport, het *landvermaak*, zooals Nicolaas Beets de niet-misbruikte sport zeer juist heeft genoemd, komt in het blijspel niet voor. Dit is een groote fout.

Talent en kennis van het tooneel, schuilen gewisselijk in menig tooneeltje.»

De *Tel.* is ook van oordeel, dat «de idee waarvan de auteurs zijn uitgegaan lang niet onaardig is. We weten hoe op het gebied van sport overdreven wordt en alles wat overdreven wordt, kan en mag belachelijk worden gemaakt. Maar de uitwerking van het idee is niet geheel geslaagd. De menschen hadden moeten schateren van het lachen en dat hebben ze gisteren niet gedaan en dat zullen ze de volgende voorstellingen ook wel niet doen. Het stuk is zwak al komen er aardige trekjes in voor.»

Giovanni in het *Adb.* verklaart eveneens, «dat men bij dit blijspel niet veel gelachen heeft. Het was dan ook niet amusant. Doetz, de hoofdpersoon, was als karakter niet zoo goed geteekend, dat het stuk als «comédie de caractère» succes kon hebben, eerst heel tegen het einde, toen het te laat was, begon men voor hem te velen; de overige personen zijn silhouetten, alleen naar het uiterlijk geteekend. Voor zedenkomedie was het stuk niet waar, en voor klucht was het niet grappig genoeg; er komen wel nu en dan grappen in, maar niet in voldoende aantal om een publiek een heelen avond bezig te houden.»

Wij, voor ons, gelooven, dat het tijdelijk huwelijk, door de auteurs ter voortbrenging van hun geesteskind gesloten, niet geweest is een volkomen samensmelting van wil en wezen. Het stuk mist vooral stijl. Half klucht, half ernstig drama, schijnt het als uit twee monden opgeschreven.

ROTTERDAMSCH KRONIEK * * *

18 Februari 1902.

De Tooneelverbond-avond.

Het afdeulingsbestuur heeft verleden jaar heel wat stukken gelezen en afgekeurd éér het tenslotte kwam tot de, zéér gelukkige, keuze van «Der Stärkere» (Wat boven alles gaat) van Reuling.

't Is mij niet bekend of het ook ditmaal langdurig en moeizaam een keuze heeft voorbereid, een keuze die tenslotte viel op Schillers «Maria Stuart» in de vertaling van J. J. L. ten Kate. Alida Tartaud—Klein zou de titelrol vervullen, Marie Van Eysden—Vink die van Elisabeth.

Dat leek niet zoo'n ongelukkige keuze. Voor den officieelen verbondsavond, waarin vanzelf iets deftigereserveerds 't publiek bevangen heeft, scheen dit stuk van glanzende uiterlijkheid en zware declamatie zeker geschikt, als 't goed wordt aangekleed en breed vertoond, met vele coupures, opdat het niet te laat worde.

En voor onze artiesten, wier technische vermogens vanzelf verdund zijn in 't immer spelen van modern na modern stuk, dat weinig eischt van zeggenskracht en plastiek — schoon véél van innigheid en diepste meêgevoelen — leek de gelegenheid om nog eens in breeder, zwieriger vertooning, 't tooneel gansch te vervullen, wel aannemelijk.

't Succès was waarlijk groot. Als op een tooneelverbond-avond het scherm driemaal rijzen moet en iets als gejuich een paar hoofdpersonen begroet, is 't zeker buitengewoon. En dit is bij Maria Stuart gebeurd. Het auditorium heeft in een stilte van zwaar gegrepen belangstelling het drama gevolgd en na de Tuinscène en na het laatste bedrijf driemaal de vertooners teruggeroepen.

Een bewijs voorzeker, dat het publiek in vertooningen

van dezen aard behagen vindt. Toch, er zal nog wel wat gebeuren moeten, éér men met oprechtheid, zal kunnen verklaren, dat bij ons Rotterdamsch Tooneelgezelschap, een «geslaagde» klassieke vertooning is gelukt. Noch «De Roovers,» noch «Othello,» noch «Maria Stuart» — ziehier de drie, in enkele jaren genomen proeven — zijn geslaagd, hoezeer dan ook in het laatste een ijver, een overtuiging en een ernst zijn te prijzen, die aan beide vorige ontbraken, iets dat met te meer ingenomenheid wordt geconstateerd, omdat we begrijpen hoe zwaar onzen acteurs deze moeilijke arbeid, zoo vallend buiten het kader van de taak van allen dagen, wezen moet.

Ja, wat meer is, van één rolvulling kan men zelfs zeggen, ditmaal, dat zij aan zeer hooge eischen kon voldoen. Het is die van Maria Stuart door mevrouw Tartaud. Haar buitengewoon talent kon deze moeilijke rol volkomen omvatten en er waren in hare uitbeelding beslist superieure momenten. We denken aan het opkomen in de tuinscène, als een pas bevrijd vogelken, dat zijn wieken uit te slaan tracht en tjrpt om leven en lucht en vrijheid. Toen klonken zelfs Ten Kate's verzen móóí. En aan haar uitbarsting tegen Elisabeth, waarbij haar stem een diepte kreeg en een glansvolle kracht, waarin gansch een storm van passie ziedde. En aan 't geheele laatste bedrijf waarin, óók plastisch, in volmaking deze Marie een klagende bruid van den son.beren dood was — toen door het gelaat van marmer de strakke starende oogen, in stervensangst als van een benauwd hert, lééfden; toen haar klagenstem de zachtste teederheid en de hoogste geloofsverrukking zong.

O, hoe hebben we, voor ál dáár, mevrouw Tartaud bewonderd en gevoeld (toch zoo kort na mevrouw Holtrop's superbe uitbeelding van Marianne in «Herodes») welk een gróóte kracht ons tooneel in deze jonge actrice bezit, hoe enorm haar kunnen is!

De tweede rol, die van koningin Elisabeth, werd gespeeld door mevrouw Van Eysden. Zij heeft een luister van kostbaar toilet ontwikkeld, die de dames in het publiek zeer bekoorde; maar dat overigens de rol buiten haar emplooi ligt, weet mevrouw Van Eysden zelve wel. Er was géén ander bij het gezelschap, die Elisabeth kon wezen, daarom heeft zij welwillend de rol op zich genomen. En waardeeren moeten we den ijver en de overtuiging die de, trouwens altijd zéér consciensieuze artieste, ook nu weder gaf.

Overigens is van de vertooning niet veel te zeggen. De coupures waren niet immer met evenveel beleid aangebracht (vooral in het laatste bedrijf in de rol van Leicester), en wanneer het stuk niet zoo algemeen bekend was, zou 't geregeld volgen o.i. niet altijd mogelijk zijn geweest.

Van de edellieden, die Elisabeth omringden, was alleen Brondgeest een volmaakt gentleman, in uiterlijk — de verzen gingen hem niet te best af.

De anderen sloten beslist te kort, zoowel in uiterlijk, als in zeggen.

Wanneer we nu tenslotte, na al deze bezwaren, tòch erkennen moeten, dat géén gezelschap in den lande, óók niet het Nederlandsch Tooneel een Marie Stuart-vertooning zou kunnen geven, die deze, als geheel evenaart, dan blijkt hieruit alleen, dat het classicisme aan ons tooneel in dezen tijd niet meer tot zijn recht kan komen. Een eerlijke poging als deze bewijst het.

Dat de acteurs die genoeg voor het genre gevoelen en wier krachten niet te kort schieten er zijn, is wel waarschijnlijk, maar waar is de directie — en waar is het publiek, dat een vrij lange periode van telkens opnieuw probeeren, tot het goede bereikt is, aandurven?

D.

VARIA * * * * *

Uit Utrecht.

Mag ik nog even registreeren het feit, dat Bouwmeester op 6 Februari, ook in onze klassieke stad gehuldigd is naar de maat onzer krachten en gelukkig overeenkomstig zijn groote verdiensten?

Het bestuur onzer afdeeling had de huldiging voorbereid. Geschenken en bloemen werden hem aangeboden en ten slotte wachtte hem nog een warme ovatie op de Studentensociteit, waar hij aan een souper genoodigd was en de feestvreugde nog lang voortduurde.

Wat het door hem gekozen stuk «Herodes» betreft, de gevoelens loopen er hier nogal over uiteen; het derde bedrijf, dat in Engeland aanmerkelijk breeder wordt vertoond, met een heel ballet, dat voor den waanzinnigen koning danst en een onafzienbare schaar van Romeinsche soldaten, die de gezanten van Cesar begeleid, is er, dank zij de soberheid van tooneeltoestel in de Nederlandsche bewerking, minder gerekt geworden.

Een ander feit dat ik dien te melden, is de voorbereiding van *Koningen* van Jules Le Maître, door het bestuur der afdeeling ter hand genomen in vereeniging met de rederijkerskamer *Jan van Beers*. Haspels speelt de rol van Koning *Christiaan*, dames-actrices hebben de uitbeelding der vrouwen in dit stuk op zich genomen en eenige heeren (leden van van Beers), bezetten de overige rollen. De bedoeling is, de opbrengst te doen strekken ten voordeele van den waardigen artiest en verwacht mag worden, dat dezen keer de Utrechtsche Schouwburg, evenals bij Bouwmeester, zal zijn uitverkocht.

J. H. M.

* * *

Ook te Zutphen, Arnhem, Nijmegen en Rotterdam, waar Bouwmeester is opgetreden, heeft men de gelegenheid niet laten voorbijgaan hem te huldigen. Te Arnhem behalve door de aanbieding van bloemgeschenken, ook door een geschenk van meer blijvende waarde, bestaande uit een zilveren tafel-couvert van 12 lepels en vorken enz., in groot en klein kaliber. Te Rotterdam was alleen van de zijde der kunstbroeders en zusters gezorgd voor iets minder vergankelijks dan groene lauweren.

* * *

In den Stadsschouwburg te Amsterdam is nu ook het portret geplaatst van Suze Sablairrolles (1829—1868). Mendes Da Costa schrijft in zijn Tooneelherinneringen, dat zij zonder bepaald mooi te zijn, een sprekend gezicht had en prachtige oogen. Ook mij staat zij voor den geest als een jonge vrouw, slank van gestalte, met een zeer expressief gelaat en zielvolle oogen. Het olieverfportret, thans in den Stadsschouwburg, is geschilderd door J. E. Morel, naar eene teekening van H. A. C. Dekker, uit het jaar 1868. Maar ik heb mijzelf afgevraagd of het portret uit deze samenwerking geboren, voor de galerij inderdaad als een aanwinst mag worden beschouwd. Dit scheve gelaat, waarin de neus op zoo wonderlijke wijze geplaat is, kán niet gelijkend zijn en wijkt dan ook heel wat af van de portretjes in het boek van Mendes.

Geen beter cadeau voor een jongen dan

EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Excentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

==== Verschenen: =====

- I. Met een Kwartje de Wereld rond.
- II. Vrijbouter Triplex.
- III. De Neef van Lavarède.
- IV. Jean Fanfare.

- V. Nilia de Commandante.
- VI. Sergeant Kordaat.
- VII. Doctor Mystéro.

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON

Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN

COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.

Prompte bediening.

LOTOS

DRAMA IN DRIE BEDRIJVEN

DOOR

M. CONSTANT

(M. Snijder van Wissenkerke)

Prijs f 0.65

AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

E. OSKAM

Importeur van Havana Sigaren

DEN HAAG — ROTTERDAM.

W. C. VAN DER LAAN

Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN

BLOEMSTUKKEN

en alle genres bloemwerken.

Henri van der Beugel

COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.

Grimeur voor Dilletanten Vereenigen.

VIJZELSTRAAT 128 (boven)
AMSTERDAM.

COSTUMES

VOOR

Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen

BIJ HET

Ned. Costuum-Magazijn

VOORHEEN

HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

VORSTENSCHOOl

DOOR

MULTATULI

DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN

Prijs Ingenaaid f 1.25

Gebonden in prachtband f 1.60

AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

VERZOEK

aan allen, die in „HET TOONEEL” belangstellen, die verwachten, dat 't nu een goed blad zal worden, en die f 2.50 per jaargang goedkoop vinden, om het hiernaast gedrukte inteekenbiljet, of met hun eigen naam of door een ander, vriend of kennis, ondertekend, uit te knippen en te zenden aan een boekhandelaar of direct aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

EEN NIEUWE LEUS

HAAGSCH KLUCHTSPEL IN ÉEN BEDRIJF

DOOR

MARCELLUS EMANTS.

Dit drama werd opgenomen in Elsevier's Maandschrift 9den Jaargang afl. III.

De afl. is alom te verkrijgen tegen den prijs van f 1.25.

Pantomime door M. CONSTANT.

Muziek van
GOTTFRIED MANN.

Teekeningen van
WILLY SLUITER.

Gecartonneerd

f 4.90.

Een bij uitstek
geschikt cadeau
voor: Muziekbe-
oefenaars en Liefheb-
bers van mooie steen-
teekeningen.

Uitgevers-Maatschappij „ELSEVIER”,
AMSTERDAM

INTEEKENBILJET.

Ondergeteekende wensch te ontvangen van af 5 October 1901 tot wederopzegging toe à f 2.50 per jaargang, franco per post „HET TOONEEL”

onder redactie van H. L. BERCKENHOFF: uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij „Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buitenland is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERS-

MAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURGWAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST / 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
/ 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND / 2.90.

INHOUD: Dr. Plas: Onze verhouding tot de kunst uit den
vreemde. — B.: Hubert Laroche. — K.: Theorieën op het
tooneel. — Alexander: Mevrouw Mina Dilis—Beersmans. —
De Stadsschouwburg van 1774 tot 1839.

ONZE VERHOUDING TOT DE KUNST UIT DEN VREEMDE * * * * *

Dat wij een zedelijker natie zijn dan de Fransche, zou ik niet durven beweren. Ik denk aan Frankrijk in zijn geheel, niet speciaal aan Parijs. Want het is niet waar, dat Parijs Frankrijk is. Parijs ja, maakte voor ons buitenstaanders, de geschiedenis van Frankrijk. De provincie is ons vrij wel een gesloten boek. Zij heeft geen geschiedenis — en naar de bekende spreuk te oordeelen — mag men dus beweren, dat zij er gelukkig aan toe is.

De provincie in Frankrijk is misschien juist bij uitstek eene kweekplaats van volksdeugden: arbeidzaamheid, spaarzaamheid, eerlijkheid, goede trouw. Want Parijs zuivert het overige Frankrijk van het kwaad, dat er huist. De slechte sappen uit alle deelen des rijks worden naar Parijs afgeleid en hoopen er zich op tot een pestbuil. De qualificatie, letterlijk opgevat, deugt niet, want Parijs is te aantrekkelijk en het booze neemt er een te verlokkende gestalte aan. Een «zedelijke» pestbuil dan! En niet alleen, hult het kwaad zich daar in schoonen schijn, de perversiteit heeft er de verst denkbare grens overschreden; de Parijsenaars zijn kindsch geworden in de boosheid! Zij hebben het vermogen ter onderscheiding van wat goed en wat kwaad is, verloren! Meer dan ooit ben ik mij van dat feit bewust geworden, na kennismaking met *l'Enigme* van Hervieu, bij de Kon. Vereeniging «Het Nederlandsch Tooneel,» opgevoerd onder den titel *Het Raadsel*. Het is een der laatste en meest onbetwiste successen van Frankrijks eerste theater, door de Fransche critiek verheven tot een werk van klassieke hoogheid en schoonheid, en het hoofd der regeering, de president der Republiek, heeft den auteur persoonlijk geluk gewenscht met zijn glorieus kunstwerk!

Het stuk heeft hier, den eersten avond der vertooning, volstrekt geen furore gemaakt. En

als het misschien toch wel een trekstuk mocht blijken te zijn, dan zal men toch op zijn best kunnen spreken van een *succès de curiosité*, dat er mee behaald wordt. Als een serieus kunstwerk kan het door ons, Nederlanders, niet worden aanvaard. Is het feit, dat een vrouw haar man bedriegt, dat een vriend des echtgenoots op zóo grove wijze de hem verleende gastvrijheid schendt, in Parijs zóo gewoon, zóo alledaagsch, dat het al zijn ernst voor den Parijsenaar heeft verloren en een schrijver er naar hartelust mee sollen mag? Twee broeders wonen met hunne jonge, mooie vrouwen, onder één dak. Zij betrappen hun vriend, 's nachts, wegsliuipende uit de kamer van een der vrouwen. Uit welke kamer, uit die van Giselle of die van Leonore, weten zij niet en de toeschouwer, die reeds in de eerste acte tot het inzicht wordt gebracht, dat een van de twee het met den vriend des huizes houdt, blijft er onkundig van, *wie* de schuldige is. Zoodat het publiek het heele stuk door, *twee* vrouwen voor zich ziet, die het, dank zij het vernuft, waarmede de auteur nu eens de verdenking werpt op de eene, dan op de andere, beurtelings voor de overspeelster houdt. De onschuldige, de reine vrouw, wordt door die verdenking dan ook telkens bezoedeld en in de oogen van het publiek verlaagd. Nooit hebben wij het onschuldige stuivertje-wisselen, tot een zoo immoreel tijdverdrijf voor groote menschen zien verlagen, als in dit drama, en de ontzetting en het medelij, dat het tragische bestemd is in ons te wekken, op onverkwikkelijker wijze zien misbruiken, tot prikkeling van 's menschen zucht naar schandaal! Dit is veel erger dan een klucht, waarin men een loopje neemt met een *mari cocu*; erger omdat de auteur van *l'Enigme* het geval quasi ernstig behandelt en ernstig beschouwd wil hebben. Hoe het voor het overige denkbaar is, dat zelfs een Parijsch publiek eenig medegevoel kan hebben met de vrouw, als zij — nadat haar minnaar zich heeft van kant gemaakt — zich schuldig bekent en de echtgenoot, als de vreeslijkste straf, die hij weet uit te denken, plotseling de hand waarmede hij haar wil worgen, terugtrekt: zeggende dat hij haar veroordeelt *naast hem te blijven leven* — is ons een raadsel. Want niet

dit is het diep verdorvene in deze vrouw, dat zij om haar minnaar te redden, zich voorneemt liever een onschuldige in verdenking te brengen (haar aangehuwde zuster), dan zich te verraden, maar dat zij de misdadige kracht heeft, dit haar woord gestand te blijven, totdat haar minnaar toch niet meer te redden is, aangezien hij zich heeft gedood. Eén der trucs namelijk, die de schrijver bedacht, om zijn publiek in spanning te brengen, is dat hij in de eerste acte, tusschen de mannen en hunne vrouwen en den minnaar en een ouden markies, het tot een dispuut laat komen over de vraag: wat een vrouw ten behoeve van haar minnaar gehouden is te doen. En beide dames belijden dan, dat zij in het ondenkbaar geval komende, hunne echtgenooten te bedriegen, voor geen middel zouden terugdeinzen om — ter wille van den minnaar — de op haar vallende verdenking af te leiden. Nog eens, dat zij deze theorie verkondigen — zij daargelaten, maar dat, zooals ik zeide, een der vrouwen, werkelijk in het veronderstelde geval gekomen, zich zóó geraffineerd pervers toont, als Leonore, is wat al te kras. Met een stalen gezicht houdt zij haar onschuld vol, daardoor dreigende, haar onschuldige zuster in het ongeluk te storten — aangezien deze juist omdat zij niets heeft te verbergen, te lichter zich bloot geeft. Dit getuigt van zulk een sluwe — ik zou wel durven zeggen — onmenselijke doortraptheid, dat de verzoenende fraze, waarmede het stuk eindigt ons als een bespotting toeklinkt! En hoe oordeelt nu een Franschman over wat een Leonore durft onderstaan? Henry Fouquier schrijft in «Le Théâtre» van December jl.: «Combien fut heureuse l'idée de concentrer l'intérêt du drame dans une scène qui laisse en présence les deux femmes, l'une coupable, l'autre soupçonnée, et a permis à l'auteur de nous montrer l'art du mensonge poussé jusqu'à je ne sais quelle sublimité chez une femme qui veut sauver l'homme qu'elle aime». Een troost is, dat Fouquier toch niet goed weet tot welk soort van sublimité hij die kunst moet rangschikken.

Dat de Parijzenaars *L'Énigme* een meesterstuk vinden, is op meerderlei wijze te verklaren. Dat een getrouwde vrouw uit «le grand monde» er een amant op nahoudt, schijnt in Parijs volstrekt niet iets abnormalis. En is het in wezenlijkheid niet zóó erg als het schijnt, geheel de Fransche moderne roman- en tooneelliteratuur heeft toch het stelsel der *mariages à trois* als ware't ge vulgariseerd. De Parijsche fantasie heeft het feit als iets alledaagsch aanvaard. Dus stoot zij zich niet aan de voorstelling van zulk een wanverhouding in het gezin, zelfs niet in den vorm, waarin Hervieu haar belichaamt. Voor wie niet meer in het huwlijk gelooven, is de echtbreuk natuurlijk niet iets extra-ordinairs en mag men het tot onderwerp maken van een puzzle. Daar komt — ten aanzien van *L'Énigme* — dit bij, dat het stuk technisch knap gemaakt en heel vernuftig van trucs is en dat het door de dames Brandès en Bartet, de heeren Silvain, Paul Mounet en Mayer met een gadelooze virtuositeit zal zijn gespeeld. Dat zijn alle echter eigenschappen,

die ons, Hollanders, vrij koud laten, als er niets anders, niets méér bijkomt! Door ons wordt *L'Énigme* veroordeeld juist omdat de werking, die de auteur met zijn stuk beoogt, berust op... techniek. De techniek als zoodanig heeft geen vat op ons. En wij zijn op dit punt allereenzijdigst. Misschien wel omdat wij zelf technisch zoo onvolmaakt zijn. Wij loopen, wij spreken technisch leelijk; onze maaltijden zijn technisch onbeholpen en ons kostuum riekt altoos naar den confectiewinkel. Het woord *chique* heeft in onze ooren een verdachte, *coquet* een beleedigende beteekenis. Dit gaat zóóver, dat als ten onzent de eerbaarheid niet op klompen loopt, wij er niet recht in gelooven. Het uiterlijk volkomene, wekt het vermoeden in ons, dat het daarbinnen niet recht pluis is. In elk geval, ten overstaan van *kunst*, hebben wij aan het technisch vernuftige, het technisch kompleete, niet genoeg. Achter het uiterlijk mooi moeten wij iets kunnen vermoeden, dat onzen geest tot dieper indringen noopt; wij willen in kunst de taal van het hart hooren, het moet dieper gaan dan tot onze niet fijn geschoolde, niet genoegzaam geëduceerde zinnen, het moet onze ziel raken!

Nu, dat doet een stuk als *L'Énigme* in het geheel niet. Het is de vrucht louter van intellect. Als het een schilderij was, zouden we er van zeggen, dat het geen verschiets heeft, geen diepte, zonder atmosfeer is — en dat is het ergste wat wij op een schilderstuk kunnen afdingen! Of onze schilders (die trouwens blind zijn voor de bekoring van het mondain-elegante) hunne figuren wat zonderling van verhoudingen teekenen, we nemen er nauwelijks aanstoot aan. Als er maar ziel spreekt uit hun werk. En nu beweer ik geenszins, dat onze schilders geen techniek hebben, maar de techniek is hun bloot hulpmiddel, de techniek is bij hen dienstbaar aan het bereiken van expressie. Als bij Israëls de beenen van zijn arme landbouwers wat vreemd van lijn zijn, wat binnenwaarts gebogen, dan helpen zij mee mij den indruk te geven, dat deze lieden reeds vroeg in hun leven te zware lasten hebben getorst en als hunne armen de normale maat overschrijden, dan komt dat dewijl die armen zijn uitgegroeid onder den stagen arbeid van spitten en zaaien en maaien.

Kunst moet voor ons iets geheimzinnigs hebben; onze bespiegelende geest wil er iets achter hebben te zoeken. Onze natuur met hare verre, nevelachtige verschiets, trekt ook onzen geest altoos verder dan het zinnelijk oog reikt. Het scherp omlijnde, precies afgemetene, laat ons onbewogen, want daar het alles zegt, roept het geen vragen in ons op.

Ik beweer niet, dat wij gelijk hebben, maar verklaarbaar vind ik het wèl, dat acteurs als Matowski, Coquelin (in ernstig werk), Possart, Mounet Sully, die de wereld in het buitenland door hunne talenten, in rep en roer brengen, bij ons niet meer bereiken dan hoogstens een *succès d'estime*. Hunne volmaakte techniek laats ons ongeroerd en bewondering voor hunne knapheid, is ons geen voldoende kunstsensatie, ook omdat wij niet bij machte zijn die knapheid in *die mate* te apprecieeren als zij verdient.

Ons land heeft in Rembrandt den schilder voortgebracht, van het *clair-obscur*. En Rembrandt is de karakteristiekste vertegenwoordiger van het «hollandsche». Het mooie van zijn kunst is het *ondoorgrondelijke*.
Dr. PLAS.

* * * * HUBERT LAROCHE * * * *

De populairste en bij «den Volke» zeker meest gevierde onder de Antwerpsche Tooneelspelers is *Hubert Laroche*. Hij begon van meet af, met figureeren, en oefende overdag 't vak van patissier uit. Spoedig trok de met open oogen en mond luisterende jongeling — hij was uit de coulissen niet weg te slaan — de aandacht van *Victor Driessens* en den toenmaligen regisseur — uw landgenoot *Kettman*. — Men vertrouwdde hem kleine rollen toe. 't Voorschoot werd weggeworpen. Zijn groote eerezucht, ijzeren wil, lust tot leeren, brachten hem met reuzenschreden voorwaarts. Vooral in de komische rollen wist hij al spoedig naam te maken. Is hij nu werkelijk «de komiek» in de hoogere beteekenis van 't woord? Daar zou wel wat op af te dingen zijn. Hij bezit al de *défauts de ses qualités*. D. w. z. een ontembare neiging tot 't te veel geven, 't zich doen meeslepen door een lachend publiek en bij gevolg toegeven aan overdrijven, grenzend aan 't chargeeren. Een kwaal, die een aantal van zijn stielgenooten met hem deelen. In karakterrollen staat *Laroche* bepaald hooger, hierin weet hij zich in te houden, en vaak door sober spel, groote kunst te geven.

Zijn *Voerman Henschel* o.a. is een mooi voldragen artistieke schepping. Velen uwer stadgenooten zullen zich nog zijn «*Cyrano*» herinneren, en 't groot succes, dat hij daarmede inoogste. Buiten een klankrijk en buigzaam stemorgaan, en een tamelijk beweeglijk gelaat, heeft *Natuur Laroche* niet juist bedeed met wat een acteur liefst heeft: regelmatig lichaamsbouw, sprekende oogen, rijzige gestalte; toch weet hij bijna altijd door Kunst de *Natuur* te verschalken. Wat uw betreurde landgenoot *Willem van Zuylen* voor de Rotterdammers was, is *Laroche* voor de Antwerpenaren.

Hij voerde hier ook de «Voordrachtsavonden» in, en heeft er feitelijk het monopolie van. Van dit eigenaardig genre kwijt hij zich uitmuntend.

Een andere eigenschap van hem is, z'n groote gave van imiteeren. Geen dialect in de Vlaanderen of hij kent 't als de beste. Gevolg van ernstige studie? Neen. Hij hoort 't en heeft het te pakken. Zelfs in het *alt-dietsch* is hij hoogst ervaren. Wij herinneren aan zijn meesterlijk voorgedragen gedichten van *Klaus Groth*. Een veelzijdig begaafd kunstenaar, die bij aanhoudende studie en zelfkennis nog heel wat voor de tooneelspeelkunst in Zuid-Nederland doen kan, en waarvan veel te verwachten is.

Antwerpen.

SINJEUR.

* * *

De afdeling Amsterdam van het Ned. Tooneelverbond heeft de goede gedachte gehad hare leden met hunne dames, Vrijdag jl., te doen kennis maken

met bovengenoemden Vlaamschen acteur. Wel zullen sommigen zich zijner herinnerd hebben uit zijn optreden hier, een paar maal — eenige jaren geleden — met het gezelschap van den Nederlandschen schouwburg te Antwerpen — en zal hij bij dezen vooral door zijn *Cyrano* een gunstigen indruk hebben achtergelaten, maar als voordrager van verzen en monologen was hij zoo goed als voor ons allen nieuw! Nu, *Laroche* blijft *acteur*, ook als hij verzen voordraagt. En ik geloof niet, dat de voordracht van een gedicht, als bijv. *Vondels Geboorteklok* iets voor hem wezen zou. Neen, hij moet het woord kunnen ondersteunen, niet alleen door gelaatsmimiek, maar door gebaar. Hij neemt bij het reciet zijner verzen (ik herinner aan «De Kurassiers» van Pol de Mont) liefst heel het tooneel in pacht. Hij is een kunstenaar uit het land van Rubens en *Victor Driessens*, dien Rubens onder de Nederlandsche tooneelspelers: breed, zwierig, met passie in vette toetsen zijn figuren ons voorschilderend. Een tegenvoeter van *Royaards*, die veel meer «zegger» is dan «speler» en wiens kunst van voordragen veel minder spontaan is, meer doorwerkt en resultaat van gezet overwegen, van een geestelijk doordringen door litterair intellect.

Laroche heeft ons door zijn eigenaardige kunst den heelen avond onderhouden, en menigmaal geboeid en dat hij in het komische licht tot overdrijving overslaat — gelijk onze correspondent uit Antwerpen schrijft — hebben wij niet kunnen merken. Misschien werd *Laroche* hier binnen de perken gehouden door ons meer gereserveerd Noord-Nederlandsch publiek, dat in zijn uitingen van goedkeuring minder meeslepend is als een Vlaamsch publiek, ook al smaakt het blijkbaar genot. Het heeft ons juist in bijzondere mate getroffen, hoe *Laroche* een ouderwetsch, sentimentiger scënetje als Grootvader bij de *Wieg* van A. J. de Bull, dat als de voorstelling iets overdreven ware geworden, de menschen wee zou hebben gemaakt, bijna wist te doen aanvaarden, door zijne ingetogenheid en het echte gevoel waarmede hij de dingen zei — en als de bode in Frans Gittens' *Maire* van Antwerpen, was hij wel kleurig en fleurig, maar ik vond toch niet, dat hij het er te dik oplei.

De verzen van *Guido Gezelle* verlangen een gevoeliger interpretatie, toch gaf *Laroche* ook hierin veel schoons en wist hij o.a. in *Het Schrijverke*, door teekenachtig gebaar, den zin der woorden op gelukkige wijs te illustreeren. Waar *Laroche* in hooge mate het publiek mee inpalmte, is de natuurlijke gulheid, waarmede hij zich geeft. Er is niets aanstellerigs komedianterigs in zijn doen. Hij speelt komedie uit liefhebberij. Het gaat van harte.

Laroche spreekt heel goed Hollandsch. Trouwens, op dit punt is er bij het Vlaamsche tooneel in Antwerpen, de laatste jaren groote vooruitgang te bespeuren. De kleur van eenige vokalen o.a. van de *e*, deed mij aan *Driessens* denken, gelijk ook sommige intonaties.

La Roche draagt zijn naam met eere — al legt het feit, dat eens een *Laroche* in Duitschland als tooneelspeler, een zóó hoogen rang zich heeft

weten te verwerven als Karl Laroche, die te Weimar onder Goethe den Faust creëerde en later vele jaren een sieraad was van het Burg-theater te Weenen, hem geen directe verplichtingen op.

B.

THEORIEËN OP HET TOONEEL* *

Als opschrift voor de beschouwingen, die ik in dit stuk wil geven, had ik het woord tendenzstukken kunnen gebruiken, wanneer dat niet in veler ooren een te slechten klank had gekregen en, ook al daardoor, een te beperkte beteekenis voor mijn doel. Want ook waar het tooneel niet gebruikt wordt als propaganda-middel, niet dient ter uitschreeuwing van theoriën, heeft een stuk dikwijls een strekking, een bedoeling, bevat het een studie, die ook in een betoog was te geven, een min of meer diepe gedachte, en ook dan zou men van tendenzstukken kunnen spreken: «*théâtre d'idées*» zegt de Franschman.

Zulk tooneelschrijven is waarlijk niet iets van onzen tijd. Als Aristophanes spot met de toestanden of de menschen te Athene en dit doet in een blijspel, heeft zijn tooneelwerk een strekking, houdt hij zijn toeschouwers niet alleen bezig met het leven en lijden der menschen die de handelende personen in het stuk zijn, maar vestigt tegelijk hun aandacht op de nadeelen eener volksregeering of op Socrates' onderwijsmethode. Als Molière en Hooft in navolging van Plautus hun gierigaards ten tooneele voeren, hebben zij waarschijnlijk niet of slechts zeer verwijderd de bedoeling hun tijdgenooten te zeggen: «Zie eens wat een leelijk mensch zoo'n vrek is», zij willen uitsluitend of voornamelijk een door hen bestudeerd menschentype ten tooneele voeren. Maar als Molière *Tartufo* schrijft, dan is de bedoeling om het leelijke in zoo'n huichelaar te laten zien, om zich op dat volk van schijnheiligen te wreken er wel degelijk, de *bedoeling*: dus in zekeren zin een tendenzstuk. En Beaumarchais' *Mariage de Figaro*, waarin wij, ook al komen er in Figaro's alleenspraak dingen voor die sommige machthebbers nog wel eens mochten hooren, toch niet veel strekking meer zien, bevatte voor het tijdperk waarin het geschreven en voor het eerst gespeeld werd zooveel oproerigs, dat het in dien tijd zeker een tendenzstuk mocht heeten: een eigenschap die een tooneelstuk dus na verloop van tijd kan verliezen.

Zijn de genoemde stukken om die strekking dan minder? Zeker niet. Het hangt er maar van af hoe een tendenz in een tooneelwerk gelegd is, of ze er uit springt, ten nadeele van de waarheid van karakterteekening of van de waarschijnlijkheid der gebeurtenissen. Men kan zeer goed ten voordeele of ten nadeele der echtscheiding concludeeren in een tooneelstuk, dat eenvoudig het lijden van twee onverbrekkelijk aaneengekoppelde menschen of het ongeluk van de kinderen van een gescheiden paar laat zien. Zoodra de schrijver het noodig acht zijn personen over de quaestie die hem ter harte gaat te laten theoretiseeren, is hij op den verkeerden weg: de toeschouwer is

gewaarschuwd, hij gaat nu op alles wat over of tegen de opgeworpen stelling pleit, letten: hij ziet niet meer in de eerste, als het kan eenige, plaats menschen, lijdende door hun karaktereigenschappen of zich verzettende tegen anderen of tegen hun lot, hij ziet in allen spreekbuizen, en zijn aandacht voor wat de hoofdzaak blijven moet is weg.

Als het goed is, als een stuk dat iets betoogen wil geen tendenzstuk zal worden in den slechten zin van het woord, dan moest de strekking den toeschouwer eigenlijk eerst invallen, duidelijk worden, onder het naar huis gaan.

Het tooneel moet tot het publiek spreken door emotie. De toeschouwer moet in spanning zitten over het lot zijner medemenschen daar op die planken, moet over hen lachen of schreien. Zoo is het bij de grootste tooneelschrijvers, bij den grootsten van allen, bij Shakespeare. Schoonheid van klank en rijkdom van beelden in de taal, diepte in de karakters, hoogere waarde der ten tooneele gevoerde menschen als menschen, kunnen het genot van een tooneelstuk verhoogen — de eerste voorwaarde is: ontroeren, mee doen leven. En daarvoor moet de tooneelschrijver ons mee doen voëlen.

Niet denken. Een schouwburgzaal is geen plaats om onze hersens in te spannen: wie over iets wil doordenken gaat alleen zitten, en niet met een paar honderd menschen in één zaal; gaat ook niet denken over een theorie terwijl intusschen op een tooneel menschen daarover, of zelfs over andere dingen, doorpraten. In een menschenmassa — studiën over de psychologie der massa hebben het vrijwel uitgemaakt — is de ontvankelijkheid voor gevoelswerking naar verhouding ontzaglijk veel grooter dan zij is bij de individuen waaruit die menigte bestaat; daarentegen vermindert het vermogen tot redeneeren, tot kalm doordenken. Wij denken hierbij natuurlijk niet aan een publiek van hoogontwikkelde menschen, maar aan een gemiddeld publiek, bestaande dus uit menschen van zeer verschillend denkvermogen; de eigenschappen die al deze menschen gemeen hebben, het gevoel dus in de eerste plaats, worden bij elkaar gevoegd tot één eigenschap van de massa; die welke bij den een om zoo te zeggen positief, bij den ander negatief aanwezig zijn, zooals het denkvermogen, schijnen te worden opgeheven.

Daarmee is een «*théâtre d'idées*,» zijn theoriën op het tooneel, die niet behoorlijk verwerkt kunnen worden, veroordeeld. En ook de theorie van hen die in het tooneel zien een opvoedingsmiddel, en daarbij denken aan het verkondigen van de denkbepelden van geleerden of hervormers op het tooneel — wat natuurlijk iets anders is, dan opvoeden door het laten genieten van schoonheid. Brieux, de schrijver o. a. van *Les Remplaçantes* en het verbodene *Les Avariés*, echte tendenzstukken, heeft eenige maanden geleden in een antwoord op een rondvraag naar het métier van den tooneelschrijver geantwoord: «Ik geloof dat de taak van den tooneelschrijver moet worden beperkt tot die van een soort van tusschenpersoon

tusschen de gedachten der groote geleerden, die de massa niet kan bevatten, en het publiek. Hij moet aan dit laatste in een belangwekkenden vorm zeer schoone, zeer verheven denkbeelden brengen. Ja, dat is onze rol: het publiek boeien door de schoone idealen van wijsgeeren en geleerden binnen zijn bereik te brengen. De tooneelschrijver wordt op die manier eenigszins de handelsreiziger in verstandelijke ontwikkeling.» Ziedaar een theorie, die geloof ik, tot het uiterste bestreden moet worden . . . maar ook alweer niet in een tooneelstuk!

Wie uitgaat van dit denkbeeld moet tendenzwerk leveren in den slechten zin, waarin alles wordt onderworpen aan de begeerte om toch vooral de theorie en haar waarde te bewijzen. Dat Molière zijn tendenz-stuk tegen de «faux dévots» tot een goed stuk heeft weten te maken, bewijst alleen dat Molière een buitengewoon menschen- en tooneelkenner was, maar de Molière's zijn dun gezaaid. Ibsen is feitelijk opgehouden een echt tooneelschrijver te zijn toen hij zijn theoriën de plaats gaf die der zich aan den toeschouwer meedeelende emotie toekwam: *Nora*, *Spoken*, *Hedda Gabler* waren nog tooneel-, nog speelstukken: *Klein Eyolf*, *Bouwmeester Solness* en wat daarna gevolgd is, niet meer; een stuk dat men bij lezing eens even uit de hand legt om na te denken, waarin men telkens terugbladert om een passage die eerst door latere duidelijk begint te worden nog eens over te lezen, moet gelezen en niet gespeeld worden.

Dat daarentegen de tooneelschrijver, die geen hopeloos oppervlakkig werk wil leveren zijn personen toont bewogen, geïnfluenceerd door de quaesties van hun tijd is natuurlijk en noodig: de vraag is maar of hij hen menschen heeft laten blijven en hen niet verlaagd tot spreekbuizen.

K.

MEVROUW MINA DILIS-BEERSMANS.

Wie had ooit kunnen denken toen «Mientje Beersmans» voor ongeveer 18 jaar de tooneelschool verliet en verbonden werd aan de Rotterdamse afdeling der Kon. Ver. Het Ned. Tooneel — dat er ooit een artiste uit groeien zou?

Zij kreeg niet anders te spelen dan kleine travesti's, kameniertjes en wat dies meer zij.

«Men», d. w. z. het publiek, de criticus voor den en de artist(e), vond 't o zoo wonderlijk, dat een dochter van de geniale *Catharina*, zoo niets van beteekenis voortbracht en niet de minste verwachting deed koesteren. En ik geloof, dat de moeder zelf er ook niet veel in zag!

Na een paar jaar — het was in 1884 — keerde zij naar het land harer geboorte terug om te Antwerpen in het huwelijk te treden met den aldaar gevestigden, thans zeer gevierden acteur Jan Dilis. Met haar echtgenoot aan den Nederlandschen schouwburg aldaar verbonden, bleef zij in den beginne, wat zij in Holland geweest was. Eerst na het vertrek naar Rotterdam van Philomène Jonkers, in 1889, kwam er schot in. De plant, waarvan men zoo weinig bloem verwachtte, begon plotseling knop te zetten.

En toen kwam het «toeval», die zoo menig tooneelartiest aan zich zelf en aan het publiek heeft ontdekt, ook hier reddend tusschenbeide. De Zuid-Nederlandsche Tooneelbond wilde «Nora» zien opvoeren en «Mientje» werd de titelrol opgedragen. Dank zij hare creatie is het een blijvend repertoirestuk van het Nederlandsch Tooneel van Antwerpen geworden. Mina Beersmans had haar plaats veroverd en zij heeft die tot heden weten te handhaven.

Na «Nora» zien wij haar, dank een meer kunstzinnige richting die voet voor voet op den Antwerpschen Schouwburg veld wint, in *Medea*, de rol waarin haar onvergetelijke moeder heeft geschitterd. In «*Medea*» heeft Mevrouw Dilis—Beersmans volgens ons bescheiden oordeel haar hoogsten triomf gevierd. Zij doorleeft de rol in al haar schakeeringen. Zij gaat er in op. Madame *Sans-Gêne* is verschillend van wat wij van buitenlandsche sterren hebben gezien — maar veel compleeter en waard. Mina is trouwens zeer zelfstandig in hare opvattingen. Gelukkig!

Is nu de dochter in alle opzichten het evenbeeld der moeder?

Neen.

Reeds het uiterlijk is verschillend. Mevrouw Dilis is een blondine, met lichte, grijze, droomerige oogen en een ietwat melancholischen trek om den mond *). De fijne, meestal gesloten lippen getuigen van veel wilskracht. Geheel haar wezen doet meer denken aan 't Vlaamsche kind, dat

Mevrouw Dilis als Medea.

*) Die trek had haar moeder wel degelijk ook! RED.

Mevrouw Dilis als Sans-Gène.

dweepend en droomend staart in de zandigè heide der Kempen, dan aan de zoo gauw opbruischende, opvliegende, Zuid-Nederlandsche.

Maar op de planken krijgen die grijze oogen, zoo geschikt voor het tooneel, een glans, waarin alles, wat in het hart omgaat, zich sterk weerspiegelt; de gelaatszenuwen gaan trillen; het is of een electriche vonk, het *latente* leven plots ontvlammen doet en als Mevrouw Dilis in de rol van Medea haar hart- en wraakkreten Jason in 't gezicht slingert, is het als barstte er een orkaan van gemoedsbeweging los over de zaal, die het publiek, onder ademloos toezien en luisteren, doet sidderen.

In *Medea* komt zij haar moeder nabij en al mist zij het veelzijdige, dat mevrouw Catharina Beermans eigen was, indien er in de kunst ooit sprake kon zijn van erfopvolging, dan zou de dochter niet enkel *par droit de naissance*, maar ook om haar talent en *par droit de conquête* als haar opvolgster moeten worden uitgeroepen.

ALEXANDER.

DE STADSSCHOUWBURG VAN 1774 TOT 1839 * * * * *

Hier volgen nog eenige citaten uit Thöne's Ms., waarvan er sommige, naar het ons voorkomt, be-

teekenis hebben, ook als men ze beschouwt in het licht van heden.

21 Januari 1823. Othello of de Moor van Venetië. Volgens gewoonte heeft steller dezès, de vertooning van bovengenoemd afschuwelijk stuk, niet bijgewoond. (Het zal wel een verhandeling geweest zijn van Shakespeare's stuk!) «Mej. Muller, geb. Westerman, vervulde voor de eerste reize de rol van Hedelmone. Naar men vernomen heeft, is de heer Snoek onder luid getier uitgeroepen, maar heeft zich vruchteloos doen wachten. De ontvangst was f 1340.—»

1 Nov. 1823 lezen wij, na vermelding der opvoering van *Athalia*: «het meesterstuk van Racine scheen het fatzoenlijkst gedeelte van het publiek, geen aandacht waardig te zijn, alzoo dien avond geen enkele balconplaats was besproken.»

14 Jan. 1826. Jacoba van Beijeren, oorspr. treurspel. Milo van Crotona, nieuw ballet pantomime, waarin de heer Venetien, bijgenaamd de Fransche Alcides, eenige proeven zijner buitengewone ligchaamskrachten (in het karakter van Milo) zal afleggen. Al aanstonds, bij de eerste aankondiging, beweerde steller dezer aantekeningen, dat dergelijke kunsten op een Tooneel als dat, waar Amsterdam nog op mag bogen, geenszints behoorden, maar enkel op kermistoo-neelen te pas komen. Beklagenswaardig is het bestuur, hetwelk tot zoodanige proeven zijn toevlucht moet nemen, teneinde door de bijdrage van een aantal nieuwsgierigen, de kas te stijven, welke jaarlijks door kleingeestigheid van Lands- of Stadsbestuur, een aanmerkelijk deficit te wachten staat.»

11 Mei 1826, tot sluiting van het Tooneel: *De Cid*, Treurspel naar het Fransch van Corneille. Schitterend was het spel van onzen voortreffelijke Snoek. Op zijnen ouderdom met zoodanig een vuur, begaafd met zoodanige welluidende stem, als hij bezit, ten tooneele te treden, is waarlijk eenig. Zooals meestal plaats heeft, ook nu toonde het Amsterdamsche publiek, hoe weinig nationaliteit het bezit, hoe weinig het den vaderlandschen kunstenaar schat, wanneer men elders vreemde talenten kan huldigen. De zaal was zeer ledig en ofschoon het vermoedelijk de laatste reize was, dat Snoek in het karakter van den Cid zoude optreden, toch hield dit menigeen niet terug eenen Engelschen Tooneelspeler dienzelfden avond te gaan toejuichen.

* * *

Het kwam ons niet onbelangwekkend voor, in het dagboek van wijlen den heer Thöne na te gaan, de reflex-beweging in den stadsschouwburg in de jaren 1830—31, van de beroering door den Belgischen opstand gewekt. Den 1 Sept. 1830 vinden we het eerste teeken, dat er iets gistende is bij artiesten en bezoekers. Thöne merkt het volgende op, aangaande de opvoering dien avond, van Meyerbeers opera: *Armando en Palmyda* of de kruisvaders in Egypte ¹⁾: »Mevr.

1) De stadsschouwburg had in deze jaren ook zijn Hollandsch opera-gezelschap. Vele acteurs en actrices waren tevens zangers en zangeressen aan die opera.

Engelman als Amando speelde goed en zong haar partij krachtig. Zij sprak in het laatste bedrijf de woorden: »ik bescherm het leven van een Vorst, die door zijn eigen onderdanen verraden wordt,« met zoo veel nadruk uit, dat zulks de geestdrift der aanschouwers ontvlamde en haar rede door luide toejuichingen werd afgebroken.» De voorstellingen gaan daarna haar geregelden gang, zonder dat wij op de gebeurtenissen gezinspeeld vinden, ook niet in de keuze van het repertoire, totdat op 19 October in den schouwburg plaats heeft een: buitengewoon concert, gegeven door W. P. de Chavonnes Vrugt²⁾, met medewerking van den heer Engelman en echtgenoot enz. enz., ten voordeele van dezulken, die in den laatsten strijd voor Koning en Vaderland gesneuveld of verwond zijn. De vier eerste rangen verhoogd zijnde, zoo was de opbrengst de aanzienlijke somma van *f* 2237.25. 30 October en 2 November, hebben weer concerten plaats, met een opbrengst resp. van *f* 664.65 en *f* 555.90, waarop Vrugt, onder »onbeschrijf bare geestdrift,« het volkslied zingt. Vooral de voordracht van het couplet »O God bescherm den grond« was onnavolgbaar schoon. Deze concerten staan echter niet als buitengewone, voor een liefdadig doel, aange teekend. Woensdag 10 Nov. deelt Thöne mee, dat de voorstelling van »De deugd zame galeyroeier,« gevolgd door »Pantalon schilder of de zegepraal van Arlequin,« werd bijgewoond »door verscheidene leden van het bataillon Friesche schutters, op zijn reis naar 's-Bosch alhier rustdag houdende. De heer Vrugt, daartoe aangezocht door eenige officieren, droeg tuschen stuk en ballet, eenige coupletten voor van het Volkslied. De geestdrift was onuitsprekelijk.« 29 November weder concert, waarop de heer Vrugt zich deed hooren en o. a. uitgevoerd werd: Opwekking van Mr. I. van Lennep, muziek van B. van Bree. De ontvangst van *f* 1191.80. 29 November voorstelling van De Grootvader. De Zee kapitein en Pantalon schilder. »De compagnie flankeurs, bestaande uit Groninger en Franeker studenten, was op hare doormarsch naar het leger, grootendeels in den schouwburg. Vóór het ballet zong de heer Vrugt het volkslied. Groote geestdrift.« Nog herhaaldelijk vinden wij gewag gemaakt van het optreden van Vrugt en eindelijk 22 Dec. heeft de eerste opvoering plaats van het door Jacob van Lennep vervaardigd gelegenhedsstuk: *Het Dorp aan de grenzen, schets uit den tegenwoordigen tijd.* Merkwaardigerwijs vinden we omtrent dit tooneelstukje, alleen maar aange teekend, dat het »geestig geschreven is en ruim voorzien van bevallige coupletten en terecht luide toejuichingen verwierf.« Vooraf ging het vaderlandsche stuk: »Het turfschip van Breda.« De schouwburg blijkt lang niet vol te zijn geweest, te oordeelen naar de recette van *f* 689.20 Den volgenden avond, toen weder een concert werd gegeven, met ten slotte het volkslied van Tollens, werd ontvangen *f* 1061.10. »Het Dorp aan de grenzen« heeft, tot het einde van het seizoen,

2) Zeer geliefd zanger, die in zijn tijd gevierd was, als thans Messchaert.

25 Mei 1831, 14 opvoeringen beleefd. De Gijsbrecht-voorstellingen hadden in dit oorlogsjaar, als naar gewoonte plaats, de eerste op 29 Dec. met eene opbrengst van *f* 292.65, de tweede 1 Jan. 1831, met eene opbrengst van *f* 1251.50, en voorts 3, 5 en 8 Januari. Op den avond van 13 Januari, benefiet van Mevr. Kamphuizen, werd door deze in het blijspel »De Turksche Gezant«, als zoogenaamde »inlage«, voorgedragen: Het kalme Nederland, dichtstuk van Mr. J. van Lennep, en door Mr. C. E. van Ollefen: Het Hollandsche Zwaard, dichtstuk van Mr. A. Boxman. Zaterdag 22 Jan. weer een gelegenhedsstuk: Het Verjaarafeest in Nov. 1830, Vaderl. tafereel. Daar dit stuk door Thöne zelf vervaardigd was, schrijft hij het niet te zullen beoordeelen. Wel constateert hij: »dat de uitvoering van alle optredende personen zeer voldoende was; alleen de heer Westerman kende geen woord van zijn rol en deed het stukje, voorzooverre hem betrof, mislukken. Overigens scheen het niet te mishagen en bij het slot, waarin de beeltenis van Z. M. den Koning wordt aangebracht, steeg de geestdrift ten top.« Het Verjaarafeest wordt nog verscheidene malen als nastukje vertoond. Op 16 Februari reciteert de acteur C. J. Roobol, aan het einde van het Verjaarafeest, een door hem vervaardigde uitboezeming op den heldendood van Van Speyk. Een eigenlijke hulde aan de nagedachtenis van Hollands zeeheld J. C. J. van Speyk, volgde 26 Februari. Vooraf ging: Michiel Adriaansz. de Ruiter te Syracuse, treurspel door den heer Mr. J. Bousquet. »De Hulde« — schrijft Thöne — »voldeed algemeen, zoo door poezy als decoratiën. De laatste, voorstellende de tempel der onsterfelijkheid, was betooverend schoon. HH. kommissarissen hadden dien avond het college Regenten van het Burgerweeshuis een loge aangeboden. Ook waren de Vader en Moeder, en 24 weesjes uitgenoodigd. Dat de Hulde in den smaak viel, getuigt het aantal van 18 herhalingen gedurende dit speelseizoen en de hooge recettes; de eerste 7 voorstellingen *f* 1389.—, *f* 1133.—, *f* 1029.—, *f* 1018.—, *f* 1163.—, *f* 1083.—, *f* 1544.— bewijzen wel, dat de Amsterdammers behoefte hadden van hun geestdrift blijk te geven. Telkenmale vinden we melding gemaakt van een nieuw vaderlandsch gedicht, dat als toegift, in den schouwburg gereciteerd wordt, zoo o. a. 7 Feb. »De Hollandsche Vlag« van Withuys, door Mevr. Engelman. Den 9 Maart buitengewone voorstelling, in tegenwoordigheid van de Koninklijke familie. Vreemd genoeg wordt geen vaderlandsch stuk gespeeld, maar Meyerbeers opera: Armando en Palmyda. »De geestdrift was onbeschrijfelijk. Gedurende de voorstelling en bij het einde daarvan steeg dezelve zoo mogelijk nog hooger. De woorden, door Mevr. Engelman in het laatste bedrijf met kracht uitgesproken (zie de aantekening hiervoor op 1 Sept. II.) bracht als een electriche vonk de geheele menigte in beweging en deed de verkleefdheid der Amsterdammers aan hunnen Koning op het schoonst uitkomen.»

Geen beter cadeau voor een jongen dan

EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Excentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

==== Verschenen: ====

- I. Met een Kwartje de Wereld rond.
- II. Vrijbouter Triplex.
- III. De Neef van Lavarède.
- IV. Jean Fanfare.

- V. Nilia de Commandante.
- VI. Sergeant Kordaat.
- VII. Doctor Mystéro.

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON

Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN

COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.

Prompte bediening.

LOTOS

DRAMA IN DRIE BEDRIJVEN

DOOR

M. CONSTANT

(M. Snijder van Wissenkerke)

Prijs f 0.65

AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

E. OSKAM

Importeur van Havana Sigaren

DEN HAAG — ROTTERDAM.

W. C. VAN DER LAAN

Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN

BLOEMSTUKKEN

en alle genres bloemwerken.

Henri van der Beugel

COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.
Grimeur voor Dilletanten Vereenigen.

VIJZELSTRAAT 128 (boven)
AMSTERDAM.

COSTUMES

VOOR

Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen

BIJ HET

Ned. Costuum-Magazijn

VOORHEEN

HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

VORSTENSCHOOL

DOOR

MULTATULI

DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN

Prijs Ingenaaid f 1.25

Gebonden in prachtband f 1.60

AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

VERZOEK

aan allen, die in „HET TOONEEL”
belangstellen, die verwachten, dat 't nu een
goed blad zal worden, en die f 2.50 per
jaargang goedkoop vinden, om het hier-
naast gedrukte inteekenbiljet, of met hun
eigen naam of door een ander, vriend of
kennis, ondertekend, uit te knippen en te
zenden aan een boekhandelaar of direct
aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

EEN NIEUWE LEUS

HAAGSCH KLUCHTSPEL IN ÉEN BEDRIJF

DOOR

MARCELLUS EMANTS.

Dit drama werd opgenomen in Elsevier's
Maandschrift 9den Jaargang afl. III.

De afl. is alom te verkrijgen tegen den prijs
van f 1.25.

Pantomime door M. CONSTANT.

Muziek van
GOTTFRIED MANN.

Teekeningen van
WILLY SLUITER.

Gecartonneerd

f 4.90.

Een bij uitstek
geschikt cadeau
voor: Muziekbe-
oefenaars en Liefheb-
bers van mooie steen-
teekeningen.

Uitgevers-Maatschappij „ELSEVIER”
AMSTERDAM.

INTEEKENBILJET.

Ondergeteckende wenscht te ontvangen
van af 5 October 1901 tot wederopzegging
toe à f 2.50 per jaargang, franco per post
„HET TOONEEL”

onder redactie van H. L. BERCKENHOFF:
uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buiten-
land is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERSM
MAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURG WAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST f 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
/ 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND / 2.90.

INHOUD: A. v. H.: In dienst van het ideaal — G. v. D.:
De Tegnerseeërs. — Amsterdamsche Kroniek. — Michaël: Uit
Brussel. — N. Judels — D.: Rotterdamsche Kroniek. — Boek-
beoordeeling.

IN DIENST VAN HET IDEEAAL. * *

Zou de kentering komen? De Heer Horn, een der trouwste vereerders van ons schouwtooneel, kondigt met geestdrift den komenden dag aan, in zijn dithyrambe (Nieuws v. d. Dag van 14 Mei) op de zesde vertooring te Rotterdam, voor eene *volle* zaal, van Schillers Maria Stuart! De menschen snakken naar de verfrissching van het klassieke, genomen in den zin van het echte, levenskrachtige, als men 't hun maar te genieten geeft in aannemelijken vorm! En te Amsterdam verneemt men van de stichting van een nieuw tooneelgezelschap, onder de auspiciën van eenige vermogende kunstminnaren, steunpilaren van de Vereeniging tot Beoefening der Vokale en Dramatische kunst, een tooneelgezelschap, dat door de opvoering van klassieke en romantische meesterwerken, het publiek wil aftrekken van het langs den grond kruipende naturalisme, het de lagere instincten vleiende vooze realisme, het zinnenprikkelende en streelende bordeelisme uit de Fransche boulevard-theaters. En tegelijkertijd, of reeds vóór dat ten onzent de evolutie zich aankondigde — want wij schijnen voorbeschikt in alle dingen achteraan te komen — is in Duitschland de beweging gaande, den kant uit van een meer ideeële opvatting der tooneelkunst en als een der sprekende bewijzen van hooger streven, kan gelden de stichting te Hamburg van het «Deutsche Schauspielhaus», dat onder leiding staat van baron Alfred von Berger, door het stichtingscomité, uit Weenen naar de wijdvermaarde en rijke Hanzestad geroepen, uit Weenen, waar von Berger professor in kunst en litteratuur was aan de Universiteit. «Menigeeen mijner vrienden», schrijft hij in zijn geschrift: «Ueber Drama und Theater» *) «heeft er het hoofd over geschud, dat ik mijn ambt van professor ging verwisselen met dat van theaterdirecteur te Hamburg, wat zij een teruggang noemden in rang en stand. Dat ik van een ander gevoelen ben, moge blijken uit de

blijde bereidverklaring, waarmede ik aan de tot mij gekomen roepstem gehoor heb gegeven. Voor mij is het theater een instituut, in de samenleving van zeer groote beteekenis en waarvan een groote invloed uitgaat, ten kwade of ten goede, al naar het beheerd wordt. Van de gelijkwaardigheid van den schouwburg met de andere voorname instellingen van publiek belang, getuigt reeds onmiddellijk het uiterlijk der dingen. Tot de monumentale gebouwen, die uit het ensemble eener stad met nadruk naar voren plegen te treden, als raadhuis, kerken, beurs, station, universiteit, gerechtshof enz., behoort meestal ook het theater. Maar wellicht wordt de beteekenis en de rang, dien de schouwburg in het geestesleven eener stad toekomt, dáárom gewoonlijk onderschat, omdat zijn doel en strekking is de menschen te vermaken, hen genoeg te geven, vreugde te brengen. En mag een inrichting tot publiek vermaak wel gelijk worden gesteld met instellingen, welke ter voldoening aan godsdienstige, economische en intellectueele behoeften der gemeenschap, zijn in het leven geroepen?

Het genoeg komt voor den mensch immers eerst aan de beurt, als de arbeid vervuld, de plicht is nagekomen? Dus in de *laatste* plaats! En staat het tot ons leven niet in dezelfde betrekking, dan de franje tot het kleet? Zóó diep genesteld en schier algemeen gedeeld in deze gering-schatting van het «genoegen», dat zelfs overtuigde vereerders van het tooneel, als een Lessing en Schiller, die der tooneel-muze het beste hebben gegeven, wat zij in zich hadden, aan hunne liefde de noodige waardigheid en wijding meenden te moeten bijzetten, door aan het tooneel een strekking toe te dichten, welke de menschen eenmaal gewoon zijn, als eene ernstige te aanvaarden. En zij kenschetsen het theater als een wereldsche dependance der kerk, als een «Moralische Anstalt!» Het vermaak, dat als iets onafscheidelijks van wat het tooneel aanbiedt, niet weg te redeneeren viel, werd verlaagd tot de rol van het verguldsel om de pil, die het eigenlijk heilaanbrengend element bevatte. Het vermaak werd slechts middel en mocht geen doel zijn.

«Genoegen» — het is inderdaad een woord

dat een gansche schaal van geneuchten aanwijst, van den dierlijksten zinnelust tot de hoogst denkbare geestelijke vreugde. Is er grooter genieting denkbaar, dan zich te voelen opheffen tot de hoogte, waarop het genie troont, d. i. op te gaan in het werk zijner vinding, zijn scheppingen te zien ontvouwen, openleggen, zóó dat gij ze doorschouwt, tot in haar diepste geheimenissen? Het stomme, in eenzaamheid gelezen boek, geeft u niet in zijn volheid en voldragenheid wat de dichter u heeft toebedacht. Met het oog zien, met het oor hooren moet de mensch datgene, wat zijn geest tot vollen eigendom te worden, wat zijn hart tot in de diepste diepte te doordringen heeft. Het tooneel nu is de tolk der verheffende gedachte, die het genie in zijn lichtende gestalte doet afstralen op ons, in de schemering gezeten minder begenadigden. Het is inderdaad geen minderwaardige taak, den theaterdirecteur opgelegd, om zijn medeburgers genoeg, vermaak, te bezorgen. En wij, het geslacht van tegenwoordig, hebben in hooge mate behoefte aan genoeg, vermaak en ontspanning. Wij zijn onder het staag beroep, dat het moderne leven op onze krachten doet, in een toestand van zenuwoverspanning en verdooving geraakt, die voor ons de opwekking door een genoeg van diepgaanden aard, als ik zoeven op het oog had, dubbel wenschelijk, noodzakelijk maakt — maar er ons tegelijkertijd in hooge mate onontvankelijk, ongevoelig voor doet zijn. «Voorals ten aanzien eener stad als Hamburg» — gaat von Berger voort — «behoef ik niet in bijzonderheden uiteen te zetten, hoe oneindig veel er van de menschelijke werkkraft gevergd wordt. Wat de hersens hebben te praesteeren en te verwerken en in welk een mate de zenuwen gespannen worden, grenst aan het bovenmenschelijke! Als een voorname, beschaafde Athener uit de eeuw van Perikles, getuige zijn kon, welke eischen, wij mannen van zaken, tegenwoordig hebben te bevredigen, hij zou er zich niet toe in staat verklaren. Wij hebben geen tijd meer om mensch te zijn; wij zijn niet veel meer, dan de psychische drijfkracht der machtige cultuurmachine. Iedere minuut heeft hare bestemming; er moet iets in overwogen, iets in besproken, iets in besloten worden, waarvan dikwerf zeer veel afhangt, iets dat bestelst over een deel onzer existentie; iedere cel onzer hersens herbergt een gedachte, die betrekking heeft op de uitoefening van ons ambt, en aldoor wachten andere, dat de cel vrij komt, gelijk de menschen voor een publiek telefoonstation. Als zoo'n telefoon, waardoor dagelijks honderden, duizenden gesprekken gevoerd worden, bewustzijn had, zou zij in een toestand komen, die aardt naar dien van de hersens van den modernen mensch.

En als de werktijd voorbij is, de dagtaak volbracht, voelen wij ons op en tegelijk overspannen, hebben wij behoefte aan rust, en tegelijk aan afleiding. En tot menschen in zulk een toestand, richt zich het moderne theater. Is hun voorkeur verwonderlijk voor stukken, waarvan zij verwachten kunnen, dat zij van hunnen geest geen inspanning vergen, hunnen vermoeide zenuwen

met rust laten, maar de zinnen streelen en prikkelen of bij hen de aangename sensatie van «tusschen waken en droomen» wekken? Met dit natuurlijk verschijnsel hangt voor een aanmerkelijk deel samen de gunst die het variëteiten-gezelschap, het tingel-tangel, zich verworven heeft, in mededinging met het theater en ook de samenstelling van de meeste repertoires der meeste schouwburgen. En eindelijk verklaart het, waarom de meerderheid van het publiek, dat de voorstellingen van stukken van degelijker gehalte bezoekt, verreweg bestaat uit vrouwen, die over het algemeen door haar dagtaak niet in die mate als de mannen, worden afgetobt en derhalve des avonds nog beschikken over een verschen voorraad energie, welke er naar haakt te worden vrijgelaten om den strijd der hartstochten te mogen medeleven der helden en heldinnen van het klassieke tooneelspel.

De theater-directeur moet zich niet verbeelden de menschen te kunnen dwingen. Hij is zelfs verplicht rekening te houden met hun eigenaardigen geestesstaat en moet bereid zijn tot het doen van concessies. Maar hij mag zich door het publiek niet laten meeslepen en sleuren, want dat leidt tot verwildering en steeds lager dalend niveau van den smaak. De theater-directeur, die zijn roeping kent, heeft tot taak het publiek allengs ontvankelijk te maken voor die hoogere geestesgenietingen, welke inderdaad het krachtigste tegenwicht bieden aan onze geestelijke afgematheid. De groote schaduwzijde van ons werken is, dat het onze psychische krachten eenzijdig verbruikt, van de eenen zóóveel vraagt, dat zij eindigen met uit onmacht te weigeren, de anderen ongemoeid en dientengevolge verkommen laat. De taak der kunst nu is, het verbroken evenwicht te herstellen. Omdat de moderne mensch slechts met de halve ziel leeft en zoo excessief sterk leeft, daarom voelt hij zich in weerwil van alle succes, toch innerlijk onvoldaan. Een gevoel van onlust hangt als een grijze wolk over zijn leven. En ik geloof, dat het de roeping is van den modernen kunstenaar, het zijne er toe te doen om ook de andere helft der menschenziel aan de levensvreugde van den arbeid te doen deelnemen.

Een vorige eeuw, beheerscht door genieën als Schiller en Goethe, deed het Duitsche gemoed opgaan in den eenzijdigen cultus van het ideëele en op het kantje af sentimenteele. De ijzeren geest, waarvan Bismarck zijn tijd wist te doordringen, heeft ons tot een ander uiterste doen neigen. Aan ons, de leiders dier in het openbaar leven zoo diep ingrijpende kunst-instituten als de schouwburgen, de plicht, de eenheid, de harmonie te herstellen. Wij hebben daarbij niet te vergeten, dat het tooneel staat op den bodem van zijn eigen tijd. Van wat die tijd zelf oplevert, is 't onze taak het beste te geven, maar daarnaast hebben we het klassieke, d. i. datgene dat van alle tijden is, levend te houden in de harten en geesten van ons volk en dat klassieke in zijn opvoeringen, met een zekere wijding te omgeven, dat de menschen reeds bij voorbaat stemt. De

opvoering van een grootsch dichtwerk moet zijn een feest voor allen die er aan deelnemen, op het tooneel zoowel als in het parterre.»

* * *

Het «Deutsche Schauspielhaus,» waarvan de heer von Berger directeur is, werd 13 September 1900 geopend. Het is natuurlijk een naar den eisch ingericht theater — want in Hamburg, met zijn vermogenden koopmanstand, pleegt men niet op een kleintje te zien. De directeur heeft zijn beginselen nog te kort in practijk kunnen brengen om er ten aanzien hunner bruikbaarheid in de practijk, ook voor de toekomst, een besluit uit te mogen trekken. Want een theater moge op ongezonden bodem rusten, als het zijn publiek moet trekken met de vertooning van moppigheden en schouwiteiten — het is ook niet bestaanaar, als stukken van degelijk gehalte op den duur voor leege zalen moeten worden opgevoerd. Het reper-

toire in het «Deutsche Schauspielhaus» maakt voor het overige wel den indruk, dat het baron von Berger ernst is met zijn principes.

Ik noteer hier de stukken, die het repertoire in de maand Februari j.l. vormden: Alt Heidelberg van Förster, Ueber unsere Kraft van Björnson, Der Sieger van Max Dreyer, Tasso van Goethe, Nacht und Morgen van Lindau, Sappho van Grillparzer, Wallensteins Tod en Maria Stuart van Schiller, sommige deelen uit Hebbel's Nibelungen, Die Fee Caprice van Blumenthal, Es Lebe das Leben en Johannisfeuer van Südermann, Rosenmontag, Officierstragödie van Von Hartleben, Die Zwillingsschwester van Fulda. Het moderne repertoire is dus niet verwaarloosd, maar het groote werk is in voldoende mate aanwezig om aan de onderneming een ernstig artistiek cachet te geven.

A. v. H.

DE TEGERNSEEËRS. * * * * *

Trek uw neus niet op. Zeg niet: ik heb het «zoo'tje» gezien. Zeg niet: hoe vies die bloote knieën! Of: 't moet een kermistroep zijn, kijk maar naar al die uitvoerige bombastieke programma's! Doe dat alles niet. Maar betreur, dat gij niet in aanraking zijt geweest met deze eenvoudige Beiersche boeren, deze Tegernseeërs. Want gij hebt de kennismaking gemist met oprechte kinderen der natuur, onverdorven, kerngezonde zonen en dochteren van het Beiersche bergland.

Die Tegernseeërs! Ze zijn, waar ze zich in ons land op straat vertoonden, nagenoeg overal aangegaapt als waren ze wezens van heel ander samenstel dan wijzelf; ze zijn in Groningen nagejouwd, in Zwolle met drek gesmeten, in Den

Haag nageloopt. En in Rotterdam, de sjouwersstad, zijn de tot dit gezelschap behorende vrouwen geslagen met stokken. Omdat ze een veer op haar hoed droegen, naar landsgebruik, en de mannen die haar vergezelden met bloote knieën liepen.

Braaf Rotterdam! Zou de Zeeuwsche boerin met haar bloote armen, als ze in München kwam, zoo worden lastig gevallen? Neem deze menschen zoo als ze zijn: boeren, handwerkslieden, zonder pretentie. Menschen, die hier komen om u te laten zien hun lieven, hun lijden, hun leven in de bergen van het schoone Beieren, hun vaderland, dat zij vereeren, liefhebben.

«Wir werden froh sein wenn wir wieder aus Holland wegkommen!» zeiden zij. Niet omdat ze hier geen waardeering hebben gevonden. Maar

omdat zij hier vreeselijk hebben moeten trekken, van de eene plaats naar de andere, en dan weer terug, geen dag op rust. Omdat zij hier, de vrouwen vooral, vreeselijk van het klimaat hebben te lijden gehad. En omdat zij hier, als gezegd, veel overlast hebben ondervonden. Terwijl de recette niet van dien aard is geweest om dit alles te vergoeden. In Hamburg, in Metz en in Straatsburg, hebben zij triomfen gevierd, daar hebben zij gespeeld dankbaar. Want allen zijn in hun ziel overtuigd dat ze het Beiersche volksleven hebben laten zien zóo als 't is. Ze hebben 't niet geleerd, ze hebben 't zelf geleefd. En als zij u een stuk van dit leven voorzetten, dan is 't niet bestudeerd, maar dan is 't eenvoudig en waar, heelemaal echt.

Gespeeld hebben ze hier: «Die Herrgottspieler von Oberammergau», volkstuk met zang in vier bedrijven van R. Manz; «Der Prozeszhansl» van Ludwig Ganghofer en Hans Neuert; «Almenrausch und Edelweisz», naar Ströhl, door R. Manz; «Die schöne Millibäuerin von Tegernsee» van Harl-Mitius, de begaafde actrice van het Münchenertheater am Gärtnerplatz; en «s Goldene Kalb'l» van dezelfde.

In alle was wel waarlijk iets van de Alpenatmosfeer.

Van de spelers verdient in de eerste plaats genoemd te worden Moser Matthias, de artistieke leider, de eenige beroeps-artist. Een acteur van groote verdiensten.

De anderen die hem secondeerden zijn geen beroeps-artisten; zijn smid, boer, slotenmaker, handwerkslieden, Sennerinnen, enz. Van hen vergeten wij niet Bergmoser Hanni, de draagster der moeder-rollen, en Zoller Anna, en Einödshofer Resl, vertolksters der jonge meisjesrollen. Ook niet Glas Beni, Hertl Edi, Vogl Franz. Elk hunner was meestal volkomen in zijn rol, zelden er naast, nimmer storend. En allen te zamen leverden een volkomen ensemble. De Tegernseeërs hebben ons een genot verschaft, dat wij niet licht zullen vergeten.

G. V. D.

AMSTERDAMSCH KRONIEK * * *

* * * * * 16 MAART 1902.

Het is een geluk voor de mannen, dat vrouwen geen komediestukken schrijven, een litterair verschijnsel, dat tot beschouwingen uitlokt, die wij voor later bewaren. Als ze het deden, zouden zij zeker niet in gebreke blijven de mannen-tooneelschrijvers hunne trekken thuis te sturen. Na *l'Égnyme* (Het Raadsel) waarin de vrouwelijke perversiteit, door overdrijving tot caricatuur en daarmee in haar uitwerking op de toeschouwers onschadelijk gemaakt is — hebben wij Het «Dokter-Heine-Ensemble» gehad, met twee stukken: *Angèle* van Otto Erich Hartleben en *Er, sie und Er* van den Italiaan Roberto Bracco, waarin aan de vrouwelijke hoofdpersonen rollen zijn toebedeeld, die inderdaad als illustraties kunnen gelden voor het motto onder hetwelk Hartleben zijn stuk de wereld inzond: *Verachte die Frauen!* Toch vind ik, onder onschuldiger schijn, de Matilde uit het stukje van Bracco wel zóó gevaarlijk en... interessant als Hartlebens heldin en het verwondert mij, dat over dat één-actertje van den Italiaan, door de critiek zoo luchtig is heengelopen.

Friedrich, die reeds maanden de gast is van Julius en Matilde, wil op een goeden dag zijn koffers pakken. «Waarom», vraagt Julius. «Omdat ik een eerlijk man tegenover je wil blijven: ik ben verliefd op je vrouw». — «Heb je 't haar laten merken?» — «Beware! dan zou ik geen eerlijk man tegenover je zijn...» Als Julius het zijn vrouw vertelt, dat hun huisvriend plotseling vertrekt, wil Matilde er meer van weten. Natuurlijk, daar is ze vrouw voor. «Verbeeld je — hij is verliefd op je...» — «En dat heeft hij jòu gezegd? Maar ben jelui allebei niet wijs? Ik zal hem in een ommezien van die liefde genezen, waar ik niets op gesteld ben — maar die geen reden zijn mag, waarom hij ons hier, met ons tweetjes alleen, aan ons lot overlaat. We kunnen hem beiden niet missen. Hij is de wrijfpaal van ons beider... humeuren. Laat mij een oogenblik met hem spreken en de liefde in hem zal zijn omgeslagen in... weezin». Julius laat ze en *tête à tête*. «Ik maak je mijn compliment» — zegt Matilde tot Friedrich. «Je bent inderdaad een erg fatsoenlijke vriend, door je liefde voor mij te bekennen aan... mijn echtgenoot. Maar als man, zal ik me permitteeren, je een hals te noemen». Enfin, ze prikkelt hem, zweept hem op, tergt hem, zooals een vrouw in haar positie doen zou... Inderdaad vind ik het echt vrouwelijk in Matilde zich haar slachtoffer niet te doen ontsnappen. Ik wil niet beweren, dat zij voornemens is haar man te bedriegen, hoewel er hoegenaamd geen zekerheid bestaat, dat het er niet van komen zal. Voor het oogenblik is het gewoonweg het vrouwelijk instinct, dat hare handelingen beheerscht. Men vergete niet, dat Matilde geen kinderen heeft, dat zij geen moeder is. Eerst het moederschap kan in de vrouw de ingeschapen behoefte om gecourtiseerd te worden, dooden. Het einde is, dat Friedrich, die beweert van een gloeienden krater in een ijsberg te zijn verandert, *niet* heengaat en Matilde roept triomfantelijk haar man binnen, die zich geluk wenscht met dezen keer der dingen en Friedrich zijn koffertje uit de hand neemt om het zelf naar de logeerkamer terug te brengen: symbool van hoe de lobles van een echtgenoot zelf den »derde«, in zijn huwelijksleven een nestje spreidt! Daarop valt het scherm. De schrijver noemt zijn stukje een blijspel — maar het is in werkelijkheid een blijspel, waarin een treurspel, tenminste een ernstig drama verscholen zit.

Met alle respect voor het talent van Hartleben, dat ver boven Bracco gaat, moet ik toch verklaren, dat Matilde een oorspronkelijker vrouweschepping is dan Angèle. Angèle schijnt ons een figuur, die weggeslopen is uit een der stukken van Dumas fils; zij is een zusje van Suzanne d'Ange (*Le demi-monde*) of van Albertine de la Borde (*Un père prodigue*), alleen wat burgerlijker van allures, althans in de uitbeelding door Helene Riechers — want een eleganter actrice zou er ongetwijfeld meer «grande dame» van weten te maken. Angèle is een derzulken, die haar gunsten verkoopen, vandaag aan dezen, morgen aan genen en ten slotte beproeven zich voor goed meester te maken van een afgeleefden viveur om met hem haar leven met een huwelijk te bekronen. O, er is veel in Hartleben, dat aan den vernuftigen Franschen tooneelschrijver herinnert. Ook het effect, waarmee het stuk sluit, is van dezelfde orde, als de coup de théâtre, waarmee *Le Demi-monde* eindigt: de ontmaskering van Suzanne door Olivier, waardoor de vriend van dezen, Raymond, van zijn liefde voor haar, voor goed genezen wordt. Op Dumas zij pleegt de jongere generatie met *dédain* neer te zien. Ik heb en *Un Père prodigue* en *Le Demi-monde* weer eens gelezen, en ben vol bewondering voor deze meesterstukken. Van hoeveel werken, die daarna gekomen zijn, vinden wij bij Dumas de kiemen? Zit niet heel Björnsons Laboremus in de volgende bekenten van

André (*Un Père prodigue*); «Pour conserver le bonheur et pour le mériter, j'ai résolu de me créer une occupation, de travailler! Tout ce que nous faisons de plus mal, nous le faisons pendant que les autres travaillent. Voilà tout ce qui a manqué à mon père. Occupé, il eut été un homme complet». En nu het stuk van Hartleben? Vindt men er den oorsprong niet van in Dumas' hier meermalen genoemde comédie? Is Carel Brandes niet de oude viveur à l'instar van de Comte de la Rivonnière, is hij niet desgelijks père prodigue, die na zijn zoon eerst de demi-mondaine te hebben ontfutseld, later in hare netten voor goed gevangen dreigt te worden? Is de zoon Victor, ook hier niet de wijzere, de verstandigere, gelijk André het is bij Dumas? En vindt men in den dialoog van het Duitsche stuk niet iets terug van den paradoxalen geest van den Franschen schrijver, en een gelijke scherpte van frazeering? Daarmee wil allerminst het idee aan nabootsing gewekt worden. De honig is er niet minder een oorspronkelijk product om, al is zij door de bijen gepuurd uit de bloemen van den buurman. En het stuk van Hartleben heeft een eigen stempel, reeds door zijn grootere geserreerdheid. In slechts twee — zelfs niet lange — bedrijven, is hier een groote dramatische kracht ontwikkeld en een sterker, dieper gaande werking bereikt dan door Dumas in 5 lange acten. En waar Dumas 16 personen noodig heeft om zijn stuk te dragen, weet Hartleben zich met 6 te redden — maar zijn hoofdpersonen zijn ook meer mans en in hun soberheid veelzeggender. Daar is echter meer »geest« in Dumas.

Carl Brandes, de vijftiger, die de vrouwen liefheeft, maar ze veracht, is in deze ook volkomen zonder scrupules, waar het den minnares van zijn zoon betreft — zoodat de zoon zijn vader ter verantwoording roept, waaruit een hevige scène ontstaat, die echter op haar culminatiepunt plotseling bezworen wordt, door de weinige woorden, die de vader zijn zoon toeroept: «Pas op... ik ben sterker dan jij, gelijk ik sterker was dan je... vader.» Meer wordt in het stuk op het verleden niet gezinspeeld, maar in hunne soberheid leggen deze weinige woorden den ondergrond bloot van het levensbestaan des vaders en verklaren zij zijn cynisme ten aanzien van de vrouwen, want hij had zijn vrouw eenmaal zielslief. En dan het slot, als de in haar toeleg ontmaskerde en teruggestooten courtisane, in wanhoop uitroept: «waar moet ik heen?» luidt het antwoord kort, maar in zijn bondigheid gansch een donker verschiet openend: «de straat op!» Bendiger kan het al niet!

Ik heb nog niet gezegd, dat Hartleben zijn stuk een *comédie* noemt, maar het is een komedie, die alleen het duiveltje, dat wij in ons hebben, doet schaterlachen van plezier. Het schramt en schrijnt.

Als verder belangrijks op tooneelgebied, valt alleen nog te vermelden, de opvoering door de Nederlandsche Tooneelvereniging van Langendijks blijspel: «Het Wederzijds Huwelijksbedrog», heel amusant, maar heel voorbijgaand van indruk. De *vis comica* spruit te weinig voort uit de diepe menschenkennis, welke in Molière's blij- en kluchtspelen ons doet doordringen in de geheimnissen der menschelijke natuur en die ons nog op andere wijze weet te emotionneeren, dan fysiek, door alleen maar den lever te doen schudden!

UIT BRUSSEL. * * * * *
LOUIS BOUWMEESTER IN DEN NEDERLANDSCHEN
SCHOUWBURG.

Overdreven, zegt ge?... Zoook?...

'k Heb nagedacht, zelfs enkele passages weêr gelezen. 'k Kneep mijn oogen toe en 'k zag hem spelen, spreken, weenen, grijnzen, huilen... Voor mij alleen! O goddelijk!

En... neen, mijn vriend, 'k blijf bij mijn indruk: Bouwmeester overdrijft niet. Hij is Shylock, in eigen lijve. Wel zoo en niet anders, raasde, weende de verschopte, bedrogen Jood, terwijl hij op zijn borst beukte en zijn grijze haren uit den kop trok. Zijne Jessica!... Zijn geld!... Zijne juweelen!... Verloren, gestolen door een... christen. Maar, zie, daar komt Salanio zelve. Luister, want die zag en weet het beter dan wij:

»Nooit hoorde ik zulk een teugellooze woede,
Zoo vreemd, zoo heftig, zoo van 't een op 't ander,
Als van dien jood, dien hond, daar op de straat:
»Mijn dochter! — Mijn dukaten! — O mijn dochter!...»

Sla uw Burgersdijk open... Bladzijde 323... De brok is de moeite van 't lezen waard. Wel zoo en niet anders, zeg ik grinnikt hij van louter genot, wanneer hij Antonio in zijne handen voelt spartelen; hij ruikt reeds het bloed van den bankroetier, den verkwister, den bedelaar, die altijd als een groot heer op de markt kwam en die hem, Shylock, schopte en bespuwde. Kom, lees verder... Wat een prachtige tirade niet?; in het derde bedrijf. Halt, bladzijde 325... Daar:... «En als niets anders er mee gediend is, dan is mijn wraak er mee gediend.» Juist, Shylock is de wreker van zijn lang gemarteld, uitgebuit ras. Antonio of een ander. Ba, wat geeft het hem. Als het een chisten is! Wanneer dan die christen ontsnapt; wanneer hij zelf, hij Shylock, uitgeschud en geruineerd wordt, dan is het hem, ter dood getroffen leeuw... of hyena, te machtig en klaagt hij zijn eindeloos wee, lang en lang uit, half zinneloos, suf, gebroken, in een schaterlach!...

Bouwmeester begrijpt het zoo. Wij, menschen der twintigste eeuw, wij, die dat middeleeuwsch vooroordeel tegen de Joden over boord wierpen (?), wij gevoelen met hem.

Wel schrijft Burgersdijk: «Burbage, die Sh's «bedoelingen ongetwijfeld juist teruggaf, vatte «zooals bekend is, de rol van Shylock inderdaad «als een comische rol op, doste zich uit en stelde «den jood voor op een wijze, die het voor den «toeschouwer werkelijk zeer vermakelijk maakte, «dat Shylock op het oogenblik, dat hij zeker van «zijn wraak dacht te zijn er van verstoken werd; «dat dit door louter sophismen geschiedde, maakte «de zaak des te kostelijker.»

Voor de bezoekers van the Globe Theater, tijdgenooten der zachte, der lieve Queen Elisabeth the Virgin, moest, inderdaad, zulke opvatting natuurlijk schijnen, kon er zelf buiten die, geene andere uit te denken zijn. Een Jood... zijn dochter verleiden!... *All right!* Een Jood is dat wel een mensch?

We beleven andere tijden. Goddank! Voor ons is Shylock wel degelijk een mensch van geest en hart. Zijn wanhoop, zijn razernij, zijn dulle bloeddorstigheid wekken geen schaterlach meer op. We sidderen en hebben medelijden met hem. 'k Weet zelfs niet of we hem zouden durven veroordeelen?

Wonderbare fortuin: de comische rol is een tragische rol geworden! Omdat wij in Shakespeare's nar een *man* hebben gevonden, zoo prachtig getypeerd, zoo levend, zoo schrikkelijk waar,

dat wij hem met Macbeth, Othello in een adem noemen.

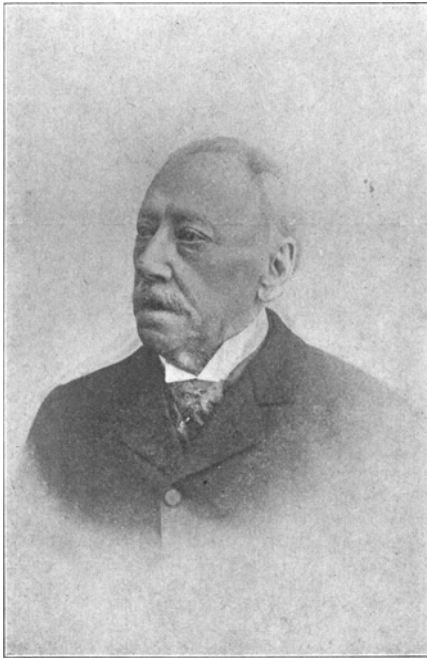
En Bouwmeester is een groot artist. Zal ik u zeggen dat hij eene heele zaal — en er was nogal tamenlijk veel volk, o. m. de Prins en de Prinses Albrecht van België, burgemeester Demot en mijnheer Lepage en nog andere notabiliteiten te lang om te melden — deed opgaan in eene dankbare bewondering voor zijn kunst, zijn waarheid en zijn gevoel? De Shylock-schepping van Bouwmeester is eene van die, welke nooit vergeten worden. . . Zijne masque, zijne handen, zijn geheele lijf, tot zijn staf toe — alles speelt, alles is in beweging, vormend een beeld zoo compleet, zoo ronduitgekapt, zal ik maar zeggen, dat zij er reusachtig uitziet en alleen — gansch alleen — het tooneel inneemt en vervoert: Een beeldhouwer, naast me, riep het uit: «*Il est superbe!*»

LUCIFER (Antw.).

MICHAËL.

* * * * N. JUDELS * * * *

Maandag 17 Maart is de heer N. Judels *zeven en tachtig* jaar geworden. Menig vijftiger maakt tegenover hem den indruk een oud heer te zijn.

N. Judels op 85-jarigen leeftijd.

Het geheim van zulk een frisschen ouderdom is natuurlijk niet te doorgronden en men kan er op aan, dat het tooneelleven van Judels niet zonder émoties is geweest. Maar ik denk voor 't naast, dat de heer Judels op merkwaardige wijze de grenzen heeft weten te eerbiedigen, ook in de jaren der overmoedige jonkheid. Het kan niet anders, of het zeldzaam correcte en gesoigneerde, waarvan hij de type vertoont, nog op zijn hoogen leeftijd, is hem altoos eigen geweest en heeft hem een ordelijk boekhouder doen zijn bij het besteden van zijn levenskracht. Het is een prachtig gezicht den heer Judels gekleed als om door een ringetje te halen, den zijden hoed een beetje op één oor, met nog veerkrachtigen

tred, des middags zijn dagelijksche wandeling te zien doen door onze drukke straten. Want Judels is het tegenovergestelde van een isegrim, die de menschen schuwet. Men zal hem ook nooit in 't Vondelpark eenzaam wandelende vinden. Neen, hij zoekt de woeligheid van het groote stadsleven, is in onze theaters bij alle premiëres present en mankeert 's avonds laat nooit aan de stamtafel in *Mille Colonnes*, waar hij krantvast omstreeks middernacht verschijnt om er te blijven tot tegen twee uur 's nachts de lichten uitgaan en dan biedt hij de jongsten uit den kring (en het zijn vooral jongeren, die zijn gezelschap zoeken) nog aan, hen naar huis te brengen.

De jongeren, waarvan velen hem niet meer op het tooneel hebben gezien! Maar zij, die al een jaartje ouder zijn, vergeten hem nooit, toen hij als acteur in zijn fleur was. Voor hen is en blijft hij *de* komiek bij uitnemendheid, wien zij voor zóó menigen gullen lach, dien hij hun heeft weten te ontlokken, altoos dankbaar zullen blijven.

Het is nog niet zoo lang geleden, dat ik hem nog eens in intiem gezelschap heb hooren zingen:

Een leerschool is het menschelijk leven

En de ondervinding is docent . . .

En hij vertelde hoe hij aanvankelijk de rol van meester Kras met displezier geleerd had. «Meneer Dekker, toenmaals burgemeester van Wormerveer, had het ding te Hamburg zien vertoonen, zich de brochure aangeschaft en er ons de vertaling van aangeboden. We wilden er niet aan — ook mijn compagnon Boas niet, die anders een scherpen blik had op komediestukken. Maar eindelijk, om van het gezeur af te wezen, zouden we het vod maar spelen. Ik had er zóó weinig ambitie in, dat ik zelfs geen lust voelde van meester Kras een komische type te maken. Ik speelde hem ernstig. Maar dat was juist mijn geluk. De rol werkte komisch van den weeromstuit. Later heb ik verscheidene anderen in de rol zien optreden, maar telkens als de acteur van «meester» een komiek maakte, kwam het faliekant uit. Nu dan, *ik* was de meester en onze liefste en ondeugendste actrices — ook Suze Sablairolles en later mevr. Corijn — deden mee als schooljongens. Wat heb ik een last gehad van die lieve schepseltjes» . . . hier hield Judels even op en vervolgde langzaam: «de meesten zijn al lang weg. — Den eersten avond maakten zij in de schoolbanken zoo'n lawaai, dat ik in ernst boos werd en uitriep: «als jelui zóó voortgaat, loop ik van het tooneel.» Onmiddellijk bogen de gezichtjes zich over de leien en begon er een gegriffel, dat je ooren er zeer van deden. En het publiek aan 't lachen — neen maar, er kwam geen eind aan het schateren. . . Zie je wel, dat *ik* het succes van het stukje niet gemaakt heb? Toeval, boffen!»

Den 17^{den} jongstleden heeft hij zijn mooiste coupletten nog weer eens voorgedragen voor zijn achterkleinkinderen, dat kostelijke lied van:

„Ich bin ein Musikant
Und kann ja spielen
Auf mein Violinchen”

en waarbij hij dan op zoo grappige wijze de geluiden van viool en in een volgend couplet van

klarinet of contrabas en de handgrepen op die instrumenten weet na te bootsen. En hij moet, om te bewijzen, dat zijn beenen vrij zijn van de stramheid des ouderdoms, ook nog hebben gezongen en gedanst het liedje: *Perpetuum mobile*, van den man, die niet stil kan staan!

Nog menig jaar zij hem toegewenscht in vreugde en voorspoed. Hij doet ons terugdenken aan onzen mooien jongen tijd en door zijn voorbeeld den ouderdom met berusting tegemoet gaan. Want, nietwaar, ieder neemt zich gaarne voor, hem na te volgen in levenskunst. . . .

B.

 ROTTERDAMSCH E KRONIEK. * * *

* * * * * 20 Maart 1902.

Wanneer we bepaald iets moeten kronieken van deze tijden met weinig nieuwigheid, dan moge het zijn de goede dagen die het Rotterdamsch Tooneelgezelschap beleeft met zijn opvoeringen van *Maria Stuart* en (o, zonderlinge combinatie!) *Nora*. Er zijn voor beide vertooningen nog geregeld volle zalen — op de bespreekdagen wordt er queue gemaakt!

Voor den smaak des publieks geeft deze zeker verblijvende belangstelling niet bepaald een gedecideerde aanwijzing. *Nora* en *Maria Stuart*! De *Nora* vertooning is stellig één der beste van dit gezelschap. Zij is in den toon, af en aan de kranige vertolking door mevrouw Tartaud sluiten zich de andere hoofdrollen (mevrouw van Kerckhoven, Tartaud en Brondgeest) naar behooren aan. De *Maria Stuart* opvoering wekt gemengde gevoelens, doch de gretigheid waarmee 't publiek haar ontvangt, bewijst hoe het de *afwisseling* waardeert. Daarom toch ook — om die afwisseling — heeft de charmeerende maar holle romantiek van *Cyrano de Bergerac* zooveel succès gehad.

Er is zeker alle aanleiding 't een volgend seizoen nog eens met een of meer klassieke stukken te beproeven.

De eenige première, die het gezelschap van Eijsden gaf — »Weldoeners« van Adolf l'Arronge — een allerbraafst blijspelletje — had geen hooger pretenties dan de abonne's zoet te houden.

In Tivoli is het de dood in den pot. 't Modern Tooneelensemble speelt er niet meer en het gezelschap Mulder geneert er zich met »De Bedelaren« en met »eereavonden.«

De eerste dezer eereavonden was voor J. Wagemans bij zijn dertigjarig tooneeljubileum. Daar waren toen nog al wat menschen, die den grappigen acteur vriendelijk hebben gevierd. De voorstelling van »Het Suikeroompje« had niet zooveel om het lijf, de beneficiant en mevrouw De la Mar deden 't wel vermakelijk, doch meer is er met den besten wil niet van te zeggen.

De tweede eereavond gold Louis de Vries. We hebben hem den jongen acteur, die in zóó penibele omstandigheden zijn eerste seizoen doorbracht, wel gegund. Ook hij had nog al wat menschen en veel succès.

In de beide stukken »De Tooneelspeler des Keizers« en »Vorstenplicht« heeft hij kunnen toonen dat hij tooneelgaven bezit, een mooie stem en gevoel voor plastiek. Bedenklijk is zijn — hoe zal ik 't noemen — Bouwmeesterachtigheid. Hij heeft zoo gretig den grooten Louis geobserveerd, hij streeft hem zoo hartelijk na, en veelal juist in dingen, die alléén in Louis Bouwmeester te genieten zijn. Hoe gevaarlijk een voorbeeld onze eerste acteur voor de jongeren is, kan men in den heer De Vries nagaan. Het is voor dezen

zeker talentvollen jongen acteur te hopen, dat hij begripe, hoe alleen in het eerlijk-zich-zelf geven, de eerste voorwaarde ligt voor ontwikkeling tot het hoogere. Aan oorspronkelijkheid is nog nooit een artiest ten gronde gegaan; het kerkhof der imitatie ligt vol véél belovenden.

Een gansche reeks vertooningen bezorgden de »Tegernseeërs.« Die van Mei 1890 door de Münchenern, onder directie van Max Hofbauer, heb ik niet gevolgd, maar ik vermoed dat vergelijking niet ten voordeele van de Tegernseeërs zou uitvallen. In een beoordeeling van de Münchenern lees ik dat »het samenspel ééinig (is,) alles wat op gemaktheid en opzet lijkt, al het tooneelmatige is met angstvallige zorg vermeden, niemand treedt ten koste van anderen op den voorgrond, geen enkel oogenblik wordt men in zijne idylle verstoord en in dat samenspel staan de Münchenern boven de Meiningers.«

Het frissche en het eerlijke in de Münchener vertooningen vindt men trouwens in elk verslag geroemd. En nu was — althans bij de ééne vertooning die ik kon bijwonen — bij de Tegernseeërs frischheid en eerlijkheid niet bepaald gemeen goed. Er was in die vertooning iets onwaars, iets onechts, iets Ueberbrettlachtigs.

Maar, met verlof van den redacteur, over de Tegernseeërs laat ik liever mijn confrère G. v. D. aan het woord die alle vertooningen zag en er van genoot.

D.

 BOEKAANKONDIGING * * * * *

Bij H. I. W. Becht te Arnhem, zijn onlangs verschenen twee tooneelstukken van C. B. Brandt van Doorne, waarvan het eene »Werkstaking«, treurspel in 3 bedrijven, door twee gezelschappen gespeeld: de Ned. Tooneelvereniging te Amsterdam en de Vereeniging Tivolischouwburg te Rotterdam, de vuurproef der vertooning met goed gevolg heeft doorstaan. Dat het een gaarne opgevoerd stuk is, blijkt nog dááruit, dat het ook bij Van Lier — dáár onder den titel: »Slachtoffer van zijn Plicht« is vertoond, en wel op aandringen van Fritz Bouwmeester, die als gast in de Amstelstraat oprad en de hoofdrol te Rotterdam gecreëerd had. Misschien om het toen voor een nieuw stuk te doen doorgaan, of wel omdat deze laatste titel pakkender geacht werd, wijzigde de heer Bouwmeester eigenmachtig den naam, een daad, die teekenend is voor de vrijmoedigheid, welke sommige acteurs zich ten onzent veroorloven, ook tegenover *oorspronkelijke* schrijvers.

Het tweede stukje van Brandt van Doorne was ons nieuw. Het is een één-acter, getiteld: *Kritiek*, een van breed inzicht getuigende satire. Want wel doet de schrijver de bevooroordeeldheid uitkomen der kritiek, in den persoon van prof. Bentelo, die de verzen van Thielt hoog verheft, maar een bundel, door dezen zelfden dichter onder pseudoniem uitgegeven, in een scherp artikel als prullaria verwerpt, echter tegelijkertijd veroordeelt van Hertling, een jong doctorandus, op zijn beurt werk van Bentelo, onder pseudoniem verschenen, maar hij doet dit op uitnemenden grond. Niet met *de* kritiek, maar met de *slechte* kritiek dus, wordt door den schrijver een loopje genomen. Er komen rake gezegden in het stukje voor en aardig is naar aanleiding van Bentelo's bewering: »Bij een juiste beoordeeling heeft men zich te ontdoen van alle persoonlijks . . .«, de leuke opmerking van Johanna: »schiet er dan veel van je over . . .?«

In dit blijspel treden 4 mannen en 1 dame op. Het dienstmeiden rolletje is zeer ondergeschikt.

Geen beter cadeau voor een jongen dan

EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Excentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

==== Verschenen: ====

- I. Met een Kwartje de Wereld rond.
- II. Vrijbouter Triplex.
- III. De Neef van Lavarède.
- IV. Jean Fanfare.

- V. Nilia de Commandante.
- VI. Sergeant Kordaat.
- VII. Doctor Mystéro.

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON

Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN

COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.

Prompte bediening.

LOTOS

DRAMA IN DRIE BEDRIJVEN

DOOR

M. CONSTANT

(M. Snijder van Wissenkerke)

Prijs f 0.65

AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

E. OSKAM

Importeur van Havana Sigaren

DEN HAAG — ROTTERDAM.

W. C. VAN DER LAAN

Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN

BLOEMSTUKKEN

en alle genres bloemwerken.

Henri van der Beugel

COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.

Grimeur voor Dilletanten Vereenigingen.

VIJZELSTRAAT 128 (boven)

AMSTERDAM.

COSTUMES

VOOR

Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen

BIJ HET

Ned. Costuum-Magazijn

VOORHEEN

HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

VORSTENSCHOOL

DOOR

MULTATULI

DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN

Prijs Ingehaaid f 1.25

Gebonden in prachtband f 1.60

AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

VERZOEK

aan allen, die in „HET TOONEEL”
belangstellen, die verwachten, dat 't nu een
goed blad zal worden, en die f 2.50 per
jaargang goedkoop vinden, om het hier-
naast gedrukte intekenbiljet, of met hun
eigen naam of door een ander, vriend of
kennis, ondertekend, uit te knippen en te
zenden aan een boekhandelaar of direct
aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

EEN NIEUWE LEUS

HAAGSCH KLUCHTSPEL IN ÉÉN BEDRIJF

DOOR

MARCELLUS EMANTS.

Dit drama werd opgenomen in Elsevier's
Maandschrift gden Jaargang afl. III.

De afl. is alom te verkrijgen tegen den prijs
van f 1.25.

Pantomime door M. CONSTANT.

Muziek van
GOTTFRIED MANN.

Teekeningen van
WILLY SLUITER.

gecartonneerd

f 4.90.

Een bij uitstek

geschikt cadeau

voor: Muziekbe-

oefenaars en Liefheb-

bers van mooie steen-

teekeningen.

Uitgevers-Maatschappij „ELSEVIER”

AMSTERDAM.

INTEKENBILJET.

Ondertekende wensch te ontvangen
van af 5 October 1901 tot wederopzegging
toe à f 2.50 per jaargang, franco per post
„HET TOONEEL”

onder redactie van H. L. BERCKENHOFF:
uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buiten-
land is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERSM
MAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURG WAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST / 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
/ 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS. FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND / 2.90.

INHOUD: Officiëel. — Dr. Plas: Van Lennep en het tooneel.
— A. C. Kreeft. — Bouwmeester te Groningen. — Ook een manier!

* * * * * OFFICIËEL. * * * * *

NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

32STE ALGEMEENE VERGADERING OP ZATERDAG
3 MEI 1902, IN DEN ROTTERDAMSCHEN SCHOUW-
BURG, DES VOORMIDDAGS 11 UUR PRECIES. * * *

PUNTEN VAN BEHANDELING.

- 1°. Opening der Vergadering.
- 2°. Voorstel van het hoofdbestuur om dit te machtigen voor het aanstaande jaar weder te zorgen voor de uitgave van het tijdschrift en den redacteur daarvan weder voor een jaar te benoemen, op grond van de gebleken onmogelijkheid, waarin de Heer Robbers zich bevindt om vóór het vaststellen van dezen beschrijvingsbrief het resultaat van de exploitatie te beoordeelen.
- 3°. Voorstel van het Hoofdbestuur om de f 150 tot nog toe uitgetrokken voor voorstellingen door Afdeelingen te organiseeren, thans te bestemmen voor een eventueel, in samenwerking met het Amsterdamsche Conservatorium, op te richten cursus voor aanstaande Opera-zangers.
- 4°. Begrooting 1902/1903.
- 5°. Aanvraag van het Hoofdbestuur om een crediet van f 150, tot aankoop van de hoogst noodige meubelen voor het oefentoneel der Tooneelschool. Het bedrag te vinden in het batig saldo.
- 6°. Voorstel van de Amsterdamsche afdeeling tot het doen drukken in grooter aantal, van de nieuwe statuten, met de bedoeling exemplaren te verspreiden onder de leden en verder als propagandamiddel te gebruiken.
- 7°. Mededeelingen van de Commissie belast met het onderzoek naar de mogelijkheid der stichting van een pensioenfonds voor Nederlandsche tooneelspelers.
- 8°. Verkiezing van drie leden van het Hoofdbestuur, wegens het periodiek aftreden der heeren Mr. A. Fentener van Vlissingen, Mr. J. Kalf Jr. en Mr. L. J. Plemp van Duive-

land. De drie aftredenden zijn herkiesbaar; maar de twee laatsten wenschen voor een herbenoeming niet in aanmerking te komen.

- 9°. Benoeming van twee leden der Commissie van Beheer en Toezicht op de Tooneelschool, tot vervanging van den Heer A. Ising, die aftreedt, maar herkiesbaar is en den Heer L. Simons, die zijn benoeming niet heeft aangenomen.
- 10°. Aanwijzing van de plaats waar de volgende Algemeene Vergadering zal gehouden worden.
- 11°. Aanwijzing der afdeeling aan welke de rekening en verantwoording moet gedaan worden.

N.B. Omtrent den gemeenschappelijken maaltijd ter gelegenheid der Algemeene Vergadering en verdere gelegenheden tot aangenaam samenzijn der leden, zal in het volgend nummer nader worden bericht.

STAAT VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND, 1902.

EERELEDEN:

Prof. dr. B. J. Stokvis, Amsterdam. Prof. dr. A. G. van Hamel, Groningen. Mr. J. N. van Hall, Amsterdam. Mevr. M. E. A. Waller-Schill, Amsterdam.

HOOFDBESTUUR:

	Jaar van Aftreding.
M. Emants ('s-Gravenhage) <i>Voorzitter</i>	1904
Dr. C. J. Vinkesteijn (Schiedam) <i>Penningm.</i>	1904
Mr. A. Fentener van Vlissingen (Amsterdam) <i>Onder-Voorzitter</i>	1902
Mr. J. van Schevichaven (Bussum) <i>Vice-Secretaris</i>	1903
Mr. J. Kalf Jr.	1902
Mr. L. J. Plemp van Duiveland	1902
J. Post v. d. Burg	1903
L. Jacobson (Rotterdam)	1904
Frits Lapidoth ('s Gravenhage) <i>Secretaris</i>	1903

AFDEELINGEN.

Amsterdam (Aantal leden: 548)

EERELED:

Louis Bouwmeester.

BESTUUR:

A. N. J. Fabius, *Voorzitter*; Mr. P. W. de Koning, *Onder-Voorzitter*; J. Vriesendorp, *Pen-*

ningmeester; Bernard J. Citroen; M. Merens; H. Wertheim; W. G. Nieuwenkamp, *Secretaris*.

Gedelegeerde: L. H. Chrispijn.

Rotterdam (Aantal leden: 500).

BESTUUR:

L. Jacobson, *Voorzitter*; C. van Rossem Czn., *Penningmeester*; H. Veder; Mr. W. P. Hubert; J. Milders, *Secretaris*.

Gedelegeerde: L. Jacobson.

's Gravenhage (Aantal leden: 213).

BESTUUR:

Jhr. Mr. H. Smissaert, *Voorzitter*; Jhr. H. van Spengler, *Penningmeester*; J. C. van den Tol, *Secretaris*; G. de Wijs, W. K. W. Vrolijk, J. Hans.

Gedelegeerde: J. C. van den Tol.

Utrecht (Aantal leden: 96).

BESTUUR:

Prof. Dr. J. H. Gallee, *Voorzitter*; Mr. J. G. Brouwer-Nijhoff, *Penningmeester*; J. H. Mignon, *Secretaris*; G. R. Deelman, A. J. M. Bake.

Gedelegeerde: G. R. Deelman.

Dordrecht (Aantal leden: 47).

BESTUUR:

D. Crena de Jongh, *Voorzitter*; J. H. den Bundt, *Penningmeester*; E. J. J. Verbroeck van Nieuw-Beyerland, L. C. van Oldenborgh, J. van Wageningen Dzn, *Secretaris*.

Gedelegeerde: D. Crena de Jongh.

Middelburg (Aantal leden: 33).

BESTUUR:

Jhr. Mr. W. H. Snouck Hurgronje, *Voorzitter*; J. A. Altorffer, *Penningmeester*; Joh. L. van de Pauwert, *Secretaris*.

Groningen (Aantal leden: 38).

EERELID:

Jhr. Mr. W. C. A. Alberda van Ekenstein.

BESTUUR:

Prof. Dr. A. G. van Hamel, *Voorzitter*; Mr. B. ten Bruggen Cate, *Onder-Voorzitter*; Mr. A. W. F. H. Sanger, *Penningmeester*; Julius Oppenheim, Prof. Dr. J. F. Eykman, Jhr. Mr. D. R. de Marees van Swinderen, J. Meihuizen Szn, *Secretaris*.

Gedelegeerde: Prof. Dr. J. F. Eykman.

Delft. (?)

Tiel (Aantal leden: 13.)

BESTUUR:

J. A. Heuff, *Voorzitter*; J. L. van Lidt de Jeude, *Secretaris-Penningmeester*.

Gedelegeerde J. A. Heuff.

RECAPITULATIE.

Gedelegeerden der afdeelingen bij de Commissie van Beheer en Toezicht op de Tooneelschool:

Amsterdam	de Heer	L. H. Chrispijn.
Rotterdam	»	L. Jacobson.
's Gravenhage	»	J. C. van den Tol.
Utrecht	»	G. R. Deelman.
Dordrecht	»	D. Crena de Jongh.
Groningen	»	Prof. dr. J. F. Eykman.
Delft	»	»
Tiel	»	J. A. Heuff.

VERGELIJKENDE STAAT VAN HET AANTAL LEDEN:

	Vorige opgaaf.	Thans.
Amsterdam	544	548
Rotterdam	517	500
's Gravenhage	207	213
Utrecht	91	96
Dordrecht	49	47
Middelburg	33	33
Groningen	32	38
Delft	20	
Tiel	16	13
Algemeene Leden	24	9

A. ALGEMEENE BEGROOTING 1902/1903.

Ontvangsten:

Art. 1. Contributie der Afdeelingen en der Algemeene Leden	f 4530.—
» 2. Rente	» 75.—
	<u>f 4605.—</u>

Uitgaven:

Art. 1. Bijdrage aan de Tooneelschool	f 3199.47 ⁵
» 2. Tijdschrift	» 950.—
» 3. Bijdrage opleiding operazangers	» 150.—
» 4. Reiskosten	» 150.—
» 5. Drukwerk	» 20.—
» 6. Bureaukosten	» 40.—
» 7. Onkosten Algemeene Vergadering	» 10.—
» 8. Pensioencommissie	» 50.—
» 9. Onvoorzienne uitgaven	» 35.52 ⁵
	<u>f 4605.—</u>

B. BEGROOTING TOONEELSCHOOL 1902/1903.

Ontvangsten:

Art. 1. Bijdrage van H.M. de Koningin	f 5000.—
» 2. Giften, jaarl. bijdragen enz.	» 130.—
» 3. Rente Fonds Hacke van Mijnden	» 50.—
» 4. Schoolgelden	» 575.—
» 5. Bijdragen algemeene kas	» 3199.47 ⁵
	<u>f 8954.47⁵</u>

Uitgaven:

Art. 1. Jaarwedde van den Directeur, tevens belast met het onderwijzen in lezen en verklaren van Nederlandsche en uitheemsche tooneelstukken en in verband daarmede de tooneelgeschiedenis en de tooneelletterkunde	f 4000.—
	<i>Transporteeren f 4000.—</i>

per Transport f 4000.—

» 2. Jaarwedde van het onderwyzend personeel:	
a. Voordracht, spel en figureeren	f 1300.—
b. Zang, uitspraak van het Nederlandsch, stemvorming	» 360.—
c. Costuum- en costumeerkunde, grimeeren, teekenen	» 360.—
d. Dansen, schermen, plastische en mimische oefeningen	» 375.—
e. Fransch, Hoogduitsch, Engelsch »	630.—
	» 3025 —
» 3. Toelage Mevrouw Rennefeld »	250.—
» 4. Belasting	» 160.—
» 5. Verwarming, verlichting, duinwater	» 230.—
» 6. Schoonmaken schoollokalen »	80.—
» 7. Erfpacht	» 337.05
» 8. Reiskosten.	» 50.—
» 9. Bureaukosten.	» 10.—
» 10. Schoolbehoefden en bibliotheek »	130.—
» 11. Onderhoud gebouw	» 200.—
» 12. » ameublement.	» 100.—
» 13. Verwarming en schoonmaak gymnastieklokaal	» 34.—
» 14. Pianohuur en stemmen	» 60.—
» 15. Onkosten examens	» 100.—
» 16. Assurantie	» 88.42 ⁵
» 17. Onvoorzien uitgaven.	» 100.—
	<u>f 8954.47⁵</u>

TOELICHTINGEN TOT DE BEGROOTINGEN.

Algemeene Begrooting.

Ontvangsten.

Art. 1 is met het oog op het afnemen van het ledental lager geraamd.

Art. 2 is wegens de rente, die het voordeelig saldo op de rekening 1900/1901 zal opbrengen, verhoogd.

Uitgaven.

Art. 2 kan niet hooger gesteld worden dan de som, hiervoor op de vorige Begrooting uitgetrokken; wij rekenen weder op een extra-bijdrage der afdeelingen voor het Tijdschrift.

Art. 3. Het Hoofdbestuur heeft aan het Bestuur van het Conservatorium te Amsterdam in overweging gegeven, dat Conservatorium en Tooneelschool te samen, gesteund door bijdragen van belangstellenden, een cursus oprichte voor de opleiding van Nederlandsche Operazangers. Wij hopen U aangaande dit plan nader te kunnen inlichten op de Algemeene Vergadering. Mocht het voor verwezenlijking vatbaar blijken, dan wenschen wij dezen cursus te steunen met de

f 150.—, tot dusverre beschikbaar voor voorstellingen door Afdeelingen te organiseeren. In de naaste toekomst is niet te rekenen op een modelvoorstelling; de kleinere Afdeelingen hebben bij hooge uitzondering voor hun gewone voorstellingen een bijdrage van het Hoofdbestuur gevraagd, zoodat het intrekken van gelden hiervoor niet zeer zal gevoeld worden. Mocht echter het bovengenoemde plan niet tot uitvoering kunnen komen, dan wenscht het Hoofdbestuur aan de f 150.— de vorige bestemming te blijven geven.

Art. 8. Op verzoek der pensioencommissie, ingesteld door het besluit der vorige Algemeene Vergadering, is f 50.— aangevraagd voor het bekostigen van wiskundige berekeningen.

Begrooting der Tooneelschool.

Ontvangsten.

Art. 3 en 5 zijn geraamd op het bedrag, in het loopende jaar ingekomen.

Uitgaven.

Art. 4 moet verhoogd worden.

Art. 10 is op het bedrag, vroeger hiervoor uitgetrokken, teruggebracht.

Art. 12 is met f 30.— verhoogd, wegens de kosten der Commissie-avonden.

VERSLAG VAN DEN ALGEMEENEN SECRETARIS.

Nu, volgens den wensch der Algemeene Vergadering, de verslagen van de afdeulingssecretarissen en van den algemeenen secretaris, niet ter vergadering zullen worden voorgelezen, maar in ons tijdschrift opgenomen, tijdig om, zoo noodig, in de afdeelingen nog een onderwerp van behandeling te kunnen uitmaken, hebben uw afdeulingssecretarissen, evenals ondergeteekende, zich genoodzaakt gezien, zoo beknopt mogelijk het allervoornaamste alleen te vermelden.

Wat aangaat de feiten, die niet in het bijzonder het hoofdbestuur betreffen, zou ik kunnen volstaan met U te verwijzen naar ons tijdschrift dat, in zeer aantrekkelijken vorm verschijnend, en uitmuntend door den heer Berckenhoff geredigeerd, zeker wel trouw door alle leden van ons verbond wordt gelezen. Het Hoofdbestuur meent zich overtuigd te mogen houden van aller tevredenheid over de gedane keuzen van uitgeefster en redacteur beide en hoopt dat dit proetjaar, nog slechts even meer dan half verleden, gevolgd moge worden door tal van andere jaren, waarin de uitgave van ons tijdschrift in dezen vorm definitief verzekerd zal zijn.

Intusschen, al vindt men van voornamste feiten uit het tooneelleven in het bijna geeindigd seizoen, melding gemaakt in het tijdschrift, het Hoofdbestuur mag er wel enkele van in herinnering brengen.

Zoo herdenken wij met groote vreugde enkele feesten, ter gelegenheid waarvan het publiek heeft getoond minder onverschillig te zijn, ten opzichte van het vaderlandsch tooneel, dan wij wel eens moeten vreezen.

De Koninklijke Vereeniging Het Nederlandsch

Tooneel herdacht haar vijf-en-twintig jarig bestaan; het Grand Théâtre A. van Lier vierde luisterlijk zijn gouden feest, onder groote belangstelling van Publiek en van Pers. Ook uit den vreemde gewerden de tegenwoordige directie zeer te waardeeren blijken van sympathie, dankbaarheid en vereering voor hetgeen het Grand Théâtre in een halve eeuw tijds ook voor buitenlandsche kunstenaars heeft gedaan.

Een gebeurtenis van nog grooter beteekenis voor het tooneellievend Nederland is geweest het jubileum van Louis Bouwmeester, bij gelegenheid van diens zestigsten verjaardag. Deze kunstenaar heeft een waren zegetocht door het land gedaan; waar hij optrad als jubilaris, werd hij onder bloemen en kransen bedolven, toegesproken in de meest vleiende bewoordingen, vereerd met stoffelijke blijken van hoogachting en dankbaarheid. Ja, Bouwmeester is bezongen in lange gedichten, een regeerend vorst gelijk: deze vorst onder de kunstenaars!

Ook van groot belang moet heeten de prachtige ontvangst, die Het Nederlandsch Tooneel te beurt mocht vallen te Parijs, in de Comédie française, waar een gedeelte van het gezelschap optrad om, ter gelegenheid van een afscheidsvoorstelling, een fragment uit *De Koopman van Venetië* in het Nederlandsch te geven. Louis Bouwmeester, wiens creatie van Shylock grooten indruk maakte op het uiterst kieschkeurig publiek, werd onder de voorstelling door den daarbij tegenwoordigen minister van Schoone Kunsten, benoemd tot *officier d'académie*.

Nauwelijks minder dan Bouwmeester, werd mevrouw Holtrop-van Gelder (*Portia*) toegejuicht. Men roemde haar gracie, men roemde den verheven stijl van haar spel. Trouwens, het gansche troepje werd geestdriftig geprezen. *De Koninklijke Vereeniging* mag dan ook trotsch wezen op de behaalde overwinning, die in het vaderland de grootste belangstelling heeft gewekt.

In dit verslag moet ook melding worden gemaakt van het jubileum van Derk Haspels die zich, na veertig jaren met groot succes te zijn opgetreden, op verschillende plaatsen van ons land zag gehuldigd.

De heer D. Lageman vierde te Rotterdam zijn zilveren tooneelfeest.

Niet enkel van feesten en triomfen kan hier worden gerept. Het vaderlandsch tooneel heeft ook een gevoelig verlies geleden door den dood van mevrouw Albregt Engelman, laatstelijk verbonden aan het Amsterdamsche *Frascati*-gezelschap. Zij overleed 15 Februari, onverwacht nog, in den ouderdom van 68 jaren, na een leven van louter toewijding aan de kunst, die haar dierbaar was.

Onze eigen schrijvers voelen, naar het schijnt, zich wat meer dan dit een tijdlang het geval is geweest, opgewekt om voor het tooneel te werken. Wij kregen nieuwe „spelen” van Herman Heyermans Jr.: *Het Pantser* en *Ora et Labora*; de heeren Sprinkhuizen en Priem gaven in samenwerking *Dood*; Mr. J. van Schevichaven gaf een tooneelstuk *Edel Metaal*; de heer Van Santen een dramatische schets voor het pasgevormde *Modern*

Tooneelensemble, getiteld *De arm der Gerechtigheid*; de heer Speenhoff gaf een blijspel in één bedrijf, getiteld *Een Kus*; de heeren Fabius en Reyding gaven in samenwerking een blijspel *De edele Sport*; de heer Schürmann debuteerde zeer onlangs met een blijspel in één bedrijf, getiteld: *'s Nachts*.

Verschillende vreemde gezelschappen kwamen ons land weder bezoeken. Voor de meesten was het succes beneden het middelmatige.

Van minder belang voor den tooneelliefhebber, maar een zaak van gewicht toch voor belangstellenden in de Tooneelschool, is de verbouwing, waartoe door de jongste Algemeene Vergadering te Groningen machtiging werd verleend. De leden der commissie van Beheer en Toezicht, zoowel als die van het Hoofdbestuur zijn van oordeel, dat de daarvoor uitgegeven gelden niet beter hadden besteed kunnen worden. Het resultaat heeft volkomen beantwoord aan de verwachting, ook volgens de meening van den directeur der school en der dames en heeren, die bij hun onderwijs het tooneel hebben te gebruiken.

Met groote voldoening kan het hoofdbestuur nog mededeelen, dat door den heer Smit te Amsterdam, oud-leerling der tooneelschool, een bedrag van f 75.— is geschonken om door den directeur der school te worden besteed naar diens goevinden ten nutte zijner leerlingen. Deze sympathieke uiting van erkentelijkheid voor het genoten onderricht, zal zeker door alle leden van ons verbond op hoogen prijs worden gesteld.

(N.B. De verslagen der afdelingen enz. in het volgend nummer).

VAN LENNEP EN HET TOONEEL *

Wie zijn stukken leest, zal er zich niet over verwonderen, dat hij zelf er met moeite de heugenis van wist te bewaren. Zoo vertelt hij in het voorbericht van het in 1834 door hem geschreven rangspel: *Harold de Onversaagde*, hoe het bestaan

Jan Lennep

van dit stuk hem glad uit het geheugen was gegaan en hij eerst, na de uitgave van het eerste

deel zijn dramatische werken (1852), zich plotse-ling herinnerde... enz. Het stuk is nooit opgevoerd, aangezien de componist, die er de muziek bij schrijven zou, in gebreke is gebleven en het Ms. jaren bij hem berust heeft, totdat Van Lennep «het lang vergeten papieren kind uit zijn kerker verlost».

Het feit is teekenend voor den aard van Van Lennep's talent, voor de gemakkelijkerheid waarmee hij schreef. Hij schudde de stukken om zoo te zeggen uit de mouw en even als het schrijven hem niet veel meer dan een aangenaam tijdver-rijf was, zoo zocht hij er zijn publiek ook niet veel meer dan een aangenaam tijdverrijf mee te bezorgen. Veelal gingen zij dan ook het eene oor in en het andere uit. Bij publiek en schrijver beiden.

Wie de uitgaaf zijner dramatische werken door-bladert, wordt ook spoedig getroffen door de omstandigheid, dat maar zelden een stuk ontstaan is uit zielsbehoefte, uit wezenlijken scheppings-drang. «Het dorp aan de Grenzen» vervaardigde hij op vereerend verzoek van Heeren Commissa-rissen, die in de troebele tijden van den Belgischen opstand, het publiek in die mate den schouwburg zagen ontrouw worden, dat zij om de onderne-ming tegen algeheelen ondergang te behoeden, het beproeven wilden met een gelegenheidsstuk, «waarin de snaar werd aangeroerd, die op dat oogenblik in de gemoederen van het Publiek het levendigste trilde». Shakespeare's Romeo en Julia bewerkte hij voor het Hollandsch Tooneel, op verzoek van «mijn vriend Peters»; *Lastige lieden*, blijspel in 3 bedrijven, bewerkte hij voor eene opvoering tot stijving der kas eener verdienstelij-ke en nuttige maatschappij; *De Dichter aan de bank van Leening*, tafereel uit het leven van Joost van den Vondel, in 3 bedrijven, schreef hij op verzoek der Vondel-commissie, om vertoond te worden bij gelegenheid der onthulling van Von-del's standbeeld; *Een Amsterdamsche Winter-avond in 1632*, in opdracht van curatoren der Doorluchtige School, voor de feestelijke herdenking van het 200-jarig bestaan dier school; *Haarlems Verlossing*, zangspel in 5 bedrijven, om Commis-sarissen van den schouwburg uit den brand te hel-pen, die tengevolge der vertraagde gereedkoming van het zangspel Saffo, verlegen waren om een «trekstuk»; *Saffo* zelf — ook een zangspel — om Van Bree als opera-componist een middel aan de hand te doen, ook buiten 's lands gespeeld en toe-gejuicht te worden, want muziek, nietwaar, is een universeele taal. Van Lennep's «hoop, dat de tekst der opera zou vertaald worden, zag zich echter niet verwezenlijken»; *Hamold, de onversaagde* — op aanzoek van een musicus, die Van Lennep niet nader aanduidt, en — zooals wij boven memo-reerden — zijn, belofte, om den tekst op muziek te zetten, niet is nagekomen; *De Bergwerkers*, wederom een zangspel, «op verzoek en ter aan-moediging van den verdienstelijken jeugdigen toonkunstenaar A. Berlijn»; *Ruwaardes Geertruida*, historische voorstelling in 3 bedrijven, «op verzoek en ten gunste van Mevr. de Wed. Engelman, geb. Bia, ter viering harer 25-jarige verbinten-

met den schouwburg»; *Rembrandt van Rijn*, hist. schets in één bedrijf, «met de bedoeling de op-brengrst der eerste vertooning te doen strekken tot stijving van het fonds, bijeengebracht voor de oprichting van een standbeeld voor Rembrandt»; *Wie was de verdrukte?* blijspel in 2 bedr., «ten verzoeke eener bevallige tooneelkunstenaressé, die in den zomer van 1849 eene voorstelling ten haren voordeele geven zou. Het werd alzoo maar eenmaal vertoond en seder in *portefeuille* bewaard».

Ook dit laatste, de gemakkelijkerheid, waarmee hij er zich over troost monnikenwerk gedaan te hebben of zich neerlegt bij een afwijzing van zijn werk door het publiek, is kenschetsend voor het karakter van Van Lennep, en stelt er een zeer sympathieke zijde van in het licht, namelijk zijne goedhartige bescheidenheid. Natuurlijk doet het zijn auteurshart goed, als ten aanzien van een zijner stukken, een succes te constateeren valt — maar hij is dan dadelijk gereed de grootste eere van het welslagen te geven aan de uitvoerders en niet minder aan de monteering, waarbij hij nooit vergeet met groote warmte den decorateur Pfeiffer te huldigen. Ja, als hij de mislukking tracht te verklaren van zijn, op verzoek van Com-missarissen van den Stadsschouwburg, ter viering van het tweede eeuwgetijde diens schouwburgs, vervaardigde allegorie: *Vondels Droom*, besluit hij de opsomming zijne redenen, met: «eindelijk, de man, aan wien zulk een groot deel toekwam van den goeden uitslag mijner vroegere gelegenheidsstukken, de begaafde Pfeiffer, was over-leden». Voor 't overige stelt hij zich nooit boven het publiek, d. w. z. hij slingert het nooit zijn ver-achting toe, als het zijne stukken niet toejuicht — maar zoekt de oorzaak van het minder welslagen liefst bij zich zelve. In 't laatste van 1831 schreef hij — al weer op verzoek, nu ter gelegenheid van het zilveren jubileum van den balletmeester A. P. Voitius van Hamme — een stukje, waarin deze, die anders alleen in 't ballet optrad, een sprekend perso-nage zou kunnen voorstellen. Dit kluchtspel-letje: *Stoffel en zijn broers* is, behalve op den benefiet-avond van den jubelaris, slechts een paar maal gespeeld. «Zelden» — schrijft Van Lennep in zijn voorrede (men weet dat hij in de uitgaaf zijner verzamelde werken, zijn stukken pleegt te doen voorafgaan en besluiten door een „bericht”) «zelden was de schouwburgzaal zoo opgepropt met toeschouwers. Doch, hoe mij dit ook aan den eenen kant verheugde, zoo zag ik aan den anderen mijn genoegen eenigszins getemperd, naardien het geweldige gedruisch — door de overvolte der zaal en zekere dolle uitgelatenheid, die op dien avond bij 't publiek heerschte — het schier onmogelijk maakte, een woord te verstaan van hetgeen door de Acteurs gesproken werd. Wellicht zal men na de lezing van het stukje zeggen, dat dit juist niet ongelukkig voor mij was. Stoffel en zijn broers maakten nog eens, of hoogstens tweemaal, hun opwachting bij 't publiek en bleven verder weg: — zeer te recht; zij hadden verricht, wat van hen te verwachten was.» Kan het bescheidener? De voor-en nareddenen bij zijn tooneel-stukken, getuigen van een openhartigheid, die

zeer sympathiek aandoet en zijn leerzaam ook als documenten ter bestudeering van Van Lenneps voortschrijdende ontwikkeling ten aanzien zijner gewijzigde inzichten in quaesties van aesthetiek. Merkwaaardig voor de kennis van den geest des tijds, zijn de vertalingen, die hij geeft van sommige van Shakespeare's werken. Terwijl hij in zijn bericht aan den lezer, geplaatst voor zijn vertaling van Romeo en Julia, met scherpthe het onverantwoordelijk bestaan gispt der Engelschen, die «in weerwil van hun vergoding des grooten treurspeldichters, gedoogen, dat men 's mans onsterfelijke werken veranderd en — als van zelf spreekt — verknoeid, ten tooneel voert,» veroorlooft hij zelf zich vrijheden o. a. «door het weglaten van minbiesche uitdrukkingen, die in Shakerpeare's tijd niemand kwetsen en het nu nog in Engeland niemand schijnen te doen, maar die de ooren van ons publiek zouden kunnen stuiten» en vervangt hij gezegden, woord- en toespelingen, «die in Shakespeare's tijd en in zijne taal begrepen werden; maar die het onmogelijk wezen zou, voor heden-

daagsche toehoorders verstaanbaar te vertolken,» schrappt hij herhalingen, »waarbij nogmaals in 't breede verteld wordt, wat de toeschouwer reeds lang weet,» en een en ander verhindert hem niet, het in Westerman af te keuren, dat hij zich tot de bewerking eener gecastreerde uitgave van «De Bruiloft van Kloris en Roosje» heeft geleend, want men: «doet geen ouden wijn in nieuwe zakken. Westerman heeft door te verwerpen al wat een overdreven preutschheid als onkiesch had afgekeurd, tevens al het zout uit het stukje genomen en de wat sterk gekruide saus met niet

anders dan lauw water verwisseld.» Men moet hierbij echter niet voorbijzien, dat er tusschen Van Lenneps vertaling van Romeo en Julia en zijn reprimande aan het adres van Westerman een kwart eeuw verlopen is! Hij was in dat tijdsverloop breeder van opvatting geworden.

* * *

Van Lennep's tooneelwerken, dragen doorgaand het kenmerk van vluchtigheid, zij gaan niet diep en komen ook niet *uit* de diepte. En hij maakt er zich allermint een gewetensvraag van, of hij wel oorspronkelijk was. Als men hem verwijt dat het denkbeeld van de door hem geschreven klucht: *Een droom van Californië*, ontleend is aan «ik weet niet welke Fransche vaudeville,» maakt hij zich van het antwoord af, met te zeggen: «al ware het zoo, ik zou nog met Molière zeggen: *je reprends mon bien où je le trouve.*» Soms erkent hij dat het hoofddenkbeeld niet van hem is — maar weet het dan zelf niet thuis te brengen. Zoo schrijft hij ten aanzien van *Wie was de verdrukte?* «ik weet niet aan welken Franschen romanschrijver het idee door mij is ontleend».... Hij vatte de dingen niet zwaar op en als hij zich niet als rechter boven het publiek stelde, hij heeft het ook niet gedaan als schrijver, maar het altoos in het gevele zoeken te komen, wat nu juist niet het hoogste is, dat men van een dichter kan verlangen!

Wat dan zijn verdienste is geweest als tooneelschrijver? Ten eerste, dat hij in *zijn* tijd de menschen heeft weten te vermaken — op gepaste wijs. Als alleen genieën schrijven mochten, zouden alle schrijvers op één of twee na, de pen wel kunnen neerleggen. Dan heeft hij in een tijd van groote gemaaktheid in de tooneeltaal, in zijn dialogen den natuurlijken spreektrant durven volgen en mee het drama helpen verlossen uit het stijve keurslijf van het classicisme — van het nagemaakte classicisme! Hij zinspeelt hierop, in een ironisch bedoelde noot, met betrekking tot zijn toevoeging onder de lijst der spelende personen van het Zangspel: *Haarlems Verlossing*. Het heet daar: «de handeling vangt aan des voormiddags te negen, en eindigt des avonds te acht uren» en hierop slaat de noot: «Recht voorzichtige aanwijzing ten gevalle der voorstanders van het classicisme». Eindelijk heeft hij als *gelegenheids*schrijver aan zijn vaderstad en vaderland diensten bewezen, die niet mogen worden onderschat en als zoodanig nobele gevoelens gewekt en geestdrift weten te doen ontgloeien en hoog doen opvlammen, wat op zich zelf — in zijn emotioneerende werking — den menschen tot heil is, hen uit hun sleurziek bestaan wegtrekt en in hen den bloedstroom sneller doet jagen.

In elk geval heeft hij één stuk geschreven: «De Amsterdamsche Jongen of het Buskruitverraad in 1622», waarmee de gelegenheidsdichter, allereerst door de gelukkige keuze der stof, maar ook door de aan het genre uitnemend passende bewerking, de Amsterdammers in opvolgenden geslachten aan zich verplicht heeft. Het

bezit de verdienste van het goed soort populaire en het is den schrijver gelukt er een lokale kleur aan te geven, die den Amsterdamschen toeschouwer onmiddellijk *en pays de connaissance* plaatst. Sedert 1859, toen het voor het eerst werd opgevoerd, is het nooit geheel van het affiche geweest en de Kon. Vereeniging «Het Nederlandsch Tooneel» heeft terecht gemeend aan de nagedachtenis van den schrijver geen betere hulde te kunnen brengen, dan door dit stuk, Zondag 23 dezer, ter herdenking van zijn hondersten geboortedag opnieuw te monteeren. De karakterontwikkeling der dram. personae gaat ook hier wel niet diep, maar toch zijn ze scherp genoeg geteekend, om aan acteurs en actrices van talent een schoone gelegenheid te geven tot een schilderachtige typeering. En hoewel het stuk blijkbaar *con amore* gespeeld is geworden, de kunstenaars van tegenwoordig zijn in hunne uitbeelding in menig opzicht gebleven, beneden hunne voorgangers. Noch mevrouw Poolman, als Brecht Jaspers dochter, noch de heer Van Schoonhoven, als Le Chantre, hebben mevr. Albrecht en den heer Veltman, de laatsten der *oude garde*, die wij in het stuk hebben gezien, doen vergeten. Dit zij gezegd, zonder den acteurs van tegenwoordig, een verwijt te doen, want de ouderen hadden de *prioriteit* en hebben door hunne opvatting en uitbeelding, eene traditie geschapen, waarmee het — zolang ze uit eigen aanschouwing in het publiek nog voortleeft — moeilijk concurreeren is. Ik wilde alleen constateeren, dat Van Lennep in zijn *Amsterdamsche Jongen*, rollen heeft geschreven, die het talent eene waardige taak ter vervulling opleggen.

De Ned. Tooneelvereeniging, die zich minder dan eenig tooneelgezelschap ten onzent huiverig pleegt te toonen, buiten den sleur te gaan, komt ook nu een prijsje toe voor haar origineel idee, Van Lennep te huldigen door de opvoering van «Het dorp aan de Grenzen», een zijner gelegenheidstukjes van zeer speciaal karakter, dat hoewel het voor ons vooral nog waarde heeft als historisch document, toch ook getuigt van des schrijvers zeer bijzonder talent voor het «genre» en onder den indruk der feestelijke herdenking en dank zij de aardige vertooning, zijn effect op de toeschouwers niet heeft gemist. Dr. PLAS.

A. C. KREEFT * * * * *

Den 10den April a. s. hoopt de Heer Kreeft den dag te herdenken, waarop hij voor Vijf en Twintig Jaar zijn tooneelloopbaan begon. Hoewel eerst sinds korten tijd van de operette tot het eigenlijke tooneel overgegaan, lag toch steeds zijne grootste verdienste op het gebied der eigenlijke tooneelspeelkunst, en waardeert men vooral zijne groote gave van typeeren.

Eene commissie, met Mr. W. P. de Koning als *voorz.*, Mr. J. W. Schreuder als *secr.* en Mr. Ed. Lankhout (Singel 202) als *penningm.* heeft zich gevormd en vraagt bijdragen, ten einde voor den heer Kreeft den avond van 10 April, waarop hij zijn jubileum in den Stadsschouwburg zal vieren, tot een onvergetelijke te maken.

BOUWMEESTER TE GRONINGEN. *

Ook te Groningen, waar hij onlangs als Shylock is opgetreden, heeft Bouwmeester een zeer sympathieke ontvangst genoten. Vóór het laatste tafereel werd hem de hulde der Groningers gebracht, door 't bestuur der afd. van het Tooneelverbond, den rector van den senaat van het Studentencorps enz. Als stoffelijk bewijs van waardeering ontving hij een boekenkast, passende bij het ameublement hem te Amsterdam aangeboden. Na afloop der voorstelling was Bouwmeester de gast van het Studentencorps, dat hem een souper aanbood.

OOK EEN MANIER! * * * * *

Onlangs is te Antwerpen opgevoerd een nieuw stuk van Frans Gittens: *De Bankier van Keizer Karel*. Voor den aanvang van een der voorstellingen, ontvingen de bezoekers een door den auteur geteekende circulaire, van den volgenden inhoud:

«De eerste opvoeringen werden op uiteenlopende wijze door de kritiek besproken. Uit persoonlijke brieven bleek mij dat ook het publiek verdeeld schijnt omtrent het al of niet behouden van het 3e bedrijf.

Tot heden heb ik alleen wijzigingen van ondergeschikten aard aan het stuk toegebracht, en ben zoo vrij het nogmaals in zijn geheel vóór het voetlicht te brengen.

De aanslag op Van Schoonbeke wordt in het 3e bedrijf historische gegevens zoo getrouw mogelijk in voorgesteld.

Het ware niet moeilijk deze gebeurtenis minder geschiedkundig nauwkeurig voor te stellen, met ze eenigzins te verdichten, en ze b.v. op het einde van het 2e bedrijf en op andere wijze aan te brengen. Alzoo zou het 3e bedrijf kunnen weggelaten worden.

Mijn wensch is nu het publiek hierover zelf te raadplegen, en allen, die mijn stuk gaan zien, uit te noodigen mij rondweg hun zienswijze te laten kennen.

Vriendelijk verzoek ik hen mij het hierbijgevoegde briefje per post te willen toesturen, met doorhaling der woorden *voor of tegen*»

Aan de circulaire was een stembiljet gehecht in den volgenden vorm:

*De ondergeteekende
die de 3e opvoering van*

DE BANKIER VAN KEIZER KAREL

*bijgewoond heeft, verklaart zich of ^{voor} het weg-
tegen laten van het 3e bedrijf.*

HANDTEEKEN.

Geen beter cadeau voor een jongen dan EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Excentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

==== Verschenen: ====

I. Met een Kwartje de Wereld rond.	V. Nilia de Commandante.
II. Vrijbouter Triplex.	VI. Sergeant Kordaat.
III. De Neef van Lavarède.	VII. Doctor Mystéro.
IV. Jean Fanfare.	

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON

Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN

COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.

Prompte bediening.

LOTOS

DRAMA IN DRIE BEDRIJVEN

DOOR

M. CONSTANT

(M. Snijder van Wissenkerke)

Prijs f 0.65

AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

E. OSKAM

Importeur van Havana Sigaren

DEN HAAG — ROTTERDAM.

W. C. VAN DER LAAN

Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN

BLOEMSTUKKEN

en alle genres bloemwerken.

Henri van der Beugel

COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.

Grimeur voor Dilettanten Vereenigingen.

VIJZELSTRAAT 128 (boven)
AMSTERDAM.

COSTUMES

VOOR

Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen

BIJ HET

Ned. Costuum-Magazijn

VOORHEEN

HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

VORSTENSCHOOL

DOOR

MULTATULI

DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN

Prijs Ingenaaid f 1.25

Gebonden in prachtband f 1.60

AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

VERZOEK

aan allen, die in „HET TOONEEL” belangstellen, die verwachten, dat 't nu een goed blad zal worden, en die f 2.50 per jaargang goedkoop vinden, om het hier-naast gedrukte inteeckenbiljet, of met hun eigen naam of door een ander, vriend of kennis, onderteevend, uit te knippen en te zenden aan een boekhandelaar of direct aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

EEN NIEUWE LEUS

HAAGSCH KLUCHTSPEL IN ÉEN BEDRIJF

DOOR

MARCELLUS EMANTS.

Dit drama werd opgenomen in Elsevier's Maandschrift 9den Jaargang afl. III.

De afl. is alom te verkrijgen tegen den prijs van f 1.25.

Pantomime door M. CONSTANT.

Muziek van
GOTTFRIED MANN.

Teekeningen van
WILLY SLUITER.

gecartonneerd

f 4.90.

Een bij uitstek
geschikt cadeau

voor: Muziekbe-
oefenaars en Liefheb-
bers van mooie steen-
teekeningen.

Uitgevers-Maatschappij „ELSEVIER”
AMSTERDAM

INTEEKENBILJET.

Onderteevende wensch te ontvangen van af 5 October 1901 tot wederopzegging toe à f 2.50 per jaargang, franco per post „HET TOONEEL”

onder redactie van H. L. BERCKENHOFF; uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij „Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buitenland is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERSM
MAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURG WAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST f 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
f 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND / 2.90.

INHOUD: Officiëel enz. — S. B.: A. C. Kreeft. — D.: Rotterdamsche Kroniek. — Eindelijk. — Uit Thöne's tooneelaan- teekeningen.

* * * * * **OFFICIËEL.** * * * * *

Ter aanvulling van hetgeen in ons vorig nummer is medegedeeld omtrent de 32^e Algemeene Vergadering van Het Nederlandsch Tooneelverbond, het volgende:

VRIJDAG 2 MEI, 8 UUR:

Voorstelling door het Rotterdamsch Tooneelgezelschap, waartoe HH. Hoofdbestuurderen en Afgevaardigden worden uitgenoodigd door den Directeur, den heer P. D. van Eijsden.

Na afloop der voorstelling wordt den leden van het Hoofdbestuur en den heeren Afgevaardigden een receptie aangeboden door het Bestuur der afdeling Rotterdam, in de foyers van den Grooten Schouwburg.

ZATERDAG 3 MEI, DES NAMIDDAGS 6 UUR:

Gemeenschappelijke Maaltijd in het Restaurant der Rotterdamsche Diergaarde, tegen f 4.50 het couvert, met inbegrip van 1/2 flesch wijn.

Zij, die aan een of ander wenschen deel te nemen, worden verzocht daarvan vóór 28 April kennis te geven aan den secretaris der Afdeling Rotterdam, den heer J. Milders, 66 Wijnstraat.

* * **BIJZONDERE VERSLAGEN** * *

DE TOONEELSCHOOL.

Cursus 1901/02.

Toelatingsexamen Do. 29 Aug. van 9.30—12 en 12.30—ong. 3.30. Tegenwoordig 's morgens Mevr. Gompertz, Freule Bicker, Dr. Abresch, Mr. van Schevichaven, de Directeur en de Hr. v. Kuyk; des namiddags dezelfde, behalve de Hr. v. Kuyk, maar met Dr. Vinkesteyn, terwijl de Hr. Ising nog de vergadering bezocht, na afloop van 't examen gehouden. Mw. Holtrop en Mej. Dusault en de Hr. Frantzen hadden zich wegens ambtsbezigheden geëxcuseerd. De Hr. de Blécourt was aanwezig voor de vervulling zijner hem opgedragen taak.

Negen candidaten hadden zich aangemeld: 2 van tevoren zich weêr af doen schrijven, en een derde werd vooraf door den Directeur ongeschikt bevonden. De 6 opgekomenen waren: *Regina van Waning Bolt*, geb. 25 Juli 1887; *Mej. G. H. A. Court*, geb. 8 Juli 1871; *Johannes Boelen*, geb. 8 Sept. 1873; *Johanna Siebeling*, geb. 29 Dec. 1883; *Henri van Gelder*, geb. 6 Sept. 1880 en *May Basting*, geb. 21 Mei 1882.

Allen waren aspiranten voor kl. I, als B. leerlingen; slechts R. v. W. Bolt als A. leerlinge. Toegelaten werden, overeenkomstig haar verlangen, deze laatstgenoemde en May Basting; op proef: v. Gelder en Mej. Court, terwijl de beide overigen werden afgewezen. Mej. Court berichtte na een paar dagen, dat zij geene leerlinge zou worden; de 3 anderen kwamen, bij de hervatting der lessen op Ma. 2 Sept. wel op; zoodat, daar alle leerlingen van den vorigen cursus, die daarvoor in de termen vielen, terugkeerden — óók *Bos* en *Marie Benavente* — zij hadden den ráád gekregen eene andere carrière te kiezen — het schooljaar 1901/02 aanving met 14 leerlingen, zijnde in:

Klasse I.		Klasse II.		Klasse III.	
<i>Eppo Bos</i>	A	<i>Marie Sasbach</i>	A	<i>Louis Vervoorn</i>	B
<i>Marie Benavente</i>	A	<i>Henri v. Heeswijk</i>	A	<i>Cor. v. d. Lugt</i>	B
<i>Regina v. W. Bolt</i>	A	<i>Marie Beekman</i>	B		
<i>May Basting</i>	B	<i>Julius Brongers</i>	B		
<i>Henri v. Gelder</i>	B	<i>Gerard Arbous</i>	B		
		<i>Ko Arnoldi</i>	A		

L. van Borselen Jr., die alleen des Vrijdags en Zaterdags de lessen in Spel en Voordracht bijwoonde, zond bericht dat hij eerst eind Sept. zou kunnen weêrkeeren, waarvan echter door zijne aanstelling bij het Nederl. Tooneel niets is gekomen. Van *Arnoldi* kwam, nadat hij slechts ged. enkele dagen de lessen opnieuw had gevolgd, de mededeeling, dat hij van zijn verder bezoek der School, om zijn ouders ter wille te zijn, moest afzien.

Feitelijk begon de nieuwe cursus dus met 12 leerlingen.

Hierbij kwamen evenwel na 2 maanden: *Coen Hissink*, geb. 6 Oct. 1878; *Henri Spoor*, geb. 21 Nov. 1869, en *Charles Gilhuys*, geb. 17 Aug.

1881 *): de eerste na medisch ook te zijn goed-gekeurd, de derde op proef. (N.B. de beide voorloopig toegelatenen zijn nóg op school, daar de Commissie omtrent hun àl of niet aanblijven nog geen besluit heeft genomen).

Met het laatstgenoemde 3 tal deden, op 2 Nov. nog 3 andere candidaten examen, die echter werden afgewezen.

Aan latere aanvragen om plaatsing is geen gehoor gegeven.

Marie Benavente heeft met ingang van Februari de school verlaten, op herhaald advies.

Emma Morel, in Juli gediplomeerd, volgt opnieuw de teeken- en danslessen.

De voor B-leerlingen facultatieve lessen in dramat. lett. worden door àl deze élèves, behalve *v. d. Lugt*, gevolgd.

* * *

Gedurende de zomervacantie is de lang gewenschte verbouwing der Schoollokalen tot stand gekomen, waardoor voornamelijk werd voorzien in de behoefte aan een gróóter tooneel. De verandering blijkt in alle opzichten eene uitnemende verbetering. De leerlingen kunnen zich thans op onze planken bewégen, en de oefeningen in spel zijn dus veel doeltreffender geworden (al kan, helaas, niet getuigd worden, dat juist dit jaar zich gunstig bij vroegere onderscheidt, wat betreft de praestatiën der leerlingen).

De leerlingen zijn herhaalde malen, meest afzonderlijk of bij weinigen tegelijk, in besloten kring of voor liefdadige doeleinden, opgetreden, vooral *Marie Sasbach*, *Brongers*, *Spooren Vervoorn*, enkele keeren ook *Arbous*, *v. Heeswijk* en *Marie Beekman*. De 1e Commissie-avond had plaats op Za. 25 Januari, 't program bestond uit 1ste bedrijf „*Medea*” en „Een partij Piket”, ingestudeerd door den Hr. v. Kuyk, en fragmenten uit het 1ste en 4de bedrijf van „*Gijsbreght*”, benevens een gedeelte van „*De Viool van Cremona*”, door Mw. Holtrop ingestudeerd, die mede ten gehore liet brengen de gedichten: „*De Ziende*” (van Cremer), „*Met z'n Achten*” (van Beets) en „*Het Breistertje*” (van id.).

* * *

Gedurende de 2 eerste weken van den cursus werd naar een voorloopigen rooster gewerkt, door ongesteldheid van Mw. *Holtrop* en den Hr. *van Kuyk* (welke laatste bovendien, ambtshalve, meermalen buiten de stad vertoefde) en wegens beroepsplichten van den Hr. *Frantzen* aan 't Gymnasium. Sedert kwam van half November af tot aan de Kerstvacantie stagnatie in het onderwijs, doordat laatstgenoemde, wegens ziekte van een collega, zijn beschikbaren tijd aan de genoemde Inrichting moest wijden. Echter leed daardoor alleen het onderwijs in Fransch, daar in dat van Hoogduitsch voorzien werd door den Hr. *P. Voogd*, tijdelijk leeraar aan de 2de H. B. S. met 5 jarigen cursus voor jongens, door den Hr. *Frantzen* op eigen kosten te zijner gedeeltelijke vervanging aangesteld. Na zijn terugkeer, in Januari, heeft de Hr. F. het verzuimde in Fransch zooveel mogelijk ingehaald.

*) Allen als B-leerl. in kl. I.

Mej. *Dusault* heeft in Februari en Maart een ernstigen aanval van influenza te doorstaan gehad, welke haar 6 weken van de School verwijderd hield, en ook de *Directeur* was gedurende 2½ week om ongesteldheid afwezig: eind Januari tot half Februari. Beider werk werd gedeeltelijk door de andere leeraren waargenomen. Ziektegevallen kwamen in den ongezonden winter ook veelvuldig bij leerlingen voor.

* * *

Bewijzen van belangstelling ontving de School zoowel door de verleende entrées aan leerlingen tot tooneelvoorstellingen van àlle gezelschappen — ook vele vreemde — („de Tooneelvereniging” en Gebr. A. van Lier zonden zelfs, ouder gewoonte, diploma's) als door verscheiden geschenken. Zoo schonken Mw. *de Gijselaar* tal van benodigdheden ter aankleding van het tooneel; Dr. *J. Helder* een ex. van zijn werk „*de Aristophanis in Nubium Fabula Consilio atque Arte*”; Freule *Bicker Stephen Phillips* „*Herodes*”, in de Holl. vertaling; de Hr. *Joh. Oostveen* een ex. zijner studie: „*Een en ander over het Spreken*”, en Mr. *J. van Schevichaven* een ex. van zijn tooneelwerk „*Edel metaal*.”

* * *

Nadere bijzonderheden, bijv. statistieke mededeelingen, hooren meer eigenaardig in het algemeen jaarrapport thuis.

De Directeur d. School,

Amst., 31 Mrt. '02.

S. J. BOUBERG WILSON.

* * * AFDEELINGSVERSLAGEN. * * *

AMSTERDAM.

Ook ditmaal heeft deze Afdeeling aanleiding tot tevredenheid. Het ledencijfer is geklommen, hoewel lang niet zoo sterk als het vorige jaar, en bedraagt nu 548.

Tot heden — het afdeulingsjaar is nog niet verstreken — konden den leden een drietal «avonden aan kunst gewijd» worden aangeboden. De Koninklijke Vereeniging «Het Nederlandsch Tooneel» inviteerde de leden tot bijwoning eener opvoering van «de Bond der Jongeren» van Henrik Ibsen, waarvoor den Raad van Beheer dier Vereeniging hier dank wordt gebracht; Mevr. Mann-Bouwmeester en de Heer Jan Malherbe traden voor onze leden op met eenige dialogen en monologen, die welverdiend applaus uitlokten en de Heer Hubert La Roche, van den Vlaamschen Schouwburg te Antwerpen deed zich met groot succes hooren als declamator. Op den zelfden avond gaf Mej. Philippine Belder eenige voordrachten ten beste, eveneens tot groot genoegen van de talrijk opgekomenen.

Door het Bestuur werd namens de afdeeling hulde gebracht aan den Raad van Beheer der Koninklijke Vereeniging «Het Nederlandsch Tooneel» bij de herdenking van haar 25-jarig bestaan, gelijk ook aan den Heer Louis Bouwmeester, dien de afd., bij zijn 40 jarig jubilé, in daarvoor opzettelijk bijeen geroepen vergadering, tot haar Eere-lid koos, onder aanbieding eener oorkonde,

ontworpen en uitgevoerd door den Heer van Gestel. Aan de Heeren Gebr. A van Lier, werd op het feest van het 50 jarig bestaan van hunnen schouwburg eveneens hulde gebracht. Voorts werd den Heer Coquelin ainé bij zijn optreden een krans aangeboden, evenals den Heer D. Lageman bij zijn 25 jarig jubilé als tooneelspeler.

Bij de ter aarde bestelling van Mev. Albregt-Engelman deed de afdeeling zich vertegenwoordigen en een krans neerleggen op haar graf als blijk van hulde aan de voortreffelijke kunstenaar, wier heengaan lang zal worden gevoeld en betreurd.

In de Bestuursvacature, ontstaan door het vertrek van den Heer W. P. Weuringh, werd voorzien door de benoeming van den Heer Bern. J. Citroen.

W. G. NIEUWENKAMP, *Secretaris*.

ROTTERDAM.

Over het afgelopen jaar valt er van onze afdeeling niet veel te vermelden. Wij betreuren het dat ons ledental iets is achteruitgegaan door overlijden. vertrek uit deze gemeente enz; maar ons bestuur blijft trachten nieuwe leden aan te werven.

De belangstelling voor het Tooneel en het Tooneelverbond is echter onder het jongere geslacht niet groot.

Eindelijk waren wij in de gelegenheid om het portret van mevrouw Catherina Beersmans aan het Bestuur van den Grooten Schouwburg te kunnen overdragen en gelukte het ons, door welwillende medewerking daartoe in staat gesteld, ook het portret van Rosier Faassen, een waardige plaats in dat gebouw te verzekeren. Aan Louis Bouwmeester werd bij de herdenking hier te stede van zijn jubileum, een lauwerkrans aangeboden en was ons Bestuur in de gelegenheid hem persoonlijk geluk te wenschen.

Voor ons archief ontvingen wij van Mevrouw de Wed. F. Ebeling eene volledige verzameling jaarverslagen en jaargangen van «Het Tooneel», welk geschenk dankbaar aanvaard werd.

«Maria Stuart» werd dit jaar opgevoerd voor de leden dezer afdeeling; de goede vertolking, der beide dames-rollen mag hier wel in 't bijzonder herdacht worden.

Het bezoek aan beide schouwburgen liet, in den beginne veel te wenschen over, het Tivoli-geselschap vooral, moest er de gevolgen van ondervinden.

In ons Bestuur had geen verandering plaats.

Aan onze afdeeling valt dit jaar de eer te beurt het Hoofdbestuur en de afgevaardigden ter Algemeene Vergadering te ontvangen.

J. MILDERS, *Secretaris*.

'S-GRAVENHAGE.

Het aantal leden der Haagsche Afdeeling bleef ook dit jaar stationnair. — Wel traden bij den aanvang van het verbondsjaar een zestiental nieuwe leden toe, maar daar andere afvielen, bleef het eindgetal 213. —

Ter gelegenheid van het veertigjarig jubileum van Louis Bouwmeester, vormde zich het bestuur

dezer Afdeeling, aangevuld door de drie, in den Haag wonende, leden van het Hoofdbestuur, tot een commissie, ter aanbieding van een huldeblijk aan den feestvierenden tooneelspeler. — Zoowel bij leden als niet-leden van het verbond mocht de commissie veel sympathie ondervinden, zoodat den heer Bouwmeester, behalve een bloemen-hulde, een geschenk kon worden overhandigd. De heer Marcellus Emants had de welwillendheid Louis Bouwmeester bij die gelegenheid toe te spreken. —

Op den tweeden November 1901, traden voor onze leden en hunne dames op, Mevrouw Theo Mann—Bouwmeester en de heer Jan Malherbe, terwijl op 24 December 1901, het dilettantentoonelgezelschap «A. D. O.» (Alles door Oefening) voor de Afdeeling een voorstelling gaf van «Het lichten der Zee» van Ganghofer. —

Eindelijk had de Raad van Beheer der Koninkl. Vereeniging «Het Nederlandsch Tooneel» de welwillendheid onze leden uit te noodigen tot de première van het blijspel der Heeren *Fabius* en *Reyding*, getiteld «De edele Sport», op den 14^{den} Februari 1902. —

J. C. VAN DEN TOL, *Secretaris*.

UTRECHT.

Het afgelopen jaar bood onze afdeeling weinig belangrijks. Het ledental kromp dan ook in als gevolg van de omstandigheid, dat wij onzen leden maar heel weinig konden aanbieden. Het bedroeg 96, terwijl wij in voorafgaande jaren met genoegen zagen dat we boven de 100 waren en de hoop voedden dit aantal tot 200 uit te kunnen breiden. Helaas, onze kas liet niet toe groote dingen te doen en dat werkt belemmerend.

De heer Justus van Maurik was zoo vriendelijk een spreekbeurt voor de Leden te komen vervullen. Dit is ongeveer 't eenige waarmee wij hun genoegen konden doen. Nochtans hebben wij niet stil gezeten. O.m. mocht ons bestuur het initiatief nemen tot een uitstekend geslaagde viering van Bouwmeesters gedenkdag.

In vereeniging met ons afdeelingsbestuur, bereidde de rederijkerskamer *Jan van Beers*, eene vertooring voor, van «Koningen», waarin Haspels de rol van *Koning Christiaan* vervulde, terwijl de dames-rollen door actrices werden gespeeld. De overige rollen, toevertrouwd aan werkende leden der Kamer en onder beproefde leiding ingestudeerd, werden zeer verdienstelijk vertolkt. Haspels, ten wiens benefice de voorstelling plaats had, mocht zich verheugen in een prachtig bezetten schouwburg. Dankbaar moet hierbij worden herinnerd, dat het Schouwburgbestuur hem de huur van het gebouw, in een envelop, deed teruggeven. Hoe vereerend voor onze stad en haar wijdvermaarde Kamer deze avond ook geweest is, hopen wij toch, dat een volgend verslag van meer opgewekt leven en van een toenemend aantal leden kunne gewagen.

J. H. MIGNON, *Secretaris*.

DORDRECHT.

Het verslag onzer afdeeling kan kort zijn, tenzij wij in herhaling zouden vallen van vorige

verslagen, waarin geconstateerd werd, dat de toeneming van het ledental niet groot is, en hun aantal stationnair blijft.

Het bestuur deed al het mogelijke om de belangstelling in het verbond levendig te houden.

Het mocht den leden en hunne dames een tooneelvoorstelling aanbieden, 12 Novb. 1901, gegeven door de Vereenigde Tooneelisten onder artistieke leiding van Mevrouw Rössing—Sablairrolles met het, uit het Fransch vertaalde stuk *In duizend vreezen* en de Hollandsche klucht *Hanneke Lekkertand*.

Den 23sten April zal hun een tweede voorstelling worden aangeboden, ditmaal van het tooneelgezelschap, onder de directie Van Eysden.

De afdeeling droeg mede bij in de verhoogde onkosten, die de uitgave van het Tijdschrift vordert en heeft deze bijdrage voor het volgend jaar gecontinueerd.

J. VAN WAGENINGEN DZN. *Secr.*

MIDDELBURG.

Over de afdeeling valt niets bijzonders te melden, zooals in de laatste jaren steeds het geval was, worden geene vergaderingen gehouden, omdat toch niemand lust schijnt te gevoelen die bij te wonen.

Aan verschillende artiesten gaf de afdeeling blijk van belangstelling bij een jubileum of andere gelegenheid. Het ledental bleef stationnair.

JOH. L. VAN DE PAUWERT, *Secr.*

GRONINGEN.

Het jaar 1901 is voor onze Afdeeling een gunstiger jaar geweest dan vele der vorige. De pogingen toch, bij den aanvang van het winterseizoen door het Bestuur aangewend, om het ledental te doen toenemen, hebben dit jaar eenige uitwerking gehad; 11 nieuwe leden traden toe.

Het aantal, dat daardoor tot 43 was gestegen, bedraagt thans 38, aangezien 5 leden, het lidmaatschap in den loop van het jaar hebben opgezegd. Alzoo eene vermeerdering van 6 leden. Jammer echter, dat het getal studenten onder de leden zoo klein is gebleven. Laten wij hopen, dat dit een volgend jaar anders zij.

Evenals vorige jaren bood het Nederlandsch Tooneel aan de leden onzer Afdeeling eene voorstelling aan, terwijl de Nederlandsche Tooneelvereniging en de Rotterdammers (directeur de heer Van Eysden) de zelfde beleefdheid hadden.

Van de Algemeene Vergadering, die dit jaar, zooals bekend is, te Groningen werd gehouden, is door den geachten Hoofdbestuurder-Secretaris in de aflevering van het Tooneel van 1 Juli 1901, reeds het een en ander medegedeeld.

Het Afdeelingsbestuur is dit jaar onveranderd gebleven.

JB. MEIHUIZEN, *Secretaris.*

TIEL.

Een verslag der afdeeling over het afgelopen jaar kan de secretaris niet aanbieden, daar er niets meldenswaardigs mede te deelen is.

DELFT.

Van de afdeeling Delft, welke met moeite wordt bijeengehouden, valt weinig mede te deelen.

Het gering aantal leden maakte het niet mogelijk in het afgelopen jaar, aan de leden de eene of andere voorstelling aan te bieden.

Het aantal leden der afdeeling bedroeg 16. Hiervan betaalden sommigen, wegens vertrek, hunne contributie niet. Het Bestuur stelt alles in het werk om de contributie nog machtig te worden.

Het Bestuur belastte zich, op verzoek van de geabonneerden op den Schouwburg, aan enkele verdienstelijke artiesten, bij tooneelvoorstellingen, huldeblijken aan te bieden.

J. POST VAN DER BURG, *Voorzitter.*

LEESCOMITÉ. * * * * *

Het Leescomité ontving ter beoordeeling één tooneelstuk. Dit kon niet ter opvoering worden aanbevolen.

* * * * * A. C. KREEFT, * * * * *

Tragedie-spelers plegen laag neer te zien op komieken. Van het omgekeerde, dat de komiek zijn collega van het ernstige drama minacht, heb ik nooit vernomen. Wel dat aan menig komiek

A. C. Kreeft.

de lauweren van zijn confrater uit het treurspel geen rust laten. Judels wordt nog boos als hij vertelt, dat de menschen altijd om hem lachten, als hij in *De Arme Edelman*, een tooneelstuk, bewerkt naar een roman van Conscience of in *Paljas*, een hoogst tragische rol vervulde. Waarom hij — die in komische partijen altoos zeker was van zijn succès — zulke rollen dan ambieerde? Misschien wel, dewijl ieder mensch op zijn tijd graag *au sérieux* wordt genomen. Dat de treurspelheld den komiek niet als zijn gelijke erkent,

wordt misschien verklaard door het feit, dat de eerste, aangewezen op het uitbeelden van hooge personages, den komiek meestal personen van lagen stand ziet voorstellen en den maatschappelijke maatstaf van «hoog» en «laag» aanlegt ter toetsing van het hoog en laag in de kunst. Een vergissing, waaraan menigeen zich schuldig maakt, ook buiten de acteurswereld, bijv. door de waarde van een schilderij te bepalen naar den hooger of lageren sfeer, waaruit het sujet herkomstig is; alsof een oud gerimpeld vrouwtje, een bedelaar in lompen, van Rembrandt, niet van hooger waarde zou zijn, dan een vorstin in goudbrocaat, een keizerlijke majesteit in kroningskostuum!

Nochtans is er in het komische genre laag en hoog. De hooge komiek heeft zijn kunstbroeder uit het ernstige genre niets te benijden. Integendeel is de hooge komiek een veelzijdiger artiest dan de treurspeler pleegt te wezen. Het hoogkomische, waarvan ik den aard het best verduidelijk, door het te noemen het humoristische, kan eerst ontspruiten uit een hoogst gevoelig hart,

Kreeft als Sanche Panche.

maar dat door een wijsgeerigen geest in zijn uitingen geleid en gecontroleerd wordt. De humorist verheft zich boven het leed, waar anderen er onder gebukt gaan en zich tot machteloosheid gedoemd voelen. De humorist doorziet het betrekkelijke in alle dingen en zoekt van het wanhopigste geval een goeden kant af te winnen; hij lacht door zijn tranen heen.

Zulk een komiek, zulk een humorist was Albrecht, Willem van Zuylen, en ik geloof dat Schulze ook oorspronkelijk aangelegd is tot het komische in dit hogere genre. Uit de keuze van het stuk, waarmee Kreeft, in de wandeling genoemd: Bart Kreeft, zijn zilveren jubilé als tooneelspeler heeft gevierd, blijkt dat hij eveneens in den humor den hoogsten vorm van het komische erkent en er naar streven wil in dat hogere uit te blinken.

Toen Kreeft in 1898 van de operette overging

tot het «grootte» tooneel en door de Koninklijke Vereeniging geëngageerd werd, ter vervanging van Jacques de Boer, vreesden zelfs zijn vrienden, dat hij in deze nieuwe, van de zijne zoozeer afwijkende omgeving, niet licht slagen zou. Het waren zijn *beste* vrienden, die hem met den meesten angst naar het Leidsche Plein zagen gaan, omdat juist *zij* hem gaarne het beste toewenschten. De vrienden hebben echter de wilskracht van Kreeft te laag aangeslagen. Zeker deed onze operette-komiek in den beginne heel vreemd in het nieuwe milieu en waren er momenten in zijn houding ten tooneele, die er den toeschouwers op voorbereidden, den acteur plotseling naar voren te zien treden om een couplet te lanceren — maar het moet gezegd, dat Kreeft zich meer en meer heeft weten te voegen naar den van de operette afwijkenden stijl van spelen in het «gesproken» tooneelstuk en dat hij — al legt hij 't er nog wel eens wat dik op — in zijn nieuwe carrière reeds een aantal rollen op zeer verdienstelijke wijze heeft vervuld.

Met zijne keuze van *Bartelmans Lijden* voor zijn feestvoorstelling, schijnt hij echter vooralsnog te ver van wal te zijn gestoken. Het stuk is al 40 jaar oud en geschreven door den Italiaanschen journalist Vittorio Bersezio. Albrecht heeft in de hoofd- en titelrol geschitterd — maar Albrecht had als *haut-comique* er ook de gaven voor. Bartelman is staatsambtenaar, in het ministrieel bureau de oudste in jaren, de eenige die zijn plicht doet en tevens de geringste in tel. Thuis heeft hij een te jonge, ijdele tweede-vrouw, die haar eigen zootje bederft, het vóórkind in dit gezin bejegt met de conventionele liefdeloosheid eener tooneel-stiefmoeder en zich door een hooggeplaatst regeeringsambtenaar het hof laat maken. In weerwil en alle ellende houdt Bartelman de heiligheid der positie van den staatsambtenaar hoog, aldus een ronden, oprechten vriend zijner jeugd, die de «schaamteloosheid» heeft gehad zich op te werken tot een rijken bakker, van zich vervreemdend. Eerst als Bartelman, slachtoffer van bureaucratisme en despotisme, in zijn eer beledigd als echtgenoot, de ambtelijke serviliteit in zich vergeet en den aanrander van zijn goeden naam, zijn onmiddellijken chef, naar de keel vliegt, en zich dus als ambtenaar onmogelijk maakt, komt hij tot het besef van de kleinheid van zijn ambtenaarstrotsch, van de dwaasheid zijner zelfverheffing op wat zijn menschenwaarde allerminst verhoogden kon en neemt hij ten slotte dankbaar een betrekking aan bij den vroeger door hem miskenden vriend zijner jeugd, den rijk geworden bakker. Deze rol nu van Bartelman, die alléén heel het stuk heeft te dragen, is in de eerste bedrijven schijnbaar niets meer dan een komische, in den gewonen zin — en het viel Kreeft dan ook niet moeilijk hier de lachers op zijn hand te krijgen. Maar als de dagen van Bartelmans lijden komen, moet de acteur zijn publiek weten te ontroeren en het al in den aanvang op hetgeen komen zal voorbereiden, reeds in den beginne het lijdensmotief, dat zich eerst later ontwikkelen zal, doen hooren. Nu helpt het stuk

niet mee het den acteur in deze gemakkelijk te maken en den schrijver kan het verwijt geenszins ontgaan, het tragische met het komische niet innig genoeg te hebben samengesmolten en te bot de stemming te hebben doen overslaan van het vroolijke tot het droevige.

Evenwel, creaties van Kreefts voorgangers in deze rol, hebben aangetoond, dat een wezenlijk humorist, dit gebrek in de concepte van het stuk weet te verhelpen en de eenheid kan herstellen, die door opzet en behandeling van het gegeven, in gevaar zijn gebracht.

Al is Kreeft in de creatie van Bartelman niet geheel geslaagd, het publiek heeft er hem den 10^{en} April, niet minder warm om gehuldigd. Het herdacht dan ook dien avond, zijn geheele loopbaan, waarin hij, vooral als aangenaam zanger en altoos aan zijn taak ten volle toegewijd, uitmuntend typeerend komiek in de operette, aan duizenden de zorgen des levens eenige oogeblikken heeft doen vergeten, hun nieuwe veerkracht schenkende voor de komende dagen. Ook zijn kunstbroeders van voorheen en thans, waren niet achtergebleven om hem van hunne waardeering te doen blijken. De confraters en confrateressen van het Leidsche Plein vereerden hem een gouden remontoir, Mr. P. W. de Koning overhandigde hem, als woordvoerder eener commissie uit den kring van Kreefts vrienden en vereerders, een geschenk in verzegeld couvert. En Woensdag, 16 dezer, is den jubilaris in den Haagschen schouwburg een feest bereid, bij welke gelegenheid hem namens abonné's en habitués een étui met keurig tafelzilver werd aangeboden.

Kreeft, 9 Feb. 1853 te Amsterdam geboren, is van het liefhebberij-tooneel tot de werkelijke planken overgegaan. Hij draagt zijn jaren met eere en zeker zetelt in hem de kracht, die hem in staat zal stellen, zich in het nieuwe «vak» waartoe hij overging, in aanzienlijke mate nog ontwikkelen.

S. B.

ROTTERDAMSCH KRONIEK. * * * *

* * * * * 3 April 1902.

Aan Poutsma, den knappen decorateur van onzen Grooten Schouwburg, wordt in dit seizoen wel gelegenheid gegeven om zijne zeer bijzondere vaardigheid te bewijzen. Heijermans koos hem om het decoratief te schilderen van *Ora et Labora* en de directie van het Rotterdamsche Tooneelgezelschap laat hem aan zowat elke première meêwerken. In de beide laatste nieuwigheden, in «Miss Hobbs» en «Mijn officieele Vrouw» had hij evenveel of meer te doen dan de acteurs. In «Miss Hobbs» maakte hij een salon in een plezierjacht, dat volkomen de illusie gaf, vooral toen de heer Van Hees en mevrouw De Jong achter de raampjes stonden te dansen als zaten zij in een sloep. En in «Mijn officieele Vrouw», dat geheel kijkstuk was, richtte hij (geholpen door electriciens) een waarlijk zeer kostbare balzaal in, en een station op de Duitsch-Russische grens.

De zaken marcheeren goed in den Grooten Schouwburg, 't is een gelukkig seizoen, waarin vele nieuwe stukken 't doen. Zóó «Miss Hobbs», een toch vrij onbeduidend Engelsch blijspel, nabrouwseltje op die

krachtige, geurige «Getemde Feeks.» 't Deed het alweer om de afwisseling: een blijspel zonder schuinigheden! 't Was keurig aangekleed en 't werd zéér goed gespeeld. Mevrouw Coelingh—Vorderman, in wier emplooi weinig Nederlandsche actrices haar zullen evenaren, sinds ook mevrouw Albregt dood is, kwam er in uit met een kostelijk opgevatte en volgehouden komische oude tante, in wier kleeding en bewegen iets Dickensachtigs was, zonder overdrijven of te veel aandikken een figuurtje, dat staat in het tooneelven van dit seizoen. Mevrouw Van Eysden, die het stuk voor haar benefice koos, speelde er de hoofdrol in, óók een rolvulling, die geen Nederlandsche actrice haar zal nadoen, omdat ook zij als coquette nu eenmaal alleen staat. We hebben vroeger haar gelukkige en weldoordachte keuze voor haar eereavonden geprezen — en zij gaf ons met Miss Hobbs alweer gelijk. De elegante geëmancipeerde, waarin nog niets van zure mannenhaat, was als voor haar geschreven en zij beeldde haar kranig uit, kranig in zeggen, in bewegen, in kleedij.

Dat het bloemen voor haar regende en dat een stampvolle zaal haar vierde, is zóó natuurlijk dat het in een kroniek niet behoeft gezegd.

»Mijn officieele Vrouw» is — vergis ik me niet — vroeger door het Nederlandsch Tooneel opgevoerd. Als het daar minder rijk is aangekleed en minder opgewekt gespeeld, moet het wel heel gauw geduikeld zijn. Hier deden het de uiterlijkheden, de rijk-schitterende balzaal vol licht en kleurig beweeg van gasten. Ook 't spel van mevrouw Van Eysden, die de avonturierster met zóóveel warmte en zóóveel, gelukke, overtuiging speelde, dat het publiek den onzinnigen opzet, het flauw verloop, en den naren dialoog, waarin de romanherkomst zich verraadde, er om slikte. 't Keek naar haar en de mooie tooneelen en 't genoot van beiden.

Hier zagen we den heer Van Kerckhoven, in een goed-gehouden opvatting van een gluijpenden, loerenden geheimen politiechef. En, als figurante, maar door haar bijzonder gracievol doen dadelijk innemend, juffrouw Broese van Gronau, de Czarina. Haar roeping óók is de grande coquette; zou zij daarvan bij de Nederlandsche Tooneelvereniging veel te doen krijgen? We vreezen er voor.

Beide stukken zijn dus voor de directie een succés geweest.

Wij hebben op den eereavond van mevrouw Van Eysden nog een première gehad van een oorspronkelijk Nederlandsch stukje: »'s Nachts», schets in één bedrijf door Willem Schürmann.

Als dóór de opvoering de jonge schrijver heeft waargenomen, in welke mate hij, technisch, nog te kort komt en dat een gegeven waarschijnlijk behoort te wezen en niet uitgewerkt in breed uitgesponnen dialogen, ook al klinken die beschaafd en als goed Hollandsch, dan heeft hij bij de opvoering het meest geprofiteerd. Bij ondervinding weten we hoeveel men leert van 't zien vertoonen van zijn werk.

Een bezwaar tegen »'s Nachts», als oorspronkelijke tooneellitteratuur, kan wezen, dat het geheel bedacht, wienig gevoeld is, zoo à la Franche lever de rideau, resultaat van veel lezen en veel zien.

Een gehuwde vrouw die midden in den nacht een vriend van haar man meê voert tot in haar salon, om haar echtgenoot jaloersch te maken, wijl die zich te veel occupeert, op het bal, met andere dames, is wel iets onwaarschijnlijks. Waarschijnlijk is 't dat de vriend zich verbeelden gaat dat de vrouw 't met hem meent en daarom kordaat van leer trekt. Een ferme pats vlak in zijn gezicht, brengt hem dan tot inkeer. De man komt thuis, is zeer verwonderd, maakt als de vriend weg is, een scène en wordt op zijn beurt tot inkeer gebracht, door 't zingen van zijn vrouw.

Heel goed in het stukje is het beredeneerd-betoogje, waarmee de vrouw den gestraften vriend, de deur uitpraat, diep vernederd.

Mevrouw Van Eijsden was de vrouw, Brondgeest de vriend, Morrien de man.

Toen 't scherm na „'s Nachts" nog eens was gehaald, kwam Moor ten tooneele om Mevrouw Van Eijsden, „namens vele vereerders", een fraaie salonlamp aan te bieden. Men houdt te Rotterdam zijn acteurs in eere.

Moor geeft morgen zijn eereavond met «Het Huis Bonardon» en daarin treedt mevrouw Kerckhoven—Jonckers weer eens op. Het is welhaast een jaar geleden, dat een enthousiast publiek deze artieste het «ik blij!» afdwong en niet zoo heel veel korter, dat zij voor 't laatst op de planken verscheen in een première!

D.

* * * * * EINDELIJK! * * * * *

INGEZONDEN

Ik heb mij te dikwerf over de onzelfstandigheid van de meeste Schouwburgbezoekers beklaagd, dan dat ik nu ook niet een juichtoon zou doen hooren nu te dien opzichte eindelijk verbetering begint door te breken. Ik draal daar geen oogenblik langer mede dan noodig is, nog geheel onder den indruk als ik ben van de ervaring die gisteren door mij is opgedaan. Ik heb in den Grooten Schouwburg alhier, de voorstelling bijgewoond van «Mijn officieele Vrouw», en na de wijze waarop dit stuk in ons groote Blad was gerecenseerd, had ik niet kunnen denken een zoo goed bezette zaal te mogen aantreffen en tevens een aantal bezoekers daaronder te vinden die waarlijk wel tot oordeelen bevoegd mogen geacht worden.

Men laat zich dus door de kritiek niet meer terughouden om zelf te gaan zien en wie dat gisteren deden of het verder nog zullen gaan doen, zullen er stellig geen spijt van hebben. Het is een fatsoenlijk stuk; de inhoud is belangwekkend en verplaatst in toestanden waarover men wel dikwerf leest of hoort spreken, doch waarvan men nu op onderhoudende wijze kennis kan nemen alsof men ze bijwoonde.

Nu zal ik volstrekt niet alles prijzen en laat ik volgaarne de kritiek geheel in hare waarde. Ik heb te veel eerbied voor de kennis en belezenheid (al belet de ingewikkelde stijl mij, als eenvoudige lezer, ook dikwerf om er zooveel kennis van te nemen als ik anders gaarne zou doen) van den ervaren kritikus, dan dat ik zijn oordeel gering zou schatten. Het eenige waar ik steeds tegenop kwam en zal blijven opkomen, is de onzelfstandigheid van het Publiek. Immers in stede van zelf te gaan zien en te oordeelen, heeft het zich jaren lang laten leiden door het oordeel van een ander, en daarmee aan de zaak van het Tooneel groote schade gedaan.

Wie bekend is met de tooneel-toestanden en wie overigens maar even wil nadenken, zal dadelijk begrijpen dat om goede opvoeringen te kunnen geven, er veel geld noodig is, en dat dit geld aldaar op dezelfde wijze moet verdiend worden als overal elders. Afzet heeft men noodig. De

handelaar voor zijne waren, de courant voor hare exemplaren, de Tooneel-Directeur voor zijne plaatsen. En wanneer die afzet ontbreekt dan gaan de zaken te niet.

Intusschen is er toch nog een groot verschil tusschen het aanbod van den een en dat van den ander. Terwijl men in het gewone leven in bijna de meeste gevallen op min of meer geregelden afzet kan rekenen, kon de Tooneel-Directeur ten onzent, dit alleen dan doen wanneer hij van te voren had kunnen weten hoe het stuk, met zooveel moeite en zorgen en kosten, verkregen, geleerd en in elkander gezet, zou worden beoordeeld. Eén woord van afkeuring, eén schouderophalen, eene bespotting, en al de tijd was nutteloos besteed, al de kosten te vergeefs gemaakt, al het geld weggegooid, om niet te spreken van de teleurstelling die het baart en de moedeloosheid die het veroorzaakt wanneer voor ledige banken moet gespeeld worden, en dat alleen omdat de kritikus, terecht, maar ook, want ook hij is mensch, niet zelden ten onrechte, zijne afkeuring had uitgesproken.

Dat nu, is in den laatsten tijd anders geworden en dat verheugt mij, terwijl ik hartelijk hoop dat dit zoo blijven en zelfs toenemen moge.

Rotterdam, 5 April 1902. JOS. JACOBSON.

UIT C. W. THÖNE'S TOONEELAAN- TEEKENINGEN * * * * *

14 Jan. 1826, opvoering in den Stadsschouwburg van Jacoba van Beijeren, oorsp. Treurspel. Milo van Crotona, nieuw ballet pantomime, waarin de heer Venetien, bijgenaamd de Fransche Alcides, eenige proeven zijner buitengewone lichaamskrachten (in het karakter van Milo) zal afleggen. Al aanstonds, bij de eerste aankondiging, beweerde steller dezer aanteekeningen, dat dergelijke kunstler op een tooneel als dat waar Amsterdam nog op mag bogen, geenzins behoorden, maar enkel op kermistooneelen te pas komen. Beklagenswaardig is het bestuur hetwelk tot zoodanige proeven zijn toevlucht moet nemen, teneinde door de bijdrage van een aantal nieuwsgierigen, de kas te stijven, welke jaarlijks door kleingeestigheid van Lands- of Stadsbestuur, een aanmerkelijk deficit te wachten laat.

11 Mei 1826, tot sluiting van het Tooneel: *De Cid*, Treurspel naar het fransch van Corneille. Schitterend was het spel van onzen voortreffelijken Snoek. Op zijnen ouderdom met zoodanig een vuur, begaafd met zoodanige welluidende stem, als hij bezit, ten tooneele te treden is waarlijk eenig. Zooals meestal plaats heeft, ook nu toonde het Amsterdamsche publiek, hoe weinig nationaliteit het bezit, hoe weinig het den vaderlandschen kunstenaar schat, wanneer men elders vreemde talenten kan huldigen. De zaal was zeer ledig en ofschoon het vermoedelijk de laatste reize was, dat Snoek in het karakter van den Cid zoude optreden, toch hield dit menigeen niet terug eenen Engelschen Tooneelspeler dienzelfden avond te gaan toejuichen.

Geen beter cadeau voor een jongen dan EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Excentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

==== Verschenen: ====

I. Met een Kwartje de Wereld rond.	V. Nilia de Commandante.
II. Vrijbouter Triplex.	VI. Sergeant Kordaat.
III. De Neef van Lavarède.	VII. Doctor Mystéro.
IV. Jean Fanfare.	

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON
Groeneburgwal 56, Amsterdam.
MAGAZIJN VAN
COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.
Prompte bediening.

LOTOS
DRAMA IN DRIE BEDRIJVEN
DOOR
M. CONSTANT
(M. Snijder van Wissenkerke)
Prijs f 0.65
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

.....
E. OSKAM
Importeur van Havana Sigaren
DEN HAAG — ROTTERDAM.
.....

W. C. VAN DER LAAN
Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN
BLOEMSTUKKEN
en alle genres bloemwerken.

Henri van der Beugel
COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.
Grimeur voor Dilettanten Vereenigen.
VIJZELSTRAAT 128 (boven)
AMSTERDAM.

COSTUMES
VOOR
Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen
BIJ HET
Ned. Costuum-Magazijn
VOORHEEN
HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

VORSTENSCHOOL
DOOR
MULTATULI
DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN
Prijs Ingenaaid f 1.25
Gebonden in prachtband f 1.60
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

VERZOEK
aan allen, die in „HET TOONEEL”
belangstellen, die verwachten, dat 't nu een
goed blad zal worden, en die f 2.50 per
jaargang goedkoop vinden, om het hier-
naast gedrukte inteeckenbiljet, of met hun
eigen naam of door een ander, vriend of
kennis, onderteekend, uit te knippen en te
zenden aan een boekhandelaar of direct
aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

EEN NIEUWE LEUS
HAAGSCH KLUCHTSPEL IN ÉEN BEDRIJF
DOOR
MARCELLUS EMANTS.
Dit drama werd opgenomen in Elsevier's
Maandschrift 9den Jaargang afl. III.
De afl. is alom te verkrijgen tegen den prijs
van f 1.25.

Pantomime door M. CONSTANT.
Muziek van
GOTTFRIED MANN.
Teekeningen van
WILLY SLUITER.
gecartonneerd
f 4.90.
Een bij uitstek
geschikt cadeau
voor: Muziekbe-
oefenaars en Liefheb-
bers van mooie steen-
teekeningen.
Uitgevers-Maatschappij „ELSEVIER”
AMSTERDAM.

KERSTGAVE.

INTEEKENBILJET.
Ondergeteekende wenschte te ontvangen
van af 5 October 1901 tot wederopzegging
toe à f 2.50 per jaargang, franco per pos
„HET TOONEEL”
onder redactie van H. L. BERCKENHOFF:
uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buiten-
land is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERSM
MAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURGWAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST / 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
/ 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND / 2.90.

INHOUD: Officieel. — B.: De Samenzwering van Fiesco
te Genua. — D.: Marie Coelingh-Vorderman. — K.: Ibsen's
Geboorteplaats en Familie. — Het «Deutsche Schauspielhaus»
te Hamburg. — Amst. Lyrisch Tooneel.

* * * OFFICIEEL * * *

ALGEMEENE VERGADERING VAN HET
TOONEELVERBOND TE ROTTERDAM

OP 3 MEI 1902.

OPENINGSREDE VAN DEN VOORZITTER.

*Afgevaardigden, Hoofdbestuurders, leden
van het Nederlandsch Tooneelverbond.*

Indien wij ons beperken tot de inwendige geschiedenis van ons verbond en de algemeene tooneeltoestanden in ons land buiten beschouwing laten, dan kunnen wij nu eens verklaren: wij hebben een gunstig jaar achter den rug, ook al zijn we niet blind voor den kleinen achteruitgang in ons ledental, die tot nieuwe krachtsinspanning aanmaant.

Van onze afdeelingen kwamen vrij gunstige berichten in, die er evenwel ook op wijzen, dat van de geringste verslapping in ijver de nadeelige gevolgen zich terstond doen gevoelen.

Het tooneel in ons schoolgebouw werd vergroot en toen dit geschied was tot voldoening van onze leeraren en van de toeschouwers op de Commissieavonden, kon onze penningmeester verklaren, dat hij in staat was geweest de onkosten te bestrijden uit allerlei kleine baten, waarop niemand had durven of mogen rekenen. Het aantal leerlingen was vrij aanzienlijk en moge dit eenigszins den vrees wettigen voor een te snelle toeneming van het getal tooneelkunstenaars in ons kleine land — een nadeel, waartegen wij trachten te waken door strenge eischen te stellen bij de examens en bovendien door sommige kandidaten mondeling op onze treurige tooneeltoestanden te wijzen — het bewijst toch ook, dat onze school in eere is, en ons onderwijs wordt gezocht. Voor groote rampen zijn we gelukkig dit jaar bewaard gebleven. Dat de influenza een poosje eenige leeraren en leerlingen buiten gevecht zou stellen, was te verwachten. Ten slotte meen ik nu reeds

te mogen vaststellen, dat ons tijdschrift in de achting van onze leden belangrijk is gestegen.

Wij zijn dus op een goeden weg; maar stilstand is achteruitgang. We moeten vooruit en vragen ons af: wat nu?

Nagenoeg een jaar is het geleden, dat ik u uitnoodigde een anderen algemeenen voorzitter te kiezen. Ik meende en ik meen nog, dat iemand, die zes jaren lang voorzitter is geweest, of zijn plannen heeft kunnen verwezenlijken of heeft moeten inzien, dat die plannen voor het oogenblik door hem niet verwezenlijkt konden worden. Ergo was 't mijn plicht u te waarschuwen: kiest een anderen voorzitter, want de tegenwoordige heeft u niets nieuws meer voor te leggen. De algemeene vergadering herkoos me toch en het spreekt wel van zelf, dat dit vereerend blijk van vertrouwen mij het heengaan onmogelijk heeft gemaakt; maar het spreekt ook helaas van zelf, dat ik daardoor geen nieuw inzicht in de belangen van ons verbond heb gekregen.

De consequentie zou dus zeker van me geëischt hebben, dat ik thans tot u zeide: mijn woorden van verleden jaar waren geen leege klanken, ik heb u geen enkel nieuw voorstel te doen, geen enkel nieuw idee aan te geven. Wie kan er zich echter op beroemen altijd consequent te zijn? Ik voor mij durf het niet.

Reeds vermeldt de agenda toch een nieuw plan van het hoofdbestuur; maar — ik mag het u wel zeggen en *moet* het u ook zeggen, opdat *hij* de eer hebbe wie de eer toekomt: dit nieuwe plan is niet van mij afkomstig. *Mijn* inconsequentie schuilt in deze inleiding. Niet dat ik daarin een nieuw voorstel, een fonkel nieuw denkbeeld behandel, maar ik wil toch even een denkbeeld bespreken, dat op een algemeene vergadering nog niet ter sprake is gebracht.

Het werd al eens geopperd in een krant; maar — gelijk het meer gaat — zonder dat de schrijver rekening hield met de middelen, die ons ten dienste stonden om het te verwezenlijken. Trouwens, ook nu zie ik niet in, dat wij die middelen zouden kunnen vinden, het plan lijkt me dus onuitvoerbaar. Gooi ik er toch een balletje van op, dan geschiedt dit in de hoop, dat een uwer,

door vereenvoudiging of wijziging van het oorspronkelijke denkbeeld, tot een betere uitkomst weet te geraken.

Moge mijn korte inleiding u dus aan het denken brengen; moge dit denken leiden tot een voorstel in een afdeling opgeworpen en behandeld en moge deze behandeling het Hoofdbestuur een volgend jaar in staat stellen te bereiken, wat tot heden toe nog maar een vrome wensch is.

Zie hier de zaak:

Het kan u niet ontgaan zijn, dat leerlingen, die met een einddiploma onze tooneelschool verlieten, dikwijls met groote moeilijkheden te worstelen hadden. Ik doel hier minder op de moeilijkheden van geplaatst te worden bij een gezelschap, dan wel op de bezwaren, die 't hun bijkans onmogelijk maakten vooruit te komen in hun kunst. Nadat zij op de school rollen van beteekenis hadden vervuld, zagen zij zich genoodzaakt weer ondergeschikte rolletjes te spelen of op te treden in emplooien, waarvoor zij niet berekend waren. En dit duurde niet een poosje, maar jaren lang. Dat iets dergelijks zoo al niet allen, dan toch velen overkomt, ligt in den aard van de zaak. Kleine, onbeduidende rollen moeten even goed bezet worden als hoofdrollen; wat wonder, dat men die kleine rollen geeft aan eerstbeginnenden? Daar komt dan bij, dat artiesten van gevestigden naam, ongaarne van mooie eerste rollen afstand doen. De jonge kunstenaar, die er naar hunkert ook eens te toonen wat hij vermag en zich door oefening verder te bekwamen, ziet zich daartoe de gelegenheid benomen en den weg afgesneden. Hij wil vechten in de voorste gelederen en hem wordt bevolen op wacht te gaan staan in de achterhoede. Het gevolg is, dat de jongelui na eenigen tijd of hun ambitie verloren hebben en maar blijven voortsleuren in rollen van weinig beteekenis of een eerste rangs-gezelschap, waar zij zeker zijn van een behoorlijk salaris, verlaten om heil te gaan zoeken bij een minderen troep, op een minder hoog en tevens minder zeker traktement. Slagen zij er in zich daar te onderscheiden, dan lukt het hun wel tot een eerste gezelschap terug te keeren; maar ondertusschen hebben zij vele slechte jaren moeten doorworstelen en die slechte jaren zijn doorgaans niet alleen voor hun beurs noodlottig geweest.

Reeds bij het eerste rangs gezelschap, waar zij weinig te doen kregen en dus weinig gelegenheid hadden om in toepassing te brengen wat zij op de school hadden geleerd, reeds dáár hadden zij vermoedelijk, door een toenemende onverschilligheid ontzenuwd, veel vergeten van de ontvangen lessen en wenken, en vervolgens optredend bij een gezelschap van minderen rang, in stukken van minder allooi, voor een publiek van minder ontwikkelden kunstzin, zullen zij zich hoogstwaarschijnlijk veel slechte gewoonten hebben eigen gemaakt. Nu staat tegen dit alles wel over, dat zij toch in die eerste jaren van hun kunstenaarsloopbaan wat praktijk hebben gekregen, wat ondervinding hebben opgedaan, dat zij anderen hebben gadeslagen in de uitoefening van hun kunst en dat zij wel eens met mondelinge en ge-

schreven kritiek hun voordeel hebben kunnen doen; maar zou er geen middel bestaan om dezen tijd van apprentissage — ik weet er geen goed Hollandsch woord voor, omdat leerlingschap hier niet past, misschien mag ik zeggen dezen tijd van inwijding — zou er geen middel bestaan om dezen tijd te verkorten, minder gevaarlijk te maken en meer vruchtdragend?

Dat een jong tooneelspeler de handen nog verkeerd staan, 't is zeker evenmin te verwonderen als dat een jong advokaat — ondanks zijn academische studies — nog niet weet hoe een zaak aan te pakken. Door de beste studies wordt ervaring niet overbodig gemaakt. Maar ervaring kan ook nadeelig werken en daarom is 't zoo goed dat iemand, terwijl hij zijn eerste ervaring opdoet, nog eenige leiding geniet.

Zouden wij er dus niet voor kunnen zorgen, dat de ondervinding, die een leerling van de school in de tooneelwereld moet opdoen, zijn ontwikkeling tot volslagen artiest, wat gauwer en wat zekerder bevordert?

Zonder hulp van de bestuurders der Tooneelgezelschappen zal het Tooneelverbond in deze wel niets kunnen uitrichten; maar zelfs als wij op deze hulp zouden mogen rekenen, blijft er nog een groot bezwaar te overwinnen.

Ik stel me voor, dat de zaak op de volgende wijze aangepakt zou kunnen worden.

Tusschen de ex-leerlingen en de school moeten na afloop van den cursus niet dadelijk alle banden worden verbroken. Van dit beginsel behooren wij uit te gaan. Denken wij ons een leerling; die niet alleen het geluk heeft na zijn eind-examen terstond geplaatst te worden bij een goed gezelschap; maar bovendien aanstands rollen van beteekenis te verkrijgen. Zoo iets is wel voor gekomen; maar nu meen ik het voor dien leerling zeer gewenscht te mogen noemen, dat hij bij de instudeering van die rollen nog niet geheel op eigen wieken hoeft te drijven, dat hij behalve van de openbare kritiek, door het publiek en de bladen uitgeoefend, ook nog kan leeren van de stil en gemoedelijk meegedeelde aanmerkingen van zijn vroegere onderwijzers, die hem kennen en die hij kent, welke kritiek nog het voordeel heeft — indien er tenminste behoorlijk wordt gerepeteerd — dat zij vóór de eerste openbare uitvoering kan worden gegeven. Met andere woorden: ik zou wenschen, dat een of twee jaar lang de ex-leerling van de school nog op de school met zijn vroegere onderwijzers de rollen bestudeerde, die hij in den een of anderen schouwburg te vervullen krijgt. Ja, dat hij dan ook zoo noodig nog kon profiteeren van de lessen in stemvorming en houding, voor zoo ver 't blijken zou, dat hij die lessen nog behoefde. Ons reglement staat hierbij niet in den weg; hoogstens zouden afzonderlijke lessen voor dit soort leerlingen moeten worden ingericht. Maar nu spreekt het van zelf, dat hiervan voor ex-leerlingen alleen dan nut te verwachten is, indien zij bij het gezelschap, dat hen aan heeft genomen, werkelijk iets van beteekenis te doen krijgen. Wij moeten dus op een middel zinnen om dit laatste te bereiken.

Dat de onderwijzer, die den ex-leerling heeft leeren kennen, aangeeft welk soort rollen hij voor den jongen artiest het meest geschikt acht, zou zeker al iets zeer nuttigs zijn. Hierdoor kon het ongelukkige verschijnsel worden voorkomen, dat wij gewezen leerlingen van onze school, vaak fiasco zien maken, omdat men hen laat optreden in rollen, waarvoor hun talent in het geheel niet deugt. Wat vervolgens het natuurlijk streven van oudere artisten aangaat om mooie rollen voor zichzelf te behouden, zullen wij wel onmachtig blijken dit bezwaar geheel te overwinnen; maar met wat goeden wil kon er toch een *modus vivendi* worden gevonden.

Onze gezelschappen reizen en trekken alle. Dat vordert veel tijd. Moet de jonge ex-leerling overal en altijd mee, dan zal er niet veel terecht komen van zijn rollen-studie op de school; maar als deze ex-leerling nu eens niet altijd en overal de rol speelde, als hij de rol eens «en doublure» leerde en maar bij uitzondering vervulde? Dan zou de oudere artiest feitelijk de rol behouden en de jongere de rol beter kunnen bewerken.

Ofschoon iets dergelijks reeds bij uitzondering voorkomt, zullen de directies toch in 't algemeen zeggen: wij hebben de middelen niet om geregeld voor sommige emplooiën een dubbel stel artisten te bezoldigen en de ex-leerling zegt van zijn kant natuurlijk: nadat ik drie of meer jaren op de school ben geweest, wordt het toch hoog tijd voor mij nu eens wat geld te gaan verdienen.

Een geld-kwestie ligt derhalve op den bodem van deze zaak en omdat deze geld-kwestie zeer veel geld zou vereischen, ben ik huiverig geweest ù met een afgerond voorstel aan boord te komen.

Wil het Tooneelverbond de leerlingen, die met een eind-diploma de school verlaten nog een poosje onder zijn vleugels houden, dan zal dit verbond zich genoodzaakt zien die gewezen leerlingen te bezoldigen, waar tegenover staat, dat ze tegelijkertijd door het gezelschap, dat hen aanneemt, nog niet bezoldigd zouden mogen worden. Nu zou misschien de zaak al dadelijk van omvang kunnen verminderen, indien er een soort van *privilegium* van werd gemaakt voor de beste leerlingen van de school, op wier diploma vermeld wordt, dat zij met lof den cursus ten einde hebben gebracht; maar toch is en blijft het geld de klip, waarop voorloopig elk voorstel dreigt te stranden, dat beoogt aan eenige of alle aankomende artisten, den overgang van de school tot de planken anders en beter te maken dan tegenwoordig het geval is.

Weet iemand nu een middel om deze klip te doen springen en dus uit ons vaarwater te verwijderen, of om een nieuw vaarwater te openen, waardoor we in staat zouden worden gesteld die klip te omzeilen? Ziehier de vraag, die ik u voorleg.

Zelfs als deze vraag bevestigend beantwoord mocht worden, zou het blijken, dat er nog heel wat andere moeilijkheden te overwinnen zijn; maar van die moeilijkheden te spreken, eer de geldkwestie oplosbaar lijkt, komt me vrij wel overbodig voor. Ik meen dus van daag te mogen

besluiten met een dringend verzoek aan alle aanwezigen om het vraagstuk, dat ik in grove trekken geschetst heb, eens ernstig in overweging te nemen.

Misschien mag het Hoofdbestuur dan een volgend jaar aankondigen, dat uit de inleiding tot de vorige vergadering, zich een voorstel heeft ontwikkeld, dat in behandeling kan worden gebracht en aan de goedkeuring van de algemeene vergadering onderworpen.

In afwachting van die verblijdende gebeurtenis roep ik uw aandacht in voor hetgeen de agenda voor heden aan de orde stelt en open ik de 32ste algemeene vergadering.

DE SAMENZWERING VAN FIESCO TE GENUA * * * * *

Plus ça change, plus ça reste la même chose dacht ik, de opmerking van Giovanni in het *Hbd.* lezende, betreffende de verhaspeling door de acteurs, die in Schillers *Fiesco* optraden, van den naam *Gianettino!* Toen het stuk in 1826 een paar maal in den Stadsschouwburg werd opgevoerd, klaagde Van Lennep er ook over, dat met dien naam zoo vreemd werd omgesprongen: «de een zeide *Chiannettino*, de andere *Diannettino*, een derde sprak de G als in het Fransch uit.» De *Fiësko*, die Van Lennep hier op 't oog heeft, is trouwens zelf een verhaspeling, waaromtrent C. W. Thöne, in de door ons reeds meermalen geciteerde Tooneelaanteekeningen, naar aanleiding eener door hem bijgewoonde voorstelling op 22 April 1826, het volgende meedeelt. «Dit stuk is een vrije navolging van de *Fiesco* van Schiller, ofschoon de dichter met geen enkel woord daarvan in een voorbericht gewag maakt. De reden hiervan willen wij niet onderzoeken. Het onderhavige is in versmaat en korter, meer ineengedrongen dan het oorspronkelijke en alzoo beter ter opvoering geschikt. Dat de heer Van Lennep heeft goed gevonden twee belangrijke vrouwen geheel weg te laten, moeten wij afkeuren: zij toch, die het oorspronkelijke kennen, zullen juist in deze karakters (die van Leonore en Julia) niet de minst tragische ontdekken; ook zij maakten het karakter van *Fiesco* nog belangrijker. Zooals het stuk is bewerkt, zijn veel schoonheden van het oorspronkelijke verloren gegaan en vele gebreken behouden.» Toen Van Lennep zijn stuk een plaats gaf in zijn verzamelde werken, heeft hij in een voor- en naschrift rekening gegeven van zijn omwerking, waaruit blijkt, dat hij vooral Ancelots *Fiësque*, op zijn beurt een navolging van Schiller, tot leiddraad nam, «er hier en daar een plaats uit Schiller inlasschende, welke (hem) bijzonder beviel.» Ook moet hij — naar hij verder bericht — een en ander hebben ontleend aan een *tweede* Fransche *Fiësque* van La Martellière. «Van het mijne» — eindigt hij — «heb ik bijna niets in het stuk gebracht: en te dien opzichte weet ik alleen, dat de acht slotregels van mij zijn.» Dat Van Lennep bij de opvoering in 1826, Schillers naam niet genoemd heeft, is dus misschien hieruit te verklaren, dat het kind

te veel vaders had en hij uit de wordingsgeschiedenis van zijn stuk zelf niet meer wijs kon worden! Voor 't overige weten wij, dat Van Lennep nog al luchthartig met den letterkundigen eigendom van anderen omsprong en te dezen aanzien ter verantwoording geroepen, er zich met een grapje placht aftemaken.

Kenschetsend voor zekere preutsche opvattingen in dien tijd is, dat waar bij Schiller Bertha door den wellustigen Gianettino onteerd wordt, Ancelot en ook Van Lennep, het niet verder laten komen dan tot een poging daartoe. En heel vreemd klinkt thans Van Lenneps motiveering dier afwijking van het oorspronkelijke: dat de situatie bij Schiller, Ancelot te weinig kiesch voorkwam, om aan een Fransch publiek te bevallen!!

Over het resultaat der opvoering bericht Van Lennep, dat zij «redelijk voldeed. Het stuk werd 3 of 4 malen gespeeld en sedert niet meer gegeven: 't geen ik daaraan toeschrijf dat het te veel *marquante* rollen heeft en zich daarom moeilijk laat bezetten en *anderen* (gewis met meer recht) dat de ondernemers er geen rekening bij zouden maken.» Thöne schrijft aangaande de door hem bijgewoonde vertooning: «een talrijk, uiterst deftig publiek was tegenwoordig. Over het algemeen scheen het stuk niet aan de verwachting te beantwoorden. Bij het einde hoorde men eenige fluitjes.» Van de uitvoering meldt hij: «dat zij wèl was. Engelman heeft in de waarlijk moeilijke rol van Fiësko meer gedaan dan wij verwacht hadden. Everts voor Bourgoquino was goed. Vroombrouck heeft den moor Hassan, tamelijk wel vertoond.

De opvoering bij de Ned. Tooneelvereeniging (Dinsdag 22 April jl.) van «De Samenzwering van Fiesco te Genua», nu gelijk Schiller het stuk geschreven heeft (behoudens enkele coupures) en volgens de tooneelinrichting der Meiningers, heeft ook niet veel meer dan een *succès d'estime* gehad. Evenals aan Thöne, is aan ons de rol van Fiesco een «waarlijk moeylijke» gebleken. En al schijnt het mij toe, dat de heer Henri De Vries, als hij van Fiesco's karakter, zich een scherper omljnd beeld had gevormd, meer van zijn rol zou hebben kunnen maken, — dezen dubbelzinnigen held ons zóó voor te stellen, dat wij zijn streken doorgronden, maar dat hij nochtans verzekerd blijft van onze sympathie, is den tooneelspeler een taak opleggen, wier vervulling buitengewone talenten vordert. Bij de meeste medewerkenden viel voor 't overige te ontwaren, dat zij zich in den sfeer van het romantische drama niet best thuis gevoelden. Aardig is een opmerking, door Van Lennep in een noot gemaakt, met betrekking tot de alleenspraak van Fiesco, en waar de strijd geteekend wordt tusschen zijn heerschersucht en hetgeen hij voelt, dat zijne natie van hem verwacht, namelijk de bevrijding van het autocratische. «Deze alleenspraak» — schrijft Van Lennep — «bewijst het verschil tusschen onze taal en het Hoogduitsch: en hoe moeilijk de eerstgenoemde zich eigent tot het fantasieeren, waaraan de Duitscher zoo gereedelijk toegeeft. Bij Schiller is de mijmerij van Fiësko grootsch en roerend:

in mijne bijna letterlijke overzetting niet meer dan vaak onverstaanbare «*Schwärmerei*». Nu moge men beweren, dat een dichter als Schiller, een hem *ebenbürtigen* vertaler verlangt — maar de bewering van Van Lennep, die neerkomt op de aanwijzing van een verschil van temperament, tusschen Duitschers en Hollanders, kan toch niet worden weggedeneerd.

Ik voor mij, ben dan ook overtuigd, dat wij, voor ons tooneel, beter en secuurer zullen doen, te grijpen naar het romantische realisme van Shakespeare, dan naar de pathetische romantiek der Duitschers, waarvoor wij het ware orgaan missen, beide om haar mee te voelen en weer te geven.

B.

* * MARIE COELINGH-VORDERMAN * *

De beide eigenschappen, die men bij «de Rotterdammers» immer het gulst placht te waardeeren: *distinctie* en *ijver*, bezit mevrouw Coelingh-Vorderman in hooge mate.

Zij is een actrice die zóó geheel in het ensemble van de Rotterdammers past, dat er, gedurende het ééne seizoen waarin zij te Gent verbleef, waarlijk een leemte was, die telkens gevoeld werd, ofschoon 't gezelschap toen nog krachten telde, die 't emplot van «komische Alte» vrij behoorlijk vervullen konden.

Vergissen we ons niet, dan is hare beteekenis voor dit emplot feitelijk ontdekt, toen zij in «Groote Stadslucht» — een model-opvoering toen tertijsde! — de snibbige vrouw van den dokter creëerde. Dat was voor haar — in een toch kleine rol — een groot succes bij een publiek, dat gewoon was haar in minder scherp te accentueeren rolletjes te zien optreden, karakterloos

derdeplanswerk, utiliteitsgedoetje, van middelbaren-leeftijdsvrouwen tot zeer jonge meisjes.

Thans heeft zij bij het gezelschap Van Eysden geen concurrentie meer voor het emplot en men heeft haar, in dit en het vorige seizoen, enkele malen allergelukkigst als komische Alte zien uitkomen,

Sedert mevrouw Albrecht dood is, die komische Alte in de perfectie was, heeft ons tooneel voor dit dankbare maar toch zéér hooge eischen stellend

genre, slechts een heel enkele actrice die, mogen zij ook noch mevrouw Albrecht, noch mevrouw Stoetz evenaren, meer dan gewoon verdienstelijk zijn.

Wellicht had mevrouw Delamar-Kley, die straks van Tivoli naar Prot vertrekt, deze geestige fantasierijke vrouw, de plaats van beide genoemde kunstenaressen kunnen vervullen, maar zij mist daartoe het gedistingeerde, het zwierig-deftige, dat haar beider spel immer zoo wonderlijk onderscheidde.

Mevrouw Coelingh nu heeft waarlijk, als komische Alte, veel van deze beide eigenschappen, noodig om het plomp-komieke dat zoo licht de «komische Alte» tot een zoo allernaarst wezen maakt, staande tusschen een appelvrouw en een Vliegende Blätter [Schoonmoeder, te verzachten en te verfijnen.

Waar zij dame kan zijn en accentueeren, de scherpe kantjes goed laten voelen, daar is mevrouw Coelingh in haar element, daar is zij zéér goed. En als zoodanig voor het gezelschap en voor de tooneelspelerij een onwaardeerbare kracht.

Van het vorig seizoen herinneren we ons haar het levendigst uit «Grooten Dagen», in dit seizoen verraste zij ons wel bijzonder in «Grootmoeder», dat geestig redeneerend slagvaardig jong oud-

vrouwetje, en vooral in Miss Hobbs, met een prachtig scherp geteekend Dickens-figuurtje, oude tante die alles in orde brengt.

Zij heeft van beiden veel plezier gehad, applaus bij open doek en bloemen. En in de bladen zeer vriendelijke waardeering. Hulde ten volle verdiend.

Zij kleedt en beweegt zich in het karakter van oud dametje altijd bijzonder goed, haar stem heeft bij ietwat snerpends, tóch een aangename klank, haar spraak is zuiver met goeden nadruk, haar gebaar rustig en teekenend.

En, wat nóg het meest beteekent, er is stijging in hare praestaties. Men ziet haar telkens beter worden, bewuster, soberder en zoo voortgaande zal zij stellig in een niet verre toekomst, de beide groote voorbeelden héél dicht genaderd zijn. Ook haar fantasie zal zich dan ontwikkeld hebben en zij zal zieh geheel hebben weten te wachten voor overdrijving, te veel en te dik geven, waardoor het genre bij het publiek zoo gauw en terecht anti-pathiek wordt.

In elk geval nù reeds een beteekenisvolle actrice, aan wie we heel graag bij de reproductie van een paar portretten, haar voorstellende in *Miss Hobbs*, een woord van waardeering en sympathie wijdden.

D.

IBSEN'S GEBOORTEPLAATS * * * EN FAMILIE. * * * * *

Wij zijn de resultanten van afstamming en omgeving, leert de nieuwere anthropologie. En nu moge men al of niet nog andere factoren erkennen tot de wording der menschelijke persoonlijkheid, van invloed zijn die beide toch wel volgens ieders meening. Vandaar dat zoeken naar bijzonderheden omtrent de familie en de levensomstandigheden, vooral uit den tijd der jeugd, van bekende personen.

Zoo is men ook op den zoek geweest naar inlichtingen omtrent Henrik Ibsen's eerste woonplaats en familie, en een dier zoekers, dr. Rudolf Sokolowsky, vertelde daarover onlangs het een en ander in het *Berl. Tageblatt*. Veel is het intusschen niet.

Wie, in Noorwegen reizende, lust mocht gevoelen in een bedevaart naar Ibsen's geboorteplaats, zooals men naar Stratford-on-Avon gaat om het huis te zien waar Shakespeare is geboren, naar Frankfort om de plaats te bezoeken waar Goethe's wieg heeft gestaan, hij zal bedrogen uitkomen. Skien, het Zuid-Noorweegsche plaatsje van ongeveer 3000 inwoners, waar Ibsen in 1828 het levenslicht zag, bestaat nog grotendeels uit houten huizen. In 1886 heeft er een brand gewoed die bijna 250 huizen verwoestte: onder deze waren zoowel het huis waar Ibsen geboren is, als dat waar zijn ouders later gewoond hebben. Als men van het station — Skien is het eindpunt van een spoorweg — de stad inkomt, is een der eerste straten die men doorgaat, een smalle korte straat, de Henrik Ibsen-Gade; maar in die straat heeft geen der bedoelde huizen gestaan: en zij heet eerst zoo sedert des dichters 60sten verjaardag.

Buiten het stadje ligt een buitentje Vendstøb, waar Ibsen's vader na zijn faillissement een tijdlang heeft gewoond: maar dr. Sokolowsky is niet zeker, dat hij niet moest zeggen dat het buitentje er lag.

En aan den lateren Ibsen heeft men te Skien minder herinneringen dan ergens anders, zou men bijna kunnen zeggen, want sedert hij het plaatsje verliet, is hij er stelselmatig nooit weer teruggekeerd. Waarschijnlijk hebben onaangename familieverhoudingen, vooral de verhouding tot verdere bloedverwanten van welke zijn naaste familie eenigszins afhing, hem zijn geboorteplaats doen mijden.

Toch zou men te Skien misschien nog wel eenige bijzonderheden kunnen te weten komen over Ibsen's ouders bijvoorbeeld. Oudere menschen herinneren zich zijn vader vooral nog zeer goed. Knud Ibsen was een rechtschapen, gezien man, toen hij een rijk koopman was niet alleen, maar ook na zijn faillissement. In Henrik's jeugd was de vader een blijmoedig man, geestig maar scherp, een man met een helderen kop, die dadelijk een antwoord klaar had, bemind maar ook eenigszins gevreesd, waartoe hij wel eens aanleiding gaf. Sarkastisch is hij altijd gebleven, maar na zijn ongeluk was hij lang zoo levendig niet meer, en het was een droevig gezicht den kleinen mageren man dan soms in een kamer of een winkel te zien binnenkomen, waar hij stil, zonder te spreken en met de handen in den schoot, op een stoel ging zitten.

Ibsen's moeder, Maria Cornelia Altenburg, was van Duitsche afkomst: de dichter heeft maar weinig Noorsch, meer Deensch, Schotsch en vooral Duitsch bloed in de aderen. Zij was een stille, beminnelijke vrouw, «de ziel des huizes», zooals haar dochter haar in een brief aan Henrik Jäger heeft genoemd. Zij was vol opoffering; bitterheid en vitzucht kende zij volstrekt niet. Maar zij schijnt zich zeer moeilijk geuit te hebben; zij had iets terughoudends.

Of godsdienstige overtuiging daarmee iets te maken had, is moeilijk te beslissen. Godsdienstige quaesties hebben in Ibsen's familie een groote rol gespeeld, schijnt het. De bevolking van het stadje was, wij weten het van elders, streng godsdienstig, protestantsch, met een neiging naar het piëtisme. Ibsen heeft in een brief aan dr. Sokolowsky gezegd, dat zijn familie «vrij-religieus» dacht. Dat wil misschien zeggen, dat zij ongeveer het jaar 1850, toen te Skien een predikant zich van de staatskerk afscheidde, en een vrije apostolisch-christelijke gemeente stichtte, zich bij deze aansloot. Maar Ibsen's zuster, mevr. Stousland, staat nu te Skien als zeer streng geloovig bekend, terwijl een van zijn broeders, om redenen van geloof, nooit met Henrik heet te hebben gesympathiseerd. In ieder geval is het duidelijk, dat Ibsen in godsdienstzaken anders heeft gedacht dan zijn familie. Dat hij, die *Keizer en Galileëer* schreef, wel over godsdienstquaesties heeft gedacht, staat vast. Zelfs uit stukken als *Borkman* en *Als wij dooden ontwaken*, blijkt dat duidelijk. Maar een godsdienstige overtuiging leeren wij daaruit niet kennen: uit *Keizer en Galileëer*, dat tusschen 1864 en 1873 werd geschreven, zou een neiging blijken tot een gods-

dienst boven heidendom en christendom, «een derde rijk». Een positief christendom heeft Ibsen zeker nooit aangehangen.

Henrik Ibsen was het oudste kind zijner ouders, die verder nog twee zoons en één dochter hebben gehad. De eene zoon is dood en dr. Sokolowsky weet van hem niets. De andere leeft nog en zijn naam kan men te Skien nog aan een deur lezen. Maar hij woont er niet meer. Op een winkel in delicatessen in de Prindsengaden, de hoofdstraat van het stadje, staat «Ole P. Ibsen Efterfølger» (de Noren behoeven niet «successeurs» te zeggen, zooals wij doen). Ole zelf heeft zich eenige jaren geleden uit deze zaak teruggetrokken, en is nu te Stavanger «Fyrtorninspektör».

Maar toch woont er een familielid van Ibsen in dit huis waar zijn naam op den gevel staat: de zaak die goed gaat, waar 's winters stapels hazen en sneeuwhoenders voor de ramen liggen, behoort aan den zoon van Ibsen's zuster, van Hedwig Stousland, een zeer gezien inwoner van Skien, die onlangs liberaal candidaat voor het Storthing geweest is. De vader van Stousland was zeeman. Maar hij schijnt noch van vaders- noch van moederszijde lust in het zeemansbedrijf te hebben geërfd; Ibsen's voorouders waren tot op zijn grootvader allen zeelieden; de trek naar zee is in het geslacht nu verdwenen — misschien duikt hij later langs atavistischen weg weer op.

Zijn er familieleden of andere personen die Ibsen jong gekend heeft, in zijn werken terug te vinden? Men zou het niet zeggen. In Ibsen's latere werken zijn de personen trouwens te dikwijls tot menschen geworden abstracties. Men heeft in John Gabriël Borkman Björnson willen zien, maar zeker ten onrechte. In vroegere stukken zijn nog wel eens personen aan te wijzen, waarvoor Ibsen modellen moet hebben gehad, zooals Stensgaard, de «Streber» in den *Bond der Jeugd*; misschien heeft Ibsen bij het teekenen van Daniël Heire in hetzelfde stuk, den faillieten zoon van een scheepsreeder, wel aan zijn vader gedacht, maar een portret kan men deze onsympathieke figuur toch zeker ook niet noemen.

Men ziet, de oogst der inlichtingen omtrent Ibsen's familie en de omgeving zijner jeugd, is niet groot. Over Grimstad, het nog veel kleinere plaatsje, waar Ibsen apothekersleerling is geweest, spreekt de schrijver niet. Misschien teekent een ander ons dit plaatsje, waar zich zeker veel bitterheid in den lateren dichtersziel heeft opgehoopt.

K.

HET «DEUTSCHE SCHAUSPIELHAUS» TE HAMBURG * * * * *

Wij hebben een vorige maal in een artikel, onder den titel: *In dienst van het ideaal*, een overzicht gegeven van het ideale programma, waarmede baron Von Berger *), in September 1900,

*) Het geschrift, waaraan wij in nummer 13, de stof ontleenden voor het artikel *In dienst van het ideaal*, is «Über Drama und Theater» fünf Vorträge von Dr. Freiherrn von Berger — Leipzig Ed. Avenarius.

de directie aanvaardde van het nieuw gestichte Schauspielhaus te Hamburg. «Zonder het moderne werk voorbij te gaan, behoorde toch het streven te zijn van den schouwburg, de meer verheven voortbrengselen van de groote dichters: de classici en romantici, meer en meer tot gemeengoed te maken van het volk in zijn meest uitgebreide beteekenis». En wij herinnerden er aan, dat ter voldoening aan een zelfde hoog kunstbeginsel, naar verluid is, te Amsterdam de samenstelling ondernomen wordt van een nieuw tooneelgezelschap, dat geldelijk gesteund door de beschermers der «Vereeniging voor vocale en dramatische kunst», onder beheer zal staan van de directie van het Amst. Lyrisch Tooneel.

Het is niet zonder belang, iets naders omtrent de gestie van Dr. Berger te vernemen. Ik heb daarte nagegaan wat in het tijdschrift *Bühne und Welt* over de verrichtingen in het Deutsche Schauspielhaus gemeld wordt. Wat wij vernemen is niet zeer bemoedigend. In het Oktober-Heft 2-1901, lezen wij: «Het Deutsche Schauspielh. mangelt het dit seizoen aan trekstukken. Het vorige seizoen (d.i. het eerste van zijn directie) had Baron Von Berger gemakkelijk spel. Hij beschikte met de beide stukken van Otto Ernst, met *Johannesfeuer*, *Rosenmontag* en *Ueber unsere Kraft*, over 5 kasstukken, die alleen geheel het repertoire dragen konden. Thans is het anders» — en nu volgt de opsomming van een aantal noviteiten, die het blijkbaar niet, of althans in geringe mate hebben «gedaan». Toch mag het Schauspielhaus op een artistieke daad van beteekenis roem dragen: op de opvoering namelijk van Lessings *Nathan*. «Het was inderdaad een Mustervorstellung, een eervol getuigenis voor Bergers regie, zoowel wat het litteraire als wat de monteering betreft.» November-Heft 2, geeft het volgende: «In het Hamburgsche theater-leven heeft zich een zeer merkbaaren omkeer geopenbaard, in zooverre de overheerschende, onze andere tooneelen, neerdrukkende invloed van het Deutsche Schauspielhaus, in het nu loopende seizoen, niet meer zoo merkbaar is als het vorige jaar. Behalve dat de andere theaters krachtiger ijver ontwikkelden, ontbrak het Dr. Berger tot heden ganschelijk aan pakkend of litterair van beteekenis zijnde premièrès. De opvoering van Shakespeare's Hendrik VIII was wel een succès voor de tooneelspelers en voor Dr. Berger persoonlijk, maar bleek geen wezenlijke verrijking van het repertoire te zijn. En het is Dr. Berger niet mogen gelukken «das Stück aus seinem Dornröschenschlaf zu neuem Leben zu erwecken,» gelijk hij, volgens zijn toespraak tot de tooneelspelers gehouden, dit hoopte. — Wat wij uit een bericht in het Februari-Heft I vernemen, is eenigszins bedenkelijk, omdat het aardt naar practijken van in verlegenheid zijnde tooneeldirecteurs. «Het Deutsche Schauspielhaus kondigde als *Urpremiere* een nieuw stuk aan van Hermann Bahr: *Der Herr Hofrath*. Althans dit stond te lezen in de van het theaterbureau uitgaande reclames. Doch wat bleek? Dat *Der Herr Hofrath* hetzelfde stuk is, hetwelk onder den titel *Der Krampus*

reeds te Linz gegaan en daar met weinig bijval ontvangen is. «Es handelt sich hier um eine *absichtliche* Irreführung des Publikums, die bei einer Bühne von diesem Range vermieden werden sollte.»

In het März-Heft 2 eindelijk vinden wij gewag gemaakt van geruchten, die hun weg in de pers hebben gevonden, betreffende een financieele crisis in het Deutsche Schauspielhaus, waarmede in verband gebracht is de toetreding tot de directie van het Schauspielhaus, van den heer Eiffe, voorzitter van het college van Commissarissen (Aufsichtsrath). De geruchten worden echter als overdreven gekenschetst. «Het Deutsche Schauspielhaus» heeft — schrijft de berichtgever — in het Hamburgsche kunstleven alreeds zóó vasten voet, dat zijn toekomst verzekerd mag worden geacht. Het heeft trouwens in Meyer-Försters «Alt-Heidelberg» een stuk gevonden, dat nu reeds 20 avonden achtereen, voor een uitverkocht huis vertoond wordt en nog altoos loopt het publiek storm.

Wat blijkt uit een en ander? Dat Dr. Berger, met zijn idealen, helaas een harden dobber heeft en dat hij met de klassieken wel eer inlegt, maar geen geld genoeg in de kas krijgt. De intrede in de directie van een lid van het comité, die wel «Finanzmann» zal zijn, schijnt ons dan ook toe zooveel te beduiden als de opneming in de directie van het element, dat vooral met de dubbeltjes heeft rekening te houden.

AMSTERDAMSCH LYRISCH TOONEEL.

Het nieuwe tooneelgezelschap, waarvan in het vorig artikel sprake is, heeft zich gevormd. Onder beheer staande van de directie van het Amst. Lyrisch Tooneel, zal de artistieke leiding zijn in handen eener «intendantuur», te benoemen door de Waarborgvereeniging «Veredeling door Kunst», welke de onderneming geldelijk steunt. Het is een publiek geheim, dat deze Waarborgvereeniging een spruit is van de Vereeniging voor vocale en dramatische kunst, directrice mej. Cat. Esser, welke vereeniging op hare beurt zich in de bescherming van vermogende kunstminnaars mag verheugen. De intendantuur gaat, blijkens een aan de bladen onlangs toegezonden verklaring, uit van hooge kunstbeginselen en schrijft niet meer of minder in haar vaandel, dan «hervorming op tooneelgebied». Tot heden hebben zich aan het gezelschap reeds verbonden: de heeren Louis Bouwmeester, Ch. P. J. Clous, Eberhard Erfman, M. Meunier, J. Malherbe, D. v. Ollefen, Hermann Schwab, Gerrit Vrolik, M. van Warmeloo en de dames Betsy van Berkel, W. Erfman—Sasbach, Helene van Ollefen—Kley, Juliette Roos en W. Schwab—Welman.

Het behoeft nauwelijks verzekerd, dat de daden van dit nieuwe, onder zulke klinkende leuzen, gestichte tooneelgezelschap, met groote belangstelling worden tegemoet gezien.

AFWASCHBAAR**BEHANGSEL**

van Linerusta, van Linnen en Papier.
NIEUWE DESSINS.

J. WIJDOOGEN Jz.,

Hofleverancier.

10 Leliegracht.

AMSTERDAM.

J. F. Furstner & Zoon.

Magazijnen van

TAPIJTEN,

MEUBELSTOFFEN en MEUBELS,

Behangerij, Stoffeerderij.

SINGEL 282.

Telefoon 3739.

MATADOR

is het merk van een nieuwe 3 cts. sigaar van een buitengewoon goede kwaliteit, welke alle andere in dezen prijs overtreft.

WEINTHAL & Co.

SIMPLEX RIJWIELEN,

met en zonder Ketting.

Nederlandsch Fabrikaat.

A. SERNE & ZOON

Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN

COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.

Prompte bediening.

THEE
E. BRANDSMA.

In het bijzonder wordt de aandacht gevestigd op SOUCHON à f 1.30 per 5 ons.

Verkrijgbaar bij onze wederverkoopters.

DELI

CA CAO EN
CHOCOLADE,
AMSTERDAM.

W. C. VAN DER LAAN

Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN**BLOEMSTUKKEN**

en alle genres bloemwerken.

Henri van der Beugel

COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel“
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.

Grimeur voor Dilletanten Vereenigen.

VIJZELSTRAAT 128 (boven)
AMSTERDAM.

COSTUMES

VOOR

Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen

BIJ HET

Ned. Costuum-Magazijn

VOORHEEN

HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

KUNSTTANDEN,

met goud of platina f 1.50, gebitten f 25.

Tandarts COHEN, Singel 502,
tusschen Koningsplein en Vijzelstraat,
AMSTERDAM.

Consult dagelijks. Operatiën pijnloos.

VERZOEK

aan allen, die in „HET TOONEEL“ belangstellen, die verwachten, dat 't nu een goed blad zal worden, en die f 2.50 per jaargang goedkoop vinden, om het hiernaast gedrukte inteeckenbiljet, of met hun eigen naam of door een ander, vriend of kennis, onderteeckend, uit te knippen en te zenden aan een boekhandelaar of direct aan ons

Uitgevers-Maatschappy
„Elsevier“.

AU BON MARCHÉ

AMSTERDAM

59 Kalverstraat 61

en 23 Reguliersbreestraat 23.

DEN HAAG ROTTERDAM

2 Wagenstraat 2 4 Passage 5.
en 8 Lange Poten 8.

Naamlooze Vennootschap „SAPODOR“.

Fabriek van

Toiletzeep en Parfumeriën,

VOORHEEN GUST. STUERMER, AMSTERDAM.

Toiletzeep

van de GOEDKOOPSTE tot
de FIJNSTE qualiteiten in
zeer elegante verpakking.

Eau de Cologne

en een groot assortiment van andere Odeurs.

SPECIALITEIT:

Toiletzeepen en Parfumerieën

voor Export.

INTEEKENBILJET.

Ondergeteeckende wenschte te ontvangen van af 5 October 1901 tot wederopzegging toe à f 2.50 per jaargang, franco per pos „HET TOONEEL“

onder redactie van H. L. BERCKENHOFF uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappy „Elsevier“ te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buitenland is f 2,90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERS-
MAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURGWAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST f 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
f 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND f 2.90.

INHOUD: Officiëel. — Prof. A. G. van Hamel: Marie Kalff's
voordracht. — B.: De Tooneelschool der Rederijkerskamer
«Achilles». — Waarom Mevr. A. P. Muller, niet aan den Stads-
schouwburg geëngageerd werd. — De beweging op tooneelgebied.

* * * OFFICIËEL * * *

32e ALGEMEENE VERGADERING VAN
HET NEDERLANDSCH TOONEEL-
VERBOND * * * * *

Des voormiddags te 11¹/₂ uur werd, zaterdag
3 Mei l.l., de algemeene vergadering in den
Rotterdamschen Schouwburg door den verbonds-
voorzitter, den heer Marcellus Emants, geopend:
met een rede, welke wij in ons vorig nummer
hebben opgenomen en waaraan nog slechts behoeft
te worden toegevoegd, dat aan het slot, in 't
bijzonder het welkom ter vergadering werd toe-
geroepen aan het eerelid, prof. Dr. A. G. Van Hamel.

Geconstateerd werd daarna, dat waren vertegen-
woordigd de afdelingen: Amsterdam, Rotterdam,
's-Gravenhage, Utrecht, Dordrecht, Groningen,
Delft en Tiel, weshalve alleen de Middelburgsche
afdeeling ontbrak.

Bij de bespreking van het algemeen verslag
merkt de heer J. Post van der Burg op,
dat, naar hij meent te weten, wel een opgave is
verstrekt van het aantal leden der afdeeling Delft.
Het bedraagt 11. De algemeene secretaris ver-
klaart dat de officiële mededeeling daarvan te
laat kwam om nog in *het Tooneel* te kunnen
worden bijgevoegd.

In behandeling komt nu het eerste punt der
agenda, waarbij het hoofdbestuur machtiging
vraagt; «het a.s. jaar weer te zorgen voor de
uitgave van het tijdschrift, en den redacteur daar-
van weder voor een jaar te benoemen, op grond
van de gebleken onmogelijkheid, waarin de heer
Robbers zich bevindt om vóór het vaststellen
van den beschrijvingsbrief het resultaat van de
exploitatie te beoordeelen.»

De Voorzitter verklaart, dat er ook nu geen
stellige mededeelingen zijn te doen. Op spr.'s
verzoek leest de secretaris, de heer Frits Lapi-
d'oth, een schrijven voor van den heer Robbers,
waaruit zulks blijkt: «sedert korten tijd is», schrijft

hij, «voor het verbondsblad een colporteur werk-
zaam, over wiens resultaten nog niet kan geoordeeld
worden». De heer Robbers vraagt daarom tot
15 Mei geduld.

Amsterdam (de heer J. Vriesendorp) vreest dat
men handelende, ingevolge het bestuursvoorstel,
blijvend zal subsidieeren. Spr. heeft daartegen
geen bezwaar, maar dan zou men, een uitgever
kunnen missen het blad geheel in handen van
het verbond stellen, waar het toch ook eigenlijk
behoort. Spr. zou den heer Berckenhoff willen
geplaatst zien in de positie van redacteur van
het verbond. Het blijkt, dat de heer Robbers
waarschijnlijk niet met de exploitatie slaagt.

De Voorzitter zegt overweging toe van 's heeren
Vriesendorps meening.

Amsterdam (de heer A. N. J. Fabius) meent
dat er, zoo de Mij Elsevier niet gelukkig is
met de exploitatie, nog wel andere liefhebbers
zijn te vinden. Het orgaan moet niet alleen
worden *uitgegeven*, maar ook *geexploiteerd*, en
dit kan het Tooneelverbond niet. Spr. acht het
niet uitgemaakt, dat het blad niet geëxploiteerd
wordt en wie weet of de Mij. Elsevier aan de
uitgave geen verlies van f 300 of f 400 geleden
heeft. Wil die Maatschappij de uitgave niet voort-
zetten, dan moet een ander worden gezocht.

Mr. J. van Schevichaven zegt van den heer
R. te hebben vernomen dat er geld verloren is
door de Uitgeversmaatschappij op de uitgave
van het orgaan.

Amsterdam (de heer J. Vriesendorp) merkt nog
op, dat hij alleen heeft willen doen uitkomen, dat
hem exploitatie onmogelijk schijnt.

De vertegenwoordigers der afdelingen (Mid-
delburg ontbreekt) verklaren alsnu de verleende
subsidie ook voor het komende jaar te willen
toestaan.

Zonder stemming wordt daarvan het voorstel
van het H. B. goedgekeurd.

Volgt het voorstel van het H. B. «om de f 150,
tot nog toe uitgetrokken voor voorstellingen door
afdeelingen te organiseeren, thans te bestemmen
voor een eventueel, in samenwerking met het
Amsterdamsch Conservatorium, op te richten
cursus voor aanstaande operazangers».

Amsterdam (de heer A. N. J. Fabius) stelt een motie van orde, om uit het voorstel het bedrag van *f* 150 te lichten, tot na de behandeling der begrooting.

Mr. A. Fentener van Vlissingen licht, namens het HB, het voorstel toe en deelt mede dat vroeger een poging tot samenwerking is mislukt. Men had toen een cursus voor leerlingen van Conservatorium en Tooneelschool. In de praktijk deden zich bezwaren voor, doordat de lokalen van de beide instellingen zóóver van elkaar gelegen zijn. Daarop heeft het Conservatorium alléén getracht een cursus te openen voor a. s. operazangers, doch dit tweede plan mislukte door te geringe deelneming. Wat de muzikaal-dramatische kunst betreft, zijn wij inmiddels in een andere fase gekomen. Er zijn nu twee operainstellingen van stabiele aard. Aan beide kleven gebreken, zoo wat betreft de vocale ontwikkeling als voldoende gemak om zich op hettooneel te bewegen der leden. Herhaaldelijk heeft het geval zich voorgedaan, dat jongelui zich aanmeldden voor tooneelopleiding, met het doel om zich, na eenige speciale kundigheden te hebben verkregen, aan de muzikaal-dramatische kunst te wijden. Dat scheen onpractisch, daar de opleiding voor operazanger lang duurt, en intusschen de tooneelspeelkunst weer wordt verlerd.

Deze bezwaren wil men nu alle ondervangen, door een afzonderlijken cursus open te stellen met utilisatie van de krachten aan Conservatorium en Tooneelschool verbonden. Zoo zouden b.v. aan de klassicale oefeningen in dansen, plastische standen enz., die op de Tooneelschool worden gegeven, ook a. s. operazangers kunnen deelnemen.

Bij de bestaande moeten echter nieuwe leerkrachten worden gevoegd, want de eischen — b.v. wat spel betreft — zijn voor beide bedoelde soorten artiesten hier en daar verschillend.

Na een bespreking van het plan met het bestuur van het Conservatorium, hebben zich twee praktische bezwaren voorgedaan. Het eerste: «de opstelling van een geschikt rooster», hebben de heeren De Lange en Bouberg wilson, die hiertoe een opdracht aanvaardden, uit den weg geruimd. Door hen is een rooster van lesuren samengesteld, dat aan de klassen der betrokken inrichtingen geen schade toebrengt.

Omtrent het financieele bezwaar is nog niet alles mede te deelen, doch het schijnt niet overwegend, als men in aanmerking neemt, dat de schoolgelden vrij aanzienlijk zullen zijn. Als men die stelt op *f* 200 à *f* 250 per leerling, mag men op een ontvangst van *f* 800 rekenen, daar de cursus niet zal worden geopend, zonder minstens 4 leerlingen! Bovendien hoopt Spr. op stoffelijke blijken van belangstelling van kunstliefhebbers.

Nog een moeilijkheid is, dat de opleididg aan het Conservatorium zeer breed is en allen tijd vordert aan den leerling. Het bestuur aan het Conservatorium zou evenwel geen bezwaar hebben, leerlingen van den nieuwen cursus te doen deelnemen, wanneer eenmaal een breede goede muzikale basis is gelegd. Daarbij zou men voor

bepaald talentvolle jongelieden ook niet te nauw zien.

De voorzitter zegt, onder applaus der verg., den inleider dank voor zijn toelichting, en ook voor het denkbeeld zelf, want dat is van hem.

Amsterdam (de heer J. Vriesendorp) vraagt, of het subsidie jaarlijks zal terugkeeren.

De voorzitter antwoordt bevestigend. Op een vraag van den heer Fabius verklaart Spr., dat het evenwel een proef geldt.

De heer Fabius: Maar als de proef slaagt, hebben we ons dan verbonden? En is, wat men wil doen, eigenlijk niet het leerplan der Tooneelschool uitbreiden?

Mr. A. Fentener van Vlissingen. Neen, de nieuwe cursus komt onder een gemengd bestuur. En het subsidie kan elk jaar worden afgestemd. Er bestaat evenwel, zoo geen stellige, dan toch een moreele verplichting, met subsidieering voort te gaan, als de proef slaagt.

Amsterdam, (de heer J. Vriesendorp) verkeerde in de meening, welke door de Amsterdamsche afdeeling gedeeld wordt, dat het te doen was om een som in eens.

Amsterdam (de heer Fabius) verklaart verder te willen gaan dan het voorstel bedoelt en nog meer samenwerking te wenschen, bijv. voor stemvorming, talen enz.

Hiertegen worden bezwaren ingebracht, daar de klassen te groot zouden worden, maar daar deze quastie eigenlijk niet aan de orde is, wordt er niet verder op ingegaan.

Utrecht (de heer G. R. Deelman) heeft andere bedenkingen. Er is concurrentie tusschen opera en tooneel. Als de opera te Utrecht meer belangstelling wekt, dan merkt het tooneel dit tot zijn schade. Ook kan de afd. moeilijk geld missen Utrecht is niet bij machte den leden gratis voorstellingen aan te bieden, daar de schouwburgcommissie het gebouw niet voor niets geeft, maar wordt nu aan de afd. het recht ontnomen om c. q. steun uit de verbondskas te krijgen, dan is het ook uit met de propaganda.

Groningen (prof. Van Hamel) heeft geen mandaat. Spr. voelt iets voor de zaak, doch hij vraagt, of de aanvraag om samenwerking is uitgegaan van het Conservatorium of van het Verbond. Zoo het eerste het geval is, dan valt er veel voor het plan te zeggen,

Mr. A. Fentener van Vlissingen, zegt dat *nu* de eerste stap is gedaan door het Verbond, doch *vroeger* nam het Conservatorium het initiatief.

In stemming gebracht, wordt het bestuursvoorstel verworpen met 28 tegen 14 stemmen. (Vóór stemden 's-Gravenhage, Groningen, Delft en Tiel).

Amsterdam (de heer M. Merens) zegt den heer Van Vlissingen dank voor zijn bemoeiingen (*applaus*).

In behandeling komen nu de begrootingen. Die voor de Tooneelschool wordt ongewijzigd goedgekeurd.

Bij de algemeene begrooting vervalt de post van *f* 150 voor den opera-cursus. De heer Fabius zou den post willen aanhouden, tot na behandeling

van het punt, betreffende de pensioen commissie. Na eenige discussie hierover, wordt op voorstel van den heer Post van der Burg, ondersteund door den penningmeester, dr. C. J. Vinkesteijn, besloten den post te boeken *pro memorie*.

Op een vraag van den heer Fabius of de *f* 50, op de begroting van de pensioencommissie, bestemd zijn voor het onderzoek in het vorig jaar, of voor wat nu nog staat te geschieden, zegt de voorzitter, dat het een nieuwen post geldt. Na deze opmerkingen wordt de algemeene begroting goedgekeurd. Ten aanzien van punt 5 der agenda: aanvraag van het HB. om *f* 150 voor den aankoop van meubelen voor de Tooneelschool, deelt de penningmeester mede, dat een bedrag van *f* 800 à *f* 900, dat ten vorige jare uit het batig saldo was beschikbaar gesteld voor de verbouwing van het tooneel in de school, is bestreden uit de gewone inkomsten. Het saldo is derhalve nog *f* 1042,05.

De gevraagde *f* 150 worden gevoteerd. In zake punt 6, voorstel der Amsterdamsche afdeling om de nieuwe statuten in grooter aantal te laten drukken, ter verspeiding onder de leden en als propagandamiddel, werd geen besluit genomen, naardien van de bestuurstafel werd medegedeeld, dat ex. van de statuten steeds verkrijgbaar zijn bij den directeur der school.

Op voorstel van den Haag, wordt deze plaats daarna aangewezen als die, waar de volgende jaarvergadering zal zijn te houden. Rotterdam, wordt belast met het nazien der rekening en verantwoording.

Voor dat tot stemming voor de verkiezing van drie hoofdbestuursteren en twee leden van de Commissie van beheer en toezicht op de Tooneelschool wordt overgegaan, spreekt de voorzitter een woord van dank tot de aftredende leden van het H.B.: Mr. J. Kalff Jr. en Mr. L. J. Plemp van Duiveland, die zich niet voor een herbenoeming hebben beschikbaar gesteld. Mr. Kalff heeft, zeide de voorzitter, ook het orgaan geredigeerd en gedurende zijn redacteurschap is nooit eenige klacht ingekomen; Mr. Plemp werkte onder pseudoniem, aan het blad mede en omtrent hem kwam slechts één klacht in, n.l. toen hij zijn medewerking staakte (applaus).

De uitslag van de verkiezingen was, dat als hoofdbestuurder werd herkozen: Mr. A. Fentner van Vliissingen met 37 st. Mr. P. W. de Koning en de heer H. Veder werden als zoodanig gekozen met 42 stemmen. De heer A. Ising zag zich herkozen en de heer G. R. Deelnam gekozen als commissielid met 27 stemmen, terwijl Mr. P. W. de Koning 10 stemmen op zich vereenigde.

Na den lunch werd in comité generaal behandeld het volgende voorstel van de Commissie in zake het Pensioenfonds voor Nederlandsche tooneelspelers:

1. Door het Ned. Tooneelverbond wordt opgericht een Pensioenfonds voor allen, die aan het tooneel in eene of andere betrekking verbonden zijn.
2. Het Bestuur van het fonds bestaat uit vijf

leden, aan te wijzen door het Hoofdbestuur van het Nederl. Tooneelverbond. Het Hoofdbestuur wijst tevens den Voorzitter aan, de andere functiën worden onderling verdeeld.

3. Zoo mogelijk geeft het Ned. Tooneelverbond elk jaar een subsidie aan dit fonds.
4. Jaarlijks brengt het Bestuur van het fonds aan de alg. verg. van het Ned. Tooneelverbond verslag uit.
5. Men kan zich in het fonds verzekeren:
 - a. voor een pensioen op 65-jarigen leeftijd,
 - b. voor een pensioen bij invaliditeit,
 - c. voor een weduwe-pensioen,
 - d. voor een combinatie van a, b ^{of} en c,
 zóó echter, dat het verzekerde bedrag nooit de som van *f* 1000 mag overschrijden.
6. Elke vijf jaar wordt eene wetenschappelijke balans opgemaakt, de behaalde winst wordt voor 50 % aan de deelhebbers teruggegeven, de andere 50 % wordt als extra-reserve bewaard. Zoodra de extra-reserve gelijk staat met eene volledige jaarpremie, wordt aan de deelhebbers de geheele winst teruggegeven.
7. De eerste premie wordt geheel betaald.

Het Bestuur van het fonds zal zich onledig houden met het verkrijgen van buitengewone jaarlijksche bijdragen voor het fonds. Na aftrek der noodzakelijkste kosten wordt van deze buitengewone bijdrage 75 % besteed tot vermindering der premies, 25 % om een fonds te stichten, waaruit de premies van hen worden betaald, die gedurende dat jaar zonder engagement zijn of hunne gage niet behoorlijk uitbetaald krijgen. Zoodra dit fonds groot genoeg is, om aan zijn verplichtingen te kunnen voldoen, zal de geheele buitengewone bijdrage voor premie-aftrek worden besteed.

Elk jaar wordt aan de deelhebbers meegedeeld, hoeveel de vermindering voor dat jaar zal bedragen.

Bij de verdeling zal eenige degressie worden toegepast voor de minst-bezoldigden.

Hieromtrent is de volgende motie aangenomen, na toelichting door den secretaris der commissie den heer M. Horn:

«De algemeene vergadering, gehoord de inlichtingen der commissie in zake het pensioenfonds voor Nederlandsche Tooneelspelers, spreekt als hare meening uit, dat het wenschelijk is dat het Ned. Tooneelverbond, zoo mogelijk met medewerking van anderen, oprichte een pensioenfonds voor allen, die in eenige kunstbetrekking aan het tooneel verbonden zijn, noodigt de commissie uit zich diligent te verklaren, verleent haar een nieuwe subsidie van *f* 50, besluit de verdere behandeling van het bij haar ingediende voorstel te verdagen, en gaat over tot de orde van den dag.»

In den loop der vergadering werden aan H. M. de Koningin-moeder en aan Z. K. H. prins Hendrik telegrammen gezonden, waarin de Alg. Vergadering haar hulde betuigde en de beste wenschen uitte voor het spoedig volledig herstel van H. M. de Koningin Wilhelmina. In antwoord

hierop mocht de Voorzitter van het N. T. V. telegrafische dankbetuigingen ontvangen namens H. M. en Z. K. H.

Gezien, de alg. secr.

FRITS LAPIDOTH.

N.B. In het Verslag over de Tooneelschool (zie No. 15), is Marie van Gelder opgegeven als *voorloopig* toegelaten. Moet zijn *definitief* aangenomen.

MARIE KALFF'S VOORDRACHT. * *

Nu ook het verre Groningen, waar zij eenige goede vrienden bezit, behoord heeft tot de uitverkoren steden waar Marie Kalff haar kunst heeft willen brengen, moge ook van den dáár gemaakten indruk een zwakke echo naklinken die iets verder reikt dan het kleine Groningsche kringetje.

Om dien indruk te vertolken zou ik eenvoudig kunnen nazeggen, wat uit Amsterdam en Rotterdam over die Fransche Maeterlinck-voordracht

Marie Kalff.

van een Hollandsch meisje geseind en geschreven is. Bij ons, diezelfde bekoring uitgaande van haar gracie-volle verschijning, van den voornamen eenvoud van haar optreden; diezelfde verrukking

waarin ze ons bracht door de diepe, zuivere tonen van haar stem, door de waarheid van haar intonaties, door de velerlei nuanceeringen van geluid, van uitdrukking, van artistiek gebaar; diezelfde ontroering welke de, ons toch zoo gemeenzame, tragedie van Maeterlinck's drama's in deze vertolking bij ons wekte, als werden wij er voor het eerst door aangegrepen; diezelfde bewondering voor de rijpheid, reeds, van deze nog zoo jonge kunst, voor de juistheid en de zuiverheid waarmee zij, de Nederlandsche, het instrument der vreemde taal bespeelt, voor de «evenmin aarzelende als falende vastheid» — het woord is van den kunstcriticus der N. R. Ct. — waarmee zij elk fragment dadelijk in den juiste toon wist in te zetten, wanneer de conférencier haar het woord gaf, voor het talent ook waarmee het hinderlijke van het zien-akteeren met een boek in de hand, door haar tot de kleinst mogelijke verhouding werd teruggebracht.

Maar te Groningen moesten die aandoeningen, althans door sommigen, nog sterker gevoeld worden dan elders, omdat ze er verbonden waren met een herinnering, de herinnering aan het eerste optreden van Mej. Kalff, nu twee jaren geleden. Toen gaf ze, met de voordracht van eenige Fransche gedichten — zangerige, hartstochtelijke of naïef-droeve verzen — veel liefs, veel dat te prijzen viel, om den gloed, de overtuiging, het persoonlijk temperament dat uit die voordrachten sprak. Maar ze had het instrument, het Fransche taal- en versinstrument, nog niet in haar macht; haar dictie had een zekere eentonigheid, iets slepends, iets precieus, dat, ofschoon artistiek bedoeld, niet geheel paste bij de taal waarin zij sprak, een zekere ongeoeffendheid verried en het cachet van waarheid en eenvoud miste.

Mej. Kalff is teruggekeerd naar Parijs. Zij heeft er met terzijdestelling misschien van persoonlijke neiging, aan de strenge tucht eener klassieke dictie en methodische oefening haar talent onderworpen. Zij heeft er gewerkt, hard en nauwgezet gestudeerd, onder de leiding van meesters onder wie zij vast met liefde Madame Segond-Weber zal noemen. En zoo heeft ze ons ditmaal, behalve haar heerlijken aanleg, en haar bekoorlijke gave, ook de vruchten gebracht van haar ernstige studie. Welk een vreugde, voor haar zelve in de eerste plaats, maar ook voor hen die haar streven met sympathie volgden, doch wel eens vreesden dat, door gemis aan methodische vorming, het hoogste haar toch ontgaan zou, te zien dat haar talent, de vastheid, de zuiverheid, de lenigheid, heeft verkregen die het vroeger miste, dat het persoonlijke in haar kunst, wel verre van onder die tucht te hebben geleden, eerst nu met vol vertrouwen, met een gevoel van zekerheid, zich vrij en krachtig in de aangeleerde taal geven kan.

Ik weet niet waarom een der beoordeelaars in haar voordracht Marie Kalff een «beginneling» genoemd heeft? Waarschijnlijk heeft hij door dit woord te bezigen, hulde wilde brengen aan haar bescheidenheid. Maar al is haar optreden in Nederland een debuut geweest, de periode van het beginnen schijnt mij voor goed achter haar te

liggen. Zij treedt op, en zij heeft het recht op te treden, als een gevormde artiste. Zij wekt aandoeningen die alleen hooge, zuivere, zelfbewuste kunst geven kan.

Marie Kalff had noch te Amsterdam, noch te Groningen, en evenmin vast te Rotterdam, een introductie noodig. En ik kan mij voorstellen dat menigeen onder ons, Maeterlinck-kenners en Maeterlinck-vereerders, de conférence van den heer Leopold Lacour wel had willen missen, die vaak al te zeer détonneerde naast de bekoorlijke kunst van het jonge meisje.

Maar ik heb volstrekt geen vrede met de wijze waarop de heer Leopold Lacour door de groote Hollandsche bladen is op zij geduwd, zelfs afgemaakt.

Vooreerst mag niet worden vergeten dat de heer Lacour aan onze landgenooten een grooten dienst heeft bewezen, door haar optreden in Frankrijk, te Hâvre en te Parijs, mogelijk te maken; dat hij naast haar, zijn werk heeft verricht met groote hoffelijkheid en toewijding, niet zijn eigen succes zoekend, maar het hare. Was hij beter op de hoogte geweest van ons Nederlandsch publiek, van onze vertrouwdheid met Maeterlinck's werk, hij zou zijn bijstand vermoedelijk met meer takt verleend hebben dan hij het thans gedaan heeft. Maar ik kan mij voorstellen dat hij te Hâvre, waar men noch Maeterlinck, noch Marie Kalff kende, geen woord te veel heeft gesproken, ook al heeft hij er de «chansons» zoo uitgeplozen, als hij het bij ons, ongelukkig! gemeend heeft te moeten doen.

Bovendien wil ik wel bekennen dat ik, voor mij, er een pikant genoeg in heb gevonden dezen «cerveau français» het werk van den Vlaamschen kunstenaar te hooren analyseeren, dien rationalist met zooveel sympathie te hooren uitweiden over het werk van een mysticus. Daarbij kwam nog de persoonlijke voldoening, door iemand die Maeterlinck persoonlijk zoo goed kent, de evolutie van den dichter volmondig te hooren erkennen, waarop ik zelf inder tijd gewezen heb, toen dit denkbeeld door velen als een miskennen, «een niet-begrijpen van Maeterlinck», werd gebrandmerkt.

Dat de dichter van *Pelléas et Mélisande* een man als Lacour onder zijn vrienden telt, heeft een onzer critici zoozeer verbaasd, dat hij die relatie alleen heeft weten te verklaren uit den «struggle for life» waaraan, te Parijs, zelfs een Maeterlinck niet kan ontkomen. Tegenover die opvatting mag ik er wel aan herinneren, dat, sinds Mirbeau den jongen Gentenaar een moderne Shakespeare heeft genoemd, van een «struggle for life» in de hoofdstad van Frankrijk voor hem geen sprake meer is, en er bijvoegen dat Maeterlinck's vriendschap voor Leopold Lacour, wel verre van een gedwongen fraaiigheid te zijn, er eene is van den echten stempel. Zeker zou men, om die intimiteit goed te begrijpen, beide mannen beter moeten kennen. Ik geloof trouwens dat de heer Lacour bij die nadere kennismaking niet verliezen zou. Deze klassiek gevormde man, die zijn dapper optreden als Dreyfusard thans

boet door zich den toegang te zien weigeren tot de groote bladen die zijn proza vroeger goed betaalden, is nog iets meer dan een rationalistische «pluizer» met een onmuzikale stem.

— Maar wie begint nu met een dichter als Maeterlinck aan het publiek voor te stellen als een «chançard?»

— Wel, was die inleiding niet een vermakelijke illustratie van 't hoofdstuk dat Maeterlinck zelf geschreven heeft over «La Chance?»

A. G. VAN HAMEL.

DE TOONEELSCHOOL DER REDE-RIJKERSKAMER «ACHILLES» * * *

(Naar documenten uit het archief der Kamer.)

Het is reeds menigmaal beproefd. Jelgerhuys hield al een cursus tot opleiding van tooneelsten; de Maatij. tot Nut van 't Algemeen heeft ook een inrichting bekostigd en de Rederijkerskamer «Achilles» poogde in gelijken trant het nationaal tooneel practisch nuttig te zijn. Ten laatste is gekomen de Tooneelschool van het Ned. Tooneelverbond.

Men kan op goede gronden verschillend oordeelen over het nut van speciaal voorbereidend, van vakonderwijs voor aanstaande tooneelsters, maar men zal moeten erkennen dat de thans bestaande tooneelschool tot heden hare positie, tegen de vele en dikwerf felle critiek, waaraan zij blootstaat, niet zonder succés heeft weten te handhaven. Zij handhaaft zich nu al ruim 27 jaar en slaat in deze het record — want alle andere instellingen, die zich de opleiding van den tooneelster hebben zoeken aan te trekken, zijn om zoo te zeggen eendagsvliegen geweest. Te Amsterdam is een der eerste pogingen tot het stichten een tooneelschool uitgegaan van de Rederijkerskamer *Achilles*, aldus genoemd naar het treurspel (*Achilles van Huydecoper*), met de opvoering waarvan de eerste openbare voordrachtsavond der kamer, 5 April 1845, werd ingewijd. Gesticht door de heeren N. I. van Hattum, Johs. Hilman, G. van Beek, S. W. de Kat, I. Schutte Hoyman, F. Helmers, H. B. Belder en A. R. W. Bilderdijk, is deze Kamer een aantal jaren het vereenigingspunt geweest van de meest vermaarde lettervernuften uit de helft van de vorige eeuw. Jacob van Lennep was vele jaren voorzitter (genaamd Keizer) der Kamer, en onder de vice-voorzitters (Prins) komen voor A. I. de Bull en H. I. Schimmel. De Kamer »uit de blakende zucht tot beoefening en aankweeking van vaderlandsche letterkunde door liefhebbers van het goede en schoone en al wat welluidt» opgericht, had zich in zóó snellen bloei te verheugen, dat zij in de weelde van haar voorspoed, al spoedig haar werkkring zocht uit te breiden. Zoo werd op voorstel van het bestuur, ter vergadering van 30 April 1851 besloten, dat de Kamer, ten bate van het nationaal tooneel, zich met de aankweeking van toekomstige tooneelkunstenaars en kunstenaressen zou belasten. Het

programma was in de hoofdpunten als volgt. »Het aantal kweekelingen zal het 1ste jaar niet meer dan 6 bedragen. Zij zullen niet jonger dan 14 en niet ouder dan 18 jaar zijn, vrij van lichaams- en spraakgebreken en niet onbedreven in het lezen en schrijven. Bij voorkeur zullen kinderen van tooneelkunstenaars worden aangenomen. Het onderwijs, dat gratis gegeven wordt, zal omvatten Nederl. taal, stijl, beschaafd en natuurlijk en zuiver spreken; de Fransche taal; de grondbeginselen van den zang; dansen, schermen en gymnastiek. De cursus zal in den regel een 3-jarige zijn. Tot de verplichtingen der kweekelingen behoort, dat zij desgevorderd bij de Groot- of Damesvergaderingen (de openbare uitvoeringen der Kamer) hulp zullen verleenen. Den ouders of voogden der ouders wordt de verplichting opgelegd (die evenwel nooit is nagekomen, gelijk te verwachten was), dat zij f 25 zullen vergoeden voor elk jaar onderwijs, bijaldien hun kweekeling niet het door de Kamer beoogde doel mocht bereiken: het betreden van het nationaal tooneel.» Met deze bepaling zal men hebben willen voorkomen, dat de ouders voor hunne kinderen van het gratis onderwijs profiteeren, zonder hun telgen voor het tooneel te bestemmen.

Het voorstel werd door de algemeene vergadering aangenomen, maar niet geheel zonder critiek. Bijv. de heer S. M. Calisch kon zich niet vereenigen met de wijze van theoretisch onderricht en hij herinnerde aan de handelingen der »Maatschappij van Welsprekendheid», welke zijns inziens geen gunstige resultaten hebben opgeleverd. Hij vroeg of het niet beter is, de reeds bestaande acteurs en actrices op hun feilen opmerkzaam te maken en ze tot meerder bekwaamheid te brengen langs den weg van kritisch onderricht. De keizer, mr. Jacob van Lennep, merkte daartegen op, dat waarschijnlijk de pogingen van bedoelde maatschappij schipbreuk hebben geleden op den eisch, dat er onderricht moest worden gegeven in het *kunstmatig* spreken! Het is zijne overtuiging: »dat de tooneelspeler vóór alles moet leeren *natuurlijk* spreken en hij vindt daarom die jongelieden het meest geschikt, die nooit nog eenig tooneel hebben betreden». Ongetwijfeld een critiek op den declameertrant, anders gezegd Leidscheplein-manier, der toenmalige acteurs van den Stadsschouwburg. Niet alle leden der Kamer maakten zich groote illusies van de resultaten der proefneming, maar als — meende men — maar met één van de zes aan te nemen kweekelingen het doel mocht worden bereikt, zou men zich voor de moeite en kosten beloond kunnen achten. Eene Commissie uit de leden, waarin zitting hadden Mr. J. van Lennep, A. J. de Bull en S. M. Calisch, werd speciaal belast met het toezicht op het onderwijs, en het is ook voor deze Commissie, dat de 17 candidaten, die zich voor plaatsing aanmeldten, een examen hadden af te leggen, dat bestond uit het voordragen van een versje, het lezen van het 8ste tooneel uit een stuk van Van Lennep: »De Droom van Californië, zijnde een dialoog met koepletten». Naar aanleiding van het gelezene zouden vragen worden gedaan. Bij het eerste

onderzoek, 6 November 1851, vielen wegens totale ongeschiktheid 11 candidaten af. Onder dezen komen er voor, met zeer bekende tooneelnamen, die later toch acteur zijn geworden, maar het tot niets hebben gebracht. Uit de overblijvenden werden — na een tweede onderzoek — als kweekelingen aangenomen: Christine van Eeckhout, Hermanus van de Vinck, A. C. J. Arntzen, *Louis Bartholomeus Moor*, Jacoba Thiensma, en Annemietje van Rossum. Over Moor — de eenige die, naar ons weten, zich later onderscheiden heeft — luidt het oordeel der examinatoren: de drie commissieleden en den onderwijzer K. Wybrands, in hoofdzaak gunstig. Men prijst zijn gunstig voorkomen, zijne redelijk goede antwoorden en het opzeggen van het versje. Volgens de aantekening van een der examinatoren had hij den baard in de keel.

Was het leerplan niet uitgebreid, de kweekelingen werden ook allerminst overladen. Het onderwijs bepaalde zich tot 2 maal 's weeks 2 uur Holl. taal, gegeven door den heer Wybrands; 2 maal 's weeks 1 uur zang, door W. Smits; 2 maal 1 uur dansen, door A. Rinkes, en 2 maal 's weeks 1 uur schermen en gymnastiek op de school der Mij. v. h. Nut van 't Algemeen. De lessen in de Fransche taal werden voorloopig uitgesteld, totdat de kweekelingen eenig begrip omtrent taalstudie hadden verkregen.

Het onderwijs nam 15 December 1851 een aanvang. Aangezien het bestuur der school van het Nut de vrouwelijke kweekelingen tot het onderwijs in de gymnastiek en schermen niet wilde toelaten, »op grond zulks tegen de *zedelijkheid* strijdt», vond men den stadsschermmeester, G. E. Vlieten, bereid de meisjes het gewenschte onderwijs te geven.

De school heeft niet lang bestaan. Eenige kweekelingen verlieten tusschentijds den cursus waarvan er sommigen vervangen werden. Men vindt over Hermanus v. d. Vinck en vooral over een later aangekomen leerlinge: Anne Cecilia Van Dijk (dochter van I. H. C. van Dijk) uitstekende getuigenissen in de verslagen; Moor schijnt een heel lastig perceel te zijn geweest! In verband met den verminderden bloei der Rederijkerskamer, verslaptte ook de belangstelling in haren tooneelcursus. Na 4 jaar te hebben bestaan, werd, om de kosten, het onderwijs nog ingekrompen en beperkt tot de «meest onontbeerlijke kundigheden,» en uit het verslag van 10 April 1857, van den toenmaligen secretaris H. Binger, ervaren wij, dat alle toen nog aan de school verbonden kweekelingen ontslagen waren, uitgezonderd de «veelbelovende juffrouw Van Dijk.» Wat uit deze leerlinge gegroeid is, hebben we geen gelegenheid gehad na te sporen. Ook omtrent Herm. v. d. Vinck zijn ons geen verdere bijzonderheden bekend.

Nog iets ten slotte. Volgens het leerplan werd op de tooneelschool van «Achilles» geen eigenlijk vakonderwijs gegeven. Maar dat onderwijs bleef feitelijk toch niet geheel buiten aandacht. Immers, de élèves hadden nu en dan mede te werken tot de uitvoeringen der Kamer, en 24 Augs. 1854

wendde het bestuur zich tot Jan Eduard de Vries, directeur van den Stadsschouwburg, met het verzoek de 3 oudste leerlingen gelegenheid te geven, zich op het tooneel te gewennen, door hen van tijd tot tijd te laten optreden in balletten en met kleine rolletjes in tooneelstukken — op welk verzoek door De Vries gunstig beschikt werd.

De Kamer Achilles is in 1861 ontbonden.

B.

WAAROM MEVR. A. P. MULLER, IN 1831, NIET AAN DEN STADSSCHOUWBURG GEËNGAGEERD WERD * *

C. W. Thöne vertelt in zijn onuitgegeven Tooneelaanteekeningen daaromtrent het volgende.

De staatkundige gebeurtenissen in het jaar 1830, de schandelijke opstand van België, wikkelden het vaderland in omstandigheden, die voor deszelfs bloei en welvaart van onberekenbare gevolgen konden zijn. Al aanstonds waren dezelve van invloed op 's rijksgeldmiddelen, die als vanzelf ook afdaalde op het geldelijk inkomen der stad Amsterdam. De inspanning van zoovele krachten om Hollands eer en onafhankelijkheid te bewaren, sleepten uitgaven naar zich, die de meest mogelijke zuinigheid in alle takken van het stedelijk bestuur, gebiedend vorderden. Kommissarissen van den Stadsschouwburg waren bij den aanvang van het speeljaar 1830/31 van de waarheid dezer kommervolle omstandigheden geheel doordrongen en voorzagen, wenschte men den schouwburg voor een geheelen ondergang te bewaren, dat een op kleiner schaal gesteld budget aan den Raad moest worden voorgesteld en dit ook in aansluiting met een wenk te dezen opzichte van Edelachtbare heeren Burgemeester en Wethouders ontvangen.

Hoewel zulks gaarne wenshende te vermijden, maar daar de besnoeiing op alle andere uitgaven geen voldoende resultaat gaven, bleken alleen de tractementen voor een krachtig makende bezuiniging vatbaar. Aldus werd een korting ontworpen, waarin elk der aan het tooneel verbonden personen, naar gelang hunner inkomsten, den zuiveren onpartijdigen maatstaf van den aftrek konden vinden. Kommissarissen brachten hun voornemen den belangstellenden zoo spoedig mogelijk en vóór den aannemingsdag ter kennis. Den 3^{en} April werd geheel het personeel opgeroepen en verzocht vóór 16 April de aanneming of weigering schriftelijk ter Kamer van Kommissarissen te doen inleveren. Allen, de een weifelend, de ander gretig, hadden hunne toetreding op den bepaalden termijn ingeleverd, uitgezonderd Mevr. A. P. Muller, geb. Westerman. Zij schreef, dat zij als vervullende de eerste rollen in het Treurspel, recht had op het hoogst toegekende appointement, hetgeen haar echter tot heden onthouden was. Zij zou zich de korting laten welgevallen, als eerst haar appointement gebracht was op het cijfer, waarop zij recht had. Oppervlakkig beschouwd, was dit misschien niet geheel onjuist geredeneerd. Maar vraagt men wie de hooger bezoldigden waren en ziet men dat dit alle talenten zijn, die 25 tot 35

jaren achtereen, het Nationaal Tooneel tot sieraad verstrekken, dan toch zal een ieder Mevr. Muller geenszins van te overdreven hoogmoed en eigenliefde kunnen vrijpleiten, dat zij zich zelve, na een slechts 10-jarige verbintenis, begaafd met talenten, die het meerendeel van het publiek vooralsnog niet tot eene aanzienlijke hoogte gestegen acht, op één rang met vergrijsde kunstenaars durft plaatsen. Kommissarissen weifelden niet in hun besluit geen uitzondering toe te laten. Den avond van 16 April kwam de echtgenoot van Mevr. Muller, mondeling nader op het vroegere schriftelijk voorstel aandringen. Kommissarissen bleven volhouden, met bijvoeging, dat als de termijn — d. i. de zelfde dag — verstreken was, aan een nieuwe verbintenis voor het volgende seizoen, niet meer te denken viel. De heer Muller ging naar het tooneel, ten einde zijn echtgenoot (gereed staande als Stedemaagd in de Hulde aan Van Speyk optetreden) dit vast besluit mee te deelen, maar kwam terug met het bericht harer stellige weigering.

De aftrek was als volgt: op salarissen van $f300$ tot $f700$: 5 pCt.; $f800$ tot $f900$: 6 pCt.; $f1000$ tot $f1100$: 7 pCt. enz., voor elke $f100$ meer: 1 pCt., tot voor $f2400$: 20 pCt. Mevr. Muller bleef het seizoen 1831/32 van het tooneel verwijderd. Voor 1832/33 trad zij echter weder toe en teekende het vroeger door H.E. geweigerd contract.

DE BEWEGING OP TOONEELGEBIED.

Een belangstellend lezer heeft zijn verwondering te kennen gegeven, dat aangaande de stichting van een nieuw tooneelgezelschap, afdeling van het Amsterdamsch Lyrisch Tooneel, en «de betreuwenswaardige versnippering van krachten van die stichting het gevolg», in ons orgaan niet in beschouwingen is getreden. Ons antwoord luidt: dat wij tot heden daartoe geen aanleiding vonden. Practisch nut zou het niet gehad, iets van hetgeen geschied is gekeerd, zouden we niet gekund hebben. Nu men het ons vraagt, willen wij wel zeggen, dat wij het geval niet zóó zwaar inzien, als onze interpellant en het vooralsnog niet *per sé* als schadelijk voor den bloei van ons tooneel achten. Misschien zal het bestaan van twee gezelschappen, die aan elkaar gewaagd zijn, één op het Leidsche Plein, één op het Frederiksplein, tot een voor de Kunst heilzame mededinging leiden. Men mag verwachten, dat het nieuwe gezelschap met frissche kracht aan het werk zal tigen en dat dit het oudere zal prikkelen om wat het verloren mag hebben, door het vertrek van den heer Bouwmeester, te vergoeden, door meerdere zorg te besteden aan het ensemble en aan het verkrijgen van die eenheid in den stijl van spelen, welke het hoofdkenmerk is eener goede vertooning. Wij willen het gewicht van de individueele talenten der acteurs en actrices niet wegcijferen — maar het meest komt het toch aan op den régisseur!

Aan hem is de vormende kracht. Hij moet het vuur weten aan te blazen. Van hem heeft de bezieling uit te gaan. Het komt er maar op aan, of hij hoog genoeg staat en van een zóó krachtige individualiteit is, om zich ten volle te handhaven tegenover zijne artiesten en zijne . . . directiel

Het past ons de komende dingen met belangstelling af te wachten.

B.

AFWASCHBAAR BEHANGSEL

van Linerusta, van Linnen en Papier.
NIEUWE DESSINS.

J. WIJDOOGEN Jz.,
Hofleverancier.
AMSTERDAM.

10 Leliegracht.

J. F. Furstner & Zoon.

Magazijnen van

TAPIJTEN,

MEUBELSTOFFEN en MEUBELS,

Behangerij, Stoffeederij.

SINGEL 282.

Telefoon 3739.

B. KOK,

Romoolenstr. 19, b/d Heerengr.

Helder wasschen, groot goed 4, 3,
2 en 1 cent per stuk. Ook stoomen
en verwen zeer netjes en billijk.

Alle goederen zijn verzekerd.

SIMPLEX RIJWIELEN,

met en zonder Ketting. Nederlandsch Fabrikaat.

A. SERNE & ZOON

Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN

COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.

Prompte bediening.

THEE E. BRANDSMA.

In het bijzonder wordt de aandacht gevestigd op SOUCHON à f 1.30 per 5 ons.

Verkrijgbaar bij onze wederverkoopters.

DELI

*** CACAO EN ***
*** CHOCOLADE, ***
AMSTERDAM.

W. C. VAN DER LAAN

Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN

BLOEMSTUKKEN

en alle genres bloemwerken.

Henri van der Beugel

COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel“
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.

Grimeur voor Dilletanten Vereenigingen.

VIJZELSTRAAT 128 (boven)
AMSTERDAM.

COSTUMES

VOOR

Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen

BIJ HET

Ned. Costuum-Magazijn

VOORHEEN

HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

BECHGER,

Marchand Tailleur voor Heeren en Dames.

SPIJSTRAAT 186, b/d Paleisstraat.

Costumes	f 25.—
Pantalons	» 9.—
Fantaisie Vesten	» 5.—
Demi-Saison	» 20.—

VERZOEK

aan allen, die in „HET TOONEEL“ belangstellen, die verwachten, dat 't nu een goed blad zal worden, en die f 2.50 per jaargang goedkoop vinden, om het hiernaast gedrukte inteeckenbiljet, of met hun eigen naam of door een ander, vriend of kennis, onderteeckend, uit te knippen en te zenden aan een boekhandelaar of direct aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier“.

AU BON MARCHÉ AMSTERDAM

59 Kalverstraat 61

en 23 Reguliersbreestraat 23.

DEN HAAG ROTTERDAM

2 Wagenstraat 2

4 Passage 5.

en 8 Lange Poten 8.

Naamlooze Vennootschap „SAPODOR“.

Fabriek van

Toiletzeep en Parfumeriën,

VOORHEEN GUST. STUERMER, AMSTERDAM.

Toiletzeep

van de GOEDKOOPSTE tot
de FIJNSTE qualiteiten in
zeer elegante verpakking.

Eau de Cologne

en een groot assortiment van andere Odeurs.

SPECIALITEIT:

Toiletzeepen en Parfumeriën

voor Export.

INTEEKENBILJET.

Ondergeteekende wenscht te ontvangen van af 5 October 1901 tot wederopzegging toe à f 2.50 per jaargang, franco per post „HET TOONEEL“

onder redactie van H. L. BERCKENHOFF uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij „Elsevier“ te Amsterdam.

WOONPLAATS:

NAAM:

(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buitenland is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERS-
MAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURGWAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST f 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
/ 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUTTENLAND / 2.90.

INHOUD: B.: Uit Ibsen's Leven. — J. S.: Gansje. — Het
Nederlandsch Tooneel op Reis. — Lucius: Floris V, door
Adriaan van Oordt. — D.: Rotterdamsche Kroniek.

UIT IBSEN'S LEVEN * * * * *

Een pas verschenen boek over Henrik Ibsen van R. Lothar ¹⁾, stelt ons in staat de mededeelingen over Ibsen's geboorteplaats, te vinden in No. 16 van ons tijdschrift, eenigermate aan te vullen. Ten eerste blijkt uit het geschrift van Lothar, dat Skien, in 1828 slechts 3000 inwoners tellende, er thans 10.000 heeft. De bloeiende havenstad, 11 kilometer gelegen van de zee, is daarmee door een breede stroom verbonden. Vóór de Skienselv de stad bereikt, maakt hij een sterken bocht en stort zich in twee geweldige watervallen over rotsen en klippen naar beneden. De neerklaterende wateren leveren stuwkracht aan een menigte houtzagerijen, wier knersende en knagende geluiden Ibsen zijn leven lang in het oor zijn blijven hangen. Jaeger (Geïllustreerde Noorsche literatuur-geschiedenis) verhaalt, hoe vooral de kerk van Skien in Ibsen's herinnering is blijven voortleven. De wachter, die 's nachts van den toren de uren afkondigde, had een zwarten poedel bij zich, die zich slechts zelden voor het geopende luik vertoonde. Hij had vurige oogen. Eens op Nieuwjaarsnacht deed de hond met zijn gloeiende oogen — juist op het oogenblik, dat de wachter het uur van éénen wilde afroepen — den man zóó hevig schrikken, dat hij door het luik naar beneden viel. De kerkgangers vonden hem, des morgens, verpletterd op de straat liggen. Sinds durft geen wachter meer het uur van éen af te roepen. Nog een andere herinnering heeft Ibsen aan den bewusten toren bewaard. Hij werd eens door het dienstmeisje naar boven gedragen en altoos is 't hem bijgebleven, welk een wonderlijken indruk het op hem maakt, van zulk een hoogte naar omlaag te zien, op de hoofden der menschen, door de ramen der huizen, tot in de kamers der bewoners. Sporen dezer herinneringen uit Ibsen's jeugd, vindt men terug in zijn tooneelstukken.

¹⁾ Leipzig, Berlijn en Weenen 1902: prijs f 2.60.

De gloeiende oogen van den poedel, de spookachtige, hypnotiseerende blikken, spelen in menig stuk een rol. In zijn vroegste werk: *Catilina*, zoo goed als in *Keizer en Galileëer*, *De Vrouw der Zee* en *Klein Eyolf*. En de blik van boven op het klein gedwarrel omlaag? Ziet men Ibsen niet altoos van uit zulk een verhevenheid menschen en dingen beschouwen? Men vindt trouwens in Ibsen's werken nog andere zinspelingen op Skien. Dr. Stockmann in *Een Vijand des Volks* herinnert aan den naam van zijn geboortehuis: Stockmanngaard, de kamerheer Bratsberg in *Bond der Jeugd* aan de Bratsberg, een hoogen rots te Skien, door den knaap vaak beklommen. Het rattenvrouwje was een in Skien bekende verschijning, de spoorweg, waarover in *Steunpilaren der Maatschappij* zoo druk gehandeld wordt, ligt tusschen Skien en Christiania en er is in werkelijkheid lang over gekibbeld hoe hij gelegd zou worden, binnenwaarts, het land door, of langs de kust. Uitgezonderd *Catilina* en *Keizer en Galileëer* spelen al Ibsen's stukken in zijn geboorteland, de meesten om en bij Skien. Dat Ibsen al vroeg zich een liefhebber van boeken toonde, zal niemand verwonderen. Een door hem geliefd werk was Harryson's *History of London*. Men herinnert zich uit *de Wilde Eend*, Hedwigs zeggen, dat zij zoo graag in prentenboeken bladert. «Daar is vooral een machtig groot boek over Londen, dat wel honderd jaar oud is en vol prenten. Voorin staat de dood afgebeeld met een zandlooper in de hand en een jonge vrouw naast zich. Erg griezelig. Maar er zijn ook veel andere plaatjes in, met kerken er op en kasteelen en straten en groote schepen, die op de zee varen.» Het buitentie Venstøb, waarvan in het bovengenoemde artikel in No. 16, sprake is, blijkt uit een afbeelding in het boek van Lothar, een eenvoudig boerenhuis te zijn; hij noemt het «ein elendes kleines Gehöft.» Het gezin trok er heen, na het faillissement van Ibsen's vader. Lothar geeft een paar proeven van Ibsen's teeken-talent, o. a. een fjord tusschen hooge rotsen. Onze dichter zou eerst schilder worden. Dit plan mislukte, gelijk eveneens zijn voornemen, om nadat hij eenigen tijd te Grimstad bij een apotheker werkzaam geweest was,

aan de universiteit te Christiania te gaan studeeren. Hij slaagde niet in het toelatingsexamen, daar hij voor rekenen en grieksch onvoldoende kreeg. Doctor is hij eershalve gemaakt, te Upsala 7 Sept. 1877.

Lothar's boek, de naam klinkt wat weidsch voor het eigenlijk vrij beknopt gehouden geschrift, geeft uit den aard der zaak veel wat bekend is. Maar het heeft de verdiensten, Ibsens levens- en ontwikkelingsgeschiedenis in met vaste hand getrokken omlijning, met groote klaarheid, ons voor oogen te stellen en de vele afbeeldingen geven er een bijzonder belang aan. Nieuw, geloof ik, zijn de aantekeningen, die de schrijver over Ibsen's verblijf te München, ontleent aan een dagboek over de jaren 1888—1891, door zijn vriend Michael George Conrad gehouden. Conrad verkeerde op vrij intiemen voet met Ibsen. «In het begin van 1891,» lezen wij, «ontmoette ik den dichter, juist op het oogenblik dat hij het Café Maximilian (zijn dagelijksche pleisterplaats, waar hij steeds op hetzelfde uur de couranten kwam inzien) verliet. Men speelde in het tegenover liggende hoftheater: *Een vijand des volks*.

— Voelt u geen animo de opvoering bij te wonen? vroeg ik.

— Neen, was het antwoord. Ik weet, het stuk wordt goed gegeven.

— Héél goed zelfs. Alleen de vele coupures zijn ergerlijk voor iemand, die het oorspronkelijke kent,

— Ja, voor iemand, die het stuk gelezen heeft, want dan mist hij, wat hij weet dat komen moet. De andere toeschouwers voelen dat echter niet. Die stellen zich tevreden met wat zij krijgen.

— Vind u dan zelf die weglatingen geen gruwel?

— Neen. Als er maar zóó is gekapt, dat er geen hiaten door ontstaan en de dramatische werking er geen schade door lijdt. Ik hecht niet aan een paar woorden meer of minder — als het kenmerkende van den zin maar krachtig uitkomt. In het theater ben ik voldaan met het scherp omlijnde drama.

— Maar, doctor, hoe heb ik 't nu?

— Ik weet wel en ben 't met u eens, dat het ideaal is: den volledigen tekst te geven. Maar ook in het theater moet men de menschen en de dingen nemen, zooals ze zijn. Eens overwint toch de waarheid, en zegeviert het geweten. Ge herinnert u, dat in den beginne het slot van Nora den lieden te kras was. Ik had geen bezwaar hen tegemoet te komen en schreef het u bekende verzoenende slot. ¹⁾ Het werd een tijdlang ge-

¹⁾ De wijziging had plaats, vooral ten believe van Hedwig Niemann-Raabe te Berlijn. Helmer noopt, op het beslissend moment, Nora een blik te slaan op de in de zijkamer slapende kinderen en de émotie daardoor in haar gewekt, doet haar blijven. Dit slot is valsch; het ligt niet in de lijn van het stuk. De moeder in Nora komt heel niet in aanmerking bij de beantwoording van het ethisch vraagstuk dat gesteld is, maar alleen de *echtgenoot*! Het stuk speelt tusschen man en vrouw, de kinderen dienen alleen om Nora's speelschen zin te illustreeren. Hoezeer het slot van Nora de gemoederen in beweging heeft gebracht, blijkt o. m. uit de epilogen, tot wier ontstaan het drama heeft aanleiding gegeven. In 1881 verscheen te Christiania een naspel van M. J. Bagge: «Hoe Nora naar huis terug kwam». Te Helsingfors is een voortzetting gespeeld

speeld, maar toen verlangden de menschen zelf het echte slot. Ze waren allengs in het stuk ingegroeid.

— Goed en wel, maar hier in München is uw Nora terstond in den oorspronkelijken vorm gegeven en het stuk heeft onmiddellijk gepakt, al bij de première in 1880. Men debatteerde wel, maar aanvaardde.

— Zeker. Maar vergeet niet, dat wij hier een vertolkster voor Nora hadden, als nergens elders. Zulk een eenvoud van voorstelling, zulk een natuurlijkheid, zulk een diep inleven in het karakter, als wij het bij Marie Ramlo zagen... Zij was Nora zelf en zij maakte dus de rol zóó waar, dat er geen ruimte bleef voor twijfel...

— Zoo is het, doctor, hernam ik. Hoevele anderen maken er een parade-rol van en spelen op effect! Het wordt dan een opera, zonder muziek. Maar bij Ramlo was alles versmolten met haar eigen zijn.

Ter viering van den 70sten verjaardag van den prins-regent, richtte de Münchener journalisten- en schrijversbond een groot feest aan. Ibsen was ook genoodigd en verscheen. Ik (Conrad) opende de tafel met een soort feestrede. Later volgden allerlei toasten en speechen. Niet weinig opschudding verwekte die van den dichter en schrijver van vaderlandsche historie-stukken: Martin Greif, een enthousiast, die zijn woorden in het vuur der rede, niet altoos woog. Greif ging in zijn patriotische opwinding heftig te keer tegen de buitenlandsche tooneelschrijverij, die te München te zeer gehuldigd werd en veroorloofde zich ook eenige schimpscheuten op Ibsen.

Ibsen vroeg het woord. Sensatie! Het liep naar het einde van het feest, de geesten waren verhit, ieder improviseerde er lustig op los. Ibsen eerde in zijn toespraak München als een stad der kunst bij uitnemendheid, ontvankelijk voor iedere kunstuiting, eigen of vreemd, wat München tot een tehuis maakt ook voor hen, die buiten de landspalen geboren zijn. Wat Martin Greif tegen vreemde tooneelschrijvers bezielde, vermocht Ibsen niet te begrijpen, aangezien Greif toch in de allereerste plaats lyrisch dichter was. Hij zelf, Ibsen, achtte zich echter voor zijn uitvallen veilig, aangezien hij zich te München niet als een vreemde voelde, te München, waar hij wél even veel succes oogstte en wél zoo vaak gespeeld werd als Martin Greif, met wien hij, nochtans, zonder ijverzuchtig te zijn, als dankbaar kunstbroeder, de behaalde lauweren gaarne zou deelen.

De steken onder water in dit speechje, want Greif was een tooneelschrijver van den zooveelsten rang, wekten groote hilariteit. Gelukkig slaagde ik er met een paar goed getourneerde frasen in, Greif te bewegen Ibsen de hand te bieden.

Na afloop geleidde ik Ibsen naar huis, hij steu-

onder den titel: «Het onmogelijke mogelijk geworden». De Engelsche romanschrijver Besant, gaf een voortzetting in romanvorm «The Doll's House and After», en de Amerikaansche schrijfster Ednah D. Cheney schreef een boek: «Nora's Return A sequel to the Doll's House (Poppenhuis, zooals het stuk in het Noorsch heet) of Hendrik Ibsen». De parodieën zijn legio.

nend op mijn arm, want zijn gang was wat onzeker geworden. Zoo sukkelden wij langs de verlaten straten, menigmaal staan blijvende en dan borst Ibsen op de gemakkelijkste wijs telkens tegen zijn «aanrander» los.

— «Wat wou eigenlijk die Martin Greif. Ik vat hem niet. Wat voor drama's schrijft hij dan? Drama's van menschen, die lang dood en begraven zijn, die hij nooit gekend heeft! Kan men dan over onbekende menschen drama's dichten? Wat moet Martin Greif met zijn kerkhofstukken? Laat de dooden rusten en dramatiseer het leven! Ik denk, als Greif klaar is met zijn Beijersche vorsten, zal hij de Hohenzollernsche te pakken nemen. God bewaar me!»

En telkens gromde hij opnieuw: «Wat gaan Martin Greif die dooje koningen aan?»

Eindelijk zei ik: «Maar, beste doctor, u heeft toch ook een Catilina geschreven?»

-- «Oho!» riep hij dadelijk. «Ten eerste was Catilina geen koning, maar een anarchist. Ten tweede was ik toen nog geen dramaschrijver, maar apotheker. Catilina was de eerste schrijverszonde van den arsenijmenger. Is Martin Greif ooit apotheker geweest? Nou dan!»

Tegen deze conclusie viel niets in te brengen. Wij hadden bovendien het doel bereikt en wisschen elkander goeden nacht en tevens frisschen morgen. Zoo verging het mij als nachtbonnelaar met doctor Henrik Ibsen, in den vroegen morgen na den 70sten verjaardag van den prins-regent van Beyeren.

Over Ibsen's vrouw vinden wij bij Lothar het volgende: Zij was de dochter van den predikant Thoresen uit Bergen en hij leerde haar kennen, tijdens hij als regisseur en dramaturg verbonden was aan het theater aldaar. Haar moeder was de bekende schrijfster Magdalena Thoresen, die als novellist door sommigen op gelijke lijn wordt gesteld met Björnson. Ibsen heeft altoos met zijn schoonmoeder de hartelijkste betrekkingen onderhouden en was steeds met haar in briefwisseling. Magdalena Thoresen heeft zich over Ibsen's vrouw, die haar stiefdochter was, eens volgenderwijs uitgesproken. «Acht jaar toen ik haar tweede moeder werd, heeft zij zich tot een opgewekt, frisch, mooi meisje ontwikkeld. Zij was een buitengewoon kind, van een levendige fantasie en vol gevoel voor onze Noorsche sagen, die zij met groote innigheid in hart en geest opnam.» Toen Ibsen haar trouwde, was hij in ongeveer gelijke betrekking als te Bergen, aan het theater te Christiania verbonden. In het voorjaar van 1858 reisde hij naar Bergen om zich door zijn aanstaanden schoonvader in den echt te doen vereenigen. Het werd echter geen prettige bruiloft. Dominé Thoresen stierf op den morgen, dat het huwelijk zou worden ingezegend en de huwelijksvoltrekking had, in alle stilte, plaats eenige dagen na de begrafenis. Susanne Thoresen is Ibsen een toegewijde levensgezellin geweest en hij heeft haar in menig gedicht een monument gesticht van dankbaarheid voor haar liefde en hartelijke kameradschap. Conrad, die haar in het laatst van 1888 te München leerde kennen zegt, dat zij Duitsch sprak

en las. Men zag haar zelden. Zij vertoonde zich niet in de «wereld.» Zij hechtte blijkbaar minder aan haar kleeding, dan haar echtgenoot. Zij was van donker uitzicht, het gelaat teekende een sterk ras, met energie. Een vrouw met handen aan het lijf! Ik sloeg het paar eens gade op de wandeling: zij liepen op een afstand van minstens 10 schreden van elkaar, de man, den cilinderhoed op en de onafscheidelijke paraplu in de hand, vooruit.

Ibsen heeft in den beginne slechte tijden gekend. Een gunstigen keer nam zijn lot — wat het finantieele betreft — eerst in 1866, nadat de Gyldendal'sche uitgeversvennootschap zijn dramatisch gedicht *Brand* in de rij harer uitgaven opnam. Na weinige weken was de eerste oplaag van 1250 exempl. uitverkocht. Tot heden zijn 13 herdrukken verschenen. In hetzelfde jaar bewilligde het Storting hem een dichtergave. *Peer Gynt* verscheen in 1867. Na den eersten druk van 1250 ex., volgde binnen 14 dagen, een tweede van 2000 ex. *Steunpilaren der Maatschappij* verscheen dadelijk in 6000 ex. Een maand later was een tweede oplaag noodig van 4000. *Nora* werd in 8000 exempl. de wereld ingezonden, spoedig volgde een tweede druk van 3000. Van *Spoken*, was de eerste oplaag 10000 ex. De eerste druk van *Als de Dooden ontwaken* telt 12000 ex., ieder volgende telkens 2000. Van *Klein Eyolf* werden in de eerste maand 13250 ex. verkocht, van *Borkmann* 15000. Tot heden zijn over het half millioen boeken van Ibsen, door den Gyldendal'schen boekhandel over Skandinavië verspreid. Er rekening mee houdende, dat de Deensche, Noorsche en Zweedsche talen een gebied hebben van nauwelijks 10 millioen menschen, mag men concluderen, dat zelden de werken eens dichters zóó gretig gekocht zijn, als de stukken van Ibsen in zijn vaderland en verwante landen. Wij gelooven, dat hij grooter invloed oefent door zijn boeken, dan van het tooneel. Zijn drama's vatten niet gemakkelijk wortel in den tooneelbodem en verscheidene er van hebben er gansch geen bestaan gevonden. Het opvoeringscijfer der Ibsensche stukken is betrekkelijk gering. «Die wirkliche, durchgreifende Wirkung der Ibsensche Dramatik von der Bühne herab steht noch aus!»

B.

GANSJE * * * * *

Kunst die interesseeren wil (en een ander doel heeft zij niet) moet interessant zijn. *C'est clair comme du chocalat*, dat wil zeggen, het spreekt zóó vanzelf, dat het haast malligheid is er een woord over te verliezen.

Wie met een drama interesseeren wil, moet een geval zich op interessante wijze doen ontwikkelen. *Tout est là!* Als ik lees of bijwoon, dat een eerbare vrouw haar man verlaat, omdat hij haar sloeg, dan is dit geen interessant geval, omdat het van zelf spreekt, dat een vrouw dan met haar ega niet langer wil samenwonen. Ieder, die ons dat verder wil verklaren of toelichten

doet overbodig werk en we luisteren niet naar hem. Maar als ik lees of bijwoon, dat een vrouw haar man verlaten heeft, zonder dat er iets bekend is van een gespannen verhouding, zonder dat een van beiden het kwade gewild heeft, of er direct oorzaak van is, gaat het geval mijn belangstelling prikkelen. Daar moet toch iets bestaan hebben tusschen die twee, dat de vrouw tot zulk een wanhoopsdaad geleid heeft, tot zulk een daad tenminste, tegen de door ieder erkend maatschappelijke moraal in. Daar moeten motieven zijn, welke die daad verklaren en te interessanter wordt het geval, naarmate ik ga vermoeden, dat die motieven dieper liggen.

Hermann Bahr de schrijver van *Gansje*, Weener stuk in 4 bedrijven, dat door de Kon. Vereeniging «Het Nederlandsch Tooneel» op haar repertoire is gebracht, schijnt mij zijn «geval» wel wat al te oppervlakkig en te grofhandig behandeld te hebben, om er mee te kunnen interesseeren. Men oordeele. Aloys Lampe is muziekverslaggever aan een dagblad en gevoelt in dien werkkring weinig of geen voldoening, omdat hij zich voor veel beters, veel hoogers aangelegd acht. Ten onrechte natuurlijk, want voor genieën is de wereld ruim genoeg. Kortom, hij is een dier quasi-kunstenaars, die niets praesteeren waardoor zij de menschheid het bewijs zouden kunnen leveren van hun talent — maar nochtans zich voor miskend houden. Wij leeren hem kennen op 't oogenblik, dat zijn vrouw plotseling tot eene beroemdheid geworden is, door het kolossale succès, dat zij zich verwierf met een door haar gecomponeerde, oorspronkelijke opera. In den eersten roes zijn ze beiden den koning te rijk — vooral de man is in de wolken, want niet alleen de tantièmes, die het werk zijner echtgenoot, het gezin doen toevloeien, brengen een gunstige verandering in zijn positie, maar hij gaat niet weinig prat op zijn vrouw en op haar werk, welks geestelijke vader hij zich beschouwt — want zonder hem, zou zij 't zoover niet hebben gebracht. Het is zijn bezielende invloed, die in haar, die hij huwde, toen ze pas van het conservatoire was, de kunst gewekt heeft. Maar de vreugd is van korten duur. Het overwicht over hem, dat de wereld zijne vrouw toekent, de huldgingen háár gebracht, met voorbijgang van hem, treffen hem pijnlijk, maken hem ijverzuchtig. Zelfs de luxe, die hem omringt, gaat hem walgen, omdat zij van háár komt.... en hij eindigt met zijn vrouw — ook in het bijzijn van vreemden — in zulk een mate te treiteren, te vernederen, in haar ontlukkend talent tegen te streven, dat zij — nadat hij haar zelfs eens in een vlaag van jaloezie bij de keel gegrepen heeft — zich van hem losmaakt....

Het geval is menschkundig gedacht, maar op weinig interessante wijze behandeld. Deze man gaat zich reeds dadelijk, in het tweede bedrijf, van het stuk, aan zulke ergerlijke grofheden jegens zijn vrouw te buiten, dat de toeschouwer zich er over verbazen moet, hoe zij hem niet onmiddellijk den bons geeft — maar het twee lange bedrijven met hem uithoudt om eerst, nadat hij zijn geestelijke mishandelingen den kroon heeft opgezet, door

handtastelijkheden, het huis te verlaten en zich voor 10 jaar contractueel te verbinden aan een impresario, onder voorwaarde harerzijds, dat zij met haar man elke betrekking zal verbreken. Dat zulk een voorwaarde hoegenaamd geen rechtskracht bezit, zullen wij in 't midden laten. Ik wil allereerst hierop wijzen, dat het geval, in de door Hermann Bahr gegeven ontwikkeling, zóó volkomen begrijpelijk is, dat er heusch geen 4 bedrijven noodig zijn om het te verklaren, om het aannemelijk te maken. De auteur heeft water in de zee gedragen. En de taak van een schrijver is juist een geval in zijn ontwikkeling voor ons aannemelijk te *maken*.

Een tweede bezwaar tegen het stuk *Gansje*, is voor ons hierin gelegen, dat wij onmogelijk kunnen gelooven in het talent als componist van Fanny — zoo heet de beroemde vrouw. Trouwens, de bijnaam Gansje, die de auteur zelf haar geeft, sluit het begrip temperament, om te zwijgen van genialiteit, uit. En dat bij haar het talent niet aan de oppervlakte zit, dat haar opera, die haar naam verbreedt over gansch de wereld, niet het product is van een «toevallige,» een «oogenblikkelijke» ingeving, maar dat zij ons wordt voorgesteld als een bij uitstek rijk begaafde vrouw, blijkt al hieruit, dat de slimme Rosetti, als hij niet een groote toekomst voor haar weggelegd achtte, haar zeker niet voor een som van zooveel honderduizend Mark aan zich verbonden zou hebben, onder voorwaarde, dat al wat zij componeert zijn eigendom wordt.

De auteur moest echter van Fanny wel een Gansje maken, ten einde haar een geschikt sujet te doen zijn voor haar man om er zijn slecht humeur zóó lang straffeloos aan bot te vieren — maar door haar ons in die gedaante voor te stellen, ontnam hij ons het geloof in haar beteekenis als vrouw en als artieste. Zoo hokt er iets in de teekening dezer heldin. Voor de rol die de schrijver haar toebedeelt in haar verhouding tot haar echtgenoot, was het noodig, dat zij een Gansje is. Door ons haar tegelijk als een vrouw van beteekenis voor te stellen, komt de auteur daarmee in tegenspraak. Zoo kan men doorredeneeren en zeggen: de man zou zich tegenover zijn vrouw zulke enormiteiten niet permitteeren, indien deze laatste niet een zoo schaapachtig wezen was — maar aan den anderen kant staat dat schaapachtige in den weg aan wat wij van haar artistieke begaafdheid hebben te gelooven. Als men den echtgenoot nader beschouwt, wordt ook *hij* een tegenstrijdigheid. Dat de vrouw zóó moeilijk van hem scheidt, heeft de auteur trachten aannemelijk te maken, door — zooals wij gezien hebben — hem voor te stellen als den eigenlijken promotor van het talent zijner vrouw. Zonder hem, ware zij niets geworden! Geloove wie het kan, van zulk een man, zóó grof bewerktuigd en van zulk een botte bootsmansnatuur! Hoe men ook meet en past, de stukken van het drama, dat Hermann Bahr ons wil doen doorleven, zijn niet goed sluitend aan elkaar te krijgen. In weerwil van de hier gesignaleerde organieke fout, heeft het stuk in zijn vertooning bij het Nederl. Tooneel toch wel voldaan.

Als men 't niet op den keper beschouwt, doet het zich ook wel aardig voor en er komen leuke bijfiguren in, die de aandacht van de fout, waaraan het stuk laboreert, afleiden. Een schoonvader, gemoedelijk humoristisch, aangewezen voor den heer Van Westerhoven, een gewetenlooze intrigant van een impresario, heel pikant voorgesteld door Tourniaire, de op zijn vrouw terende echtgenoot eener prima donna, een echte *panier percé*, vermakelijk uitgebeeld door den heer Kreeft! Ook de beide hoofdpersonen (mevr. Holtrop en de heer Jan C. De Vos) speelden hunne rollen heel goed. Waarom het stuk als Weener stuk betiteld wordt, is mij niet recht duidelijk. In het oorspronkelijke zal de schoonpapa (een gewezen portier) zeker het Weener dialect spreken, maar dat alleen maakt het drama toch nog niet tot iets speciaal Weenensch!

De Vos houdt van aanpakken. Als hij een rol te spelen krijgt, waar wat aanzit, kunt gij er op aan, dat hij er zijn body aanzet. Hij acentueert de eigenaardigheden van den voor te stellen persoon dan ook wel eens te sterk voor onzen smaak. Zóó hier het *brute* in den echtgenoot. Maar in de laatste acte, waar het op aan komt, als hij aangeschoten van een nachtelijk feest thuis komt en tot de wetenschap geraakt, dat Fanny weg is, was hij in zijn ingehouden smart uitnemend. Daar wist hij echte tranen te mengen onder de dronkemanstranen, die hij schreide. Dit laatste bedrijf is alleen te redden door een acteur, die zijn kunst meester is en de heer De Vos heeft weer eens bewezen, dat hij mooie dingen weet te doen, zóó mooi, dat men er enkele eigenaardigheden in zijn zeggen, iets abrupts, stootends in zijn spreken, om vergeet. J. S.

HET NEDERLANDSCH TOONEEL OP REIS * * * * *

(Herinnering aan den tocht, in Maart jl., met *Oedipus* naar Antwerpen en Gent. Naar foto's van den heer H. R. TEUNE.)

Bouwmeester, Mevr. Mann, Schoonhoven.

Louis Bouwmeester, Mevr. Mann-Bouwmeester.

FLORIS V, DOOR ADRIAAN VAN OORDT. *)

«Wie denkt zich zoo verheven in mijn land
Dat hij aan mijnen hove, aan mijn voeten
Zijn eigen wetten durft aanmeten, slaande
Aan andren de woorden van den mond?
Het ware beter, Velsen, om uzelve
Als hoeder uwer tale te betoonen,
Nog beter als geweldnaar uwer daden,
Want in het holle pantser uwer borst
Herbergt ge een gevoel van hoogheid, dat
In lui- en lauweheid afgeleefd, verschimmelt --
En in 't geheven hoofd, gebaren uw
Gedachten zich als tolledronken makkers,
Die onder een rinkinkend drinkgelag
Uit alle vensters hun jolijt uitkramen,
En daarbij niet gedenkend, dat een heer
Verstijfd behoort te zijn in plichtgevoel
En hoog uit ziende niet den poorter schenden,
Nog minder met het zwaard hem moge slaan.»

Met deze woorden houdt Floris V gericht over Jan van Velsen, door een eerzaam poorter uit Leiden beschuldigd, zijn genooten te hebben mishandeld, door een eerzaam poorter, die hij den mond heeft willen snoeren met de woorden:

«Ge liegt, gij veile futselaar! Ik zeg,
Zet uwe tanden op elkaar, geen woord,
Of 'k zal uw looze woorden nietig maken,»

op welken uitval, Floris hem bovenstaande schrobbeering toedient. Laat ik verder nog citeeren in welke bewoordingen Floris van zijn hooge idealen kondschap doet aan den adel, dien hij de hand wil toesteken, mits hij hem steunt in zijn zendingswerk:

*) Amsterdam W. Versluys 1902.

«Ten teeken van de pais en als gij, vrienden,
 Het doel van al mijn streven evenals
 Mijn geestesooogen zuiver ziet, naamlijk,
 Dat alle menschen evenmenschen zijn,
 Eerwaardig om het leven mee te dragen,
 Niet als een rund den kop omlaag, maar fier
 Rechtop ter viering van het leven, dan
 Zal ik mijn beide handen, heel mijn lijf
 En ziel en mijn bestiering en mijn ijver
 Met ijver mede aan uw vriendschap wagen.»

Men zal 't eens zijn, taal van zulk een beeldende kracht, verraadt bij den schrijver geen alledaagsche fantasie en er schijnt van menschen die zich zóó uitdrukken, want de drie regels, aan Van Velzen, boven, in de mond gelegd, bewijzen, dat ook de andere heeren van kernige taal zich weten te bedienen, er schijnt van menschen met zulke gegroefde monden, een kracht van daden te verwachten, met hun kracht van zeggen in harmonie. Maar de zwakheid van het treurspel in 5 bedrijven door Adr. van Oordt, schuilt — naar ons inzien — juist in het gebrek aan handeling, gebrek aan voortschrijdende handeling, gedurende 5 bedrijven, die aan elkaar geregen zijn met het dunne draadje der schoolhistorie, welke op den voet gevolgd wordt, de historie der feiten, gelijk wij die in schoolboekjes vermeld vinden: Floris V, bijgenaamd der Keerelen God, omdat hij zoo goed was voor den kleinen man en dezen in bescherming nam tegen de edelen, viel als offer van hun wraakzucht. Zij namen hem verraderlijk gevangen, sleepten hem van het kasteel Kronenburg naar Muiden, maar door het te hoop geloopen volk bedreigd, vloden zij met Floris weg om hem elders te kerkeren, stieten echter op een schaar Gooilanders en doodden hem.

Aan den dichter, die zich deze stof ter behandeling kiest, den plicht te personen voor ons levend te maken, zoodat wij deel nemen in hun doen en laten! Wat de schoolmeester uit het schoolboekje ons niet kan doen zien en gevoelen, omdat in onze prille schooljaren, ons begrip dit niet omvademen kan, dat is des dichters taak: de historie vermenschelijken! In den strijd tusschen Floris en den adel zijn twee machten tegenover elkaar gesteld, de een vol jonge onstuimigheid en illusie — de andere vol bedachtzaamheid en in historische traditie diep wortelende kracht. Van den strijd is het volk de inzet, het volk dat de in lijfeigenschap beknelde armen uit wil slaan, het volk dat zich bewust gaat worden van zijn sterkte, het volk dat in Floris zijn Verlosser eert en lief heeft, in wien het zijn toekomst gloren ziet, het volk, dat zonder eigen wil en eigen recht, den adel een voetveeg is, bestaande bij zijn genade.

Nietwaar, al plegen aan het geval Floris V en de Edelen, in de schoolboekjes slechts weinig regels gewijd te worden, het is er een van niet gering belang voor de cultuurgeschiedenis, maar in hun algemeene, in hunne diepere beteekenis leeren wij de personen, die aan het geval deel hebben, eerst beschouwen, als we hen plaatsen tegen den krachtigen achtergrond van het tot zelfkennis ontwakende volk. Adriaan van Oordt heeft wel hier en daar laten gevoelen, waar het in zijn treurspel eigenlijk om gaat, maar ik had

het willen zien uitgedrukt in zijn meer algemeene beteekenis en in machtiger openbaring, dan in de klacht van een poorter uit Leiden, over molest hem aangedaan, dan in de beschuldiging van een Muidenaar over uitmergeling door zijn heer. Ik moet in dit stuk geheel de volksmassa hooren dreunen en dreigen, als een zee die door een storm ontketent staat te worden.

Wie nu beweert, dat wij van den auteur iets anders eischen, dan hij zelf beoogde, immers dat hij bedoeld heeft het treurspel te geven van Floris, als mensch, als individu, dien antwoorden wij, dat de dichter — in dat geval — evenmin het wit getroffen heeft. Als proeve van karakterteekening en karakterontwikkeling is zijn stuk zwak. In het treurspel treedt één vrouw op: Machteld van Velzen, dezelfde die Hooft in zijn treurspel Geraerd van Velsen ons voorstelt als door Floris onteerd, wat dan mede als element wordt gebezigd ter motiveering van den aan Floris' gepleegden moord. Wij vinden die motiveering vrij gezocht en gansch niet overtuigend, maar Hooft blijkt dan toch te hebben gevoeld, dat hij Floris' ondergang te verklaren had uit aan eigen aanleg ontsproten zwakheden. De gelegenheid voor Adr. van Oordt ware dunkt mij schoon geweest, om tusschen Floris en Machteld een edeler, zij 't óók strafbare, verhouding te scheppen, zonder dat hij daarbij tot een conventioneel, een banaal echtbreukdrama behoefde te vervallen. Het recept van Jules Janin den dramaschrijver voorgeschreven: *donnez de l'amour, toujours de l'amour*. is heusch maar geen kwakzalversvoorschrift. Zeker, de wereldlitteratuur telt dramatische meesterstukken, zonder de liefde als drijfveer der handeling, maar ze zijn zeldzaam. En er is toch geen zekerder werkend middel om ons den held in zijn naakte menscheijkheid te doen aanschouwen, dan door hem in betrekking te brengen tot een vrouw, voor wier liefde hij de geheimste roerselen zijner ziel bloot legt. Deze gelegenheid nu heeft Van Oordt ongebruikt laten voorbijgaan, of hij wist er althans niet van te profiteeren. Het zijn heel mooie woorden, die Floris en Machteld tot elkander spreken, als zij bij hunne ontmoeting op het slot te Muiden, terugleven in de zoete herinnering hunner jeugd. Te mooie woorden misschien, te weinig weerspiegende de naieveteit van de jonge liefde, die hunne harten tot elkander neigen deed, zonder het zich zelf bewust te zijn:

MACHTELD.

«Ach, kinderleven, die herinring doet
 Mij wiegen lijk op lentetwijgen, als
 Stuifmeel en bloesem aan het voorhoofd zijgen.

FLORIS.

En als de stralen van de zon, zoo zacht
 Van groen en groen omwingerd, aan de takken
 Te hangen blijven, dan uitschieten in...

MACHTELD.

Een kroon van loutre lichten, welke schichtend
 Om hunnen kern den blik doen bernen, en
 Dan vloeiende tot bare staven, 't lijf
 Des menschen in de gouden tralies blaakren».

Nietwaar, er is wel muziek in deze verzen — al ben ik van oordeel, dat zij den eenvoud missen

der uit louter gevoel geboren zielespraak. Maar erger is, dat de schrijver het omtrent den aard der verhouding, tusschen Floris en Machteld, niet voor ons tot klaarheid komen laat. Wij weten niet wat wij aan hen hebben en in het algemeen is dit een bezwaar, ook tegen sommige andere personen in het stuk: zij komen ons niet voor den geest te staan in betastbaar relief. Wij hooren door hun mond een dichter spreken, maar menschen, die hun eigen, zelfstandig leven lijden, worden zij voor ons niet...

Wij hebben het stuk van Van Oordt, verleden week, zien spelen door een gezelschap dilettanten, onder opzicht van den dichter zelf. Die vertooning is een vergissing geweest en zou koren op den molen zijn geweest van Mevrouw Kleine-Gartman, die placht te beweren: «de slechtste tooneelspeler is nog heilig bij den besten dilettant.» Men moet deze uitspraak niet letterlijk opvatten, maar in zóover is zij juist, dat bij dilettanten de enkele bruikbare kracht, als uitzondering den regel bevestigt van der meesten onvoldoendheid. Trouwens, men heeft niet te vergeten, dat het vaktooneel steeds zijn beste krachten uit het liefhebberstooneel heeft geworven, ja, dat het daaruit oorspronkelijk is ontstaan. Er is dus op Mevr. Kleine's beweren heel wat af te dingen. Maar van de voorstelling, die wij van Floris V hebben bijgewoond, kan men moeilijk anders zeggen, dan dat de liefhebbers het stuk hebben *gemassacreerd*. LUCIUS.

ROTTERDAMSCH KRONIEK * * *

29 MEI 1902.

Als een nachtkaars is het officiële Rotterdamsch seizoen 1902 uitgegaan, nadat het — om 't beeld vol te houden — zelden met dieper flonkering dan die van een kaars geschenen had.

Na «Miss Hobbs» en «Mijn Officieele Vrouw» heeft het rustig den domper ontvangen en na nog een enkele kleine opflukking (Het huis Bonardon en Martelares) is zijn licht gedoofd.

De «eereavonden» bleven tot vier beperkt, ditmaal kwamen mevrouw Kerckhoven en de heer Brongdeest in deze één-avondglorie niet uit, hoewel 't publiek toch nog gelegenheid heeft gehad mevrouw Kerckhoven in «De Martelares» een betuiging zijner genegenheid te geven. Te dien opzichte refereer ik mij overigens geheel aan wat onze eminente confrère, de kunstverslaggever van de N. R. C. in het ochtendblad van Woensdag 11. gezegd heeft.

En ik mag mij voorbehouden nog een en ander te nabetrachten over 't doode seizoen, over de vertoonde stukken en over 't publiek, waartoe, zelfs na het schrijven van den heer Jos. Jacobson in dit blad, nog wel eenige aanleiding bestaat.

Thans heb ik, voor 't *Tooneel* dat morgen verschijnt nog even te gedenken het laatste en zeker niet het minst memorabele feit in dit seizoen, één dat ik tegemoet zag als een gebeurtenis: een heropvoering van »Joseph in Dothan», tot afscheid van den heer en mevrouw Erfmann—Sasbach.

Een gebeurtenis is 't evenwel niet geworden, noch van de zijde van 't publiek, noch van die der vertooneers. Het publiek, dat op eereavonden de bloemwinkels pleegt leeg te koop en, als 't zijn charmes geldt, heeft het den heer en mevrouw Erfmann aan elk zichtbaar blijk van waardeering laten ontbreken en is slechts matig opgekomen. Voor beide zoo hoogst-verdienstelijke jonge artiesten moet dit allerpijnlijkst

geweest zijn; 't was dat althans voor ons. Zoo vaak zien we «vieren» lui, die 't minder verdienen.

Hoe 't zij, in de koele stemming van de zaal, heeft de vertooning ook geen warmte gebracht. Zij was mediocre, armelijk aangekleed, slecht verzorgd en de rollen, naast die van Joseph en Ruben, werden gespeeld op een wijze, die naar niets leek, om van 't zeggen der verzen maar te zwijgen.

Mevrouw Erfmann—Sasbach als Joseph.

Een klank van Vondels vers hebben wij nu en dan maar even voelen komen uit 't woord van den heer Staalduynen. En de rest: de Levi van den heer Pilger! . . . doch 't is beter niet in details te treden; om Joseph en Ruben te kunnen spelen hadden Erfmann en zijn vrouw helpers noodig en zij hebben 't, zelfs op gevaar af, den eerbied Vondel verschuldigd, te schenden, met deze heeren gedaan.

Alleen over hen beiden dus.

Mevrouw Erfmann was, zelfs nu, een Joseph met suprieure oogenblikken. Er was beeldende klank, diep sentiment in haar zeggen van Vondels verzen en teer, van aandoenlijke bekoring was haar spel.

Hoe klonk haar groet aan 't morgenlicht:

«De zon verlaat de kim veel schooner danze plagh,
Zij wekt mij uit den droom met een gewenschten dagh,
En schittert in den dauw en bloemen, nat van droppen.»

En ook in haar klachten uit den put, in haar bede tot den Ismaëller, dáár hoorden wij Vondel! Zij was er ganschelijk in, weg uit de koele zaalstemming en met zich nam zij allen meê, die hier weer voelden de bekoring van deez' innig gevoelde, beeldrijke taal.

Erfmann heeft vroeger gelukkiger Ruben gegeven. Het was nu wat vaal, wat toonloos, ook in de plastiek en slechts nu en na ging breder uit zijn spel en zwaarder klonken dan ook de verzen. We willen het zijn medespelers wijten, die hem er telkens hebben uitgebracht, want wáár hij alleen stond, in zijne monologen, was hij 't best, al hebben we ook van die, herinneringen aan vroeger, die heden niet zijn uitgewischt.

Maar bracht deze avond niet wat we gehoopt hadden, we zijn hun beiden dankbaar voor het pogen om dit seizoen nog één avond van beteekenis te geven. Noode zien we hen gaan en dat ons laatste woord in deze kronieken over 1902, een van afscheid aan deze twee goede artiesten moet zijn, doet ons leed. Mogen zij aan 't Amsterdamsch Lyrisch Tooneel vinden wat zij wenschen en verdienen.

D.

Geen beter cadeau voor een jongen dan EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Excentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

Verschenen:

- I. Met een Kwartje de Wereld rond.
- II. Vrijbouter Triplex.
- III. De Neef van Lavarède.
- IV. Jean Fanfare.

- V. Nilia de Commandante.
- VI. Sergeant Kordaat.
- VII. Doctor Mystéro.

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON
Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN

COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.

Prompte bediening.

LOTOS

DRAMA IN DRIE BEDRIJVEN

DOOR

M. CONSTANT

(M. Snijder van Wissenkerke)

Prijs f 0.65

AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

VORSTENSCHOOL

DOOR

MULTATULI

DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN

Prijs Ingenaaid f 1.25

Gebonden in prachtband f 1.60

AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

W. C. VAN DER LAAN

Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN

BLOEMSTUKKEN

en alle genres bloemwerken.

Henri van der Beugel

COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.

Grimeur voor Dilettanten Vereenigen.

VIJZELSTRAAT 128 (boven)
AMSTERDAM.

COSTUMES

VOOR

Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen

BIJ HET

Ned. Costuum-Magazijn

VOORHEEN

HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

BECHGER,

Marchand Tailleur voor Heeren en Dames.

SPIJSTRAAT 186, b/d Paleisstraat.

Costumes	f 25.—
Pantolons	» 9.—
Fantaisie Vesten	» 5.—
Demi-Saison	» 20.—

VERZOEK

aan allen, die in „HET TOONEEL” belangstellen, die verwachten, dat 't nu een goed blad zal worden, en die f 2.50 per jaargang goedkoop vinden, om het hier-naast gedrukte inteeckenbiljet, of met hun eigen naam of door een ander, vriend of kennis, onderteekend, uit te knippen en te zenden aan een boekhandelaar of direct aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

„De Algemeene Muziekhandel”

v/h STUMPF & KONING,
HOFMUZIEKHANDEL.-UITGEVERS.
AMSTERDAM, SPUI 2.

Hoofddepôt van:

BREITKOPF & HÄRTEL, Leipzig. — PAUL DECOUR-CELLE, Nice. — ENOCH & Co., Parijs. — De Vereeniging voor Noord-Nederland's Muziekgeschiedenis.

Telegram-Adres: „MUZIEKHANDEL SPUI”.
Telefoon Interc. 2605.

Pantomime door M. CONSTANT.

Muziek van
GOTTFRIED MANN.

Teekeningen van
WILLY SLUITER.

gecartonneerd

f 4.90.

Een bij uitstek
geschikt cadeau

voor: Muziekbe-
oefenaars en Liefheb-
bers van mooie steen-
teekeningen.

Uitgevers-Maatschappij „ELSEVIER”
AMSTERDAM.

INTEEKENBILJET.

Ondergeteekende wenscht te ontvangen van af 5 October 1901 tot wederopzegging toe à f 2.50 per jaargang, franco per pos „HET TOONEEL”

onder redactie van H. L. BERCKENHOFF uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij „Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buitenland is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERS-

MAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURGWAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST / 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
/ 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND / 2.90.

INHOUD: H. L.: Een voorganger der Meiningers. — B. W.:
Monna Vanna. — B.: Hubert Laroche. — Juliette Roos. —
Een gedenkteeken voor Kettmann.

EEN VOORGANGER * * * * *

* * * * * DER MEININGERS.

I.

Over 't algemeen wordt het optreden van het tooneelgezelschap van den hertog van Saxon-Meiningen, als een datum beschouwd in de geschiedenis der moderne tooneelspeelkunst, of liever der tooneel-regie. Terecht! Een der meest kenmerkende eischen, waaraan die regie trachtte te voldoen: een krachtig in elkaar grijpend samenspel, ook in dien zin, dat alle elementen eener tooneelvoorstelling, behalve de spelers: het kostuum, décors, als integreerende onderdeelen van het geheel worden beschouwd en aan den stijl van het dichtwerk zich moeten aanpassen, en waarbij ook de figuratie, door wezenlijk deel te nemen aan de handeling, de haar toekomende rol te vervullen krijgt — zien wij tegenwoordig op alle tooneelen van eenige beteekenis, die zich mogen verheugen in een zaakkundig regisseur, als onatwijsbaar aanvaard. In zooverre waren de voorstellingen door het Meininger-ensemble in Duitschland en ook in ons land gegeven, openbaringen en is daarvan een duurzamen invloed voor het moderne tooneel uitgegaan.

Toch is het Meininger kunstprincipe niet als een nieuwigheid te beschouwen, in zoover het reeds zijn toepassing heeft gevonden op het Nationaltheater te Brunswijk, gedurende het eerste vierdedeel der vorige eeuw, toen Ernest August Friedrich Klingemann aan het hoofd stond van dit kunstinstituut. Het is uit een algemeen geschiedkundig oogpunt en ook in verband met ons eigen tooneel, niet zonder belang, over den beteekenisvollen arbeid van dezen schouwburgdirecteur hier een en ander mee te deelen, aan de hand van een onlangs verschenen boek: «Die Bühnenleitung Aug. Klingemanns in Braunschweig von Dr. Heinrich Kopp» *) Toen Klingemann, oorspron-

kelijk «Registrator am Ober-Sanitäts-Kollegium» (secretaris van den Geneeskundigen dienst), zijn tooneelwerkzaamheid begon, bevond de Duitsche tooneelspeelkunst zich in een overgangstoestand. Onder de krijgslus: «oude» en «nieuwe school» was de tooneelspelersbent in twee kampen verdeeld — gelijk dit ook nu nog, of weder, het geval is, met dit verschil, dat de stijl, dien wij thans als den ouden kenschetsen, de pathetisch-declamatorische, in Klingemanns tijd, de *moderne* was en omgekeerd de *realistische* opvatting, die voor ons de nieuwe is, als de overgeleverde, vroeger op de meeste tooneelen gevolgd werd. Eckhoff en Schröder traden op als de meest overtuigende ijvervaarders voor deze laatste richting, die te Hamburg haar uitgangspunt vond en als wier geniaalste vertegenwoordiger Aug. Wilh. Iffland beschouwd moet worden. De eerstgenoemde, te dien tijde *nieuwe* school: de pathetisch-declamatorische, was door niemand minder dan door Goethe gesticht en bloeide te Weimar aan het door dezen geleide theater. Klingemann nu betoonde zich in deze een beslist volgeling van Weimar. Toen Iffland in 1806 bij zijn gezelschap te Brunswijk eenige gastvoorstellingen gegeven had, schreef Klingemann daarover het volgende: «De natuurwaarde van Ifflands spel kan niet hoog genoeg genoemd worden, en in het blijspel en burgerlijk tooneelspel is hij boven kritiek verheven. Waar hij daarentegen de ideale figuren uit het treurspel heeft te verpersoonlijken, is hij als «Mimiker» voortreffelijk, maar men moet bijv. den Wallenstein wèl van hem zien, maar niet hóóren. Ineenvloeiende ritmus, declamatorische dissonanten, onmuzikale voordracht, zijn dan schering en inslag. Ik vraag u, waartoe zou het dienen jampen te schrijven, als de tooneelspeler er proza van maakt? Waarom brengt de dichter muziek in zijn taal, als de tooneelspeler die taal in een huiselijk praatje omzet? Aan wie is de schuld? Niet aan Ifflands slecht orgaan, maar aan het kunstbeginsel, dat hij als het zijne erkent en volgens hetwelk hij al de poëzie naar beneden haalt . . .» Klingemann verlangde dus van den treurspeler een *muzikale* voordracht, welke zoo licht ontardaert in zing-zang en gezwollenheid, die beide zoo lange jaren ten

*) Hamburg und Leipzig. Leopold Voss, 1901.

onzent den treurspelstijl hebben beheerscht en welken wij plegen te karakteriseeren als de «Leidsche-plein-manier», waarmede eigenlijk eerst voor goed gebroken is, onder den invloed van Mevrouw Kleine-Gartman. Het is wel aardig op te merken, hoe in tegenstelling met Amsterdam, te Rotterdam de sympathieën altoos meer geweest zijn aan de zijde van den natuurlijken spreektoon, Tot in onze dagen! (Albregt en Van Ollefen, Le Gras, Van Zuijlen & Haspels).

Zóólang heeft Klingemanns invloed te Bruns- wijk nagewerkt, dat Karoline Bauer, die in 1838 in het Hoftheater aldaar eenige malen als gast optrad, over het spel van haar omgeving oordeelend, den «Klingemannschen zalvenden de- klameertoon» onuitstaanbaar vond.

Mogen wij daarom over den door Goethe- Klingemann aan de voordracht van verzen gestelde eischen, maar eenvoudig den staf breken? Ik geloof, dat wij, vooral tegenover een zóó hoog- staand kunstenaar als Goethe, bij de beoordeeling van wat hij onder treurspelstijl verstond, wèl doen in onze critiek voorzichtig te zijn. Ons voorbe- houdende hierop nader terug te komen, willen wij voorloopig zeggen, dat elke deugd haar onechte zusters heeft en dat wij ons den Goetheschen stijl wel degelijk geïnterpreteerd kunnen denken, zóó dat hij ons voldoet....

Maar slaan wij verder den blik op Klinge- manns waakzaamheid als regisseur. Ten aanzien van zijn eisch, dat een tooneelvoorstelling een in zich zelf volledigen, krachtigen eenheidsdruk heeft te geven, dat het vooral aankomt op de «Gesamtwirkung», sloot hij zich ook aan bij Goethe, dien hij in zijn dramaturgischen arbeid te Weimar trouwens had gadeslagen. Maar hij ging hierin verder nog dan zijn meester. Zeer duidelijk heeft Klingemann zijn kunstopvatting uiteengezet in de volgende toespraak tot den tooneelspeler. «Niet alleen gij moet u gansch en al kunnen inleven in het wellicht met uwe eigene individualiteit in tegenstelling zijnde karakter van den door u uit te beelden persoon, maar *alle* medespelenden moeten in hunne betrekking tot het geheel, hand aan hand gaan, zoodat gij allen te zamen als één *gedicht*, als een in zijn deelen organisch aaneen- gesloten geheel, voor den toeschouwer verschijnt. Gelijk bij een schilderstuk moet één grondtoon gansch het kleurensamenstel doordringen. Geen persoonlijk succès hebt gij te zoeken, maar het suc- ces van den dichter, van zijn werk.» Klingemann ziet ook voor een tooneelgezelschap geen heil in het bezit van vele uit-stekende kunstenaars. «Want», zegt hij, «de voortreffelijkste kunstenaars plegen in dit opzicht (namenlijk ten aanzien van de *Gesamtwirkung*) de gevaarlijksten te zijn, door zich uit het kader van het geheel los te maken en hunne rollen te spelen om hun zelfs wil.» In dezen gedachtenkring past volkomen goed zijn uitspraak, dat met gemiddelde talenten zich een beter ensemble laat vormen, dan met buitengewone.

Gaan wij nu na met welke middelen Klinge- mann tot de verwezenlijking van zijn denkbeelden op het tooneel zocht te geraken, dan dient het eerst de aandacht gevestigd op een stouten greep

dien hij deed in de overal gevestigde traditie, door de afschaffing, namelijk, van het zoogenaamd «rollen- vak.» In het door hem opgestelde tooneelregle- ment, waarnaar de artiesten zich hadden te ge- dragen, luidde art. 1 aldus: »Al wat wij met het begrip van het zoogenaamde rollenvak ple- gen te verbinden, is met aard en wezen van het Deutsche tooneel in strijd en een insluipsel van Fransche tooneelen. De Fransche tooneelkunst kent niet wat wij karakters noemen. De in Fran- sche stukken optredende personen hebben hunne vaste kenmerken en men kan ze tot een aantal grond- typen herleiden, wier aantal beperkt is. In ver- band daarmee vermocht men de rollen in bepaalde categoriën in te deelen, die men van een etiket kon voorzien: minnaar, vertrouwde, niais, bonvivant, marqué enz. enz. Onze deutsche dramatiek zoekt daarentegen de menschen te geven in hunne oneindige levensverscheidenheid, als resultaat van een ingewikkeld samenstel van oorzaken en om- standigheden. In elk stuk komen personen voor, die van den tooneelspeler een volkomen zelfstan- dige opvatting verlangen en waarbij hij zich niet naar een reeds bekend en gecatalogiseerd voor- beeld richten kan. De tooneelspeler, die zich dus voor een *bepaald* vak laat engageeren, geeft blijk van een zeer beperkt en eenzijdig talent, dat aan ons tooneel misplaatst zou zijn.» Klingemann stond dus een bezetting der stukken voor, niet naar conventioneel begrip, en streng omljnd rollenvak, maar hij hield daarbij rekening met de individualiteit, zóó geestelijk als lichamelijk van den tooneelspeler.

Naast een juiste rolbezetting, was voor Klinge- mann de «lezing» (Leseprobe) van het meeste gewicht.

Zij had te dienen «zur Hauptbegründung der ganzen Darstellung.» Ieder medespelende, of zijn rol klein of groot is, moet de «lezing» van den aanvang tot het einde bijwonen, «opdat hem het karakter van het stuk en zijn persoon- lijke betrekking tot het geheel, klaar voor den geest kome». Wat de repetities op het tooneel betreft, daarop hield Klingemann zich strikt aan de methode van Goethe, die steunde op het be- ginsel van het «schilderachtige». De groepeer- ing moest schilderachtig zijn, wat gold zóówel van de wijze, waarop de eigenlijk handelende per- sonen tegenover elkaar kwamen te staan, als de zwijgenden, de figuratie. Aan het opstellen der zoogenaamde massa's besteedde hij groote zorgen. Niets ergerlijkers vond hij, dan de zoutpilaren van figuranten, die het tooneel wel vullen, maar aan de handeling allerminst levendigheid bijzetten. Het voorbeeld van Goethe om jonge aankomende acteurs als figuranten te laten dienst doen, breidde Klingemann uit, door dit beginsel toetepassen op al de leden van zijn gezelschap, indien een goede vertooning hunne medewerking in deze eischte. Zij moesten dan in «Massenscenen» de stuwende kracht zijn (das treibende Element).

H. L.

MONNA VANNA.

Dit drama teekent in de kunst van Maeterlinck eene evolutie, die zich in zijn laatste werken reeds aankondigde voor de kenners van den dichter en waarop wij dan ook door prof. A. G. van Hamel, in een artikel in *De Gids* van Februari 1900, zijn voorbereid. Aantoonende, hoe het mysterieuse een goed deel van zijn aantrekkelijkheid voor den dichter verloren had en hij zich meer tot de tastbare werkelijkheid geneigd ging gevoelen, stelde de heer Van Hamel de vraag, of die evolutie inderdaad zou strekken tot heil zijner kunst?

Monna Vanna, pièce en trois actes, geeft op die vraag het antwoord, maar daaruit blijkt, dat wat er nieuw in de kunstopvatting van Maeterlinck moge zijn gekomen, het schoone oude niet heeft verdrongen. Weliswaar speelt het drama niet meer op ongewisse plaatsen, op ongewisse tijden, in een raadselachtig slot of een nog raadselachtiger toren, niet meer onder fantastische wezens, die door de nevelen eener zeer subtiële romantiek heenschijnen, maar tusschen, wat men noemt, menschen van vleesch en bloed. Dit wil echter niet zeggen, dat deze laatsten daarom vaster in onzen geest bekliven, in scherper lijnen en met krachtiger relief zich voor ons afteekenen. Terecht herinnert Mr. I. N. van Hall in *De Gids* van Juni jl. aan den zeer reëelen indruk, dien Marie Kalf in haar voordracht van gedeelten uit Maeterlincks half-symbolische drama's, ons heeft gegeven van de personen, tusschen wie de handeling zich daar voltrekt. Zeker zagen wij ze toen vóór ons en kwamen wij onder een buitengewoon sterke suggestie, zoowel van hun levend uiterlijk als van hun innerlijk gewaarworden.

In *Monna Vanna* nu vindt men vereenigd de fijne gevoelslyriek van den sprookjesdichter en een zich in reëelen vorm, uiterlijk krachtig openbarend, dramatisch leven! Ik zou gaarne een vertooning afwachten van *Monna Vanna*, om te durven verklaren of de twee elementen, zich inderdaad tot een harmonisch geheel, onscheidbaar hebben samengesmolten. De inhoud van het drama is in 't kort als volgt: Pisa, in oorlog met Venetië, staat op 't punt zich aan den vijand te moeten overgeven. Een langdurig beleg heeft de strijders uitgeput. De honger staat voor de deur. In den aanvang van het stuk, ontmoeten wij den ouden Marco, vader van Guido Colonna, kommandant van de benauwde veste. Marco is als onderhandelaar tot den vijand gegaan en keert terug met het bericht, dat de stad en haar garnizoen en haar mannen en vrouwen en kinderen, gered staat te worden, door Prinzivalle, den aanvoerder der belegeraars zelve, die uit brieven, door hem onderschept, tot de wetenschap gekomen is, dat de regeerders van Florence, hem, den zegevierenden krijgsman vreezende als mededinger naar het hoogste gezag, ten val gedoemd hebben, zoodra Pisa voor hem is gezwicht. En om zich nu te wreken op Florence, dat zijn vaderstad niet is, want Prinzivalle trad in haar dienst als fortuinzoeker, zal hij Pisa redden. Op één voorwaarde! Deze namelijk, dat Vanna, de schoonste vrouw

uit Pisa, de echtgenoot van Guido, zich des nachts, alléén naar de tent begeven zal des vijandelijken hoofdmans om zich aan hem te geven. Hij verlangt haar slechts één nacht en belooft haar den anderen morgen terug te zenden. Guido acht de inwilliging van zulk een eisch ondenkbaar. Liever de ondergang met al zijn gevolgen, dan zulk een offer! De oude Marco, daarentegen, die in een lang leven van wijsgeerig denken, de dingen kalmer beschouwt, zou de vrouw huldigen als een heldin, die voor het heil van dertig duizend harer broeders en zusters, van het heiligste dat zij bezit, wil afstand doen. «Gij zegt liever te zullen sterven en ook voor Vanna den dood te verkiezen boven wat Prinzivalle van haar verlangt. Vous voulez rester pur dans une affreuse épreuve et la traverser en héros, mais c'est un tort de croire que l'héroïsme n'a d'autre sommet que la mort. L'acte le plus héroïque est l'acte le plus pénible; et la mort est souvent moins dure que la vie». En Vanna zelve, voor het alternatief gesteld, antwoordt, dat zij gaan zal. Maar als zij den moeilijken tocht volbrengende, des nachts de tent binnen treedt, blijkt het, dat Prinzivalle een vriend is uit haar prille jeugd, dien zij vergeten had en die in stede van zijn opzet te volvoeren, haar nadert met den eerbiedigen schroom eener hooge liefde. En in een tweegesprek van groote teederheid, in een samenzang van uit zoete herinnering aan lang vervlogen tijden, opklarende melodieën, treden zij elkaar al nader en nader met hunne zielen — Prinzivalle zelf voert Vanna, lichamenlijk volkomen ongerept, naar de belegerde stad terug . . . Maar als zij nu voor haar echtgenoot verklaart, dat zij rein gebleven is, dat Prinzivalle haar niet heeft aangeraakt, gelooft hij haar niet en het volk, door hem tot getuige geroepen, hoort zwijgend toe, dat hij haar verklaring niet aanvaardt. Dan, als Guido blind blijft voor haar reinheid, als zijn liefde niet in haar gelooft, voelt zij het broze, het halfslachtige van die liefde en keert zich op hare beurt van hem af. Er is iets tusschen hen gekomen, dat hen voortaan voor eeuwig scheiden zal. Het vertrouwen in elkander is verloren. En zich vrij gevoelende van haar echtgenoot, aanvaardt zij zijn twijfel, zijn ongelof. Zij heeft zich wél gegeven, verklaart zij nu; Prinzivalle heeft haar wél onteerd — zij loochende het in het eerst om haar man het diepe leed te besparen van zijn leven gekluisterd te zien aan eene gevallen, met de herinnering aan het gebeurde voor eeuwig tusschen hen. Zij ziet in, het onmogelijke te hebben gewild, maar eischt nu ook, dat aan háar het genot der wrake zijn zal. Aan háar de sleutel van den kerker, die Prinzivalle wacht, opdat zij dagelijks de martelingen kunne gadeslaan, die hij zal hebben te verduren. Zóó liegt zij thans haren man vóór, hem, die de waarheid niet wilde hooren. Want Prinzivalle zal haar nu inderdaad bezitten! Met den jubelkreet der getarte vrouw: «le beau va commencer . . . le beau van commencer . . .» eindigt het stuk.

De opzet van het drama is ongetwijfeld belangwekkend. Het gegeven, dat de auteur zich gekozen heeft, is er een, dat tot uitgangspunt kan

dienen van een machtige tragedie. Is er in het leven een omstandigheid denkbaar, waarin de vrouw haar reinheid, het hoogste goed, dat zij bezit, mag veil hebben — en wat zal, indien zij om iets grootsch te bereiken (de redding van gansch een stad), met de door ieder erkende en uit een zuiver menschelijk gevoel ontspringende zedewet in botsing komt, daarvan het onafwijsbaar gevolg zijn voor haar zelve en voor haar echtgenoot? Het is een vraag van ethische beteekenis, waarop de dichter het antwoord echter schuldig blijft. Toch wordt de vraag in den aanvang van het drama zóó beslist gesteld, dat wij een gevoel van teleurstelling niet kunnen onderdrukken, bij de gewaarwording, dat het Prinzivalle geen ernst is of blijft met den door hem gestelden eisch. Trouwens, deze Prinzivalle schijnt ons geen logisch geconcipieerde schepping. De eisch, dien hij vervuld wil zien, als tegendienst voor de redding der stad, is een ridderlijk man onwaardig en te meer, nu Prinzivalle Vanna vereert als de speelnoote uit zijn kinderjaren. Daarbij accentueert de auteur het barbaarsche der vordering, om eene reden, welk wij verklaren niet te begrijpen, door Prinzivalle als conditie nog te doen stellen: *qu'elle vienne nue sous son manteau*.... Ik mag toch niet aannemen, dat de auteur met die vordering een verhoogde prikkeling der zinnen van zijn toeschouwers heeft beoogd? Eene vrouw, die wij naakt weten, onder haren mantel, is zulk eene voorstelling niet rechtstreeks gericht op onze sensualiteit...? Voor 't overige zal ieder in de tweede acte, met haar hoog dichtelijk lyrisme, den Maeterlinck van de voor-realistische periode onmiddellijk herkennen en bewonderen. Daar is hier eene fijnheid in de ontleding der gevoelens van Vanna en Prinzivalle, een ijlheid in de teekening der gewaarwordingen van beiden, een zachte deining in hun maat van spreken, een ongemeene kieschheid in voorstelling en uitdrukking, die den lezer (toeschouwer) in een sfeer brengen ver buiten en boven een alledaagsch werkelijkheidsbegrip. Prinzivalle heeft haar gekend — zooals wij zeiden — toen ze als kleine kinderen samen speelden en op haar vraag, of hij haar nu onmiddellijk herkende bij haar binnenkomen, antwoordt hij: «Al waart gij met u tienduizenden in mijn tent gekomen, allen gelijk gekleed, allen van gelijke schoonheid, als tienduizend zusters, die door hare moeder verwisselend zouden worden om de gelijkenis, ik zou zijn opgestaan, ik zou uw hand gegrepen hebben, zeggende: hier is zij! O, het is wonderlijk, hoe een beeld der liefste herinnering zóó lang beklijven kan in het hart... en het uwe leefde in het mijne als een werkelijk beeld, dat dagelijks anders wordt. Het heden verdrong het gisteren. Gij bloeide op als een bloem in mij, telken dag schooner wordende en zich wijder ontplooiende. Zoo werd gij van kind tot meisje, van meisje tot vrouw in mijn geest...

Zij. Wat zijn de mannen zwak en laf als zij lief hebben!... Versta mij niet verkeerd: ik heb u niet lief en ik kan niet zeggen of ik u zou hebben bemind... Maar het doet in mij de ziel der liefde in opstand komen, te weten, dat een

man, die voorgeeft mij te beminnen zooals het gekund zou hebben, dat ik zelf hem bemind zou hebben, voor het aangezicht dier liefde niet over meer moed beschikte... Ik zou mij niet door allerlei tegenspoeden hebben laten weerhouden haar die ik lief had te vinden. Ik zou het noodlot vastgegrepen hebben, zeggende: op zij, laat mij voorbij...

En dan vraagt Prinzivalle aan Vanna of zij Guido op die wijze lief heeft, en zij antwoordt: «Ik heb Guido lief met een liefde die minder wonderbaar is, als de liefde, die gij voor mij zegt te koesteren. Het is de liefde, die het leven in mij heeft doen rijpen, en als ooit iemand haar breekt, die liefde... ik zal het niet zijn...

Deze laatste woorden bereiden voor op 't geen in de derde acte volgt, als wij Guido die liefde zien breken, door Vanna niet te gelooven.

Toch voelt zij zich in het bijzijn van Prinzivalle anders worden, haar ziel met de zijne ineenvloeien en zij verklaart ten slotte... «Het is vreemd... Ik geloof nu, dat ik alles gedaan had, gelijk gij 't gedaan hebt, indien ik lief had als gij... Het is mij soms alsof ik stond in uwe plaats, alsof ik sprak en gij mij aanhoordet, alsof ik alles zeide, wat gij mij zegt...

En dan deze mooie trek. Als Prinzivalle eigenhandig den mantel, die haar naakte lichaam onvoldoende tegen de koude avondlucht beschut, wil toeknoopen over haar borst... dringt zij zijn hand terug: «Neen, neen... We zijn niet meer vijanden...» Vanna kwam zich overgeven aan iemand, in wien zij haar vijand zag en zou haar woord gehouden hebben — maar nu die vijand haar vriend is, nu hij haar lief heeft, wordt het anders. Nu zou het een daad van laagheid zijn, niet meer een offer... Nu rake hij haar niet meer aan.

Van ongemeen dramatische kracht is de laatste of 3de acte en overweldigend het tooneel, waar Guido, door zijn ongelooft aan hare reinheid, Vanna uittart, ten onrechte te verklaren, dat Prinzivalle haar wél bezoedeld heeft en zij in koortsachtige vervoering een voorstelling geeft van zijn liefkozingsen, hem met hartstocht omhelst, uitroepende: zóó kuste ik hem om hem zelf te doen vergeten, hem aan mij te onderwerpen en als zwakkeling naar hier te kunnen lokken, opdat hij in onze macht zou zijn. En nu heb ik hem hier en laat hem niet meer los, alvorens hij zijn laatsten bloeddruppel... «Maintenant, c'est mon homme!... Seigneur!... Il est à moi devant Dieu et les autres!... Je le veux, je l'aurai!... C'est le gain de ma nuit, et c'est un gain splendide!...» Prinzivalle zelf blijft voor ons een zonderlinge figuur, de kenmerken dragende van door den auteur te zijn geschapen *pour le besoin de la cause*. In dit slottooneel maakt hij meer den indruk van een pop, die met zich laat sollen, dan van een waarachtig levenden mensch. Trouwens, het drama heet *Monna Vanna* en blijkbaar is het Maeterlinck te doen geweest om deze, zijn heldin, te teekenen in haar hoogen hartstocht, ten haren behoeve de omgeving inrichtende en het tegen spel der anderen bepalende.

Wij zijn zeer belangstellend dit drama op de planken te zien en daar is zeker kans op, nu wij het komende seizoen twee gezelschappen zullen bezitten voor «groot» werk. Maar het stuk verdient een dichtelijke vertaling en het is moeilijk naar waarde te bezetten. De vrouwenrol eischt een hooge opvatting, tegelijk groote reinheid en vlammenden hartstocht — vóór alles: adel!

B. W.

* * * * HUBERT LAROCHE. * * * *

Toen wij in ons nummer van 8 Maart jl. bericht gaven van het optreden, in een door de afd. Amsterdam van het Ned. Tooneelverbond, haar leden aangeboden kunstavond, van den tooneelspeler Laroche, konden wij niet vermoeden, dat hij zoo spoedig onze stadgenoot zou staan te worden. Het is, dunkt ons, van de Kon. Vereeniging «Het Nederlandsch Tooneel» een gelukkige gedachte geweest, de plaats, in haar gezelschap door den overgang van den heer Louis Bouwmeester naar het A. L. T. opengevalen, op deze wijze aan te vullen — al is het ons leed, dat daardoor Antwerpen beroofd wordt van een aldaar zeer gewaardeerd kunstenaar. Want te Antwerpen en in het algemeen in Vlaanderen, vervult het Nederlandsch Tooneel een roeping, van nog wel zóóveel beteekenis, als in Noord-Nederland. Daar immers is de Nederlandsche schouwburg inderdaad een bolwerk, tot verdediging van onze taal, die zich steeds vaardig heeft te houden tegenover het machtige en in zoo velerlei opzicht verlokkende Fransch; daar immers is de Nederlandsche schouwburg een soort van centraal-reduit waar onze stam-

genooten zich verzamelen om er elkaar te sterken in het geloof aan de levenskracht hunner taal, die ook de onze is.... Maar zal de tijding, dat het Noorden thans ook weer dezen kunstenaar aan het Zuiden heeft ontnomen, gelijk het vroeger Catharina Beersmans heeft gedaan, Philomene Kerckhoven-Jonkers en — althans voor een poos — den geniaalsten van al onze Zuid- en Noordnederlandsche tooneelspelers uit de laatste halve eeuw; *Victor Driessens*, er steekt geen geringe eer in voor onze Vlaamsche broeders, dat het hun gegeven is het Noorden te voeden met het eelste wat op hunnen stam tot bloei komt. En 't kan hun tot troost zijn, dat zij telkens uit eigen kracht weer aanvullen, de verliezen hun op deze wijze toegebracht.

Hubert Laroche — schreven wij naar aanleiding van zijn optreden in Februari l.l. ten onzent — Hubert Laroche is wel degelijk een kunstenaar uit het land van Rubens en Victor Driessens, dien Rubens onder de Nederlandsche tooneelspelers: breed, zwierig, met passie in vette toetsen zijn figuren ons voorschilderend. Wij herinnerden ons trouwens nog zeer goed zijn uitbeelding van *Cyrano de Bergerac*, in den zomer van 1898, toen het gezelschap van den Nederlandschen Schouwburg te Antwerpen, in het Paleis v. Volksvlijt van dit hero-comische drama eenige voorstellingen gaf. Wij achten toen ter tijd geen ander Nederlandsch tooneelspeler in staat, de rol van den fieren paladijn, zoo hoog in zijn wapens, zoo hoog in zijn gevoelens, met zooveel brio en bravour weer te geven en dit onder erkenning, dat een Franschman aan de figuur van Cyrano meer gratie gegeven, meer adel nog bijgezet zou hebben.

Naar verluidt, zal de Kon. Vereeniging het aanstaand seizoen inwijden met de vertooning van *Cyrano de Bergerac* en daarmede terstond een der beste troeven uitspelen, die zij met het engagement van Laroche in handen heeft gekregen. Als vertaling zal gebruikt worden die van den Vlaamschen dichter Moortgat, welke ook te Antwerpen heeft gediend. Een vertaling, geheel op de hoogte van het oorspronkelijke, geloof ik niet, dat te leveren is. Daarvoor berust de bekoring van het Fransch van Edmond de Rostand te zeer op klank en kleur. Men weet, dat ook onze dichter Kloos een vertaling van het drama heeft beproefd, met het oog op eene vertooning, welke men te Rotterdam met Willem van Zuylen in de titelrol, wilde ondernemen. Maar het is er niet van gekomen. Ter vergelijking stellen wij hier eenige strofen uit de vertalingen van Moortgat en Kloos naast elkaar en kiezen daartoe eenige coupletten uit de fanfaronade der Kadetten van Gasconje.

In 't Fransch luiden zij als volgt:

Ce sont les cadets de Gascogne
De Carbon de Castel-Jaloux;
Bretteurs et menteurs sans vergogne,
Ce sont les cadets de Gascogne!
Parlant blason, lambel, bastogne,
Tous plus nobles que des filous,
Ce sont les cadets de Gascogne
De Carbon de Castel-Jaloux:.

Oeil d'aigle, jambe de cigogne,
Moustache de chat, dents de loups,
Fendant la canaille qui grogne,
Oeil d'aigle, jambe de cigogne,
Ils vont, — coiffés d'un vieux vivogne
Dont la plume cache les trous! —
Oeil d'aigle, jambe de cigogne,
Moustache de chat, dents de loups!

Perce-Bedaine et Casse-Trogne
Sont leurs soubriquets les plus doux;
De gloire, leur âme est ivrogne!
Perce-Bedaine et Casse-Trogne,
Dans tous les endroits où l'on cogne
Ils se donnent des rendez-vous....
Perce-Bedaine et Casse-Trogne
Sont leurs sobriquets les plus doux.

Moortgat vertaald:

Kadetten van 't oude Gaskonje,
Van Carbon de Castel-Jaloux,
Zie bluf en krakeel op hun tronje;
Kadetten van 't oude Gaskonje,
Zij droomen blazoen en Bastonje,
Geen schurk geeft hun adel iets toe.
Kadetten van 't oude Gaskonje
Van Carbon de Castel-Jaloux.

Als rijgers zoo smal in hun plonje,
Zoo staren ze als adelaar toe;
Met knevels als katers. Wie spon-je,
Wie weefde die raaflike plonje?
De pluim van hun oude vignonje
Die stopt er de gaten van toe,
't Zijn ooievaars, smal in hun plonje,
Als wolven zoo happen ze toe.

En Perce-Bedaine en Cass'-Tronje,
Die namen, die lachen hun toe,
Zend Perce-Bedaine en Cass'-Tronje,
Van Vlaanderen tot Castalonje,
Van Zwitserland tot aan Boulonje,
Zij worden het vechten niet moe.
Want Perce-Bedaine en Cass'-Tronje
Die namen die lachen hen toe.

Kloos vertaald:

Dit zijn de Gascoonsche kadetten
Van Carbon de Castel-Jaloux!
Wie kan liegen en spelen beletten
Aan deze Gascoonsche kadetten?
Zij spreken van staal.... (van floretten)
En zijn allen van adel, maar hoe?
Dit zijn de Gascoonsche kadetten
Van Carbon de Castel-Jaloux.

Hun beenen ze als ooievaars zetten,
Hun snor als een kater, roe-roe!
Ze gaan het kanalje verpletten,
Wijl ze beentjes als ooievaars zetten,
Ze gaan onder n' hoedje zoo net en
Zoo sierlijk gekapt er naar toe!
Hun beenen ze als ooievaars zetten,
Hun snor als een kater, roe-roe!

O, leuke, en o, luilak, o vette!
Zoo spreekt men het beste ze toe...
Want van roem zijn zij dronken en vet en
Zij lui'ren er lustig op toe!

Bij tappers en aardige sletten
Daar geven zij rendez-vous....
O, leuke, en o, luilak, o, vette!
Zoo spreekt men het beste ze toe.

Ongetwijfeld heeft de Vlaamsche vertaler zich aan al heel weinig purisme schuldig gemaakt. Hij kiest zijn woorden boudweg, zooals het in de... muziek te pas komt. Maar aangezien het hier toch in de eerste plaats om de muziek te doen is, zou ik de vertaling van Moortgat verreweg verkiezen boven die van Kloos. De Vlaamsche versie klinkt als hoorngeschal en er zit meer drift in, dan in de Hollandsche. B.

* * * * JULIETTE ROOS * * * *

Jetje Roos — schrijft Mendes Da Costa in zijn belangwekkende *Tooneel-Herinneringen* — is de dochter van Mevr. H. Roos-Ter Maten, indertijd een allerliefste *soubrette* en bovendien, zoowel in het tooneelspel als in het melodrama zeer goed op haar plaats. Zij, de dochter, gediplomeerd oud-leerlinge van de Tooneel-school, is een korte poos geëngageerd geweest in den *Salon des Variétés* en bij *Van Lier*, en in 1888/89 bij de Kon. Ver. Het Ned. Tooneel, welke zij verliet, tengevolge van haar huwelijk met den kunstschilder Gerard Muller. Thans, na meer dan tien jaar van het tooneel verwijderd te zijn geweest — heeft zij een verbintenis aangegaan bij het Amst. Lyrisch Tooneel. Zij behoorde tot de meest geliefde leerlingen van Mevr. Kleine-Gartman en het behoeft nauwelijks gezegd, dat wij haar wederoptreden met groote belangstelling en veel sympathie te gemoet zien.

EEN GEDENKTEEKEN * * * * *
 * * * * * VOOR KETTMANN.

L. A. J. Kettmann, de eerste regisseur der Vereeniging: Het Nederlandsch Tooneel en die door zijn goeden smaak, aan de voorstellingen van het nieuw gestichte gezelschap een zeer bijzonderen stempel wist te verleen, kwam, gelijk velen zich zullen herinneren, al spoedig in botsing met de artistieke beheersopvattingen der bestuurders van de Vereeniging. In 1897 scheidde hij zich dan ook met velen der voornaamste leden van het Ned. Tooneel af en vormde met hen een gezelschap, onder de directie van Albregt, Van Ollefen, Moor en Veltman. Toen deze compagnieschap in 1882, na een gelukkig voordeelige exploitatie van den Stadsschouwburg, waar zij de plaats moest ruimen voor de eerst door haar verdrongen Ver. Het Nederl. Tooneel, ontbonden werd, toog Kettmann naar België, waar hij het regisseursambt aanvaardde aan den Nederlandschen Schouwburg te Antwerpen. Hij overleed daar plotseling in December 1889. Wat hij te Antwerpen in het belang van het Vlaamsche tooneel heeft gedaan, is daar niet vergeten. Getuige hiervan de beweging onlangs in de Vlaamsche Tooneelbladen gewekt, in verband met de vraag, hoe het staat met het gedenkteeken, dat men reeds kort na zijn dood voor hem wilde oprichten. Er was in 1891 een voorstelling ten bate van een te stichten fonds, ter bekostiging van bedoeld gedenkteeken gegeven en thans in 1902 wist zoowat niemand meer, waar de opbrengst der gezegde voorstelling gebleven was. Eindelijk, in het nummer van 18 Mei van het te Antwerpen verschijnend weekblad voor tooneel, muziek: *Lucifer*, vinden wij een stuk van den hoofdopsteller Jan Bruylants Jz. naar aanleiding van een onderhoud dat dezen gehad heeft met Frans Gittens, lid van het Kettmann-comitee. Wij ontleenen daaraan het volgende:

— De vertooning 22 April 1891 van *De Maire van Antwerpen*, verklaarde mij de schrijver van *Parisina*, (Gittens) heeft ietwat meer dan tweehonderd frank opgebracht, die op intrest werden uitgezet, zoodat de gansche beschikbare som thans een driehonderdtal frank bedraagt.

— Dat is veel te weinig, om iets op te richten Kettmann waardig.

— Het was niet te weinig. De beeldhouwer Jules Pécher had zich aangeboden om het kunstwerk voor het te stichten gedenkteeken *kosteloos* te doen. Hij hield er aan een zijner werken in den Vlaamschen schouwburg geplaatst te zien. Ongelukkiglijk werd Jules Pécher ons door den dood ontrukkt. Dat is de eerste reden waarom er niet spoedig na de vertooning iets voor Kettmann gedaan werd. De tweede reden bestaat hierin, dat men mij langs verschillende zijden deed opmerken, dat de voorganger van Kettmann, de algemeene regisseur Eloy Lemaire niet eens in den schouwburg herdacht was, en het wenschelijk noodig zou wezen beide talentvolle mannen samen te herdenken. Zoo bleef de zaak in het dak steken.

Ik heb — gij maakt er melding van in *Lucifer* — met den beeldhouwer Joris den schouwburg bezocht en hem eene teekening gevraagd voor het oprichten van een medaillon-portret van Kettmann, tegen den rechterwand van den inkom des schouwburgs. Willen we eens gaan zien?

We zijn samen naar den Van-Doeselaer-tempel gegaan.

— De keuze der plaats is allergelukkigst, meendè ik, maar, de som is toch wel al te gering om een kunststuk te bekomen.

— Toch niet... Joris bezit eene gieterij en wellicht voert hij, meer om een zijner werken hier te zien dan om de koopsom, een prachtig medaillon uit. Ik heb echter een ander plan opgevat. Toekomend jaar wordt de vijftigjarige stichting van ons Nederlandsch tooneel gevierd. Vindt ge niet dat het dan eene schoone, de eenige gelegenheid voor ons zou wezen, om de acht stichters van ons tooneel te herdenken. Hier, tegen de wanden van de trappen, die naar het paterre leiden, langs beide zijden, zou men eene marmeren fries kunnen maken, waarin de portretten gebeiteld van deze stichters, vier links en vier rechts. Wellicht komt Lambeaux dan ook klaar met het standbeeld van Catharina Beersmans, dat terzelfdertijd zou kunnen ingehuldigd worden. Voorts stort ik het geld der vertooning van 22 April 1891 in handen van het Gemeentebestuur, dat dan ook voor Kettmann's gedenkteeken zou zorgen. Op die wijze zou het vijftigjarig bestaan van ons tooneel waardig gevierd worden.

— Inderdaad, maar wat gaat zoiets wel kosten?

— Het Gemeentebestuur zou natuurlijk een voldoende krediet moeten beschikbaar stellen op de begroting over 1903, en, ik twijfel er niet aan, dat zal gebeuren.

— Het zal zake zijn schepen van Kuyck voor de zaak te winnen. 't Ware wellicht voldoende hem, zooals wij, voor de akelige, kale muren te brengen van dezen schouwburg-inkom, om hem voor uw ontwerp gunstig te stemmen.

Ook zou er van den bestuurder Van Doeselaer iets moeten bekomen worden. Ik zou wenschen dat hij gedurende het seizoen der vijftigjarige herdenking niets opvoerde dan stukken van Vlaamsche schrijvers, namelijk het beste werk van ieder schrijver sinds 1830.

— ???

— Ja, hiertegen zal worden aangevoerd dat zulks de zaakjes zou benadeelen, maar, met Van Doeselaer's subsidie te dier gelegenheid te verhoogen, zoude zulke opvoeringen mogelijk worden gemaakt... Om op Kettmann terug te komen, vindt ge ook niet dat het beter ware met de verjaring zijn medaillon te onthullen?

— Ja wel, maar als het Gemeentebestuur nu niet met uw ontwerp meegaat?...

— Dan zien we wat Joris wil maken voor de beschikbare som en nemen een besluit.

Geen beter cadeau voor een jongen dan

EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Excentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

Verschenen:

- I. Met een Kwartje de Wereld rond.
- II. Vrijbuiters Triplex.
- III. De Neef van Lavarède.
- IV. Jean Fanfare.

- V. Nilia de Commandante.
- VI. Sergeant Kordaat.
- VII. Doctor Mystéro.

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON

Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN

COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.

Prompte bediening.

B. KOK,

Romoolenstr. 19, b/d Heerengr.

Helder wasschen, groot goed 4, 3,
2 en 1 cent per stuk. Ook stoomen
en verwen zeer netjes en billijk.

Alle goederen zijn verzekerd.

VORSTENSCHOOL

DOOR

MULTATULI

DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN

Prijs Ingenaaid f 1.25
Gebonden in prachtband f 1.60

AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

W. C. VAN DER LAAN

Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN

BLOEMSTUKKEN

en alle genres bloemwerken.

Henri van der Beugel

COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.

Grimeur voor Dilettanten Vereenigen.

VIJZELSTRAAT 128 (boven)
AMSTERDAM.

COSTUMES

VOOR

Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen

BIJ HET

Ned. Costuum-Magazijn

VOORHEEN

HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

BECHGER,

Marchand Tailleur voor Heeren en Dames.

SPIJSTRAAT 186, b/d Paleisstraat.

Costumes	f 25.—
Pantalons	» 9.—
Fantaisie Vesten	» 5.—
Demi-Saison	» 20.—

VERZOEK

aan allen, die in „HET TOONEEL”
belangstellen, die verwachten, dat 't nu een
goed blad zal worden, en die f 2.50 per
jaargang goedkoop vinden, om het hier-
naast gedrukte inteeckenbiljet, of met hun
eigen naam of door een ander, vriend of
kennis, ondertekend, uit te knippen en te
zenden aan een boekhandelaar of direct
aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

„De Algemeene Muziekhandel”

v/h STUMPF & KONING,
HOFMUZIEKHANDEL.- UITGEVERS.
AMSTERDAM, SPUI 2.

Hoofddepôt van:

BREITKOPF & HÄRTEL, Leipzig. — PAUL DECOUR-
CELLE, Nice. — ENOCH & Co., Parijs. — De Ver-
eeniging voor Noord-Nederland's Muziekgeschiedenis.

Telegram-Adres: „MUZIEKHANDEL SPUI”.
Telefoon Interco. 2605.

Pantomime door M. CONSTANT.

Muziek van
GOTTFRIED MANN.

Teekeningen van
WILLY SLUITER.

gecartonneerd

f 4.90.

Een bij uitstek

geschikt cadeau

voor: Muziekbe-

oefenaars en Liefheb-

bers van mooie steen-

teekeningen.

Uitgevers-Maatschappij „ELSEVIER”

AMSTERDAM.

INTEEKENBILJET.

Ondergeteekende wenschte te ontvangen
van af 5 October 1901 tot wederopzegging
toe à f 2.50 per jaargang, franco per pos
„HET TOONEEL”

onder redactie van H. L. BERCKENHOFF
uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buiten-
land is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERSM
MAATSCHAPPY „ELSEVIER“, 64 N. Z. VOORBURG WAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST / 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
/ 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND / 2.90.

INHOUD: B. W.: Een voorganger der Meiningers. — B.:
Boule de Suif. — Anna Klaasen. — A. P.: Clairon. —
Lucifer: Een interview met Laroche. — Tooneelspelersportretten.

EEN VOORGANGER * * * * *

* * * * * DER MEININGERS.

II.

(Slot.)

Niet alleen als aanvoerders in groote volks-
scènes, liet hij acteurs dienst doen, ook in zwijgende
rollen, oogenschijnlijk van geen gewicht, zooals
die van de bedienden in Müllers *Schuld*. En wie
zich herinnert, met welk een pracht en praal bij
de Meiningers, de kroningsoptocht in de «Jungfrau
von Orleans» was gemonteerd, zal daarvan onge-
twijfeld het voorbeeld vinden in een bericht over
de opvoering van Schillers stuk te Brunswijk, in
1819 (*Zeitung für die elegante Welt*): «Aan het
tooneel voor de kathedraal namen wel 300 per-
sonen deel, de breede orgelklank uit de kerk, het
roffelen der trommen, het beieren der klokken en
het machtige gejubel der volksmenigte, dat alles
bij elkaar maakte een imposanten indruk, die den
toeschouwers als de illusie gaf der werkelijkheid.»

Tot de elementen, die niet verwaarloosd mogen
worden, wil men een harmonisch ensemble be-
reiken, rekende Klingemann ook datgene, wat
menigeeen als iets bloot uiterlijks pleegt te be-
schouwen: decoratief en kostuum, in één woord
de monterring.

Wat het eerste betreft, verzet Klingemann zich
reeds tegen de bedriegelijke benaming «decora-
tief», die zou doen meenen, dat niets als «versie-
ring» bedoeld was, terwijl de décors toch inder-
daad een integreerend deel der dramatische
voorstelling behooren uit te maken, al hebbe
men er tegen te waken, dat zij het zwaartepunt
der vertooning verplaatsen en door te veel praal
en pracht zich op den voorgrond dringen, diens-
volgens de aandacht afleidende van het overige.
Het karakter van het décor moet zich ten innigste
huwen aan den geest van het gedicht, de stemming
steunen, krachtig waarneembaar maken,

Dit geldt ook voor het landschap, dat in een

het dichtwerk analogen toon gehouden moet zijn,
want alles heeft zijn eigen kleur (Herzensfarbe):
onschuld, hoop, liefde, droefheid, angst.

Welke eischen Klingemann stelde aan de
kostumeering, blijkt reeds hieruit, dat hij spreekt
van den «dichtenden Theaterschneider.» Hij is
van oordeel, dat het er minder op aan komt, of
de kostuums precies in den stijl zijn van een
gegeven tijdvak, al moeten zij er niet tegen in-
druischen, maar veel meer moet worden gelet
hierop, dat het domineerend kleurkarakter der
gewaden zich aansluit bij den «geistigen» grond-
toon van het dichtwerk.

Het sprekendst voorbeeld in deze richting, gaf
Klingemann zijn tijdgenooten, met Shakespeare's
Hamlet, dien hij aankleedde, in plaats van in den
toen algemeen gevolgden Spaanschen stijl, op
Noorschen trant. En dat de strekking van Klinge-
manns hervorming in deze, door zijn tijdgenooten
goed gevoeld is geworden, blijkt uit een recensie
van een Hamletvertooning in de «*Eleg. Welt*»,
waar wordt opgemerkt, dat de door Klingemann
ingevoerde nieuwigheid, niet in de eerste plaats
op historische gronden gemotiveerd moet worden,
maar vooral daardoor, dat het pronkige Spaansche
kostuum vloekt «met den ernst en het diep innerlijk
karakter van deze Tragedie». Kenschetsend is
ook de mededeeling in een critiek over de ver-
tooning van Müllers «Koning Yngurd»: de
kostuums waren nieuw en gehouden in Noorschen
stijl, maar geïdealiseerd, gelijk dit door het karakter
zelf van het dichtwerk aangegeven wordt.»

Een zelfde kunstbeginsel ligt bij Klingemann
ten grondslag aan de toepassing der overige tech-
nische hulpmiddelen van het tooneel. Zijne op-
vatting te dezen opzichte, blijkt o. a. uit een
opstel van zijn hand over de monterring van
Macbeth, zooals hij die waargenomen had in den
Berlijnschen hofschouwburg, staande onder directie
van Graaf Brühl, die een gelijke richting volgde
als de door Klingemann voorgestane. O. a. schrijft
hij: «wie het Tooneel kent, weet, hoe met kleine
middelen dikwerf effecten zijn te bereiken, die de
stemming ten zeerste versterken en verhoogen.
Zoo was dit het geval in de moordscène in de
2e acte, toen een uit de verte aanloeiende storm,

zich als met het huiveringwekkende der handeling vereenigde en den indruk der scène niet weinig verhoogde. Ook de op den moord volgende, door Rosse gegeven schildering van den gruwbaren nacht, waarin men het ijselijk angstgeschrei, de knersingen des doods en weeroepende geestesstemmen, als de voorboden van de ontzettende gebeurtenissen, die op komst zijn, meende te vernemen, kreeg daardoor een treffender karakter.» Dat Klingemann het voorbeeld van graaf Brühl op zijn eigen tooneel navolgde, blijkt uit wat een tijdgenoot schreef over een opvoering van Hamlet te Brunswijk: «De geest van Hamlet's vader scheen inderdaad een materielooze verschijning, waarbij de omtrekken van den persoon zich diffuus afteekenden in en het staal van zwaard en harnas glansden door den opstijgenden nevel.» En met betrekking tot eene opvoering van Grillparzers Sapho, heet het: «De uiterlijke effecten waren niet versmaad en integendeel op hoogst gelukkige wijze te pas gebracht. O. a. was de overgang van het avondrood in maanschijnbelichting, op een wijze nagebootst, gelijk wij dat vóór deze nooit nog zagen.»

Het is overbodig hier in bijzonderheden te wijzen op de verwantschap van wat wij in onzen tijd bij de Meiningers hebben gezien en hetgeen door Klingemann is verricht. De Meiningers hebben zelfs bij toepassing van een en hetzelfde kunstbeginsel niet altoos de juiste maat weten te houden, aangezien bij hen het zwaartepunt der opvoering wel eens te veel naar de zijde der monteringen en kostumeering verlegd werd, zoodat de innerlijke beteekenis van het dichtwerk, er somwijlen door in de verdrukking kwam.

Wij wenschen hier even terug te komen, op wat wij in het eerste deel van deze beschouwing opmerkten omtrent den pathetisch-declamatorischen stijl van verzen-zeggen in het treurspel, door Goethe voorgestaan en Klingemann gevolgd — en gesteld tegenover de meer natuurlijke dictie door Ekhoff en Schröder te Hamburg als de juiste aangewezen. Wij stellen ons de voordracht, door die oudere school (de Goethe'sche) allicht voor als een dreun, met scherpe scandeering van de maat en iets psalmodieerends in den toon. Nu, ik geloof dat Goethe wel degelijk terecht vorderde, dat de maat van het vers gehoord en dat er in den toon iets melodieus gebracht werd — gelijk hij dunkt mij, zelf verzen zal hebben voorgedragen. Wij hebben ons Goethe maar van persoon voorstellen: hoog en edel, volkomen evenredig van bouw, vast en rustig van tred, met een mannelijk schoon gelaat, een klankvolle stem en volkomen zuivere uitspraak, om zulk een voordracht, uit zulk een mond, volkomen natuurlijk en *schoon* te vinden. Maar bij wie hem navolgden, menschen van niet zulk een «kompleet ensemble», zal zulk een reciet niet zoo natuurlijk hebben geklonken, en, zooals altoos, de navolgers zullen in overdrijving zijn vervallen. Allengs bleven van het illustre voorbeeld niet veel meer over dan de uiterlijkheden: het geraamte — zonder de ziel!

Intusschen, verzen zouden geen verzen zijn, indien zij niet anders moesten worden gezegd als proza. Maar om den stijl te verheffen, zonder in het kunstmatige te vervallen, daarvoor is veel smaak en een zuiver gevoel noodig. Wie in zijn voordracht verzen behandelt als proza, gelijk iemand, die het feestkleed aan, op klompen gaat.

Klingemann heeft zich als schouwburgdirecteur nog in andere richting, als de hiervoren door ons beschrevene, voor het tooneel verdienstelijk gemaakt. Hem dankt Duitschland den eersten *Hamlet*, waarbij aan het oorspronkelijke, in vergelijking van vroeger, zoo min mogelijk geweld is aangedaan. Men speelde in Duitschland Hamlet, in den aanvang der vorige eeuw, naar een bewerking van Schröder, die met Shakespeare's treurspel niet veel minder dan een loopje nam. Het stuk was zóó ingericht, dat Hamlet in leven bleef en ten slotte aan de regeering kwam; het gebed des konings was vóór de scène der tooneelvoorstelling geplaatst, ofschoon het immers juist de indruk dezer voorstelling is, die den zondaar naar den biechtstoel drijft; de begrafenis van Ophelia was geschrappt, gelijk ook het tweegevecht tusschen Hamlet en Laertes enz. Klingemann nu, heeft het stuk in zijn karakter hersteld en het zijn tragisch verloop teruggegeven, en er tevens de door Schröder gekapte scènes weder in gebracht. Dat hij ook de invoegsels verwijderde, die noodig waren geworden om den verhandelden Hamlet te motiveeren, spreekt van zelf. Inplaats van de Wielandsche prozavertaling, die aan Schröders bewerking ten grondslag lag, bezigde Klingemann de intusschen verschenen metrische overzetting van A. W. von Schlegel.

Toch heeft ook Klingemann zich in zijn tooneelbewerking van Hamlet, niet geheel zuiver op den graad betoond. Sommige proza-gedeelten, die in het oorspronkelijke voorkomen en door Schlegel ook in dien vorm gelaten waren, zijn door den Brunswijker tooneeldirecteur in versmaat overgebracht en zoo zijn er meer dingen in zijn bewerking, die niet kunnen worden aanvaard. Maar moge hij niet in alle opzichten aan de verlokking om Shakespeare te verbeteren (Klingemann was niet voor niemendal zelf poëet en... dramaturg!) weerstand hebben geboden — zijn Hamletbewerking is toch heilig bij wat vóór hem den volke werd... opgedrongen!

Nog een daad van beteekenis, door hem verricht en die alléén hem in de geschiedenis van het tooneel een eereplaats zou verzekeren, is dat Klingemann de eerste is geweest, die Goethe's *Faust* op het tooneel heeft gebracht. Dit geschiedde 19 Januari 1829, nadat het gedicht reeds in 1808 verschenen was. Deze daad van Klingemann, krijgt voor hem een des te vereerder beteekenis, als men in aanmerking neemt, dat hij zelf ook een Faust geschreven heeft, een werk wel degelijk met het oog op een tooneeluitvoering gecomponeerd en dat dan ook herhaalde malen is opgevoerd. In de voorrede tot dezen in 1815 verschenen Faust, verklaarde Klingemann nog met zooveel woorden, dat hij Goethe's Faust onopvoer-

baar en dan ook door den dichter niet voor het tooneel bestemd achtte. Dit laatste schijnt inderdaad het geval te zijn geweest. Goethe zelf immers, die toch gedurende vele jaren met de opperste leiding belast was van den hofschouwburg te Weimar, heeft een opvoering van zijn werk blijkbaar niet aangedurfd en men is er te Weimar eerst toe overgegaan, nadat de opvoering te Brunswijk het welslagen der poging had aange-toond. Weimar kwam, nadat Hannover 8 Juni 1829 was voorgegaan en men het stuk ook te Dresden, Leipzig, Frankfort op 's dichters tachtigsten verjaardag, 28 Augustus, had vertoond. Te Weimar had de eerste opvoering plaats den 29 Aug. 1829 en Goethe wist zelf niet beter te doen, dan de tooneelbewerking van Klingemann daarbij te volgen.

B. W.

BOULE DE SUIF * * * * *

Het nieuwste drama van Maeterlinck verlevendigt de herinnering aan een schijnbaar veel minder verheven tooneelstuk, dat thans wordt opgevoerd in het Théâtre Antoine te Parijs: ik bedoel een «*pièce en trois actes: Boule de Suif*,» bewerkt naar Guy de Maupassants novelle van dien naam. Is het bij Maeterlinck een vrouw, die gereed is zich aan den vijand te geven, ter redding eener belegerde veste, bij De Maupassant wordt ook een vrouw voor een dergelijke beproeving gesteld, maar een niet reine, een zoogezegde galante vrouw, die den weinig euphonistischen bijnaam draagt van «*boule de suif*», van wege hare molligheid. Klinkt die bijnaam (smeerbol) al heel ordinair, met een verwonderlijk talent heeft de schrijver, door de behandeling, aan zijn onderwerp een beteekenis gegeven, die van veel menschenkennis getuigt. De geschiedenis speelt in den oorlog van '70. Een aantal inwoners van het door de Pruisen bezette Rouaan, krijgen van den kommandant verlof, zich in een grooten omnibus naar Havre te begeven om zaken te regelen of om familie-aangelegenheden. Zeker een groote welwillendheid van de zijde des overweldigers, want Havre is in Fransche handen. Geestig is de beschrijving van het zeer gemengd gezelschap, dat in den omnibus zich vereenigd ziet. Daar is een baron met zijn deftige vrouw, een winkelier met zijn flapuit van een ega, een erg roode republikein enz. Eerst onderweg, als het begint te dagen, leeren de reizigers elkaar van aangezicht tot aangezicht kennen, want de wagen is in het holle van den nacht de poort uitgereden. En tot hunne ontsteltenis herkennen zij in een der vrouwelijke reisgenooten de dame in quaestie: *boule de suif*, die er wel eenigszins pikant, maar toch niet onbehoorlijk uitziet. Maar onwillekeurig keeren de fatsoenlijke Rouaansche heeren en dames zich met hoogheid van de prostituée af — behalve de democraat, die niet ongenegen schijnt in haar gunst te komen, maar zijn poging met een trap op zijn likdoorn ziet afgewezen.

Het is winter en de besneeuwde weg, door na dooiweer ingevallen vorst, moeilijk berijdbaar, zoodat

de eerste pleisterplaats, het dorpje Tôtes, eerst tegen den avond bereikt wordt. Intusschen heeft in den wagen het volgende zich afgewikkeld. Tegen den middag beginnen de reizigers, die reeds zóó vroeg uit de veeren zijn, appetijt te krijgen. Er op rekenende tegen het dejeuné Tôtes te zullen bereiken, hebben zij geen mondkost meegenomen. Men begint te geeuwen, zich uit te rekken, de grappige gesprekken verstommen, de een klaagt den ander zijn nood — d.w.z. van *boule de suif*, die naast twee nonnetjes, bedeesd voor zich zit uit te kijken, neemt niemand notitie. Totdat het meisje tegen 1 uur, een mandje van onder de bank te voorschijn krijgt, en zich tot dejeuneeren zet. Eerst ter sluiks, allengs vrijmoediger, richten de reizigers den blik begeerig naar het mandje, dat ruim voorzien is van allerlei eetwaren: een kip, paté, gerookte tong, kaas, van die heerlijke Rouaansche broodjes, een paar flesschen wijn... *Boule de suif* laat het zich wél smaken.

Eindelijk, zich niet langer kunnende bedwingen, zegt de winkelier, bij zijn neus langs: «Er zijn toch menschen in de wereld, die zich beter weten te equipereen voor een lange winterreis, dan wij, arme stervelingen...» en het meisje, vrijgevig van aard als de meesten van haar gilde, antwoordt bescheiden: «Als ik mijnheer soms dienen kan...?» De winkelier, de bestraffende blikken zijner vrouw trotseerende, laat het zich geen tweemaal zeggen en na het eene schaap volgen allengs alle anderen, op den baron en de barones na. De toon tusschen de milde geefster en de hongerigen en dorstigen, die zij voedt en laaft, wordt al familiaarder... Er is maar één bekertje — maar, *à la guerre comme à la guerre*, het gaat lustig rond. De democraat, brengt het zelfs, uit pure galanterie, aan zijn mond, juist ter plaatse waar Boule de suif vóór hem hare lippen gezet had. Een klein gillette... de baronnes is flauw gevallen. Nu moet ook de baron van den nood een deugd maken en neemt het hem voor zijn vrouw gracieuselijk aangeboden bekertje wijn aan... Kortom, het einde is, dat Boule de suif in het gezelschap wordt opgenomen en zelfs door de baronnes in genade geaccepteerd. «La baronne surtout montra cette condescendance aimable des très nobles dames qu'aucun contact ne peut salir, et fut charmante.» Tegen den avond bereikt men Tôtes, ook door den vijand bezet. Voor het logement wordt het portier door een soldaat geopend en vertoont zich een Pruisisch officier, die van den koetsier een brief van den kommandant van Rouaan in ontvangst neemt, waarin naam en qualiteit der reizigers enz. In het hôtél laat de luitenant al spoedig op Boule de suif het oog vallen en het duurt niet lang, of het meisje wordt door zijn oppasser gelast bij den officier in diens kamer te verschijnen. Hij doet haar een voorstel..., maar zij weigert verontwaardigd. Zij, een Française, zou zich geven aan een vijand van haar volk en vaderland — dat nooit! De officier blijft aanhouden. Het gezelschap mag niet verder reizen, alvorens Boule de suif gezwicht is. Allen zijn, met het meisje, geëindig-neerd en prijzen haar patriotisme. Maar als het spelletje één, twee dagen geduurd heeft en de

officier op zijn eisch blijft staan, begint men te redeneeren. «Men kan toch niet langer in dit nest gevangen blijven! Men mag toch niet zijn duurste belangen in de waagschaal stellen, om de nukken van een vrouw, wier *métier* het toch is enz., en van wie men maar al te goed weet, dat zij te Rouaan allerminst kieschkeurig was. Heeft ze zelfs niet met den huisknecht... enfin, we moeten haar trachten te overreden, desnoods dwingen!» Eindelijk, nadat er nog een dag voorbij is gegaan en de beide nonnetjes het gewicht harer zending, bestemd als zij zijn te Havre hospitaal-dienst te verrichten, in de schaal hebben geworpen, besluit Boule de suif tot de haar werkelijk stuitende daad. Zij offert zich voor haar reiskameraden op, maar den volgenden morgen, in het nu eindelijk weer ingespannen rijtuig stappende, wordt ze, in plaats van met erkentelijkheid, met een algemeen stilzwijgen ontvangen; de vrouw van den winkelier werpt haar zelfs een minachtenden blik toe.

Boule de suif durft de oogen nauwlijks opslaan. Zij voelt zich tegelijk verontwaardigd over de houding harer reisgenooten en diep vernederd, als zij denkt aan de kussen van den Pruis, aan wiens voorslag, men haar met valsche vleitaal verlokkt heeft, gehoor te geven. Men beschouwde haar, gedurende heel de reis, als niet aanwezig. Terwijl zij, uit de kamer vanden luitenant, haastig zich naar den gereed staanden wagen spoedend, geen gelegenheid had gevonden zich van proviand te voorzien, maken nu de anderen met hetgeen zij hebben meegenomen, goeden sier, drinken een stevig glas, zingen liederen, veroorloven zich schimpscheuten op de verwoordingen...

«Et Boule de suif pleurait dans son coin; et parfois un sanglot, qu'elle n'avait pu retenir, passait, entre deux couplets, dans les ténèbres...»

Boule de suif is, in zijn min verheven situaties, een novelle of een drama van treffende, van schrijnende waarheid, een kunstwerk in zijn klein genre, grooter dan *Monna Vanna* van Maeterlinck, omdat door de Maupassant het gegeven niet is losgelaten, alvorens het tot in zijn kern is gepeld, omdat het verloop der geschiedenis zich zonder weifeling voortzet tot het einde, omdat alles zich krachtig aaneensluit, het een met onafwijsbare consequentie uit het ander volgt, zonder dat, om zoo te zeggen, ergens een speld is tusschen te krijgen. En het is een dramaatje van echt tragische werking, omdat wij onder alle meegevoel voor Boule de suif, toch erkennen moeten, dat het grievende dat haar wedervaart uit haar zelve, uit haar bijzondere positie voortspruit, niet iets van buitenaf aangebracht is.

De kunst kent geen lage onderwerpen. Het komt op de behandeling aan.¹⁾

B.

1) Wat mij in *Monna Vanna* ook nog een organisch gebrek toeschijnt, is dat *Monna*, waar zij zich tot den vijand begeeft, om zich door hem te laten bezoedelen, iets offert wat het hare niet is, maar wat toebehoort aan haar... echtgenoot! Geen wonder, dat Maeterlinck het gruwelstuk niet laat bedrijven en halverwege met zijn drama gekomen, het over een anderen boeg gooit. Hij schijnt te hebben gevoeld, anders in een jmpasse te zullen raken.

ANNA KLAASEN * * * * *

Anna Klaasen is nog te kort aan het tooneel om op goede gronden haar horoscoop te trekken ten aanzien van de toekomst. Zij heeft van moeder natuur een rijke gave ontvangen, waarvoor zij niet dankbaar genoeg kan zijn, maar die zóóveel voorrechten scheidt, dat het sterke beenen moeten zijn, die zulk een weelde dragen kunnen: de gave der uiterlijke schoonheid, die voor haar inneemt, zonder dat zij zich nog eenige moeite heeft gegeven om zich de sympathie te verwerven.

Anna Klaasen in Dokter Klaus.

Daarin ligt voor actrices een gevaar. Juist voor tooneelspeelsters, omdat bij dezen het uiterlijk een bestanddeel uitmaakt harer kunst. Een door de natuur uiterlijk misdeelde pianiste of violiste, doet zich als artieste toch accepteren, indien haar spel maar schoon is en bezielde. Voor een schilderstuk denken wij zelfs niet aan het voorkomen van hem of haar, die het vervaardigde. Maar de tooneelspeelkunst brengt u in zóó onmiddellijk contact met de *tooneelspeelster* (of tooneelspeler), dat de persoon der laatste, van haar kunst nauwlijks te scheiden is. Daarbij komt, dat aan jonge actrices als van zelf jonge en voor 't meerendeel amoureuze rollen worden toebedeeld, waarin de kunst om te «behagen» de hoofdfactor is. Waar de actrice nu deze twee elementen van huis uit meebrengt: jeugd en schoonheid, die van nature reeds behagen, bereikt zij in eigen schatting en die van het publiek

al heel wat, zonder eigenlijk talent, dat niet in het uiterlijk als zoodanig zich manifesteert, maar uit het innerlijk zich naar buiten heeft te openbaren.

Een goed voorkomen is gewenscht voor elke actrice, een opvallende schoonheid kan een bezwaar worden voor hare ontwikkeling. Want het uiterlijk schoon is een zeer vergankelijke hoedanigheid en leidt, omdat het door het publiek allicht te veel wordt gekoesterd, er wel eens toe, dat de drang niet krachtig genoeg wordt aangezet om door diep in te gaan in de rollen, door een zich met

In Van Loghems proloog, ter huldinging van H. M. de Koningin.

hart en geest vereenzelvigen met de voor te stellen figuur, deze in zulk een expressieve gedaante voor ons te doen leven, dat wij de *actrice* vergeten om op te gaan in hare uitbeelding.

Mejuffrouw Klaasen heeft slechts één jaar de Tooneelschool bezocht en is daarna aan de Kon. Ver. Het Ned. Tooneel geëngageerd voor figuratie en kleine rollen. Wij weten niet of er overwegende redenen waren voor haar, om de Tooneelschool zóó vroeg te verlaten, maar moeten aannemen dat de directie der Kon. Vereeniging: «Het Nederl. Tooneel», niet besloten heeft het jonge meisje — immers ze was toen zeker niet ouder dan 15 jaar — aan zich te verbinden, dan na

het met zichzelf eens te zijn geworden, dat zij daarmede handelde in het belang der toekomstige actrice. Hoe dit wezen mag, zij wist al spoedig de aandacht te trekken — ook door de ambitie, waarmede zij haar taak steeds vervulde en de zorg, die zij zich gaf om er altoos goed in stijl uit te zien. Na eenige kleine rolletjes en in «Zenuwachtige Vrouwen» een travesti te hebben vervuld, kreeg ze in 1898, na het vertrek van mej. Sophie de Vries, voor het eerst een rol van betekenis: Emma in Dokter Klaus. Even als het meisje, dat zij had voor te stellen, was zij toen juist 16 jaar. Daarna volgden Helga in Starkadd, Maria in Lodewijk XI, Lucie in Een Amsterdamsche Jongen, Fanny in De Schoolrijdster, Sylvette in Romanesk en 't laatst zagen wij haar als Viola in Shakespeare's Driekoningenavond, onlangs opgevoerd door de Amst. Studententoneelvereniging.

Zij heeft in al die rollen blijk gegeven van toewijding en vlijt, zich openbarende in eene welbegrepen voordracht en goed overlegd spel en steeds weten te bekoren door haar uiterlijk, haar goed gedragen kostuums en — gelijk ook als Viola, die bijna geheel in travesti gespeeld wordt, weder duidelijk bleek — door een bevalligheid in staan en gaan, welke den toeschouwer hare bewegingen gaarne doet volgen. Kortom, zij is een actrice, die als zij zich blijft toeleggen op de kunst van creëren, zich een mooie positie bij het tooneel zal kunnen veroveren; een positie, die zij dan zal weten te handhaven, ook als de jeugd met hare bekoring, zal zijn voorbij gegaan. Creëren is scheppen, iets maken, zich zóó weten in te denken in het wezen van een gegeven persoon en dan zóó weten te openbaren wat men voelt dat die persoon zijn moet, dat de kunst leven, de nabootsing natuur wordt.

* * * * * **CLAIRON.** * * * * *

Te Parijs is verleden jaar een gedenkteeken opgericht — een borstbeeld door minnegoodjes omzweefd — voor de actrice Hippolyte Clairon, die in zoover haar jongensnaam eer aandeed, dat zij wat wilskracht en inventief vernuft betreft, voor geen man op zij behoefde te gaan. Voor 't overige was zij de meest vrouwelijke vrouw, die men zich denken kan.

Van lage afkomst, dochter van een onder-officier en een naaistertje, heeft zij als kunstenaress zich een groote faam weten te veroveren en is zij de type van het zieltje-zonder-zorg, dat in een ambulante komediantenbestaan voor zijn ongedurigheid bevrediging vindt en in de liefde, te zeer prijsstellende op haar eigen vrijheid, velen heeft beweldadigd, maar nooit iemand tot haar dupe heeft gemaakt.

Na te Rouaan, Havre, Rijssel en zoowat in alle Vlaamsche steden, te zijn opgetreden, in alle denkbare emplooiën, verschijnt zij eindelijk aan de Comédie-Française en veroverd er de harten in de rol van Phèdre. Maar in weerwil van het succès, dat zij oogst in de groote rollen van het

repertoire van Racine en Corneille, komt zij — als bij ingeying — tot de ervaring, dat zij en met haar, heel de Fransche tooneelspeelkunst, op den verkeerden weg is en dat deze kunst dringend eischt een radicale hervorming in dictie, kostuum en spel.

En die hervorming is door haar volvoerd.

In haar tijd was — volgens Andrieux, tooneel-schrijver en lid der Fransche Academie — de dictie een dreun, een psalmodie en wie de verzen niet zong, bulderde en schreeuwde.

Een der gevolgen van zulk een opvatting was, schrijft Clairon, dat alle rollen als uit één mond gesproken werden en uit denzelfden vorm gegoten: Zaire en Rodogune... Met leeftijd, karakter, staat, milieu, werd geen rekening gehouden. De taak nu, waartoe Clairon zich geroepen achtte, was in de interpretatie eener rol zich te inspireeren op natuur en waarheid. Aan den toeschouwer moest de illusie worden gegeven van iets wezenlijk doorleefds en hij moest met hetgeen hem werd voorgesteld, zelf medeleven!

Gedurende 10 jaren bereidde zij in alle stilte haar *coup d'État* voor, waaraan Marmontel beweet het zijne te hebben bijgedragen. Omstreeks 1752 ondernam zij het waagstuk, met de kunst-opvatting waarin zij zich had ingeleefd, op het publiek een proef te nemen en begaf zich daartoe naar Bordeaux.

Eerst speelde zij daar — ver van Parijs, met zijn toongevende krantenlui (gazetiers), met zijn Théâtre-Français en zijn publiek van habitués, opgevoed, vastgegroeid in de traditie — de rol van Phèdre: «in den gezwollen trant, met de gewone uitbarstingen en sterke contrasteerende effecten, die men te Parijs met zooveel geestdrift placht te bewonderen. Ook te Bordeaux, schrijft zij, miste dit zijn uitwerking niet. Ik overblufte mijn auditorium. Het vond mij superbe.» Den volgenden avond speelde zij de rol van Agrippine, maar nu, gelijk zij die zelf, *wezenlijk* voelde, zich niet storende aan school of traditie. Verbazing der menigte, die eerst den kluts geheel kwijt raakte, maar allengs tot bezinning kwam en — hoewel 't met zich zelve niet volkomen eens zijnde — toch begon te beseffen, dat het mooi was!

Het eind was een daverend applaus. De menschen voelden zich meegesleept. Tweeëndertig malen herhaalde zij de proef, telkens met een nieuwe rol; tweeëndertig malen triompheerde zij. Toen nam zij de tegenproef en speelde Phèdre in den ouden trant en men vond het leelijk. De zege was behaald, door een studie van tien jaren, met ijver en overtuiging voorbereid.

Te Parijs terug, paste zij daar het nieuwe kunst-beginsel toe op de rol van Roxane. Marmontel, in het geheim genomen, beefde van angst. In zijn Mémoires schrijft hij: «De uitkomst overtrof alles wat wij hadden durven verwachten. Het was niet meer de actrice, die men zag en hoorde, het was Roxane zelve. De verbazing eerst, de bewondering daarna, de vervoering ten slotte, waren buitengewoon. Men wist niet hoe men 't had, waar men zich bevond. Nooit had men iets dergelijks beleefd.»

Behalve van de mondelinge voordracht, kwam Clairon tot een niet minder moeilijke hervorming, ten aanzien van het kostuum. Of zij Phèdre, Electra, Merope of Rodogune speelden, de acteurs droegen altoos de zelfde lange pruiken, de actrices dezelfde hooge kapsels en de zelfde kostuums, naar de mode des tijds, niet van den tijd waarin het stuk werkelijk speelt. Met Electra van Crébillon begon Clairon te breken, met die zotte gewoonte. In stede van het rouwkleed, waarin Electra zich pleegde te vertoonen en met keurig opgemaakt kapsel, kwam Clairon te voorschijn, gekleed als een eenvoudige slavine, met loshangende haren, de armen in ketens geklonken. Voltaire had voor haar opvatting in deze, den hoogsten lof en toen zij zijn eigen Electra speelde, gansch anders dan hijzelf het haar had geleerd, ook op haar eigen manier, riep hij uit: «Het is niet mijn werk, dat ik voor mij zie — het is het hare. Zij heeft de rol gecreëerd.»

Gecreëerd heeft zij in waarheid een nieuwe tooneelspeelkunst. Evenals hun kunst van zeggen niets individueels had en de kostuums naar één model geknipt waren, hielden de acteurs zich ook in hun *spel*, aan vaste regelen; had alles zijn vaste methode: de stap, het handgebaar, de mimiek. Clairon wiërp ook hier alle conventie op zij. «Alle bewegingen» — schrijft zij in haar *Reflexions sur l'art dramatique* — «alle bewegingen der ziel moeten te lezen zijn op het gelaat en zich uit in heel het wezen van den tooneelspeler. Zonder spieren, die zich spannen en ontspannen, aderen die opzetten, een huid die blozen kan en bleek worden, aldus afteekenende de innerlijke émoties, is er geen groote tooneelspeelkunst denkbaar. Goed luisteren, door het gelaat uitdrukken de ontroering, die het gehoorde of hetgeen men zelf spreekt, in de ziel teweegbrengt, is een kunst, welke de acteur niet in mindere mate machtig behoort te zijn, dan de kunst van wèl te zeggen. Dat Clairon die kunst in hooge mate eigen was, blijkt uit de geestdrift, waarmede Diderot, in November 1760, aan Voltaire bericht geeft over haar spel in Tancred: «Ah! als gij Clairon zaagt over het tooneel schrijden, zich nauwelijks staande houdende tusschen de beulen, de knieën knikkende, de oogen gesloten, de armen, als van een doode, bewegingloos langs de zijde neerhangende; als gij den kreet hoordet, dien zij uitstoot op het zien van Tancred, zoudt gij het met mij eens zijn, dat stil spel in de tooneelspeelkunst van geen minder sterke uitwerking zijn kan op den toeschouwer, dan het schoonste zeggen»

Het is iets eigenaardigs in de tooneelspeelkunst, die gestadige wisseling van opvattingen! Telkens opnieuw ziet men den strijd aanbinden van het nieuwe tegen het oude. Ik denk, dat het er zóó mee staat: de geniale artiest, die zich verheft boven het door traditie geijkte gemiddelde, sticht onwillekeurig een school. Zijn voorbeeld is aanstekelijk. Hij vormt leerlingen en zoo geeft hij — zonder het te willen — zelf weer het aanzijn aan eene traditie, die eindigt met... sleur te worden, welke van het oorspronkelijke voorbeeld

slechts sommige uiterlijkheden doet voortbestaan, uiterlijkheden, die overdreven worden, om de hoheid van het innerlijke der navolging, te verbergen, maar ze in waarheid te duidelijker maakt. Zoo is elk illuster voorbeeld, door den tijd gedoemd tot spotvorm, tot caricatuur gemaakt te worden. Maar als dan de nood het hoogst is, scheidt de God der kunsten weer een wondermensch, een artiest, die het scheef gegroeide, recht zet en door zijn voorbeeld weder bevruchtend werkt op de toekomst, welke echter op haar beurt gedoemd is, onder te gaan in sleur en slenter en dan weer de behoefte scheidt aan een frissche kracht, een hervormer... enzoovoorts: cirkelgang der menschheid!

A. P.

EEN INTERVIEW MET LAROCHE. *

LUCIFER heeft er aan gehouden te weten waarom Laroche onzen Vlaamschen schouwburg verlaat, waar zijn verdiensten hoog werden geschat en hij de lieveling was van het publiek.

Hij heeft met Laroche de volgende samenspreking gehad:

— Er wordt in de stad beweerd, dat gij verhooring van loon aan den bestuurder Van Doeselaer hebt gevraagd en gij eene bepaalde weigering hebt opgelopen.

— Geenszins.... Ik heb mij in het kabinet van den bestuurder aangeboden om mijne verbintenis te onderschrijven, en hem verzocht in de akte te vermelden dat ik in stede *drie* — zooals vroeger — *zes* vertooningen buiten Van Doeselaer's gezelschap zou mogen geven. Ik zei hem de bestuurders van de Opera, die *Manfred* wilden opvoeren, waarin eene *gesproken* rol voorkomt, mij voor een paar vertooningen zouden verbinden.

Zeër hoffelijk — zooals het trouwens zijne gewoonte is — gaf de heer Van Doeselaer mij te verstaan, dat zooiets niet mogelijk was. Ik drong aan, maar eene tweede, niet minder hoffelijke weigering volgde. Ik deed dan den bestuurder kennen, dat ik mijne verbintenis zonder die voorwaarde niet kon teekenen.

— En, heeft men niet gepoogd u op uw besluit te doen terugkomen?

— Toch wel. Een bestuurder van de Opera heeft o. a. den heer Van Doeselaer gevraagd mij de toelating te verleen om voor 't Lyrisch Tooneel op te treden, en 't antwoord klonk bewilligend, op voorwaarde dat de Opera aan Van Doeselaer, voor elke vertooning die ik meêspeelde, vijftig frank zou betalen. Des avonds echter was de bestuurder van 't gesproken tooneel van gedacht veranderd...

— Na op twintig verschillende plaatsen de zaak te hebben uitgelegd en om raad te zijn geweest! Ik ken den vogel!

— En ontving de bestuurder van de Opera eenen brief, waarin Van Doeselaer liet weten, dat er niets kon komen van het in den dag gedane voorstel.... Ik had een schrijven ontvangen van de Koninklijke tooneelvereniging te Amsterdam,

waarin men mij vroeg of ik reeds eene verbintenis had aangegaan. Ik antwoordde ontkennend. Donderdag kwam een bestuurlid mij opzoeken en Vrijdagmorgen was het kontrakt geteekend. 't Behelst voor mij zeer voordeelige voorwaarden, o. a. eene wedde van 6000 gulden. Het is met grooten spijt dat ik Antwerpen zal verlaten, waar ik één-en-twintigjaar op 't tooneel ben geweest en steeds het publiek zeer gunstig jegens mij gestemd vond. Maar, ieders geduld loopt eens ten einde, en, ik geloof dat mijne eischen — de drij vertooningen voor de Opera — aanneembaar waren. In ieder geval zal mijn verblijf in Nederland mij alles behalve kwaad doen, en, 't verheugt me namelijk dat ik geen zotte streken op het tooneel meer zal moeten verkoopen, zooals hier in *Robert en Bertrand*, *Bokkensprongen* en andere dwaze kluchten.

— Vertrekt ge dadelijk naar Amsterdam?

— Toch niet. Ik ben ook van plan 24 Juli hier eene afscheidsvoorstelling te geven en *De Hofslachter* te vertoonen.

— Eene uwer beste rollen!

— En — ik kom toch terug naar Antwerpen — later.

— Ik hoop het.

Wij zullen aan deze samenspreking geen woord toevoegen — en afwachten hoe het op ons tooneel zal draaien. Niemand is onmisbaar, dat is zeker, maar, er bestaan toch menschen die moeielijk te vervangen zijn....

Antwerpen.

LUCIFER.

TOONEELSPELERS-PORTRETTEEN. *

De N. R. C. vestigt de aandacht op de portretten van tooneelspelers, die aan den Staat legateerd, in het Rijksmuseum ergens op een portaal geplaatst zijn, als ware 't in een verloren hoekje.

Heel hoog hangen daar mevr. Engelman-Bia en Johan Ed. de Vries. Verder zijn er I. H. Albregt, Andries Snoeck, in de rol van Achilles, door Louis Moritz, nog een portret van Snoeck door I. W. Pieneman, een portret van J. C. Ziesenis-Wattier door C. H. Hodges en nog tweemaal deze zelfde mevrouw Ziesenis-Wattier, beide door I. W. Pieneman. En straks zal er nóg een portret van mevrouw Wattier bijkomen, legateerd door mej. Martens te Renkum, geschilderd door Jan Baptiste Scheffer, 1796.

Zou het niet mogelijk zijn, vraagt het blad, dat bij aanbidding van dergelijke portretten, aan de gevers of erfgenamen, die met de aanbidding, een uiterste wilsbeschikking uitvoeren, in bedanking te geven, dergelijke geschenken, soms van zeer geringe of in 't geheel geen kunstwaarde, liever ter plaatsing aan te bieden aan den Stadschouwburg te Amsterdam en den grooten schouwburg te Rotterdam, al naar mate het portretten zijn van Amsterdamsche of Rotterdamsche celebrities? Daar zouden ze ter versiering van foyers en vestibules zeker dankbaar aanvaard en niet achter-af gezet worden!

Geen beter cadeau voor een jongen dan EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Excentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

Verschenen:

I. Met een Kwartje de Wereld rond.
II. Vrijbouter Triplex.
III. De Neef van Lavarède.
IV. Jean Fanfare.

V. Nilia de Commandante.
VI. Sergeant Kordaat.
VII. Doctor Mystéro.

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON
Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN

COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.

Prompte bediening.

B. KOK,
Romoolenstr. 19, b/d Heerengr.
Helder wasschen, groot goed 4, 3,
2 en 1 cent per stuk. Ook stoomen
en verwen zeer netjes en billijk.
Alle goederen zijn verzekerd.

VORSTENSCHOOL

DOOR

MULTATULI

DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN

Prijs Ingenaaid f 1.25
Gebonden in prachtband f 1.60

AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

W. C. VAN DER LAAN

Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN

BLOEMSTUKKEN

en alle genres bloemwerken.

Henri van der Beugel

COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.

Grimeur voor Dilettanten Vereenigen.

VIJZELSTRAAT 128 (boven)
AMSTERDAM.

COSTUMES

VOOR

Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen

BIJ HET

Ned. Costuum-Magazijn

VOORHEEN

HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

BECHGER,

Marchand Tailleur voor Heeren en Dames.

SPIJSTRAAT 186, b/d Paleisstraat.

Costumes	f 25.—
Pantalons	» 9.—
Fantaisie Vesten	» 5.—
Demi-Saison	» 20.—

VERZOEK

aan allen, die in „HET TOONEEL”
belangstellen, die verwachten, dat 't nu een
goed blad zal worden, en die f 2.50 per
jaargang goedkoop vinden, om het hier-
naast gedrukte inteeckenbiljet, of met hun
eigen naam of door een ander, vriend of
kennis, ondertekend, uit te knippen en te
zenden aan een boekhandelaar of direct
aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

„De Algemeene Muziekhandel”

v/h STUMPF & KONING,
HOFMUZIEKHANDEL.-UITGEVERS.
AMSTERDAM, SPUI 2.

Hoofddepôt van:

BREITKOPF & HÄRTEL, Leipzig. — PAUL DECOUR-
CELLE, Nice. — ENOCH & Co., Parijs. — De Ver-
eeniging voor Noord-Nederland's Muziekgeschiedenis.

Telegram-Adres: „MUZIEKHANDEL SPUI”.
Telefoon Interc. 2605.

Pantomime door M. CONSTANT.

Muziek van
GOTTFRIED MANN.

Teekeningen van
WILLY SLUITER.

gecartonneerd

f 4.90.

Een bij uitstek
geschikt cadeau

voor: Muziekbe-
oefenaars en Liefheb-
bers van mooie steen-
teekeningen.

Uitgevers-Maatschappij „ELSEVIER”
AMSTERDAM

INTEEKENBILJET.

Ondergeteekende wensch te ontvangen
van af 5 October 1901 tot wederopzegging
toe à f 2.50 per jaargang, franco per pos.
„HET TOONEEL”

onder redactie van H. L. BERCKENHOFF
uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buiten-
land is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERSM
MAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURG WAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST / 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
/ 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND / 2.90.

INHOUD: J. H. R.: Het tooneel, na de afschudding van
het Fransche juk. — Tooneelschool. — B.: Boutade.

HET TOONEEL, NA DE AFSCHUDDING VAN HET FRANSCH E JUK * * * * *

(1813—1818).

De mannen, geroepen, of offervardig bevonden, om in 1813 na de afschudding van het Fransche juk, te Amsterdam de leiding der regeering op zich te nemen, toonden onmiddellijk, dat zij het tooneel als regeeringszaak beschouwden.

Den 15den Nov. 1813, was te Amsterdam de omwenteling uitgebroken en waren er de Franschen verjaagd. Den 16den November ontving Professor David Jacob van Lennep van zijn boezemvriend, den vermaarden staatsman A. R. Falck,

Kapitein der Nationale Garde, eene oproeping om ten vier ure na den middag ten stadhuize te verschijnen, ten einde, nu de stad van troepen ontruimd en zelfs door al de autoriteiten verlaten was, het noodige te beramen, tot instandhouding der rust.

Op de vergadering dien middag gehouden, werd

de Professor benoemd tot lid van het Provisioneele bestuur der stad Amsterdam.

Deze vergadering duurde tot in den nacht.

Op die vergadering, terwijl de stad nog half in rep en roer was, dacht men zelfs aan het Tooneel, zich bewust van den invloed die het op de groote menigte kon hebben. Men achtte het bestaande administratieve bestuur over den schouwburg onvoldoende, indien het niet werd gesteund door intellectueele kracht.

Doordrongen van dien geest, benoemde het den hoogleeraar Mr. David Jacob van Lennep tot medelid. Tegen den nacht thuiskomende, vond de hoogleeraar het volgende briefje:

Het Provisioneel Bestuur der stad Amsterdam, heeft op heden uit deszelfs midden benoemd en geauthoriseerd, tot het waarnemen der zaken van den Hollandschen Schouwburg, den Heer Mr. D. J. van Lennep, blijvende echter in haar geheel de Commissie in der tijd verleend aan de Heeren J. Brouwer Joach^s en P. van den Broeke, omtrent het gebouw. enz.

AMSTERDAM den 16 November 1813.

(w.g.) *Het Provisioneel Bestuur voornoemd,*
J. C. VAN DER HOOP.

Deze benoeming was een gevolg van den algemeenen maatregel, genomen om aan het bestuur van elke openbare instelling der stad Amsterdam een lid uit het Provisioneel Bestuur toe te voegen, ten einde op alles het oog te kunnen houden en te waken, dat nergens in anderen geest dan in dien van het Bestuur gehandeld werd. Bovendien was men niet onbekend met den krachtigen hefboom dien men in het Tooneel bezat, om daarmee op den volksgeest te werken. Met nadruk werd daarvan ook partij getrokken, en de vertooning van *Het Turfschip van Breda, Jacob Simonsz. de Rijk, Maria van Lalaing*, en andere zoogenaamde «Vaderlandsche» stukken, benevens de gespierde lierzangen, door den wakkeren en waardigen Maarten Westerman tusschen voor- en nastuk opgezegd, brachten niet minder toe ter opwekking van den moed en den burgerzin der Amsterdammers, als de krachtige en welsprekende proclamatiën der nieuwe plaatselijke en gewestelijke besturen. Ook deze laatsten waren zich den invloed van het Tooneel bewust. Dien ten gevolge zonden Commissarissen-generaal van

het Departement der Zuiderzee onderstaand schrijven aan het Provisioneel Bestuur der stad Amsterdam:

AMSTERDAM, den 7 Februari 1813.

Mijne Heeren Bestuurders!

Het gewoon repertoire van de stukken in de Hollandsche Schouwburg gespeeld, niet meer kunnende worden nagezien door de voormalige politie, verzoeken, en machtigen wij U mits dezen het nodige te verrichten, terwijl het ons aangenaam zijn zou, dat eene *vaderlandsche* en tevens *dichtierlyke geest* meer en meer doordrong.

Wij achten het nog van belang u opmerkzaam te moeten maken op *de handhaving van de orde, het spoedig door-spelen, het op den juiste tijd beginnen, niet te laat eindigen*, en alle zulke andere bepalingen, als gij, Mijne Heeren! met ons ten allen tijde, en in deezen bovenal meest geschikt zult oordeelen, en wij bevelen dezen schouwburg van zoo veel invloed op den geest des Volks aan Uwe bijzondere aandacht.

Wij hebben de eer met alle hoogachting ons te noemen
Mijne Heeren Bestuurders!

Uw EDW Dienaren

(w.g.) KEMPER.

Voor copy conform

F. J. PELLETIER.

Het Tooneel bleef bij algemeen en stedelijk bestuur een voorwerp van voortdurende zorg.

Gaat men uitheemsche en inheemsche Tooneel-geschiedenis na, steeds zal men in elke eeuw over het verval lezen, en de voorspelling van ras naderenden ondergang, indien geen doortastende maatregelen werden of worden toegepast.

De dood-zieke, met of zonder medicamenten, ging nooit dood, bleef steeds leven, en leeft nog.

Vóór en na 1818 klaagde men ook steen en been over het Tooneel hier te lande. De heeren Siegenbeek en Konijnenberg hadden aan de Nederlandsche regeering een ontwerp ter verbetering ingediend.

Minister Falck, die kort te voren het oordeel van zijn boezemvriend, den hoogleeraar Mr. David Jacob van Lennep over de concepten van een paar besluiten betreffende het Hooger Onderwijs had ingeroepen, wendde zich ook in de Tooneelaangelegenheid tot hem, die als man van de wereld, begaafd met ruimen blik wél de aangewezen persoon was. Deze doorzag onmiddellijk, dat het concept meer «*graue Théorie*» dan levenswaarheid bevatte, dat het riekte naar het studeervertrek en met de werkelijkheid geen rekening hield. Het ontwerp verwachtte te veel van het leerzame. En kunst wil niet leeren, al heeft zij misschien leering in haar gevolg. Kunst wil vermaken, den mensch *anders maken*, uit zijn sleur en dommeligheid brengen, opwekken, ziel en zinnen streelen, verlevendigen, soms bezielen.

Mr. D. J. van Lennep lei daar nadruk op in zijn advies, uitgewerkt tot verhandeling. In tal van Nutsdepartementen droeg hij deze Verhandeling voor.

Bekort, bevat dit betoog de volgende punten:

«Naar mijn inzien is het hoofddoel van den schouwburg *Volksvermaak*, onder begunstiging en toezicht der Regeering.

Wanneer ik zeg *Volksvermaak*, neem ik *Volk* in den ruimen zin, zoodat daaronder ook vooral verstaan wordt de *Volksmenigte*.

Hiertoe meen ik grond te vinden èn in den

oorsprong van het Tooneelvermaak bij de Grieken èn in den grooten omvang der schouwburgen te Athene, te Rome, en zelfs nu nog in de vermogende en volkrijke steden.

Aan deze volksmenigte in den schouwburg gelegenheid te geven tot uitspanning, tot volksvermaak, behoort onder de vaderlijke attributen der Regeering.

Dat deze zich beijveren moet om dit vermaak onschadelijk, ja zelfs eenigermate nuttig te doen zijn voor het volk laat zich genoegzaam uit het denkbeeld eener goede Regeering afleiden; maar dat zij de zucht tot het nuttige en het leerzame niet zoo ver moet drijven, dat het vermaak daardoor weg valle, dit, dunkt mij, vloeit uit den aard der zaak zelve voort.

Zij dus, die in den Schouwburg vooral eene school der zeden, eene leerschool van goeden smaak, een tempel der dichtkunst willen zien, beschouwen de zaak eenzijdig en geenszins uit het ware oogpunt. Zij denken slechts aan het beschaafd gedeelte des publieks, aan eigene wenschen en vermaak, geenszins aan het vermaak der menigte.

Wat zoekt deze menigte wel inzonderheid in den Schouwburg? — Men lette op het woord *Schouwburg* zelf, op dat van *spectacle*, van *theatrum*, men lette op de klacht van Horatius over het Romeinsche publiek, op die van Brandt in het *Leven van Vondel* over de Amsterdamsche Volksmenigte, op die van onze hedendaagsche «Tooneelkijkers», en men zal vinden, dat het volk in den schouwburg meer de vermaken des gezichts dan die des gehoors komt zoeken.

Het is wat ongepast, dunkt mij, hiertegen als tegen een verbasterden smaak te schreeuwen. mijns inziens is het even natuurlijk dat de menigte dit, als dat het kleinst en meer beschaafd gedeelte des publieks iets anders verlangt. Zij die aan een beschaafd gedeelte alleen genoeg geven en naar den smaak van dit de menigte willen dwingen, handelen, naar het mij voorkomt, onbillijk en verkeerd.

Wil men uitsluitend voor beschaafde lieden eene dramatische school van zang- of taal- of dichtkunst oprichten, ik heb er niet tegen en betwist het nuttige eener zoodanige inrichting niet. Maar in de plaats voor volksvermaak bestemd, moet de behoefte en het verlangen des volks allereerst in aanmerking komen.

Geloof men door het alleen opvoeren van zoodanige stukken, die als kunstgewrochten door kenners zijn goedgekeurd, het Volk allengs in dezen smaak te doen vinden? — Ik twijfel of de proef gelukken zal, en waarschijnlijk zal het Volk den aldus hervormden Schouwburg vlieden, om elders zijn vermaak te zoeken; buiten het toeverzicht der Regeering, buiten gemeenschap met beschaafde standen. Dit is een groot en wezenlijk nadeel.

Het ander is, dat de instandhouding van den Schouwburg, zonder toevloed der menigte, moeilijk, en aan stad en land zeer kostbaar zal zijn. Doch gesteld men brenge het met opoffering van vele kosten en lang aanhouden zoo ver, dat de volks-

menigte vermaak krije in verheven poëzie, in fijne scherts, in al het kunstmatig schoone des hoogereren treur- en blijspels, in één woord men herscheppe onze Nederlanders in Atheniënsers en Parijzenaars, kan deze herschepping zoo geheel wenschelijk geacht worden?

Evenzeer als aan het voldoen der volksneiging door onschuldig vermaak, hecht ik aan het behouden en inacht nemen van ons volkskarakter.

Treurspelen geheel op den Griekschen of oud-Franschen, blijspelen op den Franschen leest geschoeid, kunnen nooit dan matig aan ons publiek bevallen,

Wat ook de «Tooneelkijkers» mogen zeggen, ik heb deze meest voor leege Schouwburgen zien spelen, ten zij een fraai ballet de menigte talrijker had doen opkomen. Voor nationale voorstellingen van ernstigen of vroolijken aard heeft ons publiek meer ooren.

Jammer dat dit ook meer door critici aangeprezen dan door schrijvers bearbeid wordt.

Ook Duitsche drama's behagen.

Jammer, dat men in plaats van slaafsch en plomp over te zetten, niet in dezen maar verbeterden trant iets oorspronkelijks vervaardige, dat ons Nederlandsche zeden en tafereelen voorstelle.

Ik acht het met de heeren Siegenbeek en Konijnenburg noodig en plichtmatig, dat de Regeering zich het nationaal tooneel aantrekke. Ik heb niets tegen de aanstelling der Septemviri in voege als die door den heer Siegenbeek wordt voorgesteld. Niets ook tegen het vormen van een algemeen repertoire voor het gandsche rijk, mits daarbij het hoofddoel des Schouwburgs worde in het oog gehouden en alzoo begrepen, dat *vermaak* (onschadelijk wel te verstaan) *zonder kunst*, altijd beter is dan *kunst zonder vermaak*.

Het tooneel is vervallen en de hervorming van hetzelfde zal in alle geval veel geld kosten.

Sedert drie jaar is de tooneeldirectie, schoon veel inwilligende aan den volksmaak, altijd te kort gekomen.

Wil men bij de keuze der voorhanden zijnde stukken aan het beschaafde gedeelte des publieks voldoen en echter het volk niet uit den Schouwburg verbannen, zoo zal men veel kosten moeten besteden aan décoratiën en kostumen en balletten, en er zal voor Amsterdam in het eerst althans, wel eene jaarlijksche toelage van *f* 20 à *f* 30.000 vereischt worden.

Hoogst nuttig acht ik het oprichten eener school voor Tooneelkunstenaars, onder leiding van den heer Snoek, die bij praktisch, ten minste eenige theorie voegt, en aan wiens verdiensten men deze eervolle retraits bij zijne klimmende jaren verschuldigd is.

* * *

Thans nog — bijna een halve eeuw later — kan men zich met vele der denkbeelden van Mr. D. J. van Lennep vereenigen.

Zeer liberaal zijn die meeningen. Hoezeer Mr. D. J. van Lennep door de ervaring geleid, van inzicht veranderd was, blijkt wel uit zijne aanbeveling der balletten, tegen welke hij vroeger groote bezwaren had. Het sterkst echter uit zijne

uitspraak: *onschuldig vermaak zonder kunst is altijd beter dan kunst zonder vermaak.* *)

Een eisch, dien men ten huidigen dag nog stellen kan.

De aanbeveling van Mr. D. J. van Lennep om een talent als Andries Snoek aan het hoofd eener school ter opleiding van toekomstige tooneelisten te plaatsen, bewijst Mr. D. J. van Lennep's goed inzicht.

Uit de tooneelwerken van Mr. David Jacob van Lennep's zoon, den dichter en romanschrijver Mr. Jacob van Lennep — tooneelwerken louter geschreven tot vermaak van een iegelijk en tot verheffing van het nationale gevoel — blijkt hoe zeer de zoon de leeringen van zijn vader heeft opgevolgd en ook daarin zich het geesteskind van dien vader heeft betoond.

J. H. R.

*) Vroeger was hij de meening toegedaan, dat het Tooneel hoofdzakelijk, zoo niet uitsluitend, moest aangemerkt worden als een school der zeden. Deze meening werd nog in 1818, toen Mr. D. J. van Lennep zijne verhandelinge over het Tooneel in Nutsdepartementen voordroeg, voorgestaan door mannen als 's Graveweert, Van Halmael en anderen.

TOONEELSCHOOL * * * * *

Vrijdag 4 Juli hadden voor een talrijk publiek van belangstellenden, in den daartoe door de directie welwillend beschikbaar gestelden Hollandschen Schouwburg, de Overgangs- en Eindexamens plaats, tot sluiting van den cursus 1901/1902. De stukken of fragmenten, waarin de leerlingen optraden, waren:

- I. In Kleinen Kring. Tooneelspel door W. G. van Nouhuys. Eerste bedrijf.
- II. Zijn Meisje komt uit! Indisch tooneelspel door Mr. P. Brooshoofd. Tweede Bedrijf.
- III. De Dochter van Roelant. Tooneelspel in vaerzen, naar Henri de Bornier. In het Nederlandsch overgezet door J. A. Alberdingk Thijm. Tweede bedrijf.
- IV. Spaansche Dans, uit te voeren door Emma Morel (oud-leerlinge) en Maria Beekman.
- V. Jacques Damour. Tooneelspel in 1 bedrijf, naar de novelle van Emile Zola, door Léon Hennique. Vertaald door Ant. Schürmann.
- VI. Lucifer. Treurspel van Vondel. Vijfde bedrijf, eerste gedeelte.
- VII. Bekentenis. Tooneelspel in één bedrijf van Giuseppe Giacosa, door J. C. van der Horst Jr.

De dans ingestudeerd door de HH. J. en B. Leefson; «Lucifer», «De Dochter van Roelant» en «Zijn Meisje komt uit», door Mevr. Holtrop; «Bekentenis» en «Jacques Damour», door den heer Van Kuyk; «In Kleinen Kring», door den heer Jan C. de Vos.

May Basting. Regina van Waning Bolt, Bos, Van Gelder, Hissink, Charles Gilhuijs en Spoor zijn leerlingen van Klasse I;

Marie Beekman, Marie Sasbach, Arbous en Brongers leerlingen van Kl. II;

Vervoorn en Van der Lugt Melsert legden eindexamen af.

Men weet, dat de voorstanders van eene schoolopleiding der tooneelspelers, in twee partijen te verdeelen zijn. De eene zoekt het nut eener school vooral in het algemeen, voorbereidend, de andere meer in het speciaal vakonderwijs; gene wenscht het onderwijs in dictie, in voordracht, op den voorgrond te zien gebracht, de andere wildaerbij vooral op het onderricht in «spel» niet minder nadruk zien gelegd.

De eerste partij heeft een welsprekend woordvoerder in wijlen Sarcey: «Au conservatoire» — schreef hij eens — «on n'apprend et l'on ne doit apprendre qu'une chose: la diction! La diction c'est le fond, c'est l'orthographe du métier. Tout le reste, l'art de se grimer, de se costumer, de se mouvoir en scène, de marcher sur les planches, s'apprend plus tard, sous l'œil du public, en jouant beaucoup. Il n'y a qu'une chose qu'on n'apprend point plus tard, c'est la diction. Les artistes qui ne l'ont pas sue jeunes ne la sauront jamais, ou s'ils arrivent à combler cette lacune de leur éducation première, ce ne sera qu'après de longs efforts et avec un mal inouï... Le classique est la pierre de touche de la diction, parce que là, il n'y a pas de tricherie possible. Quand on sait l'art de la diction, on n'est pas comédien — mais on possède l'outil indispensable de le devenir.»

Onze Tooneelschool schijnt het met Sarcey niet geheel eens, blijkens de keuze der stukken, waarin zij hare leerlingen bij voorkeur laat optreden, stukken, in de uitvoering waarvan, het vooral op «spel» aankomt, op houding en gebaar, staan en gaan. Ook wel op een goed begrip van zeggen — maar toch niet met de strengste «doorvoering» van het beginsel der dictie. Het fragment uit Lucifer staat als proeve van 'tgeen op de school bereikt is, ten aanzien eener zuivere, kleurrijke en daardoor boeiende dictie, met het bedrijf van Thijms vertaling, alléén op het programma.

Ik zeg dat de Tooneelschool het met Sarcey niet geheel eens *schijnt* — omdat het vertoonde op het voor het publiek toegankelijk eindexamen, misschien niet den juiststen maatstaf aangeeft van wat bij het dagelijksch onderwijs op de school zelve, hoofdzaak is. Immers, dat de leerlingen, te hunner opmontering, ook moderne stukjes te spelen krijgen, ter afwisseling van de serieuser en minder direct pakkende studie der klassieken, kan wel worden verdedigd. En ook het publiek zou zeker niet een geheelen dag, als dien van het openbaar examen, te boeien zijn, met een programma, geheel of voornamelijk samengesteld uit voordrachten in verzen, en fragmenten uit de klassieken.

Dat de instelling eener jury, die over de geschiktheid en de vorderingen der leerlingen te oordeelen heeft, uitsluitend naar wat op het openbaar examen te harer kennis komt, afgeschaft is — schijnt mij goed gezien, ook omdat het mijn vermoeden versterkt, dat de uitslag van het examen, voor hem en haar, die er aan deelnemen, thans berust op nog andere factoren, als die, waarmede vroeger de jury uitsluitend te rekenen had en rekenen kon.

Wij nemen dus bereidwillig aan, dat het onderwijs in dictie een grooter plaats bekleedt op het

leerplan der school, dan uit het programma van het openbaar examen valt op te maken.

De uitslag der afgelegde examens is geweest, dat aan Cor. van der Lugt Melsert eervol ontslag is verleend onder toekenning van het diploma der school; dat van de 2de naar de 3de (hoogste) klasse bevorderd worden Gérard Arbous en Julius Brongers, en van de 1ste naar de 2de May Basting, Henri van Gelder en Charles Gilhuijs.

Dinsdag 2 Sept. wordt het toelatings-examen voor den nieuwen cursus afgenomen.

BOUTADE * * * * *

De tooneelspelers en tooneel speelsters hebben over 't algemeen niet te roemen gehad over groote waardeering, hun ten deel gevallen als leden der burgermaatschappij. «Des avonds op de planken geëerd en gevierd — maar des daags, buiten het tooneel, nauwelijks geduld,» zoo is het lang geweest. En die wat pathetisch aangelegd waren, scholden op onze farizeesche maatschappij, welke de acteurs en actrices als paria's behandelde. Het is trouwens een historisch feit, dat de heeren en dames van het tooneel, door de eeuwen heen, met een zwarte kool zijn aangeschreven geweest en dat, de oprechte Christen een kruis sloeg als hij een komediant tegenkwam.

Maar alléén is er een keer ten goede in de opvattingen der menschen gekomen. Dat iemand, die zich aan het tooneel wijdt, als een verlorene beschouwd wordt, komt heden ten dage nauwelijks meer voor — tenzij bij zeer bekrompen lieden.

Of het peil der tooneel speelkunst er zoo bijzonder door verhoogd is, dat een meisje thans de tooneelloopbaan kiezen mag, met dezelfde vrijmoedigheid als hare zusters onderwijzeres of apothekeres worden, staat te bezien. Eenigszins geldt hetzelfde voor de mannen; maar niet in gelijke mate, als voor de zwakke sekse. Want het is ten allen tijde voorgekomen, dat jongelui van goeden huize, of mannen, die reeds een fatsoenlijk maatschappelijk ambt bekleedden (onderwijzers, boekverkoopers), de toch altoos uit maatschappelijk oogpunt beschouwd stouten stap over het voetlicht waagden. Meisjes echter, werden voorheen als zeer wuft van zeden geoordeeld, als zij in burgerkring geboren, aan het theater gingen!

Waarom het mij niet zóó zeker schijnt, dat de kunst er bij gewonnen heeft, nu dit anders geworden is? Omdat vroeger, met het oog op wat er voor ten offer werd gebracht, de roeping al zeer krachtig spreken moest, eer men den sprong durfde doen en de opheffing van het *odium* allicht tot gevolg heeft, dat men er lichter toe overgaat, ook al is de drang van het genie of talent, dat men in zich gloren voelt, niet zóó sterk. De betrekking heeft heusch veel aanlokkelijks, en men brengt het aan het tooneel allicht spoediger tot een aardig inkomen, dan in een burgerlijke betrekking.

Intusschen, aan de veranderde omstandigheden, en daarmee in verband de veranderde positie van de tooneelspelers en speelsters, is ook wel een goeden kant af te winnen maar wij zullen hier op

het onderwerp nu niet dieper ingaan. Waar ik op wijzen wilde is, dat thans een kentering naar de andere zijde, zich openbaart. Er is tenminste onlangs een boekje verschenen, dat tot titel heeft: «Der Theaterdusel, ein Streitschrift gegen die Ueberschätzung des Theaters.»¹⁾ Een der hoofdstukken heet: *Mimenkult* en daarin signaleert de schrijver als een der weezinwekkendste symptomen der tooneelvergoding van den tegenwoordigen tijd: de «Mimenverehrung». Een vereering, die heel niet staat in verhouding tot wat den plankenridders en tooneelprinsessen werkelijk toekomt. Deze vergoding — meent de schrijver — kweekt bij de leden van het gilde een zelfoverschatting, die heusch de spuigaten uitloopt. De minste possenkomediant voelt zich omgeven door een glorie en majesteit, als waarop zelfs het hoofd van een Indiaanschen stam, in die mate nauwelijks prat durft gaan. Deze lieden, die dagelijks hunne namen in de krant gedrukt zien, avond aan avond door het duizendhoofdige publiek worden toegejuicht, zich niet in 't openbaar kunnen vertoonen, of zij voelen zich het voorwerp der algemeene belangstelling, deze lieden, moeten trouwens wel tot grootheidswaanzin komen. Door de menschen buiten het tooneel gezocht en geveleid, door vorsten met eerbewijzen en ordeteekens overloden, door de Pers bewierookt, kan het niet anders, of een waan moet zich van hen meester maken, die door Lombroso verdient bestudeerd en gedefinieerd te worden.

Natuurlijk heeft op de acteurs invloed het schijnleven, dat op de planken het hunne is en dat hen den afstand vergeten doet, welke de wereld op de planken, scheidt van de werkelijke, de serieuze wereld, daar beneden. De zinrijke uitspraak van Schiller: «dem Mimen flicht die Nachwelt keine Kränze», schijnt den tooneelspelers ten vrijbrief geworden, om althans van de gunst des oogneblijks te halen, wat er van te halen is!

Bovenaan op het stuk van komediantenvergoding, staat Weenen. Het gladgeschoren gezicht van den tooneelspeler wordt met meer eerbied beschouwd dan de tonsuur van den geestelijke. Als zoo'n geschorene zich op de straat vertoont, wordt hij door ieder aangehaapt en nagekeken en betreedt hij een openbaar lokaal, dan fluisteren al de aanwezigen met veneratie 's mans naam.

Ik heb — deelt de schrijver mede — te Weenen een goede kennis, die tengevolge van een haarziekte, zich den zwaren baard moest laten afscheren. De man is koopman en heeft zelfs een hekel aan de komedie. Zijn gladgeschoren gezicht bezorgt hem echter niet weinig last, hoewel ook soms voordeel. Hij kan zijn neus niet buiten de deur steken of ieder kijkt naar hem en zoekt te raden van welk theater hij is. Verschijnt hij in een restaurant, of op reis in een hôtél, dan vliegen alle kellners om de eersten te zijn hem te bedienen! Maar zoodra merken zij niet, dat die oliekop aan een eerzaam koopman toebehoort, of uit is 't met alle gediensigheid.

Weenen is inderdaad het brandpunt van den meest dwazen komediantencultus. Den vroegeren smidsjongen, Trigaldi, wien het gelukt is, zich op te werken tot een der geliefde grollenverkoopers der lichtlachsche Donau-stad, werd eenige jaren geleden, toen hij een zijner jubileums vierde, op het raadhuis een gouden keten vereerd! Karl Blasel, een possenspeler, die 50 jaar achtereen, de grootste flauwiteiten gedebiteerd heeft, werd op zijn feest op ongeveer gelijke wijze gehuldigd. Te zijner eere is een proloog gedicht en opgevoerd, waarin de dichtkunst, de humor, voorgesteld door in geïmiteerd Eva's-kostuum gestoken tooneelschoonheden, hem bezongen en belauwerden. Hij werd daarin gekenschetst als een drager des lichts, dat alle schaduwen doet verzwinden.

«Als Zeichen uns'rer Dankbarkeit und Treue
Möge es erschallen immerdar auf's Neue
Im stolzen Chor die Lüfte weit durchzieh'n:
Heil Blasel Dir, dem Grossen Sohn von Wien:»

Aldus besloot te zijner eere een der geniën.

In het jubileeren zijn de acteurs en actrices inderdaad groot en vernuftig: «20, 25, 30, 40 jaren enz. aan het tooneel verbonden, wordt tot voorwendsel gebezigd om zich in 't openbaar te laten bewierooken op een wijze, als nimmer aan een geleerde, een wezenlijken weldoener der menscheit ten deel valt...»

Tot zoover onze nurksche bediller, die — zonder het te bedoelen — met zijn laatste zinsnede zelf aangeeft, uit welk oogpunt men verstandig doet die tooneeljubileums te beschouwen. Het is volkomen waar, dat op ander gebied van weten en werken, dergelijke overdreven huldgingen niet plegen voor te komen. Maar alles in het komediantenbestaan, is wat hoog gekleurd en wat sterk aangedikt! Het vak brengt van zelf dat excessieve mee. Er is in al het doen van den tooneelspeler, ook als hij niet op de planken staat, wat gepromonceds, wat overdrevens. Wij herinneren ons eenigen tijd geleden de behandeling eener rechtszaak, waarbij onder de getuigen een onzer acteurs gedagvaard was. Met welk een gewichtigheid stapte hij naar het getuigenbankje! Natuurlijk moest hij, gelijk gebruikelijk is, den eed afleggen. «Wil u» — aldus de president — «ten blijke, dat gij de waarheid en niets dan de waarheid zult zeggen, den eed afleggen en mij onder het opsteken van de twee voorste vingers der rechterhand, nazeggen: Zoo waarlijk helpe mij God almachtig?» De acteur had daartegen geen bezwaar, maar waar gewone getuigen het formulier met zachte stem uitspreken, verstaanbaar alleen voor de heeren rechters, klonken de sacramentele woorden uit den mond van onzen acteur met zulk een emphase, dat ieder in zeer gespannen verwachting gebracht werd ten aanzien van hetgeen déze getuige wel zou te verklaren hebben. Toen kwam de, ook gebruikelijke vraag des voorzitters: «wil ons dan precies vertellen wat u van de zaak weet.» En de getuige zich in postuur zettende, zeide met grooten nadruk: *niets* — *edelachtbare!* De tegenstelling tusschen de verwachting welke onwillekeurig was opgewekt en datgene, wat ten slotte het resultaat

1) Von Alfred H. Fried — Bamberg Verlag der Handels-Druckerei.

was: *niets!*, werkte zóó komisch, dat zelfs de rechters zich niet goed konden houden.

Was dat nu ijdelheid, bewust gewichtig-doen van onzen acteur-getuige? Och neen, heusch niet. De man was eenvoudig door en door acteur en evenmin als een fotograaf onzindelijker is dan een gewoon burgerman, omdat zijn vingers de sporen dragen van de helse vuchten, waarmede hij in de uitoefening van zijn vak, omgaat — mag men een acteur van hoogheidswaan beschuldigen, omdat hij in het dagelijksch leven steeds herinnert aan zijn bestaan op de planken. En zoo zijn ook de huldgingen, die hem ten deel vallen bij jubileums, eenige tonen hooger opgeschroefd, dan bij huldgingen van feestelingen in het burgerlijk

leven. Er wordt een tooneelvoorstelling van gemaakt en als er niet veel zwier bij is, zou zoo'n betooging op het tooneel niet in harmonie zijn met de omgeving, niet passen in het milieu.

Intusschen, wij gaven de boutade van Alfred H. Fried, alleen als een teeken des tijds; misschien mag zij dien naam niet eens hebben, maar kan zij hoogstens als een curiositeit aanvaard worden.

Ongetwijfeld hebben de heeren en dames van het tooneel eigenaardigheden, die hen onderscheiden van «gewone» menschen, maar daarin is ook veel, dat hen van dezen *gunstig* onderscheidt!

B.

A D V E R T E N T I E N.

A. SERNÉ & ZOON
Groeneburgwal 56, Amsterdam.
MAGAZIJN VAN
COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.
Prompte bediening.

B. KOK,
Romoolenstr. 19, b/d Heerengr.
Helder wasschen, groot goed 4, 3,
2 en 1 cent per stuk. Ook stoomen
en verwen zeer netjes en billijk.
Alle goederen zijn verzekerd.

VORSTENSCHOOL
DOOR
MULTATULI
DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN
Prijs Ingenaaid f 1.25
Gebonden in prachtband f 1.60
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

W. C. VAN DER LAAN
Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN
BLOEMSTUKKEN
en alle genres bloemwerken.

Henri van der Beugel
COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.
Grimeur voor Dilletanten Vereenigen.
VIJZELSTRAAT 128 (boven)
AMSTERDAM.

COSTUMES
VOOR
Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen
BIJ HET
Ned. Costuum-Magazijn
VOORHEEN
HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

BECHGER,
Marchand Tailleur voor Heeren en Dames.
SPUISTRAAT 186, b/d Paleisstraat.
Costumes f 25.—
Pantalons » 9.—
Fantaisie Vesten » 5.—
Demi-Saison » 20.—

VERZOEK
aan allen, die in „HET TOONEEL”
belangstellen, die verwachten, dat 't nu een
goed blad zal worden, en die f 2.50 per
jaargang goedkoop vinden, om het hier-
naast gedrukte inteekenbiljet, of met hun
eigen naam of door een ander, vriend of
kennis, ondertekend, uit te knippen en te
zenden aan een boekhandelaar of direct
aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

„De Algemeene Muziekhandel”
v/h STUMPPFF & KONING,
HOFMUZIEKHANDEL.- UITGEVERS.
AMSTERDAM, SPUI 2.

Hoofddepôt van:
BREITKOPF & HÄRTEL, Leipzig. — PAUL DECOUR
CELLE, Nice. — ENOCH & Co., Parijs. — De Ver-
eeniging voor Noord-Nederland's Muziekgeschiedenis.
Telegram-Adres: „MUZIEKHANDEL SPUI”.
Telefoon Interc. 2605.

Pantomime door M. CONSTANT.
Muziek van
GOTTFRIED MANN.
Teekeningen van
WILLY SLUITER.
gecartonneerd
f 4.90.
Een bij uitstek
geschikt cadeau
voor: Muziekbe-
oefenaars en Liefheb-
bers van mooie steen-
teekeningen.
Uitgevers-Maatschappij „ELSEVIER”
AMSTERDAM.

INTEEKENBILJET.

Ondergeteekende wenscht te ontvangen
van af 5 October 1901 tot wederopzegging
toe à f 2.50 per jaargang, franco per pos
„HET TOONEEL”
onder redactie van H. L. BERCKENHOFF
uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buiten-
land is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERSM
MAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURGWAL, AMSTERDAM

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST f 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
f 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND f 2.90.

INHOUD: N. B.: Een zwartgallig tooneelbeoordeelaar. —
F. Ewart: Ueberbrettl. — Uit de handvesten enz. der stad
Amsterdam.

EEN ZWARTGALLIG * * * * * * * * * * TOONEELBEOORDEELAAR.

I.

Jan Nomsz, geboren te Amsterdam in 1738, is een vruchtbaar tooneelschrijver geweest, die — het behoeft nauwlijks gezegd — geen werken heeft geleverd van meer dan voorbijgaande waarde. Geen zijner stukken immers, waaraan wij de heugenis bewaard hebben of die in de literatuur als boek, zich een plaats hebben kunnen veroveren. Hieruit volgt echter niet, dat hij voor het repertoire van *zijn* tijd geen bruikbaar werk heeft geleverd en dat hij met betrekking tot zijn liefde voor het Amsterdamsch tooneel uit zijn dagen, niet een beter lot verdiend heeft, dan in behoeftige omstandigheden — als verpleegde in het St. Pietersgasthuis van zijn geboorteplaats — het leven te eindigen. Ter Universiteitsbibliotheek worden eenige handschriften van Nomsz bewaart, o. a. een bundeltje redevoeringen, waarin een drietal stukken, die gewijd zijn aan den « Staat van den Amsteldamschen Schouwburg op het einde der agtiende eeuw ». Wij zouden veel in Nomsz' beschouwingen, met het oog vooral op de motiveering van zijn oordeel, niet gaarne onderschrijven, maar er is toch wel een en ander in zijn opvattingen, dat al proeft men er uit de spijtigheid van den zich verongelijkt achtenden dichter, de aandacht niet onwaardig is. Nomsz gaat uit van de stelling, dat « zoo er iets is, waaruit de wijsgeer den algemeenen smaak en geaartheid der volken wil nasporen, dit voorzeker uit derzelver vernuftige uitspanningen kan geschieden. En in geen dezer uitspanningen blinkt hun nationaal character meer uit, dan in den smaak dien zij toonen omtrent hunne openbare schouwspelen, op hunne schouwburgen. Om ter dezen opzigte de geaartheid der Hollanders te leeren kennen, hebbe men het oog te slaan op hetgeen op den Amsteldamschen schouwburg in een gegeven tijd wordt vertoond en de wijze waarop dit vertoond wordt. Ik spreek hier alleen van

den Amsteldamschen schouwburg; het rijke Holland heeft wel in het vermogend Rotterdam, in het wijsheidkwekend Leiden ook vaste schouwburgen, maar ondanks 's lands rijkdom, zijn dezelve tot installen geworden; geen troep heeft zich daarop kunnen staande houden, één agtste gedeelte eener eeuw. De oude Hollanders nu, en zelfs de moderne, schoon verbasterd, hebben van nature een deftig character. In den beginne zagen zij, bij verkiezing, de stukken van Vondel, alle deftig en grootsprakig opgesteld; maar koel. Zij missen dat groote, diepzinnige, dat de Spanjaarden, de Engelschen en beste Fransche stukken hebben. Evenwel zij bewaarden Vondel, omdat de Hollander van natuur koel is. Zoo stijf-deftig de stukken van Vondel zijn, zoo stijf-deftig wierden zij opgezegd; eene droge declamatie, eene deftige opzegging, in den zingenden toon, maakten de verdiensten uit van den tooneelspeler, tot zelfs in onze dagen toe. Wie Punt en Duim hebben gekend, zullen dit gaarne toestaan. Wie Duim Augustus zag spelen, in Cinna, zag een stijf, deftig Amsteldamsch koopman in een Romeinsch pak; en wie Punt een' Wedergevonden Zoon zag afbeelden, zag een koopman in een gelapte rok. Beide nochtans voldeden, omdat zij voor een volk speelden, wier geaartheid stijf, deftig, koel is, en die gaarne zien, zonder het zelf te weten, het koopmansachtige dat hun eigen is. Een vreemdeling van gevormden smaak en oplettendheid kan dus, uit de toejuichingen, die deze twee tooneelhelden bij aanhoudendheid ontvingen, en uit de meest getrokken stukken, licht opmaken, dat de aanschouwers koele, deftige en commercieele lieden moeten zijn, onvatbaar voor korte, naïve en natuurlijke stukken. De vertalingen die het kunstgenootschap *Nil Volentibus Arduum* van de meesterstukken van Racine heeft gemaakt, bewijzen het nationale character der Nederlanders noch meer, uit hunnen smaak voor die vertalingen. Als een opmerkzaam en kundig man de Hollandsche Andromaché, Ifigenia, Fedra en Athalia vergelijkt met het oorspronkelijk, zal hij daarin niets vinden van dat fijne, edele in de uitdrukkingen, die Racine kenschetsen; maar oprecht moeten bekennen, dat zoo die stukken in het Fransch in zulke uitdrukkingen

waren geschreven, Racine voorzeker ware uitgewoond geworden, door zijne fijne en voor het ware schoone vatbare natie. Alles is in gemelde vertalingen plomp, ruw en walgelijk. Zie hier eenige weinige voorbeelden: In *Ifigenia* laat Racine Agamemmon tegen Achilles zeggen:

Un bienfait reproché tient toujours lieu d'offence;
Je veux moins de valeur et plus d'obéissance.

En dit drukt, op een edele en verheven wijze de fierheid der Atriden uit. Zie hier de vertaling:

'k Laat van Achilles mij niet om zijn bijstand hoonen;
Maar hou veel meer van hen, die zich gehoorzaam toonen.

Niet alleen is hierin niet één zin als het oorspronkelijke, maar alles is plat, laag en walgelijk voor een kiesch oor. Het is of een burgerman-
netje zeide: «ik hou van een gehoorzamen vent,» of: «ik hou liever van sprot!» Dat «maar hou» is laag en belachelijk. In de overheerlijke *Athalia* leest men het volgende:

Les enfans ont déjà l'audace de leur père!

Dit zegt Mathan, de opperpriester van Baäl omtrent de kinderen van den hoogepriester en dit is een fijne en edele trek, die de fierheid der hooge priesterlijke kinderen uitdrukt. Zie hier de vertaling van T. Rijk:

De jongen is als zijn moêr, dunkt mij, vrijwat vermetel.

Deze taal is volstreckte straattaal, om van het woord moêr niets sterkers te zeggen.

Ondertusschen zijn de *Ifigenia* en de *Fedra* jaren lang volgens de oude vertalingen, met smaak nagelopen, zelfs meer dan de nieuwe fraaie vertaling van *Fedra*. Uit dit alles zou men kunnen besluiten, dat de Hollandsche smaak laag en plat is en weinig vatbaar voor het fijne en schoone verhevene, tenminste in hetgeen de fraaie letteren en het tooneel betreft. Is het beter met onze blijspelen en kluchten, in welke laatsten de Hollanders inderdaad meest hebben uitgemaakt? Zijn deze niet opgevuld met lage, walgelijke en aanstootelijke uitdrukkingen? Men leest daar: «zij zullen uwe dochter in twee stukken te huis zenden» — «Hij zal dat gaatje niet booren.» «Zij had punten in haar gat.» — «Ik lust geen kattenstront.» En evenwel de natie heeft ten allen tijde deze laffe vuiligheid met toejuiching ontvangen. Wat moet men er uit besluiten? Dat een volk dat zulke onhebbelijkheden met toejuiching ontvangt, van een plomp en onhebbelijk karakter is en hoers in zijn vermaken.

Wat meer is, de Hollanders kunnen zich, buiten Langendijk, op geen dichter beroemen, die blijspelen heeft voortgebracht, waarin personen van den verheven burgerstand voorkomen. En buiten *Krelis Louwen*, *de Zwetser*, *de Wiskunstenaars* en *Don Quichot*, denkt men weinig aan zijn andere meesterstukken. *De Driftige*, hoe fijn samengesteld, hoe na bewerkt naar den trant van Destouches, heeft niets gemaakt. *De Vriendschap*, dat alles minder dan tot de goede stukken behoort, heeft korten tijd behaagt, omdat het tusschen kooplieden speelt, en alles commercieel plat is. Toont dit alles geen lagen smaak aan? en dat de Hollander geen verheven gevatheid heeft? Ver-

heven geesten scheppen behagen in verheven tafereelen; een boer ziet liever een schilderij van Ostade, dan een schilderij van Rubens of Rafaël.

Tot zoover voorloopig Nomsz. In de toelichtingen zijner critiek is veel scheefs en ook in de kenschetsing van sommige verschijnselen, zouden wij niet met hem willen meegaan. De wijze van tooneelspelen als stijf-deftig enz. zal echter wel juist door hem zijn voorgesteld. Wat hij van Vondel zegt, teekent hem zelf als te oppervlakkig om de diepte van gedachte, de verheven plastiek van Vondels taal te kunnen waardeeren. Nomsz zal echter wel vooral dit bedoelen, dat Vondel het hartstochtelijke mist, dat de beste uitheemsche stukken bezitten. Het zijn stukken zonder de passie der liefde. Een man spreekt in Vondels stukken van zijn vrouw nooit anders dan als van zijn «bedgenoot» en de vrouw betitelt zich ook bij voorkeur aldus. Verheven is dat zeker niet. Dat onze blijspelen plat zijn — zal ook wel niet ontkend worden — maar de verheerlijking van Langendijk kenteekent in den auteur zekere slapte van geest en passend in den tijd, waarin hij leefde, is de lofspraak, die hij bedoelt met zijne qualificatie van Langendijks «De Driftige» als: «zoo na bewerkt naar den trant van Destouches.» Het was de tijd der *navolging*. Wolf en Deken lieten uit sarcasme vóór hun romans drukken de waarschuwing: *niet vertaald*.

(Slot volgt.)

UEBERBRETTL. * * * * *

De wereld bestaat uit tegenstellingen. Ook de kunst. Terwijl, wat het tooneel betreft, aan den eenen kant een streven is waar te nemen om de tooneelkunst te doen strekken tot verheffing van den geest, tot sterking van het zedelijk bewustzijn der menschen — als tegenstelling van de zinneprikkende vertooningen der Fransche boulevardstukken of der leverschuddende Duitsche kluchten, hebben wij in de laatste jaren in Duitschland, zien ontstaan het zoogenaamde *Ueberbrettel*, dat de vraag naar een onderhoudende tijdsverdijskunst in het gevlei komende, een publieke vermakelijkheid creëert, welke de afwisseling, die het café-chantant aanbiedt, plus de zinsbekoring van het gedecollecteerde couplet, ons voor wil dienen in zulk een gedistingeerd vorm, dat de betere standen, zonder zich te geneeren, er zich aan kunnen gaan vergasten.

Toen ik onlangs een onzer theaterdirecteurs verklaarde, dat de oprichting van het tooneelgezelschap, deel uitmakende van het Lyrisch Tooneel, ons — die over het tooneel hebben te schrijven — niet onwelgevallig was, aangezien de stukken, die men ons denkt te vertoonen, althans een aanleiding zouden aan de hand doen tot serieuze bespreking — om te beginnen, opent men met *Faust!* (Zie hieronder ons *naschrift*) — antwoordde bedoelde directeur mij eenigszins cynisch: «voor hoe lang?» Hij gaf hiermee zijn ongelooft te kennen, in de bestaanbaarheid van een tooneel, dat niet maar bij uitzondering klassiek of dichter-

lijk hoogstaand werk wenscht te geven, doch dat werk tot het hoofdbestanddeel van zijn repertoire wenscht te maken. «Mijn, waarde heer, ging hij voort: het verleden *is* niet terug te roepen. Elke tijd heeft zijn kunst. Wij leven te snel, wij hebben het te druk, worden te veel gejaagd, om na een hurri-achtigen dag, met de noodige kalmte, des avonds ons te verdiepen in een ernstig kunstwerk. Dat ging vroeger goed, toen wij op onze sloffen langs de straat liepen, geen sporen en electriche trams kenden, als we van huis moesten, ons langs stilvlietende wateren in een jaagschuit lieten voorttrekken door een jagerspaard op een sukkeldrafje; dat ging goed in een tijd, toen onze vrouwen zich in een «sleedje» naar de komedie lieten brengen en in den Stadsschouwburg de versnapering bij uitnemendheid bestond uit «slomp met soezen.» Als het publiek tegenwoordig des avonds in den schouwburg komt, is het vermoeid, de zenuwen zijn afgespannen. Het wil opgewekt, geëxciteerd worden.»

Het *Ueberbrettl* nu heeft in deze de menschen naar hun smaak willen bedienen. Het geeft geen aaneengesloten uitvoering, die een heelen of driekwart avond vult. Het programma bestaat uit «losse» nummers: het vormt een potpourri, een allegaartje, wat muzick, wat zang, een klein tooneelstukje, een komische voordracht... De menschen behoeven niet op de klok te letten, komen ze een halfuur, een uur na het begin, ze missen den draad niet van het vertoonde en hebben ze er vóór het officieele einde genoeg van, dan staat het hun vrij heen te gaan, zonder dat ze een gevoel van onvoldaanheid hebben, omdat ze het slot der geschiedenis niet kennen.

Ik geloof dat Ernst von Wolzogen, die het genre, naar Duitschen smaak herschapen, uit Parijs, naar Berlijn overplante, het goed bedoeld en inderdaad beproefd heeft een aangenaam tijdverdrijf te creëren, in den vorm van een veredeld, een *Salon-fähig* café-chant, waar een fatsoenlijk huisvader met zijn vrouw en dochters komen kan. Hij heeft iets frisch, luchtigs, desnoods pikants, willen geven, maar *decent* en in artistieken vorm.

Dat zal in den beginne ook wel zijn gegaan. Maar toen het nieuwtje er af was, zijn andere prikkels noodig gebleken om het publiek te blijven trekken en — niet straffeloos treedt men in concurrentie met het tingel-tangel — Wolzogen heeft meer en meer zijn toevlucht moeten nemen tot het gepeperde, het op de zinnelijke verbeelding werkende, zoodat hij nu gekomen is tot een programma, waarop naast heel wat, dat in zich zelf aardig en pikant is, toch ook niet datgene ontbreekt, hetwelk een sexueel bijmaakje heeft en waarvan sommige nummers zelfs in staat zouden zijn *à faire rougir un pompier*. Het is wel naar, dat wij 't moeten bekennen, maar zonder «schuimigheid» schijnt men een hedendaagsch publiek op den duur niet te kunnen behagen. En zoo is 't gekomen, dat de *Ueberbrettl* kunst — als genre — ons van hooger standpunt beschouwd, niet sympathiek is. Oorspronkelijk bedoeld als een middel om uit het café-chantant te komen tot iets beters, met behoud van een en ander,

dat het café-chantant aantrekkelijk maakt: het afwisselende, het vermakelijke, het luchtige — is het *Ueberbrettl* bestemd niets anders te worden dan een overgang, een brug náár den tingel-tangel. Het zal een lijn trekken naar beneden, in stede van naar boven en meehelpen de ernstige tooneelmuze nog meer in discredit te brengen.

Voor 't overige wordt gaarne erkend, dat de troep van Von Wolzogen uitmuntende elementen bevat. Allerliefst bijv. is de couplet-zangeres, die ook met succes in kleine scènes optreedt, Olga D'Estree, van wie wij hier het portret geven. Of D'Estree een tooneelnaam is, weet

ik niet. In elk geval zou hij dan goed gekozen zijn, want deze nog zeer jonge artieste, heeft inderdaad een gracie, die bij haar zeer natuurlijk is, maar niet juist van nature Duitsch is. En het aparte van haar, ligt in iets *decents*, iets sobers en toch expressiefs in dictie en gebaar en dan in haar oogen, haar groote oogen, die u aanzien met een vragend-vleiende uitdrukking, waar geen sterveling tegen bestand is. Zij heeft niets, «herausforderend», maar trekt nochtans ten zeerste aan. Een tegenstelling met haar vormt een dame, genaamd *Lina Abarbanelli*. Reeds in haar opkomst, verraadde zij de «door de wol geverfde». Zij behoort tot die chanssonette-zangeressen, die als zij een obsceniteit zeggen, er zelf blijkbaar aan smullen. Ze is niet mooi, zij mist ook het gedistingeerde van Fr. D'Estrée, maar er zit wel veel geest in haar, een echt bouffonne geest. Een talent van hooger orde, toonde deze vrouw echter te bezitten in de voordracht van gedichten of chansons, die onder een schijn van vroolijkheid, van

het-kan-me-niet-schelen, een fond van levenszatheid, van cynisme verbergen. De humor van dit genre, een soort galgenhumor, wist zij op aangrijpende wijze tot ons te doen spreken.

Dan is er bij het gezelschap een bariton, die op zeer beschaafde wijze en met veel uitdrukking liederen zingt en bezit het in *Carl Forest* een acteur van meer dan gewone qualiteit. Hij trad o. a. op in een charge: Die *Hasenpfote* van Hans Bennert en leverde daarin een buitengewoon goed geslaagde charge van een Duitschen bureau-beambte in zijn diepe onderdanigheid jegens zijn meerdere, een echten hongerlijder, zooals we ze wel in *die Fliegende Blätter* zien afgebeeld.

Maar al was nommer voor nommer, *an sich* beschouwd, of amusant of althans wel onderhoudend, het programma in zijn geheel had iets zóó heterogeens, dat men van een eigenlijk kunstgenre, dat het *Ueberbrettl* wil hebben gecreëerd, in ernst niet spreken kan.

NASCHRIFT. Waarom wij ook, uit meer algemeene overweging, het komende theaterseizoen met meer dan gewone belangstelling te gemoet zien? Omdat wij verwachten, dat enkele acteurs en actrices ons hun mogelijk talent op nieuw, althans op meer overtuigende wijze, zullen kunnen openbaren, dan tot heden.

Nemen wij den grootsten, dien wij bezitten: Louis Bouwmeester. Practisch gesproken, heeft hij misschien een heel waagstuk ondernomen, door een zoo «secur» engagement als hij bij de Kon. Ver. Het Nederl. Tooneel had, op te offeren voor een toch altoos precaire verbintenis — voor slechts 9 maanden afgesloten — aan het Lyrisch Tooneel. Want al zit er, zooals men dat noemt, geld achter de onderneming, de «heeren» moeten nog toonen, hoe lang zij wenschen vol te houden, *des noodig* met suppleeren.

Bouwmeester had — gelijk bekend — bij het Ned. Tooneel een «heerenleven», d. w. z. de «regenten» mogen hem uit «gebrek aan takt» meermalen gegriefd hebben, hij bezat in het gezelschap toch een groot overwicht en speelde vrij wel wat hem het liefst was en hij werd er niet te zeer met nieuw werk achterna gezeten.

Maar aan zulk een positie, die elk groot acteur, allengs krijgt bij een theater, waar hij vele jaren aan verbonden is, zulk een positie heeft toch haar niet geringe nadeelen. Een mensch is uit den aard gemakzuchtig; als het «heilige moeten» hem niet voortdrijft, verslapt hij allicht.

Het engagement nu van Louis Bouwmeester aan het L. Tooneel, zal hem met geweld uit de sleur halen. Hem wordt ander werk voorgelegd, waaraan hij zijn talent te beproeven heeft, hij wordt gedwongen zich «aan te strengen» tot de creatie van nieuwe karakters, in 't kort: hij komt in een andere omgeving, hij zal in die veranderde omgeving moeten zien te veroveren het standpunt, dat hij zich bij het Ned. Tooneel verworven had en dat zal wellicht leiden tot een verlevendiging van den in hem wonenden artiestendrang om te toonen: *waartoe hij al in staat is!*

Wij bereiden er ons op voor zijn talent te leeren kennen van een nieuwe zijde en leven in de hoopvolle verwachting, dat hij aan de rij zijner creaties: zijn Shylock, zijn Oedipus, zijn Narciss, er nog andere zal toevoegen. Alvast zal hij beginnen met Mephisto in Goethe's Faust.

Nu mag men beweren, dat niets Bouwmeester weerhield, om ook bij het «Nederlandsch» zijn repertoire te verrijken met zooveel groote rollen van het klassieke repertoire als hem beliefd, wij weten wel, hoe dat gaat, als de sterke prikkel, die van buiten komen moet, ontbreekt. Wij achten het een daad van moed van den heer Bouwmeester, dat hij een engagement bij een nieuw opgericht gezelschap durfde aangaan, een blijk van zelfvertrouwen en wij hopen, dat het hem wél moge bekomen.

F. EWART.

UIT DE HANDVESTEN ENZ. DER STAD AMSTERDAM * * * * *

VIJFDE HOOFDSTUK.

Van de Schouburg.

I. Dewijl de Schouburg altijd moet blijven een eerlijk en vermakelijk Tijd-verdrijf en alzo het meeste voordeel der Geïnteresseerde Godshuysen *) bevordert worden; zoo zal naeukeurig acht gegeven worden:

- a. Dat geene aenstotelijke Spellen ten Toneel worden gevoert.
- b. Dat men, zoo veele mogelijk zal zijn, sig voorsien van onbesprokene Acteurs en Actrices, en noit admittere die geene, van welkers ongeregeldheden men verzeekert is.
- c. Dat niemand het Recht van vrije doorgang op de Schouburg geniete, dan die voor Poët erkent is, ook zal derzelver vrijheid niet langer gerekt worden, dan een Jaer, de tijd te reekenen telkens nadat door ymand het laeste Tooneelstuk zal zijn overgelevert: Zullende Primo January 1697, alle vrije opgang casseren, ten zij ymand nae primo January 1696 iet heeft gefourneert.
- d. Aen niemand zal toegelaten worden Chocolate, eenig andere Liqueurs, off Confituuren op de Schouburg te vercoopen off te brengen; alleen blijft den Casteleyn geoorloft Bier en Orange-appelen te verzorgen; gelijk van ouds gebruykelijk is geweest.
- e. Niemand zal toegang achter het Toneel hebben, dan alleen de Persoonen, welckers dienst aldaar werd gerequireert.

(Ao. 1696 5 October).

II. Burgem. en Regeerders der Stad Amsterdam ordonneeren en gelasten de Regenten van het Wees-huys en oude Mannenhuys, *) mitsgaders de Regenten van de Schouburg, dat zij naarstig zullen hebben zorge te dragen, dat geene Persoonen, van wat qualiteit dezelve zoude mogen zijn, buiten de ses Regenten van den Schouburg,

en die daar verder als Acteurs ofte tot andere actuelen dienst zullen worden vereischt, in de Schouburg zullen worden ingelaten, voor dat zij het volle geld daer toe gesteld zijnde, zullen hebben voldaan, al waar 't zelfs, dat het Spel meer als half teneinde waar gebragt, of dat tot het beginnen van de Klugt (het nastukje) was geavanceert, op pene dat zoo wanneer met behoorlijke Actens bewezen zal kunnen worden, dat daar eenige Persoonen, of zonder betaalen, of die maar een gedeelte zullen hebben voldaan, ingelaten zijn, de voorsz. Regenten gehouden zullen wezen, het zelve uyt hare particuliere beurzen aan de Godshuizen opteleggen en te betaalen. Zullende daar-en-boven die gene, die tot de collecte van de voorsz. penningen zijn gesteld, in cas van nalatigheid de acte door Burgemeesteren van haar dienst worden ontslagen, *inhabil* verklaart, om eenige ampten van Burgemeesterenwege in Amsterdam te bedienen.

(Ao. 1678 31 Jan.)

III. Extract uyt het Accoord tusschen de Regenten van het Wees- en oude Mannen-huys ter eener en de Regenten van de Schouburg ter andere zijde in dato 3 Febr. 1679: Dat billijk en behoorlijk is, dat aan den Poëet wiens spel vertoont word, voor dat maal zal worden vergunt een half dosijn lootjes (entreekaarten).

IV. Dat niemand enig geraas, getier, gefluyt, Tabak rooken, of eenige andere baldadigheyt, hetzij met actien of woorden in de Schouburg, zal mogen maken, op een boete van drie guldens voor de eerste maal, en voor de tweede maal tien guldens.

Dat niemand de Biljetten van de bordjens, waarbij bekend gemaakt word, wat'er gespeelt sal worden, sal vermogen af te scheuren, op een boete van vijf en twintig guldens voor de eerste maal, en voor de tweede maal vijftig guldens. Gelijk ook niemand sal vermogen Biljetten in de Stad aan te plakken, of onder de hand uyt te geven van die gene, die buyten de jurisdictien van dese Stad mogten komen te speelen, op een boete van vijftig guldens voor de eerste maal, en voor de tweede maal op gelijke peene van vijftig guldens, en arbitrale correctie daar en boven.

Dat geen Poëten, nog andere, onder malkander eenige Contracten, Cabalen of Verbintenissen sullen vermogen te maken, om daar door de Schouburg of de Regenten van het Burgerwees- en Oude Mannen-Huys te beledigen, en het Inkomen van de voorsz. Schouburg te ruineeren, op een boete van duysent guldens voor de eerste maal, en voor de tweede maal op gelijke peene van duysent guldens en arbitrale correctie daar en boven na exigentie van saken.

En tot weering van alle moetwil, geraas, getier, gefluyt, Tabak roken of eenig andere insolentie in de voorschreve Schouburg, hebben Heeren van de Geregte mits desen geauthoriseert den Heere Hooft-Officier, om op de speeldagen twee 's Heeren Dienaars in de voorschreve Schouburg te houden, om op de aanklagte van de Regenten

der voorschreve Godshuysen, sodanige menschen die sig daar aan schuldig maken, uyt te leyden, en ook, na vereysch van saken, aan haar Ed. Achtb. aan te brengen.

En eijndelijk dat de Acteurs en de Actrices hunne Contracten met de Regenten der beyder Godshuysen gemaakt ende bij hen onderteekent, getrouwelijk sullen onderhouden en naarkomen, en dat ingevalle zij deselve quamen te verbreken, haren dienst te quiteren, of sij met andere om elders te spelen te engageren, tegens deselve sal worden geprocedeert, als men tegens Dienstboden, die uyt haar huur lopen of sig andersints onge-regelt aanstellen, gewoon is te procedeeeren. Te appliceren alle de voorschreve boetens, een derde part ten behoeve van de Heere Hooft-Officier, een derde part voor het Burgerwees- en oude Mannenhuys en een derde part voor den genen die de Calangie sal komen te doen.

V. Alzo mijne Heeren van den Gerechte der Stad Amsterdam diverse klagten zijn te ooren gekomen, dat niet tegenstaand de keure van den 31 January 1720 reeds verscheide orders ten opzichte van de Schouburg zijn geëmaneert, egter de onordentelikheden van sommige Acteurs en Actrices in het niet waarneemen der ordres van Regenten, het tegengaan of niet volbrengen van de bij hun gemaakte en onderteekende Conventien, ja zelfs tot het dadelijk verlaten van den Schouburg, thans zo verre gaande, dat, indien daar in niet behoorlijk wierde voorzien, niet alleen alle subordinatie aan de Regenten van het Burgerwees- en Oude-Manhuis zoude vervallen, maar ook bij gevolg daar door werkelijk nadeel aan de respectieve Godshuizen, ten wiens faveure de Schouburg is opgerecht, werden toegebragt; *Zoo is 't*, dat mijne voorsz. Heeren, inhererende de voorige Keuren op dit subject gemaakt, nader hebben goedgevonden te ordonneeren en te statuereen, zo als haar Ed. Achtb. ordonneeren en statueeren bij dezen, dat indien voortaan eenig Acteur of Actrice zig onbehoorlijk tegens de voorsz. Regenten gedraagt, naar exigentie van zaaken arbitrairlijk zal worden gecorrigeert; en zo wanneer een van dezelve, zonder onderscheyd wat kunste dezelve exerceeren, zig onderwinden om zonder schriftelijk consent van de voorn. Regenten, gedurende den tijd van hare engagementen haren dienst te quiteeren, dezelve voor de tijd van zes weken zullen worden gezet te water en te brood.

(Anno 1757, 28 January).

*) Over de verhouding van den Stadsschouburg tot de Godshuizen, zie «Het Amsterdamsche Tooneel» door C. N. Wijbrands. Reeds in 1597 hadden «Burgem. en Regeerders der Stad, uit Liefde en Nood van 't arme Spinhuis aan hetzelfde geconsenteerd en gegeven: dat alle de Geenen die Eenige *Comoedien*, *Schermen*, *Speelen* ofte andere *Nieuwigheid* zouden vertonen, die om Geld gesien zouden worden, de Regenten van het Spinhuis daaraf zouden genieten den derden, vierden of vijfden penningh.» In 1677 was de toestand zoo, dat tengevolge van verschillende transacties (verkoop van terrein aan den Schouburg door de Godshuizen enz.), het batig saldo der exploitatie voor $\frac{2}{3}$ aan het Weeshuis, voor $\frac{1}{3}$ aan het Oudemannenhuis kwam.

Geen beter cadeau voor een jongen dan EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Excentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

==== Verschenen: ====

<p> II. Met een Kwartje de Wereld rond.
 III. Vrijbuiters Triples.
 IV. De Neef van Lavarède.
 V. Jean Fanfare. </p> | <p> VI. Nilia de Commandante.
 VII. Sergeant Kordaat.
 VIII. Doctor Mystéro. </p> |
|--|--|

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON

Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN

COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.

Prompte bediening.

B. KOK,

Romoolenstr. 19, b/d Heerengr.

Helder wasschen, groot goed 4, 3,
2 en 1 cent per stuk. Ook stoomen
en verwen zeer netjes en billijk.

Alle goederen zijn verzekerd.

VORSTENSCHOOL

DOOR

MULTATULI

DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN

Prijs Ingenaaid f 1.25
Gebonden in prachtband f 1.60

AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

W. C. VAN DER LAAN

Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN

BLOEMSTUKKEN

en alle genres bloemwerken.

Henri van der Beugel

COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.

Grimeur voor Dilletanten Vereenigingen.

VIJZELSTRAAT 128 (boven)
AMSTERDAM.

COSTUMES

VOOR

Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen

BIJ HET

Ned. Costuum-Magazijn

VOORHEEN

HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

BECHGER,

Marchand Tailleur voor Heeren en Dames.

SPIJSTRAAT 186, b/d Paleisstraat.

Costumes	f 25.—
Pantalons	» 9.—
Fantaisie Vesten	» 5.—
Demi-Saison	» 20.—

VERZOEK

aan allen, die in „HET TOONEEL”
belangstellen, die verwachten, dat 't nu een
goed blad zal worden, en die f 2.50 per
jaargang goedkoop vinden, om het hier-
naast gedrukte inteeckenbiljet, of met hun
eigen naam of door een ander, vriend of
kennis, onderteeckend, uit te knippen en te
zenden aan een boekhandelaar of direct
aan ons .

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

„De Algemeene Muziekhandel”

v/h STUMPF & KONING,
HOFMUZIEKHANDEL.-UITGEVERS.
AMSTERDAM, SPUI 2.

Hoofddepôt van:

BREITKOPF & HÄRTEL, Leipzig. — PAUL DECOUR-
CELLE, Nice. — ENOCH & Co, Parijs. — De Ver-
eeniging voor Noord-Nederland's Muziekgeschiedenis.

Telegram-Adres: „MUZIEKHANDEL SPUI”.
Telefoon Interc. 2605.

Pantomime door M. CONSTANT.

Muziek van
GOTTFRIED MANN.

Teekeningen van
WILLY SLUITER.

gecartonneerd

f 4.90.

Een bij uitstek
geschikt cadeau

voor: Muziekbe-
oefenaars en Liefheb-
bers van mooie steen-
teekeningen.

Uitgevers-Maatschappij „ELSEVIER”
AMSTERDAM.

INTEEKENBILJET.

Ondergeteeckende wensch te ontvangen
van af 5 October 1901 tot wederopzegging
toe à f 2.50 per jaargang, franco per post

„HET TOONEEL”

onder redactie van H. L. BERCKENHOFF
uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buiten-
land is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERSM
MAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURG WAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST f 5.— PER JAAR.

ARONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
/ 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS. FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND / 2.90.

INHOUD: N.B.: Een zwartgallig tooneelbeoordeelaar. (Slot.)
— D.: Alexander Faassen — Flachsmann als Erzieher. —
De ontvangsten van de Parijsche Theaters.

EEN ZWARTGALLIG * * * * * * * * * * TOONEELBEOORDEELAAR.

II. (Slot.)

De twee volgende redevoeringen van Nomsz geven ons meer in 't bijzonder een blik op het *bestier* van den schouwburg. «Was die bestiering in den aanvang in handen van kundige mannen, — zegt hij — het getal van dezen is nooit zo overvloedig, dat men niet wel buiten de keuze van halfbekwame of onbekwame menschen kan blijven.

Hierbij voegt zich noch een ongeluk: de halve en geheele onbekwame schepsels vreezen in de bestieringen waarin zij êenmaal voet gekregen hebben, vernederd te worden door bekwame mannen. De ergste mispas is geweest, dat men den schouwburg verbond aan het Burger Weesen Oudemannenhuis en de regenten van deze Godshuizen tot regenten maakte van den schouwburg. Zulk een misselijk mengsel moet zeker een verstandig man doen lachen: iemand kan een bovengemeen goed bestierder zijn in het huishoudelijke van een Godshuis, zonder dat daaruit volgt, dat hij een nuttige wachter is aan den tempel van Apollo. Evenwel, als men de samenkoppeling beschouwt van den kant der aristocratische regeering der stad, was het alles lang geen gekheid. De «Heeren» begaven de regentenplaatsen aan het Burgerweeshuis en aan het Oudemannenhuis en dus waren zij ook met hunnen invloed in den tempel van Apollo geslopen. Hoe aangenaam moest het een Amsteldamsch burgemeester niet zijn, een neef of zwager in een post te kunnen kruijen, daar niet zelden de tooneelkoninginnen of kameniers de moeite rijkelijk verzoeten die aan dien post verbonden is? En hoe menig wellustig loshoofd moet de drempel van de WelEd. Groot Achtbaren afloopen, bij een vacature aan den schouwburg? En hoe aangenaam is het een dommen neef of zwager, of pluimstrijker, in een post te helpen, waar hij, als

WelEd. Heer, met de vrouwlieden genoeglijk kan omspringen?

Welhaast was de schouwburg opgevuld met onbekwame koppen, die het meer te doen was om praal te maken in een Regentenloge en vermaaklijke avonden te hebben, dan om de eer der natie op te houden, door meesterstukken van het menschelijk vernuft te doen opvoeren.

Zoo liepen de zaken omtrent 1750, toen een Fransche troep aan den Overtoom kwam, daar men, hoe rot in alle andre opzigten in dit geval, zich aan de keur hield van geen schouwburg binnen de stad te hebben, dan de Amsteldamsche op de Keizersgracht. Ware men daarbij altijd gebleven, wij denken dat wij daarbij niet zouden hebben verloren; doch laten wij voortgaan. Deze fraaije toelating van den Amstelveenschen baljuw, die doorgaans een Heer van de Amsteldamsche Regeering was in die tijden, liep af met een bankroet der Fransche troep en een kort daarop volgende afbranding van het gebouw. Maar de Franschen lieten daarom niet na hunne Franschgezinde Hollandsche broeders te troosten, met een nieuwe bende, die in een loots op den Overtoom hunne gaven lieten hooren, maar even zoo aftrokken als hunne voorgangers. Toen waren wij de Franschen voor eenige tijd kwijt, om ons vergast te zien door een bende Italiaansche Operisten. De domme nieuwsgierigheid der Hollanders bragt toeloop aan, en de streling der toonen overmeesterde eene plumpe natie tot zo verre, dat zij de walgelijke ongerijmdheid van zingende menschen te zien sterven, vechten en kijven, met die logheid verzwolg, die koelen weetnieten eigen is. Deze Italianen hadden lieve vrouwen bij zich, en daar er onder de bestierders van het Amsteldamsche Tooneel mannen waren, die niets anders zochten, wisten deze Sirenen het zooverre te brengen, dat zij op den Stadsschouwburg mogten spelen, maar dit was maar voor korten duur. Eindelijk verscheen hier een Vlaamsche troep, die des zomers op den schouwburg zou spelen. Ieder weet dat deze menschen, in weerwil der trouwhartigste waarschuwingen aan de Bestiering, wegens de losheid met vuur en licht, zo heet speelden, dat dit overheerlijk

antiqu gebouw in een asch- en puinhoop veranderde.

Men oordeelde, dat een stad als Amsterdam niet zonder eene nationalen schouwburg behoorde te zijn en dus bouwde men een houten loods op het Leidsche plein, in plaats van den steenen schouwburg, die verbrand lag op de Keizersgracht, en eindelijk veranderd wierd in een Roomsche Catholijk armenkantoor. Ondertusschen bedriegt men zich, zo men zich verbeeldt, dat de Amsteldammers het bij zo veel afschuwelijke dwaasheden lieten berusten. Neen! Zij hadden nu een Tooneel, maar de acteurs, die men geen zekerheid voor een bestaan had willen geven, waren aan het zwerven geraakt. Wat gedaan? Men nam toevlugt tot den waarlijk grooten Corver, om slechte behandeling der rotte bestiering, en om den slechten smaak van het publiek, in 1763 naar den Haag vertrokken, en aldaar op eenen door hem gestigten schouwburg zich gebrekkig geneerde. Men bood een man, die men smaadlijk had behandeld, en die geboren was om het Tooneel te hervormen, nu, laf genoeg, drie duizend guldens en de veelgevende kastelijnsplaats; maar Corver antwoordde, met eene groothartigheid een groot man waardig, dat een man geboren om een monarch af te beelden, geen ziel moest hebben, om borrels te tappen; en dat wat drie duizend guldens betrof, hij zo veel niet noodig had, maar dat, zou hij van nut zijn, de Regenten moesten worden weggejaagd. De man eischte niets dan wat billijk was: onbekwame schepsels en die door hun achteloos bestuur den schouwburg in de asche hadden geholpen, verdienden zekerlijk uit hunne posten te worden gezet; maar zij waren familie der regeerende Heeren en men offerde liever de eere van het Tooneel op, dan knapen, die zo aanzienlijk waren vermaagschapt.

Twee middelen wierden bij de hand genomen, toen Corver te grootmoedig was om den hals onder een juk van ezels van geboorte te krommen. Het eerste was Juffrouw Bouhon, die wij te vroeg verloren hebben, door dat men haar het leven moede maakte, aan den nieuwen schouwburg in dienst te nemen, nevens zo veel van de oude troep als men noodig had om eenige stukken te spelen. Het tweede middel was zich over Corver te wreken, door hem verraderlijk in één nacht, zijn troep te ontnemen, door kracht van geld, waarvoor de menschen licht hunne dankbaarste verplichtingen veil hebben.

Men kon echter niet veel verbetering voor de eer van het volk verwachten van zulk een bestiering. De natie had smaak gekregen in de wanschapen zangspelen: een dolle muziknar, orcestmeester van den schouwburg, die het ongeluk had van een dichter te willen zijn, een gemeene ziekte in Holland, overstelpte ons met de erbarmelijkste voortbrengselen. Zijn comensaal, de bekende weetniet Pieter Pijpers, een schepsel vol laatdunkendheid, radbraakte mede eenige zingende wanschepsels, die van het gepeupel (want Amsterdam heeft fatsoenlijk en onfatsoenlijk gepeupel) gretig werden ontfangen.

In het midden van dezen vernederenden toestand, wierd ons Tooneel beschonken met een

der grootste en zeldzaamste voortbrengselen der natuur, dat is met de onvergetelijke *Wattier*; nooit verstond een mensch de kunst van nabootsing in die hooge mate; nooit leefde iemand, die de schoone en verhevene leest, en een majestueus hoofd beter wist te gebruiken; maar wat gebeurde?

Wel verre van deze uitmuntende vrouw te sparen voor schoone voortbrengsels van het menschelijk vernuft, misbruikte men haar in de wanschapen opera, en in het uitbraaksel van Duitschland en Frankrijk, dat ons met bakken vol werd opgedischt. Een menigte walgelijke bestieringen hier op te dissen, zou den lezer kwalijk kunnen nemen, en wij willen hem eerbiedigen. Genoeg, men maakte *Passé*, den onsterflijken leerling van Corver, het leven zóó moede, dat hij het verliet, men mishandelde *Wattier* en verjoeg de kundigste dichters uit den schouwburg, door hen de schreuwendste laagheden aan te doen.

Nu kwam de politieke omwenteling en van den compassenmaker Salomon Bosch, verscheen een memorie om te betogen, dat de nationale schouwburg een zedenschool behoorde te zijn en tevens een school voor Vaderlandsche Taal- en Dichtkunde. Ieder hoopte op een fraaije hervorming van het Tooneel en vleide zich dat nu de verdienstelijke *Wattier* in de bestiering bovenaan zou komen. Doch wat gebeurt? In plaats van bekwame mannen in het bewind te zien komen, zag men een dommen Haverkorn, een schepsel vaardig om alle partijen den voet te kussen, wanneer het voordeel geeft, loontrekkend bestierder blijven, ter zelfder tijde, dat men in andere departementen de braafste en kundigste menschen weg dreef. De bestiering werd aangevuld met wezens in de dichterlijke wereld ten éénnemale onbekend. *Wattier* werd slechter behandeld dan onder de verjaagde bestiering. Men ontnam haar alles wat haar kon doen uitmunten; speelde stukken van den tooneelbederver Cotzebu (*Kotzebue*); men dacht aan geen eerherstel der verongelijkte dichters, zelfs niet van dezulken, die ruim dertig jaren den schouwburg met eere en voordeel hadden gediend: integendeel, men hoonde hen opnieuw, door hen een briefje te huis te zenden, dat dienen zou om hen bij de nieuwe suppoosten te doen kennen; dit briefje, vol plakverdienende taal- en spelfouten, was geteekend Haverkorn. Onder dat hoonende briefje was een waarschouwing, dat de eigenaar het niet aan een ander mogt leenen, even alsof de dichters kwade jongens waren, die men hunne pligten met waarschouwingen en bedreigingen moest onder het oog brengen. Wat eer voor hen, die dit eerloos cattedel, met verontwaardiging terug zonden, doende weten, dat zij voortaan zouden betalen in den schouwburg en van den vrijen ingang afzagen! Eenige lage zielen, zulk een bestiering waardig, slikten het schandpapier op.

Zoo men zich verbeeldt dat men het bij het vertoonen van schandstukken liet, bedriegt men zich. De wanschependste balletten, aangelegd met de verspillendste kosten, scheidden de voormonsters van de nagedrochten. Het Jan Hagel liep met gretigheid naar het Leidsche Plein.»

De schrijver verheugt zich ten slotte in de stij-

gende jaarlijksche tekorten der exploitatie van den schouwburg, hopende dat de Gemeente wel geen lust zal hebben jaarlijks *f* 30000 bij te passen. Het gevolg zal dan zijn, dat men den schouwburg aan een ondernemer verhuurt. «Zoo nu die ondernemer een bekwaam man is en aan de oogen langzamerhand de vodden ontnemt, waardoor heden de verbeelding bedorven is, alsdan is er hoop van verbetering, bijzonder als zulk een man op den wijzen inval komt bekwaame dichters, die nu wijselijk den schouwburg mijden, eere aan te doen en te raadplegen...»

Er zal — herhalen wij — in de beschouwingen van Nomsz wel eenige overdrijving hebben gescholen. Ze zijn niet vrij van de zwartgalligheid eens dichters, die zich verongelijkt en verwaarloosd acht. En reeds de wijze waarop hij over Kotzebue oordeelt («de verachtelijke wanschepsels van den onbeschaamden Cotzebu, een man geboren om alle tooneel onderste boven te keeren en allen goeden smaak uit de wereld te helpen!») bewijst, dat hij de dingen bezag door een beslagen bril. Niet dat Kotzebue een groot dichter is geweest, maar in het kader van zijn tijd geplaatst, heeft hij zich een man van beteekenis getoond voor het tooneel. Aan Nomsz, die hoogdravende treurspelen dichtte, zal echter het genre van Kotzebue (het *burgerlijk* tooneel- en blijspel) als zeer laagstaand en der kunst onwaardig zijn toegeschenen. Kenteekenend voor den tijd, waarin de kooplui, terende op de traditie en rijkdommen van hunne voorouders, zich geesteloos en zonder energie toonden, is de karakteriseering door Nomsz van het commercieele als plat. Men vergelijkte daarmee wat Potgieter van den koopman verlangde: «hij zij een man van smaak, bewege zich op velerlei gebied» enz.

N. B.

ALEXANDER FAASSEN * * * * *

Ziehier een man, van wien men, om hem te waardeeren, niet moet gaan snuffelen in biografieën, één, die men moet trachten te karakteriseeren!

Een uitzonderingsmensch in ons plankenland.

Aan het Rotterdamsch gezelschap neemt deze Faassen een hem toekomende eerste plaats in, en toch staat hij geheel buiten den kring van mannen, die men, sprekend over het moderne tooneel, begint te noemen, en die ook in de catalogiseerende kritieken van premièrès, maar zelden meêdeelt in de uitgereikte portieën lof.

Hij behoort zoo min of meer tot de misdeelden; aan zijne verdiensten wordt te weinig recht gedaan.

De schuld ligt bij hem zelve. Hij is een karakter, dat zich niet te plooiën weet, hij cultiveert een filosofisch aangelegd zelfbewustzijn, dat geen voeling heeft met de gewone tooneelopvattingen. Hij staat — als gezegd — buiten het kringetje, en dat is zoo zijn eigen wil geweest.

Want hij is geen enthousiast. Zijn plichtsgevoel is sterk ontwikkeld, maar hij is tegelijk een scepticus.

Hij schijnt niet de illusie te hebben van méér

te zijn dan een utiliteit; 't tooneelspeelen schijnt hem een vak te wezen, dat hij met ijver bedrijft. Zoo oppervlakkig bekeken is hij een verdienstelijk acteur, die zijn best doet, er sterk *bij* is, die elke hem opgedragen rol naar zijn kunnen vertolkt, maar er zich zelden in gééft, nimmer in geestdrift raakt.

Dit moet zoo ongeveer de indruk zijn, dien het publiek van dezen acteur heeft. En al is die onjuist, al is hij waarlijk een kunstenaar, die in geen enkel opzicht de mindere is van veelbelauwerde, eere-voorstelling-vierende mannen aan zijn gezelschap, hij heeft nimmer moeite gedaan een anderen indruk te vestigen.

Want hij is voorbeeldeloos bescheiden. Roemzucht emotioneert hem niet, hij gaat rustig zijn gangetje, speelt komedie, geniet in z'n eentje van litteratuur en muziek en leeft geheel het leven, dat hij begeert.

Zijn uiterlijk heeft niets komedianterigs. Hij kleedt zich als een eenzaam notaris, als een procuratiehouder op een cargadoorskantoor en als hij 's middags verdwaalt in de Blaakparade zou, wie hem niet kent, rustigjes denken: «die gaat naar de Beurs!»

Maar men moet met hem spreken, hem betrappen in 't moment, waarin hij in actie raakt.

Dan komt er ook beweging in den strakken, geestig-belijnden kop, dan gaat het leven in de rustige lichtgrijze oogen, dan krieuwelt liet tusschen de donkere wenkbrauwen, dan komt er iets over hem van het spontaan geestige, dat Rosier, zijn broer, zoo gulle sympathie in zoo wijden kring heeft gegeven.

Hoort men hem zoo in gesprek, dan merkt men hoe krachtig een waarnemer van het leven om-hem deze Faassen is, hoe helder oog vooral hij heeft voor wat origineel is dáár — en men waardeert de manier, waarop hij 't te vertellen weet, want die is zéér bijzonder.

Hij is de filosoof in onze tooneelwereld. De

gewone eerezucht van den middelslagmensch mist hij. Hij ziet de anderen wel doen, maar hij láát ze doen. Voor een directeur en een regisseur moet hij een uiterst gemakkelijk mensch wezen, nooit in de contramine, een dien men zijn gang laat gaan, overtuigd dat hij 't wel weet en lesjes noch raadgevingen noodig heeft.

Van elke rol, die hem wordt opgedragen, maakt hij een zorgvuldige studie, hij spant zich in tot hij de opvatting heeft die zijn conscientie, méér dan zijn artisticeit, hem als de ware bepaalt. Maar hij is niet ambitieus genoeg om zich in het ensemble naar voren te dringen, hij wordt daardoor gemakkelijk overbluft; anderen ziet het publiek éérder dan hem en veel van zijn vaak voortreffelijk spel gaat verloren. In een geestig ensemble moet hij een ideaal-acteur wezen — 't geen trouwens bij meer dan één vertooning van het Tivoli-gezelschap, onder De Vos, ook wel degelijk gebleken is.

Zijn emplooi is — naar wat hem veelal wordt opgedragen te doen — karakterrol, in de eerste plaats: père noble. Het komt mij echter voor, dat hij is, in de eerste plaats, komiek (we hebben hélaas geen ander dan dit leelijk woord, humorist klinkt nòg dwazer) en één die in fijn doen, in geestig zeggen zijn broeder Rosier evenaart. Een enkele maal, ook in het vorig seizoen, heeft men hem in dat emplooi gezien en, ja, dan werd wel opgemerkt hoe bijzonder goed dat was. Hij is een meester in de grime en hij heeft zoo een manier van zeggen, die werkelijk onweerstaanbaar is. En in de tweede plaats dan karakterrol. Bij De Vos — die altijd een scherpen kijk op de capaciteiten van de leden van zijn gezelschap heeft gehad — werd hij wel vaak geplaatst in de rollen, die zijn talent het best omvat. In het

burgerlijk tooneelspel, het kalm gedragen, op eigen levensbeschouwing berustend uitbeelden, daar is Faassen altijd 't allerbest geweest.

Liet men hem daarin en in 't emplooi van eersten komiek vaker uitkomen, hield men hem buiten Schiller- en Shakespeare-vertooningen — want zijn talent mist in elk geval het breede dat het klassiek tooneelspel eischt — hij zou meer gelegenheid hebben zijn gaven te toonen.

Een man zoo literair aangelegd als Alex. Faassen, met een zoo frisschen en krachtigen kijk op andere kunst, zoo helder waarnemer van menschen, is in ons modern tooneel heel wat meer dan «goed bruikbaar», waarmee men gemeenlijk zijn talent karakteriseert.

Hij is te bescheiden en hij is sceptisch, twee groote sta-in-den-wegs om «er» te komen. Evenmin als hij zich ooit op den voorgrond drong, heeft hij ooit bekendheid, zelfs meer dan oppervlakkige waardeering gezocht. Voor zoover mij bekend, heeft hij nimmer aan jubileeren gedaan en toch is hij één der oudste acteurs aan ons tooneel.

Als kind van vijf, zes jaar, heeft hij te Amsterdam al meêgespeeld in het Fransche gezelschap van Lavergne en hij heeft vervolgens bij een achttal Fransche directie's, de één nog onsolider dan de ander, het cabotinleven geleid van al onze oudere acteurs. In 1859 werd hij Hollandsch tooneelspeler bij Roobol en Tjasink, die den Stadsschouwburg bespeelden, in 1860 ging hij naar Eduard de Vries te Rotterdam, waar hij acht jaren bleef. Van 1868 tot 1871 was hij verbonden bij het gezelschap van Valois te 's Gravenhage. Bij het einde van 't seizoen '71 huwde hij en verliet het tooneel. Hij is toen, meen ik, fotograaf geweest.

De scheuring in de directie Legras, Van Zuylen en Haspels, was oorzaak, dat hij weer op de planken verscheen. Willem van Zuylen engageerde hem voor zijn gezelschap in den Nieuwen Schouwburg als acteur en regisseur. In 1883 trad Van Zuylen af, een naamlooze vennootschap nam de leiding over en uit hun midden benoemden de aandeelhouders Faassen tot directeur. Negen jaren lang bleef hij, eerst voor de vennootschap, later als eerste der sociétaires, de leider van zaken in de «kleine komédie.» Het draken-repertoire heeft daar glorievol geleefd, onze tooneelherinnering is vol van de Zondagavonden in de kleine komedie toen Faassen directeur was.

In 1891 engageerden De Vos en Van Korlaar hem, in 1895 trad hij tot het gezelschap Legras en Haspels toe, feitelijk in het emplooi van den toen al sukkelenden Dirk Haspels. En sedert is hij aan de gezelschappen van den grooten schouwburg gebleven.

Dit is zijn staat van dienst, vluchtig opgesomd, als in het paspoort van een vrijwillig militair. Dat er geen «schokkende gebeurtenissen» te vermelden zijn, de verklaring ervan, is hier boven gegeven.

Maar wie iets meer is dan een oppervlakkig iemand uit het publiek, die is hem dankbaar voor veel mooie, artistieke créaties, waaraan nooit luidruchtige hulde is gebracht, maar die in de herin-

nering voortleven. Van de oudere acteurs is hij één van de zeer weinigen, die, met hun tijd meegegaan, het modern tooneelspel hebben kunnen waardeeren en die dan ook in een ensemble als dat van Tivoli, geheel op zijn plaats was. Omdat hij is een litterair ontwikkeld man van breede opvatting en met een krachtig ontwikkeld klaar begrip.

Maar hij is altijd te bescheiden geweest, hij heeft te weinig eerezucht, hij was te lakoniek. Het leven is zoo kort en tooneelspelersroem duurt niet veel langer. Dat is nu wel waar, maar wie aan het tooneel dit al te naarstiglijk overdenkt, die raakt in de achterhoede, ook al behoort hij vóóran.

D.

FLACHSMANN ALS ERZIEHER * * *

De Koninklijke Vereeniging «Het Nederlandsch Tooneel» heeft op den 1^{en} Augustus het speel-seizoen geopend met eene opvoering van «Flachsmann als opvoeder», een Duitsch tooneelspel van Otto Ernst, het vorig jaar hier reeds door de Rotterdammers en zeer onlangs door het gereconstrueerde gezelschap der Gebroeders van Lier gespeeld.

De heer van Loghem heeft in een bijschrift gewaarschuwd tegen overdrijving bij de vertooning van dit als een uitbeelding van den strijd tusschen nieuw en oud in de Duitsche school ernstig bedoelde stuk. Toch hebben ook de spelenden op het Leidsche plein voor een groot deel een goed succes moeten zoeken in het typeeren der figuren. Dit is begrijpelijk, daar de schrijver door de uitwerking van zijn gegeven het conflict tusschen sleur en kortzichtige schoolmeesterij eenerzijds, den jongen drang naar eene opvatting van het onderwijs, welke de ziel, den aanleg en de vermogens van het kind zelf tot uitgangspunt kiest, anderzijds, heeft verslapt. Immers, de handeling, grootendeels, en de ontkenning, geheel en al, vloeien niet voort uit de altoos interessante botsing tusschen het oude, dat op grond van ervaring meent, aan zekere in den loop van jaren ingeburgerde methoden te moeten vasthouden, en het jonge, dat met een nog niet door onderzanding getemperd vertrouwen van voren af aan, maar langs een gansch anderen weg wil beginnen, doch uit de omstandigheid, dat het schoolhoofd Flachsmann een bedrieger is, die zich door middel der papieren van een overleden broeder zijne positie bij het onderwijs heeft verworven, en, om zich staande te houden tegenover jongeren, in dit geval dus inderdaad zijne meederen in verstand en talent, zijn toevlucht neemt tot eene neêrdrukkende, belachelijke discipline en tyranie. De vraag, of een conflict als het in dit tooneelstuk neergelegde, immers een verstandsvraag en thuis behorend op het veld der theorie, wel om te zetten is in eene boeiende handeling ten tooneele, ter zijde latende, zij dit toch vastgesteld, dat de auteur de aandacht niet kan spannen, zoo hij het conflict niet eenmaal zuiver stelt en de beslissing in den strijd niet afhankelijk maakt van de innerlijke kracht der in het krijt

gebrachte elementen, maar van eene intrige, die in elk ander stuk even zoo wel of even zoo slecht zou passen.

Aan wie nu de schuld, dat de spelenden er toe kwamen, iets van hunne rol te maken door charge en typeering? Als Flachsmann, die het verouderd regime vertegenwoordigt, den met jonge idealen bezielenden onderwijzer Flemming den kop tracht in te drukken, niet, omdat hij de overwinning der idee vreest, maar omdat hij diens promotie moet tegenhouden ten bate van een anderen, luien en dommen onderwijzer, die van zijn geheim af-weet. . . . mag men het dan den heer Schoonhoven verwijten, dat hij van zijne rol er eene maakte van den gewonen marquée?

De zonde der charge en der typeering in dit geval dus vergevende, mag gezegd worden, dat de heer de Vos, de «Regierungsrat», door stem, gebaar en grime het succes van het laatste bedrijf, dat den jongen Flemming zijn promotie en zijne bruid bezorgt, verzekerde.

't Was voor den heer Mijin een debuut. Hij speelde den onderwijzer Flemming, bewoog zich met gemak, en gaf blijk van een te waardeeren beschaafdheid. Maar de toon, waarin hij sprak, herinnerde nog in bedenkelijken mate aan dien van het sensatie-drama, dat hem hier in korten tijd de gunst van het publiek hielp verwerven. Toch was er te veel in hem te loven, dan dat niet belangstelling zou zijn gewekt voor wat hij ons al verder zal te zien geven.

V.

DE ONTVANGSTEN VAN DE * * * * * * * * * * PARIJSCH THEATERS.

Uit de gepubliceerde ontvangstcijfers der Parijsche theaters, loopende van 1 Maart 1901 tot 28 Februari 1902, blijkt, dat het schouwburgbezoek slecht was. Het tooneeljaar 1900—1901 bedroegen de gezamenlijke ontvangsten 33.055.893 francs, in het afgelopen seizoen was dit cijfer slechts 23.206.921 francs.

Het ontvangstcijfer van het Théâtre des Variétés bedraagt 1.465.820 francs. Het hoogste ontvangstcijfer bereikte de Groote Opera, 3.015.628 francs, dan volgt de Comédie Française met 2.222.362 francs, hierna komt de Opéra Comique met 1.986.777 francs, Châtelet 1.500.883 francs, en dan het reeds genoemde Théâtre des Variétés. Vervolgens komen Olympia met 1.120.798 francs en Folies Bergères met 1.003.484 francs.

Het Theater Sarah Bernhardt ontving 947.360 francs, dat van de Porte Saint Martin 987.065 en het Theater Antoine 732.306 fr.

De oorzaak van het slechte theater-bezoek staat in verband met het feit, dat de prijzen zoo hoog zijn.

Een bewijs daarvoor is het kleine theater van Antoine. Het heeft met zijn lage prijzen — een fauteuil d'orchestre kost vijf francs — de respectabele som van 723.000 francs ontvangen, meer dan de grootere boulevard-theaters met hun hooge prijzen.

Geen beter cadeau voor een jongen dan EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Excentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

Verschenen:

I. Met een Kwartje de Wereld rond.	V. Nilia de Commandante.
II. Vrijbuiters Triplex.	VI. Sergeant Kordaat.
III. De Neef van Lavarède.	VII. Doctor Mystéro.
IV. Jean Fanfare.	

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON

Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN

COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.

Prompte bediening.

B. KOK,

Romoolenstr. 19, b/d Heerengr.

Helder wasschen, groot goed 4, 3,
2 en 1 cent per stuk. Ook stoomen
en verwen zeer netjes en billijk.

Alle goederen zijn verzekerd.

VORSTENSCHOOL

DOOR

MULTATULI

DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN

Prijs Ingenaad f 1.25

Gebonden in prachtband f 1.60

AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

W. C. VAN DER LAAN

Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN

BLOEMSTUKKEN

en alle genres bloemwerken.

Henri van der Beugel

COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.

Grimeur voor Dilletanten Vereenigingen.

VIJZELSTRAAT 128 (boven)

AMSTERDAM.

COSTUMES

VOOR

Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen

BIJ HET

Ned. Costuum-Magazijn

VOORHEEN

HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

BECHGER,

Marchand Tailleur voor Heeren en Dames.

SPUISTRAAT 186, b/d Paleisstraat.

Costumes	f 25.—
Pantalons	» 9.—
Fantaisie Vesten	» 5.—
Demi-Saison	» 20.—

VERZOEK

aan allen, die in „HET TOONEEL”
belangstellen, die verwachten, dat 't nu een
goed blad zal worden, en die f 2.50 per
jaargang goedkoop vinden, om het hier-
naast gedrukte inteekenbiljet, of met hun
eigen naam of door een ander, vriend of
kennis, onderteevend, uit te knippen en te
zenden aan een boekhandelaar of direct
aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

„De Algemeene Muziekhandel”

v/h STUMPF & KONING,
HOFMUZIEKHANDEL.- UITGEVERS.
AMSTERDAM, SPUI 2.

Hoofdepôt van:

BREITKOPF & HÄRTEL, Leipzig. — PAUL DECOUR-
CELLE, Nice. — ENOCH & Co, Parijs. — De Ver-
eeniging voor Noord-Nederland's Muziekgeschiedenis.
Telegram-Adres: „MUZIEKHANDEL SPUI”.
Telefoon Interc. 2605.

Pantomime door M. CONSTANT.

Muziek van
GOTTFRIED MANN.
Teekeningen van
WILLY SLUITER.
gecartonneerd

f 4.90.

Een bij uitstek
geschikt cadeau
voor: Muziekbe-
oefenaars en Liefheb-
bers van mooie steen-
teekeningen.

Uitgevers-Maatschappij „ELSEVIER”
AMSTERDAM.

INTEEKENBILJET.

Ondergeteekende wenschte te ontvangen
van af 5 October 1901 tot wederopzegging
toe à f 2.50 per jaargang, franco per post
„HET TOONEEL”

onder redactie van H. L. BERCKENHOFF
uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buiten-
land is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERS-
MAATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURGWAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST / 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
/ 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND / 2.90.

INHOUD: Nacht en morgen. — Van een en ander. — Het kostuum. — Rotterdamsche kroniek. — De Kadetten van Gaskonje. — Uit Schiller's Brieven. — Vereeniging ter behartiging van de belangen van de Maatschappij «Apollo» te Amsterdam.

NACHT EN MORGEN * * * * *

Na «Flachsmann als opvoeder» heeft het Nederlandsch Tooneel een Duitsch Tooneelspel opgevoerd van een gansch ander maaksel, «Nacht en Morgen» van Paul Lindau. «Nacht en Morgen» houdt eene vernuftig uitgedachte en met zeldzame vaardigheid uitgewerkte satirische in. Van het eerste woord af wordt de toeschouwer voortdurend bezighouden met de voorbereiding der calamiteit, waardoor het gezin van den legatieraad van Eckhorst getroffen zal worden; en als de mijn gesprongen is, spoedt de handeling zich snel ten einde, zij 't dan op eene wijze, die tot verzet prikkelt, daar de vrouw, die het zwaarst getroffen wordt door de ramp, de schuldelooze, opofferende en vergevensgezinde gade van den legatie-raad is, tusschen wier nobele daden en droevigen ondergang geene zuivere betrekking valt aan te wijzen. Willekeur veroorzaakt immer wrevel, niet het minst als een tooneelschrijver ons die wil opdringen. Maar in dit geval heeft de schrijver dien wrevel feitelijk gewild, daar hij gepoogd heeft verzet uit te lokken tegen zekere willekeur der justitie. Zijn tooneelspel, waarvan de naam minder gelukkig gekozen schijnt, is eene illustratie dezer overweging: de justitie, zoekende naar de waarheid omtrent zeker voorval, vraagt er niet naar, of zij bij het verzamelen van het materiaal tot vaststelling dier ééne waarheid andere menschen, 't zij verdachten of getuigen en hen, die dezen omringen, een onnoemelijk leed berokkent. De waarheid wil zij; ten koste waarvan die wordt verkregen, is haar onverschillig! De vrouw van Von Eckhorst zegt aan het slot van het derde bedrijf: Als de rechters eens wisten, hoeveel leed zij over vele gezinnen brengen door het blootleggen van allerlei aangelegenheden, die met de zaak zelve niets te maken hebben, zouden zij zich misschien bedenken. Er zijn waarheden en feiten, die niet ontdekt moeten worden. Man of vrouw kunnen zelfs in zekere, en wie weet

hoe vele, gevallen een recht laten gelden op het *verborgen* blijven van eenige handeling, door zijn of haar echtgenoot gepleegd. En dit recht is het, dat door de justitie, zooals dan pas later blijkt vaak nutteloos, op grove en ruwe wijze wordt aangerand!

Mevrouw Von Eckhorst weet dat haar man, vóór hij haar op zijn 37e jaar huwde, verstrooïing had gezocht op allerlei wijze. Ook weet zij, dat hij nog in het huwelijk niet geheel vrij is van den invloed van andere attracties dan die hij thuis kan vinden. Maar zij heeft zich tot levensdoel gesteld, dien man, dien zij liefheeft, allengs geheel voor zich te winnen. Een onbegrensd vertrouwen in de eindelijke, volslagen overwinning harer trouwe liefde bezielt haar. En de overtuiging, dat zij al meer veld wint op den vijand, die in allerlei gedaanten op verstoring van het echtelijk geluk loert, stelt haar in staat, de domheden die Von Eckhorst ook nu nog een enkelen maal begaat, met geduld te verdragen. Zij wil den aard en de details dier domheden niet kennen, nu niet en nimmer. Zij wil slechts ten slotte den man, dien zij lief heeft, geheel gewonnen hebben. Het komt bijkans zoover! Onder den invloed eener stijgende achting voor zijne vrouw heeft Von Eckhorst een einde gemaakt aan zijne laatste liaison, ofschoon hij bij deze scheiding nogmaals het slachtoffer zijner zwakheid is geworden. Maar toch, de overwinning der liefhebbende gade is nabij, en het genot dier overwinning zal niet gestoord worden door weerzin-voedende kennis van al hetgeen aan die overwinning moge zijn voorafgegaan.

Dit ééne nu zal haar gansche levensgeluk uitmaken; zij heeft geene andere begeerte gehad. Er is in die begeerte iets sympathieks, en de toeschouwer vindt in al wat hij van Von Eckhorsts vrouw ziet en te weten komt, niets, dat hem haar die overwinning zou kunnen laten misgunnen.

Maar de waarheid, die deze vrouw *niet* kennen wilde, om den wil van haar echtelijk geluk en van de toekomst van haren man en haar zelve, wordt op het laatste oogenblik door eene ruwe hand onder hare oogen bloot gelegd, door de onverbidelijke doortastendheid van het gerecht.

Er is een stuk van diplomatieke waarde uit

het bureau van den legatieraad Von Eckhorst in handen gespeeld van den Franschen diplomatieken agent. De diefstal van dit stuk coincideert met het laatste bezoek van Von Eckhorst aan de vrouw, die hem al vóór zijn huwelijk bemind had en die, in het afscheid onwillig berustend, geëischt had, dat hij vóór zijne afreize, op vacantie naar het buitenland, haar heur portret zou terug brengen. Von Eckhorst is dus niet met den trein vertrokken, dien hij tegenover zijne vrouw en zijne vrienden genoemd had; hij is des avonds laat, terwijl ieder hem reeds op reis dacht, op zijn bureau geweest om het bewuste portret uit eene lade van zijn schrijftafel te nemen. De justitie komt op het spoor van het feit, dat Von Eckhorst later is afgereisid dan hij voorgegeven had, en dat hij intusschen op een ongewoon uur aan het ministerie is geweest. Er rust verdenking op hem; hij wordt per telegram uit het buitenland terug ontboden om zich te verantwoorden. Maar hij kan de waarheid ter zijner verdediging niet uitbrengen, omdat de vrouw, in wier huis hij den nacht doorbracht.... de jongere zuster zijner eigene vrouw is. Het verhoor, dat dreigt uit te loopen op eene gevangenneming, geschiedt in het bijzijn van vrouw en schoonzuster. Von Eckhorst wil zich liever in gevangenschap begeven dan zijne vrouw de smart doen lijden der kennis van eene zonde, die juist voorgoed was afgeschud. Maar de schoonzuster zegt in wanhoop, om Von Eckhorst te redden, in drie woorden de ontzettende waarheid. Von Eckhorst is vrij, maar zijne vrouw is door dezen slag ter neer geveld. Zij walgt van hare zuster; en haren man, die haar tegemoet wil treden, laat zij als een vreemde achter, met fierheid heenschrijdend, schoon innerlijk gebroken en vernietigd.

Dit uitvloeisel van gerechtelijk onderzoek heeft Paul Lindau nog wat moeilijker verduwbaar toebereid door den politie-commissaris eenige banale woorden in den mond te geven, waarmee hij zich bij Von Eckhorst verontschuldigt wegens de « ongelegenheid », waarin hij hem, zonder nut doch door zijn taak ertoe gedwongen, heeft gebracht. En nog heeft hij in het tooneel der catastrophe deze satire opgenomen, dat terstond na de rampzalige bekentenis, de ware schuldige van den diefstal, een bode van het ministerie, zich op een lamledige, al te zoetelijke manier komt aanmelden.

Wie zich geneigd gevoeld tot bewondering der technische vaardigheid, waarmee in dit tooneelwerk de lijn der sobere intrige zoo uiterst strak is gespannen, mag te eer ook zwakke punten aanwijzen. Zij zijn, zooals meestal, niet te zoeken in de techniek maar in onzuiverheid van den gedachtengang des schrijvers. Immers, terwijl de vraag, of ook in een geval als dat van Von Eckhorst's vrouw, het bedekt blijven van hetgeen geschied is, ooit duurzaam geluk zou kunnen geven, geheel openblijft, staat dit wel vast, dat Von Eckhorst's gade *deze* laagheid van haren echtgenoot nimmer verdragen zou hebben, wat zij ook vroeger haren man vergeven moge hebben. *Niet* doordat het gerechtelijk onderzoek die waarheid aan het licht brengt, is de illusie in haar gedood en haar levensgeluk vernietigd, maar

doordat de medeplichtige van haren man *hare eigene zuster* was.

Een en ander duidt aan, dat op de praemisse, waarvan de schrijver uitging, niet logisch is voortgebouwd. Wij laten terzijde, dat bij het verhoor door den politie-commissaris genoeg wordt gezegd, wat zou moeten leiden tot een voortzetting van dat verhoor onder vier oogen, waardoor het doel, bij den opzet van het stuk beoogd, geheel zou worden gemist. De schrijver heeft het aanwezig blijven der vrouwen bij dat verhoor met zwakke middelen getracht aannemelijk te maken. Ter wille der situatie, waarop ten slotte alles moest aankomen, blijve dit rusten. Maar de satire der verschijning van den waren schuldige, die, als hij ééne minuut vroeger ware gekomen, de ontdekking der noodlottige waarheid hadde voorkomen, doet schade aan den indruk, die anders het stuk kon nalaten nopens de zeer lastige ethische vraag: Moet de justitie, die ter beveiliging van het Recht de waarheid omtrent eene misdaad heeft op te sporen, al dan niet tot het uiterste voortvaren, ook als zij tot de wetenschap geraakt, dat die waarheid verkregen zal worden ten koste der verwoesting van anderer levensgeluk?

Inderdaad, getuigenverhoor voor de rechtbank heeft vaak zéér, zéér veel leed berokkend onder menschen, die door een nietig toeval zijdelings bij een of ander geval waren betrokken.

Bij de vertooning van «Nacht en Morgen» zijn de hoofdrollen in handen van mevrouw Mann—Bouwmeester, (mevrouw Eckhorst), mevr. Gusta Poolman (de schoonzuster) en de heeren Chrispijn (Von Eckhorst) en de Vos, een vriend van den huize. Men vat, dat mevr. Mann de sympathieke rol heeft, en dat de verhouding tusschen Eckhorst en de schoonzuster, waarmee de toeschouwer al aanstonds in het eerste bedrijf bekend wordt, dezen beiden figuren niet gunstig is. Men heeft den heer Chrispijn verweten, dat hij door zijn

JAN C. DE VOS.

spel toch wat meer genegenheid bij den toeschouwer had moeten wekken, daar immers Von Eckhorst, als man, zekere aantrekkelijkheid moet hebben gehad voor beide, hem beminnde vrouwen.

Als men echter weet, dat in dit stuk deze von Eckhorst, die door zijne handelingen het kwaad heeft gebrouwen, vrijwel geen den minsten invloed oefent op het verloop der handeling; dat hij door geen enkel initiatief de gevolgen van zijn verkeerdheden tracht te stuiten (zij 't dan, dat hij niet zelf het noodlottig woord wil spreken, schoon hem gevangenschap — echter altoos slechts eene tijdelijke, daar hij onschuldig was — te wachten stond); mag men dan niet vragen, of niet wel eens verwijten gedaan worden aan den *acteur*, die eigenlijk behoorden dóórgезonden te worden aan het adres van den *auteur*? Ook den indruk, (dien mevr. Poolman nalaat, lijdt noodzakelijk onder het gehalte der persoon, die zij heeft uit te beelden. Er is ook hier weder dat gemis aan evenwicht, dat ten slotte vrede zou kunnen geven met der menschen handelingen. Mevr. Mann heeft eene dankbare rol, en de heer de Vos, de huisvriend, die de deelen van het stuk met elkander verbindt, verleende aan de vertolking zijner partij de waarde van het, immer tengoede komend, juist begrip der bedoeling van den schrijver; blijk van verstandelijke ontwikkeling, die in den acteur altoos weldadig aandoet.

Het toeval wil, dat, zooals hij in deze rol optreedt, zich voordoend als een nog vrij jeugdig legatie-secretaris, het portret, dat wij in dit nummer opnemen, dateerende uit dagen, die de heer de Vos reeds eenigen tijd achter den rug heeft, opperbest kan gelden.

V.

VAN EEN EN ANDER * * * * *

Dezer dagen is aan het Nederlandsch Tooneel de raad gegeven «Flachsmann als opvoeder» toch niet te spoedig van het repertoire af te voeren omdat er in dit stuk «zoo veel rake dingen over het onderwijs worden gezegd». En zoo is het ook; de waarde van Tooneelstukken als «Flachsmann» steekt in hetgeen er op de planken *gezegd* wordt. Het is bijna onverschillig, *wie* het zegt. Hetgeen er gezegd wordt is niet het natuurlijk uitvloeisel van het karakter, dat de schrijver heeft willen uitbeelden; maar omgekeerd, de persoon is er om den wille van hetgeen er over het een of ander onderwerp gezegd zal worden. 't Wordt alweder duidelijker, om welke redenen de tooneelspelers, die voor zulk werk gezet worden, er wel toe moeten komen, hun heil te zoeken in het chargeeren en scherp typeeren, zal er eenige kans zijn, dat behalve het gesprokene ook nog de figuur zelve eenige waarde verkrijgt ten tooneele. 't Is nu algemeen bekend, dat «Flachsmann» gansch Duitschland door met veel succes wordt gespeeld. Dit bewijst echter niets voor de waarde als tooneelspel, maar slechts dit, dat in 't algemeen, de tribune hare aantrekkelijkheden heeft en dat het tooneel geen geringe voordeelen biedt aan den-

geen, die van de tribune af het volk denkt toe te spreken over een of andere maatschappelijke zaak. Eene politieke rede kan men in den regel slechts éénmaal met voeg in dezelfde stad uitspreken. Maar de heer De Vos, inspecteur van het onderwijs, deelt nu avond aan avond, op het Leidscheplein zijn rake gezegden, zijne wijze lessen uit, in zake het volksonderwijs. Er is geen debat; de auteur heeft geen hinderlijke tegenspraak te vreezen; noch kan hij op het oogenblik zelf op de vingers getikt worden. De woorden, die der vooze maatschappij in het aangezicht geslingerd zullen worden, legt hij den sympathieken jongen held van het stuk in den mond, en buiten dit alles wendt de acteur nog zijne bijzondere gaven en talenten aan om de woorden, waarop het aan komt in het betoog, te onderstrepen. Men kan zich waarlijk geen gelukkiger omstandigheden voor een volkstribuun denken, en men vindt het bijkans wonderlijk, dat niet in veel sterker mate dan het reeds geschied is, de promotors van politieke denkbeelden het tooneel voor hunne zaak hebben geannexeerd.

Wij hebben niets tegen de denkbeelden van den inspecteur van het onderwijs in «Flachsmann»; en er komt bij dat hij, zooals de heer de Vos hem presenteert, een zeer gemakelijk personage is buitendien. De toehoorder geniet dus van fortuintjes, waarop in de vergaderzaal van den bond van Nederlandsche onderwijzers niet te rekenen valt. Maar het genre op zich zelve schijnt ons bedenkelijk.

't Is merkwaardig, dat juist de tooneelschrijvers zelve het gebrek zoo gevoelen, en, zonder het te willen misschien, altoos het correctief aanbrengegen. Zij hebben om den knoop in het stuk te leggen en later de verrassende ontkenning te kunnen laten volgen, immer nog iets anders noodig dan alleen de botsing der denkbeelden en komen dan terecht in het oude schuitje. Onder de stukken van het bedoelde genre, die in de laatste paar jaren hier zijn gespeeld, kan men verscheidene voorbeelden dezer dubbelslachtigheid vinden. Waar bij «Flachsmann» de fout schuilt in dit opzicht, is in ons vorig nummer al aangeduid.

Zoo men de kracht, welke van het tooneel als raadgever in maatschappelijke vraagstukken kan uitgaan, van groote beteekenis acht, zou men tevens den invloed moeten schromen van zoo menigen dolzinnigen raad, die er in lichte blijspelletjes op de planken gegeven wordt. Toch stapt men tot nu toe luchtig daarover heen; men lacht er om, waarschijnlijk omdat men wel bij intuïtie beseft, dat in de onderhavige gevallen het werkelijk effect dier raadgevingen ten tooneele niet bijster groot is.

Het theaterrepertoire van deze week gaf een merkwaardig exempel in het blijspelletje «Nelly Rozier» van de heeren Paul Bilhaud en Maurice Hennequin. Nelly zal uit wraak over hare verstooting, de wettige vrouw van haar gewezen minnaar leeren, hoe in 't algemeen eene vrouw haren man blijvend kan en moet boeien. Wel, zij moet eigenlijk de middelen toepassen, die

Nelly en de andere dames van haar slag aanwenden. Zij moet wat kleuriger en fleuriger pantalons dragen en haar coiffure een lossen draai geven. Het mooie van de grap is, dat Nelly het in casu niet bij het rechte eind *kan* hebben, daar zij zelve immers haren minnaar ondanks hare pantalons en haar lossen draai na korten tijd kwijt raakte. Maar 't leelijke is, dat de heeren Bilhaud en Hennequin het laten voorkomen, alsof Nelly nochtans groot gelijk had; want het getrouwde vrouwtje wordt inderdaad voorgesteld, als hebbende haren man voor eeuwig en altijd aan zich gebonden, nadat zij een pantalon van Nelly's keuze aangetrokken en heur haar in losse dotten verfatsoeneerd heeft.

De heeren Bilhaud en Hennequin bekommeren zich niet om de aangeduide inconsequentie, die slechts dienen moest om de zonderlinge straf, een door zijne vroegere minnares hem opgelegden echtelijken trouw, aan den ontrouwen echtgenoot te voltrekken en alzoo het komisch effect van het stuk te verzekeren. En wij voor ons vreezen niet de uitwerking van Nelly's raad bij de gehuwde toeschouwers in de zaal. Ofschoon de schrijvers het geenszins bij die ééne inconsequentie gelaten hebben, is dit stukje toch zeer handig in elkaar gezet; het is hun gelukt, op eene aannemelijke manier allerlei personen, die allerslechtst in elkanders gezelschap passen, onder penibele omstandigheden bij elkander te brengen. Het stuk is alleen ontsierd met een serie vrijwel noodlooze, hinderlijk vuile praatjes tusschen een huisknecht en een kwajongen van een gymnasiast, welke laatste figuur er bij Prot uitziet als een Amsterdamsche brievenbesteller.

OLGA WOHLBRÜCK.

Een tooneelkenner heeft zich dezer dagen laten ontvallen, dat al wat hier op het modern tooneel te zien wordt gegeven, niet halen kan bij hetgeen een paar leden van Wolzogen's Ueberbrett'l deden in eene «scène in één bedrijf» van Oscar Méténier, «Er» getiteld. Kersversch onder den indruk van het spel van Olga Wohlbrück en Carl Forest is die losse, ruwe uitspraak begrijpelijk. De vertoonning van «Er» was aangrijpend en in volmaakte

harmonie met den aard van het gegeven. Een der logées van eene «Wirthin» heeft in een vrij uurtje met deze vrouw in den «Lokal-Anzeiger» het afgrijselijk verhaal gelezen van een moord, op eene weerlooze vrouw begaan door een slagersknecht. Van een onder het venster voorbijgaanden krantenjongen heeft zij nog een extra-blad gekocht, waarin het signalement van den voortvluchtigen moordenaar is opgenomen. Hij heeft een laag voorhoofd en sluk blond haar; maar een bijzonder kenteeken is een lidteeken in den rechter-onderarm. Ontrust door het gelezene krijgt het meisje bezoek; zij wordt door de waardin alleen gelaten met een beschonken jongenman, die al meer drinken gaat om zijn door andere oorzaken dan dorst verdroogde keel te bevochtigen.

Half vergetend, dat hij niet alleen is, en bezeten van eene gedachte, die hem geen rust laat, brengt hij uit zijn broekzakken losse goudstukken en sieraden, maar later ook een breed scherp mes en een revolver te voorschijn. Hij beveelt het meisje de kamerdeur te sluiten en den sleutel op een kastje dicht bij het bed neder te leggen, zoodat er niemand kan binnenkomen zonder zijn wil. Ook laat hij zich nu, spelend met het mes, ontvallen, dat hij slagersknecht van beroep is.

Bij het meisje komt het vreeselijk vermoeden op van de waarheid, dat zij daar, opgesloten in de kamer, alleen is met den moordenaar. Om den sleutel machtig te worden moet zij, ondanks haar doodelijke angst, den kerel met geduld paaien, om zich te bed te leggen en te gaan slapen. Het gelukt haar. Nu licht zij voorzichtig de hemdsmouw op en ziet het lidteeken op den rechterarm. In schrik en beven sluipt zij naar het kastje waarop de sleutel ligt. Zij krijgt hem onder haar bereik en weet sidderend tot de kamerdeur te naderen. Goddank, zij zal in vrijheid zijn; maar neen, de waardin, toegesneld, beduidt haar, dat zij rustig in de kamer moet blijven, terwijl zij de politie waarschuwt. De vrouw schuift haar weder binnen de deur en sluit die thans aan de buitenzijde. Nu volgen nog eenige oogenblikken van uitzinnige angst, daar de man op het bed telkens schijnt te zullen ontwaken. Eindelijk stemmen voor de deur, het opensluiten, het binnentreden van een politiecommissaris met agenten, de arrestatie van den vloekenden en wild zich verzettenden moordenaar! En als hij weggesleept is, neemt het meisje de spreij van het bed, waarop de man gelegen heeft, en zinkt, terwijl hare zenuwen zich ontspannen in weklachten en een tranenvloed, op den vloer neder.

De wedergave dezer scène van doffe beschonkenheid, het half uiten van gedachten, die het beneveld brein bezig houden, en het zoeken van vergetelheid in den slaap, en van ontzettenden schrik en angst bij het meisje, gelukt aan Carl Forest en Olga Wohlbrück volkomen. De aandacht van den toeschouwer wordt op het uiterste gespannen, en bij elkeen is er aangrijpend medegevoel. Maar de afmattende uitwerking van dit zuiver realistisch acteren mag niet verleiden tot den uitroep, dat daarmede nu zou zijn uitgemaakt,

dat Forest en Olga Wohlbrück een acteur en een actrice van den hoogsten rang moeten heeten. Het uitbeelden van eene hevige, oogenblikkelijke sensatie en van een buitensporige, toevallige ondervinding in het leven, eischt voorzeker acteursgave en bijzondere vermogens. Maar deze vermogens kunnen éézijdig zijn en ontoereikend om het evenwicht, neergelegd in de karakters en situaties der grootste tooneelwerken aanschouwelijk en tastbaar te maken.

INTERIM.

HET KOSTUUM. * * * * *

Naar aanleiding van de eindexamens aan het Parijsche Conservatorium, bevat *Le Gaulois* een artikel: *Du Conservatoire au Théâtre*, waaruit blijkt, dat te Amsterdam, bij de examens der Tooneelschool, beginselen worden toegepast, waar men te Parijs nog maar niet aan wil. Reeds tientallen jaren is in verschillende kringen verzet aangeteekend tegen het gebruik, ten behoeve der examens te Parijs, van het te kleine en met het oog op eenige calamiteit allergevaarlijkst ingericht zaaltje van het Conservatorium: *faubourg Poissonnière*. Er is ruimte voor hoogstens 100 en men perst er voor de gelegenheid 400 toeschouwers samen. Waarom geen gebruik gemaakt van den schouwburg *Odéon*, die gedurende de zomermaanden leegstaat? Alle verzoeken, alle protesten hebben in deze tot niets geleid. De traditie, die op tooneelgebied zulk een groote rol speelt, laat zich ook hier niet gezeggen. Men geeft voor die vasthoudendheid wel eenige verklaringen, maar die weinig overtuigend zijn: o. a. dat het groote tooneel en de groote zaal van het *Odéon*, de jongelieden en jongedochters, die zich aan de proef onderwerpen, licht zouden intimideeren. De *Gaulois* hecht aan dit bezwaar geenerlei waarde. Wie het, voor een acteur allerhinderlijkst gebrek van zich tegenover het publiek niet vrij te gevoelen, heeft te overwinnen, moet heusch niet met glacé-handschoenen worden behandeld. Men doet wel hem of haar flinkweg in den stroom te dompelen, gelijk een candidaat die zwemmen leeren wil, maar bang is voor water. En wie, van nature, al te vrij zijn, men ontmoet er telken jaren op de eindexamens, *qui prouvent trop de «toupet»*, die zullen allicht wat ingetogener worden, onder den indruk van de plechtiger omgeving in het *Odéon*.

Wat de Tooneelschool te Amsterdam betreft, men weet, dat van het kleine tooneelzaaltje in het schoolgebouw zelve, voor de eindexamens, reeds lang afscheid is genomen. Dit jaar bijv. vonden ze plaats in den Hollandschen Schouwburg-Plantage.

Een andere opmerking in de *Gaulois*, betreft de omstandigheid, dat men op het Parijsche Conservatoire, bij het onderwijs, heel geen aandacht wijdt aan de kunst van zich te kostumeeren.

Het concours heeft plaats in gewone kleeding, de mannelijke élèves in rok en de meisjes in avondtoilet. (Ten onzent spelen de leerlingen in kostuum). Nu vindt de schrijver niet eens het grootste be-

zwaar hierin, dat men in de historische, in de klassieke stukken, in gewone kleeding optreedt. Want, schrijft hij, wat deze stukken aangaat, worden later den acteurs en actrices hunne kostuums door de directie toch aangegeven. De teekenaar ontwerpt ze en de kostumier vervaardigt ze. De tooneelspelers hebben ze eenvoudig aan te trekken. Neen, zijn opmerking geldt vooral het *modern* kostuum, in het bijzonder voor de vrouwelijke helft. Bij gebreke aan een juist inzicht ten deze, gaan de meeste actrices met haar kleeding tegen alle logica in, ze kleeden zich niet slecht, o neen! ze kleeden zich mooi, te mooi, belachelijk mooi zelfs!

Er zijn uitzonderingen: Rejane, Hading, Sorel, maar in 't algemeen kostumeeren de actrices zich «karakterloos». Perrin, de uitnemende administrateur van la Comédie-Française, kende het gebrek van verschillende zijner actrices en wist door zelf in te grijpen, de kerk in 't midden te houden. Het kostuum in het moderne stuk heeft zich te richten naar het karakter van het stuk, het karakter van de rol en naar het karakter, het figuur van de persoon, die het karakter heeft voor te stellen. Ook moet er ten aanzien der kleeding van de verschillende actrices, die in het stuk optreden, gestreefd worden naar een «ensemble».

Ten aanzien van des schrijvers beschouwing omtrent het *historisch* kostumeeren, waarmee het «onderwijs op de school» zich niet zoozeer zou hebben te bemoeien, verschillen wij met hem van inzicht. In elk geval toch moet men het historisch kostuum leeren *dragen!* Zijn opmerking aangaande het kostuum in moderne stukken, vooral der vrouwen, is dunkt ons der overweging ten volle waard, ook van onze actrices. Over 't geheel kleeden onze actrices zich slecht, gelijk in 't algemeen de Hollandsche vrouw dit doet: onder alle superieure eigenschappen, waarmede de natuur haar heeft bedeed, behoort, toevalligerwijze niet datgene wat men noemt: een mooi figuur. De kunst heeft hier inderdaad veel te corrigeeren, vooral met betrekking tot de «schijnwereld» van het «tooneel», want al te dikwerf zondigen de kostuums onzer actrices, in hun burgerlijken snit, door gebrek aan distinctie en zijn kleuren en dessin gekozen zonder *regard* op het fysiek der draagster. En heel niet blijkt, bij de vaststelling van het kostuum, naar harmonie te zijn gestreefd, noch met de omgeving, noch met den stijl, de kleur van het décor, noch met de kleedij der medespeelsters, zoodat al te dikwerf een bontheid wordt bereikt, die pijn doet of ook wel een gelijkheid, die hoogstens aan tweelingen zou passen en daardoor ridicuul is.

Om dit laatste bezwaar te voorkomen, daartoe is eenvoudig wat overleg tusschen de belanghebbenden noodig, een overleg, waarvan het mij verwondert, dat het niet altoos gaarne gepleegd wordt, omdat hier werkelijk de belangen samengaan. In een omgeving zonder harmonie, komt ook het op zich zelf beschouwd wél geslaagde, niet tot zijn recht. Het een vermoordt daar het ander.

Dieper ligt de oplossing van het vraagstuk: «hoe heb ik, zonder te chargeeren of het opzet daartoe in het uiterlijk te nadrukkelijk te verraden, hoe heb ik mij in verband met het door mij uit te beelden karakter, te kleeden?»

Hier is veel inzicht, veel smaak, ook vaak veel zelfverlooching noodig, die niet ieders deel zijn. Daarom moet hier van de directie zelve organiseerende kracht uitgaan. A. v. H.

ROTTERDAMSCH E KRONIEK * * * *

20 AUGUSTUS.

In de schouwburgen wordt kermis gehouden. De acteurs hebben zomervacantie gehad en eer zij weer ernstig aan den slag gaan, vermaken zij zich zelve en het publiek met de vertooning van het luchtig amusementsgedoetje, dat men kermisstuk heet.

De comédie-pret van Augustus staat buiten het eigenlijk speelseizoen, zij wil uitsluitend de kermisgangers een avond fatsoenlijk van de straat houden, met oirbaar amusement, met muziek, zang, dans en een uitstalling van decor- en lichtpracht en zij wil het budget van de schouwburgdirecteurs aan de creditzijde versterken. Tegenover deze prijzenswaarde bedoelingen ware een serieuze beschouwing onvoegzaam.

In den grooten schouwburg heeft men, zoolang mij heucht, de kermisweek verblijdt met één of ander tooverspel, waarin het publiek steeds zeer groot behagen placht te scheppen. Het werd met plezier gedaan en met plezier gevolgd. Rosier Faassen was *de* man van de kermisvertooningen, speelde de eerste komiek, zong coupletten die hij zelf maakte en, naar hij me eens verzekerde, daar had hij veel pret in: «ik houd van herrie om me heen!» Die tooverspelen heeft men onder de opvolgende directies geregeld volgehouden, meestal maakte of bewerkte Faassen ze, vroolijk, vlot en met een natuurlijk uitnemenden kijk op de technische eischen van een dergelijk spel. Ditmaal heeft hij er een bewerkt: «De reizen van Suzette» uit het Fransch; het wel aardig gegeven lijkt op wat on-fransch zwaarwichtige manier behandeld, hij heeft er coupletten bij gemaakt en directeur van Eysden, zeer royaal, regisseur Moor, zeer handig, en decorateur Poutsma, zeer knap, hebben 't spel buitengewoon schitterend gemonteerd.

We herinneren ons géén kermisstuk, waarin zóó'n kostbaar vertoon van licht en kleur, zóó'n uitstalling van rijkdom aan toilet en decor.

Het Parijsche Chatelet, waar men dergelijke gelegenhedenvertooningen wel heel kostbaar pleegt aan te kleeden, was hier waarlijk geëvenaard. En 't liep vlot, de moeilijkste changemens à vue en changemens achter 't gordijn gingen zonder haperen; aan beide zijden van 't voetlicht was heuselijke vroolijkheid: ja, stellig — deze kermisvertooning mocht er wezen.

In Tivoli ging een revue. Dat is voor Rotterdam een nieuwigheid. Tivoli zocht het tot nu in blijspelen met zang, («Onze Don Juans» bij De Vos en Van Korlaar bracht het tot ongeveer honderd voorstellingen) of in drama's à grand spectacle van den handigen heer Sprinckhuizen. 't Gezelschap Mulder beleefde gouden dagen met Kaat Mossel: een ongeëvenaard succès, succès à grand spectacle! En nu een revue. Vier onbekende Rotterdammers hebben haar saamgesteld, met zeer veel goeden wil, met eenig begrip van de eischen van een revue en met wat geest. Om het nieuwe van 't geval slaat ook dit wel in. De lui in de zaal vinden 't komiek een stuk te zien spelen zoo maar in hun eigen stad, bekende namen te hooren noemen en over Rotterdamsche zaken heel huiselijk

te hooren praten. De fout, die een revue zeker niet hebben mag, dat wat al te veel en al te opzettelijk en al te ruw op een paar personen gehakt wordt — heeft «Rotterdam in rep en roer» (aldus is de bescheiden naam der revue) in vrij hooge mate; er wordt met de menschen en de dingen niet gespot, er wordt mee gesold, zoo ongeveer op de manier waarop voetballers met hun bal omgaan. Maar de coupletten zijn aardig en de vertooners ook hier doen hun werk met heel veel animo.

Zoodat dus onze kermis op het tooneel goed is.

* * *

Het speelseizoen begint in September. Met plannen en beloften vooraf plegen onze directies zich niet op te houden, zij willen hun best doen en overigens zegene God den greep.

In het «tableau de la troupe» van het Rotterdamsche Tooneelgezelschap — directeur Van Eysden — kwam geen wijziging. Juffrouw Broese van Gronau ging naar de Nederlandsche Tooneelvereniging en overigens bleven de dames en heeren van verleden jaar.

Bij het Tivoligezelschap daarentegen is nog al wat veranderd. We weten dat mevrouw De la Mar en de heer Wagenann weggaan, dat Frits Bouwmeester, mevrouw Saalborn en mej. Roos het komen versterken en dat de heer Saalborn regisseur wordt, doch overigens kennen we alleen geruchten van komen en gaan.

Groote verwachtingen kunnen we ook voor dit seizoen bezwaarlijk van het Tivoligezelschap hebben. Het zal alweer verkeerren in de ongunstige verhouding van geen eigen zaal te bezitten, doch die te moeten afhuren van den exploitant, per avond en tegen afstand natuurlijk van een behoorlijk deel van de winst. De nieuw-geëngageerde artisten kunnen moeielijk een illusie van frissche eigen kunst wekken. Houdt het gezelschap zich dezen winter staande, wat we natuurlijk hopen, dan zal het zeker niet zijn met de hulp van dat deel van het publiek, 't welk indertijd het gezelschap De Vos en Van Korlaar tot zóó aanmerkelijke hoogte steunde. Het zal zijn kracht moeten zoeken in volksdrama's en min of meer sensationeele blijspelen, zoo à la de kleine komedie in den goeien tijd.

Zooewel de Nederlandsche Tooneelvereniging als het gezelschap van het Lyrisch Tooneel komen hier dezen winter geregeld; met het gezelschap Van Eysden zullen zij de «hoogere eischen» te bevredigen krijgen.

Nu hebben we af te wachten hoe zij dat doen en het publiek, dat vooral in zijn jongere generatie op bedenkelijke wijze van het tooneel begint te vervreemden, tot steun van alle goede, eerlijke en serieuze pogingen op te wekken. G.

DE KADETTEN VAN GASKONJE. * *

Aan de in een vorig nommer gegeven vertalingen van de bekende fanfaronade uit De Rostands Cyrano de Bergerac, danken wij de toezending van verscheidene proeven van vertaling dier coupletten, door dichters, die zich over de verdietsching van Moortgat en Kloos niet voldaan kunnen verklaren. B. v. B schreef als toelichting van zijn vertaling, dat hij geen vrede kan hebben met Moortgats «plonje», «vigonje», «cass'-ronje enz. en besloot de namen te vernederlandschen. «De geciteerde woorden immers» — voegt hij er bij — «zijn te frans en op het eerste gehoor voor de niet-belezen luisteraar onbegrijpbaar. Verder klinkt ons 'n naam als «Carbon de Castel-Jaloux» uiterst nobel toe, men zou kunnen denken, dat het de naam was van

de nieuwe franse gezant in den Haag, maar 'n fransman hoort er direkt het zotte in. In Burgersdijk komt men vaak vertaalde eigenamen tegen: Zielig, Slapperman, Bibberwang, Brummel, Knuppel). B. v. B. vertaalt de coupletten als volgt:

Dat zijn de Gaskonjer kadetten
Van Kwebbel van Kwijlbabberschild;
Hun zwetsen doet elkeen ontzetten,
Dat zijn de Gaskonjer kadetten!
D'r mond vol heraldiese wetten
En van adel als rottend wild,
Dat zijn de Gaskonjer kadetten
Van Kwebbel van Kwijlbabberschild:

Spillebenen, ogen als fretten,
Wolfsgebit, hun Kattesnor trilt;
Met gespuis makend korte metten,
Spillebenen, ogen als fretten.
Van de slaphoed die z'op zich zetten,
Dekt de veer de gaten in 't vilt!
Spillebenen, ogen als fretten,
Wolfsgebit, hun kattesnor trilt.

Breuketrapper en Lik-de-Tetten
Voor hun zijn die bijnamen mild;
Aan roem wil d'r ziel zich bevetten!
Breuketrapper en Lik-de-Tetten,
Doorboren dat het bloed gaat spetten,
Is 'n werkje door hun gewild...
Breuketrapper en Lik-de-Tetten
Voor hun zijn die bijnamen mild!

Ziedaar de Gaskonjer kadetten,
Ze zijn lid van 't hoornmakers-gild!
O vrouwen, aanbiddlike sletten,
Ziedaar de Gaskonjer kadetten!
Oud echtvriend deed u veel verletten:
Uw geeuwhonger kan nu gestild!
Ziedaar de Gaskonjer kadetten,
Ze zijn lid van 't hoornmakers-gild!

A'm, 4/5 Maart 1902.

B. v. B.

Daar is ongetwijfeld veel pittigs en teekenachtigs in deze vertaling en de snoevende toon, waarop Cyrano zijn liefde voor zijn krijgsmakkers uitzingt, is er wel in behouden, al komen mij niet alle regels gelukkig voor. Maar heel niet vereenigen kan ik mij met de vertaling van:

Ce sont les cadets de Gascogne
De Carbon de Castel-Jaloux;

in:

Dat zijn de Gaskonjer kadetten
Van Kwebbel van Kwijlbabberschild;

Ik heb op het oog den tweeden regel. Aan wat wij onder kwebbelen en kwijlen verstaan doen de kadetten ons heelemaal niet denken. De evocatie dunkt mij eer beleedigend voor deze ridders *sans peur!*

UIT SCHILLERS BRIEVEN. * * * * *

Door Maximilian Schlesinger is, in een opstel in «Bühne and Welt», samengelezen wat in Schillers brieven, in de pas door Frits Jonas bezorgde uitgaaf, voorkomt met betrekking tot de rolverdeling van zijn drama's. De oogst is niet omvangrijk, maar — wat niet anders verwacht kon worden — de opmerkingen en aanwijzingen zijn leerrijk en van gewicht voor een juiste op-

vatting en uitbeelding van Schiller's karakters. Voorloopig teekenen wij hier aan, wat in de brieven van betrekking is op Maria Stuart. De dichter schrijft dan, 22 Juni 1800, aan zijn vriend Iffland: «Daar er mij alles aan gelegen is, dat Elisabeth als een nog jonge vrouw wordt voorgesteld, «welche Ansprüche machen darf,» moet zij aan eene actrice worden gegeven, die gewoon is «Liebhaberinnen» te spelen. Hier, te Weimar, heb ik haar Jagemann toebedeeld, die toen 22 jaar oud was en haar zeer goed uitbeelde. Maria is in het stuk 23 en Elisabeth hoogstens 30 jaar.

Dat de rol van Melvil, hoe klein ze moge wezen, in zeer goede handen moet zijn, behoef ik nauwelijks op te merken. Ja, ik zou u haast durven vragen, de rol zelf te vervullen, bijaldien gij geen acteur bij de hand hebt, die haar met waar- digheid te vertolken weet.»

Nog eens, in een schrijven van 30 Nov. 1900, komt Schiller op Melvil terug. «Dat gij u met de rol van Melvil hebt belast, doet mij voor de 5de acte van mijn stuk, de beste verwachtingen koesteren en ik waardeer uw daad als een der gewichtigste diensten, die gij aan mijn werk bewijzen kondt. Want alleen de waardige eenvoud, in uiterlijk en zeggen van den acteur, die voor Melvil optreedt, zal in staat zijn de gewaagde biechtscène te doen aanvaarden en haar niet stuitend te maken.

Mortimer heeft niet ouder dan 21 of 22 jaar te zijn».

Inzonderheid met de opmerking ten aanzien van Melvil, hebben onze schouwburg-directies haar voordeel te doen. Omdat de rol van Melvil zoo klein is, is men licht geneigd haar te geven aan een acteur van minderen rang. Ik heb haar zelfs wel door een komiek zien vervullen. De scène wordt dan gevaarlijk en brengt aan het tragische der situatie onherstelbare schade toe. Men weet dat Iffland een acteur van den 1sten rang was, die een school gesticht heeft en ook als tooneelschrijver in zijn tijd een man van groote beteekenis is geweest. Dat hij de kleine rol van Melvil voor zich niet te gering achtte, zij sommigen onzer acteurs ter welwillende overdenking aanbevolen.

B.

VEREENIGING TER BEHARTIGING VAN DE BELANGEN VAN DE MAATSCHAPPIJ «APOLLO» TE AMSTERDAM.

Bij besluit van de Algemeene Vergadering van Leden, is de Vereeniging *ontbonden* en zijn benoemd tot likwidateuren, de hh.: A. N. J. Fabius en L. M. P. G. Hoorn.

Deze vereeniging, opgericht in verband met het gehouden jubelfeest der kunstenaars-m^v. «Apollo» had de beschikking gekregen over een bedrag van f 12.193.81 (de gekweekte rente inbegrepen). Dit bezit der Vereeniging wordt of is nu overgedragen aan de Maat^v Apollo.

Geen beter cadeau voor een jongen dan EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Excentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

Verschenen:

- I. Met een Kwartje de Wereld rond.
- II. Vrijbuiters Triplex.
- III. De Neef van Lavarède.
- IV. Jean Fanfare.

- V. Nilia de Commandante.
- VI. Sergeant Kordaat.
- VII. Doctor Mystéro.

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON
Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN
COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.
Prompte bediening.

B. KOK,
Romoolenstr. 19, b/d Heerengr.
Helder wasschen, groot goed 4, 3,
2 en 1 cent per stuk. Ook stoomen
en verwen zeer netjes en billijk.
Alle goederen zijn verzekerd.

VORSTENSCHOOL
DOOR
MULTATULI
DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN
Prijs Ingenaaid f 1.25
Gebonden in prachtband f 1.60
AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

W. C. VAN DER LAAN
Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN
BLOEMSTUKKEN
en alle genres bloemwerken.

Henri van der Beugel
COIFFEUR, POSTICHEUR.
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.
Grimeur voor Dilletanten Vereenigen.
VIJZELSTRAAT 128 (boven)
AMSTERDAM.

COSTUMES
VOOR
Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen
BIJ HET
Ned. Costuum-Magazijn
VOORHEEN
HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

BECHGER,
Marchand Tailleur voor Heeren en Dames.
SPUISTRAAT 186, b/d Paleisstraat.
Costumes f 25.—
Pantalons » 9.—
Fantaisie Vesten » 5.—
Demi-Saison » 20.—

VERZOEK
aan allen, die in „HET TOONEEL”
belangstellen, die verwachten, dat 't nu een
goed blad zal worden, en die f 2.50 per
jaargang goedkoop vinden, om het hier-
naast gedrukte inteeckenbiljet, of met hun
eigen naam of door een ander, vriend of
kennis, onderteekend, uit te knippen en te
zenden aan een boekhandelaar of direct
aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

„De Algemeene Muziekhandel”
v/h STUMPPFF & KONING,
HOFMUZIEKHANDEL.- UITGEVERS.
AMSTERDAM, SPUI 2.

Hoofddepôt van:
BREITKOPF & HÄRTEL, Leipzig. — PAUL DECOUR-
CELLE, Nice. — ENOCH & Co., Parijs. — De Ver-
eeniging voor Noord-Nederland's Muziekgeschiedenis.
Telegram-Adres: „MUZIEKHANDEL SPUI”.
Telefoon Intero. 2605.

Pantomime door M. CONSTANT.
Muziek van
GOTTFRIED MANN.
Teekeningen van
WILLY SLUITER.
gecartonneerd
f 4.90.
Een bij uitstek
geschikt cadeau
voor: Muziekbe-
oefenaars en Liefheb-
bers van mooie steen-
teekeningen.
Uitgevers-Maatschappij „ELSEVIER”
AMSTERDAM.

KERSTGAVE.

INTEEKENBILJET.
Ondergeteekende wenscht te ontvangen
van af 5 October 1901 tot wederopzegging
toe à f 2.50 per jaargang, franco per post
„HET TOONEEL”
onder redactie van H. L. BERCKENHOFF
uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buiten-
land is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERSM
MAATSCHAPPY „ELSEVIER“, 64 N. Z. VOORBURGWAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND
ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET
LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST / 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND
/ 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS, FRANCO PER POST;
VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND / 2.90.

INHOUD: Katwijk. — Mevrouw Alida Tartaud-Klein. —
Protest. — De idealen van Baron von Berger. — Faust bij
het Lyrisch Tooneel. — Tooneelnieuws uit Zuid-Nederland —
Tooneelschool.

KATWIJK. * * * * *

Even wonderlijk als de «ontuitsprekelijke» titel, is het stuk, dat gelukkig maar 1 bedrijf telt. Het tooneel verbeeldt een kamer in het huis van kapitein Hartog te Amsterdam. Meester Berkel is bezig de kinderen van den kapitein: Katharina en Bertha, onderwijs te geven in de bijbelsche geschiedenis, maar hij vindt daarvoor geen belangstelling. Het kan de meisjes bijkbaar niets schelen, te weten hoe Josua de zon gebod stil te staan, zij willen hooren van de vaderlandsche geschiedenis, van de krijgsbedrijven van Tromp en De Ruijter en van Piet Hein, die hun grootvader was en van hun vader, dien zij ook als een zeeheld hebben leeren vereeren. Wel blijkt het, dat hun vader met zijn schip De Spiegel, de vloot die onder Tromp in het Kanaal kruist, heeft moeten verlaten, maar buiten zijn schuld. Het schip was lek en ligt nu in de haven van Amsterdam, gelijk men uit het raam van de kamer, waar de kinderen zitten, zien kan. Na eenigen tijd komt Hartog binnen en vraagt naar zijn vrouw. Kornelia verschijnt en op haar verzoek, neemt meester de meisjes mee naar buiten, naar de haven om de schepen te zien. Na de stormachtige verklaring van Hartog: Kornelia, ik heb je grenzeloos liet — moet het den toeschouwer treffen, dat de vrouw kalmpjes antwoordt: dat is mij bekend, Thomas. Hartog laat er zich niet door van zijn à propos brengen; hij vervolgt: «en dewijl ik je lief heb en geen lange scheiding van wat mij het liefst is, kan verdragen, daarom heb ik ... God weet het, dat ik niet anders handelen kón!» Die wonderspreukige taal doet Kornelia den angst om 't hart slaan en uitroepen: «Wat bedoel je, Thomas!»

Hartog: Niemand weet het nog in Amsterdam. Tromp is geslagen...

Vóór Kornelia haar ontsteltenis heeft kunnen kenbaar maken, worden zij gestoord door *Wasse-*

naar, een Amsterdamsch koopman, die Hartog komt vragen, hoe hij het best zijn voldoening zal te kennen geven aan de terugkeerende overwin- nende vloot en de manschappen op waardige wijze onthalen. Hartog zoekt hem van dit onder- werp af te brengen, maar vindt zich in dezen toeleg bemoelijkt als *Lampsen*, ook een koop- man, zich bij het gezelschap voegt en op zijne beurt zijn blijdschap te kennen geeft over de behaalde victorie: de Engelsche vloot onder Monk heet vernietigd! *Hartog* weet nauwelijks zijn verlegenheid te verbergen, maar de beide kooplieden zijn zóó vervuld van hunne blijdschap, dat zij geen argwaan krijgen en de deur uitgaan zonder antwoord te hebben ontvangen op de vraag: hoe zij Tromp op het schitterendst zullen inhalen. Kornelia laat zich echter niet maar zoo afschepen en zoodra zij te zamen zijn, dringt zij op naderen uitleg bij haar man aan. Deze vertelt dan — nu en dan haperend — hoe de Engelschen met een veel sterker vloot Tromp tot een treffen uit- daagden. Tromp aanvaardde den slag, zeer tegen den wensch van Hartog. Maar dit verhinderde hem niet zijn plicht te doen en Monks admiraal- schip af te houden, op Tromps schip aan te stevenen. Plotseling daagde echter uit de vijan- delijke linie een brander op. Het vreeselijk ge- vaarte kwam van oogenblik tot oogenblik nader. «Wij roken den pekwalm, die uit zijn ruim op- steeg, zagen nabij de brandbare stoffen de lonten flikkeren. Mijn volk deinsde vol schrik van de kanonnen weg en ook mij greep een ontzetting aan, die mij schier verlamde. Ik zag mij zelf al neerstorten in den fellen gloed en ... ik dacht aan jou, aan de kinderen. Het was mij als weest gij mij met de hand de richting uit der ruime zee, waar geen schepen op leven en dood tegen elkaar inbotsen en geen branders hun Stevens on- heilspellend op mij richten. En ik wilde niet ver- branden, ik wilde niet sterven, ik wilde leven bij vrouw en kinderen. Daar sloop toen mijn oude stuurman, bleek als een doode, langs mij heen en kommandeerde: wendt het roer! Dat klonk mij toe als een verlossing. En ik herhaalde het bevel en zoo joeg ik het schip uit het slaggewoel in het ruime sop en naar de ree van Katwijk.

Kornelia (nauwlijks hoorbaar). En...?

Hartog (heesch). Door mijn lafheid, heeft Tromp den slag verloren.

Kornelia. Dat gij zóó slecht kondt wezen!

Hartog. Als jij mij maar niet veracht.

Kornelia (na eenigen tweestrijd). Dat zal ik niet doen.

Hartog. En mij nog lief hebt!

Op deze vraag zwijgt *Kornelia* en *Hartogs* bidden 'en smeeken om een woord van wederliefde, leidt tot niets. Als hij ten slotte dwingend den arm om haar middel wil slaan, deinst zij terug en voegt hem op kouden toon toe: Ik zal tegenover u mijn plicht niet verzaken. Ik zal mij gedragen als uw vrouw.

Hartog. Uit plichtgevoel.

Kornelia knikt «ja». «Dat moet u genoeg zijn. Onze verhouding verandert er niet door. Want weet, dat ik al spoedig, na ons huwelijk, den afstand heb gemeten, die ons scheidt. O wat bemerkte ik spoedig, dat gij niet de man waart, waarvoor gij u uitgaaft en waarvoor men u hield. Maar ik wist, dat gij mij en de kinderen lief hadt en ik heb niet alleen gezwegen, maar de kinderen opgevoed in vereering voor hun vader. Nu echter, nu gij u zelf aan mij getoond hebt in uw waren aard, wil ik het niet langer verzwijgen. Ik heb u niet lief.»

Nu volgt een tooneel, waarin *Hartog* bij zijn vrouw aandringt, zich nader te verklaren. In wanhoop zoekt hij haar den naam te ontwringen van den man, dien zij wél toebehoort en ten leste wil hij haar met kracht aanvatten en dwingen.... Dan richt zij zich trotsch op, ziet hem onvervaard in de oogen en slingert hem den naam van Tromp naar het hoofd: »Tromp, denzelfden, dien gij lafhartig aan den vijand hebt overgeleverd. Gij hebt echter noch van mij, noch van zijn kant iets te vreezen. Wij weten, dat wij elkaar liefhebben, maar gaan elk onzen weg. Hij is sterk. Hij weet zijn lot te dragen als een held.»

Intusschen dringt een steeds krachtiger wordend gejubel tot de kamer door en weldra storten verscheidene personen binnen met het bericht dat Tromp inderdaad niet verslagen is, maar na zijn vloot bij Katwijk te hebben verzameld, des nachts door een gewaagde manoeuvre, de door een aanvankelijke zegepraal zorgeloos geworden vijand heeft overvallen en uiteengedreven, een groot aantal Engelsche schepen prijs makende. De overwinnende vloot is reeds in 't zicht. Zij nadert de haven. De vrouwen spoeden zich naar den Schreierstoren om naar oud gebruik hunne terugkomende mannen en vrijers op te wachten en te omhelzen.

Hartog zichzelf nauwelijks meester, als hij ge- waar wordt hoe ook *Kornelia* opleeft, telkens als zij den naam van Tromp hoort verheerlijken, tart haar schamper uit, ook naar den Schreierstoren te gaan om haar... lief te verwelkomen.

Reeds te voren hebben wij een tooneeltje gehad, waaruit blijkt, hoe *Kornelia* het «waar-zijn» als den hoogsten plicht beschouwd; niet vragen naar wat de menschen er van zullen zeggen, maar op stuk van zaken zich gedragen alleen

naar wat het geweten voorschrijft, desnoods tegen heel de menschenwereld in — dat is de ware plicht van den mensch!

Anna Poort, een blijkbaar wat lichtvaardige Amsterdamsche jongedochter, is haar raad komen vragen. Haar lief is ook onder de terugkeerende overwinnaars. Hij is méér dan haar lief, want zij voelt zich moeder door hem.

«Wil hij je trouwen?» vraagt *Kornelia* en zij antwoordt, dat zij dat niet weet, dat zij daarover samen nooit gesproken hebben, maar zij haakt naar het oogenblik om voor de gansche wereld hem te mogen bekennen, hoe lief zij hem heeft... «Ga dan,» zegt *Kornelia*, «want iemands liefde is meer dan iemands eer. Ontvang hem aan den Schreierstoren, treed hem tegemoet en zeg hem: hier ben ik, zoo goed je vrouw als al die anderen hier, die gekomen zijn om hunne mannen te omhelzen.»

Als nu *Hartog* zich sarcastisch uitlaat over zulke raadgevingen en nog op andere wijze zijn vrouw prikkelt, vat zij plotseling het besluit, inderdaad ook zelf naar den Schreierstoren te gaan, Tromp's hand te grijpen en...

«Dat durft gij niet,» roept *Hartog* haar toe — «en als gij het waagt, schiet ik u neer» — waarop *Kornelia*, ten volle bewust van haar meerderheid, hem fier tegemoet treedt en toedruwt: «Thomas *Hartog* ik ben niet laf!» waarna zij vertrekt. *Hartog* wankelt. Het is of hem een zware slag is toegebracht. Het gejubel buiten van *Leve Tromp!* doet als een schok door zijn leden varen. Hij rijst op en stoot rauw de woorden uit: *niet laf*, waarop hij uit een kast een groot ruiterpistool neemt, waarvan hij de tromp tegen den slaap drukt. Terwijl het scherm daalt, valt het schot.

Het is wel mogelijk, dat dit dramaatje, goed gespeeld, de menschen in spanning brengt. Maar op Hollanders zal het, om de volstrekt mislukte lokale kleur, vermoedelijk een zonderlingen indruk maken.

Er wordt in het stukje druk getrompt en geruijterd, er worden zeslagen geleverd op de reede van Vlissingen en Katwijk, de Schreierstoren en zelfs «die Kälberstrasse», komen er in voor of worden er in genoemd; de handelende personen dragen quasi-Hollandsche namen — maar juist dit een en ander, dat zoo heelemaal detonneert met den inhoud van het stukje zelf, zal een Hollandsch toeschouwer van de wijs brengen, hem telkens doen vragen: «waar ben ik? waar wil de auteur mij gebracht hebben?» Hij zal onmiddellijk voelen voor maakwerk te staan, voor een bedenkfel, voor iets, met het gevoel niet doorleefds... Ik zou ook van dit Schauspiel von Guido von Usedom niet zooveel notitie hebben genomen, als het niet stond afgedrukt in *Bühne und Welt* van 1 Augustus, als een der eervol vermeldde stukken uit de verleden jaar gehouden prijskamp van één-acters.

Het is Guido van Usedom gegaan als zoo menig Duitsch schilder, die Hollandsche sujets behandelt. Het is wel een Hollandsche molen,

een Hollandsche kade, een Hollandsche gevel en van de schuiten in het water waait wel een Hollandsche vlag — maar in het ensemble, in de tonaliteit, in kleur en stemming, is de Hollandsheid te eenemale gemankeerd.

B.

MEVROUW ALIDA TARTAUD-KLEIN.

Aan den naam van deze uitstekende actrice verbinden zich vele herinneringen van mooie, merkwaardige tooneelavonden. Zij heeft in Rotterdam, de stad die zij sedert haar tooneelschooltijd trouw bleef, een massa vrienden, wier vriendschap waarlijk vóoral is bewondering voor het frisch en krachtig talent, zoovele malen en dan telkens op zoo verrassende wijze getoond.

Er gaan zoo wel eens enkele maanden achtereen, waarin men in hare creaties wel heel veel goeds, maar dan toch niets opvallends waardeeren kan; een indruk geeft zij soms van onverschilligheid, van een in-gril-zich-sparen, en men gaat niet den schouwburg uit, vervuld van haar buitengewoon kunnen. Anderen heeft men eerder en sympathieker opgemerkt dan haar.

Maar, dan ineens, komt zij met een verrassing, dan brengt zij een creatie waarin men met blijdschap, en met overtuiging, in haar de waardige opvolgster van een vrouw als Beersmans, een gelijke van één als mevrouw Holtrop-Van Gelder waardeert.

We herinneren ons nog levendig de verrassing die zij gaf door hare creatie van Koningin Louise in Vorstenschool, toen zij — nog zéér jong actrice — mevrouw Beersmans in deze moeilijke rol verving. Er was toen één roep en terecht, over háár Louise.

Kort daarop creëerde zij de titelrol in «Aleid», 't onafgewerkt blijspel van Multatuli, waarin zij de petiljante geestigheid van het woord, 't frisch vernuft van Multatuli's taal, buitengewoon scherp tot hun recht wist te brengen, zoo met de dardelheid van een Fransche causeuse, — als hoedanig

Mevr. Tartaud als Nora.

zij later trouwens meermalen (o.a. voor de Alliance française te 's Gravenhage) heeft uitgeblonken.

En in elk tooneelseizoen — zij debuteerde, naar ik meen, in den winter van 1890, meisje van zeventien jaren in «De Fabrieksbaas» — gaf zij ons één of meer van die verrassingen, waarvan we de dankbare herinnering bewaren. Het timbre van haar talent is moeielijk uit de verschillende rolvervullingen te onderkennen, bijzonder aangelegd schijnt zij vooral voor het lyrische genre, maar enkele van hare knapste tooneeldaden liggen weer geheel daarbuiten.

Van recenten datum is haar Nora-vertolking, die het naast niets minder dan die van Agnes Sorma hield; haar eigen, sterk doorgevoerde en volkomen aannemelijke Nora-uitbeelding.

En 't allerlaatst, haar Maria Stuart, van het vorig seizoen een der kostelijkste gaven, en een verblijding voor wie in de kracht van de nieuwe acteursgeneratie meê-geloofte.

Men zal toegeven, dat wie van een Nora, evenzeer als van een Marie Stuart, een creatie weet te leveren, die ons ideaal van beide zoo verscheiden vrouwenfiguren niet alleen volstrekt niet schokt, maar er ons zelfs een nieuwen kijk op gunde, een openbaring gaf van menig detail, dat wij ook in onze studie niet hebben waargenomen, een breed aangelegd talent is, welks scheppende gave niet met een enkel banaal woord is te karakteriseeren.

En wij gelooven dat mevrouw Tartaud ons zóó, nog menige verrassing brengen zal, die de waardeering voor een meer dan gewone begaafdheid zal komen versterken. Omdat in elk dier verrassingen tevens blijkt hoe zorgvol deze actrice het uit te beelden karakter heeft overwogen, en hoe hare artisticeit, die haar daarin heeft geleid, krachtiger, bezonkener geworden is. Hoe zij steeds weigeren

blijft meê te doen in tooneel-conventie, conventie van woord en gebaar, waarmee elke rol te spelen is, maar dan fut-loos, banaal, academisch.

We moeten de kunst van den tooneelspeler zien leven en we zien haar te veel zich vermommeën in het schabloon van de conventie.

Mevrouw Tartaud is nimmer conventioneel: In het dozijn jaren van haar tooneel-leven is zij frisch en oorspronkelijk gebleven. Noch haar gebaar, noch haar zeggen zijn feilloos, maar met al die feilen dan, is zij voor ons meer waard dan de beste «geroutineerde». Haar talent is sappig, groen, lente-levend, en daarom is in elke nieuwe uitbeelding waaraan zij zich geeft, de blijde bekoring van het on-verwachte, een verrassing dat zij ook dat weer kon en zóó kon.

En wijl daarbij komt een zich steeds ontwikkelend vermogen, dieper kracht van stem en breeder macht van gebaar, hebben we naast onze waardeering voor wat zij reeds vermag, voortdurend de verwachting naar nóg meer, nóg voller, is zij voor ons een actrice, die hoewel reeds op een eerste plaats, nog lang niet bereikt heeft wat zij bereiken kan.

Zoo houden wij ook op deze hoopvol onze belangstelling gevestigd, overtuigd dat zij één van de zeer weinigen is, die ons de toekomst zal kunnen brengen. D.

PROTEST. * * * * *

Wij ontvangen van een onzer actrices een schrijven, waaraan wij het volgende ontleenen:

«Mag ik u openhartig zeggen, dat ik mij geërgerd heb aan het stuk in het laatste Tooneel over het *kostuum*? Het is zoo onjuist ons de schuld te geven van wanverhoudingen tusschen kleeding en décors, meubelen enz. Twee à drie dagen vóór de uitvoering (soms op den dag zelf) zien de artiesten voor 't eerst met welke meubelen zij om moeten gaan. Wordt er van te voren naar geïnformeerd, dan heet het steeds: «kind, dat zal je wel zien, wij weten het zelf nog niet.» Dit geldt ook van de décors. Eerst op het laatste oogenblik verschijnen de meubelen, die dan meermalen weer worden afgekeurd en er moeten andere bij den meubelmaker worden geleend. Want meest alles wat op het tooneel komt te staan, is in bruikleen. Het gaat nooit in overleg. Dit zou ook lang zoo makkelijk niet gaan, als u het zich voorstelt. Immers, voor haast elk stuk wordt een voorbereiding van 8, 10 à 12 dagen voldoende geacht. Voor een over en weer debatteren over stijl en kleuren-combinaties is heusch geen tijd.

Hadden de Hollandsche artiesten evenveel tijd van voorbereiding... en geld als hunne of hare collega's in het buitenland, dan zou er eerst reden kunnen zijn voor verwijten, als u nu onverdiend ons maakt...»

Wij antwoorden op dit schrijven, dat een verwijt tot de artiesten eigenlijk niet bedoeld was. Wij hadden het oog op de directies, die in deze de leiding behooren in handen te nemen. Voor 't overige beweert onze schrijfster niet, dat het niet wenschelijk zou zijn, dat er overleg plaats had. En zij schijnt ook te erkennen, dat de

harmonie thans meermalen ontbreekt. Intusschen erkennen wij, dat de omstandigheden ten onzent, bij het jachten om de stukken er uit te krijgen, het zeer moeilijk, zoo niet onmogelijk maken aan alles wat tot het welslagen eener tooneelvoorstelling behoort, de gewenschte zorg te besteden. Dat geldt niet alleen van het kostuum enz., maar van veel gewichtiger dingen nog: het goed kennen der rollen, een mooi ineensluitend samenspel. Maar men vrage niet, van hoeveel stukken op onze tooneelen, het succès door de première, in gevaar gebracht wordt, juist omdat aan de voorbereiding niet de noodige zorg is besteed en aan de voorstelling het *achevé* ontbreekt. En of het samenspel nu volgende avonden al wint, dit kan het stuk dan meestal niet meer redden. De indruk van den eersten avond is gevestigd en is moeilijk meer te wijzigen. Daargelaten, dat een stuk, dat is «uitgebracht» vóór het er goed rijp voor was, licht blijft laboreeren aan de mankementen, waarmee het ter wereld is gekomen.

DE IDEALEN VAN BARON * * * * *

* * * * * VON BERGER

Wij hebben in dezen jaargang van ons blad een paar keer melding gemaakt (zie No. 13) van het hooge streven van baron Von Berger, als schouwburgdirecteur en van het ideale programma, waarmede hij in September 1900 de directie aanvaardde van het nieuw gestichte *Schauspielhaus* te Hamburg. De meesterwerken van de groote dichters, die in de literatuur hun rang hebben veroverd of zullen veroveren, wilde Von Berger tot grondslag maken van het repertoire, om aldus den schouwburg te verheffen tot een kunstinstituut van hooge orde. Ook hebben wij (in No. 16) er op moeten wijzen, hoe Von Berger met zijn ideeën reeds spoedig in botsing kwam met de eischen der schouwburgpractijk en om een financieel débacle te ontgaan, naar kasstukken van lager gehalte heeft moeten grijpen en, gelukkig voor zijn instituut, in het volkstuk *Alt-Heidelberg* van Meyer-Forster een bron gevonden heeft van rijkvloeiende recettes, die er hem weer bovenop geholpen hebben. Den 14 Mei jl. nu, twee weken vóór de sluiting van het tooneelseizoen te Hamburg, is door Von Berger, in de «Litterarische Gesellschaft» een voordracht gehouden, waarin hij bekend heeft tot de droevige erkenning te zijn gekomen van de waarheid, dat zijn inrichting, gedurende het te eindigen seizoen, niet gehouden heeft, wat hij bij de aanvaarding der directie beloofde en zich ook werkelijk ten doel stelde. Hij had het Hamburgsch publiek artistiek willen opvoeden, maar het heeft zich verzet. «Als een nieuw stuk, van litteraire beteekenis, is geannonceerd, blijft het publiek weg, het wacht op wat enkele waaghalzen die wél gegaan zijn, over het stuk vertellen en op de critieken in de bladen. En als de krant schrijft: het stuk is zwak gebouwd, het is eigenlijk geen drama — dan vindt het publiek daarin reeds aanleiding om er nu maar verder niet op in te gaan. Zulk een opvoering kost echter het theater niet slechts veel geld,

maar erger, wekenlangen, intensieven arbeid, die dan tot geen nuttig resultaat leidt. Wenscht het publiek in den schouwburg een kunst-instituut te bezitten, dat eene litteraire roeping heeft te vervullen, dan moet het zulk een instituut ook in zijn streven steunen en den schouwburg door duurzame belangstelling in zekeren zin subsidieeren.

Baron Von Berger is — zeide hij — maar al te duidelijk tot de ervaring gekomen, dat met kunst-idealisme een schouwburgonderneming niet is overeind te houden. En als 1 Juni het theater zal worden gesloten met de 50e opvoering van *Alt-Heidelberg*, als het financieel succès van dit stuk der onderneming tot redding is geweest, als de opvoering van andere werken, mogen ze op nog zóó hoogen trap van artistieke volmaking hebben gestaan, door het overheerschend succès van het Meijer-Forstersche fabrikaat in de verdrukking is gebracht, dan betreurt niemand dit dieper, dan Von Berger zelf. En hij vroeg vergiffenis voor zijn zonden . . .”

Wij schrijven dit, bovenstaande, niet over, om onze eigen directies te ontmoedigen, op hunnen beurt stappen te doen in «ideale richting». Maar wij willen toch waarschuwen tegen een wanbegrip, ten aanzien van de rol, welke de schouwburg in het maatschappelijk leven te vervullen heeft, van welk wanbegrip ook von Berger zich niet blijkt te kunnen losmaken. Hij wil door den schouwburg de werken van litteraire beteekenis ingang doen vinden bij het publiek en meent te mogen eischen, dat het dan de dramatische zwakheden door vingers moet zien.

Dit nu achten wij een ketterij. De schouwburg is er niet om de litteratuur aan populariteit te helpen, ziej de *dramatische* litteratuur en daarbij komt het in niet geringe mate aan op den *bouw* van het kunstwerk.

De litteratuur is zich zelf genoeg. Zij heeft geen hand- en spandiensten van het theater nodig. En de theaterdirecteur, die in deze het karakter van zijn inrichting miskent, zal altoos bedrogen uitkomen.

In het theater willen wij zien — ook wel luisteren, maar vooral zien en al zijn we niet geheel afkeerig van mediteeren, de *handeling* — zij 't de zielehandeling — moet ons pakken, meeslepen . . .

Een boek, lees, geniet, sarvoureeer ik in mijn hoekje. Een drama wil ik zien *vertoon*, maar dan moet het ook een drama *zijn*.

Ook de stelling, door Von Berger vooruitgeschoven: «Wenscht het publiek in den schouwburg een kunstinstituut te bezitten, dat eene litteraire roeping heeft te vervullen,» houdt geen verband met de werkelijkheid, naardien het publiek nooit en nergens zulk een wensch heeft uitgesproken. Juist het gemengde karakter, dat elk schouwburgpubliek heeft en houden zal, juist de omstandigheid dat het theater zich altoos zal hebben te richten tot de *massa*, zal den theaterdirecteur, die zich wil staande houden, dwingen tot een *compromis* ten aanzien der samenstelling van zijn repertoire. Zijn dagelijksch brood zal zijn het actueele reper-

toire, dat uit zijn eigen tijd stamt. Het in verloop van tijd, door de kunst als van blijvende waarde gestempelde, zal steeds uitzondering, feestgerecht moeten blijven.

Q.

FAUST BIJ HET LYRISCH TOONEEL.

De Intendantuur — als hoedanig aangewezen wordt de directie van de tooneelschool van mej. Esser op de Weteringschans — heeft geen blijk van practisch inzicht gegeven, door een, met van her- en derwaarts geëngageerde tooneelisten gevormd nieuw gezelschap, maar dadelijk te zetten voor de vuurproef der vertooning van een ten aanzien van de scënische techniek en de uitbeelding der karakters, zóó buitengewoon veeleischend werk, als Goethe's Faust. Te meer niet, nu met de leiding van het nieuwe gezelschap, met de regie in haar meest uitgebreide beteekenis, belast was, een Duitsch litterator, Dr. Hugo Dinger, die, welke bekwaamheden hij ook mag bezitten, als man van de practijk op nog weinig ervaring kan bogen. Wij moeten er dan ook onze verwondering over uitspreken, dat de heer Dinger, aan de bijzondere, zeker meer onafhankelijke en zelfstandige positie, welke hij — in onderscheiding der regisseurs aan onze andere theaters — bij het Lyrisch Tooneel bekleedt, niet het gezag heeft kunnen ontleenen, zijn directie van haar ondoordacht voornemen, af te brengen.

Ik wed, zelfs een man als Laube, een regisseur van zóóveel begaafdheid, van zóóveel tooneel-ervaring, en diensvolgens van een zóó groot overwicht op de aan zijn leiding toevertrouwde artiesten, zou de taak, waartoe men nu Dr. Dinger heeft genoopt, beslist hebben afgewezen. En Laube zou nog niet eens zich hebben moeten behelpen met een voor de vertooning van een werk als Faust, schier alles te wenschen latend tooneel, als dat van den schouwburg in het Paleis voor Volksvlijt en niet zijn te staan gekomen voor tooneelisten, wier taal hij niet spreekt en die hem niet kunnen verstaan, en wat nog meer zegt, tooneelisten van een gansch anderen volksaard en gewoon aan een régime, opgegroeid onder tradities, zóó gansch verschillend van die aan Deutsche theaters.

Intusschen, het kwaad is geschied en wij gelooven goed te doen, ons oordeel over wat wij van het nieuwe gezelschap en van Dr. Dinger te wachten hebben, op te schorten en met belangstelling te gemoet te blijven zien hetgeen zij in vruchtdragende samenwerking, voor den vervolge zullen weten tot stand te brengen.

Van de verslagen over de Faust-voorstelling in de dagbladen, kan deze, onze korte inleiding, als de weerklank gelden. De correspondent uit Amsterdam der N. R. C. schenkt lof aan Louis Bouwmeesters créatie van Mephisto, hoewel er de voornaamheid aan ontbrak, wat een niet geringe fout is, daar zij een vergrijp is tegen den adel van Goethe's geest, die zich nooit verloochent, in welken kunstvorm hij zich uit. Voor 't overige

domineerde in Bouwmeester's uitbeelding van den satan: het komische element.

Verder toont deze recensent zich nog voldaan — en hier zonder voorbehoud — over den scholier van den heer Warmelo. De heer en mevrouw Erfmann, als Faust en Gretchen, blijken aan zijn verwachting niet te hebben beantwoord en de technische verzorging der voorstelling noemt hij gebrekkig.

Giovanni in het *Hbd*, verklaart door Bouwmeester's Mephisto niet te zijn teleurgesteld, al kan hij niet zeggen, dat hij er als door iets heel extra's, door verrast is geworden. Ook hem heeft het getroffen, dat Bouwmeesters Mephisto vooral den *schalk* geaccentueerd heeft.

De rol van Faust, oordeelt Giovanni verder, is zeer moeilijk en zeer ondankbaar. Maar op één ding zou hij den nadruk willen leggen: de tooneelspeler moet beginnen met ons Faust sympathiek te maken. Hij is een goed mensch, zegt de Heer van hem, en hij lijdt: wij moeten dus medelijden, in elk geval sympathie voor hem hebben. Dat hebben wij met den heer Erfmann niet gehad. Zijn Faust liet ons koud. De vertolking miste van den aanvang diepte, en zoo bleef zij eentonig ook.

Mevr. Erfmann heeft haar rol er beter afgebracht. Er was iets liefs in haar Gretchen, van den aanvang af; een tikje ondeugendheid had aan een paar gesprekken met Faust wat relief kunnen geven. Haar klacht bij het beeld der Moeder Gods heeft de sterkste sensatie van meevoelen gegeven van den geheelen avond: daar waren eenige klanken in haar stem, eenige bewegingen in haar gebogen lichaam, die ontroerden.

De heer Warmelo wordt als uitmuntend geroemd; de voorstelling als geheel maakte den indruk van niet «af» te zijn.

Mej. *Henricette Hendrix* in de Telegraaf, noemt Mephisto uitstekend, maar de opvoering van Faust, als geheel, een mislukking. Zij is heel niet te spreken over den Faust van Erfmann, en motiveert breedvoerig haar critiek in deze. Mevr. Erfmann, als Gretchen, heeft haar mede teleurgesteld. Toch blijft zij gelooven, dat mevrouw Erfmann een goede Gretchen kan spelen, als zij zich rekenschap geeft van 't geen zij zegt; hare groote gevoeligheid, in enkele passages, doet het vermoeden. Alleen, of zij ooit het slot tot zijn recht kan doen komen en het krankzinnige gebroken meisje, gekweld door gewetenswroeging en nog vol liefde voor hem, die haar ongeluk bracht, kan voorstellen, wordt betwijfeld.

De heer *J. H. Rössing* in het Nieuws, weet de aanmerkingen, die hij niet achterhoudt, als gewoonlijk minzaam in te kleeden. Hij leidt zijne bespreking volgenderwijs in:

Faust is geen drama, geen treurspel: het is een groot en grootsch dichtwerk, de mysterie van het leven.

Allen, die zulk een dichtwerk in beeld willen brengen, moeten zich daar wel bewust van zijn. Eene hoogere droefheid, de jammer der menschheid, 's levens mysterie moet het geheimzinnige zijn over het geheel en in de deelen. Vreugde

wordt droefheid en liefde dood. Maar zij, die in rouw ondergaan over verloren leven, hun zingen engelenkoren op de grens van dood en leven redding en behoud toe.

Dat groote en verhevene hadden we in de vertooning gewenscht, dat meer dan alledaagsche, waarbij het gaat om gebroken harten en vernielde illusies. Toch hebben allen er naar gestreefd en hebben zij, ondanks vele onvolkomenheid, de grootheid van een dichtwerk als *Faust* doen gevoelen.

De Heer Erfmann had — schrijft hij voorts — vooral in den aanvang veel goeds. Hij heeft echter het hoogere niet bereikt; en, goed begonnen, heeft hij niet weten te stijgen, en woorden, zinnen en periodes, die met zooveel beteekenis gezegd moeten worden, te vlak eu te mat, zonder verve en schaduw ten gehooore gebracht.

Toch was hij veel beter Faust dan we hier van Duitsche gezelschappen wel gezien hebben. Slechts Emil Drach blijve uitgezonderd. Een «Faust» speelt geen enkel acteur terstond goed, eerst na jaren en jaren. In wat de Heer Erfmann echter vermocht, heeft hij eene belofte afgelegd voor de toekomst.

Zooals men den Heer Erfmann beoordeelt, hebben men ook den Heer Louis Bouwmeester als Mephistopheles te beoordeelen. Een creatie van dien geest der vernietiging kan niet onmiddellijk volmaakt zijn. Zij wordt dat, studeerend, langzamerhand. Dan verschijnt Mephistopheles meer en meer in een atmosfeer van boosheid en ironie. Het talent van den Heer Louis Bouwmeester brak telkens door, als in het tooneel met den reizenden student, in dat met den famulus, bovenal in dat met Martha, en in zoo menig ander tooneel.

Veel lof wordt den heer Warmelo toegezwaaaid.

Het lieve, eenvoudige burgermeisje Grietje bracht ter voorstelling aan Mevr. Erfmann—Sasbach moeilijkheden mee, aan haar, wier woord en mond steeds glimlachen omzweven. Hierin vindt oorzaak, in haar meer een Margareta dan een Grietje gezien te hebben. Ook in kleeding. Zij heeft in het eerste deel vooral het roerend-innige, het oprecht-kinderlijke en eenvoudige gemist, en woorden van zooveel zin en beteekenis te zeer laten verwaaien. Toch had zij ook in dit eerste deel veel verdienstelijks. Aan het slot overtrof zij de verwachtingen. De aandoenlijke klacht voor de Mater dolorosa zeide zij innig en treffend schoon, al bracht zij het tot geene grootsche zielsuiting.

Van Dr. Hugo Dinger wordt gezegd, dat hij een zware, een zeer zware taak heeft gehad en hij krijgt als troost mee naar huis: «Gruau, beste vriend, is alle theorie, en groen des levens gulden boom».

TOONEELNIEUWS UIT ZUID-NEDERLAND * * * * *

Afscheidsvoorstelling van Hubert Laroche. Onze schouwburg was geheel bezet, en door een puik publiek, waartusschen onderscheidene leden der

Duitsche Kolonie. Zulke zaal, in eene zomermaand bewijst ten volle hoezeer Laroche hier te Antwerpen gewaardeerd wordt. In de loge van het College bemerkten wij heeren gemeente-secretaris Possemiers en consul generaal van den Berg van Nederland. De lieve, welbewerkte comédie *Eene Kokette*, van Gust. De Lattin, allerbest vertolkt, oogstte veel bijval. Het prachtig werk *De Hofslachter*, waarin Laroche zoo talentvol, zoo volmaakt mogen we zeggen, de moeilijke en groote hoofdrol vervult, werd eveneens proper gespeeld en vond bij het publiek een geestdriftig onhaal. Zooals wij het reeds vroeger schreven, in dit Duitsch tooneelwerk leveren onze artiesten het bewijs, dat ze goed werk afdoen, want moeder Verstraete, mevrouwen Dilis en Bertrijn, de heeren Bertrijn, Ruysbroeck enz. zijn in dit stuk te loven. Na de vertooning, ovatie. De heer Cornette sprak namens den *Zuid Nederlandschen tooneelbond*, de heer Jan Jaecks, namens *Diesterweg*. Laroche dankte getroffen én inrichters én publiek. Onderscheidene prachtige geschenken werden hem overhandigd, o. a.: zijn borstbeeld, door Frans Joris, een doek van Frans Simons, zijn portret in *Flachsmann*, zijn bronzen beeld in *Cyrano de Bergerac*, eene gouden ketting, talrijke palmen enz. Wij moeten hier nogmaals onzen spijt uitdrukken over het vertrek van Laroche, wenschen hem in Nederland denzelfden bijval en dezelfde waardeering van wege het publiek als hier en, spoedigen terugkeer in onzen, in zijnen Antwerpschen schouwburg.

* * *

Het vertrek van *Laroche* heeft aan den Nederlandschen Schouwburg te Antwerpen geleid tot de aanwerving van eenige jongere krachten en *Piet Janssens* (een zeer goed en gewetensvol artist) is de aangewezen persoon hem te vervangen. Frits Bouwmeester, de tooneelzwerper, de rustloze, is opnieuw voor den zooveelsten keer verbonden aan het gezelschap van den Heer Frans van Doeselaer. Buiten het aantal, terwille van Stads- en Staatssubsidie (hierover eens later) op te voeren oorspronkelijke Vlaamsche of Nederlandsche stukken, zullen als «nieuw» voor 't voetlicht komen: «*Oud Heidelberg*» (Alt-Heidelberg) van Meyer-Förster, «*Kwezeloord*» (Der Tugend-Hof) van Skowronnek, «*Bartel Thuraser*» van Philipp Lange, «*Journalisten*» van Gustav Freitag, «*Kapitaal en Arbeid*» (Le bonheur des autres) van Corneille en de Lannoy, «*Zenuwachtige Vrouwen*» (Les Femmes nerveuses) van Blum & Toché, «*O, dat geld, dat geld*» van Karl Weis, enz.

* * *

Louis Bouwmeester zal gedurende het ingetreden tooneeljaar een reeks gastvoorstellingen geven te Antwerpen en te Brussel. Reeds in September zal hij in den Nederlandschen Schouwburg te Antwerpen optreden als De Koopman van Venetië; een dag vroeger te Brussel als Lodewijk XI.

* * *

De Kon. Vlaamsche Schouwburg van Brussel, directie Hendrix en Rans, zal geopend worden met het vaderlandsche drama «*Breydel en De Coninck*» van Julius Hoste, den hoofdredacteur van het gekend strijdlustig dagblad «*Het Laatste Nieuws*».

* * *

De Nederlandsche Schouwburg van Gent, Directie H. Wannyn, waar het zangspel (lichte opera en operette) de levensader der onderneming schijnt te zijn, opent binnenkort met «*De bruid der Zee*» van Nestor de Tière en Jan Blokk.

* * *

Het Bestuur van het «*Nederlandsch Lyrisch Tooneel van Antwerpen*», de steen des aanstoots van *flaminganten* en *antiflaminganten*, is in andere handen overgegaan. De vorige bestuurder *Karel van Walle* kon, niettegenstaande het aanzienlijke Stads- en Staatssubsidie, gedurende de laatste maanden van het afgelopen tooneeljaar slechts 50% aan zijn gezelschap uitkeeren. De nieuwe bestuurders zijn de HH. *Judels* (echtgenoot van de ten uwent gekende zangeres Betsy Kamp-huyzen) en *Tokkie*, beide Noord-Nederlanders. Geopend zal worden met *Hans en Grietje* (Hänsel und Grete). O. m. zullen opgevoerd worden: «*De getemde Feeks*» (Der Widerspänstige Zähmung) muziek van *Götz*, een succesopera uit den gulden tijd van de Deutsche Opera te Rotterdam, «*De Ontvoering uit het Serail*» van Mozart enz. Als oorspronkelijk zangspel zal gaan «*Prinses Zonneschijn*» van Pol de Mont.

* * *

Uw landgenoot *Jac. de Vos*, hoofdregisseur aan den Ned. Schouwburg van Antwerpen hoopt in de maand November zijn 25-jarige tooneelloopbaan te herdenken. Naar ik uit goede bron verneem zal te dier gelegenheid een oorspronkelijk vlaamsch tooneelwerk worden opgevoerd.

ALEXANDER.

Antwerpen, Oogstmaand 1902.

TOONEELSCHOOL. * * * * *

Dinsdag jl., 2 September, werden aan de Tooneelschool de toelatingsexamens afgenomen voor den cursus 1902/1903.

Van de 18 candidaten, die zich hadden aangemeld, namen 15 eraan deel. Hiervan slaagden 9, nl. de dames Sara Orelia en Th. van der Gaag (uit Rotterdam), benevens de heeren: D. B. Jessurun Lobo, H. J. Matthes, L. M. C. van Dommelen, Frits Bouwmeester Jr., Louis Bouwmeester Jr., J. H. Brandenburg Jr. (uit Rotterdam) en P. M. L. C. Brow (uit Delft).

De nieuwe cursus vangt aan met 15 leerlingen.

Geen beter cadeau voor een jongen dan

EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Excentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

Verschenen:

- I. Met een Kwartje de Wereld rond.
- II. Vrijbuiters Triplex.
- III. De Neef van Lavarède.
- IV. Jean Fanfare.

- V. Nilia de Commandante.
- VI. Sergeant Kordaat.
- VII. Doctor Mystéro.

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON

Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN

COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.

Prompte bediening.

B. KOK,

Romoolenstr. 19, b/d Heerengr.

Helder wasschen, groot goed 4, 3,
2 en 1 cent per stuk. Ook stoomen
en verwen zeer netjes en billijk.

Alle goederen zijn verzekerd.

VORSTENSCHOOL

DOOR

MULTATULI

DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN

Prijs Ingenaaid f 1.25

Gebonden in prachtband f 1.60

AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

W. C. VAN DER LAAN

Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN

BLOEMSTUKKEN

en alle genres bloemwerken.

Henri van der Beugel

COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.

Grimeur voor Dilletanten Vereenigen.

VIJZELSTRAAT 128 (boven)

AMSTERDAM.

COSTUMES

VOOR

Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen

BIJ HET

Ned. Costuum-Magazijn

VOORHEEN

HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

BECHGER,

Marchand Tailleur voor Heeren en Dames.

SPIJSTRAAT 186, b/d Paleisstraat.

Costumes	f 25.—
Pantalons	» 9.—
Fantaisie Vesten	» 5.—
Demi-Saison	» 20.—

VERZOEK

aan allen, die in „HET TOONEEL”
belangstellen, die verwachten, dat 't nu een
goed blad zal worden, en die f 2.50 per
jaargang goedkoop vinden, om het hier-
naast gedrukte inteeckenbiljet, of met hun
eigen naam of door een ander, vriend of
kennis, ondertekend, uit te knippen en te
zenden aan een boekhandelaar of direct
aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

„De Algemeene Muziekhandel”

v/h STUMPF & KONING,
HOFMUZIEKHANDEL - UITGEVERS.
AMSTERDAM, SPUI 2.

Hoofddepôt van:

BREITKOPF & HÄRTEL, Leipzig. — PAUL DECOUR-
CELLE, Nice. — ENOCH & Co., Parijs. — De Ver-
eeniging voor Noord-Nederland's Muziekgeschiedenis.
Telegram-Adres: „MUZIEKHANDEL SPUI”.
Telefoon Interc. 2605.

Pantomime door M. CONSTANT.

Muziek van

GOTTFRIED MANN.

Teekeningen van

WILLY SLUITER.

gecartonneerd

f 4.90.

Een bij uitstek
geschikt cadeau
voor: Muziekbe-
oefenaars en Liefheb-
bers van mooie steen-
teekeningen.

Uitgevers-Maatschappij „ELSEVIER”
AMSTERDAM

INTEEKENBILJET.

Ondergeteekende wenscht te ontvangen
van af 5 October 1901 tot wederopzegging
toe à f 2.50 per jaargang, franco per post
„HET TOONEEL”

onder redactie van H. L. BERCKENHOFF
uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk s.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buiten-
land is f 2.90, franco per post.

HET TOONEEL

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND

* * * VERSCHIJNT 'S ZATERDAGS OM DE VEERTIEN DAGEN * * *

REDACTEUR: H. L. BERCKENHOFF * * * ADMINISTRATIE: UITGEVERSM.AATSCHAPPY „ELSEVIER”, 64 N. Z. VOORBURG WAL, AMSTERDAM.

DE LEDEN VAN HET NEDERLANDSCH TOONEELVERBOND ONTVANGEN DIT BLAD GRATIS, FRANCO PER POST. HET LIDMAATSCHAP VAN HET VERBOND KOST / 5.— PER JAAR.

ABONNEMENTSPRIJS VOOR NIET-LEDEN VAN HET VERBOND / 2.50 PER JAARGANG VAN 26 NUMMERS. FRANCO PER POST: VOOR BELGIË, INDIË EN HET VERDERE BUITENLAND / 2.90.

INHOUD: B. K. F.: Cyrano de Bergerac. — D.: Rotterdamsche Kroniek met Naschrift. — Tantièmes. — H. Hx.: «De Journalisten» bij het Lyrisch Tooneel. — Jack T. Grein. — Maatschappij Apollo.

CYRANO DE BERGERAC. * * * * *

Het betere in ons, moge schijnbaar diep begraven zijn onder de asch van het cynisme, die in onze tooneelziel gestrooid is door de vele kuf- en bordeelstukken, welke jaar in jaar uit, den hoofdschotel vormen van ons avondgenot in den schouwburg, zoodra verschijnt niet weer de werkelijke dichter, dat is hij, die den drang voelt naar bevrediging van hoogere aspiraties, of de asch verwaait onder zijn «souffle divin» en het edelere, dat ons is ingeschapen vlamt weer op, verwarmend geest en gemoed en geestdrift wekkend voor het ideeële.

Zoo is het drama van Rostand: Cyrano de Bergerac onze ziel een weldaad. Wij bewonderen dezen held, dezen ridder zonder vrees of blaam, niet in de allereerste plaats om zijn daden van dapperheid en doodsvrechting, maar om zijn diepgaand sentiment, om zijn *zelfverloochening*.

Zelfverloochening is wel een der deugden, die wij het hoogste achten in den mensch, omdat zij het zeldzaamst voorkomt en ieder aan zich zelf weten kan, van welk een zelfoverwinning zij de vrucht is.

In het drama is zelfverloochening een der voorname elementen, die ons sympathie inboezemen, treffen, boeien. En als in Het Zevende Gebod van Heijermans Jr, de jonge held, omdat hij wegwijnt aan de tering, de herinnering oproept aan Marguérite Gauthier en zich zelf een mannelijke «dame aux Camélias» noemt, dan blijkt hij juist *niet* te begrijpen, waarin de heldin van Dumas, zich van hem onderscheidt: in *zelfverloochening*! Marguérite offert hare liefde voor Armand op; het hoogste wat zij bezit. Van wat haar zinnelijk het streelendst is: haar *geliefde*, doet zij afstand ten bate van wat Armands vader haar voorstelt hooger te zijn dan die liefde. Of zij juist handelt, of de liefde niet de *eerste* rechten heeft.... zij

daargelaten. Marguérite's daad is een van de grootste zelfverloochening, omdat zij haar zinnelijk genotsleven opoffert. En juist dewijl de jonge man uit *Het Zevende Gebod* niet offert, wat hij 't liefst wenscht te behouden — laat het dan zijn, dat de idee van het stuk dit niet vordert — daarom staat hij tot ons in een niet sympathieke betrekking en werkt hij niet tragisch.

Cyrano de Bergerac is het drama der zelfverloochening, ten aanzien van den felsten hartstocht, die in 's menschen ziel kan laaien. En hoewel wij nu al gedurende een heel levenstijdvak de vrouw op het tooneel, door den man hebben zien vernederen en onteeren tot een voorwerp van louter zinnelijke begeerte en wij — zou men zeggen — den eerbied voor haar totaal verloren moesten hebben, luiken wij als op, onder hetgeen in het drama van Rostand ons wordt voorgesteld: de diepste vereering voor de vrouw, zich uitende in een schier bovenmenselijke abnegatie.

Willen wij Cyrano's handeling in hare ware grootte kunnen waardeeren, dan is een eerste eisch, dat wij in hem erkennen een hoogst gevoelige natuur. Ook in de momenten zijner uitgelatenheid, als hij betoovert door zijn vonkensprankelenden geest, als hij ieder die hem te na komt, van den hoogsten tot den laagsten, of het er tien of honderd zijn, voor zijn bravour weet te doen zwichten, als hij door zijn snedigheid verrast, door zijn humor doet lachen — altoos moet gij voelen, dat er in dien mensch iets anders iets meer steekt dan een blagueur, een frondeur, een paljas, die den draak steekt met zijn door een enormen neus mismaakte facie. Gij moet voelen den hoogen adel, den diepen weemoed, de kinderlijke teerheid, welke wonen in de ziel van dezen man, die het mooiste meisje van Parijs bemint; maar beseffende zijn leelijkheid en wetende dat zij een ander liefheeft, haar geluk verzekert, zonder zijn eigen gevoelens te verraden. En als Roxane, weduwe geworden, eerst nadat zij beiden oud zijn en Cyrano stervende zich zijn geheim heeft laten ontlokken, diep getroffen uitroept:

J'ai fait votre malheur! moi! moi!

dan antwoordt Cyrano:

Vous?... au contraire!
 J'ignorais la douceur féminine. Ma mère
 Ne m'a pas trouvé beau. Je n'ai pas eu de sœur.
 Plus tard, j'ai redouté l'amante à l'oeil moqueur.
 Je vous dois d'avoir eu tout au moins, une amie.
 Grâce à vous une robe a passé dans ma vie.

Hubert La Roche, die met de rol van Cyrano op hét Leidsche Plein, waar hij ter vervanging van Louis Bouwmeester is geëngageerd, heeft gedebuteerd, mag gezegd worden, de sympathie van het publiek stormenderhand te hebben oververd. Van zijn eerste verschijnen tot het slot van het stuk, heeft hij de menschen aan zich weten te boeien en meermalen diep ontroerd. Volkomen vrij van het pathos, sommigen Vlaamschen acteurs eigen — kon zijn voordracht zelfs hier en daar wel wat meer bravour hebben kunnen velen. Maar lettende op zijn figuur, heeft La Roche, blijkbaar opzettelijk, aan het heroïsche element zijner rol niet te veel nadruk willen geven. Want meer dan Coquelin mist hij in zijn uiterlijk het manhaftige, dat men aan den persoon van dezen houwdegen verbindt. De van Coquelin afwijkende opvatting en aard van komediespel, heeft zijn Cyrano echter ons Hollandschen schouwburggangers, nader gebracht. Een nog zóó fijn bestudeerde dictie, een nog zóó sonoor orgaan kan op den duur een Hollandsch publiek niet behagen; het vraagt niet meer of minder dan de *ziel* des kunstenaars; aan mooie woorden heeft het niet genoeg. Nu, La Roche geeft zijn ziel; in zijn stem trilt de emotie, die hem innerlijk beweegt; zijn Cyrano grijpt vooral in het gemoed. Men moet echter niet denken, dat deze acteur het «woord» niet tot zijn recht laat komen. Het zou mij niet verwonderen, als hij een der beste diseurs bleek te zijn, dien ons Nederlandsch tooneel bezit. Maar zijn dictie, hoe klaar en hoe fijn geschakeerd ook, verraadt nooit het artificieele der Fransche welzeggingskunst. In een der dagbladen is naar aanleiding van La Roche's creatie geschreven, dat deze acteur zoo bijzonder goed de kunst verstaat van *naar zich te doen luisteren*. Dat is ook onze indruk geweest. Wel had dit, ten aanzien van Cyrano de Bergerac, het bezwaar, dat de minder gelukkige qualiteiten van de vertaling nu ook te duidelijker aan het licht traden.

Die vertaling is van den Vlaming Ant. Moortgat. De wensch is geslaakt, dat de directie van de Kon. Ver. Het Nederlandsch Tooneel, zich een betere vertaling hadde verzekerd. Dit is gemakkelijker gezegd, dan gedaan. La Roche heeft te Antwerpen misschien honderd malen den Cyrano in Moortgats vertaling gespeeld. Hij is er mee in zijn rol ingegroeid, hij heeft er zich in zijn spel op geregeld, zijn gebaar houdt verband met de intonaties in Moortgats verzen. Ik geloof dat het een bijna onmogelijke eisch zou zijn, van hem het zich inleven in eene andere vertaling te vergen. Bovendien, waar die andere, die betere vertaling te vinden? Wij hebben er wel nog een van Willem Kloos, maar uit eene vergelijking, die wij eenigen tijd geleden, in *Het Tooneel* konden maken, tusschen de vertaling van de Cadetten-

couplets door Moortgat en Kloos, is ons de superioriteit van den laatsten niet gebleken. De vertaling van het geheele stuk, door Moortgat, hebben wij niet onder de oogen en wij kunnen haar dus niet leggen naast die van Kloos, die althans de 1ste acte in druk publiceerde, in *De Nieuwe Gids* van 1898. Die eerste acte van Kloos' vertaling laat echter nog al eens te wenschen over. Wat bijv. Cyrano, den blancbec Montfleury toevoegt:

Si cette Muse, à qui, Monsieur, vous n'êtes rien,
 Avait l'honneur de vous connaître, croyez bien
 Qu'en vous voyant si gros et bête comme une urne,
 Elle vous flanquerait quelque part son cothurne,

luit bij Kloos als volgt:

Wanneer de Muze, aan wie gij vreemd zijt, ja, mneer, gij!
 Soms de eer had u te kennen, o, geloof mij vrij!
 Dat, als ze u zag, zoo rond en dik, als 'n steenen koelvat,
 Dat gij al lang haar vorstlijk schoeisel in uw smoel hadt!

Cyrano's uitdagende lofspraak op zijn neus, tegenover den «Onaangename», die in een goed blaadje bij hem denkt te komen, door dien neus heel welgemaakt te noemen:

Vil camus, sot canard, tête plate, apprenez
 Que je m'enorgueillis d'un pareil appendice,
 Attendu qu'un grand nez est proprement l'indice
 D'un homme affable, bon, courtois, spirituel,
 Libéral, conrageux, tel que je suis, et tel
 Qu'il vous est interdit à jamais de vous croire,
 Déplorable maraud! car la face sans gloire,
 Que va chercher ma main en haut de votre col,
 Est aussi dénuée...

(il le soufflette)

LE FACHEUX

Ai!

CYRANO

De fierté, d'envol,
 De lyrisme, de pittoresque, d'étincelle,
 De somptuosité, de Nez enfin, que celle...
 Que va chercher ma botte au bas de votre dos!

luit bij Kloos:

Jouw neus is plomp en plat en 'k geef je te verstaan,
 Dat 'k rechtens fier ben op mijn hooggeachte aanhangsel!
 Want met een grooten neus, zeg ik je, heeft men kans wel
 Te zijn een man van goeden smaak, beleefd en braaf,
 Vol hart, vrijmoedig, zooals ik ben, als jij, slaaf,
 Nog in geen vijftig jaar kunt hopen te bereiken...
 Ellendige schavuit! want jouw gelaat dat prijken
 Komt boven uit je kraag, of 't bang waar voor mijn hand,
 Is zoo ontgaan gansch....

(Hij geeft hem een oorveeg.)

ONAANGENAME.

Ai!

CYRANO.

Van fierheid, van verstand,
 Van geestdrift en vernuft en van al fijne trekken
 Van adel, als dat andere dat om je bekken
 Geplakt, zoo aanstonds zal gaan ruiken aan mijn laars.

De ontvangst, La Roche ten deel gevallen van de pers, is allerhartelijkst en mij is op den algemeenen lof geen uitzondering voorgekomen. Giovanni in het *Hbd.* verklaart, dat wij in La Roche een beteren Cyrano hebben dan Frankrijk in Coquelin bezit. Al wil hij toegeven, dat Coquelin meer ervaren acteur is, vaster van beweging en gebaar, rustiger van houding en zeker ook fijner van dictie. Laroche heeft, terwijl hij den fantastischen held, den dwaas en den vechters-

baas in Cyrano zeer voldoende heeft gespeeld, den man, die lijdt door zijn leelijkheid en die zielslief heeft, veel, veel beter gegeven. H. Hx. in de Telegraaf is evenzoo van oordeel, dat Laroche alleen in dictie de vergelijking niet met Coquelin zou kunnen doorstaan. Voor 't overige is hij minstens even goed. J. H. Rössing in het Nieuws roemt in La Roche het warme, geestige, ijle en phantasie-rijke spel, dat heel het auditorium bewondering afdwong. De N.C. eindelijk constateert, dat La Roche ons Cyrano heeft laten zien en vooral laten voelen en hooren door eene creatie mooi van compositie, vol kleurschakeering, van schoon getimbreerd geluid.

De Roxane van Mej. Klaasen wordt over het geheel geprezen en zoo ook de voorstelling in haar ensemble, die rijk gemonteerd is.

B. K. F.

ROTTERDAMSCH E KRONIEK. * * *

17 September 1902.

«Tot opening van het speelseizoen» heeft de heer Van Eysden voor zijn gezelschap gekozen «Oud Heidelberg», tooneelspel in 5 bedrijven, naar het Duitsch van Wilhelm Meyer-Förster. Dit is nog zoo'n ongelukkige keuze niet gebleken, de voorstelling van Zondagavond, de vijfde, (van dewelke ik mijn indruk heb) ging voor een vrijwel volle zaal en het publiek had er groot behagen in. Zeven of acht opvoeringen zal Oud-Heidelberg wel halen en dit is zoo ongeveer het aantal tot hetwelk 't een stuk in Rotterdam brengen kan, dat «de algemeene belangstelling» heeft.

Het is een zeer goede, zeer welverzorgde vertooning.

Er worden vele tranen vergoten, in de zaal en op het tooneel, maar vooral op het tooneel. Ware «Oud Heidelberg» in Mei gegeven, dan zou het beeld geenszins ongepast zijn, dat het als een apotheose van tranen op den achtergrond van het seizoen rees. Nu 't zoo heel in het begin is, vind ik geen oirbare vergelijking.

Ja, het is een sentimenteel stuk, wat ieder begrijpen zal, die den inhoud ervan kent en weet, dat het een Duitscher is, die het schreef:

In Heidelberg aan (dit moet er bij) aan de Neckar, stad en rivier, waarin de gulden jongelingstijd van meinig erentfest Regierungsrath, met studie en fuiven is geleefd, komt de jonge erfprins van Sachsen Karlsburg, Karl Heinrich, om een jaar lang de college's te volgen. Hij heeft dan achter zich een grauwe jeugd, door-verveeld in een duf paleis vol klamme ceremonies, huis zonder vreugde of levensgeluk, gelijk arme slokkers zich gemeenlijk, tot troost, een vorstelijk paleis plegen voor te stellen. Hij is ouderloos, zijn oom is regeerend vorst, hij troonopvolger. Het beleidvol toezicht van een staatsminister, een hofmaarschalk, kamerheer en kamerdiensnaars hadden, wat jong en frisch is in den knaap, voorlang gedood als niet de man, die men hem tot gouverneur gaf, Dr. Jüttner, hem een «Ahnung» had doen behouden van een ander leven dan dit vermufte vale paleisbestaan.

Deze Dr. Jüttner vergezelt hem naar Heidelberg. Hij had aarzelend toegestemd, want het prinselijk leven in de academiestad, moet gaan naar streng voorgeschreven methodische regelen en alleen aan de studie zijn gewijd.» En Dr. Jüttner heeft zelf te Heidelberg gestudeerd, hij heeft een herinnering aan «de stad als champagne», waarin leven genieten is. Zou daar de prins als kluzenaar moeten leven en hij als

bewaarder daarbij, hij die zelf acht jaren lang heeft gevegeteerd in de hofvormelijkheid en daarbij als compensatie is vetgemest?

Maar de vrijheid in de academiestad bevangt den jongen prins. Hij wordt er dronken van vrijheid, van jonge geestdrift in uitbundig feesten, van . . . liefde! Dr. Jüttner wordt student als hij, de strakke kamerdiensnaar Lutz, die meêgestuurd is, vermag niet den fellen roes te verstoren. Natuurlijk is 's prinsens liefde voor de jonge mooie kelnerin, Käthie, die uit Oostenrijk kwam in den biertuin van haar oom, in welks huis de prins woont. Een liefde van enkel passie, beiderzijds, liefde van twee menschen, die zich zonder zorgen voelen, jong en het leven een lente vol bloemen en vogelzang.

Doch de déceptie komt plotseling en hard. De regeerende vorst sterft en Karl Heinrich wordt, midden in zijn roes van student-zijn, door den stuggen staatsminister tot zijn plicht, naar het oude paleis teruggeroepen.

Twee jaren lijdt hij in dien grafkelder dan weer het leven van vreugdeloos, afgezonderd, ceremonie-mensch. Géén enkel vriend heeft hij daar, want Dr. Jüttner is te Heidelberg gestorven. Dan zal hij trouwen gaan met een prinses, die men voor hem gezocht heeft. De feesten voor het huwelijk zijn aanstaande. Maar nu bevangt hem een onweerstaanbaar heimwee naar Oud-Heidelberg. Eén dag wil hij er nog eens heen, om éénmaal nog te zijn in dien roes van jeugd.

Mevr. Van Eysden als Käthie.

Hij gaat en . . . vindt Oud-Heidelberg niet meer. Studenten die hem, op één uitzondering na, vreemd zijn, ontvangen hem met speechen en kransen, onderdanig en met het ceremonieel, dat den vorst van Sachsen Karlsburg toekomt. Alles is veranderd, lijkt

hem verstijfd. Käthie alleen is de oude gebleven, zijn lief, dat hem kust en lieve naampjes geeft. Doch zij gaat weldra trouwen met haar neef, den paardenkoopman. In tranen neemt hij afscheid: «Jij bent

Käthie en de Prins (Brondgeest).

de eenige mensch op de wereld, die ik ooit heb liefgehad!» zegt hij...

Als dit onderwerp behandeld was door een Fransman, zou er stellig iets anders van geworden zijn, want in het gegeven ligt een mooi drama. Nu is voornamelijk het sentimenteele gezocht en met Deutsche verliefdheid voor zuchten en tranen gekoesterd. Het valsche sentiment domineert.

Toch is er menig krantig bedacht en knap geschreven tooneel in Oud-Heidelberg en als er niet gezocht en gekust wordt, volgen we 't vaak met groot genoegen.

Vooral ook omdat het zoo levendig gespeeld wordt. De tooneelen in den biertuin hebben daardoor een charme verkregen, die de schrijver zelf zich wellicht niet had kunnen voorstellen.

Brondgeest is de erfprins in een wel-overdachte creatie, hij geeft de overgangen van hof-bedompenheid tot dollen studentenjool, de heimwee-wanhoop, 't verlangen en de allerdiepste teleurstelling tenslotte, in fijne nuanceering. Zijn creatie is af, men kan zich deze rol niet anders of beter gespeeld voorstellen.

Käthie is mevrouw Van Eysden, jong en mooi, een levendige Wiener Kelnerin, die snapt en mint en kust en die vele tranen storten doet, als zij van 't lief scheiden moet.

De dankbare rol van Dr. Jüttner is uitnemend toevertrouwd aan Henri Poolman; Alex. Faassen maakt van de kleinere rol van den staatsminister natuurlijk weer iets zéér bijzonders, evenals Van Kerckhoven van den verwaanden lakei, die toekijker en spellebreker is. Hier heeft men trouwens de drie beste typeurs van het gezelschap.

De bijrollen waren alle in goede handen. Met

veel genoeg merken we op, dat de jonge Van Zuijlen weer eens meer dan gewone komische gaven heeft geopenbaard als de kastelein Röder; dat de heer C. van Hees hoe langer hoe meer op den voorgrond komt door zijn beschaafd, wel-verzorgd, soms opvallend krachtig spel; dat Morrien zich in deze omgeving steeds ontwikkelt en dat De Jong in het typeeren groote voorbeelden gelukkig nabij komt. Het was alles heel goed.

D.

NASCHRIFT.

Over Wilhelm Meyer-Förster, wiens tooneelspel *Alt-Heidelberg* in Duitschland het succes-stuk is geweest van het vorige seizoen en waaraan menig directeur het heeft dank te weten, dat zijn rekening met een batig saldo sluit, lezen wij in een aan hem gewijd artikel van Heinrich Lee in Nord u. Süd, Mei 1902, dat hij 1862 te Hannover, waar zijn vader een wel gerenomeerd boekhandel heeft, geboren is. Oorspronkelijk opgeleid voor officier, moest hij deze carrière opgeven, wegens een longlijden, waarvan hij echter is hersteld. Daarna heeft hij zich aan de studie, vooral der kunstgeschiedenis gewijd en bezocht achtereenvolgens verschillende Deutsche Universiteiten. Maar zijn wezenlijke roeping heeft hij gevonden als schrijver en verscheidene zijner romans hebben in zijn vaderland een goed onthaal gevonden, romans waarvan er vele in de sportwereld spelen.

Als tooneelschrijver debuteerde hij met »Unsichtbare Ketten», de geschiedenis van een onschuldig veroordeelde in beeld brengende. Dat dit stuk niet veel gedaan heeft, wordt voor een deel hieraan toegeschreven, dat ongeveer tegelijkertijd Rich. Voss met een drama voor den dag kwam, van ongeveer gelijke strekking en dat, in innerlijke beteekenis voor Försters werk, onderdoende, wat den tooneelmatigen vorm betreft, van handiger maaksel was. Daarna volgde een tooneelspel «Kriemhild», waarin het Kriemhild-motief op moderne wijze behandeld is en dat met tamelijk goeden uitslag op verscheidene Deutsche tooneelen is vertoond. Een meer dan voorbijgaand succès had het op het Burgtheater te Weenen, waar de hoofdrollen gecreëerd zijn door Sonnenthal, Baumeister en Ch. Wolter. Het Burgtheater bracht verder van onzen schrijver, een klucht in 3 bedrijven: «Ein böser Nacht», een zeer gemakkelijke dramatische humoreske, getuigende van een bijzonder talent voor het gelukkig typeeren van komische figuren uit het kleine stadsleven. Minder geslaagd was een tweede proeve in hetzelfde genre: «Der Vielgeprüfte», dat op het Deutsche Theater te Berlijn en ook weer te Weenen is vertoond.

«Alt-Heidelberg» is ontleend aan den van Meyer-Förster eerst verschenen roman: Karl Heinrich. De schrijver van bovengenoemde monographie is van oordeel, dat de waarde van het stuk meer schuilt in de lyriek, dan in het eigenlijke drama. Maar het spreekt — oordeelt hij — een taal die wij allen verstaan, of wij al dan niet den studentenmuts gedragen hebben, de taal van het hart! (Een Duitscher is altoos sentimenteeler dan een Hollander, die het heel niet is!) Heimwee naar de jeugd, die voorbij is — wij allen voelen haar mee en dat geeft aan het stuk een algemeen menschelijke beteekenis. Allen zijn wij Karl Heinrichs, voor wie de stralende morgenstond der jonkheid voorbij gaat. Wij hebben afscheid te nemen van onze liefste wenschen, als de ernstige levenspractijk aan de deur van ons bestaan klopt. Wij allen komen in hetzelfde geval als Karl Heinrich, als wij naar de lievelingsplekjes onzer zonnige jeugd terugkeeren en er nog eens willen doorleven, wat ons eens zoo gansch en

al vervuld heeft. Wij zoeken dan het verlorene verkeers, wij roepen de geliefde namen van voorheen, maar onze stem verliest zich in het ijle niet, wij krijgen geen antwoord. Eerst als wij dan ten tweedenmale scheiden, hebben wij het verlorene in waarheid verloren

TANTIÈMES. * * * * *

Zij dagteekenen pas van de vorige eeuw. Wat Duitschland betreft, was er tenminste vóór den tijd van Schiller en Goethe, geen sprake van, dat een tooneelschrijver, behalve hetgeen hij verkreeg voor den verkoop van zijn manuscript aan den drukker-uitgever, nog iets te vorderen had van den tooneeldirecteur, die zijn werk opvoerde. Tot in de 18e eeuw was het schrijversambt er geen, waarmee men zich een bestaan kon verschaffen. Zelfs in de Goethe-Schiller-periode zag men schrijvers om in hun onderhoud te voorzien, een staatsambt uitoefenen of mochten zij rekenen op een tegemoetkoming van den een of anderen vorst. Lessing heeft veel moeten vertalen om zich een broodje te verschaffen en als bibliothecaris te Wolfenbüttel ontving hij 600 Thaler, welk salaris nadat hij 6 jaar de betrekking had bekleed, met 200 Th. verhoogd werd. Voor zijn Emilia Galotti betaalde zijn uitgever, Ch. F. Voss te Berlijn, hem 400 Th., bij wijze van voorschot. De 200 Th., die hij later nog vroeg, heeft hij niet gekregen. Van Lessing vernemen wij trouwens meermalen klachten over zijn uitgevers en hij heeft het zelfs beproefd de dichters uit hunne afhankelijkheid van het *bon vouloir* der uitgevers te verlossen. Zoo zocht hij «Nathan der Weise» te plaatsen bij intekening. Veel zij heeft hij echter ook hierbij niet gesponnen. Hij stierf arm en is op staatskosten begraven.

Goethe ontving van Mylius te Berlijn, in 1775, voor zijn Stella 20 Th. Dat scheen den uitgever een heele som. Hij sprak zelfs in een brief zijn vrees uit, dat Goethe nu ten aanzien zijner verdere werken eerst recht onhandelbaar zou worden. «God weet, of hij voor zijn Dr. Faust niet misschien 100 Louisd'or zal vorderen!» Goethe is inderdaad een der eerste auteurs geweest, die voor hun arbeid een noemenswaardig bedrag hebben weten te bedingen. Zelfs Schiller vond, dat Goethe zijn uitgever wel een beetje het vel over de ooren haalde. Toen Cotta, Goethe's uitgever, aan Schiller verklaarde, dat hij op den uitgaaf der «Propyläen» geld toegelegd had, trooste Schiller hem met het uitzicht, dat de uitgaaf van Faust hem voor zijn verlies wel zou schadeloos stellen. «Voor 't overige kunt gij er op rekenen» — schreef hij Cotta — «dat hij er u een hoogen prijs voor zal vragen. Goethe weet opperbest wat hij waard is en hij is tegenover zijn uitgevers allerminst toeschietelijk.» Inderdaad heeft Goethe dan ook gedurende zijn leven van Cotta een bedrag van 233.969 gulden = 401090 Mk. genoten en zijn erven hebben nog 404.474 Mk. voor het copy-recht ontvangen.

Schiller was een minder goed financier. Voor *Fiesco* stelde hij zich tevreden met een honorarium van 11 Louisd'or en voor Don Carlos met 21.

Op den duur werd dit wat beter, maar zijn erven hebben van zijn werk toch het meeste geprofitteerd. Cotta heeft aan Schiller en diens erven 275,000 Mk. uitbetaald.

Zacharias Werner, de vader der zoogen. noodlotstragedie — zeer bekend is o.a. zijn drama in 1 bedrijf «Der 24ste Februar» — had een toelage van den hertog van Weimar van 1000 gulden. Kotzebue kon voor de opvoering van zijn «Menschenhaat en Berouw», van het Berliner Nationaltheater niets vorderen, daar hij het stuk had laten drukken. Aangezien het echter grooten opgang maakte en hooge recettes opbracht, betaalde de directie den auteur een *douceur* uit van 20 Friedrichsd'or. Het drama heeft, gedurende vele jaren, aan vele schouwburgdirecteurs, ook buiten Duitschland, *duizenden* opgebracht.

Karl Gutzkow moest van zijn pen leven. Vandaar zijn herhaald verzoek aan de directie van het theater te Weimar, om verhooging van honorarium, maar zonder resultaat. Voor een nieuw stuk stond nu eenmaal 20 Th. en de directie zeide daarvan niet te kunnen afwijken.

Al is thans het opvoeringsrecht voor dramatische werken bij de wet geregeld, de bepaling van de hoegrootheid der uittekeeren *tantièmes*, berust toch op een afzonderlijke overeenkomst tusschen directie en auteur. De grootste theaterondernemingen in Duitschland plegen in deze te betalen 10 pCt. der bruto-ontvangsten voor een werk dat een heelen avond vult. De kleinere theaters betalen veel minder. Hoewel de positie in financieel opzicht, van Duitsche schrijvers, bij lange niet de vergelijking kan doorstaan met die hunner collega's in Frankrijk en Engeland, zijn er toch, die op weg zijn fortuin te maken. «Die Ehre» bracht Sudermann reeds over de 300,000 Mk. aan *tantièmes* op. Bovendien beleefde de uitgaaf reeds 26 drukken en trekt de schrijver ook nog niet onbelangrijke bedragen uit den verkoop van het opvoeringsrecht zijner stukken aan theaters in den vreemde. Dalys Theater te Londen bijv. kocht «Die Ehre» voor 2000 pd. St. Ook Hauptmann behoort tot de gelukkigigen, die zich ruim bewegen kunnen — al moet hij het aanzien, dat schrijvers van veel minder waardij, zooals de possenfabrikanten van «Das weisse Rössl», hem de loef afsteken.

Kenschetsend voor den smaak der groote massa, is het hier volgend lijstje van het aantal opvoeringen, aan de Duitsche theaters in 1899/1900 behaald door de na te noemen stukken: *Das weisse Rössl* 1045, Voerman Henschel 468, Zaza 351, Cyrano de Bergerac 229, De controleur der Slaapwagens 344. De klassieke stukken komen met veel lager cijfers uit: Maria Stuart 114, Wallenstein 113, Tell 111, De jonkvrouw v. Orleans 109, De Roovers 104, Minna von Barnhelm 96, Die Journalisten 15, Nathan der Weise 45, Een Winteravondsprookje 38, Othello 69, Romeo en Julia 76, Julius Cesar 68, De koopman van Venetië 56, Nora 55, Tartüffe 31, Egmont 28, enz.

Om terugtekomen op de honoraria: het Hofburgtheater te Weenen besloot tot de invoering

van het tantième-stelsel in 1844. Uitbetaald zou worden voor een stuk dat een geheelen avond vult 10 pct. der bruto ontvangst; voor een, dat door een 1-acter moet worden aangevuld 6 pct. en voor een, dat slechts het kleinste deel des avonds vult 3 pct. De erven hebben op deze tantièmes recht gedurende 10 jaar na den dood des schrijvers.

In Frankrijk zijn de schrijvers altoos in gunstiger conditie geweest, dan in Duitschland, hoewel van eigenlijke tantièmes ook voor hen eerst in de voorgaande eeuw sprake is. Scribe is de man, aan wien de Fransche auteurs in deze het meeste te danken hebben. Hij stichtte in 1829 de thans nog in wezen zijnde en in bloei verkeerende *Société des auteurs dramatiques*. Tot dien moesten de schrijvers zich tevreden stellen met wat de schouwburgdirecties beliefdien te geven. Mourier, directeur der Folies Dramatiques betaalde slechts 30 fr. per opvoering voor een stuk in 3 bedrijven, 24 voor 2 en 12.50 voor 1 bedrijf. Désaugiers wiens «Betooverde kat» in het theatre des Variétés gedurende 500 opvoeringen 2 millioen fr. opbracht; ontving voor zich en zijn colaboreur slechts 20 fr. per avond, zoodat de twee schrijvers niet meer dan 5000 fr elk bekwamen.

Aan zulke toestanden maakte de Société voor goed een einde, door een minimum-tarief voor de tantièmes vast te stellen en den schrijvers te verbieden in betrekking te treden met théâters, die zich aan de bepalingen van het reglement der Société niet wilden onderwerpen.

De macht der Société berust op de omstandigheid, dat alle dramatische auteurs van eenige beteekenis er lid van zijn, zoodat elk tooneeldirecteur bij de Société ter markt moet komen. De Parijsche theaters betalen 10 tot 12 pct. der bruto-ontvangst, de theaters in de provincie 6 pct. Dit maakt jaarlijks wat Parijs betreft, een bedrag van frcs 2,200,000; voor de provincie van 1,000,000.

De tantièmes int de Société, die met de auteurs afrekent. Ook voor opvoering der zoogenaamde vrije stukken ontvangt de Société tantième, zij't een klein percentage. Tartuffe brengt nog gemiddeld 7000 fr. per jaar op. Deze opbrengst komt ten bate van des auteurs nakomelingen, bij ontstentenis van dezen, van de pensioenkas.

Het opvoeringsrecht in het buitenland van fransche stukken levert gem. 300000 fr., de tantièmes in de tingeltangels geheven, 260.000 fr. 's jaars. Eindelijk komt aan de auteurs nog een bedrag van 500.000 fr. ten goede, voor te hunnen behoefte verkochte vrijbiljetten: billets d'auteurs, en den verkoop van het vertalingsrecht. In de laatste jaren waren er onder de nog levende auteurs 7 die over de 100.000 fr. ontvingen, 8: 50—100.000 fr., 27: 20—50.000 fr., 28: 10—20.000 fr., 39: 5—10.000 fr., en 1025 beneden 5000 fr.

Victor Hugo heeft zich een uitmuntend financier getoond en wist enorme sommen te bedingen, zoowel voor zijn drama's, als voor zijn andere geschriften. Hij liet dan ook een vermogen na van 5 millioen fr. De oude Dumas heeft ook millioenen verdiend met zijn romans en drama's

— maar het geld droop hem door de vingers. Zijn zoon, die in den aanvang evenmin aan het geld hechtte, veranderde van aard in deze, toen hij ouder werd en heeft veel geld verdiend, reeds alleen met den verkoop zijner drama's in boekvorm, vooral nadat hij ze voorzien had van prikkelende voorreden.

George Ohnet oogstte alleen van zijn Maître de Forges een half millioen fr. aan tantièmes. Victorien Sardou beschikt over een schrijversinkomen, dat hem in staat stelt, het prachtig kasteel Marly-le-Roi te bewonen, dat zijn eigendom is. Ook Emile Augier is rijk geworden. Meilhac slaat echter het record. Hij heeft tijden beleefd, dat te gelijk op 14 Parijsche theaters, zijn stukken werden vertoond. Met Halevy te zamen, heeft hij jaren gehad van 800.000 fr. en maanden van 140.000 fr. Adolphe d'Ennery, de vermaarde draken-schrijver, die in 1899 op 81 jarigen leeftijd stierf, liet een vermogen na van ca. 12 millioenen. Hij had een hôtel in de Avenue du Bois de Boulogne te Parijs, een villa in de Riviera en een ander aan de kust van Normandië.

Een der fortunlijksten onder de schrijvers van onzen tijd, is Edmond Rostand. Behalve het enorme bedrag aan tantièmes, ontving of ontvangt hij zijn aandeel in den verkoop in boekvorm van *Cyrano* en *L' Aiglon*. Van eerstgenoemd werk zijn over de 220.000, van *L' Aiglon* over 100.000 ex. à 3.50 fr. in de wandeling gebracht.

«DE JOURNALISTEN» BIJ HET * * *

* * * * * LYRISCH TOONEEL

Allen, die Woensdagavond in het Paleis de eerste voorstelling van «de Journalisten» hebben bijgewoond en daar kennis maakten met Gustav Freytag's blijspel, zullen zich erover verwonderd hebben, dat dit stuk bij zijn verschijnen, een halve eeuw geleden, begroet werd als «het» blijspel van Duitschland. Onbekend als ik er mee was en niet door litteraire overwegingen vooringenomen, dientengevolge volkomen «vrij», tegenover het stuk in zijn vertooning komende, heb ik het niet zeer amusant gevonden.

Nu was de opvoering niet van dien aard, om den indruk bij mij te vestigen, dat het in zijn wezenlijk karakter door onze acteurs en actrices is begrepen en weergegeven. Het had in veel vlugger tempo gespeeld moeten worden, luchtig en met tinteling van geest. Er is werkelijk wel humor aanwezig in de karakters van de hoofdpersonen: Konraad Bolz en Adelheid Runeck. Maar onze acteurs denken altijd, dat ze, om uit een rol te halen wat er in zit, vooral langzaam moeten spreken en daardoor wordt menige vertolking echt-Hollandsch-zwaar, in plaats van los en vlot. Pauzes hebben alleen effect, als de zinnen elkaar vlug opvolgen, maar ze missen elke uitwerking, als ze voortdurend genomen worden. Indien het stuk nu eens in alle opzichten uitstekend vertoond ware? Dan zou het ons toch niet geheel voldaan hebben. De Journalisten worden niet heel mooi voorgesteld. Ze doen

niets dan intrigeeren en valsche berichtjes maken. Bolz is redacteur van «De Eendracht» en ondersteunt de candidatuur van zijn vriend Prof. Oldendorf, die hoofdartikelen schrijft in zijn blad, dat liberaal is. Oldendorf is huisvriend van Overste Berg, die conservatief is en scheldt op de eerezucht van «onze» jonge mannen, maar zelf blijkt hij ijdel genoeg om vleiery te gelooven, die hem een candidatuur komen opdringen.

Het werken voor en tegen Oldendorf's verkiezing is de hoofdgedachte van het stuk en zeker komen er aardige tooneeltjes in voor, als bijv. het intrigeeren van Bolz bij de familie Piepenbrink, dat echter door den heer Clous lang niet overmoedig-dol genoeg werd gespeeld, het had iets moeten zijn als Royaards' speech in «De Bond der Jongeren». Intusschen met de politiek en de journalistiek alléén heeft de auteur het stuk niet kunnen vullen, en hij voegde er een dosis romantiek bij.

Oldendorf is verliefd op de dochter van Overste Berg, maar wordt nu door den verkiezingsstrijd van haar gescheiden. Adelheid Runeck is een jonge dame, afkomstig uit het zelfde dorp als Bolz, en logeert bij den Overste. Zij en Bolz hebben vroeger van elkaar gehouden, maar haar vader was tegen hun verbintenis. Als ze elkaar weerzien, weten ze dat ze elkaar nóg liefhebben. Maar hij heeft een groote liefde voor zijn krant, en als Adelheid dat hoort, begint ze al even hard te intrigeeren als de mannen: de krant moet verkocht worden.

Dit gebeurt, en nu komt de slotscène op het redactie-bureau, een van de best geslaagde van het stuk. De nieuwe eigenaar had zijn redactieleden onmiddellijk kunnen doen weten, dat hij van hun diensten verder geen gebruik wenschte te maken, edoch deze nieuwe eigenaar is welopgevoed en humaan, het is Adelheid zelf. Ze schenkt Bolz het blad, die daar natuurlijk niet mee tevreden is, maar de schenkster erbij verlangt.

Aardig zijn de karakters van Bolz en Adelheid geteekend, maar de manier, waarop het blijspel geschreven is, doet wel wat verloren gaan. In onzen tijd van modern realisme vinden wij alleenspraken in een stuk, dat pretendeert het gewone alledaagsche leven weer te geven, hinderlijk. Wij willen niet *hooren*, dat Adelheid verlegen is als Bols haar komt bezoeken, wij willen het haar *aanzien*.

«De Journalisten» hebben het publiek niet zeer behaagd, maar toch heeft men nu en dan gelachen om de «bijen, die honing puren, als ze die vinden, maar steken als iets hun mishaagt.»

H. Hx.

JACK T. GREIN. * * * * *

In het laatstverschene nummer van het Deutsche Tijdschrift *Bühne und Welt* komt van de hand van Ernst Mayer, een artikel voor: *Von den Londoner Theater*, waarbij een portret van onzen te Londen reeds een kleine 20 jaar vertoovenden landgenoot J. T. Grein, in zijn hoedanigheid van

Intendant des «Deutschen Theaters» te Londen. Na met een enkel woord het onbeduidende van de Londensche tooneelcritiek te hebben gekenschetst, die echter nog heilig schijnt te zijn in vergelijking van de muziekcritiek, noemt Mayer slechts twee mannen, die hunnen taak ten aanzien van het tooneel in Engeland juist hebben opgevat, daartoe in staat gesteld door eene veelzijdige vorming, welke hen voor de onnoozele enghartigheid in het beoordeelen van de tooneelschrijf- en tooneel-speelkunst heeft behoed en bij machte deden zijn de geestesstrooming op tooneelgebied buiten Engeland te volgen en in hare beteekenis te doorgronden: William Archer, den verdienstelijken Ibsen-vertaler en tooneelverslaggever van «The World» en J. T. Grein. De laatste — leze wij — heeft als criticus in de «Sunday Special», als vertaler van deitsche, fransche en hollandsche stukken van litteraire waarde, als stichter en leider van het na een kort bestaan, aan der Engelschen verwaten vroomheid en misselijk onverstand te gronde gegaan Independance-theater, als inrichter van artistieke «Sunday special-matinees» en als intendant *honoris causa* van het Duitsche theater, zich grooter verdienste verworven met betrekking tot de verheffing van het Engelsche tooneel en van het geestesleven in de millioenenstad, dan al zijn perscollega's aan andere bladen te zamen...

MAATSCHAPPIJ «APOLLO» * * * * *

De «Vereeniging tot behartiging van de belangen van de Maatschappij Apollo», die door eenige kunstvrienden werd opgericht met het doel om de viering van het 50-jarig bestaan der Mpij. «Apollo» voor deze instelling zoo voordeelig mogelijk te doen zijn, heeft hare taak ten einde gebracht. Als resultaat van hare bemoeiingen heeft zij dezer dagen de Maatschappij «Apollo» in het bezit gesteld van:

1°. Een inschrijving te haren name op het Grootboek der 3 pCt. Ned. Werk. Schuld, groot f 12,400;

2°. Een buste in brons van H. M. de Koningin, door Bart van Hove, ter waarde van f 350.

3°. Een som in contanten om daarvan aan de thans trekkende leden een extra uitkeering te verschaffen.

4°. Vijf onafgehaalde prijzen in de gehouden verloting, ter gezamenlijke waarde van f 770, welke prijzen evenwel voor eventueele navraag nog gedurende een zekere tijdruimte moeten bewaard blijven. De nos. waarop die prijzen vielen, zijn: Serie 1 n°. 750, serie 2 n°. 2268, serie 3 n°. 818, serie 1 n°. 6126 en serie 1 n°. 8815.

Geen beter cadeau voor een jongen dan EEN BOEK VAN PAUL D'IVOI,

Geïllustreerde Excentrieke Reizen.

Ongeveer 100 illustraties tusschen en 20 groote afbeeldingen buiten den tekst.

Prijs per deel gebonden in prachtband f 2.90.

Verschenen:

I. Met een Kwartje de Wereld rond.	V. Nilia de Commandante.
II. Vrijbouter Triplex.	VI. Sergeant Kordaat.
III. De Neef van Lavarède.	VII. Doctor Mystéro.
IV. Jean Fanfare.	

Amsterdam.

Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

A. SERNÉ & ZOON

Groeneburgwal 56, Amsterdam.

MAGAZIJN VAN

COSTUMES VOOR OPTOCHTEN,
CARNAVAL, TOONEEL EN FEESTEN.

Prompte bediening.

B. KOK,

Romoolenstr. 19, b/d Heerengr.

Helder wasschen, groot goed 4, 3,
2 en 1 cent per stuk. Ook stoomen
en verwen zeer netjes en billijk.

Alle goederen zijn verzekerd.

VORSTENSCHOOL

DOOR

MULTATULI

DRAMA IN VIJF BEDRIJVEN

Prijs Ingenaaid f 1.25

Gebonden in prachtband f 1.60

AMSTERDAM. Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”.

W. C. VAN DER LAAN

Parkstraat No. 91 Kurhaus-Galerie No. 8
'S HAGE SCHEVENINGEN
Telefoon 160. Telefoon 4040.

KRANSEN

BLOEMSTUKKEN

en alle genres bloemwerken.

Henri van der Beugel

COIFFEUR, POSTICHEUR
van de Kon. Ver. „Het Nederlandsch Tooneel”
TOONEELPRUIKEN IN HUUR.

Grimeur voor Dilletanten Vereenigingen.

VIJZELSTRAAT 128 (boven)

AMSTERDAM.

COSTUMES

VOOR

Tooneeluitvoeringen,
Optochten,
Plastische standen,
Operetten en verdere feestelijkheden
in huur te verkrijgen

BIJ HET

Ned. Costuum-Magazijn

VOORHEEN

HELMHOUT & Co.
Singel 153, AMSTERDAM.

BECHGER,

Marchand Tailleur voor Heeren en Dames.

SPIJSTRAAT 186, b/d Paleisstraat.

Costumes	f 25.—
Pantalons	» 9.—
Fantaisie Vesten	» 5.—
Demi-Saison	» 20.—

VERZOEK

aan allen, die in „HET TOONEEL”
belangstellen, die verwachten, dat 't nu een
goed blad zal worden, en die f 2.50 per
jaargang goedkoop vinden, om het hier-
naast gedrukte inteekenbiljet, of met hun
eigen naam of door een ander, vriend of
kennis, ondertekend, uit te knippen en te
zenden aan een boekhandelaar of direct
aan ons

Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier”.

„De Algemeene Muziekhandel”

v/h STUMPF & KONING,
HOFMUZIEKHANDEL - UITGEVERS.
AMSTERDAM, SPUI 2.

Hoofddespt van:

BREITKOPF & HÄRTEL, Leipzig. — PAUL DECOUR-
CELLE, Nice. — ENJCH & Co., Parijs. — De Ver-
eeniging voor Noord-Nederland's Muziekgeschiedenis.
Telegram-Adres: „MUZIEKHANDEL SPUI”.
Telefoon Intero. 2605.

Pantomime door M. CONSTANT.

Muziek van

GOTTFRIED MANN.

Teekeningen van

WILLY SLUITER.

gecartonneerd

f 4.90.

Een bij uitstek
geschikt cadeau
voor: Muziekbe-
oefenaars en Liefheb-
bers van mooie steen-
teekeningen.

Uitgevers-Maatschappij „ELSEVIER”
AMSTERDAM.

INTEEKENBILJET.

Ondergeteekende wenscht te ontvangen
van af 5 October 1901 tot wederopzegging
toe à f 2.50 per jaargang, franco per post
„HET TOONEEL”

onder redactie van H. L. BERCKENHOFF
uitgegeven door de Uitgevers-Maatschappij
„Elsevier” te Amsterdam.

WOONPLAATS: NAAM:
(duidelijk a.v.p.)

N.B. De abonnementsprijs voor het buiten-
land is f 2.90, franco per post.